

“ જામનગરનું મશહુર જવાહીર અથવા નયનામૃત.”

શુદ્ધ સાચા મોતીનો સુરમો.

આ સુરમાએ અમારે ત્યાં વંશપરપરાથી બનતા આવેલા છે. તે એવા તો સગ્મ છે કે તે આજવાથી આંખોના તમામ દુષ્ટ અને લય-કર દરદોનો જડમૂળથી નાશ થાય છે શોર્ટ-સાઈટ, ચીપડાંનું વળણું, પાણીનું ઝગું, છારીનું આવડું, આંખોનું વખતો વખત ઉઠવું, વગેરે તમામ જાતના દુષ્ટ રોગોને માટે અમારા સુરમાએ અકમીર છે. વિશેષ આ સુરમાએ આજવાથી ચરમાવાળાને ચરમાની જગર રહેતી નથી. આ સુરમાએ ખામ કરી રાત્રીના ઉગ્ગરા કરનારા મહેતાજીઓ, કારીગરો તથા વિદ્યાર્થી માટે અમૃત મમાન છે. તેની વિશેષ તારીફ નહિ કરતાં એક વખત વાપરી ખાતરી કરવા મજબૂત લવામણુ કરીએ છીએ આ સરમાના ઉત્તમપણા માટે અમેને મોટા બાહોશ ડાકટરો તથા રાજાઓ તરફથી મર્ડરિફાઈટ મળેલાં છે અમારા સુરમાએ આજ લગલગ ૬૦ વર્ષ થયાં આપુ છે. તેના લાવ નીચે મુજબ છે. સુરમા ન. ૧ના રૂ. ૪, ન. ૨ના રૂ. ૨, ન. ૩ના રૂ. ૧ના તોલા લેખે.

તે સિવાય અમારે ત્યાં તમામ જાતનાં ઉમદામા ઉમદા અત્તરો, સેન્ટ, સાબુઓ, અગરબત્તીઓ, સુરખાઓ, પેટ દવાઓ અને જામ-નગની મુખમિદ્ધ વગુઓ જેવી કે મુડીઓ, કંકુ તથા બત્રીશું જથ્થાબંધ નેમજ છુટક કીશાયન બાવે મળશે. એકવાર માત્ર મંગાવી ખાતરી કરો.

હેડ ઓફીસ—લુકમાનજી ઈસમાલજી અત્તરવાળા.

પુલ બગ્ગર—જામનગર.

પ્રાય ઓફીસ--એ. એલ. અત્તરવાળા એન્ડ બ્રધર્સ,
બુધેશ્વર--મુંબઈ.

હાનાં છોકરાંઓ માટે શક્તિની
અકસીર દવા.

ડોંગરેનું બાલામૃત.

શીશી ૧ની ફી. આના ૧૨. ટ. ખ. આના ૪.

કે. ટી. ડોંગરે કાંઝ, ગીરગામ-મુંબઈ.

પ્રસક્ષાત્રિય ત્રિમાસિક.

વર્ષ ૧૦ મું.] જાન્યુઆરી ૧૯૧૭. [અંક ૧ લો

• હુણુ જ હું સેવા વિષે.

—++—

માનુભૂમિ ઓ માદરી! આપું શું હું આજે તને?
લાયક તો કંઈ છે નહિ, તુજ માટ રે મારી કને.
ને હોય કાયા ભીમની, નહિ પ્રતી તુજ સેવમાં;
નિર્બળ આ કાયા યશી, કંઈ વિષ કરું હું સેવના?
દબલ કે કંઈ લાખ પણ, તુજ સેવમાં ઓછા પડે;
તેથી અરે આ કાર્યમાં, ધન હીનતા મુજ બદ નડે.
લાલચ વળી બદુ સ્વાર્થની, મુજ મનને ડગાવતી;
સેવા તણા શુભ વતને, કંઈ કંઈ રીતે બુલાવતી.
લાલચ ભલે બદુ આવતી, સગાંય છે સમભવતાં,
ડચું નહિ કંઈ લેશને, નવ દેહ કોઈને ફાવવા.
નિર્બળ ભલે રહી કાય આ, ઇને રહી ધન હીનતા;
નિશ્ચય ધરું મન સાય હું, કરવા કંઈ કંઈ સેવના.
ફરી ફરી આદરું, મુજ દેશ સેવા માટ તો;
કરીય કંટાણું નહિ, નહિ કંઈ યાક તો.
આપીજ શક્તિ ઉશરે, આખાંજ એણે સાધનો;
વપયોજ તે સોનો કરું, ને લક્ષ્ય તો પરમાર્થનો.
આ દેશ મારો, લોક મારા, દુઃખિયાં બદુ બદુ દિસે;
કંઈ કંઈ પ્રયાતો આદરી, હુણુ જ હું સેવા વિષે.

સેવા ધર્મો.

ધર્મ અને સમાજ સેવા.

(૨૧. કેશવપ્રસાદ ઊદાતાલ દેસાઈ બી. એ., એલએલ. બી.)

' Do all the good you can,
" By all the means you can,
" In all the ways you can,
" In all the places you can,
" To all the people you can,
" As long as ever you can.

તેઓએ એક મહાત્માને પ્રશ્ન કર્યો હતો
પ્રાપ્તિના કેટલા માર્ગ છે, સુધિમાં કેટલા
આણે તોટલા માર્ગ છે. પણ સેવા એ
સર્વોત્તમ અને ટુંકામાં ટુંકો માર્ગ છે.

આપણા ધર્મમાં પરમાપ્ત પ્રાપ્તિના ત્રણ માર્ગ દર્શાવેલા છે ભક્તિમાર્ગ,
જ્ઞાન માર્ગ અને કર્મ માર્ગ કર્મ માર્ગમાં આપણા કર્તવ્યનું પાલન કરવાનુંજ
મૂખ્યત્વે કહેલું છે, અને બ્રહ્મવૃત્તિમાં તો એટલે સુધી જણાવ્યું છે કે, કળનો
કે પરિણામનો પણ વિચાર કર્યો નિના, જે દર્શન હોય તે યથાર્થિત બનવે
જવું, તેજ આપણે ધર્મ છે, વળી કર્મ રહિત થવું-કર્મ કરવુંજ નહિ-તેને
અધર્મ કહેા છે આ ઉપરથી જોઈ શકો કે કર્તવ્ય કર્મ કરવું તે ફરક જણાનો
ધર્મ છે જ

સમાજ સેવાનો સમાવેશ આપણા કર્તવ્ય કર્મમાં થઈ જાય છે. તે શી
રીતે તે અમે બતાવીશ આપણે માથે કાંઈ દેવું હોય તો તે પાછું પાળવાનું
આપણે કર્તવ્ય છે, તે તો સર્વ કાંઈ કહી શકશે. આપણા ધર્મમાં પણ તે વિષે
હલ્લેખ છે. અને આપણે માથે દેવજાણ, પિતૃજાણ, લોકજાણ વગેરે છે, અને
તે પાળવા માટે આપણા ધર્મમાં ફરકને માથે જુદી જુદી ફરજો નાખેલી છે.
આમાની કેટલીએક આપણે નિત્ય જીવનમાં કર્યા કરીએ છીએ, પણ આ ફર-
જોનો મુજ હેતુ કમનસીબે બુઝી જવાયો છે, એટલુંજ નહિ પણ વખતના
વહેવા સાથે, જમાનો બદલાવાથી નવીન સુધારાના પ્રસારથી, જે નવાં જાણ
આપણે માથે આવ્યાં તે તે આપણે સમજ્યા નથી. અને પરિણામે તેના બદલા
તરીકે કરવાના કર્તવ્યથી આપણે વિમુખ રહીએ છીએ.

આ નવાં જ્ઞાન યથેચ્છાં જાણનાં એક તે સમાજ જાણ છે આપણે જે
સમાજમાં જન્મ્યા છીએ તે સમાજના આપણા ઉપર ધણા ઉપકાર હોય છે.
આ ઉપકારો તે આપણે સામાજિક વારસો છે. એટલે કે જે કાંઈ સુખ આપણે
હાલમાં ભોગવીએ છીએ, તે માટે કોઈએ તો પ્રયત્ન કર્યોજ હશે. અને તે
પ્રયત્નોનું ફળ જે સુખ તે આપણને આ સમાજમાં જન્મ ધારણ થવાથીજ

મળે છે. આ રીતે આ આપણે સામાજિક વારસો છે. જમાનાની પ્રગતિની, વિચારોના બેઠણની, એવી અનેક હાથે આપણા મન ઉપર પડે છે, તે સહેલાઈથી જોઈ શકાય તેમ પણ નથી. જો આપણે એક સુધરેલા માળાપના છાકરાને જન્મથી જ જન્મથી લોકો પાસે મુજી દઈએ તો આપણને ખબર પડે કે માળાપ તરફથી મળેલા ઉત્તમ વારસા છતાંયે, તે બાલક લગભગ જન્મથી જોડેલ થવાનું. આવો કુર બનાવ આ જમાનામાં તો બનેલો ક્ષાત્રમાં નથી. પણ તેથી ઉલટો બનાવ બનેલો છે. જન્મથી આફ્રિકન માળાપના એક બાલકને અમેરિકા લઈ જવામાં આવ્યું હતું. ત્યાંની ઉત્તમ પાઠશાળામાં તેને સલાહીને કેળવ્યું હતું. અભ્યાસ પુરો કર્યા પછી તેણે પોતાના સોકોનો ઉદ્ધાર કરવા પછી મહેનત કરી હતી. એને એની પોતાની કેલવણી, એના સંસ્કારી વિચાર, અને એની સેવા બુદ્ધિ, એ બધું પશ્ચિમના સમાજ તરફથી મળ્યું અને એ સમાજનો તે માટે તે જલ્દી થયો. વળી આખી દબસી નતનો જે પચાસ જ વર્ષમાં ઉત્કર્ષ થયો છે, તે પણ તેમણે અમેરિકાની સમાજના સંસર્ગમાં રહેવાથી મેળવ્યો છે. આવું નામ તે સામાજિક વારસો, અને આ તેમનું સમાજ-જાણ.

આ પ્રકારનું જાણ સમજ્યા પછી આપણે આપણો પોતાનો વિચાર કરીએ. આપણા સમાજની રાજકીય-સાંસારિક અને બીજી અનેક રીતે પ્રગતિ થયેલી જોવામાં આવે છે. આ પ્રગતિને માટે દરેક કેળવાયલા દિગ્દેવને તેના પડવાઓની મહેનતનો, હેરાના આગેવાનોના કામનો, અને સોથી વધારે સામાજિક વારસાનો ઉપકાર માનવો પડે છે. રાજકીય હક્ક, પ્રભુ તરીકેની ગણના, વિદ્યા પ્રાપ્તિની-સગવડો, વ્યાપારનો વધારો, રવાનિક સ્વરાજ્યની પ્રાપ્તિ, ગ્રામડામાં થતા સુધારા, નહેરોમાં પતા વધારા, વગેરે દરેક નતના લાભ માટે આપણે સમાજના જાણી છીએ. આપણે માથે સમાજનું તે બધું દેવું છે. આ જાણ, આ દેવું, આ કરજ, પાણું વાળવું તે આપણું મુખ્ય કર્તવ્ય હોવાનું જોઈએ. પણ આ કર્તવ્ય બજાવવું શી રીતે? આ દેવું પાણું શી રીતે વળાય? તે પ્રશ્ન સર્વના મનમાં હોય પડે. આ “સામાજિક વારસા” નું “જાણ” અદા કરવાનો ફક્ત એક મુખ્ય રસ્તો સમાજ સેવા કરવાનો છે. સ્વાર્થનો ત્યાગ કરી, ફક્ત ધર્મ-વૃત્તિથી સમાજની સેવા કરવાથી જ આ જાણ આપણે પાણું વાળી શકીએ તેમ છે. માટે દરેક કેળવાયલા અને સમજી દિગ્દેવે સમાજ સેવા કરવા સદા તત્પર રહેવું જોઈએ. કોઈ માણસના આપણે ફક્ત યોગાકોળ રૂપિયા ઉછીના લઈએ છીએ, તો આપણું મન એ દેવાના ભારને લીધે રહેલું

ચિંતામાં રહે છે? અને તે પાછું વાળવાને આપણે કેટલા આટલ રહીએ છીએ? તો આપણા સમાજનું આપણા ઉપરનું આ મહાન ઝાલુ વાળવાને આપણે આટલ અને ચિંતાતુર કેમ ન રહેવું જોઈએ?

સામાજિક વારસા ઉપરાંત આપણા જીવનમાં પણ આપણે સમાજનું ફેબી રીતે દેવું હરિયે છીએ તેને એક દાખલો અને વિચારીશું. હિંદી સરકારના કેલવણીના ૧૯૦૭ થી ૧૯૧૨ના રિપોર્ટમાં જણાવ્યું છે કે આર્ટ કોલેજમાં સરેરાશ એક વિદ્યાર્થી દીઠ દર વર્ષે રૂ. ૧૭૫ ખર્ચ થાય છે. આમાંથી વિદ્યાર્થી દીઠ તરિકે રૂ. ૬૮-૩ ખર્ચ છે એટલે દરેક વિદ્યાર્થી કોલેજમાં બાંહે છે ત્યાંસુધી દર વર્ષે રૂ. ૧૦૬-૭ કાઢેલો દેવાદાર બને છે. આ દેવાની રકમ સરકારી કૌશાલ્યો સરવાળામાં આવે છે આ કર સરનાર મુખ્યત્વે કરીને ખેડૂત અથવા ખેતીની ઉપજનો જોવાર કરનાર છે આ પ્રમાણે કોલેજમાં બાંહેલો દરેક વિદ્યાર્થી, દર વર્ષે આ ગરીબ લોકની ખર્ચા પરસેવાથી પેદા ફરેલી રકમમાંથી માથા દિઠ રૂ. ૧૦૬-૭ પેતાના સહુતર માટે લે છે. આ પ્રમાણે હાઈસ્કૂલની અંદર માથા દિઠ રૂ. ૨૬ ખર્ચ આવે છે તેમાંથી વિદ્યાર્થી રૂ. ૧૪ આપે છે અને રૂ. ૧૨ ઉપર પ્રમાણે વેરામાંથી પુરા કરવામાં આવે છે. તેજ પ્રમાણે પ્રાથમિક શાળામાં પણ વિદ્યાર્થી દીઠ ખર્ચ રૂ. ૪-૨ નું છે અને આવક રૂ. ૦-૧૪-૬ છે. અને બાકીના રૂ. ૩-૩-૬ ઉપર મુજબ વેરામાંથી લેવાય છે. આ ઉપરથી જોઈ શકાય કે આપણા બહેલા ગણેલા વિદ્વાનો અને મેન્સુએટો પણ કેલવણીની બાબતમાં દેવાદાર છે-ઝણી છે અને તેમનો સેલ્ફદાર સદાયે મંદલીમાં રહેતો, અર્ધનગ્ન રિયતિમાં ફરતો, સદા લુખમરો વેઠતો, કંગાલ ખેડૂત કે મજૂરીયા છે. આ ઝણી બહેલા માણસોએ અનેક પ્રકારે પાપું વાળવું જોઈએ.

આતો કેલવણીની વાત કરી, પણ તે ઉપરાંત બીજી પણ અનેક રીતે આપણે માથે આઘ સમયમાં પણ ઝણી ચઢવા કરે છે. આખા દિવસનું કામ કાજ કર્યા પછી સાંજે મનને તાલું કરવા કોઈ જાહેર બગીચામાં આપણે જઈએ, ત્યારે વિચારવું જોઈએ કે આ બગીચો કયાથી થયો? કોના પૈસાથી થયો છે? અને શી રીતે નિભાવાય છે? આ મટે આપણે કાઢેલા તો ઝણી થઈએ જ છીએ કાંઈ નહિ તો સમાજ સમસ્તતા પણ ઝણી થઈએ છીએ. તેજ પ્રમાણે મુસાફરીમાં કોઈ ધર્મશાળામાં ઉતરીએ છીએ, અથવા જાહેર પુસ્તકાલયમાં જઈ પુસ્તક કે છાપું વાંચીએ છીએ, કે હરિપતાલ કે આરોગ્યશૌલેષ સાથે થઈએ છીએ, ત્યારે કાંઈના પણ ઝણી થઈએ જ છીએ કારણ કે આ

બધી સંસ્થાનું મૂળ તપાસીશું તો જણાઈ આવશે કે અમુક ગૃહસ્થે “ધર્મોદા” ખાતર અમુક રકમ કાઢી હતી, અને તેમાંથી આ હસ્પિતાલ કે સાયન્સરી કે બગીચો બનાવવામાં આવ્યાં હતાં. એટલે એ બધાંનો ઉપયોગ કરતી વખતે ધ્યાનમાં રાખવાનું કે આપણે કોઈ “ધર્મોદા” સંસ્થાનો સાબ લઈએ છીએ. આ ઉપરથી કહેવાનો સાવાર્ય એમ નથી, કે એ સંસ્થાઓનો ઉપયોગ જ ન કરવો. એટલી બધી આક્રાંઈ આવી શકે નહિ. કસાપી કહે છે તેમ:—

“ બહાંડ આવો ગૃહ તાતનું છે, આધાર સૌને સૌનો રહ્યો છે;

“ લે છે સદું હૈં, સદુંને દઈ હૈં; આમાર સૌનો સૌ ઉપર છે. ”

પરંતુ તે બધાનો ઉપયોગ કરતી વખતે, આધાર લેતી વખતે, આપણે કોઈના જાણમાં આવીએ છીએ તે વાત વિસરવી નહિ અને કોઈપણ વખતે, કોઈ પણ રીતે, પધારાજી આ જાણ સમાજને પાછું નાળી આપવા તત્પર રહેવું, અને તે પાછું વાળવાનો રસ્તો તે “ સમાજ સેવા ” કરવી તેજ છે.

આ સમાજ સેવા કરતી વખતે, કોઈકવાર કરનારને ધણી અડચણો પડે છે, અને લોક તરફથી ધિક્કારાય પણ છે. આવી વખતે કેટલાએક દિગ્ગમત દારી લય છે, અને કોઈ તો અકળાઈ પણ લય છે. આમ કરવું તે યોગ્ય નથી. આવે પ્રસંગે શાંતિ ધારણ કરવી જોઈએ. સ્વસ્થ મનથી, શુદ્ધ આરાધથી, નિસ્સ્વાર્થ વૃત્તિથી, આપણી જુદી પ્રમાણે આપણે કર્તવ્ય કરતા હોઈએ, તેમાં આવા વિશેષ આવે તેથી નિરાસ ન થવું. આપણે સમાજ ઉપર ઉપકાર કરવા નિકળ્યા છીએ તેવું અભિમાન મનમાંથી કાઢી નાખવું અને એમજ જાણવું કે આગળના જમાનાના નેતાઓ અને દેસ સેવકો જે ઉપકાર સમાજ ઉપર કરી ગયા છે, તેવું સમાજના એક અંગ તરીકે, જાણ પાછું વાળવાનું ગદાર કર્તવ્ય જ છે. ધાર્મિક, સાંસારિક કે રાજકીય મુદ્દાઓ જે આપણે અનુભવીએ છીએ, તે માટે કેટલાએ લોકોએ દુઃખ વેઠ્યા હશે. તેઓ જે અકળાયા હોત તો આપણે કંઈ રીતિમાં દોષ, તેનો વિચાર કરવો પણ મુશ્કેલ છે. માટે કોઈપણ પ્રસંગે નિરાસ ન થતાં આપણું જાણ પાછું વાળવા સતત સમાજ સંવાનો પ્રયત્ન કર્યો જ કરવો.

પરંતુ આ જાણ પાછું વાળતી વખતે ધ્યાનમાં રાખવાનું છે કે આ કાંઈ ગમે તેવું રેવું નથી, અને તે પાછું વાળવા ગમે તેમ વેઠ કાઢવાની નથી. આપણા મંદિરાડમાં આપણી માતા ચાકરી કરે છે, તેનો બદલો આપણે કોઈ નસંને યજ્ઞ આપીએ તે રીતે વાળતા નથી પણ પ્રેમ અને વાતસંદૃશથી તે

પાછા વાળાયે હીયે. તેજ પ્રમાણે આ ઝલુ પણ પ્રેમ અને વાતસલ્યથી પાછા વાળવાતું છે

છેવટે ફરીથી દરેક જણને આ બાબતો ઉપર ગભિરાઈથી વિચાર કરવા આગ્રહપૂર્વક વિનંતિ છે આપણે આર્યભૂમિમાં વસનારા આર્ય સંતાન હીયે દેવા વિષે આપણી લાગણી તીવ્ર છે પેઢીધરતું દેવું, પુત્રો, પૌત્રો, અને પ્રપૌત્રો પણ મુદતનો જશ કે બાધ આવ્યા શીવાય આપવા બંધાયલા છે, એવી આપણા ધર્મપુસ્તકોની ભાવના છે તો સમાજનું આ દેવું આપણે શી રીતે વિસારે પાડી શકીએ ? આ સમાજઝલુ પાછું વાળવા આપણામાના દરેક જણે, સમાજ સેવાનો કોઈપણ માર્ગ, નિરસ્વાયે અગીકાર કરવો જ જોઈએ, વળી આપણે કાંઈ લોક સેવાનું કાર્ય કરતા હોઈએ ત્યારે “ અમે પરોપકાર કરીએ છીએ ” એવું અભિમાન મનમાં આણવું નહિ, પરંતુ જે વૃત્તિથી એક આર્યાગણુ દેવાદાર પોતાનું દેવું ચુકવે છે, તેવી વૃત્તિથી લોકસેવા કરવી, અને પ્રયુનો ઉપકાર માનવો કે ઝલુ મુક્ત થવાનો અવસર એણે આપણને આપ્યો.

સમાજસેવા કરવી તે આ પ્રમાણે દરેક જણનું કર્તવ્ય જ છે, અને પોતાનું કર્તવ્ય ધર્માસ્થિત બળવે જવું તે ધર્મ છે અને તેજ કર્મયોગ છે, અને આ કર્મયોગ તે પરમાત્મ પ્રાપ્તિનો એક માર્ગ છે આ રીતે ફક્ત ધર્મ દૃષ્ટિથી જોઈએ તો પણ સમાજ સેવા કરવાથી પરમાત્મ પ્રાપ્તિનો પણ યોગ છે, અને સમાજ સેવા કરવી તે ધર્મ પણ છે

— ૦ —

યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સમાં સ્ત્રીઓ.*

— + + + + + —

(સૌંદર્ય શારદા મહેતા, બી. એ)

એક ક્રેન્ય ગ્રન્યકર્તા કહે છે કે “ યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સમાં પુરુષો સ્ત્રીઓના વખાણ કરતા બાંધેજ જણાય છે પણ તેઓ તેમને પુષ્કળ માન આપે છે તે હમેશા માણુમ પટે છે. પત્નીની જુદી માટે તેમને સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા હોય છે, અને તેમની સ્વતંત્રતા માટે અત્યંત માનવૃત્તિ હોય છે ”

પ્રથમ જ્યારે આ સ્ત્રીઓ પોતાનો દેસ છોડીને, અમેરિકામાં ગઈ તે વખતે તેમને હારદમેશ ત્યાના મૂળ વત્નીઓની બીક રહેતી હતી કારણ કે એ લોકો

* “ સત્તારીઓને બે લોક ” માનો એક વાગ.

બહુજી અનુની હતા. અને ગમે તે વખતે તેમને મારી નાંખતા; ધણીવાર દિવસોના દિવસો સુધી તેમને ભૂખે ઠોકાવતું પડતું. પુરુષોને બહાર જવું પડે તેથી એકલે હાથે ભૂખ, માંદગી, હાંડકાટ, વગેરે સામે બાથ લીડવી પડતી. કાંઈવાર બંદુક લઈને પણ સામા મરતું પડતું. આવા પ્રસંગોને લીધે તેમનામાં તેમજ તેમની સંતતીમાં સ્વાશ્રયની તીવ્ર સુધ્ધિ ભગ્યત થઈ. આવે વખતે તેમની સ્વતંત્રતાની આટે આવવાની પુરુષોને ઇચ્છા જ ના રહે. કારણ કે તેમની પાસેજ રહીને, અને તેમનાં પોતાનાંજ બાળકોના રક્ષણ માટેજ તેઓ પ્રયાસ કરતાં. આ જ સ્ત્રીઓ જંગલની ઝુપડીઓમાં આનંદ અને રસિકતા રેડતાં, અને પુરુષોને તેને લીધે ધણી શાન્તિ વળતી તે જ પ્રમાણે સંકટને પ્રસંગે દંડતા અને પ્રેર્યે તેઓ હેખાડતાં, તેની પણ ધણીજ કદર મળી. અઢળક ધન છાડીને માત્ર ધર્મનું રક્ષણ કરનાર પુરુષોની સાથે સ્ત્રીઓ રાજગાદી જેવી સ્થિતિ છાડીને, આનંદ ભોગવવાને નહિ, પણ માત્ર પોતાના પુરુષોનાં ધર માંડવાને; તેમને મદદરૂપ થવાને તેમણે દેશ છોડ્યો હતો. અનેક આપદાઓ તેમને વેઠવી પડી હતી. રાજઆતમાં નોકર ચાકરનું સંધણું કામ પોતાની મેળે કરી લેવું પડતું. ઝુપડાં ખાંધવાનાં પણ મેળેજ. ખેતરમાં હળ ફેરવવાનું, ખી રોપવાનું, સંધણું મજૂરીનું કામ પણ તેમને કરવું પડતું, તે ભાગના મૂળ વત્નીઓ સામે રક્ષણ કરવા માટે બંદુક ફેાડતાં તેમજ ખીન્ન સર્વ હથીઆર વાપરતાં સીખવાળી જરૂર પડતી. ગમે તેવે કસોડીને પ્રસંગે પણ તેમણે ધીરજ છોડી નહોતી. આમાંની કેટલીએક સ્ત્રીઓ તો છેક અનાય થઈ ગયેલી હતી. તેથી પેટનું પુરું કરવાને પણ તેમને મહેનત કરવી પડતી. પરંતુ તેથી પણ તેઓ ડગતી નહિ. આ પ્રમાણે પુરુષોની સાથે રહીને તેમના સુખદુઃખમાં ભાગ લેવાથી સ્વાભાવિક રીતે પુરુષોને તેમને માટે અત્યંત પ્રેમ અને માનની જ્ઞતિ થઈ. તેમના ઉપર તેમનો વિશ્વાસ પણ ધણો વધ્યો, અને પુરુષની ખરેખરી સહચરી ગણાવવા લાગી. આટલી સખત છાંદગી ગાળ્યા છતાં એમના સ્ત્રીત્વમાં કાંઈ ઉણપ પડી નહોતી. તેમનું અરૂં લક્ષ તે ધર, પતિ અને છોકરાં તરફજ હતું. તેમને જ માટે તે મહેનત કરતી, અને સ્વાર્થનો ભોગ આપતી. યુદ્ધજીવનને વધારે સુખમય બનાવવું એજ તેમનો મુખ્ય ઉદ્દેશ હતો.

આનો ખરો પુરાવો તો ત્યાર પછી જે ઇંગ્લંડ સાથે મેટા વિગ્રહ થયો. જેને The War of American Independence કહે છે તે પ્રસંગે મળી આવે છે. આ વિગ્રહનું કારણ એ હતું કે અમેરિકા ઇંગ્લંડને પૈસાની મદદ કરતું હતું, કર ભરતું હતું, પણ રાજ્ય વહીવટમાં અમેરિકાનો જરા પંજી

હિસ્સો નહોતો. તેથી તે હકને માટે તકરાર પડી. રાષ્ટ્રઆત્માજી જ્યારે આ તોફાનની વાત અમેરિકાની સ્ત્રીઓને કાને પડી ત્યારથીજ તેમણે પોતાના બાઈ, બાપ, ધણીને ધણ જ રૂર ચઢાવવા માડયું. પોતાના દેશના દક્ષિણ કાંઠે, સ્વમાન જળવસુ એ પ્રથમ કર્તવ્ય છે એ તેમને દટતાથી સીખવું છત્સડથી કાઢ પણ માલ દેશમા લાવવો નહિ એ બાબત પણ તેમનો જ સખત આગ્રહ હતો. દેશના લોકની ઈચ્છા વિરુદ્ધ કાયદા લાખલ કરવાથી કેટલું નુકસાન થાય છે, છત્સડીશ પ્રજાને સિદ્ધ કરી આપવા માટે એ પ્રયત્ન હતો. દરેક પ્રાન્તમા બેરા તથા છેલ્લીઓએ પોતાની મેળે વણવા, કાતવાનો ઉદ્યમ હાપમા લીધો, અને ગમે તેટલી અગવડ પડે તે વેઠીને પણ બહારનો માલ વાપરવો નહિ એવો નિશ્ચય એકત્ર મડળ થઈને કર્યો. ગમે એવા પાદડા મ્હાને બદલે ઉકાળીને પીવા માડયા, અને તેનું નામ 'સિબર્ડી ટી' (સ્વતંત્રતાની મ્હા) પાડયું. જ્યાં સુધી છત્સડ અમેરિકન સરકારનો સાથે અન્યાય અને દબાણ કરીને ઘાતકી વર્તણૂક રાખે ત્યાં સુધી અમેરિકા સાથે છત્સડે કંઈ પણ વેપારની આરામ રાખવી નહિ એ સિદ્ધ કરવાના ત્યાના પુરૂષોના પ્રયત્નોમા મદદ કરવાને અમેરિકન સ્ત્રીઓએ જરા પણ ખાઈ પાની કરી નહિ. ગમે તેટલું સકટ પડે, ગમે તેટલી અગવડ પડે, પણ તે સર્વ ધણી ઉત્સાહથી સહન કરતી. અને છેવટ વેપારને નુકસાન આપવા છતાંયે છત્સડ જ્યારે પોતાનો મમત ભરી રાખીને અમેરિકન લોકોને ઠેકાણે આણવાને લશ્કર મોકલ્યું ત્યારે પણ ત્યાની સ્ત્રીઓએ ધરણુ પર્યંત લડાઈ કરવાનો આગ્રહ કર્યો. અતે જ્યારે ધર આગણે લડાઈ સરૂ થઈ ત્યારે પુરૂષોને દુધીઆર, કપડા, વગેરે સઘળી સામગ્રીથી સજ્જ કરીને અંત કરણના ઉમળકા અને આવેશથી રણ-સામ્રામમા મોકલ્યા. રડતી, નિશારા થએલી પત્ની, બહેન, માતાને ઘર મૂકીને નથી આવ્યા પણ ખરા વીર પુરૂષની માદક અમારા કર્તવ્ય બળવીશું એવી ઇચ્છાવાળી સ્ત્રીઓના આશીર્વાદ અને એના વિચારે તેમનામા વધારે બળ પ્રેર્યું. અને તેમના પ્રયાસનો યોગ્ય બદલો તેમને છેવટ મળ્યો. પણ ખરો સત્યનો જય એ સિદ્ધાન્ત આજળ અંગે. તે પ્રસંગનો એક સ્ત્રીનો પત્ર દક્ષત લેવા ભેગ છે.

“ મ્હે શું કહ્યું છે તે હું તમને કહીશ અંત કરણની પ્રાર્થના, અને આશીર્વાદ સહિત મ્હારા એના એક બાઈને રણ સમામમા મોકલ્યો છે, મ્હારી ભાજ એ રાખરો એવી હું આરામ રાખું છું. બે મારે વીસ છેલ્લા અને બાઈઓ હોત તો તે બધાને હું મોકલત મ્હારા રસોડા ખર્ચમા અને ધર ખર્ચમા ધણી જ

મટાડો કર્યો છે. જરૂર વગરની એક પાઇ, પાણી હું ખર્ચની નથી, ગઇ કિસ્મત પછી મદા તો મહેં, પીધીજ નથી; અને એક નવી ટોપી કે ઝમો વેચાતો લાંબો નથી. અને મહેં પહેલાં કદી કર્યું નહોતું તેવું કામ કરવા હવે માંડયું છે. શુંયતાં શીખી છું; અને મદારા નોકરોને માટે અમેરિકન બિનનાં મોલ્ડ હું પોતે શુંયું છું. અને આ પ્રમાણે જનસમાજના હિતાયે મદારો દિરસો આપવા પ્રયત્ન કરું છું. હું જાણું છું કે સ્વતંત્ર યુદ્ધને એક વખત મરણુ તો છેજ, પણ શુભામ તરીકે તો હંદમી જીવવા યોગ્યજ નથી. મદારી સધળી અમેરિકન પહેનોની અત્યારે તો એવીજ લાગણી છે. પાર્લિમેં, કોન્ગ્રેસો, કીમતી કપડાં પહેરવાનું સર્વ દેસ દાઝ માટે છોડી દીધું છે, ભે સ્ત્રીઓનો બાવ આવો છે તો આપણા પતિ, બાઈઓ અને પુત્રોના અંતઃકરણમાં કેટલો જુરસો ઉભરાતો હોવો જોઈએ? મરણુ કે સ્વતંત્ર યુદ્ધ એજ તેમનો નિશ્ચય છે.”

આજ પ્રમાણે દરેક પંક્તિની સ્ત્રીઓ એક સંપ કરીને મહેનત કરતી હતી. મોટા વૉશિંગ્ટનની પત્ની સદવારે વહેલી ઉઠીને ને રાત્રે મોટે લગી જાગીને ધવાએલા સિપાઇઓ માટે મોલ્ડ શુંયતી. એક પ્રસંગે મિસિસ ટ્રોપ નામની કાઠ સામાન્ય સ્થિતિની બેરી લખે છે:—

“એક વખતે અમે કેટલાંએક મળીને લેડી વૉશિંગ્ટનને મળવા જવાનું નક્કી કર્યું. અને એવડી મોટી બેરીને મળવા જવું એટલે અમે તો અમારા સારામ્બે સારાં હુગડાં પહેરીને ગયાં. ત્યાં મયાં ત્યારે એમણે તો સાદાં છોટનાં હુગડાં પહેરેલાં હતાં અને બેકાં બેકાં મોલ્ડ શુંયતાં હતાં. અમને બહુજ સારી રીતે આગ-કાર આપ્યો, અને થોડી વાતચીત પછી એ તો પાછાં શુંયવા માંડયાં. અમારા હાથમાં તો કાંઈ શુંયવાનું નહોતું અને આ મોટા પ્રેસિડન્ટની પત્નીને જોઈને અમે તો વીલાં પડી ગયાં; વળી પાછળથી ધણીજ મીઠાસા અને ધીમાસાથી અમને જરા પણ માડું ન લાગે એવી રીતે એમણે અમને કહ્યું કે આ વખતે આપણે અમેરિકન સ્ત્રીઓએ બહુજ ઉદમી યવાની જરૂર છે. કારણ કે ઇંગ્લંડ સાથેનો વેપાર બંધ થવાથી ધણી જરૂરની વસ્તુઓ આવી શકતી નથી. આપણે રોડને મનસથી ન સંકળે તેવી વસ્તુઓ જરૂર ચલાવી દેવાની ટેવ આપણે મારવી જોઈએ. આપણાં પતિ અને બાઈઓ જ્યારે દેસભક્તિના આદર્શ રૂપ થાય છે ત્યારે આપણે ઉદમી યદ દ્રષ્ટાન્ત બેસાડવું જોઈએ.”

આ પ્રમાણે અમેરિકામાં રાષ્ટ્રઆત્મીજ સ્ત્રીઓમાં રાષ્ટ્રીય ભાવના જાગૃત થઈ હતી અને ધીમે ધીમે તેમાં વૃદ્ધિ થઈ હતી. તે સમયના રાષ્ટ્રીય જીવનની

સઘળી માહિતી સ્ત્રીઓને હ પી. અને તે જ પ્રમાણે તેમણે વર્તન હવું. શુભામગીરી નાજુદ કરવામા પણ સ્ત્રીઓએ ધણીજ આગળ પડતો ભાગ લીધો હતો. આ પ્રમાણે દેશની દરેક હિલચાલમા તેઓ આગળ પડતો ભાગ લેતી, અને સ્ત્રીઓ કરી શકે એવા સઘળા કામ ધણે ભાગે તો ઇશ્વર પ્રિત્યર્થે અને દેશસેવા બળ-વવા ખાતર ઉપાડી લેતી. અને તેથી પુરોના કાર્યમા ધણીજ મદદ મળતી અને તેમનો બાર ઓછો થતો.

જે રિયતિ તે વખતે યુનાઈટેડ સ્ટેટસની હતી તે જ રિયતિ અત્યારે આપણા દેશની છે આપણા પુરો દેશની સામાજિક અને રાજકીય ઉત્તરિ માટે તન તોડીને શ્રમ કરે છે જીવન અર્પણ કરે છે, મ્યુનિસિપાલીટી, લેજિસ્લેટિવ કાઉન્સિલો, વગેરેમા બ્યાજબી હક મેળવવા માટે, સ્વમાન સાચવવાને કમર કસીને બાથ લીડે છે, કોંગ્રેસ, કોન્ફરન્સો મેળવીને દેશની સેવા બળવે છે, સ્વદેશી અને સ્વરાજ્યની ચળવળ ચલાવે છે ત્યારે આપણે કયા છીએ? આપણે તો સદવારથી સાજ સુધી પેઠની પૂજા કરવામા, આઠોસાં ખાંડોસીની જૂઠી વ્રથલી કરવામા, સારા સારા તદ્દન નવી ફેશનના કપડાં પહેરવામા, બહુ બહુ તો કહેરો કરીને મેળાવડામા જવામા કે ગાડી થોડે મહાલીને સહેલ કરવામાજ આપણા દિવસો પુરા કરીએ છીએ જરા વાચતા આવડતું હશે તો ઉપર ટપકે ન્યુસપેપરો વાંચીશ કે નોવેલોના તરજુમા વાંચીશ, આ ઉપરાંત આગળ કાંઈ નહિ પણ બહેનો એમા આપણુ કાંઈ વળવાનું નથી. આપણે જો આપણા જાણ્યોને મદદ નહિ કરીએ તો એમનું કાર્ય સફળ થવાનું નથી. અને તેટલા માટે આપણે કાંઈ મ્યુનિસિપાલીટીમા જઈને કે કાઉન્સિલોમા કે કોન્ફરન્સોમા જઈને લાબાલાબા હાથ કરીને આપણા આપવાની જરૂર નથી, એવું મહાર કહેવું છેજ નહિ પરંતુ એક તો આપણે એ સઘળી બાબતો બરોબર સર જવાનો પ્રયત્ન કરવાનો છે મ્યુનિસિપલ ગવર્નમેન્ટ એટલે શુ? તેનો વહી કેમ ચાલે છે, કોન્ગ્રેસ એટલે શુ, આપણા દેશના મહાન પુરોએ અત્યા ૫ ૬ ૭ ૮ ૯ કયુ છે, આપણા દેશનો રાજ્ય વહીવટ કેવો છે, ડીમેક્રસી, ઓટોક્રસી, પ્યુરોક્રસી, હોમરુલ એ સમ્રો એટલે શુ, એ બરોબર સમજીને, આપણે પુરોને બતાવવું જોઈએ કે તેમના કાર્યમા અમે પણ રસ લઈએ છીએ અને તેમને ધીરજ દઈને કામમા હરફેરા અને મદદ કરવી તે કેવી રીતે? દ્રષ્ટાન્ત તરીકે સ્વદેશીનો વિષય લઈએ, સ્ત્રીઓને હસ્તક એટલો વહેવાર ચાલે છે કે જો આપણે દ્રઢ પ્રતિજ્ઞા લઈશુ તો ખૂબી વસ્તુઓ આપણા ઘરોમા દેશી વપરાતી થશે ખાસ કરીને સ્ત્રીઓના કપડાં લીવરપુવ, નેચરેસ્ટર, ક્રાન્સ, આન્ડ્રીઆ વગેરે લાગમાથી આવતા કપડાંને હાથે

આપણા લાખો-વહુકરે બુખે મરતા થયા છે. એ વાતની કોઈથી ના કહી શકારો નહિ. હવે આપણે જો થોડો વખત હાલ ચાલતી કુલકટાક ફેરાને પડતી મુશીયું અને અહીં બનતાંજ દેશખી, સુતરાઈ, કસુળી સાડીઓ, કબજ, ચોળાઓ પહેરીયું, લેસ લટકાળીઓ, બુટ મોન્ડ મુકોને, આપણે સાદો સુંદર પોષાક પહેરીયું તો ધણે ફાયદો થશે. એક તો આપણી શોખા વધશે કારણ કે આપણી સ્ત્રીઓને પોષાક ધણેજ મનોહર છે. તેમાં પારકાનું અનુકરણ કરવા જેવું કંઈ છેજ નહિ. બીજું એમ કંઈથી આપણા દેશના લાખો વેપારીઓ, મજૂરોને આશ્રય આપી શકીયું, અને ત્રીજું પુરુષોને દેશસેવાને માર્ગ સરળ કરી આપીયું. ચોથું આપણી એક નિષ્ઠાવાળી દેશ ભક્તિ જોવાથી આઠોડી પાઠોડી તે પ્રમાણે કરશે, અને સહુથી વધારે મહત્વનું આપણાં બાળકોનાં કુમળાં મગજ ઉપર દેશભક્તિ-દેશને માટે પ્રેમ એ ભાવ સચોટ ઉત્પન્ન થશે અને આગળ ઉપર એ ભાવની વૃદ્ધિ થઈને ખરા દેશ દિતેન્દ્ર સ્ત્રીપુરુષોનો સમૃદ્ધ વધશે.

સાંસારિક રીતરીવાજોમાં પણ તે જ પ્રમાણે છે. અત્યારે તો આપણે ધણે ભાગે સાંભળીએ છીએ કે પુરુષો સામાજિક સુધારણામાં આપણે દોષ કઢાડે છે, અને ધણે ભાગે તે ખરાં છે. જો આપણે એમ નિશ્ચય કરીયું કે છોકરીઓને સોળ વર્ષ પહેલાં પરણાવવી નથી તો મગદુર છે કે પુરુષો તે પહેલાં પરણાવવાનો આગ્રહ કરશે? લક્ષ્યમણના નકામાં ખર્ચ માટે જો આપણે જ છદ્દ પકડીયું કે, ના, અમુક ખર્ચ તો નથીજ કરવો, જુકા લઢાવા માટે રૂઢીને વળગી રહેવા ખાતર ખરા પરસેવાનો પેસો, ન્યોતવેરોમાં ઉરોડી નાખવાની જો આપણે ના કહીયું તો શું તદ્દમે ધારો છો કે પુરુષો કરજનો જોતો જન્મારા સુધી બીલવાને માટે એવાં ખર્ચ ઉપાડશે?

છોકરી દરા અગીઆર વર્ષની થઈ કે નિરાળેથી લઢાડી લઈએ છીએ. કેમકે આપણને કામની આપદા પડે છે. અથવા ન્યાતનાં બેરાં આપણી ગરકરી કરે છે. જો આપણે સમજીયું કે છોકરીઓને સણાવવામાંજ એની જીંદગીનું હિત સમાવેયું છે તો માત્ર આપણને ધડી આરામ મળે, કે દેવ દરને, દેવા કુટુંબ જવા માટે ભટકી શકાય તે ખાતર એના જીવનનું હિત ખેરાળ નહિ કરવાનો પ્રયત્ન કરીયું. આ પ્રમાણે સ્ત્રીકેળવણીની પ્રગતિ કરીયું.

આપણે એક નિષ્ઠાવાળાં, દૃઢ આગ્રહવાળા, અને ધૈર્યવાન થઈયું તો હરેક રીતે પુરુષોને મદદ કરી શકીયું. આપણાં ઘર ઉપર, બાલકો ઉપર કાંઈ આફતો આવે તે વખતે 'ડિસ્ટેરિક્શન' ન થઈ જતાં સમયસુચકતા વાપરીને યોગ્ય ઉપાયો

લેતાં યદ્યપિ તો પુરૂષોને આપણામાં વિશ્વાસ જેસરો અને આપણી ગએલી પ્રતિષ્ઠા ચાલી મેળની સમીપ્ત અત્યાર સુધી પુરૂષોએ એકલે હાથે પ્રયત્ન કર્યા છે. આપણે જોઈએ છીએ કે ક્યાં સુધી એ હોડાનો પ્રયાસ સફળ થયો છે. જો આપણી સદ્ગુણમૂર્તિ, સદાય આપીશુ, તો તેમનામાં હાનર મળું ખજ વધરો, અને જે કાર્ય આ અર્થે સંકાપી નથી થયું તે પાંચ વર્ષની અંદર કરી શકારો. આપણામાં ભદુર્ધ સંકિત કેટલી છે તે તો જ્યાં જાણેજ છાન જનતમાં વ્યાપી રહેલી સંકિતને સ્ત્રી સ્વરૂપ આપવામાં આવે છે. મહાન પરમાત્માને પણ વધારે સંકિતમાન બતાવવા માટે જગજગતની એમ કહેવામાં આવે છે તો આપણે તો ખરેખરી જનનીજ છીએ તો આપણે સરાય લાવવાનું કારણ નથી.

આ ઉપરાંત આપણને જણાવો કે આ બદલાયલા જમાનામાં આપણા કર્તવ્ય શા છે સારી સંતતિ ઉત્પન્ન કરવી, તેમને યોગ્ય કેળવણી આપવી અને ઉત્તમ ગૃહ બતાવવા; આમાં ત્રણે પ્રકારની સેવા આપી ગઈ, બાળક અત્યેની, પતિ અત્યેની અને જનસમાજ અત્યેની; આપણે કર્તવ્ય પ્રદેશ, દ્રષ્ટિબિન્દુ વિશાળ કરવાનો છે સારી ગૃહિણી ઉત્તમ એટલે નાગરિક એ ઉદ્દેશ રાખવાનો છે, જો આપણે આપણા પોતાના ઘર અને તેની આસપાસની જગ્યા સાફ રાખીશુ, પાડોશી પાસે રખાવીશુ તો 'ચુનિસિપાલીટીનું' કામ ધણું ઓછું થશે.

—:0:—

આપણી ન્યાત.

—++—

(૨૧. પ્રીતમરાય રૂજરાય દેસાઈ, બી એ)

૧.

ન્યાતનું મૂળ શ્રદ્ધિ, કાળબળ, ચમત્કાર કે ગમે તે હોય તોપણ તહેવું અસીત્વ હાલ સમને આધારે જ રોકેલું છે જે દિવસે આપણી ન્યાતના સ્ત્રી-પુરૂષોને પાપકી ન્યાતમાં સમ કરવાની જરૂર જણાઈ તે દિવસે આપણી ન્યાત તુમ એમ સમજવું. બીજી ન્યાતોના જુદામ રહ્યાં જેવી રીતે ધણા સુધારકોને બડ ઉઠાવવા પડ્યા છે તદ્દની રીતે આપણી ન્યાતના કાયદા ફરજિયાત નહિ હોવાથી ન્યાતમાથી દૂર રહેવાની કોઈને જરૂર નથી કોઈને ફક્ત ન્યાતે તોડવાની ખાતરજ ન્યાત તોડવાનો વિચાર થાય તો એવા માણસો જાણે ક્યાં ક્યાં રહેશે તે વિચારવા જેવું છે તદ્દની જોડે સખધ રાખવા કોણ તૈયાર છે ? જે હોકોને બીજી કોઈ ન્યાત નહિ સધરતી હોય એવા સમાજનો કચરો

અને કેટલાક કહેવાતા સંસાર સુધારકો. જો કે સંસાર સુધારકો પણ એકદમ તેમને સંધરે એમ લાગતું નથી. એવા લોકોની સંખ્યા કેટલી થશે? આપણી ન્યાતથી ઓછી કે વધારે? જવાબ આપતાં પહેલાં આર્યન બ્રધરહુડના જમ-
ણેને યાદ કરવું. જો ઓછી યાય તો મ્હોદી ન્યાતમાંથી નીકળી ન્હાની ન્યાતમાં જવાથી શું ફળ? અને આટલી ન્યાતોમાં એકનો હમેશા સા માટે કરવો? જો મ્હોદી યાય તો સમાજના કયરા જોડે તેઓ ભળવા રાજી છે? આર્યન બ્રધરહુડવાળા જ એક ખીન્ન જોડે કન્યાની લેવડદેવડ કરવા તૈયાર છે? તક-
સારની ખાતર ધારો કે આપણે કબુલ કરીએ કે તેઓમાં કેટલાક સારા માણસ હશે તેમની જોડે તેઓ ભળશે તોપણ હાલ જેવું આપણી ન્યાતમાં વિચારોતું સામ્ય છે, એકબીની જાવના છે, નિખાલસપણાના અને જાહેર હિંમતના યુક્ત છે તેવા આવશે. જો એવું સામ્ય અને એક્ય નહિ આવે તો સામ્ય વગરનાં લક્ષ્ય સુખરૂપ થશે? અને એક્ય વગરનો સમાજ સારું કામ કરી શકશે? બદ-
મારો અને લુચ્ચા માણસોએ લોળા માણસોને ફસાવ્યાના ધણા દાખલા જોવાયાલે હોયોમાં અને છે તે અટકાવવાને નવી સંસ્થામાં કયા પ્રતિબંધ છે.

આપણા યુવકને ખીજ ન્યાતમાંથી આપણી ન્યાતના જેટલી યજ્ઞ કેળ-
વાએલી, ન્યાતને તેમજ કુટુંબને માટે અભિમાન રાખતી, અને સમસ્ત ન્યાતિ-
સમાજના હિતમાં હિંમતથી રસ લેતી કન્યાઓ મળશે? તેમજ આપણી કન્યાઓને માટે ખીજ ન્યાતમાંથી આપણી ન્યાતના જેવા નીતિવાળા, વ્યસન-
વગરના, જાહેર હિંમતવાળામાં મોખરે હોવા રહેનારા નીડર વરો મળશે? તક-
સારની ખાતર એ પણ કબુલ કરીએ તોપણ આપણી ન્હાની સરખી મુઠ્ઠીભર ન્યાતના સ્ત્રીપુરુષો ગુજરાતી જનસમાજને ધીમે ધીમે પણ મક્કમપણે એક્ય અને સહકારથી સુધારવાનો ભગીરથ પ્રયત્ન કરે છે, તે છુટા યત્નોથી થઈ શકશે? આ ભગીરથ યત્નની ખાતરી ન થતી હોય તો આપણી ન્યાતે ગુજ-
રાતને આપેલો ફાળો તપાસીએ.

દિ. બા. અંબાલાલની કેળવણીની સરચાત, સ્વ. માધવલાલ હરિલાલની કેળવણીની સેવા, બા. ચીમનલાલ સેતલવાડની યુનિવર્સિટીની સેવા, પ્રો. બલવંતરાય ઠાકોરની સાહિત્ય પરિષદની સેવા, ડો. નીલકંઠરાયની અધ્યાપના, રા. પ્રાણશંકરની બહેરા મુંગાની સાળા, બ્લેન્ડ સુલોચનાનું વનિતા વિશ્રામ, સ્વ. મજરાય સાકરલાલની ન્યુ ઇંગ્લીશ સ્કૂલ, સ્વ. નરસિંહલાલ માધવલાલની નેટીવ સ્કૂલ, રા. જીવણલાલ દીવાન તથા બલ્લભાઈની પ્રોપ્રાયટરી હાઇસ્કૂલ, રા. ઇશ્વાલાલ દીરાલાલનો રાત્રીસાળાનો વહીવટ, ડો. હરિપ્રસાદનું યુવક

મહાળ વગેરે કેળવણીના કામો તેમજ રા. ચીમનલાલ દરદરામની ખેતીવાડી મહાળની સેવા, રા. નરદરી કુશ્વારામનો ભરૂચ રોનીટરી એસોસીએશનનો વહીવટ વગેરે કોઈપણ જ્ઞાતિબંધુને મંત્રણ કરવા બસ છે રાજકીય બાબતમાં પણ હિ બા અંબાવાલ અને જો ચીમનલાલની સેવા નળીની છે. રા. જીવજીલાલ ખેરિસ્ટરની સરદારી હેઠળ કેટલાક જુવાન જ્ઞાતિબંધુઓ અને બીજા યુવકોની મદદથી ચાલના સ્વદેશી ગિત્રમહાળ, દાદાભાઈ લાયકેરી, સમસ્ત ગુજરાત પેમા ફંડ, ગોખલે સોસાયટી, પાર્લામેન્ટ વગેરે તેમજ રા. સા. અંબા-સકર મલજની બરૂચની ડીરેક્ટીકટ એસોસીએશનની, સહકારી સોસાયટીઓ વગેરેની સેવાઓ જોઈ નથી આ બધી વ્યક્તિઓની મદદતા જોઈ કરવાનો મારો હેતુ નથી પણ એટલું તો કેવું અયોગ્ય નથી કે, તેઓને થોડે ધણે અંશે ન્યાતના ઐક્ય અને સહાનુભૂતિને લીધે ફતેદ મળી છે

સંસાર સુધારામાં પણ પરદેશ ગમનના મવાવનો ફડચો કાંઈ પણ કટ-વારા વગર આપણેજ આણ્યો છે બાળકન આપણેજ દૂર કર્યાં છે કઢી અને ધર્મનાં ધતિગો આપણે જાળવવા નથી સ્ત્રીજીવણીમાં પણ આપણે છેલ્લાં આઠ વર્ષથી નવો જુસ્સો આણ્યો છે પ્રીતિબોજનનો સવાલ આપણે નડતો નથી સ્ત્રીઓનો દરજ્જો આપણે ત્યાં ઢલકો નથી આમ સંસાર સુધારકો જે કાર્ય જનસમાજમાં થોડા માણસો પાસે પણ ધણાં બાપણોથી અને એકદમ સુધારો કરવાની ઇચ્છાથી ન કરાવી શક્યા તે સુધારો આપણી ન્યાતના આગે-વાનો થોડી મહેનતે ન્યાતના દરેક ધરમાં કરાવી શક્યા તે ન્યાતમાં રહેવાનો આપણને ફાયદો.

આપણી ન્યાતમાં સ્વાતંત્ર્ય, સામ્ય અને બ્રાતૃભાવ (liberty, equality and fraternity) તે નેવા બીજા દેશોની કોઈક સમાજમાં હશે તે વાત ધ્યાનમાં રાખવા જોઈ છે ન્યાત મોટી કરતાં પહેલાં વંશ (heredity) અને શુદ્ધ લોહીનો સવાલ પણ વિચારવો જોઈએ

અપૂર્ણ.

“ મિત્ર-વધૂને ”

બાળી પધારે અમ શુદ્ધે, આનન્દ જલુ હૃમરાય છે,
હનસ ને હલવાસથી મન પ્રકૃતિવત ખુબ ધાય છે;
(શો) હમ ન આમ જળ દીને, બ્યાપી રહે અમ સૌ પરે!
અજો અમારે આમણે શુભ સાથીઆ પુરાય છે

(૧)

ને સાધની શુદ્ધ-જીવનની સુંખ-નાવીકા બનશે, અને
ને નવીન નિર્ધાતુ પ્રવળીને, અમ દીન સદન દીપાવશે ;
એવાં અમારાં સાક્ષીને આનન્દ ભેર વધાવવા,
આને અમારે આંગણે નવલાં ગીતો ગવામ છે. (૨)

ને પ્રેમ-ગંગા નીજ શુદ્ધ પુર ભેરાથી બહેવડાવશે,
ને હૃદય-કુંજે પ્રીતિ-રસે રનેદ-ગ્રીજને ઘેરશે ;
નીતિ અને સ્વધર્મથી, ભક્તિ, દયા વળી પ્રણયથી,
અમ આત્મને ઉભરીને, રસ-ઐક્યતા રેલાવશે. (૩)

એવાં અમારાં સાક્ષીને આનન્દ ભેર વધાવવા,
ઉશાં, અમારે આંગણે, સા દર્પથી આને અમે !
આનન્દ કંઈ કંઈ અવનવા મનની મહિં ઉભરાય છે ;
આને અમારે આંગણે શુભ સાથીઆ પુરાય છે. (૪)

સતત નિયતિ.

ડાકટરનું શુદ્ધ ચિત્ર.

—++++—

(લેખક—રા. વી.)

(૧)

‘ ડાકટર, આજે તે કેટલા દિવસ લાંબારો ? કાંઈ બીજો રસ્તો નથી
સાહેબ કે, જલ્દી છૂટકો થાય ? આતો નથી મુઠકું ને નથી મરાઈ. યાકી હું તો
તમારા આ ઇન્જેક્શનસ અને ટ્રાંકલીવરથી. બાઈસાહેબ, બીબ્બ’ દુઃખો હોલો
પણ આવો દુરમન ભેલો ક્ષય તો કાઢીનેય ના હોલો; ને તેમાં પણ ખાસ કરીને
બેરોગીને. અમારો તે અવતાર છે ? જાણે સંસારી ગુલામ. વળી ‘સાસર’ સાઈ’
તો વીસામાનું ‘કેકાણું’ ને પિયર સાઈ’ તો સુખનું પ્રામ. પણ બધાંને એમાંનું
કાંઈ હોય ? ડાકટર, આપણી નાતમાંજ તપાસોને તમે ધરેવરની રિયતિ—
દરદીએ પોતાની હકિકત કહેતાં ડાકટરને જણાવ્યું.

‘ એકલાં દવા અને ઇન્જેક્શનસથી બહેન તમને કદિ પણ કાયદો ચલાવો
નથી. સાથે ચોકબી દવાનો લાભ મળે તોજ કાંઈકે શુભ લાગે તમારાં ભવાંને
તો સુકી ને ખુલ્લી હવાજ મળવી જોઈએ હાંતો તમે સહેર બહાર રહેવા નવ
ને નહીં તો હુમસ, હજીરા, દેવલાલી, માચેરાન કે આપુ જવાનું રાખો. દરેક

ઠેકાણે હિંદુ સેનેટરીઅમ પણ છે. જવાનું તમે માથે લેતા હોવ તો હું તમને ત્યાં રહેવાની ભેગવાઈ કરાવી આપું. ધરમથેરનું બને તો ધણુ જ સાર, ને નહીં તો મેં કહ્યા તે. દરેક ઠેકાણે ડામ્ટરી મદદ તમને મળી શકશે. અમદાવાદ છાત્રીને જ્યાં સુધી તમે કોઈપણ ઠેકાણે નહીં જવ ત્યાં સુધી તમને મટવાનું નથી નકામું જેમ જૂનું ઘરો તેમ વધારે હોવાનું યશો ને નાહકના રીખારો અહીં હશે ત્યાં સુધી તો નાતભત સગાવહાલા ને કુટુંબની જાળભાંધી તમે છૂટવાના નથી નાતભા મરણમા ફરવા, અને ધાણીઆટા કે લખનસરાની નાતોમાંથી પરવારો નહીં અને આડું અવળું કાંઈ ખાઈ તળિયત નહીં સલાજો તો અપરાધો નકામા આપણી નાત છે, હરતા ફરતા દરેકને ખેંટુ લાગશે ને કોઈનું મ્હો છડાશે નહીં + + + આ રોજમા તો તમારે કુદરતની મદદ લેવાની છે.’

(૨)

‘ ડાક્ટરે થયા કે, અખ નારી નાત ભતમા મકૂત જવાનું ને તે ઉપગત જવા છતાં પાછળથી સામળવાનું જુદું જરા ઉપર જુલિમા ખીલ્યો કરતા તન દધને કામ કર્યોની મહેનત પર સામું ફરી વળે પાણી—એ નકામા

‘ રાહરમાની ધર્મદા સંસ્થાઓએ કયા એ છી છે ? પહેલા તો પ્રેક્ટીસ ઓછી એટલે પ્રજ્ઞાતીમા આવવા માટે બધે દયાના કામ કરવાની હા પાડી, પણ હવે છૂટાડ નથી + + + ખરે. ડાક્ટરો તો ફક્ત દરદની તહેનાતના વૈતરાજ છે અવતાર છે એ તો ? સવાર બપોર ને સાજના રખડયા કરવાનું દરામા ઢોર માફક નહીં ખાધાનું ને નહીં કરાનું ઠેકાણું.

‘ મેડિકલ કોલેજમા હવે, વ્યવસ્થા ગારો ઉત્સાહ અને મારા વિચારો કયા ને હાલના કયા ? લોકસેવા-દેશસેવા-ગાંધી મન દોડવું, પણ અત્યારે બધું ઠંડુગાર મારી બધી રકીમો ફેરફાર થઈ કહે છે કે જેની મા તેવા તેના બાળક માના શરીરમા ને તેવા ધાવણુમા કસ હોય તો જ છાત્રી સારા હોય ને ? તેમ ગંજીલ શકે સુજાત માના ધાવણુમા કસ નહીં એટલે આપણો શો વાક ?

‘ એ બહુ એ ખર, પણ ધરની લત ઓછી છે ? નહીં બહારનું ને નહીં પાનું સુખ કરાવ્યો હ તો આ બધાથી ’

(૩)

‘ સાતજયુ ? મને ઓ- સાજના ધીકડું વાચાય છે, માથું દુખે છે, યાક લાગે છે, હાડકા દુખે છે ને જુખ વરફ રેવી રહેતી નથી લગભગ પદેકે પદેકે

દિવસથી આમ ચાલુ છે. હવે તો હધરસ પણ છે ને કોઈકોઈ વાર ગળફા પણ પડે છે. મોટીબા (સાસુ) કહે છે કે, મચ્છરીઓ તાવ હરો-શહેરમાં વાવર છે તેથી એમના કહેવા પ્રમાણે મેં આઠ દહાડા તો કરીઆણાને ઉકાળેા પણ પી લેયો, પણ કાંઈ ગુણ લાગેયો જણાતો નથી. દહાડે દહાડે નબળાઈ આવતી જાય છે અને સરીરે ધસાતી જાય છે. બા કહે છે કે, ક્ષયનું પાત્રું છે. મારી મોટીને આમ થયા કરવું હવું ને છેવટે ક્ષયમાં મરી પરવારી જિવારી. છુટી એ તો આ જગતમાંથી. એ ગરીબ તેથી ના લેવાઈ કશી સંભાળ કે દરકાર ને ના થઈ એની સેવાચાકરી. દવા દારૂનું તો નામજ રોનું? ધરનું કામ બિચારીને માથે એટલે કયાં સિવાય કાંઈ છુટકો? ને ના કરે તો જય કયાં? એના વરનો પગાર આખો ત્રીસ રૂપિયા-તેમાં તેના આખા કુટુંબનું પૂરું કરવાનું.

‘મારું સાંભળશો? તમને લગારે કુરસદ કયાં છે? જંપીને ખાતા નથી ને નથી નિરાંતે ધરમાં પતવાલીને બેસના. સવારના ઇસ્પીતાલ, બપોરના ઇસ્પીતાલ ને સાંજના ઇસ્પીતાલ. જાણે ઇસ્પીતાલજ તમારો દેવ ને ઇસ્પીતાલજ તમારો ઘેરોછાકરાં!-એમાંથી નવરા પડે કે, બીજા લક્ષ્માં ઉભાંજ છે. તમારી એ બધી એરોસિએશને’ ને કલબોનો ઉદ્ધાર નહી કરો તો નહીં ચાલે? બધું કામ ઉપાદી લેનાડાઓ બીજાં મરી પરવાયાં છે? ધરની કલબોનો ઉદ્ધાર કરો-તમારી જાત સંભાળો ને ધરનાં સંભાળો; એ બધું પહેલું ને પછી એ-’

‘આટઆટલી કાળજી છે ને તેમની તમે દરકાર કરો છો, ત્યારે પ્રવનું તરફ બેદરકાર કેમ છો? નથી જાણતા ને નથી જોતા કે, એમાંનું કોઈ મરે છે કે જીવે? નહીં નિરાંતે મારે તમારી સાથે મન મૂકીને વાત કરવાની ને નહીં તમારે તે સાંભળવાની. મને તપાસો-મારી દવા કરો-મારી હકીકત સાંભળો. તમને લગારે કુરસદ નથી? એક પાંચ મીનીટ પણ મારી સાથે નિરાંતે ગાળો એટલે બસ. મારે બીજું નથી જોઈતું હું બધું ભૂલી જઈશ. આતો છતે ધણીએ-શું કહું? એની ફિકરમાંજ આડધી થઈ ગઈ હું દુનિયાનું સુખ તે આ?’

‘અરે ગાંડી! આ બધું રોને માટે, આવા આંડઈયા ન કાઢીએ. આણું આણું ના જોલીયે. ઇસ્પીતાલ વગર તો રળીયે શું? ત્યાં તો જવુંજ પડેને? એમ કાંઈ ધંધો છોડીને બેસી રહેવાય? હું હમણાં જરા સવાર કે સાંજે ફરવા નીકળે તો સારું, તે તો હવે જાણે છે અને હવે જાણું છું. પણ આ વખત ખરાબ આવ્યો છે તે રસોઈઆથે કયાં ટકે છે. એક જય છે ને બીજે આવે છે એટલે તારાથી છુટાવું નથી. અને મારો વખત બધો અનિચમિત રહે છે એટલે મારાથી તારી જોડે અવાય તેમ નથી, નહિ તો વળી તને ફરવા લઈ

જમ રાકાય નહીંયે તો છીએ કે મળીવાર દવા કરતાં હવા વધારે ફાયદો કરે છે પણ શું કરીયે. સંતોગોજ આવા ખરાબ આવી ગયા છે તે.’

(૪)

‘આજે તમે હોંઠા ધનજીભાઈને કેમ બોલાવી લાગ્યાં તો ? શું તમને મારો મદવાડ વધારે લાગે છે ? ના ના, કહ્યા કરો છો ત્યારે એમનો કહ્યા પછી મો કેમ આમ બદલાવે થઈ ગયું છે ? શું એમને ફાયદો જોઈએ પડે છે ? બહુ, દાકતરો તો સમજણ ન પડે એટલે ફાયડો જોસાડે, દવાનું શું કહ્યું ? શું બદલાવમાં વધ જવાનું કહે છે ? હાય, હાય, ત્યાં મારાથી એકલા શી રીતે રહી રાકાય ? મને તો ગમે નહિ તમે આવો તો વળી આવું. શું કહ્યું ? ઇસ્પીતાલ છોડીને કેમ નિકળાય ? વળી આરોગ્ય સભાની મિટિંગમાં જરૂરી કામ થવાનું છે ત્યાં તમારી હાજરીની જરૂર છે તો હુંયે નથી જવાની, એમ શા થા પડે છે ? આપણી અમદાવાદની દવા ખારસી છે લોકો બધા ગામે ગામથી તો દવા ખાવા આવે છે બદલાવમાં તો ફાફાં છે’

(૫)

‘કેમ તમે આજે દવા લીધી હતી કે ? શું નથી લીધી ? કેમ ? આજે કોમ્પાઉન્ડર આવી ગયો નથી ? હા, હા, હું આરોગ્ય સભામાં ગયો એટલે દવા લખતાજ ભૂલી ગયો હતો એનો શો વાંક ? આજનો આખો દિવસ દવા વિતાવેજ ગયો. પણ ત્યારે આ શીરીમાં શું પડ્યું છે. શું, કાલની દવા છે ? કાલે પણ નથી પીધી ? કેમ ? ભૂલ થઈ ગઈ. વાહ, આમ થાય કે ? અને આ તાસકમાં શું પડ્યું છે ? પત્રવેલીયા ? તે કેમ ? કાંઈ ખાવાનું બાવડું નહોતું તેથી તારા માથે આવી ગયાં ? ઠીક અને તે ખાધા પણ ખરાં સાખારા. એક દહાડો હું દવા ભૂલી જઈ, એક દિવસ છ ન પીયે. અને વળી ઉપરથી આવું આવુ ખાય ! આ કંઈ રોગ સારા થવાના લક્ષણ છે ? બસ, તમારે કોઈયે અમારું સાંભળવું નહિ. ફાવે તે કર્યા કરવું બોલ તમારા મારે શું ?’

(૬)

‘તમે સાંભળો છો ? તમે આટલી બધી દવા કરો છો પણ મને તો કાંઈ ફાયદો થતો નથી. વચમાં ચાર દિવસ બ્રશચારીની દવા પણ કરી જોઈ. તમે તો નાં કહો તેવી છાતીમાંથી કરી છો. પણ આજે તો એક લોહીનો ગળફો પડ્યો તેથી કહી દઉં છું તમને કહું પણ કંઈ વખતે. છેક મોડા એક વાગે આવો ત્યારે ઘડી અંધીને બેસવા ના દઉં. પછી તો તરત ચાલી નવ તે મ્યુનિસિપાલટી, કલબ બધું કરીને છેક શત્રે નવ સાડા નવે આવો મને તો

હવે કાંઈ સારૂં સારું નથી. હવે હું લાંબા દહીડો નહિ કાઢું. તાર્કિક વધારે આવે છે. હાથરસ વધી છે, અસંસ્કૃત લાગે છે, મુખ મરી જાયે તો છુટીયે આ સંસારથી. અને તમારે ક્યાં મારી દવા કરવી છે, કે મારી તરફ ધ્યાન રાખવું?

‘આવું ગાંડુ થઈ ના જાય. કાંણે તને કહ્યું કે, તું મરવાની? એવા ખોટા વિચારો મનમાં ના આણ. તારી દવા નહીં કરું તો ખીન્ન કોની કરવાનો? હવે કાંઈ બેદરકારી થાય? મારી ભૂલ કે, ખીન્ન એ તરફ જોઈને ધ્યાન અપાયું. તેટલું તારા તરફ નથી અપાયું પણ, હજી ક્યાં વધી ગયું છે મારી ભૂલ. દેખાઈ અને સંભાળ હેઠળ હમણાં તને સાચી કરી દઈશ. તું એકવાર સાચી થા ને પછી ભલે, મારી ભૂલ મુઘરી છે કે, નહીં?—ને તારાં મન માન્યાં મુખો બોલવાય છે કે નહીં?...’

‘માથેરાન કે, ખીન્ન કરો હમણાં મારાથી આવવાનું બની શકશે નહીં તે તો તું પણ ભણે છેરતો, પણ સાહીબાગના જંગલમાં તને રાખ્યાથી ઠીક ફાયદો જણાશે પછી ફેર પડતાં તને કાંઈ ઠેકાણે મોકલી આપીશ...’

‘ગાંડી એમ તે મરાઈ દશે? એ કાંઈ રસ્તામાં પડ્યું છે? એવા ગાંડા વિચારજ રાને?...’

(૭)

‘હાથ માડું સુખ અહીંથી છૂંટાયું અરેરે...મને ખબર નહીં કે, મને આમ રહેતો મુઠી તું જઈશરે...નહીં જવાય મારાથી તારા વખરે. હાથ, બોરે હાંડે કોને ખબર કે, તું આમ ચાલી જઈશરે. ઓ રામ. હાથ, હાથ હું કેમ ના મરી ગયો?...’

‘...લોકોને હું શીખામણ દેતો હતો પણ મારી અકલ કેમ ડુરી ગઈતીરે...હાથ, બોરે-શું થશે...ગામમાં કારભારી થઈને ફર્યો, પણ ધરમાં દવા લેવાય છે કે નહીં તે જ ન ભણે! અરેરે! આ પ્રાયશ્ચિત્ત ક્યાં કરીશ! ગામમાં આરોગ્યશાસ્ત્ર શીખવવા વગેરે કદાદબાં પણ ધરમાંજ તે શીખવી શક્યો નહીં. દરદીએને લટી લટીને બહારગામ મોકલ્યાં પણ હું જ બહારગામ નહીં. આ પૈસા, આ રજ, આ આખર, શેને માટે! સંસાર મારો ખારો થઈ ગયો!! થાય છે, થશે, મેં માડું ગુદ રત્ન ગુમાવ્યું. ઉત્તરાવસ્થામાં હું એકલો પડ્યો. હે પ્રભુ! હે પ્રિયા! મને માફ કરજો.

“રહી ગયેલી” ભૂલ.”

—+~+~+~+~—

(લેખક—૨। જ્ઞાતિ સેવક)

જ્ઞાતીની અનેક જરૂરીયાતો છે ને અનેકમાની એક શારીરિક સુધારણા છે એ તો નિર્વાચાદ વાત છે ને સૌ કોઈ સમજે છે કે શરીર એ કીમતી ખનનો છે તે સાચી રાખ્યાથી આપણી માનસીક ખીલવણી અત્યુત્તમ રીતે ખીલવી શકાય છે કારણપણું, આજસ, હીની, વી નબળાઈ કે ને આપણા મનના વિકાસને મેડ વર્તમાની રેકે આડખીલી નડતર રૂપ છે, તે શારીરિક સપતિથી તદ્દન નાબુદ થાય છે ને ઉવટા આપણામાં નીડરતા, શુરાપણુ સાવધાન છ ગુણોના ખીજ રોપવામાં આવે છે આપણી જ્ઞાતિ કે જે મનની કેળવણી તરફ આખી જીવણી કુરબાન કરવાને અત્યારે તત્પર થયેલી છે તે, વસ્તુ સ્થિતિ તરફ ભેટા એમ માલુમ પડે છે કે, શરીરની કેળવણી તરફ ખીલકુવ બેઠરકારી બતાવે છે જેમ જેમ આપણે કેળવણી લેતા જઈએ છીએ તેમ તેમ શારીરિક હીરો ગુમાવતા જઈએ છીએ, આ પણ જ રોચનીય છે

આપણી જ્ઞાતીના વર્તમાન સ્થિતિ તપાસીએ તો આપણને માલુમ પડશે કે હાલમાં આપણે શરીરને કસોટી આપવા લાયક રમત મળતો તરફ અતીશય અભાવ દર્શાવીએ છીએ જેને રમતોથી આપણા શરીર કસાય અને વધારેને વધારે સારી રીતે ખીલવવાનો અવકાશ મળે તે તે રમતો તરફ આપણે અત્યારે બેપરવાઈની નજરથી જોઈએ છીએ ને ફક્ત પા અચવા તો અર્ધો માઈલની મજલ કરી શરીરને બરોબર કસોટી મળી એમ માની સતોષીએ છીએ અમદાવાદમાં વિડેટોરીયા બાગમાં, બાગમાં નર્મદા તીરે, સુરતમાં બાગ થાતો પુલ ઉપર મુખ્યમાં ફક્ત ચોપાળી હાર જવાથી પુરેપુરી રીતે આપણા અંગને ખીલવાનો વિકાસ મળતો નથી આતો ખીલ કોઈ સારા રસ્તાના અભાવે માની લીધેલો રસ્તો છે કહેવત છે કે ‘ન મામા કરતા કહેજા મામા સારા’ એજ પ્રમાણે આપણે રમત ન હોવાને બદલે હરવા-ફરવા જવું એ સાચું એમ માન્યું છે

પહેલા તો આપણે દરેક ગામનીવાસીઓને સૌંસાને અંગે ચાલતી ક્રીકેટ અગર ટેનીસ ક્લબ વિં જુદી જુદી રમતના રથાન હતા પણ હાલમાં તો તેમાં કોઈ જણાતુ નથી આપણે બહુ કુબકરણની હથમા ન પડયા હોઈએ એમ લાગે છે ને રમત મમત તરફ અતીશય દુર્વંશ આપીએ છીએ બાગ્ય અને અમદાવાદની ક્રીકેટ ટીમો ચોવાના શહેરની બાલકમ, અગાઉ જે હતી

કતી કારકીર્દી ભોગવતી હતી તેનો છાયા-સાથો પણ હાલ દીસતો નથી, મહારે દીલગીરી સાથે જણાવવું પડે છે કે આવી બાબતોમાં જ્યારે દરેકે દરેક કામ, આગળ વધવાની વાતો કરે છે ત્યારે આપણે તો હતા ત્યાંના ત્યાં પણ નથી અને વધવાને બદલે હલટા નબળા બની પાછળ પડતાં જઈએ છીએ, છોકરાઓની સ્થિતિ આમ છે, તો છોકરીઓની તો વાતજ શી કરવી.

વાત આમ છે, તો આપણે આપણી ફરજ સમજવી ભેદમાં ને ભુલ સુધારવાને કેટલાક વ્યવહાર ઉપાયો યોજવા ભેદમાં ચાંપતા ઉપાયો લીધાથી આપણને જરૂર લાભ થવાનો છે. વારતે જે રમત ગમતના સાધનો આપણી ખેલકારીથી, જીર્ણ થઈ ગયેલાં છે તેમને સચેત કરી આપવા હું દરેકે દરેક જ્ઞાતિ ખીરાદરને વીનંતિ કરું છું ને આજીજી સાથે કહું છું કે તમે તમારાથી બનતો પ્રયાસ કરો ને આવી સારીરિક સુધારણાની સંસ્થાઓને ભેદથી મદદ આપો. અને આશા છે કે આપણી જ્ઞાતિના દરેકે દરેક ગામમાં જીવાનીઆઓ સારીરિક ખીલવણીની સંસ્થાઓને વારતે ફંડ ઉધરાવવાનું બીજું ઝડપરી ને હુંકે સુદૃઢમાં બનતી ત્વરાથી કીકેટ યા ટેનીસ ક્લબો તથા કસરતશાળાઓ ઉધારવાનું માન મેળવશે.

" અચુભાઇનું લીલામ થયું કે શું ?

(લેખક—રા. જ્ઞાતિખંડુ.)

૧.

આજે ૧૭મી ડિસેમ્બર છે એટલે ઇન્ટરનું પરિણામ પણ આજેજ બહાર પડવાનું. સંધ્યા હમેદવારો આઠર ચીતે જે દિવસની રાહ લેતા હતા તે દિવસ પણ આવી પહોંચ્યો. ત્રણ વાગ્યાની વાટ લેતાં ધણાક હમેદવારને સમય પસાર થતો ન લાગ્યો. અતિ ત્રણના ટકોરા પણ થયા. જ્ઞાતિના બીજી પરીક્ષામાં બેઠેલા યા ન બેઠેલા જીવાનીઆઓ ઇન્ટરના હમેદવારોના નામ તાર એક્ષીસમાંની પહેલા....હતાવળે લાવવા સાપકલપર અગર તો ચાલીને આમ તેમ ફરવા લાગ્યા.

કેશવભાઇનો અચુ હતું કેથી પોતાનો તાર ક્યારે આવશે તેની રાહ લેઈ રહ્યો હતો. આવે પ્રસંગે હમેદવારોના હૃદયમાં શું યાચ છે તેનો જોઈએ તે દશા.....સ્થિતી અનુભવી હોય તેજ જાણે. અચુભાઇએ બારીએથી હોંચકે ને હોંચકેથી બારીએ ખૂંટા ખાવા માંડ્યા.

અદ્ય સમયમાં સાકરભાઈના ગુણવત્તને જોઈ તે બોલી ઉઠ્યો. 'કેમ ! ગુણવત્ત, કોઈનો તાર હજી નથી આવ્યો. કે શું ?'

'ના હજી તો એકજ તાર હમણા આવ્યો. બહુભાઈનો નાતુ પાસ થાય છે રીઝ ટ આજ લેઈટ હોય એમ લાગે છે એ તો ઠીક પણ તમારે કેમ છે ? તે તો કહો.' ગુણવત્તે પૂછ્યું.

'શું હોય ! આ અમે પણ તારની રાહ જોઈએ છીએ.' બહુભાઈ બોલ્યા.

'કોઈને તાર મુકવાનું કહ્યું છે ?' ગુણવત્તે ચિદ્રીસાથી કહ્યું.

'ના પણ કનુ છે તે મુકશે.' ગભરાતા બહુભાઈએ જવાબ આપ્યો.

'હા, કનુ મુખાઈ જ છેને પણ જો તે નપાસ થશે તોપણ તે તાર મુકશે?' ગુણવત્તે વધારે પુછપરછ કરી.

'હા તે જરૂર તાર મુકવાનું કહેતો હતો તો ખરો.'

ત્રીકમચાચાનો કનુ તેની સમાન વયના છોકરાઓમાં કામચલાઉ રજીસ્ટ્રાર તરીકે જોળખાતો, કારણ કે તે પાસ હોય થા નપાસ હોય તોપણ પોતાની સાથેના ઉચ્ચેદવાદોના રીઝલ્ટ તે કોઈ કોઈની ખુશામત કરી વહેતો મેળવતો અને એકનું રીઝલ્ટ બીજાને ને બીજાનું રીઝલ્ટ ત્રીજાને એમ ખબર પહોંચાડતો.

ચાર લાગ્યા, પાંચ લાગ્યા, ખાડીઆગેટપર બરાએલા છોકરાઓના ટોળા પણ વીખરાવા લાગ્યા, પરંતુ હજી બહુભાઈનો તાર આવ્યો ન હતો.

સગા-કહેવાતા સગા ધરની ચચા જોવા, બે રાખે સંભળાવવા, તમાસો જોવા દિલાસો દેવાને બદલે આવવા લાગ્યા, પરંતુ બહુભાઈ હજી તદ્દન નિરાશ નહોતા તેઓ ધારતા હતા કે કદાચ કનુ ન પાસ થયો હોય તો તાર ના પણ મૂકે.

સાંજના સાડાસાત થયા ખાડીઆ પાસેના ઓટલા થોકાર ભરાવવા લાગ્યા આજના પરીણામપર વાતો.. ટીકાઓ પણ થવા માડી.

'દોઢ ટાલા' કનુભાઈ ને કહેવાતા રજીસ્ટ્રાર ના પાસ થાય છે એવા માઠા સગાચારનો તાર તેમના એક સગાપદ આવ્યો. સગાએ વાત છુપાવાના થણા પ્રયત્ન કર્યો પણ અતે વાંચે થોડી વેળા તેથી ઉપરથી દિલગીરી દેખાડતા પણ અતરથી ખુશ થતા પણ નિવાર્યો. અત્રે હસા હતા.

આ સમયે દુરથી તારવાળાની સાચકલ દેખાઈ 'ટોળું' જરાક શાંત થઈ ગયું તારવાળો ટોળા પામે આવતા જ એ બહુ બોલ્યો 'મીરકા તાર હવે ?' 'બહુભાઈ કેશવલાલ' જવાબ મળ્યો.

બચુભાઈના બેએક હીતરથી ટાળામાંથી નીકળી બચુભાઈના ઘર તરફ તાર-
વાળા સાથે જવા લાગ્યા.

*

*

*

*

બચુભાઈ તારવાળાને સાદ સાંભળી ચાર ચાર પગથીએ નીચે ઉતર્યા, સહી
કરી, તાર લીધો * * * ફેડી પાંચે, વાંચતાં જ ગાયે હાથ દઈ નીચે બેસી
ગયા, કંઈ બોલવાની હામ પણ રહી નહિ.

માત્ર તારમાં આટલાજ શબ્દ હતા:—

"Sorry! we all fall except Nannu" Kanu.

સાધારણ રીતે તારમાં આવા સમાચારની આશા રખાયજ નહિ; પરંતુ સધ
જીવ વિપરીત બનતું હતું ત્યાં શું? પરમજી કનુભાઈ ઉપર જણાવ્યા મુજબ
નપાસ થતા હતા પણ બીજાના કાર્યમાં મગરૂની લેતા હતા તેથી નપાસના
સમાચાર પણ તાર મારફતે બચુભાઈ પર પોકલી આવ્યા.

બચુભાઈના માતૃશ્રી લીલુબહેન આવે સમયે દિંમત ન હારવી, બહુ વિચાર
ન કરવા વગેરે વગેરે શબ્દોથી શાંતિ આપવા પ્રયત્ન કરવા લાગ્યાં.

૨

બચુભાઈના પિતા કેરાવભાઈએ રેવન્યુ ખાતામાં લાંબા સમય સુધી નોકરી
કરી હતી ને પેન્શન લેતી વખતે મામલતદારના હોદ્દા પર હતા. બચુભાઈ એકના
એક પુત્ર હોવાથી કેટલેક અંશે તે લાડમાં ઉછરેલા. કેરાવભાઈ મૂળે પ્રમાણિક
હોવાથી ડાબા મજવાની કમાણી કરતા નહિ એટલે તે એકદમ પૈસાદાર ન
હોતા. એકનો એક પુત્ર એટલે પોતે પણ રીટાયર થતાં સાધારણ રીતે હિન્દુ
માળાપોના સંબંધમાં બને છે તેમ બચુભાઈના લગ્ન સંબંધી તેમણે વિચાર કર્યો.

વરચિહ્નના રીવાજે નાતમાં કન્યાઓની કેવી કફોડી રિયતિ કરી નાંખી
છે તેનો અનુભવ કેને નથી થયો?

છોકરીઓના માળાપોએ વરવાળાને ત્યાં ફેર ખાયા કરવા, કાઠાવાલા
કરવા કવચિત્ ઉછાંછલાં શબ્દો સાંભળવા ઇત્યાદિ ત્રાસની કેને ખગર નથી? આ
ત્રાસ જાણે છે, અનુભવે છે, તેને સઘળા ધિક્કારતા હોય તેમ જણાય છે,
છતાં એ લોકો પૈસા લેવાનો સમય આવતાંજ છાનાંમાનાં કોયલી લઈ પેટીમાં
મુકે છે. આના કરતાં ભરૂચ સુરતનો ઉઘાડે છેએ રૂપીઆ લેવાનો રીવાજ થોડા
ધિક્કારને પાત્ર છે, કારણ કે છોકરીઓવાળા ઉપર શેડ ગારવો કે રૂપીઆ નથી
લીધા એમ કહેવું એટલુંજ નહિ પરંતુ સમય વખતે દંડીને ઠરાવમાં ઉપરાંત
અમુક રકમ લીધા ~~જાણી~~ સામાન્ય નથી?

બચુભાઈનો વિવાહ એક સાધારણ સ્થિતિના કુટુંબમાં કર્યો હતો, તેમજ કેશવભાઈ પૈસા લેવાની બાબતમાં વિરૂદ્ધ મતના હતા તેને લીધે ક્ષત જ્ઞાતિની રીતજ લેવાની ઠરાવી હતી.

બે ત્રણ વર્ષ આ પ્રમાણે લગ્ન થતા પહેલાં વિવાહ રહ્યો, અને તે દરમિયાન વિવાહિત યગ્યતા પતિપત્નીનું સ્નેહ બંધન બાંધ થતું ગયું પ્રેમમયીની તેઓ બેઠાયા.

કેશવભાઈએ રીટાચર થતા વાર જ લગ્ન લેવા વિચાર કર્યો પરંતુ કેટલાક અનિવાર્ય પ્રસંગોને અનુસરીને લગ્ન આમળ ઠેવણ પડ્યું.

મદનના માતાપિતાની સ્થિતિ કફેડી થઈ, તેમને લાગ્યું કે કેશવભાઈનું પરમા કાતો થવણું નથી, અગર તો તેમને સુક છે ને અજમેા નહિ ક્રકાય તો તોડે આવેથી છોકરીનો વિવાહ ફેક કરશે, તો તેને નાખીશું ક્યા? પણ અજમેા લાવવો ત્યાગી? આની ગડભાજ ચાલતી હતી તેવામાં કેશવભાઈને જીવરનો દુધ વ્યાધી લાગ્યું પડ્યો, બચુભાઈ બેઠાચ, કોલેજના ટર્મ્સ પણ પિતાની સારવારમાં રહેવાને લીધે પુરા ભરાઈ રાકશે કે નહિ તેની ફીકર થવા માંડી.

કેશવભાઈનો મદવાડ લાખો ચાલ્યો, ને બચુભાઈ પિતાની સારવારમાં રોકાવાને લીધે આ વર્ષે પ્રિવીયસમાં નપાસ થયા. પરંતુ હિમત ન હારતા ફરીને કોલેજમાં દાખલ થયા, તે જ વર્ષમાં કેશવભાઈનો દેહાંત થયો. આવા સુયોગ વચ્ચે બચુભાઈનું લગ્ન ખેચક જગ્ગ હતું કેશવભાઈ પૈસા ન લેવાના હિમાયતી મથા એન્ડે લીડુપ્પેનને પેરમાં પેસાની સુક આવવા લાગી.....પણ બચુભાઈ હતું પૈસા ન લેવાના નિશ્ચયમાં દ્રઢ હતા એટલે પિતાના વચનને બંધ કરણ તે તેમના કહેવા પ્રમાણે ન બની શકે તેવું હતું અને તેથી તેઓ પોતાની ભવિષ્યની પત્ની સાથે પા વ્યવહારમાં તેમજ જમારે પારપર મળતા જ્યારે આત્માસન આપતા, તેમજ તેમનો વિચાર પિતાના જ્યાર મટીના પછી લગ્ન કરવાનો હતો, તેમ તેઓ જેને મળના તેને કહેતા ફરતા.

કેશવભાઈના પત્ની લીડુપ્પેનને પૈસાની કઈક સુક આવતી હતી પણ હતું મદનના ગાત્રસિત્તને નિર્ભય હળી, કાચક કે બચુભાઈ દ્રઢ હતા.

૩

મદનની મા અચળબહેન કઈક જુના ને કઈક નવા વિચારની સ્ત્રી હતી. બંને કઈક રવજન મિલજની અને દ્રઢ મનની હતી, ને તેને લીધે મદનના પિતાનું પરમા કઈ નિષ્ફળતું નહોતું, વળી અચળબહેન રીતે બાળકમાં

હતાં તેથી જમાઇઓ ઉપર સામાન્ય ભોગવતાં. પોતાની આ સામાન્ય ભોગ-
વવાની શક્તિને લીધે પણ અંચલપ્રદેન કંઈક મગર હતાં, કારણ કે તેઓ
ધારતાં હતાં કે બચુભાઈ એક વખત તેઓના હાથમાં આવશે તો પછી છટકી
શકશે નહીં.

આવી વસ્તુરિયતિ ચાલતી હતી તે અરસામાં બચુભાઈ પ્રિવિયસની પરી-
ક્ષામાં પાસ થયા. પરંતુ બચુભાઈની પોતાની પણ પૈસા લેવાની દાદ સત્તગી
હતી એટલે વાંધો આપ્યો.

અમુક સમય વિતી ગયો ત્યારે એકાદ બે જણ વચ્ચે પડયાં, રીતનાં
રૂ. ૮૦૦) અંચલ પ્રદેને આપવા એમ કંઈુ લક્ષ્મી દિવસ નક્કી થયો.

બોળાબોળાને દિવસે રૂ. ૩૦૦) બચુભાઈને ગળ્યા ને લક્ષ્મી દિવસે રૂ. ૨૦૦)
પણ મહેંધા બાપીના રૂ. ૩૦૦) અંચલપ્રદેને આપવા સોદ્ધ નાપાડી. હવે અંક-
મક ઝરવા માંડી. તેમજ અંચલપ્રદેનને પોતાનું પાણી ખતાવવાનો વખત
આવ્યો એમ તેને લાગ્યું.

મદન ઉપર નકામા મેંણાદુણીનો વર્ષાદ વર્ષશે તેમ ધારી તેમણે મદનને
સાક્ષરે મોકલવી બંધ કરી એટલુંજ નહિ પણ બચુભાઈ તથા તેમના કુટુંબ
ઉપર ગાળાભિધાનનો અભિષેક રાફ કર્યો.

આ પ્રમાણે હ એક માસ વહી ગયા. લોકો ગમે તેમ વાતો કરવા લાગ્યા
આજ અરસામાં ઇન્દરનું પરિણામ જણાયું ને બચુભાઈ તપાસ થયા. તેમની
માતાએ તેમને તે દિવસે તો દિવાસો આપ્યો પણ પછી તેઓ બચુભાઈને રોજ
સારવા લાગ્યાં.

લીલુપ્રદેનને લોકોની ગપોચાં ક'ઈક સત્ય લાગ્યું. બચુભાઈ વહુને ક'ઈક
કહી શકતા નથી ને તેમની સાસુ મરજી માફક બોલે છે ઇત્યાદિ બોલો દરરોજ
બચુભાઈના કર્ણપર પડવા લાગ્યા.

હમેશાં આ પ્રમાણે સાંભળવાથી બચુભાઈને પણ આ ટકટકારામાં સત્પ
ભાસવા માંડ્યું. તેમના મનમાં વિચાર આવવા માંડયા કે એક વખત ગમે તેમ
કરી ઝેરીને ઘરમાં લાવી બેસાડવી ને પછી તેને તેના બાપને ત્યાં મોકલવી
નહિ. તેમના મિત્રો પણ આ વાતને હતોજન આપતા, ઉશ્કેરતા; આખરે સંગતિ
વધ્યા ન રહી.

એક દિવસે સુવારના દસેક વાગે બચુભાઈએ અમુર ચૂક તરફ પ્રયાણ કંઈુ.

મદનના પિતા ઘેર નહોતા પરંતુ ચચળપહેને જમાઈનો સત્કાર કર્યો, આગમન કારણ પુછ્યું પણ જમાઈનું મુખ જોતાજ તે ચેતી ગઈ હતી કે આજે મિત્રજ ઠેકાણે નથી

સાસુએ જમાઈને રહ્યા પીવાનું કહ્યું પણ બચુભાઈ ઉત્તર ન આપતા એકાએક તડુથી હટયા “ તમારી ડોકરીને એકદમ મારે ત્યા મોઢાંથી દો તદિ તો તમારી ફૂલેતી યરો ” ચચળપહેને ક્ષણ માત્ર ગભરાઈ જવાજ દીધો “ હમણા તમે જાઓ થોડી વારમા મદનને હું મોકલુ છું ”

આ શબ્દ સાંભળતાજ બચુભાઈનો મિત્રજ જતો રહ્યો મદનનું કાફ પકડી તેને ઘસડવા લાગ્યા.

મા દિકરી પ્રથમ તો જરા ગભરાયા, ને ગભરાટમાં અને બેચતાણુમા “ મદનની બગડી નથી ગઈ

થોડી વારે મદનની માતા સાવધ થઈ બચુભાઈના શબ્દ તરફ બચુભાઈ તથા તેમની માતા પર ગાળોનો વરસાદ વરસાવતી જવા લાગી તેના શબ્દો સંભળી નાતના તથા પરાનાતના લોકો તમાસો જોવાને દોડી આવ્યા

બચુભાઈના ઘર આગળ થોડી મેદની બરાઈ ઓટલે હમા રહેલા બચુભાઈ બારણા આગળ બાળો દેતી તેમની સાસુ ને વચ્ચે વચ્ચે હતારો આપતી, બારણા આગળ રાતી બેઠેલી મદન અને લોકોને હુમ્મીધીને પોતાનો બચાવ કરતા ક્ષીતુપહેનના શબ્દો સાંભળીને લોકોનો જમાવ વધુ ને વધુ થયા જતો હતો

આખરે જાજરમાન સાસુ આગળ બચુભાઈને નમતું મુકતું પડ્યું આ દેડફૂલેતી અટકાવવાનું તેમને મન થયું સાસુ તેમની આ નરમાશનો લાભ લેવાનું ચુકે તેમ નહવું, તરતજ તેમણે મદનનો હાથ પકડી પોતાના ઘર તરફ ચાલવા લાગ્યું

બચુભાઈ મદનને જતી જોઈ ત્યા શરમથી તેમને મોઢે શેરડા પડયા આટલી ફૂલેતી ન કરી હોત તો ઠીક થાત એમ તેમને લાસવા લાગ્યું મદન પર તેમનો મિત્રજ ગઈલો પરંતુ તે કંઈ કરી શકે તેમ ન હતું, તેમનું જોર નિરસાવ હતું

આ બતાવે તેમને વધુ નરમ બનાવ્યા, બહાર ફરવાનું પણ ભૂલી જવા લાગ્યા નાતના લોકો મોઢેને મોઢે ન કહેવાય તેવા શબ્દો ધરમા આવીને કહેવા લાગ્યા આવા કજીઆથી તેમનું મન નબળું પડી ગયું તેથી કહો અથવા બહાર જવાના તેમના આજસે કહે, પણ આ વધે કાલેજ તેમણે જોઈન કરી નથી

નિરોગી અને સુખી જીવન માળવાની કળા.

—+—+—+—+—

(લેખક:—૨૧. કાન્તિલાલ ખી. દેસાઈ.)

૧. સુખી યવાની કળા દરેક જણે કેળવવી જોઈએ, હમેશાં આનંદની ભાવનાનું સેવન કરવું. તમે કદી કોઈ વખત ગુસ્સે થાઓ તો તરતજ હસવું. તવાઈ લાગશે કે હસવું વિના પ્રયત્ન શી રીતે આવે; પરંતુ હસવાની કળા છે, અને તેને દરેક માણસે કેળવવી જોઈએ. જેઓ ખુશ મીઠાજમાં રહે છે તેઓ બહુધા સુદૃઢ બાંધાના અને નિરોગી હોય છે. હસવાની કળા કેળવવા માટે જીવનકાળમાં હસવા લાયક કંઈ બનાવ બન્યો હોય તે યાદ કરીને હસવું.

૨. તમારા ખોરાકની સાથે મેવાનો ઉપયોગ છુટથી કરજો. લીલો મેવો ન મળી શકે તો સૂકો મેવો—બદામ, કાનુ, અખરોટ અને ઉવટે બોયર્સિંગનો વધુ ઉપયોગ કરવો. મગજનું કામ જેને બહુ પડે છે તેને સૂકો મેવો ધણે ફાયદો કરે છે. ખોરાક બરોબર પાચન થાય અને લોહી યાય તેટલા માટે બરાબર ચાવીને જમવું; આપણા લોકો જમવામાં બહુજ ઉતાવળ કરે છે તે ખીલકુલ પસંદ કરવા જેવી ટેવ નથી. જમતી વખતે નિરાંત જીવે કુટુંબીઓ સાથે વિનોદ અને આનંદની ભાવનાથી જમવો ખેસવું. જમીને તરતજ થોડીક વિત્રાંતી લેવી, જમવામાં શાક ભાજી અને ફલકા પાચક ખોરાકનો વધુ ઉપયોગ કરવો. ભજીયાં પુરી અને નિઘાતથી હોજરીને બહુ ભરી દેવી નહિ. ફલકો ખોરાક આપણા આંતરડા સહેલાઈથી પચાવી શકે છે.

૩. કાંઈપણ બાબતમાં નકામી ચિંતા કરવી નહિ; કેટલાક લોકોમાં પાશ્વરી પીડાઓ શીકર કરવાની ટેવ પડી ગઈ હોય છે અને કહેવત પ્રમાણે “કાજીજી દુખળે ક્યું? કે સારે રાહોળી શીકર” જેવું વર્તન હોય છે તે જગ બને તેમ તજવું.

૪. દરેક સ્ત્રી અને પુરુષે નિયમિત કસરત કરવી જોઈએ. ધરતું કામ એ કસરત નથી. કેટલાક તરફથી ધરકામમાં પડતી મહેનતને કસરત માનવામાં આવે છે. પરંતુ તે દલીલ બેવજુદ છે. કસરત હમેશાં ખુદ્દી હવામાં લેવી જોઈએ. ચાલવાની કસરત દરેક જણ સહેલાઈથી લઈ શકે તેવી છે અને તે દરેક જણે ફરજ તરીકે સમવડતા પ્રમાણે લેવી.

ધી ઝોનરેબલ મિસિસ મોરીસ જોટ કહે છે કે:—“દરેક સ્ત્રીજ નિયમિત રીતે યવી જોઈએ. દરેક મનુષ્યે પોતાની રોજની જીંદગીના નિયમિત રીતે વિભાગો

પાડીને ગાળવા પ્રયત્ન કરવો કુદરતી રીતે લાંબું આયુષ્ય ભોગવવા, ખુબસુરતી અને સરીરસૌદર્ય ટકાવવાની છુપી કુશી દુભેસની નિયમિત રીતે જીવન ગાળવાની ટેવ છે.

૫ ધરમા જે ભાગમા ખુલ્લી હવા આવતી હોય તે ભાગમાં રાત્રીએ સુવાનું શખવું ખુલ્લી હવાથી સરીરમાં કોષખણ પ્રકારની નિદ્રા સ્થિતિ થવાનો સંભવ નથી બારીબારણા બંધ કરીને સુવાની ટેવ જેને હોય તે તેણે તજ દેવી આશા છે કે “ત્રિમાસિક”ના વાચકો ઉપલા પાંચ નિયમોનું પાલન ચોતાના જીવનવ્યવહારમા હતારી જીવન સુખમય ગાળવા પ્રયત્ન કરશે

—:~:—

ફરજ.

—++~++—

(સૌ વીરમતી મહીલા:લ.)

જીવનનો હેતુ હદર સરી સરીરનું કેવળ ચોપણ કરવાનો નથી, પરંતુ જગત્કર્તાએ મનુષ્ય જેવો અમૂલ્ય દેહ બરવો છે તો તેમાં મનુષ્યે સુખ્ય ત્રણ ફરજ બજાવવાની છે

(૧) પોતા તરફની. (૨) અન્ય તરફની (૩) જગત્રિયતા તરફની

—પોતા તરફની ફરજો—

સરીરની બજાવણી, ઉદ્વિગ્ન નિયમ, સત્યતા, પ્રમાણીકપણું, શુદ્ધચુદ્ધિ, નમ્રતા, સતોષ, દ્રઢ ઠરાવ, નિર્મળ વર્તણૂક, કામકાજમાં ત્વરા અને કામના નિયમો, મહેનત, કરકસર, દિગત, સુખ મેળવવાનું પ્રયત્ન, અને છેવટે ફાજલ પડતો વખત સમાજસેવા અને દેશસેવામાં નિર્મળન કરવો

—અન્ય તરફની ફરજો—

વડીલો તરફની તાબેદારી, દયા, મૈત્રી, સહી સામણી અન્યના વિચાર અને મતને માન આપવું, મોટું મન, ખરી ગૃહસ્થાઈ, કૌટુંબીક ફરજો, કૌટુંબીક અસરો, દેશની દાંડ અને પ્રાણી માન તરફ માયા

—નિયંતા તરફની ફરજો—

સ્વધર્મ અને પરમેશ્વર વિષે સમજ, સુદિગ્ધ રચનામાં કર્તાનો હાથ ઠારખવો, પ્રભુની આકલસીવાની કદર બુજવી, તથા તેના તરફનું આપણું દેવું વણુક — અ લોક અને પરલોકના ખરા ધર્મ સમજવા, પ્રભુને ઉપકાર માનવો, ઠામર પ્રાણીના કર્તવ્યમાં જેટલું ઓછાપણું રહી બંધ છે, તેને માટે કર્તાની કથ પ્રાર્થના કરી કામદ આહવી અને તેનું નિરતર સ્તવન કરવું

“ દેવબાળા ” (૨૬૧).

— ❦ —

(મંદારકાંતા વૃત્ત).

કહે છે “ લોકો કળી સમયમાં દેવ દેવી ન માને ”
 હું માનું કે વચર સમયે નારિતકો એમ બોલે;
 કાંકે જુદા સમય કળીના દેવ ને દેવીઓ છે,
 ભણે જે તે કદી નહિ વટે એજ મિથ્યા પ્રલાપ. ૧
 દીપ્ત જેના રચણ રચણ બધે મંદિરે રૂઢાં દે,
 શોભા જેની અધિક અધિક નીરખે ભાવિકો દે;
 ટાળેટાળાં ભગતજનનાં જ્યાં જતાં તો ગણારો,
 દેવી તેને નવ ગણુવી તો દેવી કાને ગણારો ? ૨
 પૂજે જેને રરિ હૃદયના કાળથી અરત ભુધી,
 ભકતો જેના ગળી ગળી યશે માન બોલે મુખેથી;
 ચૂકે જેનો સમય જરીના ચુકતાં કાગ યારો,
 દેવી તેને નવ ગણુવી તો દેવી કાને ગણારો ? ૩

(પરમાત્મીય).

રાયનને ત્યાગતાં દિનમણિ ભાજતાં નામ તારું અમે નિત્ય લઇએ,
 ઉધીને ભુખના દુઃખની મે.યની, ‘ દેવી હું, દેવી હું ’ એમ કહીએ;
 દિન વચ્ચે રૂડો, રીનને તારવા, દેવીના રૂપથી આજ આવો,
 સુખાળી હુંકાળી કૃપાળી બની સર્વદા કિલિમયો દેહના સદ્ય કાપો. ૪

(અપતરણ).

દેવી દેવો સમય કળીના નોખનોખા બન્યા છે.
 તેથી તેના પુજન કળી વિષ વિચિત્રતા છે;
 પ્હેલાં ભલે સરજ હૃદયે બોજવી બોજવીને,
 ચૂસે તેનાં સરીર હીરને કેળવી કેળવીને. ૫

(અનુક્રુપ).

પોકારે બજવા વાજા, “ મદામાં એર રહુજ છે.”
 માતો યા ન માતો તોય કૃપેય તે રહુજ છે.

ધીરજલાલ ચીમનલાલ દેસાઈ.

સ્મરણ લઈ જવાની રીત.

(લાગણીવાળો)

આપણી નાતમાં મરડું સ્મરણને લઈ જવાની જે રીત છે તે સંબંધમાં નાતમાંથી આવેલું હું ધ્યાન એ ચલાવું છું તથા તે સંબંધી કાંઈ સૂચના કરવા માગું છું. હાલમાં કાંઈક બાધવાની જે રીત છે તે ઘણી જ કઠણી અને કુર છે એમાં મરનારના સગાંબંધાવાની લાગણીનો વિચાર કરવામાં આવતો જ નથી કેમકે થોડી જ પળ ઉપર જે દરદીની ઘણી જ માયાળુ સારવાર કરવામાં આવતી હોય નાનકડાઈથી જ તેને હાથ અડકાડવામાં આવતો હોય. અત્યંત કાળજી ભરી વર્તણૂક જેની ત ક ચલાવવામાં આવતી હોય તેના જ શરીરને ખાતરી આપી સાથે દોરડાથી તાણી બાધવાથી, સગા સંબંધીની લાગણી કેવી થતી હશે તેનો કોઈ ખ્યાલ કરે છે? બલે એમાં તત્વજ્ઞાન કે વૈરાગ્યની વાતો આપણને કહેવામાં આવે પણ આપણે માણસ છીએ સસારી છીએ અને લાગણીવાળા છીએ માટે આ બાબતમાં લાગણીથી વિચાર કરવામાં આવે તો બહુ સારું આપણી હાલની રીતમાં તો મુધારો થવાની જરૂર છે જ, સાંભળ્યા પ્રમણે સુરતમાં એક નાતવાળાએ આ પ્રસંગને માટે એક ગાથાગીતો જેવી ગાડીની ગોઠવણ કરી છે આવી ગાડીને આપણે પણ કરીએ તો ઘણું સારું હોય. પ્રથમ તો મરદાને કાંઈક સાથે જકડી બાધવાની જરૂર રહે નહિ અને બીજી જે સ્થળોએ સ્મરણ થતું દૂર છે ત્યાં મરદાને લઈ જતા બહુ મહેનત પડે નહિ ઘણીવાર ધિયનનારની અવસ્થા હોય છે જ્યારે તે કારણને લીધે પૂરતી સંખ્યામાં કાંઈ આવેના હોતા નથી આવે પ્રસંગે કાંતો સ્મરણ લઈ જવાનું ઘણું મોડું થાય છે અથવા તો જે થોડા થોડા આવેલા હોય છે તેમના ઉપર અસહ્ય ભોંતે પડે છે એ ગાડીની ગોઠવણ કરવામાં આવે તો પછી મહેનતનો સવાલ દૂર થઈ જાય આ ગાડી ઠેસણગાડી જેવી હોય છે તેથી આજડાઉંનો પણ સવાલ રહે તેમ નથી નાતના જ માણસો તે ધોકેલીને લઈ જઈ શકે વળી પૈડાથી ચાલે એટલે એથી મહેનતમાં તે લઈ જઈ શકાય વળી આ ગાડી લાકડાની જ હોવાથી તેનો ઉપયોગ કર્યા પછી પાછી બરોબર સ્વચ્છ પણ કરી શકાય આ સંબંધી વાતોનો વિચાર કરતા-લાગણી અને સગવડ ધ્યાનમાં લેતા આ ગાડીની આગળ સ્વીકારતા આપણા જેવી જોવાર અને કેળવણી કોમને કાંઈ વાધો નડશે નહિ એમ હું આશા રાખું છું વળી આ ગાડીનું ખર્ચ પણ જુદું જ ઘરો મારા ધારવા જે આ રીત દાખલ

કરી દેવી હોય તો કાઈ એકાદ જ શુદ્ધ નાતને આવી ગાડીની એટ આપશે તો જરૂર તેનો ઉપયોગ થવા માંડશે.

આ પ્રસંગે એક બીજી પણ વાત ધ્યાન આપવા જેવી છે. ત્યારે નાનું બાળક મરી નય છે, ત્યારે એક જ ગાણસને તે ખાંધ ઉપર લઈ જવું પડે છે. કોઈવાર મમે તેવો રોગ આ બાળકને હોય છે, તો ખાંધ ઉપર ઉપાડનારને ચીતરી ચઢે તેવું થઈ નય છે. બાળક ઉપર નાંખિલું કપડું એકલું ખસ નથી થઈ પડતું માટે આ પ્રસંગ માટે પણ કાંઈક બીજી યોજના થવાની જરૂર છે. આંસી છે કે આ બંને વાતો ઉપર ઉતાવળે ધ્યાન આપશે.

પીડદાન સંબંધી ખુલાસો.

(શ. લલવરાય હકુમતરાય.)

૧. આપણી હિંદુ જ્ઞાતિઓમાં મનુષ્યના મરણ પછી તેર દિવસ સ્નાત્તાની તથા તે પછી માસિક-વાર્ષિક-શ્રાદ્ધ કરવાની રિવાજ કરવામાં આવે છે અને શ્રદ્ધભોજન કરાવવામાં આવે છે. તે રિવાજ બ્રાહ્મણ (ગોર)ને ખાટલા-ગોદડાં-વાસણ-કપડાં વગેરે પીડદાન તરીકે આપવામાં આવે છે. તે સંબંધે નીચે પ્રમાણે ખુલાસો થવાની જરૂર છે. માટે તે ખુલાસો અનુભવી-જ્ઞાનીઓ આપવાની કૃપા કરશે.

૧. પીડદાન એટલે મરણ પામેલા સજસનો પીડ એટલે દેહાધ્યાસ-દેહાભિમાન છોડી દેવા માટે દાન આપવું તેજ છે કે બીજી રીતે ? રથુળ દેહ છુટી ગયા પછી દેહાધ્યાસ આપોઆપ છુટી જાય છે તો પછી એ દાન કેવા પ્રકારનું ?

૨. ખાટલા-ગોદડાં વગેરે સુદૃઢ થવના ઉપયોગ માટે આગવામાં આવે છે એમ કહેવામાં આવે તો તે અને આ દુનિયાનો ત્યાગ કેવો પછી તરત આપવામાં આવતાં નથી, પણ કેટલીક મુદત પછી આપવામાં આવે છે. માટે વ્યક્તી મુદત દરમિયાન સુદૃઢ થવ કેવો રીતે ચત્રાવી લે છે ?

૩. બ્રાહ્મણને જે જે ચીજો આપવામાં આવે છે તેથી ચીજો તેને તેના બીજા યજ્ઞમાનો તંત્રથી મળતી હોવાથી જરૂર પુરતી ચીજો રાખી-વધારાની ચીજો વેચી ખાય છે. બ્રાહ્મણના ધરમં તે ચીજો રહેતી હોય તો સુદૃઢ થવ તેનો ઉપયોગ લેતો દરો એમ, એક ખરી અથવા ખોટી દલીલ

તરીકે માની લઇએ પરંતુ જુદા જુદા સખસોને તે વેચે છે, તો સુરૂપ
જીવે તેનો ઉપયોગ લેવા માટે તે તે સખસને ધેર જાડકુ પડે છે
કે કેમ અને તેમ હોય તો આપવાનો ઉપયોગ શો ?

૨ આપણામાં પુન્યદાન સળધી કેહેવાય છે કે “હાથે તે સાથે” અર્થાત્
હાથે કરેલું પુન્ય સાથે આવે છે તો માણુ પછી પુન્ય કરવાનો હેતુ શો ?
મરણ પછી પુન્ય પહોંચતું હોય તો કહેવત બોલી પડે છે.

૩. બ્રહ્મ નલે તે બ્રાહ્મણ-અને ગુરુપદ ધારણ કરે તે ગૌર. હાલમાં તેવા
બ્રાહ્મણ જે નહીં ગુરુપદ ધારણ કરનારા બ્રાહ્મણ કોઈક હશે પરંતુ મોટા
ભાગ-ગુરુપદને બદલે-ધુતડાદ (પ્રકાશ-જ્ઞાનમાં અધિકાર) ધારણ કરેલો
માલમ પડે છે તો એવો ગૌરને દાન આપવાનો ઉપયોગ શો ? તેમને દાન
આપવાથી સુરૂપ જીવે કાંઈ લાભ થાય ખરો કે ?

૪ સદરહુ પ્રશ્નોના ઉત્તર આ પત્રદ્વારા કોઈ ગૌર તરફથી મેળવી
મોકલવામાં આવશે તો પણ દારૂકત નથી

—:0:—

ક્ષય રોગ માટે સાવચેતીઓ.

—૫૫૫૫૫—

૧ જ્યાં ત્યાં યુક્તવાતુ બધ કઠોથી એ રોગ બોલો ફેલાશે

૨ એનાથી પીડાતા માણસો સાથે બેગા ખાવા પીવા અને સુવાનો
વ્યવહાર ન શખવો

૩ એના જીવુઓ નાશ કરવા ઘરમાં ચોખી હવા અને તડકા આવવા
દેવા બારી બારણાં ખુલ્લાં મુકવાં

૪ ખુલ્લી હવામાં ફરવું અને નીચગિત કસરત કરવી

૫ મ્હોટે માથે બોલીને સુવું નહીં

બ્રહ્મ સેનીટરી એસોશીએશન

—:0:—

પ્રાસંગિક નોંધ.

—:૦૨:—

અમને સાંભળીને અત્યંત આનંદ થાય છે કે અલ્પલક્ષ્યનિય પરિષદની સાતમી બેઠક સરસ્વતીચોકે યોજાઈ સમયમાં મેળવવા પધારે છે. આપણી પરિષદ. પરિષદ મળે તે હિત છે કે નહિ તે સંબંધમાં કોઈક કોઈક ઠેકાણે મતભેદ હોય તેમ લાગે છે. એક પક્ષ એમ કહે છે કે દેશહિતમાં નાતની સંરક્ષા એક આપણી સમાન છે. 'આ સંરક્ષા' દીક્ષી યવાની ધણી આવશ્યકતા છે. પણ પરિષદ વગેરે નાતનીજ પ્રવૃત્તિઓ જોઈયે તો આ સંરક્ષા દીક્ષી ન પતાઈ હલદી મગજૂત થશે. આ પ્રકારની દક્ષીણ ધણી આકર્ષક થઈ નહીં છે; પરંતુ તેના ઉત્તરમાં કહેવાનું કે નાતને નાંખીજ મૂકવામાં આવે, તે સંબંધી કાંઈજ વિચાર કરવામાં ન આવે, તો તેથી કાંઈ નાતની સંરક્ષા દીક્ષી યવાની નથી; પણ આમ નાંખી મૂકવાથી તો જે સુધારા વ્યક્તિ, સમાજ કે દેશને પણ હિતકારી છે તે નાતોમાં કદિ કરી શકાશે નહિ; અને રૂઢીનું પ્રાબલ્ય તથા નેતાઓની બેદરકારી ચાલુજ રહેશે, અને ધણી હાનિકારક રિવાજો જે ચાલે છે તે ચાલ્યાજ કરશે આથી નાતને તેમજ સમાજને નુકસાનજ થવાનો સંભવ છે. પરંતુ જે પરિષદ મળશે, અને નાતના વિદ્વાનો તેમાં ભાગ લેશે તો તેઓ આખી નાતને સુમારે દોરી રાંકશે. વળી અનેક જણ નાતો સંબંધી બાબતો વિષે વિચાર કરતા થશે, અને ઉત્તરિ માટે બહેવાર પગલા નાતની અંદર લઈ શકાશે. સંસાર સુધારાના અમણીયોએ પણ કબૂલ કર્યું છે કે કેળવણીના વધારા માટે નાતોએ ધણી મદદ કરી છે. પરંતુ આ ઉપરાંત એમ પણ કહી શકાશે કે સમાજ સુધારાના બીજા ધણી પ્રશ્નો નાતોની પરિષદોએ હાથ ધર્યા છે અને બંને ઠેકાણે તેનું ફળ સારૂજ આવ્યું છે. મધ્યપાન, સેવાક્રમવાનો રિવાજ, અર્યાજ વશ, વરણાશ્રણા રિવાજ, વિદ્યાર્થીઓના ચારિત્ર્ય સુધારણા માટેના પ્રયાસ, નાતના અનાથને મદદ, મરણ પાછળના હાનિકારક દુષ્ટ રિવાજો, વગેરે અને અનેક વિષયના પ્રશ્નો, એક ઉપર બીજા સીકરવાનો સ્વાલ, વગેરે સંસાર સુધારાનાજ કાર્યક્રમમાં આવડી બાબતોનો વિચાર જુદી જુદી નાતોની પરિષદોએ કર્યો છે. એટલુંજ નહિ પણ ધણે ઠેકાણે તો તેમાં બહેવાર પગલા પણ ભરાયા છે, અને તેના ફળ પણ દેખાઈ આવે છે. વળી નાત સંરક્ષા દીક્ષી પડે તેવો દેવ હોય તો તે પણ નાત છોડીને નાસી જવાથી કે નાતની બાબતોમાં આંખમીચામણાં કરવાથી પાર પડશે નહિ પરંતુ નાતની વ્યક્તિ માત્રને કેળવવું અને ઉત્તરિને માર્ગ પ્રબોધવાથીજ તે દેવ-પાર

પડશે નાતે નાતની અંદર જુદા જુદા હોયો, અને જુદા જુદા પ્રત્યે હોય છે. તે નાતનાતની દિલચાલ કરવાથીજ દૂર કરી શકવાનો સંભવ છે. આવી દિલ-વાલોયાજ જુદી જુદી નાતો સમાન ભૂમિકાએ આવશે અને પણ તેમને એક બીજાની ઓછ જતી રહેશે, અને જુદાઇની લીટીયો બૂસાવાનો સંભવ ઉભો થશે.

એક બીજે પણ છે, તે તો તદ્દન બેદરકાર લોકોનોજ પંથ છે. એમને તો કોઇપણ બાબતમાં કંઈપણ કરવું ગમતુંજ નથી તેમને આપણામાં સુધા-- તો આપણે પણ અવગણવાજ ભેદએ, પરંતુ એક શનો અવકાશ છે? નીલે પણ છે તે એમ કહે છે કે આપણી નાત તો બરોબર ભેદએ તેવીજ છે. આપણામાં સુધારાનો અવકાશજ નથી માટે આવા કોઈ પણ પ્રયત્નોની જરૂર નથી. આ પક્ષથી આપણે સાવધાન રહેવાની જરૂર છે. આ પ્રકારનું અભિમાન ધારણ કરવું તે તો અધોગતિનો સીધાજ રસ્તો લેવા જેવું છે, અને જે કોઈ એમ કહે તે અજ્ઞાની જ હોવો. ભેદએ આપણે, આપણી નાત સંપૂર્ણ નથીજ તે તો જરાકજ વિચાર કરી જોતાં જણાઇ આવશે શું આપણી નાત બહુદરમાં પૂરી છે? શું તે પૂર્ણ જ્ઞાની છે? શું આપણે પૈસે રકે પૂરા આબાદ છીએ? શું આપણામાં ખરાબ રિવાજો છેજ નહિ? શું આપણું આરોગ્ય ઉત્તમ છે? , આપણામાં શું બાળ મૃત્યુ પતાજ નથી? ટુંકાણુમાં શું કેળવણી, આરોગ્ય, રીતરિવાજ, ચારિત્ર્ય, સંયતિ, જેવે કોઇપણ બાબતમાં આપણે કશું કરવાનું નથી જ? , જરાકજ વિચાર કરતાં જણાઇ આવશે કે આ દરેકે દરેક બાબતમાં આપણે હજી ધણુંજ કરવાનું છે. આપણી નાતમાં બાળકોનું મરણ પ્રમાણ ભેદએ તેટલું છે. ટીકકા સુદેરાવાળી, દવાઓ ઉપરજ ઇવતી, ધણીયે સીંગો આપણી નાતમાં છે, ભૂખે મરતાં કુટુંબો પણ છે, પૈસાનેજ અમાલે શિસણ મૂકી દેનારા, યુવકો પણ છે, સમગ્ર અસિદ્ધિત જેવીજ બાળાઓ પણ છે, ચારિત્ર્યહીન વ્યક્તિઓ પણ છે, કાંઈ કાંઈ કુટુંબો વચ્ચે વેરભાવ પણ છે, સંભાળ લેવાયા વગરની કે દિસાખ્ત અપાયા વગરની નાતની મિલકતો, અને ઉધરાણીયો પણ છે તો આપણે સંપૂર્ણતાનો હક શી રીતે કરી શકીયે? આપણે હજી ધણુંજ કરવાનું છે નાતના ક્ષાતર સુધારા માટે, તેમ પાડોશી નાતો સાથેના સબધ બાબત પણ ધણું વિચારવાનું છે. અસબત ફક્ત પરિપદ મેળગવાથીજ આ બધાનો નિકાલ પછ જશે નહિ તોપણ પરિપદમાં આ બધી બાબતોનો વિચાર થોડો ધણોતો કરી શકાયોજ, , પરંતુ આ સાથે એક વાત આપણે ખાસ ધ્યાનમાં રાખવાની એ છે, કે દેશદિવતી કોઇપણ બાબતમાં કાંઈ પણ વિચાર નાશ અથવા તે નાત

નાતવચ્ચે કહેવાય હત્યમ યાય તેવું તો આપણી પરિવર્તમાં કાંઈપણ થવું નોંધ્યે નહિજ, અને પરિવર્તની તારિખો પણ એવી રાખવી કે બીજા કોઈપણ બહેાણી પરિવર્તમાં કાંઈ જાણું થઈ કે નહિ.

આ અંકે પ્રસિદ્ધ થશે ત્યારે આપણી નાતમાં ખરેખરો લગ્નગાળો ચાલેતો હતો એમ ધારવામાં છે. આ પ્રસંગનો લાભ લઈ આપણા લગ્ન એકાદ બે સાક્ષરોએ તેમના અંધોમાં લગ્ન વિધેયું લખ્યું છે તે વતારી લેવાનું ઠીક થઈ પડશે. સરસ્વતીચંદ્ર બાગ ધર્માં લખેલું છે કે:—

“સાક્ષ પ્રમાણે તો કન્યાદાનને કાળે. વર, કન્યાને કહે છે કે:— ‘હું સામ અને તું નહીં. હું છો અને તું પૂરવી, તે આપણે બે વિવહન કરીયે, ચાલ.’ ત્રિશેષ વહન તે વિવહન-વિવાહ. સંસારમાં બે જાણે એક કાર્ય-એક જીવન-સ્થી તેવું વહન કરવું તે વિવાહ.” x x x x “આદિ મંથિઓ તો, + + કન્યા પાસે, સમ ૫૬ બરાવતાં વર પાસે કન્યાને ‘સખા’ સખદથી સંબોધાવે છે, અને કન્યા પાસે વરને લગ્નકાળે પગલે પગલે કહેવડાવે છે કે:—

પ્રથમ પગલે કન્યાએ વરને કહેવું કે “સર્વે સુખ દુઃખનો તારી સાથે વિંબાગ કરવામાં આવે છે. જ્યાં તું ત્યાં હું તેવીજ.” બીજે પગલે કહેવું કે, “બાળકથી તે વદ્ય સુંધીનું આ કુટુંબનું રક્ષણ કરાવીશ, ને ને છે અને ને નથી તે નોંધવું.” ત્રીજે પગલે કહેવું કે “ભત્તા ઉપર બહિતમાં નિત્ય રત થઈશ. સદાજ પ્રિય બાળિણી થઈશ.” ચોથે પગલે કહેવું કે “તું દુઃખી હોઈશ તો હું દુઃખી થઈશ સુખદુઃખની સમબાનિની થઈશ ને તારી આજ્ઞાને પાળીશ” પાંચમે પગલે કહેવું કે નકલકાળે શુચિસ્નાત થઈ તારી સાથે કીડાં કરીશ. હું બીલને ગમન નહિં કરું.” છઠે પગલે કહેવું કે “હવે અહિં નિષ્ણં આપણા સાક્ષી છે કે તે મને જેતરી નથીજ. આપણી બેની પ્રીતિ બની ચુકી છે.” સાતમે પગલે કહેવું કે “દોગ બજાહિ કાંઈમાં તે ધર્મોર્થે કામ કાંઈમાં હું તારી સાદાબિની થઈશ.”

આ પછી વર વધના ખજા ઉપર દાંપ મૂકી, તેના હૃદયનું “આલબન” કરે છે અને કન્યાને કંદુશીને કહે છે કે મારા મતમાં તારા આ હૃદયને મૂકવું તે મારા ગિત જેવું તારું ગિત હો.”

આ સખાચંદ્ર બાગ ધર્મ પ્રકાશ ૧૮મું ખાસ વાંચવા બાકા છે

મહાત્મા કૃષ્ણચંદ્ર સેન તેમના નવસંદિતા નામે પુરતક્રમા સમસરકાર પ્રકરણમાં નીચે મુજબ ઉપદેશ વર કન્યાને આપે છે —

વર કન્યાને " હે નવવિવાહિત દમ્પતિ ! પરમ કૃપાળુ પ્રભુની કૃપાથી ઉપદેશ ' તેની સમક્ષ તમે જન્મે જણુ સગ્ન સખધર્મી જોડાયા " છે. આજ સુધી તમે સ્વતંત્ર હતા, પરંતુ હવે તેમ " તથી આજથી તમે જન્મેને એકબીજાની કાળજી રાખવાની છે. તમે જન્મેના " સરીરો જો કે જુદા છે તોપણ તમારૂં મન તો એકજ હોવું જોઈએ તમારા " વચ્ચે કોઈપણ પ્રકારનું જુદાપણું હોવું જોઈએ નહિ. સગ્ન એ સસાર " ગદિરનો દરવાજો છે, તે ઓળંગીને સસારમાં આજ તમે પ્રવેશ કર્યો છે " સસાર એ પરમાત્માનું નિવાસ સ્થાન છે તેમાં તમારા સખળા આચાર " વિચાર પવિત્ર રાખજો સમજી અને અનુભવી મુખેએ આ સસારને ભય- " કર જ ગણતી ઉપમા આપી છે, તે પણ યોગ્ય છે આ જ મલનો માર્ગ ધણો " જ પિકટ છે તે માર્ગમાં ચાલતી વખત ધણજ સાવચેત રહેવું જોઈએ આ " લોકની ક્ષણિક સુખસંપત્તિના મોહને વશ થઈને સખળા સુખનો આપનાર " ને પ્રભુ તેને વીસારી નહિ તેના પ્રત્યેના ભક્તિભાવમાં વધારો કરી તેની " કૃપા સપાદન કરો એકબીજાના એકિ સુખને મટિ જેમ રાત દિવસ જગૃત " રહો તેવીજ રીતે પારલૌકિક કલ્યાણ માગવામાં પણ જગૃત રહો. સસાર " સખધી નાનું કે મોટું કંઈપણ કાર્ય કરવું થડે તે પ્રભુના નામથીજ કરજો. " તેનું સ્મરણ કર્યો વિના કોઈપણ કાર્ય હાથ ધરશો નહિ "

કયા આ ઉપદેશમાંની ભાવના કયા રાજ્યમાં વર્ણવેલું સગ્ન ગામિર્થ્ય અને કયા આપણી હાલની સગ્ન દિવ્યા ! ! ગડબડ ઘોટાળો, તક આપણામાં સગ્ન રાર, ફડકા મટિ મારાગારી, અને સૌથી ખરાબ તો પઠુ- છુના રૂપિયા ! શુ રાજ્યનો ઉદાત્ત ભાવ, અને શું આપણું તે વીરે અજ્ઞાન, અને વળી આપણે નીચ સ્વાર્થ અને કોઈની આતરડી કક- બાવનાર સ્વભાવ ! પરણનારના મનમાં પત્ની સરકાર કે સગ્ન ગામિર્થ્ય આવે છે ? પરસ્પરની પ્રતિજ્ઞાઓ પણ સમજે છે ? અને સમજે તોપણ આપણે તે સમયનું વાત વરણજ શુદ્ધ ન થાય ત્યાં સુધી તેની આસર શી રીતે થાય ? કન્યાના મનમાં માખાપને પોતાને મારે કેટલા દામ દેવા પડ્યા તેજ હોય, એના કર્ણમાં અફસોસ અને બળાપાનાજ રાખે. સબળાઈ રહ્યા હોય, તે વખતે પતિ અને પતિના કુટુંબ પ્રત્યેની તેની લાગણી કેવી થઈ ગઈ હોય ? હવે તો આ પૈસાનું હું ખ, આખી નાતને માથે કવક ફાટી પડે છે, આ યોજના છે,

સુખ છે, અને સ્વાર્થ પણ છે. અને દૂર કરવું તે હવે તો પરજીનારના પોતાનાજ હાથમાં છે. આશા રાખીએ છીએ કે આ ભગવાનમાં કોઈના પણ પૈસાની ખૂમ સંભળશે નહિ.

એક અંગ્રેજ વાંચતમાળામાં પાઠ છે કે; એક રાજા આનંદની ખાતર ખોલા બનાવવાનો હુકમ શીખ્યો. નસીબ સંભળે પંચ આવડતની ખલિ- દેશી રાજા તેના ઉપર ચઢી આવ્યો, અને તે હારીને હારી નામી ગયો. આ વખતે દૂર દેશાચરમાં ખોલા બનાવીને તે ગુજરાત કરી શક્યે. તેને લાગ્યું કે જો ખોલા બનાવતાં ન શીખ્યો હોત તો તે બૂખે મરી ભત આ ઉપરથી કોઈપણ ભતનો હુમલો શીખવાની કેટલી જરૂર છે તે જણાઈ આવે છે. વળી પોતાની ઉપર આવડત ન આવે તોપણ કોઈ કલા કે હુકમની આવડત હોય તો કેટલો લાભ છે, તે આજે પણ મોસ દીનુ બારેતાવાલાના દાખલાથી આપણે જોઈ શકીએ છીએ. મોસ દીનુ કદાચ તેજ વર્ષની બાળા છે. તે મન્યવર દીનશાહ વાઝેછાની દોહિત્રી થાય છે લઢાઈની ખબરો ઉપરથી તેણે કેટલાંએક કારકુન (અર્થવાળા સમુદાયિત્રો) સ્ત્રીઓ દતાં. અને લઢાઈ કુંડને માટે મુ'બાઈમાં મેળો થયો તે વખતે આ ઉદાર કન્યાએ પોતાનાં લઢાઈના ચિત્રો સોપડી રૂપે છપાવી તેના નકાનો અરથો ભાગ લઢાઈ કુંડમાં, અને બીજો અરથો ભાગ પારસી ધર્મોદા ખાતાઓમાં આપવાનો ઇરાદો બહાર કર્યો. જવનરના બાપુ લેડીવીલીંગડને આ વિચાર ખસુદ કર્યો, અને પરિણામે આ બાળકી, રમિયા બે હજારની મોટી રકમ લઢાઈ કુંડમાં આપી શકી, તથા બીજા બે હજાર જુદાં જુદાં પાંચ પારસી ધર્મ ખાતાઓમાં પણ આપી શકી. આશા છે કે આ દાખલાથી ઉત્તમ યશ, દરેક બાળક કે બાળકી, જરીબ હોય કે તવંજર હોય તોપણ, ચીવ, ભરત, શીવણ કે તેવો જ કોઈ હુકમ શીખવાનો નિશ્ચય કરશે.

“તંદુરસ્તી દેવી” ના ઉપાસકો ?

“રોગનો ઉપાય કરવા કરતાં અટકાવ કરવો એ ઉત્તમ છે.” અમારે ત્યાંથી જગજહેર બળીતા અને વખાણાએલાં અનેક પ્રકારનાં સ્વાદિષ્ટ ચૂર્ણો-તેમજ મયુરાશ્વમાં બનતાં સર્વ ગુણકારક, તંદુરસ્તી બદનાર, રોગને અટકાવનાર ચૂર્ણો-તથા સુવાસ, સ્વાદ, અને પુષ્ટિના સેવકો-ખાસ શિયાળાની ઠંડી રીતમાં સાલમપાક, બદામપાક. તેમજ મગજને આરામ સાથે પુષ્ટિ આપનારી બદામપુરી, તથા દરેક જાતની મસાલાની સોપારી વગેરે સ્વાદિષ્ટ ચીજો મંગાવે.

પંડ્યા નરોત્તમદાસ લવજી સોપારીવાલા,

૬૦ મુ'બાઈની નાકે, મુંબઈ નં. ૨, અને મહારાજ શ્રી લાલજીવાની હવેલીને નાકે, મુંબઈ નં. ૨.

સામાર સ્વીકાર.

—સંક્રાન્તિ—

નીચેના પત્રો, માસિક અને ચોખાનાં યાઓ અમને નીચેના રીતે બદલામાં મળ્યા છે, જેની પહેલેથી જાણ સારી રીતે સ્વીકારીએ છીએ

અઠવાડિક પત્ર.

ગુજરાતી પંચાંગ—૨૧ ચોખાનાં યાઓ અમને આપવામાં આવ્યાં.

વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૨-૮-૦.

સાર્વજનિક માસિકો.

નવજીવન અને સત્ય—૧૩ અને પ્રકાશક શ્રી. ઇન્દુલાલ નૈયાલાલ બી. એ, એલ. એલ. બી. ગીરગામ, મુંબઈ, વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૨-૦-૦

સમાલોચક—૧૩ શ્રી. અંબાલાલ બી. બની બી. એ અને શ્રી. અંબારાંકર નમદારાકર પટ્ટણી બી. એ, એલ. એલ. બી. પ્રકાશક શ્રી. રમણીયરામ ગોવર્ધનરામ ત્રિપાઠી, ગીરગામ મુંબઈ, વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૩-૦-૦

વિવેચક—૧૩ શ્રી. હનુમાલ નારાયણભાઈ જેથી પ્રકાશક શ્રી હીરાભાઈ દાદાભાઈ દેસાઈ, સાહુલ, નાંદોદ, વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૨-૧-૦

કેળવણી—૧૩ અને પ્રકાશક શ્રી હાલુભાઈ નથુભાઈ જેથી બી. એ, રાજ મહેલ રોડ, વડોદરા, વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૪-૦.

બાલ શિક્ષક—૧૩ અને પ્રકાશક શ્રી. મહારાંકર લલુભાઈ વાઢે વડોદરા વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૪-૦.

સુન્દરી સુબોધ—૧૩ અને પ્રકાશક શ્રી રામમોહનરાય જયવંતરાય અમદાવાદ, વાર્ષિક લવાજમ ન્હાનો અંક રૂ. ૧-૮-૦ અને મહોદ્દા અંક રૂ. ૩-૮-૦

વચન—૧૩ અને પ્રકાશક શ્રી બા. રમણભાઈ મહિપતરામ નીલકંઠ બી. એ, એલ. એલ. બી. અમદાવાદ વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૨-૦-૦

શુદ્ધિમંદાર—પ્રકાશક શ્રી હીરાલાલ ત્રિભોવનદાસ પારેખ બી. એ, આસીસ્ટન્ટ સેક્રેટરી, ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી, અમદાવાદ વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૮-૦

વાર્ષિક-સંકલ્પ—૧૩ અને પ્રકાશક શ્રી ચંદ્રશેખર બી. મચંદ કાઠારી, રણછોડ સાહન, કાચી. વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૦-૦.

જ્ઞાતિપત્રો.

લોહાણા હિતેન્દ્રુઃ—(અઠવાડિક) તંત્રી રા. લાલજી નાગજી મણ્ણના, રાજેકોટ.
માસિકો.

ઉનેવાળ અલ્પુદયઃ—તંત્રી રા. લલ્લુભાઈ શંકરભાઈ ભટ્ટ મુંબઈ નં. ૪.

નામર ઉદયઃ— „ રા. ગજેન્દ્ર બોળાનાથ દિવાનજી રલ પનાલાલ
ટેરેસીય, આંટરોડ મુંબઈ.

કપોળમિત્ર અનેકપોળઃ— „ રા. પ્રભુદાસ લાધાભાઈ મોદી મુંબઈ નં. ૨.

ખડાચતા મિત્રઃ— „ રા. ભાઈલાલ વંદ્રાવનદાસ કોઠારી બી. એ.,
એલએલ બી. આંટરોડ, મુંબઈ.

દશા શ્રીમાળીઃ— „ રા. શુભવંતરાય ડોટાલાલ દેસાઈ મુંબઈ નં. ૪

જન હિતેન્દ્રુઃ— „ રા. શંકરભાઈ મોતીલાલ શાહ રપ૩ નામદેવી
રટ્ટીટ, મુંબઈ.

દશા સોરઠીયાઃ— „ રા. નારાણજી પુરપોતમ સંપાણી બીનાઈ બીલડીંગ,
બીડીબનર, મુંબઈ.

મૈટ્રિકઃ— „ રા. ઠાકોરલાલ ડોટાલાલ મહેતા, ૧૧૪ કાલખા.
દેવી મુંબઈ.

કોળી મુખોધઃ— „ રા. જીવનજી દુર્લભભાઈ પટેલ, જલાલપોર.

પટેલ ખંધુઃ— „ રા. કુંવારજી વીઠ્ઠલભાઈ મહેતા, પારસીરોરી, મુરત.

દશા લાડ પત્રિકાઃ—પ્રકાશક દશા લાડ યુવક મંડળ, ભરૂચ.

ખાજ ખેડાવાળીઃ— તંત્રી રા. હીમતલાલ ડાહ્યાભાઈ દવે. ઉમરેક.

જ્ઞાતિખંધુઃ— „ રા. જીવનલાલ એન. વડીલ રીયોરોડ અમદાવાદ

કંઠવા વિજયઃ— „ રા. પુરપોતમ લલ્લુભાઈ પરિખ, દાબ પટેલની
પોળમાં ખાસાકુવાની પોળ નં. ૧૪૪૭,
અમદાવાદ.

ઉદિચ્ય હિતેન્દ્રુઃ— „ રા. હીરાલાલ બાપાલાલ મહેતા. „

ઉદિચ્ય જીવનઃ— „ રા. દરીસંકર ત્રિવેદી વીરમગામ.

શ્રીમાળી અલ્પુદયઃ— „ રા. જટાસંકર ઈશ્વરલાલ ત્રિવેદી, મહુવા.

દશા શ્રીમાળી હિતેન્દ્રુઃ— „ રા. મોહનલાલ નાગજી ચીનાઈ, ધોરાજી.

સારનેવ પ્રકાશઃ— „ રા. ગંગાપ્રસાદ શુભા. સીટી, બનારસ.

ત્રેમાસિક.

નાગર ત્રેમાસિકઃ— તંત્રી રા. માનસંકર પીતાંબરદાસ મહેતા, નીલકંઠ
મહાદેવની રોડી સાવનગર.

બાર્જવ ત્રેમાસિકઃ— „ રા. કનૈયાલાલ એમ. મુનશી એડવોકેટ મુંબઈ નં. ૪

વાલિમક ઠાયરેયઃ— „ રા. હીરાલાલ ઉમિપારામ મહેતા, ૨૨૨૪ દાદી
રોડ અગ્રીયારી લેન મુંબઈ નં. ૨.

ગોરી નારાયણઃ— રા. કે. વી. જોશી કાવેલ મુંબઈ નં. ૨,

પ્રો. ગજજરની આયોનિક ફાર્મસીમાં

બનેલી ભરોસાદાર, સોંધી, ઉત્તમ

અને ઘરમાં પાપરવા લાયક

દવાઓ.

ઘરની અંદર ભરોસાદાર દવાઓ હોય તો જરા જરામાં
ડાકરતુ ખર્ચ થતું નથી, અને તાબડતોબ મદદ મળે છે.

ફીવરફ્રેક્સ:—દરેક જાતના તાવ ઉપર અકસીર ન્હાની બાટલી ૦-૪-૦,
મોટી બાટલી ૦-૧૨-૦.

લીવર સોલ્યુશન:—કબજાત દૂર કરનાર. ૭ ઔસની મોટી બાટલીની
દીમત ફક્ત ૧-૦-૦.

ટાનીક સોલ્યુશન:—શક્તિ આવે છે તથા લોહી સુધારે છે. ન્હાની
બાટલી ૧-૨-૦, મોટી બાટલી ૨-૦-૦.

કુથ પાઉડર:—મ્હોમાંના જંતુ નાશ પામે છે, સડતા દાંત સુધરી જાય
છે. મોટી ડબ્બી ૦-૬-૦, ન્હાની ડબ્બી ૦-૪-૦.

કંફ થીલ્સ:—ઉધરસ, સનેખમ તથા શરદી ઉપર અકસીર. શરૂ થતો
હાય અટકાવે છે. ૧૦૦ ગોળીના ૦-૪-૦.

બીજી પણ અનેક દવાઓ છે. વધુ જુલાસા માટે લખો—

ધી આયોનિક ફાર્મસી,

ગીરગામ-મુંબઈ.

અમદાવાદના એજન્ટ:—

ચુનીલાલ મયાયંદ મહેતા,

ત્રણ દરવાજા.

પૃથ્વી ઉપર દેવી અમૃત.

સિંહનાદી ચૂર્ણ.

જૂખ, લાગતી ન હોય, ખાધું પચતું ના હોય, ખોટા ઓડકાર આવતા હોય, ઉંઘડી થતી હોય, મોળ રહેતી હોય, એ વગેરે સર્વ ઉપદ્રવોને સમાવી બગડેલી પાચનક્રિયામાં સુધારો કરી દસ્ત સાફ લાવી, શરીરમાં નવું લોહી લાવવામાં સિંહનાદી ચૂર્ણ અદ્ભુત કામ કરે છે. બીડી પીવાની કે તંબાકુ ખાવાની ટેવ છોડવી હોય તો છોડાવી દે છે. જમ્યા પછી હમેશાં સોપારીને ટેકાણે પણ ઉપયોગમાં લેવાય છે. શરીર અશક્ત ન્હાનાં બચ્ચાંને પણ અપાય છે, સ્વાદમાં અમૃત જેવું છે; પાંચ હજાર વર્ષ પહેલાંના પ્રાચીન વૈદ્યકીય ગ્રંથો ઉપરથી બનાવવામાં આવ્યું છે. તેના અતિ ઉત્તમ ગુણને લઈને અનેક ઉમદા કુટુંબો હમેશાં ઉપયોગ કરે છે. આપ એનો એક વખત ઉપયોગ કરશો તો એમજ કહેશો કે ધરગતુ ઉપયોગની અનેક વસ્તુઓમાં ખરેખર સિંહનાદી ચૂર્ણ એ પણ એક ખાસ ઉપયોગની જ વસ્તુ છે, શીશી એકના દસ આના, પોરટેજ જાડું.

થાણા જીલ્લાના હજીર ડાહ્યાદી કલેક્ટર સાહેબ એ. રા. રા. મણીલાલભાઈ અજીતરાય ઠાકોર લખે છે કે:-સિંહનાદી ચૂર્ણ મહે મગજતા યાક ઉપર, અજીરું ઉપર તથા શરીર અને મનને ઉત્તેજીત કરવા માટે વાપરી જોયું છે. અને તે બાળતના હેંડીઓમાં તે ચૂર્ણના જે ગુણો આપ્યા છે તે મ્હને અતુલવધી ખરા માલમ પડ્યા છે.

વૈદ્ય હરગોવિંદ હરિદત્ત ઠાકર,

સાક્ષિક:-આર્ય ઔષધાલય સિંહનાદી ચૂર્ણ ડીપો.

૭૦ માધવગામ પાંજરાપોળ સામે પો. નં. ૪ મુંબઈ.

જોડેર ખબર.

—:૦:—

જો તમારે ધરદરના તહેવારોમાં મોકલવા સુકો મેવો અથવા
 ઘરખર્ચને વાસ્તે મસાલો લેવો હોય તો જાઓ ઠા. દેવચંદ
 વાગજી એન્ડ કું. ની દુકાને. ત્યાં તમને મનપસંદ
 માલ જથાખંધ તથા છુટક કીકાયત ભાવે મળશે; તથા
 સુરજ છાપતું ઊંચું કેશર તથા હીંગ ઘણીજ સારી મળશે.
 બહારગામના ઓડિરોપર પુરતું ધ્યાન આપવામાં આવશે.

ઠા. દેવચંદ વાગજી એન્ડ કું.

૩૦ શેકમેન સ્ટ્રીટ, જુની મારકેટના સામે.

મુંબાઈ.

શ્રીમાન ઠાકાલાલ જીવનલાલ

(વ્યવસ્થાપક મહાકાળ)

રચિત અલૌકિક રસપૂર્ણ વાર્તા

યોગિની કુમારી.

કીંમત ૧-૪-૦ પોસ્ટ, પેકીંગ વી. પી. ખર્ચ ૦-૪-૦

બંગાળી સાક્ષરરત્ન રવીન્દ્રનાથ ટાગોરનું રસપૂર્ણ નાટક.

ચિત્રાંગદા.

કીં. ૦-૮-૦

વી. પી. પે. ૦-૨-૦.

સુપ્રસિદ્ધ હિંદી શ્રીકવિરત્ન

સા. સરોજીની નેહુના તત્વજ્ઞાનપૂર્ણ કાવ્ય ઉપરથી

લખાયેલી સામાજિક નવલકથા

સ્વર્ગ કે સ્મશાન.

કીં. રૂ. ૧-૮-૦

વી. પી. પે. ૦-૪-૦.

ચાહુ લડાઈનો આબેહુબ ચિતાર

અને

જર્મન કવિસરની મહત્વાકાંક્ષા.

સંગ્રામ ક્ષેત્ર.

(વીરસમય વાર્તા.)

કીં. રૂ. ૧-૮-૦

વી. પી. પે. ૦-૪-૦.

સોલ એજન્ટસ—આયુન ટ્રેડીંગ કંપની.

શુકસેલસ, પંક્ષીસેલ, ગ્રી-સેલ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ-૨.

આ જમાનો શાનો છે.

“A goods Dress is a letter of Recommendation.”

સારો પોશાક એ એક ઉત્તમમાં ઉત્તમ ભલામણપત્ર છે.

“એક નુર આદમી હજાર નુર કપડાં

અને

લાખ નુર ટાપટીય.”

ભુલેશ્વરમાં ઘોળે દિવસે લૂંટ.

વખત અને પૈસાનો ખયાલ.

ફસાવાનો સંભવ નથી.

જો તમને તમારા વખત અને પૈસાનો ખયાલ કરવો હોય તો એક વખત અમારી દુકાનની મુલાકાત લો, અમારે ત્યાં ઘણો જ સારો હોઝીયરી માલ કીફાયત ભાવે મળશે તે છતાં કેઈ પણ જાતની આહંકારે છેતરાવવાની મુદલ ધાસ્તી નથી, કેમકે અમારે ત્યાંથી લીધેલો માલ જો પસંદ નહીં પડે તો આઠ દિવસની અંદર અમે પાછો લઈ તેના પૈસા પાછા આપીએ છીએ, તેમજ બદલી આપીએ છીએ, અમારે ત્યાં બધી જાતની હોઝીયરી, ગરમ તથા કૉલ્ડ અને વુલન, જેવા કે —ગાંજીશાક, મોન્ગ, રમાલ, ખમીસો, કૉલસ, નેકટાઈઝ, શાલ, બ્રેઈસીસ, બચ્ચાંબોનાં ક્રાક, હેન્ડ લગ્ગ, બચ્ચાંબોનાં મોન્ગ વગેરે ઘણીજ સરસ ક્રૉલીટી-અપ્પરુટ મળશે ખાસ વિનંતિ —એક વખત અમારી દુકાનની મુલાકાત કરવાની બહા મળુ કરીએ છીએ.

બહારગામના ઔરહરો ઉપર પુરતુ ધ્યાન આપવામા આવે છે

હાજી અબુબક્કર તાહેરમહમદ,

હોઝીયરી મરચાંદ.

પાજરાપોળની સામે, ભુલેશ્વર રોડ, મુબઈ.

છગનલાલ રૂઘનાથદાસ એન્ડ કંપની.

શીદા બીલીંગ્સ, પ્રી-સેસ સ્ટ્રીટ, માફ્ટ, મુંબઈ-૨.
દરેક જાતની દવાઓ મળશે.

ડેવાસી એન્ડ લોરેન્સ કુંઠ ન્યુયોર્ક.

ઈલીકઝીર ગ્લીશરો ફ્રાસફેટ-કૅપ્સલિંગ.

છાતીના તેમજ કાપના દરદો, ધ્રુવણની નજળાઈ, શીદા ચહેરો તથા બીમારી પછીની નજળાઈ વિગેરે પર ઉત્તમ કાપદો કરે છે.

ચેનીંગ્સ સારંગપરીલા.

લોહીને સાફ કરી શરીરને લાલ મુરેખ જેવું બનાવે છે. તેમજ આમડીપર થતા ખીલ ખરજવા માટે અક્સીર ઉપાય છે.

ઈલીકઝીર લેક્ટરેટ પોપસીન વીથ આયરન, કવીનાઈન એન્ડ સ્ટ્રીકનીઆ.

તાવ આવ્યા પછી નજળા પડી ગયેલા શરીરને લાલ મુરેખ જેવું બનાવી અસહ સ્થિતિમાં શરીરને લાવે છે; તથા પીળા પડી ગયેલા શરીર (પાંડુરોગ) ને નાશુદ કરી નાખે છે, અને શરીરને પુષ્ટ બનાવે છે.

ઢાઈમની સંપૂર્ણ અતુકળતા કરી આપનાર

ગીરગામ લતામાં એકલું !

ધી ઠાકર બૉર્ડીંગ હાઉસ.

ફક્ત ઉંચ વર્ણના હિંદુ શુદ્ધસ્થો માટે
મનને પસંદ પડતી-તખીયતને તંદુરસ્ત બનાવનાર

જમવાની સર્વોત્તમ સગવડ.

પધારો અને ખાત્રી કરો,

(ફેમીલી માટે અલાહેદી સ્વતંત્ર જગ્યાની ગોઠવણ કરવામાં આવી છે).

તેમજ વરદીથી લાણીં ઘેર પહોંચાડવામાં આવશે.

ઠેકાણું—અમરોલી હાઉસ નં. ૮૨, ઇ.

પોલીસ ચોકની બાજુમાં, ગીરગામ બૉર્ડીંગ-મુંબઈ નં. ૪.

(કન્યા હાઈસ્કૂલ પાસે)

લવાજમની પહેાંચ.

વર્ષ ૧૦મું.

		નકલ.
૨૧ દેસાઈ હરિપ્રસાદ વિષ્ણુપ્રસાદ	ભાર્ય	૫
૨૨ ૨૩ ઇન્દ્રલાલ કેશવલાલ દેસાઈ	મુંબઈ	૨
૨૪ ૨૫ અંબાલાલ કેશવલાલ મલગ	ભાર્ય	૨
૨૬ ૨૭ કુંજલાલ નરસીલાલ દેસાઈ	અમદાવાદ	૨

નીચેના ગૃહસ્થો તરફથી એક નકલનું લવાજમ મળ્યું છે.

મુંબઈ

- બો મી ચીમનલાલ દરીલાલ સેતવવાડ
 ૨૧ બ ચુનીલાલ દરીલાલ સેતવવાડ
 ૨૨ ૨૩ ઇવણુલાલ ચીમનલાલ સેતવવાડ
 „ કેશવપ્રસાદ છાટાલાલ દેસાઈ
 „ પ્રભકારાચ ભદવરાય દેસાઈ
 „ બાલમુકુન્દરામ અંબાલાલ દેસાઈ
 „ વૈકુન્ઠરાય અંબાલાલ દેસાઈ
 „ નટવરલાલ માધવલાલ દેસાઈ
 „ ધનવંતરાય માણેલાલ દેસાઈ
 „ ઇચનલાલ નરસીલાલ કાનુગા
 ૨૪ મદનલાલ ઉમેદરામ કાકોર
 ૨૫ ૨૬ ધીરજલાલ કેશવલાલ કાકોર
 „ કાન્તીલાલ દોલતરાય કાકોર
 „ ચીમનલાલ આર દેસાઈ
 „ ગોવિન્દલાલ નરમેશમ કાકોર
 „ વૈકુન્ઠલાલ એસ કાકોર
 „ કેશવલાલ દરીલાલ સેતવવાડ
 „ મણીભદ્ર નીલકંઠરાય ઇચપતિ
 „ કારીરલાલ ચંદુલાલ કાકોર
 „ નવ ત્રિલાલ માધવલાલ કાકોર

મુંબઈ.

- „ રમણીકલાલ ત્રંબાલાલ કાકોર
 „ વિષ્ણુપ્રસાદ રતનરામ કાકોર
 „ પ્રીતમરાય મજરાય દેસાઈ
 ૨૬ ૨૭ મુકુન્દરાય બલવંતરાય દેસાઈ,
 સાંતાકૃજ
 „ ઇવણુલાલ માધવલાલ કાકોર,
 મલાદ
 „ મણીલાલ અજીવરાય કાકોર,
 થાણા
 „ ગીરધરલાલ કેશવલાલ,
 „ ધીરજલાલ ચુનીલાલ દહેણું
 „ કુંજલાલ શ્રીરામ કાકોર પેન
 „ મનનલાલ જમીયેનરામ, જલમ
 ૨૮ બલવંતરાય કંઠયાણુરાય કાકોર
 પુના
 „ નટવરલાલ ગોવિન્દલાલ મજરાય
 સોલાપુર
 ૨૯ વૈકુન્ઠલાલ મણીલાલ, અજમેર
 ૩૦ ધીરજલાલ કેશવલાલ, બીવાણી
 „ દેણુલાલ, મલાલ

૨૧. કાન્તીલાલ સાકરલાલ, હીલ્ડી
 ,, ત્રંબકલાલ ચંદ્રશંકર, પુસા
 ,, કેશરીપ્રસાદ મણીલાલ ઠાકોર.

નાગપુર

રાજ્ય ગેહ્લોલાલજી રૂપનાથરાયજી,
 હૈદરાબાદ

૨૧. પ્રાણુલાલ ન. દેસાઈ, ,,
 ,, મનહરલાલ પ્રાણુલાલ, હાપા
 ,, સાધુલાલ વેણીલાલ, પાલેડ
 ,, મણીલાલ ભદ્રરાય, ચીખલી
 ,, હયનલાલ આત્મારામ, પલસાડ
 ,, મોતીલાલ ગોવિન્દલાલ, ,,

સુરત.

૨૧. રતીલાલ માધવરામ
 ,, હમનલાલ માણેકલાલ
 ,, નરસીલાલ હરદોરામ
 ,, માણેકલાલ પ્રાણુશંકરરાય
 ,, હરરાય અમુલપરાય
 ,, મોતીલાલ ચંદ્રશંકર
 ,, ચંદુલાલ કલ્યાણુરામ
 ,, છોટલાલ નરસીમરાય
 ,, બુપતરાય ગોવિન્દરાય
 ,, શ્રીપતરાય હકુમતરામ
 ,, ઠાકોરલાલ માણેકલાલ
 ,, કનૈયાલાલ હુણુરામ, ઓરપાડ
 ,, કલ્યાણુરાય કેરાવલાલ, નાંદોડ
 ,, બલવંતરાય નરભેરામ, અંલેશ્વર

ભરૂચ.

સરદાર ૨૧. બ. મોતીલાલ ચુનીલાલ
 ૨૧. ચુનીલાલ હકુમતરાય દેસાઈ
 ,, નગીનલાલ દેસાઈ

૭

૨૧. હર્ષરાલાલ ગીરધરલાલ
 ,, ચીમનલાલ હરદોરામ
 ,, સાકરલાલ ડાહ્યાભાઈ
 ,, હર્ષરાલાલ નરસીલાલ
 ,, હીરાલાલ રાહ્યાભાઈ
 ,, ઠાકોરલાલ વેલાભાઈ
 ,, છવણુલાલ હરરાય
 ,, ચુનીલાલ ભોગીલાલ
 ,, મુકુન્દરાય આત્મારામ
 ,, ધીરજલાલ નરભેરામ
 ,, ઠાકોરલાલ દ્વારખાદાસ મલજી
 ,, ઠાકોરલાલ ચુનીલાલ
 ,, છોટાલાલ માણેકલાલ
 ,, ગણીલાલ કેવલરામ
 ,, નરહરીલાલ બલવંતરાય
 ૨૧. સા. ગુણુવંતરાય હીરાલાલ
 ૨૧. બલવંતરાય પ્રતાપરાય
 ,, દીનકરરાય નરભેરામ
 ,, દીનકરરાય પ્રાણુલાલ
 ,, ઠાકોરલાલ રતનરામ
 ,, મોતીલાલ સાકરલાલ
 ,, નગીનલાલ સાકરલાલ
 ,, સચીન્દ્રલાલ ચંદુલાલ
 ,, હર્ષરાલાલ નરભેરામ
 ,, ત્રીકમલાલ હરીનાથ
 ,, હીરાલાલ કીરખારામ
 ,, કલ્યાણુરામ પ્રાણુશંકરરામ
 ,, સુરજરામ મહીપતરામ
 ,, બલવંતરાય નરોત્તમદાસ
 ,, ભોગીલાલ હરજીરામદાસ
 ,, ત્રીકમલાલ બલવંતરાય
 ૩૧. ચુનીલાલ નંદલાલ દેસાઈ

નોંધ — આ અકના પહેલા આઠ પાના ૧૮૧ થી ૧૮૮ છપાયા છે તેને બદલે ૧ થી ૮ સુધારી વાચવું

—*—

નાતના ખૂબર અતર.

—++++—

નિમણુકો ફેરબદલીઓ વગેરે

- ૨૧ ધનવંતરાય સાકરવાલ જી એ, એસ્પીએન્ટ દાઈરકુલમા ૩૧ ૭૦) ના પગારથી નીમાયા છે
- ૨૨ કલ્યાણરાય મજરાય દેસાઈને મહંમ રોક ચીનુલાઈ માધવલાલની મીલમા એસ્પીએન્ટ મેનેજર તરીકે ૩૧ ૪૫થી ૬૦નો પગાર નક્કી થયો છે
- ૨૩ બચવંતરાય ચીમનલાલ દેસાઈને નેમીવ ઇન્ડીટ્યુટમા ૩. ૨૫)ના માસિક પગારથી આસ્પીએન્ટ માસ્તરની જગા મળી છે
- ૨૪ ગુલાબરાય ભગવાનલાલ છત્રપતિને ટ્યૂગરીયલ દાઈરકુલમા માસિક ૩ ૩૦)ના પગારથી એસ્પીએન્ટ માસ્તરની જગા મળી છે
- ૨૫ ગીરધરલાલ કેનાવલાલ ચાખ્ખા હેટ એકાઉન્ટ નીમાયા છે
- ૨૬ મંજુલાલ હીરાલાલ દેસાઈ જી એ ગેથ્રા ગવર્નમેન્ટ દાઈરકુલમા ૩૧ ૫૦)ના પગારથી આસ્પીએન્ટ માસ્તરની જગા ૫૨ નીમાયા છે
- ૨૭ હવનવાવ ચીમનલાલ લાખીયાને ૩૧ ૫)નું પ્રમોશન ભાનવર સર્વે ડીપાર્ટમેન્ટમા મળ્યું છે
- ૨૮ પ્રાણુલાલ દરીલાલ જોગયા અવલ કાકુનની બદલી લાલપુર થઈ છે.
- ૨૯ કૃષ્ણલાલ નરસિંહમ દેનાઈ ગેથ્રા ગ્યુનીસીપાલીટીના સેક્રેટરી ૩. ૭૫) ના પગારથી નીમાયા છે.
- ૩૦ કાકોરવાવ લક્ષ્મીરામની બદલી વામડે ડીસ્ટ્રીક્ટ ડેપુટી કલેક્ટરની એડીસમા થ. છે
- ૩૧ અણ્ણરાય ગદુવાવ કાકોર રૂનેજ એન્જનીયરની અમદાવાદ વોટર વર્મિના એન્જનીયર તરીકે વજુ માસ સાર નીમણુક થઈ છે.
- ૩૨ બાપાલાલ કાદાનદાસની નીમણુક જુલાઈ દોરપીટલમા સબ એસી ૨૨૮ સર્વેન તરીકે થઈ છે

જાહેર ક્ષેત્ર વગેરે.

—ઓ. મી. ચીમનલાલ હરીલાલ એતલવાડે ડામી દિંદી પ્રભાકીય કૉન્ગ્રેસમાં ૧૪મો ઠરાવ રજૂ કર્યો હતો. કે “આ કૉન્ગ્રેસ વડા પ્રધાને પોતાના સંદેશમાં દિંદી રાજ્યો તથા પ્રબંધ તરફ બતાવેલી લાગણીની નોંધ લે છે. અને વિનયવંત આંતરૃષ્ટી વિમુક્તિ, લઘવાના નિશ્ચયોને પુરેપુરી રીતે વધાવી લે છે. દિંદના માનવ બળનો વિરોધ ઉપયોગ કરવામાં ન આવ્યો, તે માટે દીલગીરી દર્શાવે છે અને તે કામ માટે દિંદમાં દિંદી લશ્કરી અધીકારો ધરાવનાર અગલદારોની સરદારી હેઠળ રાહેરી પ્રભાકીય તત્કાળ એક લશ્કર ઘડી કરવાનો આમંત્ર કરે છે.” આ ઠરાવ ઉપર તેમણે ધટણું વિવેચન કર્યું હતું, તેમજ વિષય નિર્ણયક કમિટીમાં ધણે આગળ પડતો ભાગ લીધો હતો.

—રા. જીવનલાલ વજરાય દેસાઈ લખનૌ કૉન્ગ્રેસમાં સળતેકટસ કમિટીમાં ચુંટાયા હતા.

—રા. વજરાય નદવરાય દેસાઈ ખાર-એટ-લૌ. એ ગુજરાતી દિંદુ શ્રી મંડળમાં અભિજ્ઞાનસાકુન્તલ નાટક વિષે વિવેચન કર્યું હતું.

—અમદાવાદ પ્રાન્તિક પરિષદ, સુસાર સુધારા પરિષદ તથા કેળવણી પરિષદમાં આપણી નાતના ધણા સદસ્યોએ તથા વિદ્યાર્થીઓએ બહુ આગળ પડતો ભાગ લીધો હતો.

—લખનૌ કૉન્ગ્રેસમાં જ્ઞાતિના ધણા સદસ્યોએ ડેલીગેટ તરીકે ગયા હતા.

—અમદાવાદ પાર્લામેન્ટ નામની રાજદ્વારી અસ્થાસ તથા ચર્ચા માટે રચાયેલી એક સંસ્થામાં ‘લીબરલ’ પક્ષના વડા તરીકે રા. કૃષ્ણલાલ નરસીલાલ દેસાઈની ચુંટણી થઈ છે. અને ગોખલે સોસાયટી તરફથી મી. કરદીસના “પ્રોબ્લેમ ઓફ ધી કોમન વેલ્થ” નામના પુસ્તકનું વાંચન દર અઠવાડિયે રા. કૃષ્ણલાલ કરે છે.

—નરોડા રાત્રીશાળા તરફથી પંચવાડીક જાહેર સભાઓ થાય છે તેમાં રા. ઉશ્વરલાલ હીરાલાલ દેસાઈ બી. એ., એલએલ. બી. “કેળવણી” એ વિષયપર રવિવાર તા. ૧૭-૧૨-૧૬ ને રાજ જાહેર વાપણ આપના ગયા હતા અને “મુળ લક્ષણ શાસ્ત્ર” એ વિષે ગુજરાત સાહિત્ય સભામાં જાહેર વાપણ થયેલું તે વખતે પ્રમુખ રથાનેશી સમયેચિત વિવેચન કર્યું હતું.

- ૨૧. દરિપ્રસાદ કીરપારામ કાકેર એલ સી ઇ બસરા તરફ લડાઈના એન્ડનીયરના કામપર ગયા છે તેમને અને અગ્નિન દન આપીએ છીએ અને ફોલ્ડ કરી જરા સાથે નિર્વિધને પાછા ફરે એવી દુવા આદિએ છીએ
- ૨૨. દેસાઈ દરિપ્રસાદ નિષ્ણપ્રસાદે વઢોદરા આવે છડિયા ટેનીસ ટુર્નામેન્ટમાં ભાગ લીધો હતો
- ૨૩. દેસાઈ કાકેરલાલ યુનાસાલે વીલ્સન હાલેન્ ટેનીસ ટુર્નામેન્ટમાં ભાગ લીધો હતો અને ઇનામ મેળવ્યું હતું
- ૨૪. કુલે મદદ કરવા માટે મુબઈમાં બરવામ આવેલા મેળામાં સૌ મ ગળાદેરી મેનલવાડ, મીસીઝ રસીકમણી બાલમુકંદરાય દેસાઈ, મીસીઝ છને દ્રમણી ગાનિલાલે ધારી મદેનત કરી હતી
- ૨૫. શીપતરાય બદવાય વકીલને વઢોદરા ખાતે બરવામાં આવેલા ઈન્ટરેસ્ટીયલ અને એગ્રીકલ્ચરલ એગ્રીકોશનની વ્યવસ્થાપક કમિટીમાં નીમવામાં આવ્યા હતા
- ૨૬. મુજબદ કેશવલાલ દેસાઈને જુનાગઢ ખાતે બરવામાં આવનારા ખેતીવાડી અને ઔદ્યોગીક પ્રદર્શનની વ્યવસ્થાપક કમિટીમાં નીમવામાં આવ્યા છે
- ૨૭. કૃષ્ણભોરી સેનલવાડે મુબઈ જૈન શ્રાવિકા શાળાના વાર્ષિક મેળાવ કામાં પ્રમુખરથાને ખોરાઈ કન્યા કેળવણી વિષે બાધક કંઈ હતું અને ત્યાર બાદ કન્યાએને ઇનામ જીતી આપ્યા હતા
- ૨૮. રસીકમણી દેસાઈને મુબઈના ગુજરાતી દિવ્ડ ઓ મ કંઈ તેમના પતિ બાળમુકંદરાય અળાવાલના એડ્યુકેશનલ અવશાનથી બાળી પડેલી આફત માટે દીલાસાનો પત્ર લખ્યો છે
- ૨૯. જીવનલાલ માધવલાલ કાકેર મુબઈની સનાતન ધર્મ પ્રવર્તક કમિટી વરૂથી લેવામાં આવતી પરીક્ષાઓમાં ઓનરરી પરીક્ષક નીમાયા હતા

પરીક્ષાનાં પરિણામ.

નિષ્ણપ્રસાદ મળીલાલ કાકેર	બી કોમ્મા	અમદાવાદ
દેસાઈ નિષ્ણપ્રસાદ નંદરાય	વડેલી એલએલ બી મા	"
કાકેર જયતીલાલ નાનેરામ	"	"
બાપાલાલ કદાનદાસ,	મજ એસીસ્ટન્ટ સેક્રેટરીની પરીક્ષામાં જુનાગઢ	"
એગ્રીકલ દરકેસનદાસ	મ્યુસીશીયલ ટીપર્મેન્ટલ પરીક્ષા	ભરૂચ
ચતુર્જી માધવરામ (પુરાહીત)	"	"
બાલુભાઈ કીશલાલ	રેવન્યુ	આમોદ

જન્મ.

બાબાશવ અવનલાલ દેસાઈ ડ. વ. ૨૮ના લગ્ન સાચદાગૌરી ધીરજલાલ	ડ. વ. ૨૦ અમદાવાદ
ચીનનંલાલ રતનલાલ (નંદાનોસાથ)	„ મેનાગૌરી રામચંદ્ર માલુકલાલ ડ. વ. ૧૪ લોંબડી
મુનશી બલવંતરાય ચંક્રપ્રસાદ, (જુનાગઢ)	„ દંસગૌરી ચીમનલાલ ત્રીકમલાલ (નંદાનોસાથ) અમદાવાદ
* સાકરલાલ લેલાભાઈ અંતમોલા. ૨૬	„ કુમુદગૌરી કીશોરદાસ, (પુરોહીત) ડ. વ. ૧૭ ભરૂચ
* પ્રાણલાલ જીમીએનરામ ૨૧	„ ચંદ્રમણી હમનલાલ પ્રાણલાલ ડ. વ. ૧૪ ભરૂચ

જન્મ.

સૌ વેળાગૌરી અવનલાલ બલવંતરાય	ને	પુત્ર	સુરત
„ મંગળાગૌરી છોટાલાલ માલુકલાલ	ને	„	„
„ મળી રમણીકલાલ ત્રંબકલાલ	ને	„	ભરૂચ
„ મદનગૌરી મગનલાલ માલુકલાલ	ને	„	„
„ કુમુદગૌરી મનદરલાલ પ્રાણલાલ	ને	„	„
„ બાનુમતિ દીનકરરાવ નરસેરામ	ને	„	„
„ ઉદુમતિ તનમનલાલ કલ્યાણરાય	ને	પુત્રી	„
„ સંમુખગૌરી નરદરીલાલ બલવંતરાય	ને	„	„
„ ભુરી જીમીએનરામ કેવળરામ	ને	„	„
„ નિર્મળગૌરી ત્રીકમલાલ કૃષ્ણરામ	ને	„	„
„ બાનુમતિ માંજુભાઈ દરીલાલ	ને	પુત્ર	આમોદ
„ કંચનગૌરી ઠાકોરલાલ લક્ષ્મીરામ	ને	પુત્રી	„
„ સુવિનાગૌરી નચીનલાલ પ્રાણરાંકરરાવ	ને	„	„
„ મનદરગૌરી સચેન્દ્રલાલ ત્રંબકલાલ	ને	પુત્ર	મોખાસા
„ ચત્રાલક્ષ્મી રાજેન્દ્રભાઈ	ને	„	અમદાવાદ

સૌ માનુમતી પ્રિતમરાય મજરાય	ને	પુન	અમદાવાદ
„ ધનસદમી હરરાય અમુવખરાય	ને	„	„
„ ઈન્દુમતી મજુલાય રતીલાલ	ને	„	„
„ પાખડી હરીપ્રસાદ પ્રમોદરાય	ને	„	„
„ હ સૌ રી પ્રાણુલાલ હરીપ્રસાદને	ને	પુત્રી	„
„ શાન્તાગૌરી અ બાલાલ નરસિંહલાલ	ને	„	„
„ તારામણી ત્રીકમલાલ બાપાલાલ	ને	„	„
„ સરિતાગૌરી કૃષ્ણલાલ ચંદુલાલ	ને	„	„
„ હીરાગૌરી ગુણવ તરાય માણેકલાલ	ને	„	„
„ કથાવતી ઇશ્વરલાલ હીરાલાલ	ને	„	„
„ વિજયાગૌરી પ્રાણુ લ હરીલાલ	ને	„	„

મરણ.

	રાજ	કે ન	સ્થળ
હરીલાલ રેવાદાસ	લકશે	૭૦	અમદાવાદ
પ્રાણુલાલ હરીલાલની પુત્રી	તાવ	૧૧	લાતપુર
કેશવલાલ કદાનદાસ	હૃદય બંધ પડકું	૮૭	ગુનાગઢે
દરરાય નવનીધરાય	ટાઇફોઇડ	૩૫	„
લક્ષ્મીસ કૃષ્ણ અમુવદ મુનશી		૫૦	„
માનુભાઈ હરીલાલનો બાળક પુત્ર	તાવ		આગેદ
હાથાભાઈ હરીનાથનો „ „	„		ભરૂચ
રમણીકલાલ ડેબકલાલનો „ „	„		„
સૌ કમુદગૌરી મનહરલાલ પ્રાણુલાલ	સુગ્રાવડ	૧૮	„
બાલમુકુદરાય અ બાલાલ	ન્યુમોનીયા	૩૫	મુબઇ
મુકુદરાય કેશવલાલ	આપધાત	૩૪	„

એલેમ્બીક કેમીકલ વર્ક્સ કંપની લીમીટેડની કેટલીક ખાસ પેટન્ટ દવાઓ.

વેજીટેબલ ટાનીક સીરપ.

દેશી વનસ્પતીમાંથી જનાવેલી આ દવા જઠરાગ્ની સુધારી પાચન શક્તિ વધારે છે, અને સરીરને અશુદ્ધ કૈવલ આપી, કુદરતી શક્તિ બક્ષે છે. ગર્ભાવસ્થા તેમજ સુવાવડી સ્ત્રીઓને આ દવા લીધાથી મુલા રોગ લાગુ થઈ શકતો નથી, અગર લાગુ થયો હોય તો મટી જાય છે.

દરેક બોટલીના રૂ. ૧-૨-૦.

સીરપ ઓફ કમ્પાઉન્ડ ગ્લીસેરોફોસ્ફેટસ.

જ્ઞાનતંતુ અને મગજ માટે સર્વોત્તમ પૌષ્ટિક અને શક્તિ આપનારી અમુલ્ય દવા. જેઓને મગજનો, કે અંગમજનો ક્ષય થયેલો હોય તેમજે અશુદ્ધ આ સીરપે વાપરવો.

મોટી બોટલી રૂ. ૧-૬-૦.

ઘટ્ટાની બોટલી રૂ. ૦-૧૪-૦.

હાયપોફોસ્ફેટસ કમ્પાઉન્ડ સીરપ.

ઉત્તેજક શક્તિ આપનાર અને માંસ તથા હાડકાંનું પોષણ કરનાર.

દરેક બોટલીના રૂ. ૧-૮-૦.

ટાઇલેટની જનાવટો.

કોલેનવોટર, લવન્ડરવોટર તથા ખીંટ એવી સર્વ જનાવટો સાથે દરિયાઈ કરી શકે છે. કુદરતી એકજ વખત વાપરી જોવાથી ખાતરી થશે કે અમારી આ જનાવટો ઉત્તમ છે.

કોલેનવોટર મોટી બોટલી રૂ. ૧-૮-૦

" ઘટ્ટાની બોટલી ૦-૧૨-૦

લવન્ડર વોટર મોટી બોટલી રૂ. ૧-૦-૦

" ઘટ્ટાની બોટલી ૦-૧૦-૦

મળવાનું ઠેકાણું:—પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ, નં. ૨.

અગર સ્વદેશી રોસ અને સધળા દવાવાળાઓને ત્યાં.

કલકત્તા અને મદ્રાસનાં સમગ્ર હિંદનાં આયુર્વેદિક
પ્રદર્શનોમાં સોનાનો આંદ મેળવનાર

ઝંડુ ફાર્માસ્યુટીકલ વર્ક્સ.

શાસ્ત્રીય દેશી દવા બનાવનારા.

એલફીન્સ્ટન રોડ, મુંબઈ.

દરેક જાતની શાસ્ત્રીય દવાઓ ઘણા જ કીંદ્રાયત
ભાવે મળશે.

ચંદ્રપ્રભા ગુટી.

મૂત્રાશયના તમામ વ્યાધીને તત્કાળ દૂર કરે છે
તો. ૧ની ફી રૂ. ૧-૦-૦.

મંદાગ્નિવટી.

ડીસ્પેપ્સીયા યાને મંદાગ્નિનો ઉત્તમ ઉપાય
જા રતલની કી. રૂ. ૧-૦-૦.

વધારે વિગત તથા લીસ્ટને મારે લિપરને
શીઝનામેલખો.

“તારતુ” શીઝનાસુ “ઝંડુ, મુંબઈ.”

પ્રીન્ટ ન ૨૦૦૮ અને ૨૦૦૯

પ્રજ્ઞાસત્રિય ત્રિમાસિક.

ઉત્તિષ્ઠત જાગ્રત પ્રાપ્ય વરાન્નિવોધત ॥

Awake ! Arise ! Stop not Until the Goal is Reached

જાગો, ઉઠો, વિરમો નહિ; સાધ્યો ન આશય જ્યાં સુધી.—

ઉપનિષદ.

વર્ષ ૨૦ મું.] એપ્રિલ ૧૯૨૭. [અંક ૨ એ.

વાર્ષિક લવાનમ પેજેજ સાથે રૂ. ૧-૪-૦.

તંત્રી—કેશવપ્રસાદ છાયાલાલ દેસાઈ, બી. એ., એલએવ. બી.

પ્રકાશક—જીવનલાલ માધવલાલ ઠાકોર,

ગાયવાડી, ગિંગામ, મુંબઈ નં. ૪.

અસ્થિતતા (કાવ્ય)	...	...	૨૧ રમેલી	...	...	૫૮
વરિતનો સપાલ	..	...	૨૧ રા	...	...	૫૮
બાળકાની સંભાળ	'	...	સો. ત્રિમાસિકી સેતલવાડ	..	...	૬૧
આપણી ન્યાત	...	...	૨૧ પ્રીતમરાય વી દેસાઈ બી. એ.	...	...	૬૪
મળી (વાર્તા)	...	...	૨૧ વૈકુંઠલાલ એસ ઠાકોર બી. એ.	...	...	૬૭
દાનવ દ પત્ની	.	...	૨૧ જ્યોતિષાવ એમ ઠાકોર	...	...	૭૫
બંધાણમાં આત્મદત્ત	...	...	...	...	...	૭૭
મારો અનુભવ	..	...	૨૧ જીવનરાય હકુમતરાય	...	...	૭૮
એક ઉપયોગી સંદર્શ	.	...	ત્રિમાસિક ઓરીસ	...	...	૭૯
બાષાજ્ઞાન (સમુદ)	...	...	...	...	...	૮૦
પ્રાસ જિકે નોધ	...	...	...	...	...	૮૨
નાતના ખજાનમાં તર વગેરે	...	...	...	...	...	૮૫
સ્વદેશ મત	...	...	૨૫ દિ બા. અંબાલાવલાઈ	...	...	૮૯

પ્રિન્ટર—મગનલાલ જગજીવનદાસ

પ્રેસનું નામ—શ્રી 'સરસ્વતી' પ્રેસ, ૩૫૬, નાગદેવી સ્ટ્રીટ, મુંબઈ.

પ્રકાશક—જીવનલાલ માધવલાલ ઠાકોર.

પ્રકટ કરવાનું ઠેકાણું—ગાયવાડી, ગીરગામ—મુંબઈ નં. ૪.

કમનસિબ પરિણામ એ આવ્યું છે કે, ખરેખરા સામાજિક પ્રયત્નો તરફ આપણા વિદ્વાન વર્ગનું ભેદભાવે તેવું ધ્યાન દોરાયું નથી તથા તે સખધી હિંદુસ્થાનની વસ્તુ સિદ્ધિનો અભ્યાસ પણ ખરોખર થયો નથી આવો એક પ્રશ્ન તે આપણા દેશની વસ્તિનો પ્રશ્ન છે એટલે કે આપણામા જન્મનું પ્રમાણ કેવું છે, મરણનું પ્રમાણ કેટલું છે, બાળ મરણ કેટલા યામ છે, લીધાયુધી કેટલા યામ છે, સ્ત્રી અને પુરુષનું પ્રમાણ કેટલું છે, આ સધળાની અસર એક દર વસ્તિ ઉપર કેવી થાય છે, અને તેના શુભ પરિણામ આણવા માટે કેવા પ્રયત્નોની જરૂર છે, આ બધા વિષયો ચચવું એક પુસ્તક મી વટવ નામના શુદ્ધગ્યે અમેજમા બાંધ્યું છે, તે દરેક સામાજિક પ્રયત્નોમા દસ લેનારે વાચવા લાયક છે અને તે આખા પુસ્તકની તો ઝાંખી પણ કરાવી શકાય તેમ નથી, પરંતુ તેમાથી કાંઈક વિચારો દર્શાવવાનો પ્રયત્ન કરીશું.

કુળ જ મનુ પ્રમાણજ વધારે હોય તેથી કોઈયે રાચવાનું નથી ઉપદેશ જન્મનું પ્રમાણ વધારે હોય, અને બાળ મરણ વધારે થતા હોય તો, વસ્તિ વધતી નથી એટલું જ તદ્દિ. પણ અગિ મુકાવોને લીધે સ્ત્રી મરણની સંખ્યા વધે છે અથવા તો સ્ત્રીઓની તબિયત સમૂગી પસાઈ નય છે આ પરિણામ બિનકૂળ ૧૮૭૧ નેમ નથી એમ સર્વ કોઈ કદી રાકશે વિલાયતમા આખી વસ્તિને માટે જન્મનું પ્રમાણ દસ હબરે ૨૪૪ છે અને હિંદમા તે ૩૮૫૬ છે પરંતુ ૧૫-૪૦ વર્ષની પાલેલી સ્ત્રીઓમા, હિંદમા જન્મનું પ્રમાણ હબરે ૧૬૦ છે જ્યારે વિલાયતમા તે ૧૮૬ છે

આ આકડાઓ ઉપરથી એમ જણાય છે કે, પાલેલી છંદગી વહેલી ભોગવવાથી, તથા નાની વયમા બાળકોને જન્મ આપવાથી, સ્ત્રીઓના સારીર બચડે છે, અને પરિણામે વધુ બાળકોને જન્મ આપવાને તેઓ અરાજ બને છે આ સિદ્ધિ મુધારવાને માટે મી વટલ, મોટી ઉમરમા લમ, તથા પાલેલી છંદગીમા આત્મ સયમ રાખવાની સલામણ કરે છે

જળી મરણ પ્રમાણના આકડાઓ આપી તેઓ કહે છે કે આપણા દેશના હયા જન્મ પ્રમાણને માટે આપણે કાંઈ પણ રીતે પ્રયત્ન થવા નેવું નથી, કારણ કે વસ્તિની વૃદ્ધિના દ્રષ્ટિ બિંદુથી તો જન્મના આકડાઓમાથી મરણના આકડાઓ બાદ કરતા, ને કાંઈ રહે, તેજ મરણીમા આવી રાકે, અને આપણા દેશમા મરણનું પ્રમાણ પણ જન્મના પ્રમાણની માફક પણ હયુ છે તેથી એક દરે આપણી વસ્તિમા રતો વધારો બીજા જન્મ પ્રમાણવાળા દેશો કરતા પણ ઓછો છે.

અસક્ષાત્રિય ત્રિમાસિક.

વર્ષ. ૧૦ મું.]

એપ્રિલ ૧૯૧૭.

[અંક ૨ નો.

અસ્થિરતા.

+++++

નિર્માણ કેટું છે જીવો ! સંસારમાં સ્ત્રીઓ તણું !
સુખ દિસવું જન્મમાં ખરે, સખે યજી તેને ધણું !
પલકમાં વિલાપ ભલી, સુરખીઓ ગાલો તણી !
ને પ્રેમ પણ નિઃશ્વાસમાં ધરી લુપ્થ યદ ભલો સરી !
મિઠી-વેણ દાં પુકારને નજી જગતની મોયા જુઠી !
જન્મ પુષ્પ ને વિલાપ ભલો વાર નવ યાતી જરી !
પ્રેમ સિતા પંખીડાઓ મોહમાં મોહિત યદ !
, ભેને સખે ! લોભાઈ ભલો, ભજમાં રનેહે કરી !
નજી આ જગતમાં સ્થિર, કાંઈએ ટકી રહેવું નંધી !
કીરતારની છે અજળ ધટના માનવી સમજે નહી !
છે પ્રેમ તેવેને જીવણી, ધરી વારમાં વિરમી જતાં !
રનેહી હૃદય પણ તેમ અહિં પણવારમાં વિમુખ ધતાં !

રનેહી

વસિતનો સવાલ.

+++++

(લેખક:—રા. દા.)

આપણા દેશમાં કાંઈક સંલેગોને લીધે સંસાર સુધારાના પ્રયત્નો અર્થ
ધણોજ સંકુચિત કરી નાખવામાં આવેલો છે. સંસાર સુધારાના પ્રયત્નો, એટલે
અમુકજ પ્રયત્નો એમ યજીખરાના મનમાં કરી ગયું છે. અને આનું એક

કમનસિબ પરિણામ એ આગ્ય છે કે, ખરબરા સામાજિક પ્રત્નો તરફ આપણા નિદાન વર્ગનું જોઈએ તેવું ધ્યાન દેરાયુ નથી તથા તે સખ ધી હિંદુસ્થાનની વસ્તુ સ્થિતિને અવ્યાસ પણ ખરોખર થયો નથી આવો એક પ્રશ્ન તે આપણા દેશની વસ્તિને પ્રશ્ન છે, એટલે કે આપણામા જન્મનું પ્રમાણ કેવું છે, મરણનું પ્રમાણ કેટલું છે, બાળ મરણ કેટલા યાય છે, દીર્ઘાયુષી કેટલા યાય છે, સ્ત્રી અને પુરુષનું પ્રમાણ કેટલું છે, આ સઘળાની અસર એક દરે વસ્તિ ઉપર કેવી યાય છે, અને તેના શુભ પરિણામ આણવા માટે કેવા પ્રયત્નોની જરૂર છે, આ બધા ચિયો ચયનું એક પુસ્તક મી વટવ નામના શુદ્ધરથે અંગ્રેજીમા લખ્યું છે, તે દરેક સામાજિક પ્રત્નોમા રસ લેનારે વાચવા લાયક છે અને તે આખા પુસ્તકની તો જાણી પણ કરાવી રાકાય તેમ નથી, પરંતુ તેમાથી કાંઈક વિચારો દર્શાવવાનો પ્રયત્ન કરીશુ.

ફક્ત જન્મનું પ્રમાણજ વધારે હોય તેથી મેળયે રાચવાનું નથી ઉત્કૃષ્ટ જન્મનું પ્રમાણ વધારે હોય, અને બાળ મરણ વધારે થતા હોય તો, વસ્તિ વધની નથી એટલું જ નહિ, પણ અતિ મુલાવડોને લીધે સ્ત્રી મરણની સંખ્યા વધે છે, અથવા તો સ્ત્રીઓની તબિયત સમૂગી ધરાઈ બધે છે આ પરિણામ નિલકૂલ ૪૨૦૫૧ જોગ નથી એમ સર્વ કોઈ કહી શકશે વિલાયતમા આખી વસ્તિને માટે જન્મનું પ્રમાણ દસ હજારે ૨૪૪ છે અને હિંદમા તે ૩૮૫૬ છે પાશ્વ ૧૫-૪૦ વર્ષે ૬૫૧૯૬૬ સ્ત્રીઓમા, હિંદમા જન્મનું પ્રમાણ હજારે ૧૬૦ છે જ્યારે વિલાયતમા તે ૧૮૬ છે.

આ આકડાઓ ઉપરથી એમ જણાય છે કે, પશ્ચિમી છંદગી વહેલી ભોગવવાથી, તથા નાની વયમા બાળકોને જન્મ આપવાથી, સ્ત્રીઓના શરીર બગડે છે, અને પરિણામે વધુ બાળકોને જન્મ આપવાને તેઓ અશક્ત બને છે આ સ્થિતિ સુધારવાને માટે મી વટલ, મોટી ઉમરમા લગ્ન, તથા પશ્ચિમી છંદગીમા આત્મ સંયમ રાખવાની બલામણુ કરે છે.

જળી મરણ પ્રમાણના આકડાઓ આપી તેઓ કહે છે કે આપણા દેશના હયા જન્મ પ્રમાણને માટે આપણે કાંઈ પણ રીતે ખુદી થવા જોવું નથી, કારણ કે વસ્તિની વૃદ્ધિના દ્રષ્ટિ નિદુષી તો જન્મના આકડાઓમાથી મરણના આકડાઓ બાદ કરતા, જે કાંઈ શ્દે. તેજ અણગીમા આપી શકે, અને આપણા દેશમા મરણનું પ્રમાણ પણ જન્મના પ્રમાણની માફક પણ હયુ છે તેથી એક દરે આપની વસ્તિમા યતો વધારો બીજા બોછા જન્મ પ્રમાણવાળા દેશો કરતા પણ એ.છા છે.

હર્ષ: સ્વેન્સરનો એક સિદ્ધાંત રજૂ કરીને તેઓ જણાવે છે કે જેમ પ્રજોત્પાદક શક્તિ વધારે તેમ આત્મ રક્ષણની શક્તિ ઓછી હોય છે, એટલે કે હંદગી નળની રાખવાની શક્તિ ઘટે છે, અને હંદગી ટુંકી થાય છે. આના દાખલા તરિખે તેઓ જણાવે છે કે છોટા નાગપૂરના જંગલી લોકોમાં જન્મનું પ્રમાણ સૌથી વધારે છે, તો તેમનામાં ૬૦ વર્ષની ઉપરના માણસો સૌથી ઓછા પ્રમાણમાં છે. વિલાયતમાં જન્મ પ્રમાણ ઓછું છે તોપણ હંદગીના સરેરાશ લાંબી છે. જન્મતી વખતે પુરુષને મ.ટ. હંદગીની સરેરાશ વિલાયતમાં ૪૬.૫૬ છે. જ્યારે હિંદુસ્થાનમાં તે ૨૨.૫૬ વર્ષનીજ છે.

આ સ્થિતિની ગંભીરતા સમજવાની જરૂર છે. જો દેશમાં વર્ષોના અનુભવથી નેતા થવાને લાયક થયલા મનુષ્યો જુવાનીમાંજ મરણ પામે તો બાહોશ અને અનુભવી નેતાઓનું પ્રમાણ ઘટે અને તેટલે અંશે દેશાનુભવિતા કાર્યને ધોરણ લાગે.

આપણા દેશમાં બાળકોનું મરણ પ્રમાણ પણ જામડું છે. કેટલેક અંશે તે બચકર અજ્ઞાનને, તથા પ્રભુતિ સમયના વાંધા ભરેલા રીવાજોને તે આભારી છે. આ સ્થિતિ તો સુધારી શકાય. પણ પ્રશ્ન એ છે કે જ્યાં બાળકોમાં હંદગી ટકાવી રાખવાની શક્તિજ ન હોય, ત્યાં તેમને કેવી રીતે બચાવી શકાય ? કષ્ટકતા સહેરના બાળ મરણ સંબંધી ત્યાંને એક અધિકારી લખે છે કે, પહેલેજ મહિને મરણ પામતાં લગભગ ૨૦૦૦ બાળકોમાંથી, ૧૨૦૦ કરતાં પણ વધારે, અધુરે મહિને જન્મેલાં, તથા જન્મથીજ કૌવત વશરતાં હોય છે. આપણા દેશમાં લાયકાતનો સહેજ પણ વિચાર કર્યા વિના દરેક જણ પરણી, નાની વયે પ્રતિ ઉત્પન્ન કરે છે, તે પ્રતિ ઉત્તમ-સ્થિતિમાં પણ જીવે નહિ, તો અનુભવ થવા જેવું નથી.

આ પ્રશ્નની સગાલોચના મી. વટલ નીચે પ્રમાણે કરે છે.

- (૧) આપણી વસ્તિની રજિ. આપણું જન્મ પ્રમાણ વધારે હોવા છતાં પાશ્ચાત્ય દેશો કરતાં કેમી છે.
- (૨) આપણે ત્યાં પરણેલા માણસોની સંખ્યાના પ્રમાણમાં પ્રજોત્પત્તિ ઓછી છે.
- (૩) આપણા દેશમાં બાળ મરણનું પ્રમાણ ખીલ દેશો કરતાં આશ્ચર્ય વધારે છે.

(૪) આપણુ સરેરાસ આયુષ્ય ઓછું છે, અને ઓછું થતું જાય છે.

(૫) આપણી માતાઓમાં મરણ પ્રમાણ ઘણું ઓછું છે.

આ સ્થિતિ સુધારવા માટે મી. વરલ, જન્મનું પ્રમાણ ઘટાડવાની સૂચના કરે છે અને તે માટે રોગિષ્ઠ કે નબળા શરીરવાળા માણસોને પરણતાં અટકાવવા જોઈએ તથા નાની વયમાં યનાં લગ્ન સદંતર બંધ કરવા જોઈએ, તે ઉપરાંત પાણેલી છંદગીમાં પણ આત્મસંયમ રાખવાની ધણી જરૂર છે. જો સ્ત્રી પુરુષગાથી કેઈને પણ, બાળકોમાં ઉતરે એવા દરદો હોય, તો તેમને પ્રભુ યતી અટકાવતી તે સરકાર તથા સમાજની ફરજ છે, વળી જો બાળકોને ઉછરવાની, તથા તેમને છંદગીમાં ઠેકાણે પાડવા જોઈતી પુરુષોમાં સહિત કે કમાઈ હોય નહિ, તોપણ તે લેખમ માથે લેવામાં કોઈ પણ નિવૃત્તિ હદાપણ નથી, અને છત્રે જો સ્ત્રી, પ્રમુતિની પીડા વેડવાને અગત્ય હોય, તોપણ સંતાનની જરૂર છે, એમ કોઈ હોવા માણસ કમૂલ કરી નહિ.

આ પ્રમાણે મી. વરલના મુદ્દાઓ છે આ ઉપરાંત ખીન પણ ઘણા મુદ્દાઓ તથા દ્રષ્ટિ બિંદુઓ છે અને તે બધામાં ગતબેદનો અવકાશ પણ છે, છતાંયે અત્યારે તો આટલા તરફ જ બધાનું ધ્યાન ખેંચારી તોપણ બંધ છે. અને તે કારણથી દાક્ષની સ્ત્રીઓ પ્રથમની માફક પ્રમુતિની પીડા વેડી શકતી નથી દરેક સુવાવડ તે ધાત સમાન ચલાય છે, અને શીક્ષી, નિર્ભય અને જર્જરીત કાયા વાળી અનેક યુવતીઓ આપણી નજરે પડે છે. તે માટે અનેક ઉપાયે સ્ત્રીઓની તંદુરસ્તી સુધારવાના પ્રયત્ન થવા જોઈએ, અને તે સાથે, તંદુરસ્તી ના હોય તો સમયનો આશરો લેવો જોઈએ આપણા સમાજમાં આવા સમય માટે અનેક યોજનાઓ દત્તી નવ વધુને અખડ સાસરે રાખવામાં આવતી નંદોની બારસ, અમાય, બળિયાત વગેરે અનેક પ્રમતોએ બાળ વધુ પિયરમાજ રહેતી દત્તી વળી કટુભમાં એવ યથુ હોય ચારે તે વર્ષમાં સુવાવડ આવે તે કાલક સારમ બધું લેખાતુ હતું એના પર્યાય વિધવા પુત્રિકે વિધવા પુત્રાનુ હોય તેને સુવાવડ આવે તે દસવા લાયક માણતું આ બધા રીવાજો વિચર કરવા યોગ્ય તો છેજ દાક્ષમાં સમાયુ અને ઉમર લાયક યદને પરોક્ષા સુવતો લગ્ન પછી પણ વિવદન અને સવનન (Oligarchy) નો કાળ લંબાવે તો પળે લામ વાય તેમ જ મે છે. છેવટે એવું તો નહીજ છે, કે આ આર્થિક નિયમ અવગણના જેવો નથી, પણ ધણીજ વિચાર કરવા લાયક છે.

“બાળકોની સંભાળ વિષે થોડી સુચના.”

—:0:—

(સૈ. વિમળાંગેરી સેતલવાડ).

જે દેશ પોતાની પ્રભુતા બાળકોની સંભાળ લેવાની જરૂર ગણતો નથી, તે દેશની સ્થાવિ ઉત્તિ થવી અશક્યજ હોય છે. અંગ્રેજમાં “બાળક મનુષ્યનો પિતા છે.” એ અર્થની કહેવત છે તે ખરી છે. પણ મહારા ધારવા મુજબતો બાળક દેશનો અને પ્રભુનો પિતા છે. કયો દેશ વધારે ઉત્તિવાન છે અને કયો નથી એ નક્કી કરવું હોય તો તે દેશ પોતાના બાળકોના ઉછેર અને સંભાળ વાસ્તે કેટલું ખર્ચ વેડે છે અને કેટલી મહેનત લે છે તે ભેલાથી તરત સમજરો.

આપણા કમનસીબે, આપણે ત્યાં, બાળકોની પાલણપોષણની જરૂરીયાત ક્યાંતો લોકોની પુરી સમજમાં આવી નથી, અને જે આવી છે તો તેની દરકાર થતી નથી.

ફક્ત પૈસાવાળા અને કેળવાયેલા ગણાતા લોકોનાં બાળકોનોજ દાખલો લ્યો; આ લોકો પોતાનાં બાળકોને અજ્ઞાન નોકરચાકરોના હાથમાં સોંપે છે, ચાકરવર્ગ બાળકની હાથહા બણે છે ને તેમને લડાવે છે અને તેથી જે હુણ્ણને દુર કરવાં ભેઈએ તેનોજ ત્યાં વાસ થાય છે.

બાળકના શરીર તથા મનપર, મીઠુજાતીપર જેટલી જલદીથી છાપ પડે છે તેટલી સહેલાઈથી છાપ પડે છે, અને આરસપ્રહણપર કેાતરાયેલું જેમ કાઢતાં મુશ્કેલ પડે છે તેમ તેમના શરીરપર તથા મનપર કેાતરાયલી છાપ કાઢવી મુશ્કેલ થઈ પડે છે. આથી એમની આસપાસ કથી કથી ચીજો રાખવીને કઈ ન રાખવી, તથા એમને શરૂઆતમાં કેવી જાતની કેળવણી આપવી, તે ધણે વિચારીને કરવાનું છે.

“ટમ્પલ પ્રાઇમર્સ” નામની સીરીઝમાં “બાળક, તેનો સ્વભાવ અને તેનું પાલણપોષણ” નામની એક ચાપડી બહાર પડી છે, તેમાં લખ્યું છે કે “બાળક પોતાની આસપાસની ચીજો ભેઈનેજ બધું શીખે છે; માટે આસપાસની ચીજો ઉત્તમ અને તેને લાયકનીજ રાખવી ભેઈએ; બાળક પોતાના માળાપના ખલા યા બુંડા ગુણ વારસામાં મેળવે છે એટલુંજ માની બેસી ન રહેતાં, આપણે સાથે સાથે કબુલ કરવું ભેઈએ કે આ ખલા યા બુંડા ગુણો જે

આસપાસના સભેગો સાનુકુળ હોય છે તોજ ટકી રહે છે અને ફલદા સભે-
ગોમા નારા થયા વગર રહેતાજ નથી. આથી આપણી કૃતજ છે કે બાળકના
બક્ષા અને ઉત્તમ શુભ ટકાવી રાખવા એના લાયક સભેગો ઉત્પન્ન કરવા અને
તેનામા રહેલા દુર્ગુણો કદી નાખવા, શુભી શુભી ભતના દુર્ગુણોને ઉત્તેજન મળે
તેવા સભેગોમાથી એને દૂર રાખવું આવું કરવાથી તે કરનારે સમાજની
સેવા કરી ગણાયો.”

સંસાર સુધારકો પક્ષે જો બાળકોની શક્તિનો ઘોડો મળે અભ્યાસ કરે
તો કેવું સાર ! પણ આપણા કમનસીબે આપણે આ અભ્યાસને અત્યાર સુધી
ટાલ્યેજ ટાળ્યો હતો.

ઉપર કહેલા લેખકની બીજી મુશ્કેલી નીચે આપી છે.

“ જ્ઞાન આપવા અને યાત્રિય સુધારવા કેળવણી આપવાની જરૂર દરેકે
કબુલ કરી છે એક પ્રશ્ન એ બુતકાળમા મેળવેલું જ્ઞાન માથે બાળકોમા ઉતરતું
નથી આ જ્ઞાન તો દરેક વ્યક્તિએ ચોતાને મેળવવાનું છે પ્રશ્નની તેમ
એક કુટુંબની મિલકત તે બાળક છે અને આ મિલકત એટલે બાળકને ઉત્તમ
રીતે કેળવવા આપણે બનતો પ્રયત્ન કરી અનુકુળ શીખે મેળવી આપવી જોઈએ

પેટા કહે છે કે “ છેક બાળપણમા, બાળકને તાલમય અવાજોથી (દા.ત-
રડા વગેરેથી) શીત પાડી, દુઃખ અને બીક એનાથી દૂર રાખી, દરેક રીતે
સુખમા અને આનંદમા રાખવું જોઈએ ”

દિદુરનાનના ઝગીમુનિયો બાળકને બાજબી સગળતા દોવાથી, એમણે
સરકાર નામના નિયમો પડયા હતા આ સરકારને બાળકોને યોગ્ય આરોગ્ય
વિદ્યા કહેવાય, ને દરેક પ્રશ્નની ઉત્તરિ માટે બાળ આરોગ્ય વિદ્યા જરૂરની છે

આરોગ્ય વિદ્યાનો વિષય મળે મોટો છે આમા સાર્વજનિક આરોગ્ય,
અને એક વ્યક્તિનું આરોગ્ય, એ બન્નેનો સમાવેશ થાય છે. વ્યક્તિનું આરોગ્ય
આવશ્યક અટકે સગીર તથા મનને બન્નેને પ્રુદિ આવે એવી શારીરિક નિયતિ
રાખવા માટે (કામજી કે મજૂરી તેમ જલદી સંદુરકરી નજરવા એકમેકની
મદદની જરૂર છે,) રહેવાને ઉનમ, ભેજ વગરની જગ્યા, દવા અજ-
વાળાની સોઇવાણું ધર, ચીતખી દવા, નિર્મળ પાણી, પૌષ્ટિક ખોરાક અને
ફેડુપ્રકાર કપડાની વગેરીજ રાખીએક સરિના સખધમા જે કામ સગવડો
કરી પડે તે બધી સગવડો વ્યક્તિ આરોગ્યમા ગણાય છે

બાળકો તંદુરસ્ત કેમ રાખવા તે નિયમોનું જોઈતું જ્ઞાન નથી મળ્યું તેથી આપણે ત્યાં, આટલા મોટાં પ્રમાણમાં બાળમૃત્યુ થાય છે. ગણતરીપરથી માલુમ પડે છે કે જેટલાં બાળક જન્મે છે તેમાંથી અડધોઅડધ બાળક તો પહેલાંજ વર્ષમાં મરી જાય છે. અસહનતા વખતમાં આપણે ત્યાં કેટલીક ભતોમાં છાકરીઓને તો છુપી રીતે દુધ પીતી કરવામાં આવતી હતી અને પશ્ચિમના દેશોમાં પણ કાંઈક તેવી ભતનો પ્રચાર છે.

છાકરીઓને ખાસ કરીને રજપુતોમાં દુધપીતી કરવાનો ચાલ હતો ને આમ કરવામાં તેઓ મ્હોટાઈ માનતા પણ આ ભણી જોઈને દુધપીતી કરવા ઉપરાંત, આ દેશમાં બાળમૃત્યુ મોટી સંખ્યામાં થવાનું કારણ અજ્ઞાન છે અને આ અજ્ઞાન દૂર કરી સકાય તેવું છે.

બાળકોને ઘઉંરવામાં સોથી વધારે તેના ખોરાકની સંભાળ રાખવાની છે. ખોરાક સંબંધી અજ્ઞાનને કીધે પણ આ દેશમાં બાળમરણ વધારે થાય છે. બાળક જન્મે છે ત્યારે તેને દાંત હોતા નથી તેથી તેને સાફ માનું ધાવણુ સોથી સારો ખોરાક છે. પણ જેમ જેમ પશ્ચિમની રીતભાત આપણામાં આવતી જાય છે તેમ તેમ વૈભવાસક્ત રહેણી કરણી અને આળસ પણ આ દેશમાં વધતાં જાય છે.

જનાનાની સ્ત્રીઓ પણ ભોગી અને વિહારી થતી જાય છે, એટલે વાત ગંભીર રૂપ પકડતી જાય છે. ક્રિશ્ચિયન દેશની સ્ત્રીઓએ માતા ન થવા ઘણાંયે દુપાયો અજમાવ્યા છે. અને કદાચ જો એ સ્ત્રીઓ માતા થાય છે તો માતા તરીકેની પોતાવી ફરજે પુરી જાળવતી નથી. એ લોકો પોતાનાં બાળકોને ધવડાવવા ઇચ્છા નથી કરતાં અને દરકાર પણ કરતાં નથી. જો પૈસો પહોંચતો હોય છે તો ધાવ રાખે છે નહિ તો દુધ પાવાની રીંસીઓથી પોતાનું કામ સારે છે. માતાના દુધની જગે બીજા કોઈ પણ ખોરાક આપી શકતો નથીજ એ વાત દરેક ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ.

દરેક આંચળવાળા પ્રાણીનું દુધ તેની પોતાનીજ ભતના બચ્ચાંને સાફ કુદરતે તૈયાર કર્યું હોય છે. આમ હોવાથી માણસ ભતનું બાળક, તેની મા શિવાય બીજા કોઈ પણ આંચળવાળા પ્રાણીનું દુધ પી પુરતું પોષણ મેળવી શકે નહિ. બનાવડી ચીજોનું મિશ્રણ કરીને તેમનામાં દૂધના રસાયણિક તત્વો આણવામાં આવે છે ખરા, છતાંયે દરેક પ્રાણીના દૂધમાં શીણ આવવાની રીત જુદી જુદી છે.

પરંતુ કેટલીકવાર એક જાને છે કે માતાથી ધવડાવી રાકાતુ નથી આવા સંજોગોમાં બાળક માટે ધાવ રાખવી પડે છે કે બનાવદી દૂધ આપવું પડે છે આ પ્રમાણે કરતા પહેલાં અનુસની દાકતરની સલાહ લેવી કારણ કે દરેક બાળકને માટે જુદા જુદા વિચાર કરવા પડે છે હાલમાં જે વર્ગની બાળકો ધાવ તરિખે રહેવા આવે છે તેમનું દૂધ પૈંછિ હોતુ નથી તેમજ તેઓની રહેણી કરણી મદી હોય છે આથી બાળકને નુકસાન થવા સંભવ છે માટે દરેક બાળક તરફ પૂરતું ધ્યાન આપવાની જરૂર છે

પાણી ખરી રીતે કહીએ તો આ દેશમાં નાના બચ્ચાને બરોબર પાણી પાવામાં આવતુ જ નથી ખરીવાત છે કે દૂધમાં મોટા ભાગ પાણીનો છે, પણ માદ રાખવાતુ છે કે દૂધ તે પીણુ નથી પણ ખોરાક છે બપોલના લોકોએ પાણી પીવાની જરૂરીયાત સારી રીતે જાણી છે મોટા માણસને જેમ પાણીની જરૂર છે તેમજ બાળકને પણ છે એકજુ પાણી વધારે પાવાથી બાળકના ધણા દરદો મરી જાય છે તથા, બધકોષ તથા દુખથી તથા થોડા આવતા પિરાબ માટે પાણી એ હિતમ દવા છે આપણી છવન રાક્ષિતની રજાતુમાં અડધે અડધ પાણી હોય છે ઉમરે પહોંચેવા પ્રાણી કરતા, મોટા યતા પ્રાણી માટે પાણી વધારે જરૂર છે હાં જુબરે ધણા પ્રયોગોથી ખાતરી કરી છે કે, પુરતું પાણી મળતુ નથી તો બાળકતુ વજન વધતું નથી માટે વજન વધારતુ હોય તો બાળકને નિયમસર ચોખ્ખુ પાણી વખતો વખત પાતુ જોઇયે

આપણી ન્યાત.

(૨) પ્રીતમરાય વૃજરાય દેસાઈ, બી એ)

૨

ગયા અંકમાં આપણી ન્ય તથા રહેવાના કાયદા લેયા હવે આપણી સ્થિતિ કેવી છે તેની તપાસ કરીએ આપણી આર્થિક ક્ષિયતિનો બરાબર વિચાર કરનારને એમજ લાગે કે આપણી ન્યાત ખરીબમાં ખરીબ છે અર્થ રાક્ષતી દ્રષ્ટિએ કોઈ પણ સમાજ પોતાની કમાખીમાંથી જરૂરિયાતના સાધનો પુરા પાડવા પાત્રી શુ બચાવે છે તે હારથીજ તે ખરીબ છે કે તવ ગર તે કહી શકાય આપણી પેદાર મરે તેટલી હોય આપણી ન્યાતના વસ્તી પત્રકના આધાર મમે તે બલગા કુ કે પા આપણુ, જ્યત કેટલુ છે તે કોઇની નાણુ

બદાર નથી. કેટલાં કુટુંબો મુળ કમાનાર માંદો પડે કે મરી જાય ત્યારે નભાવ કરી શકે તેવી સ્થિતિમાં છે. આપણે પુરુષ વર્ગ મ્હેંટે સાગે અસંતોષો નોકરીઆત વર્ગ અને સ્ત્રી વર્ગ અશક્ત આશ્રીત વર્ગ છે. ખાધા ખોરાકીનાં સાધનો દીવસે દીવસે મોંઘાં થતાં જાય છે અને ઔજ્યોગ્ય વધતા જાય છે પણ ત્હેના પ્રમાણમાં આપણી કમાણી વધી નથી મ્હારા ધારવા પ્રમાણે ન્યાતની રચાવર અને જંગમ મિલકત દીવસે દીવસે ઓછી થતી જાય છે. આ બાબતની વધુ માહિતી આપણું નવું વસ્તી પત્રક તેવાર થશે ત્યારે મળી શકશે આપણે સારાં કપડાં પહેરી ફરીએ છીએ એટલે આપણને તેમજ બીજાઓને આપણી કમાણી વધારે લાગે છે પણ ખરું જોતાં ખર્ચનો વિચાર ન કરીએ તોપણ આપણી કમાણી બીજા વર્ગો જેડે સરખાવતાં તદ્દન હલકા પ્રકારનીજ છે. એક સારી વાળાનું કુટુંબ સ્વદાંજ પડે ચચાર આનાના છએક ધક્કા કરે તોપણ મહિને રૂ. ૪૫૦ કમાય છે. સુતાર અને કઠીઆઓ તેથી ઓછું કમાતા નથી વેપારની વાત કરીએ તો સાધારણ પાન બીડીની દુકાનવાળો સ્વદાંજ પડે રૂપિયો દોઢ રૂપિયો કમાતો હશે. આ બધાની સરખામણીમાં એમનાં ખર્ચ અને આપણાં ખર્ચનો વિચાર કરો અને પછી આપણે તાલેવન ગણી શકાઈએ તેમ છીએ તે વિચારવું.

આપણી ન્યાતનો સંસારિક દરજ્જો ધીમે ધીમે હતારતો જાય છે. જેમ જેમ બીજા ન્યાતવાળા બાલુતરમાં આગળ વધે ગયા છે તેમ તેમ આપણે આપણો દરજ્જો યુગાવતા ગયા છીએ. લોકો તેમજ સરકારમાં આપણું વજન ઓછું થવું જાય છે, જો કે બીજા લાયક માણસો આપણી જગ્યા લે તે માટે હું જરાપણ દીલગીર નથી પણ અહિં વસ્તુ સ્થિતિ બતાવી છે આપણે બીજા ન્યાતના માણસો જેડે એવું અતડાપણું દેખાડવું છે કે કદાચ એવો પણ વખત આવશે કે આપણી કોઈ દરકાર પણ કરશે નહિ અને એકલા પડી જઈશું.

આપણી સાંસ્કૃતિક સ્થિતિ ખરાબ થતી જાય છે ત્હેનો પુરાવો ત્રિમાસિકમાં આવતી મરણ નોંધો આપશે. નિરાણે બાલુતાં છોકરાંઓનાં વજન કેવાં છે વગેરેની માહિતી સ્કૂલોની નોંધ પરથી મળી આવશે મ્હારા ધારવા પ્રમાણે ૫૦ ટકાથી વધારેનાં વજન જોઈએ તે કરતાં ઓછાં હશે. આંખો નબળી પડતી જાય છે ત્હેને માટે પુરાવાની જરૂર નથી. એકબીજાનાં સાધન સહેરી છ'દગીને સીધે ઓછાં થતાં જાય છે અને આપણને કસરત તરફ અભાવ થતો જાય છે. માળાપોત્તું લક્ષ એ તરફ વળ્યું હોય એમ લાગતું નથી.

માનાપો ઊઠાઓની ફી આપે કે ચેર ખાનગી મારેતર રાખે એટલે પોતાની ફરજ પુરી થઈ માને છે તે વાર્ષિક પરિક્ષામાં ઊઠકે કોઈપણ રીતે ઉપસા વરખમાં ચડે તો ઊઠકે શુ થીએ છે તે તપાસ કરવાની ગરજ મા-
બાપને રહેતી નથી માબાપને ધાક લીધે લીધે એકા યેનો નય છે અને નૃદ કેવળથી પહેલા ને ા અપાતી નથી વિદ્યાર્થીઓ પહેરેથી બરાબર વાચતા નથી અને ઉચ્ચે અગ્રે તેમ કરી અભ્યાસ પુરો મ્દે છે તેથી થરિણામ લેઈએ તેવા માગ આવતા નથી વિદ્યાર્થીની ભવિષ્યની છ'ંદગી દુ ખી અને અસતોથી બતાવવાની રાશઆત થો અરો દે ગેટલમાં ધાય જે ને વિદ્યાર્થી બણી રહ્યા થી પહેલા પાનેક વર્ ૪૦, ૫૦થી વધારે કમાવાનો નથી અને તેટલામાં ફેનો તમા કદુ બનો તિનાવ કરાનો છે તેજ વિદ્યાર્થી દોરેટવમાં પોતાનાં એ સ ૧ ૫ ૭૧ મદિને ૩૦ થી ૪૦ રૂપીઆ વાપરે છે આપણી ન્યાતના બધા છે ૫૨૨૫ એજ ભવની કેવર ા લે છે એટલે તેમને એજ ભવના ધધામાં પાવુ રહે છે અો એ સધ અ મા દરીફાઈ વધવાને લીધે લેઈએ તેવા ફાવતા નથી તેમને વાચનનો, સાલીયનો, સમીતનો કે બીજા કમાનો ખણુ ખાસ શોખ દેતો નથી ગ્દોટી ઉમ્મરના ધણા કેળવણતા પુરોવા નવરાશના વખ તણુ મુખ્ય કામ વખત શુભાવવાની નથી નથી કળાઓ શોધવાનુ અને તવ ગર વમ ા સીએણુ કામ ન ા નરી ફેરનો દાખલ કરી ગરીબ તથા મધ્યમ વર્ગને વધારે ગરીબ બતાવવાનો પ્રયત્ન કરવ નુ દોષ છે

આપણી ન્યાતનો ધર્મ કાયે ૧ પુર ૧ વર્ગને એકે ધર્મ નથી આપે નામિક છીએ એમ કહીએ તોપણ થાલે આપણી ન્યાતના કેટલા પુરોએ એક પણુ ધન પુત્ર વાચ્યુ દરો કેટલા જણુ કોઈ પણુ ભવની પ્રાર્થના કે ભક્તિ કરે છે ૧ પેન્સ ૧ લીધા પછી મેં તની બીકના ગાર્યા કે લોકોના સાર કહેવરાવવા માટે પલા લોકો કાઠ ધર્મી કરવા દરો પણુ લેમાન ન મક કેટલા છે ૧ સી વામા વદેમ અને બધા બધા બેજ મુખ્ય ધન રે પાને ધણા વિદ્વાનો પણ વદેમમાં પમડાય છે કોરેશ મટાડવા બીજા ૧ યોને બદરે દછ આપણે ઉભવનીઓ કરીએ છીએ અને રોમ મટાડવા ૧૧ તો દછ ધણી જગ્યાએ લધાય છે

આપ ૧ સુધારામાં આગળ પડતા દોવાનો દાવો કરીએ છીએ પણ દરેક જમને નાકમાં લાગતા ધણા બુના રિવાજે દછ આપામાં ના'યા કરે છે તેમાના કેટલાક મુકરાનક રક પણ છે છતા તે સજધી કોઈ રિવાજ કરવ નથી અને કાઠવાને કોઈ પ્રયત્ન પણ કરવ નથી

આપણને ખરાબર વહીવટ કરતાં આવડતો નથી. આપણી ન્યાતના માણ-સોએ ખેડેલા વેપારની નિષ્ફળતા અને આપણી ન્યાતના પંચની મીલકતનો કેવી રીતે વહીવટ થાય છે તે ઉપરથી લેનો ખ્યાલ આવશે. આપણાં દૂરદ ફુંડ-ફેળવણી ફુંડના પૈસાનું શું થાય છે તે કોઈ જાણતું પણ નથી. પૈસા બરબારને દરકાર ન હોય તો જેની પાસે પૈસા પડેલા છે તેને દિસાળ આપવાની રીત જરૂર ?

સારા કે ખરાબ દરેક કામ તરફ આપણી બેદરકારી, કામ જારી રાખવાની દૃઢતાની ખામી, અતડાપણું, દલકા વિચાર અને ખરાબ ચાલ રહેણી કરણી (plain thinking and high living), ઉઠાંછળાપણું, ગંભીરાઈની ખામી, એ આપણા મુખ્ય દોષો છે. આપણી જરીબ ઇ, ખરાબ શારિરિક સ્થિતી, જીવાન મરણો, અને ધર્મનો અભાવ એ બધાનો વિચાર કરતાં મૂંઢેને એમ લાય રહે છે કે આપણા કેટલાક સદગુણો છતાં જો આપણે વખતસર નહિ એવીએ તો થોડાં વર્ષોમાં આપણી ન્યાત ગરી પરવારશે પ્રભુ એ વખત ન લાવે !

—:૦:—

મણી*

+++++

(૧)

મારી પાંચ વર્ષની છોકરી મણીનું મેં યુવજ રહેવુંજ નહીં. અટલા વર્ષમાં એક ગિનિટ પણ એ સાંત બેઠી હોય—અને એવી રીતે એક પણ પણ શુભાવી હોય એવું મને યાદ નથી. એની મા આથી વારંવાર બહુ અકળાય છે, અને એનો સવારો અટકાવે છે. હું તેમ કરતો નથી. મણી ચૂપ રહે એ એની પ્રકૃતિ વિરુદ્ધ હતું, અને મારાથી એ સ્થિતિ લાંબો વખત જોવાતી નહીં અને તો એની સાથે વાતો કરતાં આનંદ થતો.

એક દિવસે સવારે, મારા સાપ્તાહિક પત્ર સાફ હું લખતો હતો ત્યારે મણી છાનીમાની મારા ઓરડામાં આવી. અને મારા હાથ પર એનો દાઘ મૂકી બોલી—“ જાઈ , આપણે બેથો જિંઝાણને જિંઝલી કહે છે ! એને બોલતાંજ આવડતું નથી, ખરું કની ? ”

* સર રવિન્દ્રનાથ ટાગોરની “ કૃષ્ણલીલા ” નામની વાર્તા ઉપરથી, થોડા ફેરફાર સાથે.

દેશના નૂદા નૂદા લોક નૂદી નદી ભાષા ભાષા બોલે છે એવી સમજ આપુ તે પહેલાં તો મણી બીજી વાત ઉપર ઉતરી “ અને ભાઈ, આપણા બદા બદેત કહે છે કે વાદળામા દાયો છે, તે એની સૂઠથી પાણી છાટે છે, અને તેથી વરસાદ આવે છે.”

આનો જવાબ વાળું તે પહેલાં તો એ ત્રીજી અને ચોથી બાબત પર કુદી એની છલ અટકાવવી મુશ્કેલ હતું “ અબોધભાઈ કહેતા હતા કે એમના દાદાબાને ૨૫ આકાશમાં દોડે છે તેથી જટમડાટ થાય છે ! ”.....” અને ભાઈ, મારી બા દમારા સા સગા થાય ? ”

મારા મનમા હસકું આવ્યું, પણ મ્હો સાત રૂખી બોલ્યો—“ બહેન મારે કામ પુરે કરી સહ એટલી વાર તું રમી આવ; પછી તારી સાથે નિરાતે વાત કરીશ ”

“ પેટ ભરીને ? ”

“ હા પેટ ભરીને ”

હું એની સાથે ખૂબ વાત કરીશ એવો વિશ્વાસ પડવાથી મણી બદાર ઓટલે દોડી ગઈ મારા ઘરને ઓટલો વિશાળ હતો, અને તે પર પચાસ માણસ નિરાતે બેસી શકે એટલી જગ્યા હતી ઓટલો રસ્તાથી આઠ દસ ફૂટ જથ્થો હતો, અને તેને લોખંડનો કહેરો હતો. મારે મળવાનું વાંચવાનું આ ઓટલા પર પડતા એક ઓરડામા રાખ્યું હતું. આ ઓરડાને લોખંડના સળિયાની સાત ફૂંની એક મોટી બળી હતી, એટલે બદાર જવા આવવા સારી બીજા દ્વારનો જ ઉપયોગ કરવો પડતો.

મુરતની ફાંચેસમા ભગણ પાડનારાઓ પર સખત પ્રદાર-કસમથી-કરવા સારે કર્યા હતા એવામા મણીએ “ કાજુલીવાળા, કાજુલીવાળા ની ખૂમ મારી, કપડાળો, શાકવાળો, ધી તેવવાળો, ફૂલવાળો, અનાજવાળો, મીઠાઈવાળો તેમ કાજુલીને “ કાજુલીવાળા ” કહેવામા કઈ રાખે દોષ ન હતો ! હજમને એ દબમવાળો પણ કહેતી ! બાળ્યને અને નિરક્ષરને સંબંધી ‘રૂટ છે

કાજુલી પાછો ફર્યો, અને મળી તરફ જોયું મળીને બિંદક સાગી, અને એની માતા ઓરડા તરફ દોડી ગઈ કાજુલીએ તેના દેશને મોકળો થોસાક પડેલો હતો, અને માથે મોગી દોગી હતી. જે ખભે દ્રક્ષ ખિસમિસ આદી ફેલાની નાની નાની પેગીએ અને ટબ્બીઓની ભરેલી જે કાચળીઓ હતી, કાજુલી ઓટલે ચડ્યો અને અને નમન થયું. એને એમને એમ જવા દેવો એ ની નદી મારી દોડી ખરીદી કરી

પાછા ફરતાં કાણુલીએ પૂછ્યું.

“ સાહેબ, આપની નાની છોકરી ક્યાં જતી રહી ” ?

મણીની બિહક એાછી કરવી જોઇએ એમ ધારી હું એને બહાર લાવ્યો. એના મનમાં એમ હવે કે રસ્તામાં જે નાનાં છોકરાં ગમે તેને કાણુલી એના કાયળીમાં નાખી દે છે ? મણી મારી પાછળ મારું પહેરણુ ડાલી લેતી રહી, અને કાણુલી તરફ અને જે કાયળીઓ તરફ જોયા કર્યું. કાણુલીએ એને દ્રાક્ષ વગેરે આપવા માંડ્યું પણ એ લલચાઇ નહીં—લલટું એને અવિશ્વાસ વધ્યો.

(૨)

થોડા દિવસ પછી એક સવારે હું બહાર જતા હતા. ત્યારે ઓઠલાપર કાણુલીને અને મણીને પુરાપુરાજ વાતો કરતાં જોઇ હું અચંચો પામ્યો. તે સાથે મને પણ લાગ્યું કે આ દુનિયામાં મારા શિવાય અને આ કાણુલી શિવાય ત્રીજો આદમી મણીને લવારે ઠંડે પેટે-આમોશીથી સાંભળી શકે નહીં. મણીના બન્ને હાથ આહુ અને ખિસખિસથી ભરેલા હતા. સાથે મેં પણ તેનું કામ કરવું હતું. “ અરે, આટલુંબધું એને શું કરવા આપ્યું ? ” એમ કહી અડધી રૂપીઓ મેં કાણુલીને આપ્યો. કાણુલીએ સીકો ગજવામાં નાંખ્યો.

એક કલાક બાદ પાછો ફર્યો ત્યારે ખબર પડી કે કાણુલીએ તે તે અડધી રૂપીઓ મણીને પાછો આપ્યો હતો, અને પરિણામ એ આવ્યું કે, મણીની માએ મણીને ઉધડે હાથે લેવા માંડી હતી “ આ અડધો ટું લાવી ક્યાંથી ? ”

મણી હસતી હસતી બોલી—“ કાણુલીએ આપ્યો.”

“ હે ! કાણુલીએ તને આપ્યો ? તારાથી એનું લેવાય ? ”

મણીનો વાંસો લાલ થયો હોત, પણ હું વખતસર આવી પહોંચ્યો, અને સમાધાન થયું.

તપાસ કરતાં જણાયું કે, કાણુલી આ વખતે કંઈ પહેલીવાર જ આવ્યો નહતો. અખરોટ, આહુ અંજીર, ખિસખિસ ઇત્યાદિ ફળોની લાલચથી મણીની બિહક કાણુલીએ દૂર કરી હતી, અને હમણાં તે તેઓ બન્ને જાણુ ગાઢ મિત્રો બની ગયા હતા. ક્યાં પાછી વચનો પ્રચંડ આંધાવાંજો કાણુલી, અને ક્યાં નાનુક શરીરની નાની મણી ! એક જુણામાં નાના બાંકડાપર ચતી આ બન્નેની નિહોંપ વાતો, અને તેમનું હસડું કેવળ આનંદજનક હતું.

“ કાણુલીવાળા, તારી આ કાયળીમાં શું છે ? ” મણી હસતાં હસતાં પૂછતી.

“ દાથી ”

“ અને આ બીજામાં ? ”

“ હા ”

જાનને જાણ આવી આવી વાતો કરી ખડખડ દસતાં અને ખુશ થતાં

“ પણ લડકી, તું તારા સસરાને ઘેર ક્યારે જઈશ ? ”

સાસરે શું છે એ વાતથી મળીને અમે અબજુ રાખી હતી, એટલે આ સવાલથી એ શુચવાઈ, પણ એની વાચાણ છલક એની મદદે આવી “ તમે ક્યારે જશો ? ”

કાબુલીઓમાં સસરાના ધરના એ અર્થ યાય છે એક આપણે કરીએ છીએ તે, અને બીજે કેદખાનું, જ્યાં મરૂતના રોટલા અને રહેવાનું મલે છે. કાબુલી આ બીજે અર્થ લેતો, અને પોલિસનો પડછાયો એનો ઢોપ તેમ તેની સાથે દાંધ લેવા કરતો બોલતો ‘ મારા સસરાનું તો હું માયુંજ જાંબો નાંખીશ ’

કાબુલી સાથે પ્રસંગ પડ્યાને ઘણા દિવસો વહી ગયા. મળીની માને આ નવો પરિચય ગમતો ન હતો, અને વારંવાર “ આ કાબુલીથી તમે ચેતતા રહેો તો ઠીક ” એવું કયા કરતી મળીની મા બહુ ખિંટકણ રોરીમાં જરાએ જુમરાણ યાય કે એ પાચ માણસ દોડના દેખાઈ એટલે ચાર, લૂટારાં, દારૂડિયા વાપ કે વર આપતા હશે એમ માની જેસે આટલી ઉઝારે અને લોકો સાથે આટલો શંખંધ થયા મઝી પખ એની આ ખિંટક જતી નથી અને કાબુલી સાથે તો એના એટલા વંદેમ કે વાગજ ન કરવા

હું એની ખિંટક ફર કરવા ગયતો તો એ તુરં પૂછતી “ શું છોકરાઓ બોલાયા નથી ? એવી જાનવાળા અને બીજાઓ છોકરાંઓને પકડી ગયા નથી ? આ તેડું નહીં કરે તેની સાબિતી સી ? ” વગેરે વગેરે

આ માણસ એનો નથી, અને મનુષ્ય દરાજુ પણ મુઝેલ છે.”

મારા ન્યાયાસનથી એને ફાંતિ થતો નહીં

(૩)

દરબં દિવાળી બાદ રહેમન, કાબુલી એના દેસ નરફ પાછા ફરતો. આને વખતે તેની બાળે આપેલી રકમ અમર લદેણ વચૂક કરવામાં તે થયો ન થાય રહેતો. આ વર્ષ પણ તે આખો દિવસ શોકાઈ રહેતો, પણ ને દિવસ મળીને ન મળાય તે દિવસ એને ગમતું નહીં હમણાં હમણાં તો એ દેવ

આવતો. સવારે ન અવાય તો સાંજે, એનો એક દિવસ પડતો નહીં. મને પોતાને પણ આ રોજના મેળાપથી અચ્છો થતો, અને મણીની માતું વાક્ય “તમે આ કાણુલીથી ચેતતા રહો તો ઠીક” - એ આંખ આગળ તરી આવતું. પણ હસતી ફૂટતી મણીનું “ઓ કાણુલીવાળા, કાણુલીવાળા,” બંને જણનું ખડખડાટ હસવું, અને તેમની નિર્દોષ વાતો જોઈ માત્ર મન નિશ્ચિત થતું.

રહેમન તેના દેશમાં જવાની તૈયારી કરતો હતો તે દરમિયાન એક સવારે મારા જોરડામાં બેઠો બેઠો હું ‘પૂર્ણીકા’ સુધારતો હતો. સવારના આઠેક વાગ્યા હશે.

આજે કંઈક કંડી હતી.

પ્રથમ પડના સવારના સૂર્યના કિરણો મને પુરતી ગરમી આપતા હતા. સવારમાં જોલા હઠી, માથે યા ગળે શાલ વીંટી નહીં પર કે બાગમાં ફરવા ગયલાં મનુષ્યો પાછા ફરતા દેખાતાં હતાં. એવામાં શેરીમાં એકાએક શોર-ખજોર થયો. હું જોટલે આગ્યો, અને બે પોલિસની વચ્ચે બેઠીના બંધનથી હલાયલા રહેમનને લઈ જતાં જોયો.

પાછળ લોકોનું ટોળું હતું કાણુલીના કપડાં પર લોહીના ડાપ હતા, અને એક પોલિસના હાથમાં છરી હતી. મેં તેમને અટકાવ્યા અને હકીકત શી છે તે પૂછ્યું. શેરીમાં રહેતા એક જણે કાણુલી પાસેથી શાલ લીધી હતી. જેની રકમ તેણે આજ સુધી ચૂકવી ન હતી આ બાબતનું કંઈ લખાણ નહીં તેથી તે માણસ ભૂલું બેઠ્યો, અને શાલ ખરીદીશ નથી એવું કહ્યું. કાણુલીનો પીત્તો આ જુકાણું સાંસળો ભકલ્યો, તેનું મન કબજે ન રહ્યું, અને એકદમ છરીથી ધા કયેઈ હતું એનો મિનિસ સાંત પડ્યો ન હતો, અને મારા આગલ પણ એના દુશ્મનને કંઈ દબાર આજો દેવા માંડી, એવામાં જોટલા પર મણી આવી પહોંચી, અને “ઓ કાણુલીવાળા, કાણુલીવાળા” કરી હંમેશા મુજબ ખૂમ મારી રહેમનના મ્હોંપર આનંદ છવાઈ રહ્યો, અને મણી તરફ કયેઈ આજે કાણુલીને ખભે કાપળીઓ લટકતી ન હતી એટલે અંદર હાથી છે કે જાંટ એ પૂછવાનું હતું નહીં બાળકને શું? તેણે બીજો સવાલ કયેઈ. “તમારા સંસારને ત્યાં જઓ છો?” રહેમન હસી પડ્યો, અને જોટલે “હાં, લડકી, ત્યાંજ જઈ છું.”

આ જવાબથી મણીને આજે સંતોષ વળ્યો નહીં તે જોઈ રહેમને બેઠીથી બંધાયલા પોતાના હાથ ઉઘાડી કરી કહ્યું - “મારા હાથ જકડાયલા છે, નહીં તો મારા સંસારનો ભૂકો કરી નાંખત.”

ખૂની દુમયો કરવાના ગુન્હા જલ્દ કાણુલીને કેટલાક વર્ષના કેદખાનાની સજા થઈ

વખત જતાં કઈ વાર લાગે છે ? હું મારા નિયમિત કામમાં હંમેશા ચૂંચા થયો રહેતો એટલે કેદખાનામાં સડતો બિચારો રહેગમ પણ થોડા વખતમાં ખૂલી જવાયો. મણી જેવી સરસ હૃદયની છોકરી પણ એના હંમેશના મોહિયાને ખૂલી ગઈ વધતી જતી ઇમ્મરની સાથે એનું કામ અને એની સખીઓ વધ્યા, અને તે એટલે સુધી કે “ભાઈ” ના ઓરડામાં આવવાને પણ એને હવે કુરસદ મળતી નહીં.

એક પછી એક એમ સાતેક વર્ષ વહી ગયા દિવાળીના, ફોને આનંદ આપના તહેવારના દિવસો પૂરા થયા હતા, અને દેવ દિવાળી બાદ તરત જ મણીનું લગ્ન નક્કી કર્યું હતું. મણીના સાસરે જવાની સાથે અમારા ઘરનો આનંદ - અમારા ઘરનું તેજ પણ ઝાણ પડવાનું ઠંડવડપિ જેવા લનમાં રહેતા તમાગી પુરુષને, શકુંતલાને વિદાય કરવાને દિવસે દાંડણ રોક થયો હતો તે મારા જેવા સંસારીનું શું કહેવું ? વિયોગ દુઃખ અસહ્ય છે.

(૪)

આજ રાત્રે મણીનું લગ્ન હતું સવારચોળ ધરમા ધામધુમ અને ગરબડાઈ શરૂ થયા હતા એક તરફ બ્રાહ્મણોના મન્ત્રોચ્ચાર, તે બીજી તરફ ન્યાતના સામાનની તૈયારી, આ તરફ વરવાળાને આપવાના પહેરાગણીના કપડાંની પસંદગી, તે બીજી તરફ કન્યાદાનમાં આપવાની વસ્તુઓની તૈયારી આ અને એવા બીજા કોલાહલથી આખું ઘર ગાંજી રહ્યું હતું. બહાર એક વિશાળ માટવો બાધી ઢીલો હતો. ટકોરખાતામાંથી નગારા અને પીપુરીના સાદ કાન પર અથડાતા હતા ઓરડામાં બેઠો બેઠો હું દિસાળ ભેતો હતો એવામાં કોઈ દાખલ થયું, અને નીચાવળી અને સવામ કરી પહેલા તો મેં એને ન જોળખ્યો. એનો કદાવર બાધો, લાખા વાળ અને ખભે દમેરા લટકતી કોથળી દેખાતા ન હતા, પણ રહેગમ કાણુલી ઢાક્યો ન રહ્યો મારી સાથે ભેંઠ તે હર્યો.

બીજીવાર એને હવે જોળખવાની જરૂર ન હતી

“રહેગમ, તમે ક્યારે આવ્યા ?”

“સાહેબ, મહં કાલે સાજેજ અને ભેલમાંથી ફટો કર્યો”

“ભેલમાંથી ફટો કર્યો” એ શબ્દો મારા કાનને કઠોર લાગ્યા બીજા પર દુમયો કરનાર સાથે હું આજ સુધી કરી બોલ્યો ન હતો, અને એ વિચાર આવતા મારા મનને દુઃખ થયું કાણુલી આજે ન આવ્યો હોત તો ઠીક થાત. એનું આવકું શકન થયું ન લાગ્યું.

“મારા ધરમાં આજે અમુક ક્રિયાઓ ચાલે છે, અને મને પણ પાછું કામ છે.” મેં કહ્યું. “તમે બીજે કોઈ દિવસે આવશો ?”

રહેમન તરત બહાર જવા તૈયાર થયો, પણ બારણાં બહાર જતાં અટક્યો, અને પાછો ફર્યો. “સાહેબ, એક મિનિટ આપની નાની દિકરીનો મેળાપ થઈ શકશે ?” એના મનમાં એમ હતું કે મહત્તી હજી તેવીજ-તેટલી હમ્મરની હતી, હમણાં “ઓ કામુલીવાળા, કામુલીવાળા” બોલતી દોડતી આવશે, અને એ બંનેને હસી ખુશી વાતો પણ કરી શકશે. આવા આવા વિચારોમાં મગ્ન થઈ, પહેલાંની માફક એક કામળમાં બાંધી થોડા ખિસમિસ, દ્રાક્ષ અને અંજીર પણ એણે આપ્યાં હતાં, એની પાસે આજે પૈસા નહતા તેથી આ વસ્તુ એણે ઉધાર આણી હતી.

મેં ફરીથી કહ્યું-“રહેમન, ધરમાં શુભ ક્રિયા ચાલે છે તેથી આજે તમારાથી કોઈને નહીં ગળાય.”

એણે મ્હોં ઉતારી ગયું. ઉદાસ ચિત્તે મારી સામું તે ધડીભર ભેઈ રહ્યો, અને સલામ કરી પાછો ફર્યો.

મને થોડો પશ્ચાત્તાપ થયો, અને એને બોલાવવાનું કરતો હતો, એવામાં એ પોતેજ પાછો ફર્યો. મારી અટોચાટ આવી, આણેલી વસ્તુ મને સોંપતો તે બોલ્યો-“સાહેબ, આ નજીવી વસ્તુ આપની નાની દિકરી સાથે લાવ્યો છું. એને એ આપશો ?”

આણેલા ફળ સઘં સઘં તેની કિંમત આપવા હું જતો હતો, પણ મારો હાથ ઝાલી તે બોલ્યો-“સાહેબ, આપ તો જાણો છો. મને સંસ્કારો તોજ ખસ છે. પૈસા મારે નથી ભોમતા. આપને એક નાની દિકરી છે; મારે પણ, એના નેટલીજ મારા દેશમાં છે હું તેને યાદ કરું છું, અને તમારા બચ્ચા સાથે ફળ આણું છું-કંઈ નફો લેવા આણતો નથી.”

આટલું બોલી તેના મોઢા અજમાના અંદરના ગળવામાંથી તેણે એક નાનો મેલો કાગળ કાઢ્યો. ધણી સંભાળ પૂર્વક ઉઠેલી, બે હાથે કરચલી દ્વર કરી મારા ટેબલ પર એ કાગળ તેણે મૂક્યો. એનાપર એક નાની હથેલીની આકૃતિ દેખાતી હતી. કાગળ પર ન હતી છતાં કે ન હતું ચિત્રકામ. સાહીયો ખરડેલા એક નાના હાથની તે આકૃતિ હતી. તેની દિકરીની હથેલીની આ આકૃતિ આ સ્મૃતિ-આ સ્મૃતિચિન્હ હિન્દમાં એ જ્યારે જ્યારે ગાલ વેચવા આવતો ત્યારે એની છાતીની અટોચાટ હંમેશા રહેતું.

મારી આખા આત્મ સારાઈ આખા કાષ્ટથી એક ગરીબ ફલ વેચનારો છે અને હું . . . હું એ અહતા મારા ગનમાંથી જતી રહી, અને મારામાં શી વિરોધતા હતી? એ પણ એક બાવકનો પિતા હતો.

દૂર, પહાડી મુલકમાં વસતી ખાર્ગિતિના હાથની આકૃતિ ભેંધ મને મળી સામરી મે એને અદરથી જોલાવવા મોકલી ઝેરામડળે એને બહાર નહીં જવા દેવા ઘણાએ વાધા કહ્યો, પણ મે માર્દુ સામંત્ય નહીં સગ્નપ્રસંગ સાર ખાસ સીવાડેલી કિમતી સાડી પહેરી, કમાળે પીયળથી વિભૂષિત ચયલી મળી મારી પાસે શરમાતી આવી હતી.

કાષ્ટથી આ દેખાવ ભેંધ અભો જની થયો તેમની પૂર્વની ગિનાચારી પુનઃ રાઈ થવી અસાધ્ય હતું. છેવટે તે હસીને જોડ્યો—“બહેન, તારા સસરાને ધેર લય છે?”

સાસર શું તે મળી હવે સારી રીતે સમજતો હતો, એટલે પહેલાની માફક જવાબ દઈ શકી નહીં એના ગાલપર રાસગના દોરડા પડ્યા, અને મ્હેં નીચું કરી હસી રહી

કાષ્ટથી અને મળી પ્રથમ તે દિવસે મળ્યા હતા તે દિવસ મને સામંત્ય, અને હું ખિન્ન થયો મળી અદર મધ એટલે કાષ્ટથી હો. નિશ્ચાસ નાખી જમીનપર બેસી ગયો એની પોતાની દીકરી પણ આટલી મોટી થઈ હશે, અને એનું સગ્ન કરણ પડશે એ વિચાર એકાએક આ વખતે એને રુદ્રાં વળી ખાર્ગિતિ દસતી અને કૂદતી તેને પુર્વવત્ મળી શકશે નહીં, અને આ સાત આઠ વર્ષ દરમિયાન તેનું શું શું થયું હશે આવા વિચારો એની આખ આગળ વિજળીના વેગથી આવવા માડ્યા

બહાર વાલ સલજાયા ત્રિજેરીમાંથી એક રોડ રૂપીયાની નોટ કહાડી રહેમ નને આપી મે કહ્યું—‘રહેમન, તમે તમારે દેશ યાજા કરો, તમારી દિકરીને મલો, અને તમારા શુભ મેજાપથી યતો આનંદ મારી પુત્રીના સ્નેહમાંથી વૃદ્ધિ કરો.’

આ રૂમ આખા બાદ સગ્નના ખર્ચમાં મારે કેટલીક કાપકૂપ કરવી પડી. વિજળીની દિવાળની અને સગ્નરી વાલ્લુ આવી ન શક્યા તેથી સ્ત્રીવર્ગ મારાજ થયો, પણ એક દૂર દેશમાં, વધે યથા વિખુદો પડેને પિતા તેના એકના એક બાળકને મળશે, એ વિચાર આજની સગ્ન કિયામાં મને ઝોર આનંદ આપતો હતો.

“દાનંવ દંપતી.”

+++~+++

(લેખક—રા જયન્તિલાલ માધવલાલ.)

“Then nothing—I repeat this with emphasis Nothing can keep them apart, soul rushes to soul, heart leaps to heart and all form and ceremony, custom and usage crumble into dust before the power that overwhelms them ”

Marie Correlli.

આપણી કોમના સદ્ભાગ્યનું આ એક ચિન્હ છે કે આપણા ક્ષત્રિય વીરો ભંગ્યત જની સંસાર સુધારા આદિ અનેકાનેક અવનવી પ્રવૃત્તિઓમાં ભાગ લેતા થયા છે ; આની ખાસ જરૂર હતી અને હજી પણ છે, પરંતુ દિલ્લીની વાત છે કે ક્ષત્રિય કોમમાં “વરચિક્રય” રૂપી દુષ્ટ અને વિકાળ શક્ષસ પેતાનો દુષ્ટમાય ભજવી રહ્યો છે અને તેના પંતમાંથી કોઈકજ ભાગ્યવંત હમરે છે. પૈસાને લીધે અનેક યુવકો અને બાળાઓનો ભોગ અપાય છે. યોગ્ય ભેડાં ભેવતાંજ નથી અને દંપતીના સુખનો સંદાર થાય છે ; અરસપરસ ગાન અને રનેહની લામણીથી ભેવાતું નથી, પરંતુ, સાંકડી દ્રષ્ટી થી ભેવાય છે. “વરચિક્રય” રૂપી દુષ્ટ શક્ષસે આપણી આખી કોમને બંધનમાં લેવાને એક શૂંખલા પ્રસારી છે, તે શૂંખલાને સિંહ જેવા બળવાન ક્ષત્રિયો તોડી નાંખવાને સમર્થ થયા નથી એ લગભગપદ છે.

ખરેખર, દિવસાતુદિવસ વખત ઘણા ખરાબ આવતો જાય છે ; ભવિષ્યમાં કોણ જાણે શું થશે ? કે.ઈ સવાલ કરશે કે હપાય શો છે ? ચાલે છે તેમ ચાલવા દો. હપાય તો છે પણ પરોપદેશે પાંડિત્યમૂ દેખાઈ આવે છે ; એટલે કે, અમક્ષ કરતી વખતે પાછા હડી જાય છે અને અસહ્ય ત્રિયતિ ચાલુ રહે છે. માતૃપિતા, વડીલો તેમજ ભગિનીઓયો આ કલંક નિવારણુ યથ શકશે નહીં ; પરંતુ હાલના અવિવાદીત અને સુસિક્ષિત કોમનું બહું ઇચ્છનાર જ્ઞાતિનું અભિમાન ધરાવનાર સદ્ગુણી જ્ઞાતિ આસાના રતભરપ યુવકોજ જ્યારે મન પર લઈ આ નિંદનીય આચારણુ તરફ સહાનુભૂતિ બતાવતા અટકશે ત્યારેજ ત્યાવ રૂપી ઈમારત ઢસી રહી શકશે.

“વરદક્ષિણા”ના રીવાજમા ધણા લોકો નિર્ધન થઈ ગયા છે આપણી જ્ઞાતિની “દ્રવ્ય લાક્ષણ” રૂપી રાક્ષસણીનો, આ બીધણુ પ્રભાવ લેઈ કોને શોક નહિ થાય? જો ઉપરોક્ત દુષ્ટ “દાનવ-દ પતિ” નો અત નહીં આણુ-વામા આવે તો એના માઠા પરિણામ બાવિ પ્રજાને ભોગવવા પડશે કામમા દાખલ થયેની “વર વિક્રય” રૂપી બદીએ આપણને તિર્જળ બનાવ્યા છે દરેક જ્ઞાતિબંધુની સ્થિતિ સરખી દોતી નથી નિર્ધન સ્થિતિનો યુવક પણ નિર્ધન બાળા સાથે લગ્ન કરવા નીકળે છે ત્યારે પોતે પોતાની કીમત અતિ તરેહથી મૂકાવે છે, પરંતુ એટલો ખ્યાલ નથી થતો કે, પોતાની બહેન વખતે દાલ ને પોતાના સાસરીઆને સહન કરવું પડે છે તેવું જ પોતાને પણ થશે, આનો અનુભવ આપણી ન્યાતમાથી ધણુઓને દૂરો.

“વર વિક્રય” થી આપણી જ્ઞાતિમા કુસંધ તેમજ લોકના બીજ, બૂઝા રોપાયા છે “વર વિક્રય” એ કામનું શાય, ગુર અને ગૌરવને ધક્કો પહોંચાડનારો અને એજ લગાડનારો કંઠનો રીવાજ છે આપણી નમુનેદાર દ્વિત્રિય કોમ-આચીન સમયથી અખ્યાત, પરાક્રમી પુરોહીની વીરજનની ને અનેક સદ્ગુણોથી ભરપૂર છે અને ને કામનું જાતિ અભિમાન સાચવી, સુખી જીવન બતાવવાને આપણને ને યોગ્ય સાધનો “દૈવી-શક્તિ” તરફથી બસાયેલા છે તેમાથી ઉમદા ફોર મેળવવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ

આપણી પૂર્વે થઈ ગયેલાઓએ પોતાની ફરજો બજાવી છે, હવે તેમના અનુભવો ઉપરથી આપણી તેટલે દાનને જોખમદારીઓ વધી છે અને તે માટે આપણે તેમાથી મુક્ત થવા સાર આપણી ફરજોમા પગલ પડવું જોઈતું નથી આપણે આપણી સ્થિતિ ઉપરથી એમ ધારી લેવાનું નથી કે એક વ્યક્તિ શું કરી શકે? મરુદ્ધ પર ઈને ઈ ફરજો રહેલી છે આપણા વડીલોએ સમયાનુસાર ને સુધારાવધારા કરી જ્ઞાતિ ગૌરવ બજાવી રાખ્યું છે જેને માટે આપણે તેને યાદ કરીએ છીએ તેની જ રીતે આપણી બાવિ-અળ આપણો દાખલો લઈ આગળ ચાને તે માટે જમાનાને અનુસરતો સુધારો કરવો જોઈએ કે જેથી કરીને બાવિધ્યની પ્રજાનું કલ્લક આપણે સાર રહે નહી, અને જેનું અનુ કાલ કરી, બાવિ પ્રજા કોમની પ્રગતિ કરી શકે અને એ રીતે “દ્વિત્રિય કોમ”ની ઉન્નતિ કાયમ રહે

સામાજિક.

—+++/++—

તા. ૧૧-૨-૧૯૧૭ ના સુજરાતીના અંકમાં જણાવેલું છે કે:—

બંગાળીમાં આત્મહત્યાના બનાવોની વૃદ્ધિ—પહેરામણીના વિવાળ સામે શાંતપણે બંડ ઉઠાવનાર સ્નેહલતા નામક બે કન્યાઓ કેરોસીન તેલથી પોતાનાં કપડાં સળગાવી થોડાંક વર્ષ ઉપર આત્મહત્યા કરી હતી તેનું અનુકરણ બંગાળીમાં હમણાં વધી ગયું છે. પોતાના પિતાના આર્થિક નાશને બચાવવાના હમ્ય ઉદ્દેશથી ભેડે આ પ્રકારે આત્મહત્યાઓ થાય છે પણ તેમાં કીર્તિને પણ આંતર ઉદ્દેશ હોય એમ જણાય છે. આત્મહત્યાથી વર્તમાનપત્રોમાં અમારાં નામ આવશે. ચારે દિશામાં અમારી કીર્તિવંશ ફરકશે; એ સામાજિક દુરિવાળ સામે પ્રાણ અર્પનાર (sacrifice) તરીકે થોડા અમારાં નામ દમેશાં યાદ કરશે આવા પ્રકારની એક લેણી શાલસાથી અનેક અગ્રિય અને અપ્રસિદ્ધ કન્યાઓએ કેરોસીન તેલથી પોતાનાં કપડાં સળગાવી પોતાના બોગ આપ્યા છે. એ નિરાંક છે કે વરવિક્રયને કુચાલ અત્યંત દુષ્ટ છે, એ કુપ્રધાના નાશ અર્થે સ્નેહલતાએ બે આત્મહત્યા કર્યાં છે, તેથી આ પ્રધાના દિમાયતીઓનાં કંઠે દૈયાં ઉપર પણ આઘાત થયા વિના રહ્યા નથી; પરંતુ તે સાથે એ કહેડું અનુચિત ગણાશે નહીં કે આ જ કૃત્ય કેટલીયે બાલિકાઓને પોતાના પ્રાણ બિલાવે સલસાવનાર ખરાબ પરિણામ આણ્યું છે. પોતાના પિતાને દરિદ્રતાથી બચાવવા માટે પ્રાણ આપવા એ જેટલું પ્રશંસનીય કાર્ય છે તેનાથી પણ અત્યંત ખરાબ કાર્ય આત્મહત્યાનું છે. જ્યાં સુધી એ દુરિવાળ દૂર ન થાય ત્યાં સુધી જો ઉપરાઉપરી બધી કન્યાઓ આત્મહત્યા જ કર્યાં કરે તો કેરાનું કેલું બપુંકર બાવી થઈ પડે! એ જિના તરફ બંગાળી કન્યાઓએ તેમજ બે જ્ઞાતિસમૂહોમાં વરવિક્રયને કુચાલ પ્રચલિત છે તેના દરેકે દરેક સમભૂતે આંખ મીંચવી જોઈતી નથી. પહેરામણીની સળગતી આગમાં સેંકડો બાલિકાઓનાં બલિદાન થાય છે, તે છતાં પણ સુસિક્ષિત યુવકોની આંખ કેમ ઉઘડતી થયો? શા માટે તેઓ અત્યંત ભેર ચોરથી આ દુરિવાળ સામે અવાજ ઉઠાવતા નથી? શું પ્રત્યેક યુવક એવી પ્રતિજ્ઞા ન લઈ શકે કે-અમારાં માતૃપિતા બે કન્યાના માતૃપિતા પાસેથી પહેરામણીમાં હળવે રૂપીઆની રકમો માગશે તો કદાપિ અમે પરણીશું નહીં! નવ યુવકો ઉપર દેશના ભાષીનો આધાર છે તેઓ દેશના સ્થંભ-રૂપ છે. દેશના શુભ કિંવા અશુભ ભાવીની ભુખ્તેદારી તેઓને શિર છે. એવી દશામાં દેશમાંની કુતુહિયોના નાશ માટે પોતાના નૈતિક સાહસને વિકાસ કરવાની તેઓને પરમ આવશ્યકતા છે.

મારો અનુભવ.

—:૦.—

(૧ જાન્યુઆરી ૧૯૩૫)

૧ મને બંધકોષ (Constipation) નો વ્યાધી દસ બાર વર્ષથી થયો હતો. ધીમે ધીમે તેનું સ્વરૂપ બદલું ગયું. આ બંધકોષ દુર પ્રમાણે પેટનો ખુવાસો બરાબર ન થવાથી બુખ મદદરવા બાબત પડી એટલું જ નહીં પરંતુ કેટલીક વખત કબજરમાં દુખાવો થઈ આવતો અને તે કારણે દવા ઉપચાર કરવા પડતા સવારમાં વહેવા નગીએ ત્યારે સોર પોણીસોર પાણી પી જવા તથા તે પછી એક કલાક સુધીમાં નાદા પીવાનું અથવા ખાવાનું બંધ કરવાની કોઈ સદ-મદરચની સલાહ મળવાથી, લગભગ આઠ મહિનાથી દરરોજ મોટા મળરકે વડી પાણી પી નુંઈ ૧૬ થુ. નહ કલાક વીત્યા બાદ ચાદા પીડ થુ. કેટલીક વખત ભર સિયાળ મા પાણી પીધા બાદ અટધા પોણા કલાકે એક અથવા બે વખત પાણીના સોસ પડતા ત્યારે પણ પાણી પીતો હતો. જેથી એક દરે બરોજ અઢીસોર પાણી પેટમાં જતું હતું. આ પ્રકાર દરરોજ ચાલુ રાખવાથી પ્રથમ પ્રમાણે કંઠા મળ નહીં નીકળતા સાદું ખુવાસો થાય છે, અને બુખ લાગે એ હવે કબજરમાં દુખાવો મતો નથી, માટે જેમને આ પ્રમાણે થતું હોય તેમણે અનુભવી લેવા મારા અનુભવની સુચના મુખી છે નુવાન અથવા રહ ને કોઈ આ પ્રમાણે કરશે તેની તનદુરસ્તીમાં સુધારો થશે એમ મને લાગે છે.

૨ મયા બાદરવા મહીનામાં સાંધેની પોટલી હોટી તડકે નાખવા માઠી . સાંધેના પડ ઉપાડી લેવા તેમાં ત્રીણી એવો જાણી ને ઉનનાં કપડાંને ઉપરથી મે અનુમાન કર્યું કે ઉનનાં કપડાંને કંસારી ખાઈ કંસારીથી બ-ભય છે, તેના તે જરૂર છે માટે ઉનનાં કપડાંને કંસારીથી યાવવા બાબત. જણાવવા તે કપડાં ધ્રાવજી અથવા બાદરવા માસમાં જ્યારે તડકો હોય ત્યારે તડકે નાખી દેવા કે જેથી કંસારી થવા જાને નહીં અને કપડાંને નુકસાન થાય નહીં

૩ કોરી ચાહાને પેણીમાં નાખી ધીમે તાપે સેકવી અને થોડી થોડી વારે હલાવતા રહેવું. પેણી વધારે ગરમ થાય એટલે ઉતારી ચાહામાં મધુર પાડી હલાવ્યા કરવી. હલાવતાં દાઝવાની વાશ આવે તો સ્વાદ લાવવા ખીન્ન વાસણમાં કહાડી નાખવી. થોડી વાર પછી ડબામાં ખાખત. શરવી. આ પ્રમાણે સેકેડી ચાહાની પીવા માટે ચાહા ખતાવવામાં આવશે તો તેમાં મધુર સ્વાદ લાગશે. ચાહાને ધાતુ શિયાય (કાચ અથવા ચીની માટી) ના વાસણમાં બરવાથી તથા ભેજવાળી જમીથી દુર રાખવાથી સારી રહેશે. ચોમાસામાં જરૂર પુરતી ચાહા રોજ રોકાય અને પછી તેનો ઉપયોગ કરાય તો ઠીક થશે.

એક ઉપયોગી સંસ્થા.

“સ્ત્રીઓની ઉન્નતિ વિના દેશની ઉન્નતિ નથી,” એ વિષય અત્યાર સુધીમાં ધણોજ ચર્ચાઈ ગયો છે, અને આ વાક્ય હવે તો ધરગતુ ધઇ ગયું છે. પરંતુ હવે સમય ક્ષત વિચાર કે ચર્ચાનો નથી રહેો; પરંતુ કર્તવ્ય યુગ આવી પહેાંચ્યો છે. આનો સાક્ષાત્કાર આપણે સર્વત્ર જોઈએ છીએ. ઠેકાણે ઠેકાણે વ્યવહાર કાર્યો થવા માંડ્યા છે. આવા એક વ્યવહાર કાર્યનું, અને તે પણ સ્ત્રીઓના હક્કારના, તેમને કેળવવાના કર્મનું, દરેક આપણને ભગિની સમાજ નામની સંસ્થામાં થાય છે. “સ્ત્રી જાતિની ઉન્નતિ યાય એવા પ્રયાસ કરવા અને સ્ત્રી જાતિની ઉન્નતિ માટે પ્રવૃત્તિ કરતી સંસ્થાઓને યથારાજિ સહાયશ્રુત થયું” એ હેતુ આ સંસ્થાનો છે આ હેતુ પાર પાડવા માટે ભગિની સમાજ પત્રીકા ખાળી આ સંસ્થાએ પ્રસિદ્ધ કરવા માંડી છે. આ નાની પત્રીકાઓમાં જુદા જુદા હેખકો પાસે ઉપયોગી વિષયો ઉપર લેખ લખાવવામાં આવે છે. અને આ પત્રિકાઓ ધણીજ બહોળી રીતે વેચવામાં તથા વહેંચવામાં આવે છે. એક વર્ષના અરસામાં આ સમાજે સત્તર પત્રિકાઓ પ્રસિદ્ધ કરી છે. આમાંની કેટલીએક તો દરેક ઘરમાં અવશ્ય રાખવા લાયક છે.” બાળ રક્ષણ-બાળ ઉછેર આઠ પત્રિકાઓમાં સમાયલો ઉપયોગી વિષય છે. તેમજ શરીર અને ગૃહ શૃંગાર તથા બહેનોને બે બોલ. એ નામની સમાજના પ્રમુખ સી. રામદા ગૌરી બી. એ ની ત્રણ પત્રિકાઓ પણ દરેક ઘરમાં રાખ્યા વિના ચાલે તેમ

નથી, આપણી નાનના પણ જે બધુઓએ પત્રિકાઓ લખી છે. રા. પ્રાણલાલ શ્રી દેસાઈએ “ સ્ત્રીઓના સમય અને આધુનિક સંદુપયોગ ” વિષે લખ્યું છે, તથા રા. કેશવપ્રસાદ દેસાઈએ ‘ સ્ત્રીઓ અને બહેન જીવન તથા રાજ્ય વ્યવસ્થા ’ એ વિષયે લખ્યા છે. આ બંને પદ્ય વાચક લાયક છે. પત્રિકાઓ ઉપરાંત આ સમાજે ગુજરાતમાં પચાસ જેટલાં વાચનના સ્થાનકો સ્થાપ્યા છે, અને વાંચન પૂરું પાડવામાં આવે છે. વળી ગયા વર્ષમાં “ સ્ત્રીઓ અને સમાજ સેવા ” નામે પુસ્તક પણ રા. ભોગિન્દ્રરાવ દીનેદીયા પાસે લખાવી બહાર પાડ્યું છે. આની પ્રસ્તાવના સ્ત્રીઓની છે. આ અને બીજી ધણી રીતે ભગિની સમાજ ઉપયોગી કાર્ય કરે છે, તેને મદદ કરવા દરેક જાણે તેના સમાસદ થઈ જોઈએ. બિાધમાં બોલા કૃષ્ણ જે રૂચિયાના વાર્ષિક લવાજમથી આ સમાજના સમાસદ થવાય છે. દરેક સમાસદને પત્રિકાઓ મફત મોકલવામાં આવે છે. આ સંસ્થાની કાર્યપણ માહિતી જોઈતી હોય તો તેના ઉત્સાહી સેક્રેટરી રા. કરશનદાસ ચીનહીયાને ૮૦ સર્વટ બોર્ડ ઇન્ડિયા સોસાયટી બીરગામ મુંબઈ. એ સંસ્થાને લખી દેવ. આરાં છે કે દરેક જણ સમાસદ થશે.

ભાષા જ્ઞાન.

માથે માસની પદરમીથી નુનની દશ જાર તારીખ સુધી માથેશનમાં જન જનના લોકો દવાખાવા અગર સરીર સુધારવા સાર આવે છે. આ વર્ષે મારી સાથે હોટલમાં મી. અગાધર નામના દક્ષિણી શુદ્ધરથ એમના બીજા ભિત્રો સાથે ઉતર્યા દતા. મી. અગાધર બહુ રમુજ સ્વભાવના દતા, અને એ સાથે હોય ત્યારે આખો દિવસ આનંદમાં જતો દતો. મી. અગાધરની ગુજરાતી કોમમાં સારી બોલજ દતી એટલે આપણી ભાષા સમજવા ઉપરાંત બોલી રાકતા પણ દતા.

એક દિવસ અગાધર સાથે જમવા બેઠેલા એક બાદીઆ યુવક ગુજરાતીમાં બોલવાને બદલે મરાઠીમાં બોલવા માંડ્યું. બોલતાં બોલતાં અનેક ભૂલો કરી, તે ઉપરાંત મી. અગાધરને પણ ‘ દસકું ’ આવ્યું, અને એક રમુજ વર્તાવ કહેવો સાર ક્યો:—

માથાએક બાદીઆ મિત્ર દવા કરાવવા સાર પુને આવેલા સાથે એમના પિતા મોકુળદાસ પણ દતા. એ કુટુંબ સાથે મારો સંબંધ સારો. તેથી એમને

મળવા હું ગયો. ગોકુળદાસ રોક બહુ પ્રેમાળ દીક્ષતા અને ભોળા હૃદયના હતા. એમણે મી નારસકર ડોક્ટરને બોલાવી લાવવા મને આજ્ઞા કરી. નારસકર નામના ડોક્ટર પુનામાં ઇજ નહીં એવું મેં કહ્યું. રોકે પાટીયું વાંચ્યું તેથી મારા કહેવા પર ત્રિશાસ બેઠો નહીં અને દર્શન કરવા નીકળ્યા ત્યારે નોકરને સાથે લઈ લીધો. ડોક્ટરનું ઘર આવ્યું એટલે તેનું પાટીયું નોકરને બતાવ્યું. નોકર અસહ્ય એટલે રોકે વાંચ્યું બરોબર હોય જોઈએ બહુ, હા કહી. રોક ઘેર આવ્યા અને મને કહ્યું—“કાશ, મી. ગંગાધર તુમી કામ બોલતો? નારસકર ડોક્ટર ધમે દયા!”

મેં કહ્યું—“રોક સાહેબ, પુનામાં આજ દરા વર્ષ યયાં નારસકર નામના ડોક્ટર ઇજ નહીં.”

રોકે નોકરને બોલાવ્યો “કાશ, ઈહુ, એ કામ બોલતો? નારસકરયા પાટલા આપણ આજ ભેયના કે નહીં?”

નોકરે કહ્યું—“હા સાહેબ, પાટીયું ભેયું હતું.”

મેં કહ્યું—ભાઈ, તે પાટીકે તો ભેયું, પણ તેની ઉપર નામ કેવું હતું? વારે એ ભોળા કઈ તે મને કહે

નોકરે જગા કહી બતાવી. મેં કહ્યું—રોક સાહેબ, એતો ડોક્ટર નાહકું, નારસકર નહીં.

પોટી વારમાં ડોક્ટર હટન આવવાના હતા તે રોકને યાદ દેવડાખ્યું. કપડાં પહેરી રોક તૈયાર થઈ બેઠા. મેન્ડર હટન આવી પહોંચ્યા, અને મારા મિત્રને તપાસી દવા વગેરેની સુચના આપી. આરામ થઈ જશે એવી રોકને ખાતરી આપી.

રોક બોલ્યા—પણ ડોક્ટર સર, મથ શીવર એન્ડ પ્રુ પ્રુ પ્રુ પ્રુ (ઉપરસ ખાઈ બતાવી) હોલ નાહક.

ડોક્ટર—કુચ વરતત નહીં સજ અચ્છા હોયમા.

રોક—હી ગીન્સ ?

ડોક્ટર—યસ.

રોક—હી વીચ વોટર ગીન્સ ? નો ? વીચ મીન્ક ગીન્સ ?

ડોક્ટર—બોલ દુધડી યાદ નહીં દેના.

રોક—સાબુબોખા કાંઈ ગીન્સ ? યસ, નો ?

ડોક્ટરે કાંઈની રત્ન આપી. પણ આ “રામલ” અંગ્રેજ સાંભળી એમનામાં દરવા મિત્રામ રહેવાયું નહીં.

પ્રાસંગિક નોંધ.

-++-++-

આપણા જ્ઞાતિબંધુ રા ઝીમનલાલ હરીલાલ સેતલવાડ સુબાઈ
 યુનિવર્સિટીના વાઇસ-ચાન્સેલરના માનભર્યા હોદ્દા
 માં સેતલવાડને ઠાર નિમાયા છે તે સામળી સર્વને આનંદ યોગ
 નવો ઓળે છે. હશે ના સરકારે રા સેતલવાડની દસકાઓની યુનિ
 વર્સિટીની સેવાઓની આ યોગ્ય કદર કરી છે એ વર્ષ
 ઠાર વડી ધારાસભાના સમાસદ તરિખે તેઓ સુઢી કદાયા હતા તે વખતે
 આ પત્રમા તેમનું છવન વૃત્તાત આગું હતું છેવટી સુટાપી વખતે, તેમના
 હરીફ તરિકે ના વાચા તથા ના ઇબ્રાહીમ રહીમપુલ્લા, જેવા જાણીતા
 લોકપ્રીય સમાસદો હોવાથી તેઓ સફળ થયા નહોતા પરંતુ વડી ધારાસ
 ભામા રા સેતલવાડે દિહુઓને લાભનો એક કાયદો બંધવા દરખાસ્ત મુકી
 હતી, તે અલુગી હોવાથી, સરકારે ઘોડા વખત સાર તેમને વડી ધારાસભાના
 સમાસદ તરિખે નિમ્યા હતા દિહુઓને મિલકત સબધી વિવધી વ્યવસ્થા
 કરાના કલ્પાએ વધારે હક્ક બજારનો આ કાયદો હવે પસાર થઈ ગયો
 છે દિહુ સમાજની એક ખરેખરી સેવા તેમણે આ કાયદાથી બજારી છે
 તેમનું છવનવૃત્તાત આથી ગયા પછી એક બીજો પણ હોદ્દો તેમણે શોભાવ્યો
 છે અને તે પ્રથમ ગુજરાત કેળવણી પરિષદના પ્રમુખનો છે આ પ્રસંગે
 તેમણે આપેલ ભાષણ ઐતિહાસિક અને નિદ્ધતાપૂર્ણ લેખાયું છે તેમનો
 ઉપકાર માનના લોક ગાંધીએ જણાવ્યું હતું કે પરિષદને પેતાનો સંધ્યો
 ને બે આપીને તેનો બોજ પોતા જ વધારી દીધો છે શ્રીકૃતા ધધાના વ્યવ
 સાથી છવનમા રહીને પણ લોકસેવા મટે આટલો બધો વખત ફાજલ પાડી
 શાસ્ત્ર છે, તે આપણે તેમના છવનગાથી શીખવાનું છે દરેક જણને ધારે તે
 પેતાના ધંધામાથી રસસેવા મટે થોડો પણ વખત કાઢી શકે, અને ઉપયોગી
 કાંઈ કરી શકે થોડાક જ વખત ઉપર અમદાવાદ વનિતા વિભાગના તેઓ
 ચેટન થયા છે તે જાણીને સર્વને સતોષ થશે અમે આ પ્રસંગે રા સેતલવાડને
 તેમના નવા અને માનભર્યા હોદ્દા માટે આપી નાત તરફથી અભિનંદન
 આપીએ છીએ આ હોદ્દા ઉપર નિમાનાર તેઓ પાત્રતા દિહી છે, અને
 પદેસા જ ગુજરાતી છે

ના. ગાયકવાડ સરકારે હમણા એક નવા કાયદા સંબંધી જાહેરનામું
જાહેર પાડ્યું છે. આ કાયદાથી નાતોની અંદરનાં બધાં
શ્રી. ગાયકવાડ પ્રમો કોર્ટની હકુમત નીચે આણવામાં આવ્યાં છે. કોઈ
અને નાતો. પેટા નાતમાં લગ્ન કરે, પરદેશગમન કરે, પ્રાયશ્ચિત્ત કે
સુતક પછી મુઠ ના બોડાવે, વગેરે કાર્યો માટે જો એક
નાત કોઈને નાતબદાર મૂકે, તો નાતબદાર મૂકાયલો માણસ કોર્ટની દાદ
માગી શકે, અને નાતના આ કામમાં કોઈ આ કાયદાની રૂએ વચ્ચે પડી શકે.
અમે એક દરે આ કાયદાને આવકાર આપીએ છીએ કેટલાએકતું કહેવું એમ
છે કે નાતો તે રત્ન સંસારિક મંડળો છે, અને તેમના કામમાં કોર્ટ કે
સરકારે પડવું તે વ્યાજબી નથી; વાતનો મુદ્દો ખરો હશે, પરંતુ હાલમાં
ગુજરાતમાં નાતો બહુ જ વધી ગયું છે, અતિ નાનાં મંડળો મળી ગયા છે,
અને તેમાં પણ સખળો કારભાર જુના પટેલીયાઓ દ્વારા કરી બેઠા છે. આ
લોકો જમાનાની સાથે આગળ વધતા નથી. નવી માંગણીઓ તથા નવા
સંજોગોની તેઓ કદર કરી શકતા નથી, અને તે કારણથી પોતામાંના થોડા
આગળ વધેલા ઉત્સાહી લોકોને તેઓ કેટલીકવાર પણ પજવે છે. સારી
બહેલી ગણાતી નાતોમાં પણ આપણે આવા દાખલા જોઈએ છીએ. જે વખતે
દિંદીઓ દુનિયાના દરેક દેશમાં અને સંસ્થાઓમાં જોવા કરવા નય છે,
તથા જુદી જુદી રજૂખૂમિઓ ઉપર દિંદી સૈનિકો લટવા નય છે, તે વખતે
પરદેશગમન માટે, તથા અન્ય નાતમાં કે વર્ણના લોકો સાથે જમવા માટે,
કેટલીએક નાતો પોતાના નાત બાઈઓને નાતબદાર મૂકે છે. સુરતની કાયસ્થ
નાતે હમણા જ આવું શોકજનક પગલું લીધું છે, અને તેને પરિણામે કાંઈક
કસદ ઉત્પન્ન થયો છે કાયસ્થ જેની સુધરેલી, વિદ્વાન અને સંસ્કારી નાતને
આ શોભા ભરેલું નથી. આ નાતમાં આમ થાય તો બીજા નાતોની તો
વાત જ શી કરવી? આ સપણું ધ્યાનમાં લેતાં ના. ગાયકવાડનું પગલું
આવકારદાયક ગણવું જોઈએ.

અત્યારે આપણા સર્વનું ધ્યાન હઠાઈથી વધારેમાં વધારે એવાયું છે.
તેમાંયે વળી દિંદીઓને રક્ષક સૈન્યમાં દાખલ થવાનો
શરીર બળ અને હમણાં અધિકાર મળ્યો છે, અને આપણા નેતાઓ વધે
સદાઈ. યમાં જે હક્ક માંગતા હતા તે આપણને હમણા પ્રાપ્ત થયો
છે. પણ સૈનિક સોલ્જર થવું હોય, તો પહેલી લાયકાત શી
જોઈએ? તંદુરસ્તી અને શરીરબળની અગત્ય સોમી પહેલી છે. આ હક્ક આપણે

માગ્યો છે અને આપણને તે મળ્યો પણ છે પરંતુ સારીરિક લાયકાત મેળવવા આપણે કાંઈ કર્યું છે? અફસોસ સાથે કહી શકાય છે કે આપણે કાંઈજ કર્યું નથી, હજીપણ આપણે જન્યુત થવું જોઈએ, દરેક માળાપે પોતાના પુત્ર પુત્રીઓના સરીરની સભાળ લેવી જોઈએ પુત્રીઓના સરીર સારા હશે તોજ તેમના બાળક બળવાન થશે માટે પુત્ર અને પુત્રી અનુકૂળ કસરત કરે અને સરીર કસે તે જોવાની દરેક માળાપની પહેલી ફરજ હોવી જોઈએ, તે માટે ધરમા ઇમ્પ્રોવેસ ક્રમિકલની કસરત મારવાની જોઈએ કસ્ટોમરના કસરતના અભ્યાસોએ ખોલવા જોઈએ, ક્રીકેટ તથા ટેનીસને માટે જાન્યો મેળવી સાધનો પુરા પાડવા જોઈએ વારંવાર ર્પોર્ટ્સના મેળાવડાઓ કરવા જોઈએ, તેમાં પેસાની કે મહેનતની કસર કરવી જોઈએ નહિ બની રાકે ત્યાં કન્યાઓ માટે પણ બેડમીન્ટન તથા ટેનીસની વ્યવસ્થા કરવી જોઈએ, આરા છે કે દરેક દરેક મામતા નાતના આગેવાનો આ વાત ધ્યાનમાં લઈ, તે સંબંધી ઉતાવળે પગલા લેશે સરીર સાફ હોય તોજ પ્રથમ શુભ છે સરીર સાફ હશે તોજ બુદ્ધિ પણ તેજ રહેશે સરીર સાફ હશે તોજ દવાના પૈસા બચશે, સરીર સાફ હશે તોજ દુનિયાના વિધિવિધ કાર્યો કરી શકાશે, અને સરીર સાફ હશે તોજ ધન માલ, સ્ત્રી બાળકો, અને દેશનું રક્ષણ કરી શકાશે.

એલફીન્સ્ટન મેલેજની પ્રીવીયસની પરીક્ષામાં બહેન ઉર્મીલા ચૈકુંઠરાય દેસાઈ પાસ થઈ છે, તે માટે અમે તેને અભિનંદન કન્યા કેળવણી આપીને છોડે મેટ્રીકમાં પણ જો બહેનો આ વર્ષે બેઠી છે તે પણ સફળ નિવરે એવી આરા સખીએ છોડે આપણામાં અનેક કારણોને કીધે લગ્નચય થઈ છે તેનો લાભ લઈ પોતાની પુત્રીઓને નિયમસર શિક્ષણ આપવાનો આમદ અને દરેક માળાપને કરીએ છોડે કાંઈક અવગત વેદીને, ધનનો ઘોડો બેગ આપીને પણ, દરેક જણે પોતાની પુત્રીને બળાવવી જોઈએ ઘર બળાવવા માટે ધનની જ દરતા અને વખાર પૈસાની જરૂર પડે છે, અને તોપણ નિચાળ જેવું શિક્ષણ મળતું નથી માટે કન્યાઓને નિચાળ જ નોકરણી તે ઇચ્છવા લાયક છે. અમદાવાદ અને મુમબાઈ સરકારના મન્ય ભાગોમાં મહિલા વિદ્યાલયો નિકળવાથી, સાધારણ રિવનિના વોકોને માટે સારી સમગ્ર થઈ છે હાલમાં પણ કન્યાઓ માટે હાઈસ્કૂલ તો છે જ પરંતુ તે અનુકૂળ ના અને તેમ દોષ તો ત્યાં પણ

આપણા નાન બાઈએ મદિલા વિદ્યાલય સ્થાપી રાહે. તેમ છે. આપણા અગ્રેવાનોએ આ વિષે જરૂર દિલચાલ કરવી જોઈએ. પરંતુ જ્યાં સુધી હાલમાં મદિલા વિદ્યાલય સ્થપાયું નથી, ત્યાં સુધી તો દરેક જણે કન્યા હાઈસ્કૂલનો લાભ લેવો જ જોઈએ.

નાતના ખખર અંતર.

—*~*~*~*

નિમણૂકો ફેરબદલીઓ વગેરે.

- રા. નગીનલાલ વેળીલાલ ભરૂચ સબ જડજની બદલી બોરસદ થઈ છે.
- રા. ધનવંતરાય માણિકલાલ દેસાઈ વેદકનો વધુ અભ્યાસ કરવા ઇંગ્લેન્ડ ગયા છે.
- રા. જમીએતરાય બુખતરાય ઠાકોરની ઠાકોરથી સુરત બદલી થઈ છે.
- રા. વિષ્ણુપ્રસાદ મણીલાલ ઠાકોર બી. કોમની રૂ. ૭૫) ના પગારથી ધી સોલાપુર રૂ. ૧૦૦ થી. ની મુંબઈની એડીસમાં નીમણૂક થઈ છે.
- રા. હથાલાલ હીરાલાલ દેસાઈ બી. એ. એલ. એલ. બી. ની સીમલા રોકેટરીએટમાં વેપાર હવેન ખાતામાં રૂ. ૨૦૦) ના પગારથી નીમણૂક થઈ છે.
- રા. રૂકુંડલાલ શ્રીપતરાય ઠાકોર બી. એ. નો મુંબઈની ધી એડીસમાં ગોડાઉનમાં મીલની સોપમાં રૂ. ૨૫૦) નો પગાર થયો છે.
- રા. હામાણુરાય મજરાય દેરાઈનો મહુમ સર યુનીસાઈની મીલમાં રૂ. ૫૦) પગાર થયો છે.
- રા. પ્રીતમરાય મજરાય દેરાઈની મુંબઈની એલડીન્સટન મીડલ સ્કૂલમાં નીમણૂક થઈ છે.
- રા. મંજુલાલ હીરાલાલ દેરાઈની ભરૂચ હાઈ સ્કૂલમાં બદલી થઈ છે.
- રા. રમણીકરાય અમુલખરાય બી. એ. ની સુરત આબકારી ખાતામાં નીમણૂક થઈ છે.
- રા. અમૃતલાલ અંદ્રાંકર દેરાઈ રૂ. ૩૦૦) ના પગારથી વડોદરા રાજ્યના એમોલ્ટર ખાતામાં “ડીરેક્ટર એન્ડ એગ્રીકલ્ટર” નીમણૂક છે.
- રા. સાકશલાલ જરાવંતરાયનો વડોદરા દિવાન એડીસમાં રૂ. ૭૫) ના પગાર થયો છે.

- રા. મોતીલાલ રતનરામ દેસાઈ અને રા. કાકોરલાલ લક્ષ્મીરામની બદલી આમોદથી વામરા ગામલગદારની કચેરીમાં થઇ છે.
- રા. ત્રણકલાલ ચંદ્રસંકર દેસાઈને પુસા એમ્બ્રોઈયરલ ડીપાર્ટમેન્ટમાં રૂ. ૧૨૫) નો પગાર થયો છે.
- રા. સાકરલાલ ઘેલાબાઈ અલમૈલા ધી એ એલ, એલ ધી, ની નીમણુંક બરચની ફરટ કલાસ કોર્ટમાં કમાઈ એફ ધી કોર્ટ તરીકે થઇ છે.
- રા. અંબાલાલ ગોપાળરાય દેસાઈની નીમણુંક મદીકાંઠા એજન્સીમાં (સાદરા) પોલીસ સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટના સીરરેદાર તરીકે રૂ. ૫૦) ના પગારથી થઇ છે.

બદલેર અધૂરિ

- રા. ચીમનલાલ દરીલાલ સેતલવાડને મુબઈ યુનિવર્સિટીના વાઈસ ચુન્સેલર નીમ્યા છે.
- સરદાર રા. બા. મોતીલાલ યુનીલાલ દેસાઈ, રા. દીનકરરાય નરભેરામ દેસાઈ અને રા. દીરાલાલ ડાહ્યાલાલ કાકોરની ગણુ વર્ષ માટે ભરૂચ યુનિવર્સિટીના એગ્રીગેટ તરીકેની ચુરખી થઇ છે.
- રા. સાકરલાલ ડાહ્યાબાઈ વસીલે મયા ડીસેમ્બર માસથી ભરૂચમાં ચાર બદલેર સાપ્તે "યુનિવર્સિટી યુટી" ઉપર આપ્યાં હતા.
- અમદાવાદ ગોખલે શોશાયની વાર્ષિક રીપોર્ટ ડા. દક્ષિપ્રસાદ મજરાય દેસાઈને રા. છત્રનલાલ મજરાય દેસાઈ બેરીરટરના પ્રમુખ પદ નીમે રજુ કર્યો હતો.
- મુબઈમાં પ્રેસીડેન્સી એસોસીએશન તરફથી "લરકરમાં ક્રિંદી રૂબમ" સેવમે "સબી ટાઉન" દેસાઈ બેલાવેલી સમાખા રા. ચીમનલાલ દરીલાલ સેતલવાડે સારું વિષય ઉપર છટાદાર આપણુ આપ્યું હતું.
- રા. ચીમનલાલ દરીલાલ સેતલવાડ મુબઈ યુનિવર્સિટીના વાઈસ ચુન્સેલર નીમાવાથી તેમને ડ્રૅન્ડર સમા તરફથી અને મુબઈનાં વધીલ મહાળ તરફથી માન આપવા સારુ એટ-ટોમના મેળાવડા થયા હતા.
- બરૂચ હાલના બેનીવાડ અને દુબર ઉદ્યોગ ખીલવનાર મહાળની ટીરટી-લરક કમિટીમાં રા. ઉચરલાલ મણીલાલ દેસાઈને નીમવામાં આવ્યા છે.
- રો. ફખાને રી સેતલવાડે મુબઈમાં મનેલી બાનુબેની સમાખાં "શીઉ" ઉપર ઉપર સાપ્તે આપ્યું હતું.

પરિક્ષાના પરીણામ.

+++++

એલ. એલ. બી.

કાન્તિલાલ દોલતરાય ઠાકોર એમ એ.	...	ભરથ.
નોતમલાલ ભગવાનલાલ છત્રપતિ	...	શુનાચદ.

એલ. એલ. બી. (પહેલી)

વિષ્ણુપ્રસાદ રતનરામ ઠાકોર.	...	ભરથ.
----------------------------	-----	------

બી. એસ. સી.

મોતીલાલ ઉત્તમરામ અલમોલા.	...	ભરથ.
--------------------------	-----	------

પ્રીવીયસ.

પ્રદેન ઉર્મિલા વૈકુંઠરાય દેસાઈ.	...	મુ'બઈ.
જુરાવદનલાલ ચંદુલાલ ઠાકોર.	...	ભરથ.
વૈકુંઠલાલ મગનલાલ દિવાન.	...	"
વિક્રમલાલ કેશવલાલ	...	"
જયંતિલાલ રતનરામ ઠાકોર.	...	શુરેત.
કનૈયાલાલ પ્રીપતરાય ઠાકોર.	...	"
કાન્તિલાલ મોતીલાલ	...	"
ઇદ્રપ્રસાદ સાહરલાલ	...	અમદાવાદ.
ઠાકોરલાલ ગણીલાલ	...	આમોદ.

સેકન્ડરી ટીચર્સ કોલેજ ડી.એમ.

પ્રીતમરાય મજરાય દેસાઈ (સેકન્ડ ક્લાસ)	...	"
ચંદ્રપ્રસાદ ત્રીકમલાલ લખીયા,	...	"

સમ.

-----:0:-----

જયંતિલાલ માણેકલાલ (ભરથ) ઉ. વ. ૨૧ ના સમ ચંદ્રકાંતા નરસેરામ	ઉ. વ. ૧૪.
પાંડુરાવ અવનલાલ (અમદાવાદ) ઉ. વ. ૨૬	" મુશીલાગેરી ત્રીકમલાલ
	ઉ. વ. ૧૫.
જયંતિલાલ નરસેરામ " ઉ. વ. ૨૬	" અશુભતિ નરસિંહલાલ
	ઉ. વ. ૧૭
વિષ્ણુપ્રસાદ (ન્દાનો સાથ) ઉ. વ. ૨૦	" શુભવંતિ લઈમીરામ રૂ.

૧૪૮૨.

+++++

સા. દીરાગેરી મંજુલાલ દિરાલાલ	ને	પુત્રી	અમદાવાદ.
„ દીવાળીબહેન પ્રાણુલાલ ભગવાનલાલ	ને	„	„
„ ચારદાગેરી કાતિલાલ નરસિંહલાલ	ને	„	„
„ વેલ્લીગેરી કનૈયાલાલ મણિલાલ	ને	„	„
„ મુખાગેરી કાનિલાલ સાકરલાલ	ને	પુત્ર	„
„ ચદ્રમણી નરદરીલાલ ચીમનલાલ	ને	„	„
„ રપિલાગેરી પ્રાણુલાલ કીરપારામ	ને	„	આમોદ
„ કુમુભગેરી વૈકુંઠલાલ શ્રીપતરાય	ને	પુત્રી	સુરત,
„ જમાગેરી વૈકુંઠલાલ હતભરામ	ને (પુરોહિત) ,		ભરૂચ

:૦:

મરણ.

	રોગ	ફ. વ.	સ્થળ.
સા. હંચગેબહેન પ્રાણુલાલ દરીલાલ	ધડપણ	૮૦	અમદાવાદ
કાકોરલાલ ચીમનલાલની બાળક પુત્રી	વરાધ		„
મ. રવ. રતનબહેન હંચરાલાલ રેરાવલાલ	સંધરાણી	૪૨	„
સા. ધનલક્ષ્મી કૃષ્ણલાલ ચુનીલાલ		૩૫	„
ચુનીલાલ નરસિંહલાલ	ધડપણ	૬૫	„
ચીમનલાલ નરભરામ કાકોર	પુમેનિયા	૫૫	„
કૃષ્ણલાલ બગવતરાય રેરાવ	હરસ	૪૨	આમોદ
સા. દસગેરી અવનલાલ દરરાય	સપરોગ	૨૦	ભરૂચ
જમીયેનરામ કેવળરામ	ધડપણ	૬૬	„
સા. કુલકોર નરસિંહલાલ દરદેરામ	શયરોગ	૫૫	સુરત
મ. રવ. વીજળી માણેકલાલ ગોડળેશલાલ	ધડપણ	૬૨	„
છાટાલાલ માણેકલાલનો બાળક પુત્ર	રીતળા (માસ)	૫	„

દામા.

જમા બેપ્રીલ માસમા સરસ્વતી હરખાણ કે જ્યાં આ પત્ર છપાય છે તેની બુની જગ્યા જાહેરવાગા થયો વખત જગ્યાથી આ અંક છાપવામાં થયો જ રિલેંજ વધે છે તે જાહેર મદદોની દામા માગીને બીજે

સ્વદેશ પ્રત.

સ્વ. દિ. બા. અંગ્રાસાલ સાકરસાલ દેસાઈ, એમ. એ. એસ. એસ. બી.

ગૃહસ્થો હિંદુસ્તાનમાંથી દર વર્ષે સાઠ કરોડ રૂપિયા....
 ખેંચાઈ જાય છે. આવી સ્થિતિમાં શું દોષ દેશ નિર્ધન થયા વગર
 રહી શકે? ગૃહસ્થો, દુકાળ વખતે આપણા પચીસ લાખ ગુજ-
 રાતી ગાંધુઓ ગુજરી ગયા છે. એ સ્થિતિમાંથી બચવું હોય તો
 દેશી માત્રને તમારે હતેજન આપવું જોઈએ. ત્હમે એક
 રૂપિયાનો દેશી માત્ર ખરીદતાં ત્હમારા ગરીબ બાઈના મોમાં
 એક દિવસના રોટલા મુકા છે; અને ત્હેવુંજ આપ્યો હિન્દુ-
 સ્થાન કરે. તો આપણે શું ન કરી શકીએ? એક જુવાન
 વિધવા સ્ત્રીના મનમાં એવું અભિમાન હતું કે મહારો છોકરો
 કમાશે ત્યારે ત્હેની કમાણીના પૈસાથી ખરીદી નવો સાદો પહે-
 રીશ. ત્હેવુંજ ત્હમારે પણ અભિમાન રાખવું જોઈએ, કે અમારી
 મીલો માત્ર કહાડશે ત્યારેજ અમે તે પહેરીશું. અને ત્યાં સુધી
 થીગડાં દઈને ચલાવીશું. ગૃહસ્થો, બંગાળીઓ મશ્કરી કરતાં
 નથી અને અહિં પણ મશ્કરી નહિં થાય, એવી મ્હને આશા
 છે. ગાંડો છોકરો કે બાઈ બહેન હોય, તોપણ ત્હેમને ત્હમારાં
 કરીને ગણો છો, ત્હેવીજ રીતે સ્વદેશી માત્રને ત્હમારે ગણવો
 જોઈએ. આપણે અહિં એક મહાભારત કાગળનો આરંભ કરવા
 બેગા મળ્યા છીએ. આપણો દેશ ખાડામાં પડેલો છે, ત્હેમાંથી
 બહાર કહાડવાનું કામ તમે જુવાન ઉપર છે. તેમ નહીં કરો
 તો દેશનું નશીયન વાંકું છે, એમ સમજવું જોઈએ. દેશને
 દગો દેવો, એ માખાપને દગો દેવા ખરાબ છે; અને મ્હને
 આશા છે કે ત્હમે દેશને દગો દેશો નહિ. આ એક 'મગ્નું' કે
 જીવવું? એવો સવાલ છે; અને ત્હેમાંનો કયો રસ્તો લેવો તે
 ત્હમારા પોતાના હાથમાં છે.

સુંદરી મુખેય,

અક્ટોબર-૧૯૧૩.

સાર્વજનિક લાયબ્રેરીઓમાં રાખવા તેમજ ઇનામ આપવા લાયક પુસ્તક.

“ પુસ્તકાલય.”

(લાયબ્રેરીને યગતા નિયમો ઉપર ચર્ચા તથા મુચનાઓ.)

લેખક—કેશવપ્રસાદ છોટાલાલ દેસાઈ,
બી એ, એલએચ બી.

મુદ્રય ૩. ૦-૮-૦.

મળવાનું ઠેકાણું—સાકરલાલ બુલાખીદાસ,
રીઝીડો—અમદાવાદ.

અથવા

આર્ગીસ્ટ ટ મેફેટ્ટી-ગુજરાત વર્નાક્યુલર મોસાપરી,
અમદાવાદ.

“ તંદુરસ્તી દેવી ” ના ઉપાસકો ?

“ રોગનો ઉપાય કરવા કરતાં અટકાવ કરવો એ ઉત્તમ છે.”

અમારે ત્યાંથી જગજહેર જાણીતા અને વખાણાએલા અનેક પ્રકારનાં ચારિત્ર ચૂર્ણો-તેમજ મયુગાદમા બનના સર્વે ગુણકારક, તંદુરસ્તી બનાવ, રોગને અટકાવનાર ચૂર્ણો-તથા ગુવામ, દવાદ, અને પુષ્ટિના એવકો-ખાસ સિયાજાની હડી રતુમા આતમયાક, બદામયાક તેમજ મગજને આગમ માવે પુષ્ટિ આપનારી બદામપુરી, તથા દરેક જાનની મસાલાની મોપારી વગેરે ચારિત્ર ચીને મળાવે.

પંડ્યા નરોત્તમદામ લવણ મોપારીવાલા,

૬૦ મુંબાદેરીને નાકે મુજબ નં. ૨, અને મદારાજ
શ્રી જ્ઞાતયાગની હવેરીને નાકે, મુજબ નં. ૨.

પ્રો. ગજજરની આયોનિક ફાર્મસીમાં

બનેલી ભરોસાદાર, સોંધી, ઉત્તમ

દવાઓ.

ઘરની અંદર ભરોસાદાર દવાઓ હોય તો જરા જરામાં
ડાક્ટરનું ખર્ચ થતું નથી, અને તાબડોતોબ મદદ મળે છે.

ફીવરફેબ્રિલ:—દરેક જાતના તાવ ઉપર અકસીર ન્હાની ખાટલી ૦-૪-૦
મેટ્રી ખાટલી ૦-૧૨-૦.

લીવર સોલ્યુશન:—કબજાવાત દૂર કરનાર. ૭ ઓસની મેટ્રી ખાટલીની
કીમત ફક્ત ૧-૦-૦.

દાનીક સોલ્યુશન:—શક્તિ આવે છે તથા લોહી સુધારે છે. ન્હાની
ખાટલી ૧-૨-૦, મેટ્રી ખાટલી ૦-૨-૦-૦.

ટુથ પાઉડર:—મ્હોમાંનાં જંતુ નાશ પામે છે, સડતા દાંત સુધરી જાય
છે. મેટ્રી ડબ્બી ૦-૬-૦, ન્હાની ડબ્બી ૦-૪-૦.

કફ પીલ્સ:—ઉધરસ, સહેજમ તથા શરદી ઉપર અકસીર. શરૂ થતો
ફાય અટકાવે છે. ૧૦૦ ગોળીના ૦-૪-૦.

બીજી પણ અનેક દવાઓ છે. વધુ જુઝાસા માટે લખો—

ધી આયોનિક ફાર્મસી,

ગીરગામ-મુંબઈ.

અમદાવાદના એજન્ટ:—

ચુનીલાલ મયાચંદ મહેતા,

ત્રણ દરવાજા.

પૃથ્વી ઉપર દેવી અમૃત.

સિંહનાદી ચૂર્ણ.

શ્રુષ્ણ વાગની ન રોય ખાધુ પચતુ ના હોય, ખોળા જોડમાર આવતા હોય ઉનગી થતી તમા મોળા નેંત્રી હોય, જો વગેરે સર્વ ઉપ દ્રવોને અમારી બગડેલી પાચનાદિયામા સુધારે દરી દન્ત માધવાની, રાગી-રમા નવુ લોહી લારરામા સિંહનાદી ચૂર્ણ અદ્ભુત કામ કરે છે ખીડી પીવાની કે તગાડુ ખાવાની ટેર છોડતી હોય તો છોડતી દે છે જમ્યા પછી હમેશા સાપાગીન હકાસે પણ ઉપયોગમા લેવાય છે શરીરે અગત્ય નહાના મન્યાને પણ ચપાય છે માદમા અમૃત જેવુ છે, પાચ હળવર વરં પહેવાના પ્રાચીન ધૈર્યથીય મધો ઉપચાર બનાવનામા આશ્ચર્ય છે તેના અતિ ઉત્તમ શુભુને વર્ધન અનન્ન ઉમદા કુદુગા હમેના ઉપયોગ કરે છે આપ એનો એક વખત ઉપયોગ કરો તો એમજ કરેગો કે ધરગતુ ઉપયોગની અનેક વસ્તુઓમા ખગ્ગ મિન્નાદી ચૂર્ણ એ પણ એક ખાસ ઉપયોગની જ વસ્તુ / નીચી અમ્ના દન આના, પોતેજ જુદુ

ધાપ્પા હાલના હાલુ રેખુટી કલેક્ટર આદેશ મે. ગ. ગ. મણીલાલભાઈ આજીવનાય હાકેલ લખે છે કે:-સિંહનાદી ચૂર્ણ મે મગજના થાક ઉપર, અર્ધા ઉપર તથા ત્રીજા અને મનને ઉનેડત કરના માટે વાપરી તેયુ જ બન તે મગજના રોગોમા તે ચૂર્ણના જે ગુણો આપ્યા હ તે મને અનુભવી ખરા માનમ પાયા છે

વૈદ્ય હરગોવિંદ હરિદત્ત હાકર,

મોલેક:-આર્ય આયુર્વેદશાલય સિંહનાદી ચૂર્ણ ડીપો.

૬૦ માધવવાગ પાટગપોગ અમે પો ન ૪ મુગર્ક

જોડેર ખંખર.

—:૦:—

જે તમારે તહેવારોમાં મોકલવા મોકલો મેવો અથવા
 ઘરખર્ચને વાસ્તે મસાલો લેવો હોય તો જાઓ ઠા. દેવચંદ
 વાગળ એન્ડ કું. ની દુકાને. ત્યાં તમને મનપસંદ
 માલ જથાખંધ તથા છુટક કીકાયત ભાવે મળશે; તથા
 સુરજ છાપતું ડિંચું કેશર તથા હીંગ ઘણીજ સારી મળશે.
 બહારગામના આંડરોપર પુરતું ક્યાન આપવામાં આવશે.

ઠા. દેવચંદ વાગળ એન્ડ કું.

૩૦ શેકમેમન, સ્ટ્રીટ, જુની મારકેટના સામે.

મુ'બાઈ.

શ્રોમાન હોયલાલ જીવનલાલ
(વ્યવસ્થાપક મહાકાળ)
રચિત અલૌકિક રસપૂર્ણ વાર્તા

યોગિની કુમારી.

કીંમત ૧-૪-૦ પોસ્ટ, પેટ્રોલ વી. પી ખર્ચ ૦-૧-૦

ખંગાળી સાક્ષરરત્ન રવીન્દ્રનાથ ટાગોરનું રસપૂર્ણ નાટક.

ચિત્રાંગદા.

કીં. ૦-૮-૦

વી. પી. પે. ૦-૨-૦.

સુપ્રસિદ્ધ હિંદી શ્રીકવિરત્ન
સા. સરોજીની નૈકુના તત્વજ્ઞાનપૂર્ણ કાવ્ય ઉપરથી
લખાયેલી સામાજિક નવલકથા

સ્વર્ગ કે સ્મશાન.

કીં. રૂ. ૧-૮-૦

વી. પી. પે. ૦-૪-૦.

ચાલુ લઠાઇનો આબેહુબ ચિતાર
અને

જર્મન કવિસરની મહત્વાકાંક્ષા.

સંગ્રામ ક્ષેત્ર.

(વીરરસમય વાર્તા.)

કીં. રૂ. ૧-૮-૦

વી. પી. પે. ૦-૪-૦.

સોલ એજન્ટસ—ખાસુન ટ્રેડિંગ કંપની.

બુકમેકર્સ, પબ્લીશર્સ, પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ-૨.

આ જમાનો જ્ઞાનો છે.

"A goods Dress is a letter of Recommendation."

સારો પોશાક એ એક ઉત્તમમાં ઉત્તમ ભલામણપત્ર છે.

"એક તુર આદમી હજાર તુર કપડાં

અને

લાખ તુર ટાપટીય."

ભુલેશ્વરમાં ઘોળે દિવસે લૂંટ.

વખત અને પૈસાનો ખચાવ.

ફસાવાનો સંભવ નથી.

જો તમને તમારા વખત અને પૈસાનો ખચાવ કરવો હોય તો એક વખત અમારી દુકાનની મુલાકાત લો; અમારે ત્યાં ઘણો જ સારો હોઝીયરી માલ કાઢાયત ભાવે મળશે. તે છતાં કોઈ પણ જાતની માહોકોને ઉતરાવવાની મુદ્દલ ધાસ્તી નથી; કેમકે અમારે ત્યાંથી લીધેલો માલ જો પસંદ નહીં પડે તો આઠ દિવસની અંદર અમે પાછો લઈ તેના પૈસા પાછા આપીએ છીએ, તેમજ બદલી આપીએ છીએ; અમારે ત્યાં બધી જાતની હોઝીયરી, ગરમ તથા કોટન અને લુલન, જેવાં કે:—ગંજીફરાક, મોજા, રમાલ, ખમીસો, કોલસ, નેકટાઈઝ, શાલ, બ્રેઈસીસ, બચ્ચાંઓનાં ક્રાક, હેન્ડ લવ્ઝ, બચ્ચાંઓનાં મોજા વગેરે ઘણીજ સરસ કચોલીટી-અપટુટ મળશે. ખાસ વિનંતિ:—એક વખત અમારી દુકાનની મુલાકાત કરવાની ભલામણ કરીએ છીએ.

બહારગામના ઔરહરો ઉપર પુરતું ખ્યાન આપવામાં આવે છે.

હાથ અણુબક્કર તાહેરમહમદ,

હોઝીયરી મસ્જીદ.

પાંજરાપોળની સામે, ભુલેશ્વર રોડ, મુંબઈ,

છગનલાલ રૂચનાથદાસ એન્ડ કંપની.

ફિના બીન્ડીંગ, પ્રીન્ટિંગ ઓફ માસ્ટ. મુબઈ-૨.

દરેક જાતની દવાઓ મળે

ડેવાસી એન્ડ લોરેન્સ કુંઠ ન્યુયોર્ક

ઈલિક્ટ્રીક ગ્વીંગો ક્રેસકેટ-ક પાલિડ.

છાતીના તેમજ હારના ઝઢો ઘડપણની નમગાર્થ, શીકા અહોરે
તથા ખીમારી પટ્ટીની નમગાર્થ મિગેરે પા ઉત્તમ કામદો કરે છે
અનીગમ મારગાપરીલા.

રોડીને માફ કરી શરંગે વાન સુરેખ જેતુ બનાવે છે. તેમજ
આમડીપર થના ખીન ખજના માટે અમીગ ઉપાય છે

ઈલિક્ટ્રીક લેક્ટ્રેટ પોપગીન વીથ આયના. કવીનાઈન
એન્ડ મીકનીઆ.

તાર આઝા પટ્ટી તારા પટ્ટી ગયેના શરીરને લામ સુરેખ જેતુ
બનાવી અમન ઘિનિમા શરીરને લાવે છે તથા પીગા પટ્ટી ગયેલા
શરીર (પાકરોગ) ને નાણુદ મરી નાખ છે, અને શરીરને પુષ્ટ બનાવે છે

દાઈમની સંપૂર્ણ અનુકૂળતા કરી આપનાર

ગીરગામ લતામાં એકલુ !

ધી ઠાકર બૉડીંગ હાઉસ.

જન્ત ઉચ વર્ણના હિંદુ શુદ્ધસ્થા માટે

મનને પગલ પડતી-તબીયતને તદુસ્ત બનાવનાર

જમવાની સર્વોત્તમ સગવડ.

પરાગે અને ખાત્રી કરો.

(ફેમીની માટે અનાહદી રતન ન જગ્યાની ગોવલુ કરવામા આવી છે)

તેમજ વઘીયા બાણા તે પહાચાડામા આપશે

ઠેકાણું—અમરોલી હાઉસ ન. ૮૨, ઇ.

પોલીસ મોખની બાતુમા ગીરગામ અમરોડ-મુબઈ ન. ૪

(ચલ રામજી હિંદુ કન્યા હાઈસ્કૂલ પાસે)

એલેમ્બીક કેમીકલ વર્કસ કંપની લીમીટેડની કેટલીક ખાસ પેટન્ટ દવાઓ.

વેજીબલ ટોનીક સીરપ.

દેશી વનસ્પતીમાંથી બનાવેલી આ દવા જઠરાગ્ની સુધારી પાચન શક્તિ વધારે છે અને શરીરને અત્યંત દૈનંદુર આપી કુદરતી શક્તિ બદે છે. ગર્ભાધી તેમજ સુધાવટી ઓછોને આ દવા લીધાથી સુવા રોગ લાગુ થઈ શકતો નથી, અંગર લાગુ થયો હોય તો મટી જાય છે.

દરેક બોટલીના કો. ૧-૨-૦.

સીરપ ઓફ કંબાઉન્ડ ગ્લુસીસરોફોસ્ફેટસ.

જ્ઞાનતંત્ર અને મગજ માટે સર્વોત્તમ પૌષ્ટિક અને શક્તિ આપનારી અમુલ્ય દવા. જેઓને મગજનો, કે અંગજનો ધસારો વિશેષ જણાતો હોય તેમણે અત્યુક આ સીરપ વાપરવો.

બોટલી બોટલી શ. ૧-૬-૦.

હાની બોટલી શ. ૦-૧૪-૦.

હાયપોફોસ્ફેટસ કંબાઉન્ડ સીરપ.

ઉત્તેજક શક્તિ આપનાર અને માંસ તથા હાડકાંનું પોષણ કરનાર.

દરેક બોટલીના શ. ૧-૮-૦.

ટોઈલેટની બનાવટો.

કોસનવોટર, લવન્ડરવોટર તથા બીજી એવી સર્વ બનાવટો સાથે હરિક્ષાર્થ કરી શકે છે. ફક્ત એકજ વખત વાપરી જોવાથી ખાત્રી થશે કે અમારી આ બનાવટો ઉત્તમ છે.

કોસનવોટર બોટલી બોટલી શ. ૧-૮-૦

હાની બોટલી ૦-૧૨-૦

લવન્ડર વોટર બોટલી બોટલી શ. ૧-૦-૦

હાની બોટલી ૦-૧૦-૦

મળવાનું દેશલ્લ:—પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ, નં. ૨.

અગર સ્વદેશી ટ્રોસ અને સધળા દવાવાળાઓને ત્યાં.

કલકત્તા અને મદ્રાસનાં સમગ્ર હિંદનાં આયુર્વેદિક,
પ્રદર્શનોમાં સોનાનો ચાંદ મેળવનાર.

ઝંડુ શર્માસિંયુટીકલ વર્કસ.

શાસ્ત્રીય દેશી દવા બનાવનારા.

એલફીન્સ્ટન રોડ, મુંબઈ.

દરેક જાતની શાસ્ત્રીય દવાઓ તથા ક્વાથ ઘણાજ
કીકાયત ભાવે મળશે.

ચંદ્રપ્રભા ગુટી.

મૂત્રાશયના તમામ વ્યાધીને તત્કાળ દૂર કરે છે.

તો. ૧ની કી. રૂ. ૧-૦-૦.

મંદાગ્નિવટી.

ડીસ્પેપ્શીયા યાને મંદાગ્નિને ઉત્તમ ઉપાય

જા રતલગી કી. રૂ. ૧-૦-૦.

વધારે વિગત તથા લીસ્ટને માટે ઉપરને
શીરનામે લખો.

તારતુ શીરનામું “ઝંડુ, મુંબઈ.”

ટેલીફોન નં. ૨૨૦૮ અને ૨૨૦૯.

કલકત્તા અને મદ્રાસનાં સમગ્ર હિંદનાં આયુર્વેદિક
પ્રદર્શનોમાં સોનાંના આંદ મેળવનાર

ઝંડુ સાર્મરિયુટીકલ વર્કસ.

શાસ્ત્રીય દેશી દવા બનાવનારા.

એલફીન્સ્ટન રોડ, મુંબઈ.

દરેક જાતની શાસ્ત્રીય દવાઓ તથા દવાય ઘણાજ
કીધાયત લાવે મળશે.

ચંદ્રપ્રભા ગુટી.

ખૂનાશયના તમામ વ્યાધીને તત્કાળ દૂર કરે છે.

તો. ૧ની કી ૩. ૧-૦-૦.

મંદાગ્નિવટી.

કીરપેશીયા યાને મંદાગ્નિને ઉત્તમ ઉપાય

૦૧ રતક્ષી કી. ૩. ૧-૦-૦.

વધારે વિગત તથા લીસ્ટને માટે ઉપરને
શીરનામે લખો.

તારતું શીરનામું "ઝંડુ, મુંબઈ."

રજીસ્ટ્રેશન નં. ૨૨૦૮ અને ૨૨૦૯.

બ્રહ્મક્ષત્રિય ત્રિમાસિક.

વર્ષ ૧૦ મું.] અક્ટોબર ૧૯૧૭. [અંક ૪ થી.

ધર્મ અને નિત્ય જીવન.

મુજ છવન આ પ્રભુ ! તુમી બર,
બલ દે, અગિસાય હું એક પૂર,
મુજ દેદ વિધે, વળી આત્મ વિધે,
જડ ચેતનમાં પ્રભુ વાસ વસે.
શિરમાં, હરમાં, મુખમાં, કરમાં,
પ્રભુ વ્યાપી રહેા મુજ અતરમાં;
મુજ છવન કેરું રદરમ ઉંડું,
બન પ્રેરક ચાલક સાસકું તું.

(રમણુજીભાઈ.)

૬૬૬૬૬૬૬૬

એકવાર એક ઉપદેશક સાથે વાતચિત કરતાં એક મનુષ્યે જણાવ્યું કે " મદારાજ, હું જાતે મને તેવો હોઈશ, પણ કદિયે ધર્મમાં હું ચુક્યો નથી." આ સાંભળીને પેલા મદારાજ જે આ બાઈના અનિયમિત અને કાંઈક અંશે પાપી છવન વિષે યોડું થઈ જાણતા હતા, તે તે વિચારમાં જ પડી ગયા. પરંતુ તે મનુષ્યે પાછું કહેવા માંડ્યું. " હા, તે પારના કામમાં કદાચ સાચું જોણાયું હશે નહિ, કદાચ એકને જાહેલે જાહેલે માલ પણ જાણીનેય ને આપેલા હશે. કદાચ હંકમટેકસ માટે ચોપડામાં પણ ગડબડ કરવી પડી હશે, વળી જીડીપી માંડીને કે દારૂ મુઘી નાનાં મોટાં વ્યસનો પણ દોસ્તદાર બાઈ-જામ સાથે કર્યાં હશે; કે મોઝવાર રામજણીના દ્વાયની પાનજીડી પણ ચાખી

દરો, છતાંએ હું કહિયે ધર્મમા ચુકયો નથી” આ ઉપરથી તે ઉપદેશકે પ્રશ્ન કર્યો કે “ભાઈ, એક તરફથી તમે તમારા પાપોની કમવત કરો છો, અને બીજી તરફથી કહો છો કે હું ધર્મમા ચુકયો નથી, તે વાતમા મને સમજણ પડતી નથી આ તમારો ધર્મ તે કયો છે ?”

આ સામળી તે મનુષ્યે કહ્યું-“કેમ મહારાજ, આપને તેમાં સમજ ન પડી ? અમે સંસારી રવા તે સંસારના અમારા કામ તો અમારે દુનિયાદારીની રીતે કરવા જ પડે એ તો એક બધા માણસ હોય તેજ ના કરે. પણ તે સાથે હું દમેશા સંખ્યા પૂર્ણ કરતો હતો કાઈપણ વાર અભોગીયા વિના જમવા બેઠો નથી અગીયારસા ધવાન રાખીને કરે છું શ્રાવણ માસના સોમવાર કરે છું વાર તહેવારે મંદિરોમાં દર્શન કરવા ભડું છું. દરરોજ ન્હાડું છું. ન્હાઇને ભરમ, યા આલ્હો કરે છું અને રપરોરપરો બરોબર પાણું છું. કહો, મહારાજ, ધર્મ પાણું છું કે નહિ ?”

વાચનાર ! ઉપરની હજીકત વાંચી તમને કદાચ ઠસવું આગળ દરો, પરંતુ તમારી આસપાસ નજર કરો તો તમને જણાઈ આવશે કે થોડે ધણે અરો બધે જ ઉપર પ્રમાણે હજીકત દરો આપણે ધર્મને આપણા નિત્ય જીવનમાંથી જુદોજ રાખ્યો છે માણસ આસ્તિક છે કે નાસ્તિક છે, તે વિષયો મત બાધની વખતે તેના નિત્ય જીવનની તપાસ-સંસાર વ્યવહારમા તે કેવું વર્તન રાખે છે, તેની તપાસ કરવામા આવતી નથી, પરંતુ ધર્મક્રિયાઓ, દીક્ષાદપકા, કે ધાર્મિક દાન આપ્યા હોય છે, તે ઉપરથી જ મત બાધવામા આવે છે. પરંતુ વાસ્તવિક રીતે જો માણસે દુનિયામા વ્યવહાર નિમિત્તે મહા ધોર પાપ કર્યા હોય, તેવો માણસ પણ આ બધા આસ્તિક અને ધાર્મિક ગણાવાના કાર્યો સાથે સાથે કરી શકે છે, અને તેટલા માટે તે કાંઈ ખર્ચ ભેટાં ધાર્મિક ગણી શકાય નહિ.

પરી વાન એ છે કે ધર્મનો અન્ય પુરુષાર્થ સાથે-દુનિયાના ખીલ વ્યવહાર સાથે થો સબધ છે. તે આપણા લોકો સમજવાનો પ્રયત્ન કરતા નથી. આપણા શાસ્ત્રકારો કહી ગયા છે કે દુનિયામા ધર્મ, અર્થ અને કામ એ ત્રણ પુરુષાર્થ છે આ ત્રણેને જુદા પડવા દેવા નેહયે નહિ. જુદા પડે તો અનર્થ-માય-માય. આ ત્રણેની યોગ્ય ગુંથણી કરવી, વ્યવહાર માત્રમાં પરમાર્થને યોગ્યતા, એનું નામ જ ધાર્મિક જીવન.

ધર્મ, અર્થ અને કામ. ધર્મના અર્થમાં સાધારણ ધર્મ અને નીતિ તથા નીતિનું અધિષ્ઠાન, ધર્મ અને ઇશ્વરનિષ્ઠાનો સમાવેશ થાય છે. અર્થ એટલે પૈસો રજવો, સંગ્રહવો વગેરે. અને કામ એટલે સુખ ભોગવવું. આ ત્રણેની જીવનમાં જરૂર છે. પરંતુ એ ત્રણેને જુદા જુદા રાખવાના નથી. બધું એક સીપાઇનો પહેરો. પૂરો થયો, અને જીએ સીપાઇ આવ્યો એમ નહિ પરંતુ દૂધની અંદર સાકર કેસર નાખ્યાં હોય તેમ, ત્રણેને એકત્રીત રાખવા જોઈએ. તેમ ન થાય તો અનર્થ પછો જ થઈ જાય. આ વિષયમાં પ્રો. આનંદરાંકર એક લેખમાં જણાવે છે કે, "અર્થના તિરસ્કારથી ધર્મ કેવું સ્વરૂપ લે છે, એનું પ્રત્યક્ષ દર્શાત આપણા આજસુ ખાવાઓના ઝૂંડ છે, અને કામના ત્યાગથી વૈરાગ્યનો બૂખર વા જીવનની વાડીને વેરાન કરી નાંખશે, તો પણ ધર્મરૂપી મીઠાં ફળ આપણે ક્યાં જોઈશું. ?.....અર્થ અને કામ વિના નીતિ પણ અસાધ્ય છે, બિચારા હરિદ્ર માણસની નીતિ કેટલે પહોંચવાની ?"

ધર્મ અને કામ વિનાના એકલા અર્થથી તુકરાન છે. કમાઈની બાબતમાં ધર્મ કે નીતિનો વિચાર નહિ કરનારાના અસુખ્ય દાખલા છે. મોટા મોટા મીલમલિકો, ચાંદી, રૂંડ અરીસાના વહેપારને એકદાય કરી, ભાવો ચડાઈ દઈ, નાનાં વેપારીઓને તેમ જ ગરીબ વર્ગને કચરી નાખનારા કેવા કહેવાય, તે ખરેખર વિચાર કરવા જોઈએ છે. ધન મેળવવામાં ધર્મની સદ્ગતિ રાખવાની જરૂર છે, તેથી જ રીતે ધન મેળવ્યા પછી તે ભોગવવાનો વિચાર કરવાની પણ જરૂર છે. આ પ્રમાણે અર્થ અને કામ બે જોડાયેલા ના હોય તો કંઈસપણ ઉત્પન્ન થાય. સુખની ઈચ્છા વિનાના સોનાના ઢંઢલા એના માલિકને ભારરૂપ છે. વળી સુખની ઈચ્છા ન હોય તો વૈરાગ્યવૃત્તિ વ્યાપે, અને ધન મેળવવાની ઈચ્છા જ ન થાય. અને આવી ઈચ્છા ન થાય તો વહેપાર ઉદ્ભવ વધે નહિ. સુખની ઈચ્છા વિના જનસમાજ ધનિક થતો જ નથી.

પરંતુ આ સુખ મેળવવાની ઈચ્છા ધર્મ કે અર્થથી જુદી પાડવાની નથી. એટલે કે જે સુખભોગ ભોગવીએ તે કાંઈને પીડારૂપ હોવા જોઈએ નહિ, તેમાં પાપના અંશ રહેવા જોઈએ નહિ, તથા આપણા શરીર અને આત્માને તુકંસાન કરે તેવા તે થવા દેવા જોઈએ નહિ. ધન અને શરીરને સારિત્વક આનંદ મળે તેવાંજ સુખનો આપણે આશ્રય લેવો જોઈએ. તે શિવાયનાં સુખ તે કાંઈ મનુષ્ય કે પ્રાણને પણ પીડારૂપ થવાનાજ. એરાઆરામી અને કેવળ સુખભોગી મનુષ્યોના નારા થતાં મહાધે જોશ દરો. મોજલ અને મરાઠાનો રાગઆતનો

સમય તથા પાછલા ભાગ સરખાવે જ્યાં મુડી તેમનામાં-તેમના મોજશોખોમાં
પણ-ધર્મનું તેજ તાતુ દણ તે સમય જીવો અને પછી ધાવળીમાં અને
આસતે મુડે પણ ગાનતાન અને ગણિતમાં મોજ માણુનારા એમના વરા-
નેનો કાળ વપાશે એટલે ખાતરી થશે કે ધર્મ શિવાયના મુખભોગથી દેરાની
સ્ત્રી રિયતિ થઈ નહીં છે

ધર્મ વિનાના મુખભોગ આ રીતે દાનિકારક છે તેમજ ધન વિનાના
પણ હોય તેમાં નવાઈ નથી પણ ધાવિના મુખભોગ લાભે વખત રહી
રાકના નથી નિધન માણસ તે કયા મુઠ્ઠી મોજમજા ભોગવવાનો હતો ? દેડું
કરે તો પણ કયા સ્ત્રી કરમ નભે ? વારવાર ધીરે પણ કાળ ? આપણે દેશ
વિવન છે છતાં આપણા લોક આઆરામી નહિ હોવાથી નિર્ધનતા પણ
પણે ભાગે મહા થઈ ગઈ છે તો પણ આ પ્રસંગે એક વાત ધ્યાનમાં રાખ
વાની છે એ કે આપણે દેશ ધરોજ ગરીબ છે અને આપણા લોકની
સામાન્ય જરૂરિયાતો પૂરી નથી એટલી છે, તો પણ જાના મુખના વખતના
મહાએક ખચાળ રિવાજો, જડ ધણીને પેસી ગયા છે તેમનો આપણે ત્યાં
કરવો જોઈએ વિવિધ જ્ઞાતિઓમાં વરાવાજન-મરણ-પરાણ પ્રસંગે પણ જ
ખચ ફક્ત રિવાજની ખાતર જ કરવામાં આવે છે આ ધન, કુટુંબ જ્ઞાતિ કે
દેરાના દિલની ખાતર જ વધારું જોઈએ તેને ખાતર નકામું લેડુંકું નથી છે
ઉસવના પ્રસંગે પૂજા કરી નાખવાનું અમારું કહેવું નથી પરંતુ જે ઉત્સવ
આપણા જન્મદિવસની કમાઈ એક દિવસમાં દરી નથી, તે ઉત્સવ જ નથી ગરીબ
લોકો આ પ્રકારે ફરજિયાત ગળ ઉપરાંત ખચ કરે તો પછી દ્રવ્ય ખેંચ કરવામાં
ધર્મ કે નીતિ તેઓ સાચી રાકે નહિ જ

ધર્મ અર્થ અને કામની મુશળી મનુષ્ય જીવનમાં કેવી હોવી જોઈએ તે
આપણે વિચાર્યું પરંતુ આ વિષયમાં પણ ફક્ત દ્રવ્ય વિચારે જ કરીને બેસી
રહેવાનું નથી પરંતુ દરેક દરેક જો પુરવે, પોતાના સંપત્તિ આગળોમાં ધર્મ,
નીતિનો વિચાર કરવો જોઈએ અને અને વિચારેલા સિદ્ધાંતો પોતાના કર્મ મા
ઉતારવા જોઈએ રાહ કહેવાતા, દુનિયાદારીના અનુભવવાળા માતાના, ધણાં
મનુષ્યો વારવાર કહેશે કે એવું દહોડ ઉદાપણ જગતમાં આવે નહિ આ
જધા વિચારો તો 'પોથીમાના સીંગણા' જેવા કહેવાય એ તો જધા નિવૃત્તિ
યેવી હોય તેમને જ પાસે આતુ આતુ પણ તેઓ કહેશે પરંતુ આવા

મનુષ્યોએ જ દુનિયામાં પ્રવૃત્તિ વધાર્યો છે. તેમણે કહેવું સાંભળ્યો નહિ. જે સત્ય છે, સદ્ગુણ છે, ધર્મ છે, તે દરેક કાર્યમાં, દરેક સમયે, અને સર્વે તેની બાબતમાં, એકતાએક છે, અને સર્વે અવસ્થામાં તેનો સરખો રીતે વિચાર કરવો પડે છે.

- નાની નાની બાબતોમાં પણ સત્ય માર્ગને મૂકવો નહિ, મંદિરમાં બેસી માળાઓનો ભય કરનાર, કુશળી કેરમું આપતી વખતે ગરીબ ભરવાડોને ઉતારવા પ્રયત્ન કરે છે. ગામડીયા પોસે શાક લેતી વખતે, ન્યાયખાતાના અમલદારોના ધરમાંથી જ ખોટાં કાટલાં આપવામાં આવે છે જગતમાં દયાળુ ગણાતી વૃદ્ધ ધર્માત્મા સાસુ પોતાની વધુને પીડવામાં, પત્નિવધામાં કે સતાવવામાં બાકી રાખતી નથી. સરખા અને નિર્દોષ દેખાતી ધાત્રીયે વદુઓ, સાસુના ધરમાં સટાકડા વેડા કરે છે, અને ચાકી સુગલીઓ તથા ખોટી નિંદામાં ખૂબ ભાગ લે છે, ટીલા ટપકા કરીને ફરનારા, વેદાંતનાં ભાષણો આપનારા, કાંઈક રાંડીરાંડની યાપણો બોળવે છે. કેટલાંયે શુદ્ધરથ વધુને ફરનારા વગર ટીકીટ મુસાફરી કરવામાં મોટાઈ સમજે છે.

આ સર્વંતું વર્તન અતિ દોષપાત્ર ગણી રાખાય. આપણે આપણા વર્તનમાં આ પ્રકારના દોષ આવી ભય નહિ તે ખાસ તપાસવું જોઈયે. ધરની અંદરની દરેક બાબતમાં સત્ય સાચીને વર્તવું કદાચ આપણે દોષ હોય તોપણ ઢિંમત રાખીને સાચું જ કહી દેવું. કાંઈનોએ ખોટો ડર રાખવો નહિ. નોકર ચાકરો સાથે પણ દયાથી કામ લેવું, અને કાંઈના ઉપર ભૂત્તમ કરવો નહિ.

નાત ભત્રીની અંદર પણ કેટલીએક વખત ખોટા રિવાજો પેઠેલા હોય છે, તેને ધિક્કારવા છતાં પણ પોતાને ઘેરથી કાઢવાનો પ્રયત્ન કોઈક જ કરે છે. વરનિકૃત કે કન્યાવિકૃત જેવા દાનિકારક રિવાજો હોય તો તે કાઢવા જોઈયે. એવા રિવાજોમાં મદદરૂપ થવું તે ધાર્મિક છવનને બંધબેસતું કહેવાય નહિ. વળી કોઈવાર કોઈક ખીલને ઘેરથી રાત્રી કુટવા જેવા દુષ્ટ રિવાજ બંધ કરવામાં આવે છે, ત્યારે પણ લોકો તેની નિંદા કરવા મંડી ભય છે. અત્યંત કોઈ ખોટું કામ કરતું હોય તો તે વખોડી કઢાડવું, પરંતુ ખરાબ રિવાજ કઢાડવાની ઢિંમત કરે તેને કોઈ અંગત કારણોસર કે કુદરતિ રિવાજ ખાતર જ વખોડવું તે તો પાપ જ ગણાય.

મંધાની પસદગી કરવી દોય તો તેમાં પણ જેમા પાપના પ્રસંગો ઓછા આવે તેવા ધધાને વધુ પસદગી આપવી જોઈએ. અસખત જ્યાં જ્યાં પાપના પ્રસંગો આવે ત્યાં ત્યાં તો હિંમત અને નિશ્ચયથી તેના સામું ચડું જ જોઈએ.

અતમા દરેક જણે પોતાના ધર્મનો, પોતાની ફરજનો, તેમ જ નીતિને સતત વિચાર કરી તેમને અનુસરતું પોતાનું સર્વજનું વર્તન રાખવું જોઈએ.

કેશવપ્રસાદ છોટાલાલ દેસાઈ.

—:૦:—

ન્યાતના વધારણની જરૂરીઆત.

જાણીએ—

દરેક જાન્યને અને સરકારને નિયમોની જરૂર રહે છે, અને તેજ રીતે આપણી ન્યાતને પણ જરૂર રહે એ એક એવો વિચાર છે કે તેની પુષ્ટીમા જાણુ કહેવાનું હોય નહીં.

ન્યાતના જુઓ અને યુવાનોને એવું કહેતા ધણા પ્રસંગે સાંભળ્યા છે કે તમે પરિપદ-કોન્ફ્રન્સ બારીને અને ઠરાવો કરીને શું કરવાના છો? તમારાથી કાંઈ થઈ શકશે નહિ આ તેમનું કહેવું એકંદરે વસ્તુતઃ ખોટું નથી. કેમકે જો કાંઈ કરવાનું પ્રાપ્ત છે તેનો આખી ન્યાતના સમૂદય સાથે સંબંધ રાખે છે.

બુનાગટ ખાતે મળેલી પરિપદમાં ખુદ પરિપદને માટે પણ નિયમોની જરૂર જણાઈ આવી હતી પરંતુ જ્યાં સુધી ન્યાતનું બંધારણ ચોક્કસ નથી ત્યાં સુધી પરિપદનું બંધારણ નહીં થવું હુમ્મત છે.

ન્યાતના ધણા પુરૂષો તથા સ્ત્રીઓ એમ ફરીયાદ કરે છે કે ઠરાવ કર્યા બાદ હુટે તે સામે તમો શું કરી શકો તેમ છે?

આ પ્રશ્ન ધણો મઘી છે ન્યાતની ધણી વ્યક્તિઓ જ્ઞાતિ સંવાદો સંબંધે સમુજામાં બેદરકાર છે એમ તો કહી શકાય નથી. પણ એમાં એક બંદ તે એ છે કે જ્યારે તકરારી સવાલ સર્વાંશે જુલમ સરખો હોય છે ત્યારે તો બધા એકમત થઈ જઈ નિકાલ લાવે છે, જ્યારે બાકીની બાબતમાં બેદર-

કાર રહે છે અને તેનાં કારણો પણ અનેક છે. જેવાં કે (૧) ન્યાતના મેળા-
વડામાં વખત નકામો ધણો વહી નય છે. - (૨) ઉમંગથી પંચના ગૃહસ્થો
તરફથી ભાગ લેવામાં આવતો નથી. (૩) ઘોડા ધણી હાજરી જે પંચમાં રહે
તે ખાતે હજા યજ્ઞેલા સવાલથી એક અથવા બીજા પક્ષનું મન ફલવડું.
(૪) જરૂરના બળથી રખે દુકી ન્યાતમાં લડ પડવાની લીટી.

પૃથક્કરણ કરતાં આ સમજા કારણોનું મૂળ ન્યાતના બંધારણની ગેરહા-
જરી છે એમ સદજ જણાઈ આવશે.

ન્યાતો આગળ વધે છે, અને વખતની કીમત પણ વધે છે. આમાં જે
મત નથી, તેમ જ બનતા સુધી કાઢને પણ માહું લગાડયા સિવાય પંચે
ચોતાનું કામ ઉકેલવું નેહએ છે. એક ન્દાની કલબને માટે નિયમે નેહએ,
અને ઘોડા જેવા એક જનાવરને માટે કાયદો નેહએ તો ન્યાત તેથી વિમુખ
શી રીતે હોય ?

સવાલ ત્યારે એ ઉઠે છે કે તમે કહેવા શું માંગો છો ? અને કેહું બંધા-
રણ સર્વેને અતુલ્લ યશે ? જમાનાને બંધનેરવું સર્વથી સાફ બંધારણ આ
બાબતમાં મુનિસિપાલીટીને લગતું છે. આ બંધારણ કેટલેક અંશે વિગતો
ઉપર આધાર રાખે છે. પણ વિગતની બાબતમાં હું હાલ જાણું લખતો નથી.
આવા બંધારણથી ન્યાતના સ્વચાલનનું હોડકું ધણું સાફ ચાલશે, અને આવી
સંસ્થાની કેળવણીનો પણ સારો પ્રચાર થશે. અન્ય બાબતના મતફેર જરૂર
જણાતાં દબાવી દેવાનું 'શિક્ષણ' સારી રીતે ઠસાવી શકાશે.

દરેક રચાનિક પંચનો ત્રણ વર્ષ સુધી કુલ વહીવટ એકંદર પંચ કે
(પરિષદ)ના તાબામાં રહીને કરવાની સત્તા એક મધ્યસ્થ કમીટીને આપવી.
આ કમીટી દરેક રચાનિક પંચમાંથી પાંચ પાંચ સલાસદની નિમાવી નેહએ,
અને મજદૂર કમીટીની અધિક સંખ્યાની સભામાં, નિમાયલો ગૃહસ્થ હાજરી
બરે તર્હી તો તેની જગ્યાએ બીજા ગૃહસ્થની નિમણૂક કમીટીએ કરી લેવી.
આવી દરેક કમીટી નીમતી વખતે તેનો પ્રમુખ અને સેક્રેટરી નીમવા.

ન્યાતના કુલ હિસાબની મતલબ મુકરર કરેલા નમુના મુજબના ફાર્મથી
ન્યાતના પત્રમાં પ્રસિદ્ધ કરવી. કમીટી અને પંચના કમીનો નિકાલ બહુમત
મુજબ કરવો અને સાધારણ રીતે કમીટીનું દર ત્રણ માસે મલવાનું ફરજિયાત

કરતું. આપણી ન્યાતમાં પટેલાઈ કે રોકાઈ નથી એટલે આપું બધારણુ કોઈપ્રકારે અરણુનું યજ્ઞ પડે તેમ નથી જે ન્યાતમાં પટેલ કીંવા રોક છે તેનો કારસાર પળેપ્રસને સશકરી કાપણ જેવો હોય છે પરંતુ આપણે તો ક્યારનાએ તેથી મુક્ત છીએ.

જે આ મુજબ બધારણુ સમજી સ્થાનિક પંચે કષ્ટુવ રાખે તો પછી પરિપદનું બધારણુ નક્કી કરતું બહુ મુતર યજ્ઞ પડશે.

કદી કોઈ સ્થાનિક પંચ કીંવા ઉપર દસાંવેલી મધ્યરથ કમ્પીરી કોઈ સલાહનો ફરિયા સતોષકારક રીતે નહીં કહે તે પરિપદ તે સલાહની ફરી તપાસ કરી શકશે, આપું યથાથી પદ્માપદ્મીની બીની સપલી રીતે દુર યશે.

ઉપર મુચ્ચવેલા સમજા બધારણનો આધાર તે છતાં ન્યાતના એકસરખા રાહ રસમ ઉપર ધણે બાગે રહેશે અને તે સમજે રમાને એકસરખા કરવાની આવશ્યકતા પછી મ્હોટી છે પરિપદમાં ડેલીગેટો મોકલવાનો હક ફક્ત જે પંચે, જે પોતાના રાહ રસમે એકસરખા કર્યા છે તેમનો જ રહે તો સારું પણ આ ઉશ્કેલી વાત તો પરિપદના બધારણને લગતી છે.

પરિણામે સ્થાનિક પંચનું બધારણુ પટેલુ યજ્ઞ ઉચ્ચીત છે અને જે કામ આખી પંચ બેસીને કરી શકશે નહીં તે પંચની મેનેજમંટ કમ્પીરી પછી સતોષકારક રીતે મધ્યરથ કમ્પીરીના તાળામાં રહીને બળવશે.

આ ત્રિવિધ પાત્રો અગત્યનો છે અને તે સાથે કાલુ પણ છે. તેની ચર્ચા એમ વધુ થશે તેમ તે બાબતમાં વધુ અજ્ઞાતું પડશે. આ ત્રિવિધ ઉપર જેટલું ફરેફા આપાયે તેટલું તુકરાન છે. પરિપદો બરવાના બીજા અનેક સામો છતાં ન્યા મુખી ઉપરો વિવધ ચાકકસ થશે નહીં ત્યાં સુધી તેનું ખરૂં ઉપયોગીપણુ જણાયે નહીં.

અ'બારા કર ઉત્તમરામ મહાશ

અજાણ અને સુજાણ.

જન્મતમાં વસતા લોકો પૈકી કોઈ સરકત હોય છે. કોઈ અસરકત હોય છે. કોઈ પવિત્ર હોય છે. કોઈ અપવિત્ર હોય છે. કોઈ રાજા થાય છે. કેટલાક દરીદ્ર રહે છે. કોઈ ઉત્તમ હોય છે. કોઈ અધમ હોય છે. આમ સાચી યંત્ર દૃષ્ટે તેનો જીતર સ્વામી રામદાસ નીચે પ્રમાણે આપે છે:—

“આ સર્વે ગુણગીત લીલા છે. ગુણવાન મનુષ્યો વૈભવ ભોગવે છે. અવગુણવાલાને દરીદ્રતા પ્રાપ્ત થાય છે. જે માણસ જે ભત્રીયાં જન્મ લે છે તેને તે ભત્રીયાં ધંધો સાધ્ય થાય છે. લોકો તેને સારો કારોગર કહે છે. સુભલ મનુષ્ય કાર્ય કરે છે અને અભલ કાંઈપણ કરી શકતો નથી. સુભલ મનુષ્ય સુખે પેટ ભરે છે અને અભલને કીજ માગવી પડે છે. આ વાત તો પ્રકટજ છે. જન્મતમાં જોવાથી પણ પ્રત્યક્ષ દેખાય છે કે વિદ્યાહીન મનુષ્ય ભાગ્યહીન અને છે અને વિદ્વાન માણસ ભાગ્યવાન બને છે. પોતાની “વિદ્યા સીખરી નહિ તો પછી શું લીજ માગશે?” એમ નરિલો પણ જ્યાં ત્યાં શિખામણ આપે છે. પિતા બિખારી હોય છે. અને પુત્ર શ્રીમંત બને છે. આનું કારણ પ્રજા તે વિદ્યામાં વિરોધ હોય છે એજ છે. મનુષ્યમાં જે વિદ્યા ન હોય, વિચાર ન હોય, ઉદ્યોગ ન હોય, કોશલ્ય ન હોય, અને યત્ન ન હોય. તો પછી તે ભાગ્યહીન જ રહે છે. જ્યાં સદગુણોનો વાસ હોય છે ત્યાં વૈભવોની હેમ્પ હોતી નથી. ગુણવાન મનુષ્ય વૈભવોનો ત્યાગ કરે તો પણ વૈભવ તેની પાછળ દોડે છે. પિતા શ્રીમાન હતાં પુત્ર બિખારી હોવાનું કારણ એ છે કે તે પિતાના જેવો ઉદ્યોગ કરતો નથી. વળી જેટલી વિદ્યા તેટલીજ દામ હોય છે; જેટલી ઉદ્યોગ છે તેટલીજ સંપત્તિ હોય છે; અને લોકો પણ માણસના ગુણ પ્રમાણે તેને માન આપે છે. જ્યાં વિદ્યા નથી, ત્યાં નિર્મળતા પણ ક્યાંથી હોય? એવો મનુષ્ય કદરો, મેલો, યેલો અને રોગી જેવો જણાય છે. જન્મતમાં પરપક્ષી પણ જે ગુણવાન હોય છે તો તેને મોઢાલોક પાળે છે, તો પછી ગુણવાન મનુષ્યનો આદર થાય એમાં સી નવાઈ? ખરેખર ગુણવિનાના કોઈપણ પ્રાણીનું જીવન વૃથાજ છે. પ્રાણીમાત્રમાં જે ગુણ ન હોય તે ગૈરવ

સરભમમાં વઢાણ કે આગપામીમા સહેલાઈથી તે આશ્રય લઈ રાકે છે તે માલીની ભોયમા કે હુપડાની દિવાલોમા સહેલાઈથી દરો બનાવી રાકે છે આ મસરેટસ કોળ "મસરેટક્યુબેનસ" અથવા તો મોરીના કોળથી પોતાની લાખી પુછડી, લાખા કાન, કાગો રંગ, ન્હાના અને અલીદાર માથા અને ઘીસી ચામડીને લીધે જુદો પડે છે

કોળની ખીલ ભલે "મસરેટક્યુબેનસ" અથવા તો મોરીનો કોળ સરખા ગણીમાં મ્હોટો છે, તેનો રંગ તપખીરીયો, માથું નહું તપખીરીયો અને હુક, કાન ન્હાના, બેરંગી પુછડી હોય છે કે જેની ઉપરનો રંગ વધારે ઘેરો હોય છે અને નીચેનો જરા ઘોડો ઘેરો હોય છે આ કોળ દિલ્હિયાનમા જુજ છે તે સહેરામા મોરીઓ અને ગટરામા જણાય છે પણ જે ગામોમાં ગટરા નથી ત્યાં જણાતો નથી. તે દરો અને મોરીઓમા અને મ્હોટે બાગે માણસોના ધરોથી બહાર રહે છે પણ તે ખોરાકને માટે ઘરોમા દાખલ થાય છે. તે દરેક ભતના કચરા ઉપર રહે છે ધણે ગદો ઉદર છે અને સ્વભાવે સરમાળ અને ખીકજી છે

એક ઉદરથી ખીલ ઉદરને અને ઉદરથી ગાણસને એ રોગનો ચેપ લાગવાનો સંભવ ધણા રોધકોને લાગ્યો હતો. સને ૧૮૬૪ ચાંચરો. મા યરસીન, સને ૧૮૯૭ મા હેનકીન, નટલે અને બોગેટાએ, સાઈમન્ડે સને ૧૮૮૮ મા અને મુળઈવાળા ડૉ. લીસ્ટને સને ૧૮૦૩ મા પોતાની તપાસની એવી નોંધ કીધી છે કે ચાચરો કસ્ટી વખતે ચામડીના ડખની નજીકમા પોતાના આતરડાના વિકારનો મળ કઢાડે છે અને માલસ જ્યારે ત્યાં ખજવાળે છે ત્યારે તેથી મદાર્થ ધીરે ધીરે અદર ધસીને પ્રવેશ કરે છે

ચાચરો જુદી જુદી ભતના છે અને તેઓ તેમના કદ, રંગ, પમના પલ અને સારીના કેટલાક ભાગ ઉપર અલીદાર માળની દાજરીથી તે એક ખીલથી જુદા પડે છે બાધાના ફેર ઉપરાંત પોતાના હુમલાના સાધનોની વસદાના કારણોથી પણ તે જુદા પડે છે કોળના ચાચરો મોટે બાગે કોળ ઉપરજ રહે છે, પણ જ્યારે જુખ્યા થાય છે ત્યારે માણસ અથવા ભનવરો ઉપર પણ હુમલા કરે છે તેને "પ્યુલેક્ષીઓપી" કહે છે માલસના ચાચરને "પ્યુલેક્ષ ઈસિન્સ" કહે છે. ચાંચર નેપવાળા ઉદરમાથી અદાર કરીને, મુવેલા ઉદરને ઓળી કીધા પછી વાળ ખોરાકનો રોધમા ભય છે મુવેલા

ઉંદર ઉપરથી જતાં તે માણસો સાથે સહવાસમાં આવે છે અને બુધ્ધિ હોવાથી ચાંચડ માણસ ઉપર હુમલો કરે છે. હવે ચાંચડના એકલા કરડવાથી એ રાગ ઉત્પન્ન થાય છે એમ કરેવાતું નથી. બે કે એ પણ બનવા ભેગ છે. ચાંચડ પ્લેગવાળા ઉંદર ઉપર રહેલો હોવાથી તેની હોજરીમાં પ્લેગના જંતુઓ હોય છે, અને જ્યાં ચાંચડ બેસે છે ત્યાં એ જંતુઓ હોય છે. એમ પણ જણાયું છે કે કાળના ચાંચડની હોજરીમાં પ્લેગથી પીડાતા ઉંદરનું લોહી જ્યારે ભય છે ત્યારે તેની સાથે પ્લેગના જંતુઓ પણ ભય છે, અને ચોક્કસ સંભે-ગમાં તેમની સંખ્યા હોજરીમાં વધવા મારે છે. જે લોકો ભોંપ ઉપર ઉપાડા પગે અને થોડા કપડા સાથે સુવે છે, તેઓ આવી ભતના હુમલાથી ચેપી વરતુના સોમ સહેલાઈથી યથ પડે છે. કાઈ પણ સાધન વિના ઉંદરના ચાંચડો ધણે દૂર સુધી એકલા જઈ રાકતા નથી તે પણ તપાસ કરતાં જણાયું છે. ૨૦ કે ૩૦ વાર તેમને માટે ગ્દોટામાં ગ્દોટી ઘુસાડી ગણાય છે. “પ્યુલ્ક્રાઓપી” માટે ઘુસાડીતું સામાન્ય સાધન ઉંદર છે. પણ માણસો કેટલીક વખત તેમને પોતાના શરીર કે કપડાં ઉપર થોડે કે વધારે દૂર લઈ ભય છે. મરખીવાળાં ધરોમાંથી આવતાં લોકોના શરીર ઉપર આ ચાંચડો હોય એ સંભવ છે, અને તેમાંના કેટલાક ચાંચડો પ્લેગના જંતુઓથી ભરેલા હોય છે. આ ઉપરથી એમ કહી શકાય કે ઉંદરના ચાંચડો માણસના શરીર ઉપર વળગીને નિરોગી જગ્યાઓએ ભય છે; અને જ્યારે ત્યાં દાખલ થાય છે ત્યારે તેઓ માણસને છાત્રી ઉંદરોને સોંપે છે. બે ઉંદરોને પ્લેગવાળા ચાંચડો કરે તે પ્લેગ આ પ્રાણીઓમાં ફાટી નીકળે છે, અને યજીથી માણસનો પ્લેગના પર્લમાં ફસવાનો વારો આવે છે. ચાંચડો પોતાની હોજરીમાં પ્લેગના જંતુઓ રાખે છે તે હેતુક્રીનના નીચલા પ્રયોગથી સાબીત થયું છે. બે વાંદરાઓને પ્લેગવાળા લતામાં મૂક્યા હતાં. એકની આંસપાસ “ટેંગલ કુટ” નામનો માંખ પકડવાનો આપણા દેશનો ચીકારા-વાળો પદાર્થ રાખવામાં આવ્યો હતો. બીજા વાંદરાનો એવી રીતે બચાવ કરવામાં આવ્યો નહોતો. હવે એકું બન્યું કે પહેલા વાંદરાને મરખી લાગુ નહિ થતી પણ બીજાને મરખી લાગુ થતી. ને પહેલાની આસપાસ જે ટેંગલ કુટનો પદાર્થ રાખવામાં આવ્યો હતો તેમાં મરખીના જંતુઓ સાધના ચાંચડ ચીકારી બેઠેલા પકડવામાં આવ્યા એટલે પહેલા વાંદરા ઉપર ચાંચડો હુમલો લઈ જઈ રાક્યા નહીં. એવી ભતના ટેંગલ કુટના જેવા પ્રયોગો ગ્રીણી ભણી-ઓથી કરતાં પણ એકું જ પરિણામ આવ્યું.

પ્રેમ કમીરાને કરેલા કામ ઉપરથી જણાયું છે કે સામાન્ય રસાયણીક દ્રવ્યથી સાફ કરવાની દવાઓની ચાંચડો ઉપર કાઠપલ્લુ અસર થતી નથી કાચા બળતણતુ તેલ અથવા તેા પેસ્ટરીન હવે ઉંદોથી દોષીત થએલી જગાઓ ધોવાને માટે સ્વીકારાયેલી રીત તરીકે ગણાય છે. દવાથી ધોવાને માટે પેસ્ટરીન સાથે નીચેની ચીજો લેઈએ

(૧) પેસ્ટરીન, (૨) સાકડા અથવા તેા જસતની ડાળો, (૩) ઘરો, (૪) લાખા હાપાવાળા ઘરો, (૫) સાવરણીઓ, (૬) પાણી છાટવાનો ઝરો

જે માણસો દવાથી ધોવાનું કામ કરતા હોય તેમણે લાંબા કાટ પહેરવા લેઈએ અને તેમનાં પગનુ લેઈ આપવા તેા ચપલથી રક્ષણ જી લેઈએ. જે ઓરડો ધોવાનો હોય તેની જમીન ઉપર પહેલાં પેસ્ટરીન છાંટવું અને ત્યાર પછી સપજો સરસામાન વીગેરે ઓરડામાંથી ખસેડી નાખવો અને આમ કરતા છૂટા પડેલા ચાંચડો જમીન ઉપર છાંટલા પેસ્ટરીનમાં સપડાઈ જશે. સપજા કપડાઓને કાપજાઓમાં ભેગા કરીને વરાળથી સાફ કરનારા સ્ટેરીલાઇઝરમાં મોકલી આપવા લેઈએ, ઓરડો ખાલી થયાં પછી ૩ ફીટ સુધી ભીતો ઉપર લાંબા ઘસાથી પેસ્ટરીન લગાડીને રાત્રાત કરવી સપજા ખુણાઓ ફાટા, ગોખો, વીગેરેમાં સંભાળથી ફરી વળો જે ઘસા ભીતો ઉપર આડું ફેરવવામાં આવે તેા તાકીદથી ધોવાઈ રહે: ત્યાર પછી થોડુંક વધારે પેસ્ટરીન જમીન ઉપર છાંટવું અને સાવરણીથી એક સરખી રીતે તેને ફેલાવો કરવો સામાન્ય રીતે એમ જણાયે કે પહેલા છાંટેલા જગ્યા તથા દીવાલો સાફ કરતી વખતે છાલક મારેલા જગ્યા સાથે ભાંચ તળીઆને માટે તદ્દન પુરતો પડશે એવું જમીન ઉપર જણાતા દરેક ઉંદરના દરગા થોડુંક પેસ્ટરીન રેડો આ પ્રમાણે દવાથી શુદ્ધ કરવાનું કામ ખલાસ થાય છે અને પેસ્ટરીનને ચોવીસ કલાક સુધી ભમવા દેવું ત્યાર પછી ફરી રહેવાને માટે ઓરડો તદ્દન લાયક થાય છે.

કપડા, બીજાણુ વીગેરે ચીજોમાં ભરાયલા ચાંચડો મારી નાંખવાને માટે મુબઇની પરેલ લેખોરેટરીમાં પ્રયોગો કરવા ઉપરથી એમ

કપડાં માલમ પાડ્યું છે કે જે એ ચીજોને એક કલાક તડકામાં છૂટાં અકેક પાયરવામાં આવે તેા ચાંચડો 'મરી' ભય છે.

જે જગ્યા ઉપર કપડાં પાયરવાના હોય ત્યાં ઘાસ, અથવા ઊંડો હોવા નહી

જોઈએ, પણ તે સર્વજ રીતીવાળા જમીન હોવી જોઈએ અને ત્યાં તડકો પણ પુરતો જોઈએ.

પ્લેગના ઇલાજોમાં નીચે લખેલા ઇલાજ અજમાવવા સુધારથી ધણી અસરકારક માન્ય પડ્યો છે. એ ઇલાજ અજમાવવાની કોઈ પણ ડાક્ટરને બલામણ કરીશું.

કારબોલીક એસીડ

ટીપાં ૧૦)

સ્પીરીટ કેમ્ફર

ટીપાં ૨૦)

પાણી

આઉંસ ૧)

ઉપથી દવાને સાથે બેસી દહાડો રાત્ર મધી ૭ વખત પીવા દરદીને આપવી. એ દવામાં બનતાં સુધી બીજી કંઈ પણ લેજલાજ કે વધારો થકાડો કરવો નહી, અને સાથે બીજી ક્ષત્રી દવા પણ બનતાં સુધી પાવી નહી. એ દરદમાં હુદયનો ધમકારો એકાએક બંધ થઈ જવાનો સંભવ રહે છે. એ બીજાના અકસ્માત અટકાવવા સાર એ દવામાં પુરતી જોગવાઈ કરેલી છે; પણ જો જરૂર પડે તો સ્પીરીટ કેમ્ફરનાં ટીપાં વધારવાં, દરદીને બીજાકુલ ચાલદાલ કરવા દેવો નહી. અને ખોરાક પણ પ્રેરવાની કુધ, ચાહ વગેરે આપવો.

પ્લેગની ગાંઠ સાફ હથીઆરથી કાપ્યા પછી રૂઝ લાવવા માટે નીચેનું દોરાન વાપરવાથી ધણી જલદી કાયદો થશે.

એસીડ બોરીક

ગ્રેન ૩૭૫)

ફોર્મીઅમ ક્લોરાઈડ

ગ્રેન ૩૭૫)

પાણી

આઉંસ ૩૫)

ઉપથી દવા બેઘીને લીન્ટનો કટકો બોળી તે કાપેલી ગાંઠ ઉપર દહાડામાં બે ત્રણવાર બાંધવો.

મુંવડની દિવાળી.

(૧)

૬૬૬૬૬૬૬૬

આ વખતની દિવાળીમાં તો મુબઈ જુલુ છે મોગીના જે કામનો
આવી ગયા કે 'ના તમે બધાએ જરૂરને જરૂર આવો' પણ
તમને તો ધરની બહાર પણ નીકળવું ગમતુ નથી દિવાળીના ચાર સપ્તરમા
દહાડા તમારાથી નહીં અવાય, હે ! અમારી સાથે તમને આવવું કહ્યું હો
જેવું લાગે છે, નહીં ? સાચું જોયો ! બેસની સાથે નીકળતા બે થેસા છૂટે હાથે
ખચંબા પડે, તેની તમને ચુંક આવતી હશે, પણ હું કયા તમને કહ્યું કે આ
લો ને તે અપાનો. ભવને ના અપાવવું હોય તો ના અપાવતા હું તમને
આ વખતે કશું કહેવાની નથી જે ચીંથરા છે તે પહેરીશ મહારે શું !
ખરાબ દેખારો તો તમારૂં દેખારો

(૨)

'તમને તો આમારૂં કહેવું ધાસ કાખ્યા બરાબર લાગતુ હશે, નહીં !
રોજ કહી કહીને યાહી, પણ તમારા મહોમાથી એટલુયે ના નીચ્યું કે, 'તારે
જુલુ હોય તો જ. હું નહીં આહુ'

'કહેનારુ એટલુ મન ભેષ્યે છે ગન' હું તો તમારી પરીક્ષા કરતી હતી
કે, તમારા મહોમાથી હા નીકળે છે' પણ નીકળેજ શેની ! તમને એમ થતું
હશે કે, સાળીને ઘેર કેમ જવાય ! પણ એમ કહીને આણું ના લાવશો મનમાં
તો બહીક એમજ હશે કે, પાછાં કોઈ દિવસ એ બધાને આપણે ત્યાં બોલા-
વવા પડશે, નહીં ? પણ દુનિયાના વહેવારમાં રહ્યા વગર ચાલે ! આપણે
એમને ત્યાં જઈએ, ત્યારે ઇંક દાંડા એમને બોલાવવાયે પડે ! હું, તમે અને
કોઈ એટલા આપણે ત્રણ ને મોગીના ધરના સાત આઠની ધાર એ બધાને
આપણે ત્યાં ઉતારવાની ગમગામણ થતી હશે, પણ જરાયે એમ ધાડ કરીને
મારી પહેનને કિવારી ના પાડરો. ઊંચા કોને બારણે છે ?

(૩)

‘ત્હારે જુઠું હોય તો જા, થયું હું નથીજ આવવાનો. એકદિસમાં બે દિવસની રજા. તેમાં ત્હારી સાથે કેવી રીતે આવું? દિવાળી એકલી મુંબઈમાંજ ચલી દરી! કેણું જાણું બેસાંઓને એકવાર જૂન બરાયું કે, તોળા એમનાથી. અમદાવાદમાં દિવાળી નથી! ત્હારો મોટીએ નવરી છેતો!'

‘આપણી દેહી આવકમાં આખો વખત આગગાદીનાં ભાડાં પણ ક્યાંથી પૂરાં પડે? મુંબઈ જાંને નક્કામું સો પાણીસીના ખાડામાં ઉતરવું, પૈસા કેમ આવે છે તેની તમને ખબર હોય ત્યારેને?'

‘હું તો હજીયે કંઈ છું કે તું ના જાય તો સારું. મુંબઈમાં જેટલા રૂપિયા તું ખરચીશ, એટલા અહીં ખરચે તો નહીં ચાલે? કોઈને ચેર ગાંસડા પોટલાં લઈ નક્કામા બારરૂપ યજ પડવું. એ લોકોને કંઈ જુઠું આવડું હશે કે નહીં? આગલ તો બધાંયે કરે, માટે એમ કંઈ કોઈને ત્યાં જવામ છે?'

‘કોઈને સંભાળજે. કાંઈ કાચું કોરું ખવડાવતી નહીં. ખર્ચ કરે તેમાં હાથ રાખજે. તારી મોટી અપાવ અપાવ કરે તેટલું ઘોરતી નહીં. પારકી અક્કલે ચાલ્યા કરતાં ત્હારી અક્કલ કામી લગાડજે.'

સેવિંગ્સ બેન્કમાં ખચાવેલા આ છેલ્લા રૂપિયા રહ્યા છે, તેટલામાં બધું પતાવવાનું છે.'

(૪)

હાશ, પાછળ પડી તો મુંબઈ આવવાનું થયું છે. મોટી, એ તો ના ને ના જ કહ્યાં કરતાં હતાં પણ હું કાંઈ જુઠું એવી છું. મેં એટલું કહ્યું, એટલું કહ્યું કે, કાયર થઈ. છેવટે એમને કહેવું પડ્યું કે ‘જા જુઠું હોય તો.'

હીક થયું, તું આવી તો. બધાં કામને કેવી રીતે પહોંચી વળું? ત્હારા મેનથી કે, તું આવીશ તો મદદમાં તો આવીશ! એમના બે ચાર લાઈબ્રેરો આવેલા છે, એટલે મારાથી નવરાયે નથી પડાવું. તને બોલાવવાનું ક્યારનુંયે મન થતું હતું ને એમને કેટલીયે વાર મેં કહ્યું, સંપરમા દહાડાનું આ બધુંયે પડાનું.

મોટી, હું તો મુંબઈ જાવા આવી છું. જોવાનું મન થતું હતું કે, ક્યારે એકવાર મુંબઈ જાઉં.

મુખમાં લેવાનું શું બળ્યું છે, ધૂળ ? આ મોઢાં મસમકાનો, પૂતળાં, ચિત્કોરીઆ બાગમાં બનવર ને દરિયા ! એ બધે રખડીએ તેના કરતાં તો બે ધડી મદિરે જઈયે તો કાંઈક આપણું સાર્યક થાય, તદ્વારા બનેલી અને રોજ કહે છે કે, હું કેમ બહાર આવતી નથી, બધાં બહાર જાય છેને ? પણ ખત કહું, મહેને જ બહાર જવાનું મગતું નથી અમદાવાદમાં આપણે કયાં બહાર જઈએ છીએ ?

(૫)

આજે સુવાળીયો ને જગ કરવાના હતાં. લોટ બાંધી લૂવા પાડી તૈયાર કર્યા હતા, ત્યાં કીકાએ આવી ઝાપટ મારી બે હાથમાં મુઠ્ઠો ભરતેક ને લૂવા લઈ નાઠો. વેલણુ લઈ હું પાછળ દોડી, ત્યાં મોટી વચમાં પડી, રહેવા દે, રમવા દેને, એમ કહી વેલણુ બુટવી લઈ રસોડામાં મહેને બેંચી મઈ. મહેં કહ્યું 'જવા દે, મોટી, કીકા કાંઈ લૂવા ખાશે તો કોણ મળશે, મુકાઈ મુકાઈને ખાપડો મરશે, ને ઝાડો ને મરડો થશે તે તો ભૂદો.'

મોટીએ માર સાબળ્યું જ નહીં એણે તો કહ્યું, એમ શાનો ખાચ છે ? હવે કાંઈ નાનો કીકો છે ? ખારસો બે વરસનો સમજાણો થયો'છ. એની બહીક રાખ્યાં કરીએ તો પાર જ ક્યારે આવે ન્હાના છોકરા છે, રમેરે ખર્ચાં ને ખાચે ખર્ચા, એ તો એમ જ ચાલવ આપ્યું છે ને ચાલે.

*

*

*

*

મોટી આગળ મહાર ચાલ્યું નહીં, પણ સાજના કીકાને ચુક આવવા માડી, ને ઝાડે લોહી પડ્યું મહેને બહીક લાગી કે, મરડો થયો. ભૂલાળ આવવાનું મહેં નક્કી કર્યું ત્યાં મોટીએ કહ્યું 'સપ્તમે દહાડે છોકરાને જીવાળ કેવો ?' આપવો હોય તો આટલો 'પરવ' ગયા પછીજ આપજો મરડાની આ ગોળીઓ છે તે એને ગળાવ. મટી જશે એતો. નજર હતાર ને જોડે એકાદ બાધા રાખ.

(૬)

અગીઆરસનું ફરાળ, બટાકા, ચૂરણુ સમારવા હું બેઠી હતી ત્યાં પાછો કીકો આવ્યો. પાસે પડેલાં કેળા જોઈ તે રડવા લાગ્યો. મહેં એક કેળું તો આપ્યું, પણ એટલેથી પત્યું નહીં મહારા કહ્યા ઉપરાંત મોટીએ બે હાથમાં બે કેળાં આપી એને રસોડામાંથી વિદાય કર્યો. મહેં કહ્યું મોટી એને મરડો થયો છે, રાતના ધીકડું ભરાયું'તું, ત્યાં તું આમ કેળાં આપે છે, તે છોકરો મરી જશે' પણ મહેને કહ્યું એમ શાને છોકરાં મરી જાય છે. ખાંધે મરતાં દુરો ?

કાંસા રોગ કરીને મરે, તેના કરતાં તો ખાધે મરે તે સારાં! આંપણા મનને સંતોષ તો ખરો કે, મૂતો તો ખાધે પીધે મૂતો!

* * * *

બપોરનો કીકો લોચલોચ થઈ પડ્યો હતો. શરીર તો ખીકી ગયું હતું. મ્હારે ઘર થર્મામિટરે ખરું; પણ મોટીને ઘર એનું ઠેકાણું ચે નહીં. દાકતરની દવા મંગાવવાનું હજી ત્યાં મોટીએ કહ્યું ના, મ્હારા ઘરમાં સુપરમે દહાડે દાકતરની દવા નહીં આ ટાણે મંગાવીએ તો બારે મહીના મંગાવવી પડે. તાંવની દવા પેલાં બંડારીઆમાં છે તે લઈને ચા. હું તો મ્હારાં છોકરાંને કદિયે દવા પાઠું નહીં. મુશ્કરનું નામ લે. કરે છે, પણ એને મટાડે છે ચે એ.

* * * *

મોટીનું કહેવું, મેં સાંસળ્યું જ નહીં. બંડારીઆમાંથી દવા કહાડી પાઈ. મને મનમાં ખારકો પડ્યો કે, કીકાને કાંઈ થયું તો? હાથ, હાથ. એમનું ના માનીને અહીં આવી ત્યારે આમ થયું ને. હશે આજે બીજી બાધા રાખી છે. આંતાજ બધું સારું કરશે.

(૭)

બારસ, તેરસ ને ચૌદરાના દિવસ ગયા. કીકાને તાવ નરમ પડ્યોજ નહતો. એમને મ્હેં લખ્યુંજ નહતું. કાણકે લખું તો ખાલી એમને ફીકર થાય. હું તો મોટીના ધરની દવા માલી હતી, પણ તાવ ઉતરતો જ નહતો.

હું ના હજી તોયે મોટી તો કીકા જુ માગે તે આપતી. સુપરમે દહાડે છોકરાંને કાંઈ ના કહેવાય જ નહીં. બિચારાં આ ટાણે નહીં માગે ત્યારે માગશે ક્યારે? ફરી ફરી આંખાં આવાં રાંણાં આવે છે? કાણ નહીં છે, મ્હોરની દિવાળી જોવા પાંખીશું? એ તો ખાધે પીધે દિવાળી.

મ્હારું મન બળતું હતું કે, ક્યાં મોટીને ત્યાં આવી ફસાઈ. એના કરતાં મ્હારું ઘર શું ખોટું હતું? કીકાને દવાદાર તો યાત્ર.

(૮)

દિવાળીની રોશની આજે જોવા જવાની હતી, આસપાસનાં ગામમાંથી ને દૂરથી મુંબઈની દિવાળી જોવા લોકો આવતાં હતાં.

કીકા ખાઈ ખાઈને ઠંસાઈ ગયો હતો. તાવ વધારે આવતો રાતના ઇંધતોએ નહોતો, પણ મોટીએ દવા નાજ મંગાવવા દીધી.

દિવાળીની 'લાઈટ' જોવાનું નહીં કશું કીકાને સાથે ના લેવાની મહે
જા કરી, પણ મોટીએ મહારાજ માન્યુ જ નહીં એણે કહ્યું 'એમ સાને પવન
બરાથ છે? એના કપડા પહેરાવી સાલ વિટાવ એટલે થયું. બિચારો એ
જોયા વગર રહી નય ને ?' -

અડધી રાતે 'લાઈટ' જોઈ અમે બધા પાછા આળ્યા કીકાએ બિચા
રાએ આપે ઉઘાડી નહોતી ઘેર આવી મે તાવની દવા પાછું પણ એણે તો
છેવટે એકી કહાડી હું એની ખાસે સુતી તો હતી, પણ આખા દિવસનો
યાદ ને રાતના ઉત્તરનાથી ઉધી તે ઉધી જ. વચમા કીકા રડ્યો કે પા રી
માન્યુ તેની મને ખબર જ પડી નહીં

(૬)

બેસતુ વર્ષ આજ રહવારના ભૂલેશ્વરના દેહેશઓમા, મહાલક્ષ્મી, વાટકે-
શ્વર ને લક્ષ્મીનારાયણના દેવઓમા દર્શન કરના જવાનું હતું

આપારે તો કીકાને સાથે મહે ના લેવા હોયો મોટી બળકડી ને બળકડી જ
રહી, પણ હું એકની બે ના થઈ એટલે એવું ચાલ્યું નહીં

છેક બપોરે એક વાગે દર્શન કરીને અમે ઘેર આળ્યા, ને ત્યાર પછી ખાનું

કીકા હાકતો હતો ને પધારીમા આખો વીંચી પડી રહ્યો હતો મોટીના
વરે ડોક્ટરને બોલાવવાનું કહ્યું પણ મોટીએ તકકો કયો કે 'ના, બેસતા
વર્ષને દા'ડે મારા ઘરમા ડોક્ટર નહીં, ને આવતી કાલે પણ નહીં, મોટી
આગળ એના વરનું ના ચાલ્યું એટલે હું મુળી રહી,

બપોરના દિવસના નાટકમા જવાનું હતું કીકાને ઘેર રાખી અમે બધા
જોવા ગયા મહેને એમ લાગતું હતું કે હું ના નહિતો સાર પણ મોટીનો
આમદ મહારાજી તોડાયો નહીં.

રાતના ઘેર આળ્યા ત્યારે કીકાને 'સાસ' થયો છે એમ નોંધીએ
કહ્યું. 'સાસ' શબ્દ સામળતા મહારા હોસકોસ હતી ગયા એમને તાર મૂ-
વાનું કહ્યું, ત્યારે મોટીએ કહ્યું 'રહવારે મૂકાવીશ રહવારે સુધી વાટ લે
નકામા તાર કરી બધાને બોલાવવા ને રહવારે મટી ગયું તો ફોતો કરવો
એ બધાને તોડાવીને !'

મહે: નાજ માન્યું. કાંતો એમને તાર મૂકી બોલાવો, ને નહોતો મને અમદાવાદ જવાદો, એમ હતું. દાકતરને બોલાવવાનું પણ મોટીએ ના કહ્યું. રહવારે બોલાવીશું દાકતરને, એટલેજ જવાબ મળ્યો.

કીકો મરી જશે-એના લણકારા માર્યો કર્યો. આખી રાત રડતી તેની માસે બેસી રહી. મનમાં એક પછી અનેક બાધાઓ રાખી. પણ બાધાએ કંઈ મળે છે ?...

જેમ તેમ કરી આખી રાત કાઢી

(૧૦)

રહવારમાં દાકતર આવ્યો. 'ડેંગલ ન્યુમોનિયા છે,' બચે તો બચે, આશા નથી. દવા પાલે અજશીના પોટીસનો શેક કરાજે. માથે બરફ મૂકાજે. વગેરે કહી બળદી ચાલ્યો ગયો.

ખાસકરીને મહે: એમને અમદાવાદથી તેડાવવાનો તાર કર્યો.

આવરવાની દોરી ફૂંકી ત્યાં કાઢી શું કરે !

હવેથી ધડીએ દવે તો હવે તો હવે. દાકતરની દવા રહી ! પૈસા પડાવવાનો એનો ધધો બીજો શું ! દાકતરનાં ને વૈધનાં બચાબ્યાં કાઢી બચે છે ! ને બચ્યાં છે !... પરમેશ્વર જીવે તો સારું.' મોટી બળદી.

મને આશ્વાસન આપવાનું તો બાળ્યે રહ્યું, પણ મોટીને એટલુંયે ના મુજ્યું કે, કીકાની ચાકરીમાં મદારી મદદે આવે. એતો આજની રાત કહાડે એમ નથી, આમ કરવું જોઈએ ને તેમ કરવું જોઈએ એમ કહેતી ધરના કામમાં શુંયાર્હ.

*

*

*

*

એના બાપના આવતાં પહેલાં કીકાએ પાછલી રાતે દેહ છોડી.

(૧૧)

રહવારની ગાડીએ એ આંખ્યા તે પહેલાંતો કીકાને બાળી ડાકુઓ આવી ગયા હતા. એમને જોતાંજ હું મુસકે-મુસકે રોધ. મદારી દયામણી કિયતિ જોતાંજ બિચારા ગળમળા થઈ ગયા ને રડી પડ્યા.

*

*

*

*

તેજ દિવસે અમે બંને અમદાવાદ પાછા ફર્યા. ત્રહારી દકમાં છોકા
ખોયો તેનો ધા મદને સાલતો હતો, એમના મનમાં યંત્રં યં યંત્રં હતો તે તો
કોણ જાણે, પણ આખો દિવસ તે દિલ્લીગીરીમાં ફર્યા કરતા હતા. એમણે મદને
કંચં પૂછ્યું પણ નહીં ને ધમકાવીયે નહીં.

હાય ! મરદો આટલા ઉદાર મનના હશે તે આજે જ જાણ્યું ! ત્રહારા
છોકાનું ખુન મારા હાથથી થયું ! ખુન એટલે મારી નાંખીને-શું બળાવીને કે
ઝેર પાછને કરેલા ખુનની તપાસ સરકાર કરે ને ન્યાય આપે, ને તે શિક્ષા
અમ્મા પછી તેનો બોલો માયા ઉપરથી પણ ઉતરે. પણ આ તો બેદરકારી
કરી પરાણે હદ ઉપરાંત ખવડાવી, હાથે કરી માંદા પાણી છોકરાંઓને રીબાવી
છેવટે તેનો કોઈ પણ જાતનો ઉપાય ન કરતાં ત્રહારા જેવી કેટલી માથો પોતાનાં
છોકરાંઓનાં કેટલા ખૂન કરતી હશે ? પારમેશ્વર એમનો ન્યાય બરોબર કરતો
હશે. ત્રહારા હાથમાં જ શિક્ષા કરવાની છે. સરકારના કાયદામાં તેને માટે
કોઈ કલમ નથી. ત્રહારી નજરે અમે ગુન્હેગાર છીએ છું મારો ગુન્હો કબુલ કરે
છું ત્રહારી બહેલી વરતુ અમને જળવતાં ના આવડી ને તેને ગુમાવી બિસવા
માટે રડી રડી જેટલાં આંસુ પાણી થયેલું પાપ ધોઈએ તેટલું ઓછું છે.....

વી.

एक चक्रमता विचारो.

અવધાર-કુશળ દુનિયાદારી “કાલો” માણસો એમ કહેતા કે
મારામાં “સાદી સમજ” Common Sense જરા ઓછી
છે. હું દોઢકાલો છું, ચીકણો છું. એમની વાત ઓછી કેમ કહેવાય? કાંઈ
પણ રિવાજ હોય, ગમે તેવી ગપ હોય, તે હું એકદમ કબૂલ કરતો નહોતો,
પણ વધારે પૂછપરછ કરતો હતો. એટલે એ કહે કે હું ચીકણો છું કાંઈ પણ
રિવાજ હોય અને તે જરા વિચિત્ર લાગતો હોય તો તેઓ તેને આધ્યાત્મિક
કે ઐતિહાસિક ગમે તે અર્થ આપીને સમજાવવા પ્રયત્ન કરતા. પણ હું તે
અર્થમાં કાંઈક હોય ભેટતો. વળી કાંઈ જીભે અર્થ પણ કાઢતો, એટલે તેઓ
કહે કે હું તો દોઢકાલો છું. વળી કાંઈ માણસ ગાંઠે તેઓ ગમે તે ગપ ઠોકે,
અથવા ગપ આપી હોય તે માની લે, ત્યારે હું તે વિનાકારણ ન માનવાનો
આગ્રહ કરું; અથવા અમૂક માણસ ખરાબ જ છે એમ ધારીને તેઓ આગળ
વાત ચલાવે, ત્યારે હું પૂછું કે શાથી ખરાબ છે? એટલે તેઓ કહે કે તારામાં
“સાદી સમજ” જ નથી આપી મારી સ્થિતિ છે. પરિણામ એ આવ્યું કે
બધે મને આંપલો, દોઢકાલો, ચીકણો અને સાદી સમજ વગરનો જ મણુવામાં
આવ્યો, અને હું કાંઈપણ વાત કરવા નહોતો હોતો મારી મરકરી જ કરે.
વળી સાથે સાથે મારી વાતની પણ મરકરી કરે, અને વાત મારા મનમાં જ રહે.

છાંટે મહેં કયો વિચાર કે આપણી વાત કોઇને કહેવીજ નહિ. આ
વિમાસિક છે તેમાં લખી મોકલવી છપવી હોય તો છાપે, નહિ તો મોકલે
આપણને ગાળો તો નાદે!

મારા ભેજમાં આવે એક “સાદી સમજ” વગરનો ચક્રમ જેવો વિચાર
આવ્યો છે તે લખી મોકલું છું. છપાય તો ઠીક છે.

એકવાર ભક્ત ગાળામાં વરધોડે જતા જતા મને બહુજ વિચિત્ર વિચાર
આવ્યો. મને લાગ્યું કે આ છોકરાને એનો જાપ એક છોકરી સાથે પરણાવવા

માગે છે. છોકરાના મા બાપ, તે છોકરો, કન્યાના મા બાપ એટલા એમા ખુશી છે તે નાહકના આખી નાતનાને અને વળી ગામના ઓળખીતા પાળખોતાને તે સીદને આ લોક સતાવતા હશે ? રેસમી કારના ધોતીયા, ચાંદના સીલકનો કાટ, પાલીશ કરેલા ખમીસ તેનો દોલર, આ બધું પાછું પહેરવું પડે ના પહેરીયે તે સરખા સરખી લોકો કહે મવાલી છે અને વળી આપણી સ્ત્રી, ઘાડી પછાડી હોય તેની સહીયણીયે, એને કાણી મારી આપણા સામું આગળી કરે. એટલે એ બિચારી સરમાય પણ બાઈ ! કોઈ થોડે ચઢીને પરણવા નય ત્યારે આપણે આ ખર્ચ રોને માટે ! કપડા શીવડાવાનું ખર્ચ ને પાછું વૉરોંગ કપનીનું ખર્ચ. અસલ તો એમ હતું કે રેસમી કારના ધોતીયા પહેરવા પડે પણ તે કારાજ પહેરવાના. ધોવડાવવાના એ નહિ ને નિખરાવવાનાયે નહિ. અંગરખો પણ બાર મહિને એ રૂપિયાની વસ્તુલ વાળો ધોળી ધોઈ શકતો હતો એટલુંજ નહિ પણ તાળીયેર બેચાતાતા એટલે આપણા તો બેઠ કામળે અને વળી ધરમા કે ગામ ધરગામ ધરડા છુટ્ટા સમા વઢાલા હોય તેનાયે ઠકા માગી સઘયે વળી ચાકર હોય કે ન હોય તો પણ એનો એક ઠકા માગીયે એટલે ધોળીની વસ્તુલ તો એક સગન ગાળામાથી કાઢી સઘયે. હવે ઠકા તો કોઈ બેચું નથી. કોઈ બિચારો બેચે છે તો બાઇબધો કહે છે કે થાકને આઈરફીંગ ખાઈ સઘયે ઠીક બાઈ ઠીક, એક વરઘોડે આઠ આના તો ધોળીનું બીલ ધાય અને વળી આઈરફીંગ શા ! પણ ના કહિયે તો કહે મવાલી છે. મઠે કાંઈ આપણે તો કૉન્ફરન્સમા ઠરાવ લાવીશું કે વરઘોડાનો વિવાજ બંધ કરવો. હે વાચનાર બાઇયો ! જરૂર તમારો વોટ મને આપજો

અરે બાઈ ! આટલું દુખ નહિ એક હોય તેમ એક સગન ગાળામા મારાજ છોકરાનું સગ્ન આવ્યું. આ તો જળરી પીડા મધ ગધ અત્યાર સુધી તો આપણે મીરાબાઇના કાળા કામળા જેવી, કાળી બેંગલોર ટાપી પહેરતા હતા પણ હવે તો એકદમ ઝમઝમાટ તોરા વાળી રેલ્વેના ડેન્જર સીગ્નલ જેવી લાલચોળ પાવડી અને તે પણ ખાસ અમદાવાદી ઘાટની ગોળ મટોળ બધાવીને પહેરવી પડી. અરેરે આ દુઃખજ કોને કયું ? આપણે તો કાંઈ નાણુતાજ નહોતા ધરમાં ડોસી હતા અને ધરવાળા હતાં એ બેયેજ બારોબાર તૈયાર ઠરાવી મંગાવી હતી ડોસાના વખતનો જીનો ગુમારતો આવતો એટલે એની મારફતેજ આ બધું થતું.

વળી પછી એટલામાં એક ગેલા પંચીયાવાળો, ઉઘાડા કાળા સરીસવાળો, બળામાં મોટી રૂદ્રાક્ષની માળા ધારણ કરેલો બગલમાં કાંઈ મેલું ઘેલું પોટકું મારેલો બ્રહ્મદેવ આવી પહોંચ્યો. અને પાંઠાઘાંટ કરી કહે “સાથ નાદિ દ્યો મારે ઉતાવળ છે.” ઠીક આપણે તો ન્હાવો. એક કોર, કડકડતું, કસળી, હ વાર લાંબુ, પીતાંબર પહેરવાં આપ્યું. કહે સાથ છાંટો નાંખો. હું કાંઈ પૂછવા ગયો તો કહે ઉતાવળ છે. આપણે તો એણે કહ્યું તેમ કર્યું. પોણોસો રૂપિયાના પિતાંબરની ગરદન મારીને આઠેક આના ધોવડામણીના ઉભા કર્યા. એના ગયા પછી મહારાં ધૈય્યુવ ડોસીયે કહ્યું કે એ તો બહુશ રચાપના કરી. સાંજે માતાજી બેસરો. ઓ પ્રભુ ! આ શું ! હું તો સમાજરૂઢ હતો. એકેશ્વરવાદી અને મૂર્તિની વિરૂદ્ધ હતો અને આ સંકરના દિકરા ગણેશની રચાપના મારે હાથે મદે કરી ! મારો સિદ્ધાંત કયાં જળવાયો ? મહાદેવજીયે મિલસમાં પોતાના છાકરાતું માથું કાપી લાપીતું માથું બેસાડ્યું, ને પછી પાર્વતિજીનો ચોક સમોવ વાને દિકરાતું માહાત્મ વધારીને ડરાવ્યું કે દરેક ટાણે પહેલી રચાપના એની કરવી. શું એ ઠાવ મને બંધનકારક છે ? કહ કૌંસેસમાં એ પસાર થયો છે. કે કહ પારાસભાયે તેને કાયદો બનાવ્યો છે ? મારું મન ખીત થઈ ગયું છે અત્યારે વધારે નહિ લખું. હવે આપતા ત્રિમાસિકમાં વાત.

દોહડાદો.

માતા અને પુત્રી.

૧૮૦૧૮૦૧૮૦-

“કેમ બહેન, આ શું કરવા માંડ્યું? પરવાર્યા?” એક મધ્યમ વયની એક બાઈએ બીજી તેટલી જ ઉંમરની સ્ત્રીને તેના ઘરમાં પેસતાં સવાલ કર્યો.

“હા, ઊંઠા નિશાળે ગયાં છે, અને બધું કામ. પરવારી એટલે કહું કે ચાલો જરા વાંચુ. વિસાવતમાં માથો ઊઠકરીઓની સંભાળ કેવી રીતે રાખે છે, તે સંબંધમાં આ પુસ્તકમાં બહુ સારું લખાયું છે, તે વાંચતાં વાંચતાં આપણી માતાઓ સબધી વિચાર કરતી હતી બહેન, દિવસે બેસને”

“અરેરે આપણા લોકોમાં તો રિયતિ બહુ ખરાબ આવી છે આપણે બધા સ્વભાવે બહુ બેદરકાર છીએ, અને કાળ બદલાતો ચાલ્યો રીતરિવાજ ફરવા માંડ્યા તેથી હવેની ઊઠકરીઓ મઠે ગામગપાટા પણ બહુ ચાલે છે. હમણા હમણા ચાર પાંચ કુંવારીઓનું સાંભળ્યું. હવે તો ત્રાસ છૂટે છે. કાણને લહેલાં લગ્ન કરવા નહિ મોટી મોટી ઊઠકરીઓને બાણાવવી, અને બાણ તર વગોવડું આ તો બહુ ખોટું થાય છે”

“બહેન, તું એમ અકળાઈશ નહિ, અને બાણ તર નકામું વગોવીશ પણ નહિ. કાળ તો કાળનું કાર્ય કરશે. જમાનો ઝાલ્યો નહિ જ રહે માટે તે બધાંની વચ્ચેથી સ્ત્રીમુક્તિ કમ પાર ઉતરવું તે જોવાનું છે ઊંઠાં પરણવાની ના કહે છે તેનાં અનેક કારણો છે. આપણે એકલો આપણો સ્વાર્થ ન જોવો. બધી રહીને નોકરીએ લાગ્યા પછી જ પરણવાનું હોય એટલે પચીસ વર્ષ તો થાય જ તે ઉપરાંત મોંઘવારી અને ફેશનનું એક કારણ છે કન્યાઓના કપડાનાં અર્થ વધતાં જ નાથ છે, આ કારણથી કોઈ લગ્ન કરવાનું એક બે વર્ષ ટેલે તેમાં નવાઈ નથી, માટે ઊંઠકરીઓને ગાળો દીધાં કરતાં આપણી ઊંઠકરીઓને સાદાઈ અને ત્રેવડ શીખવવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. આ ઉપરાંત બધી ઊંઠકરીઓનાં નબળાં સારીસારી કેટલાએક યુવકો પરણતા અચકાય છે. એક જણને મોંઘે મેં એમ સાંભળ્યું હતું કે પરણવું શું કરવા? આપણે સમગ્ર મેળવવા લગ્ન કરીએ તેને બદલે હું તો ચારે તરફ

ઘણીઓને તેમની વહની ચાકરી કરતા જોઈ હું. તેના કરતાં હું એકલોજ છું એટલે ? એની વાતમાં બહુ જોડું નહોતું. - હમણાની કેટલીએક છોકરીઓ તો ખતિને પીડાઈ પાવે છે, માટે છોકરીઓના શરીર સુધારવાનું કામ કરીશું તો પછી લગ્ન તરફના છોકરાઓનો અણગમો ઓછો થશે. માટે છોકરીઓને પણ પૂરતી કસરત તથા સ્વચ્છ હવા મળે તેમ કરવું જોઈએ.”

“તમે કહો છો તે પણ ખરું તો લાગે છે. ખર્ચાળ અને માંડી વહુથી બિચારા છોકરાઓને સુખ તો ના મળે, પણ ત્યારે આ બ્રમાટા હટે છે તેનું શું કરવું ? એવડી મોટીને કાંઈ બહુવા મોકલાય ?”

“બહુવા કેમ ના મોકલાય ? બહુવા મોકલે નહિ તો આખો દિવસ ઘેર શું કર્યું કરે ? અને બધી માઓ પણ કાંઈ આખો દિવસ ઘરમાં પણ હોય છે ? અને હોય તો પણ કાંઈ છોકરીની પાછળ પાછળ ભગ્યા કરે છે ? વખત મળે તો બહુવામાં તો પાછું જોડું નહિ. નિશાળમાં તો એમનો છવ લકટો કામમાં હોય ! સોબત છોકરીઓની હોય. અને વાતો બહુવાની હોય, અલગ, અલગ દેખરેખ રાખવી તે માળાપનું કાર્ય છે.”

“દેખરેખ શી રીતે રાખવી ? આપણને પણ કોઈ કામ ન હોય ? સાંસરે મોટાં મોટાં થઈએ ત્યાં સુધી હિસાબ ના હોય. પછી પીયર જઈએ ત્યાં વળી મા આપણું સાંભળે નહિ. ઘણી વળી નોકરી હપ્ત પરગામ હોય કે સવારીમાં ફરવા ગયા હોય ત્યારે આ બધી દેખરેખ કેમ રાખી શકાય ?”

“હું તો ક્યારની તેજ કહું છું કે આપણા લોકોએ કેટલાએક સાંસારિક રીતરિવાજ બદલવા જોઈએ. સોળ સત્તર વર્ષની છોકરીની માએ હવે સાંસરા પીયર કર્યા કરવા જોઈએ નહિ. સાંસરા પીયર કરવાથી માણસને માથે અમુક ભેજમદારીઓ રહેતી નથી; માટે મધ્યમ વયની સંપૂર્ણ સ્ત્રીઓએ પોતાના બાળકો સાથે એક ઘેરજ વાસ રાખવો જોઈએ. મોસાળ દસાળ વચ્ચે છોકરાં પણ રખડતા અને કોઈની હાક બિનાના થઈ જાય છે. પુરુષોએ આ વાતમાં હવે ખાસ લક્ષ રાખવું જોઈએ. છોકરાં મોટાં થવા માટે એટલે તેમની સંપૂર્ણ ભેજમદારી પોતાને માથે ખેંચી લેવી જોઈએ. નહિ તો પછી કોઈવાર છોકરીઓના બ્રમાટા સાંભળવા વખત આવે: બહુ ઘણી મા કે સાસુના કબજામાં ચડતાં વેસનું છોકરું રાખવું નહિ; કારણ કે તે ત્યાં ધાકમાં રહે નહિ, અને વળી આ હપ્તમાં, છોકરી દૂર બેસતી યાય તે પહેલાં માએ એને સમજાવી કરવી.”

“ સમગ્રણી તે શી રીતે કરવી ? અને ગદોડ તે કાંઈ બધી વિરતારીને વાત કરાય ? અને તે વગર નાનું છોકરું સમજે પણ શી રીતે ? ”

“ એમ નહિ. વિરતારીને વાત કરવી પડે અને સમગ્રણ બધીજ પાડવી જોઈએ બાર વર્ષની છોકરીને માણે પાસે બેસાડીને બધી સમગ્રણ ધીમે ધીમે પાડવી. નવ વર્ષની યાચ ત્યારથીજ થોડી થોડી વાતો સૂચવવી અને બાર વર્ષ સુધીમા તે બધું બહુ વિગતવાર સમજે તે સારું એમ કરવાથી છોકરીઓને પોતાની જોખમદારીનો ખ્યાલ આવે, અને અવળે રહેતે જાય નહિ ”

“ બહુ અને તે આમાં કાંઈ સુઝ પડતી નથી. એવી વાત તે છોકરીઓ આગળ કેમ કરાય ? અને કેટલીક તે આપણને ના ખબર હોય ”

“ જુલો મારી સરસા નાની હતી ત્યારનીજ હું તે તેની સાથે બધી વાતો કરું છું છોકરીથી બહુ અતકાઠ રાખીએ તે તે પોતાનું મન કાની આગળ ખોસે ? સરસા નવ વર્ષની હતી ત્યારે એક વાર હું એને મારી બેનની સુવા-વડ હતી ત્યાં લઈ ગઈ હતી, અને બચુડો-કીકો બતાવીને મેં એને કહ્યું, જો આ સાધ માશીને બહુજ વહાલો છે તેથીજ અત્યારસુધી તેણે તેને પોતાના પેટમાં હોવા સરસો રાખ્યો હતો, અને પોતાના ખોરાકમાંથી તેનું પોષણ કરતી હતી હવે જ્યારે બહારની હવા તાઢ તાપ ખમી શકે તેવા તે થયો છે ત્યારે તે બહાર આવ્યો છે બહાર આવ્યો ત્યારે માશીને દુઃખ થયું હતું અને થોડી ખીડા પણ થઈ હવે દુઃખ મઠી ગયું છે, અને માશી-હોંશીયાર પણ ગઈ છે, અને ભાઈને પાસે લીધો છે હવે તેને સંભાળથી મોટો કરો ”

“ પણ તમારી સરસાએ શું કહ્યું ? ”

“ એ તે માશા સાથું દગર દગર જોઈને બધું સામજ્યાં કરતી હતી. પણ થોડા દિવસ પછી ફરીથી બીજા કોઈની સુવાવડ વખતે મેં બધી વાત પાછી કાઢી હતી તે વખતે તેણે કેટલાએક પ્રશ્ન પૂછ્યા હતા અને પછી મારે અને વળગીને રહી હતી અને કહ્યું કે તમે પણ મારા જેટલું બધું જાતન કરીને ઉછેરી અને જાળવી દુરો ને ? આ સમય પછી આમીરી વચ્ચે વાતો કરવાની છટ વધી ગઈ હતી. એકવાર મેં એક કુલ લઈને તેને બતાવ્યું હતું. તેમાં કેવા સરસ રંગ છે તેનો ઘાટ કેવો મજેનો છે વગેરે બાબતો તરફ તેનું ધ્યાન ખેંચ્યું હતું પણ મેં તે કુલને ચીર્ણુ અને તેના જુદા જુદા વિભા-ગના નામ એને કહ્યાં પણ મેં કુલમાંના નરકસરમાંથી થોડી રજ લીધી અને ”

તેની નાનુક આંગળીઓ ઉપર મૂકી, તે ત્યાં ઘણીજ ચળકાટ મારતી હતી. પછી તે બૂકો મેં સૂક્ષ્મદર્શક યંત્રમાંથી તેને જતાવ્યો અને તેમાં ઝીણા ઝીણા અસંખ્ય કણ હતા તે પણ જતાવ્યા. પછી મેં પુષ્પની સૌં યોગિ તેને જતાવી. પછી તેને છેડે સ્ત્રી કેસરનું ગર્ભારાય હતું. પછી મેં તેને કહ્યું કે પવનને લીધે એક કુલના પુરુષ કેસરમાંથી રજકણ સ્ત્રી કેસરમાં જાય છે. અને ત્યાંથી તે ન્દાના પુષ્પોનાં ગુદમાં પડે છે. તે વખતે રજકણ સુકાર્ષ જાય છે અને બેજનું એક ટીપું બને છે. આ ટીપું કુલમાં કોંઈક બીજી અલોપીક ચીજ સાથે ભળે છે ત્યારે તેમાંથી નવા કુલનું બી હતપત્ર થાય છે. આ સપથું મેં તેને ધીમે ધીમે સમગ્રાવ્યું હતું. અને પછી હસતા હસતા કહ્યું હતું કે ગર્ભારાય અને સ્ત્રી કેસરવાળું કુલ તે નાની સંરખીમા છે. અને પુરુષ કેસર તે ન્દાનો સરખો બાપ છે અને તેગનું બાળક તે કુલ અધવા ફળ છે...”

“તમારાથી તે છોકરીને ખોટે ભણું આ કહેવાયું. સારમ પણ ના આવી ?”

“સારમ, એવી ખોટી સારમથી જ અનર્થ થયો છે. મધ્યમ વયની મા પોતાની પુત્રીને આ વિષે વાર્તા ન કરે ત્યારે કહે કોણ ? છોકરી જરાક સમગ્રણી થાય એટલે આ બધી ગુપ્ત વિદ્યા તરફ તેની ઇજ્જાસા તો ઉરફરાખ જ છે, અને તે આપણે તૃપ્ત કરીએ નહિ તો પછી ગમે તેવી બ્લેનપણીઓની પાસે ખરા ખોટા જુલાસા મેળવે અને પોતાના કર્તવ્યનું તથા જવાબદારીઓનું ભાન તેમને આવતું નથી. અને પછી કોઈ ફસાવનાર તેમના અજ્ઞાનને તથા બિન અનુભવને લાભ લઇને તેમને ખોટે માર્ગે ચલાવે તો નવાઈ નથી. મારી પુત્રી સાથે આ વાર્તાચિત્ર થયા પછી વળી કોઈ કાળે મને ગમે તેવા ગુપ્ત ગણાતા વિષયના પ્રશ્નો પૂછશે તો પણ હું તો ફક્ત એને કુલના સંસારની વાર્તાચિત્ર યાદ દેવકાવીશ. અને પછી કહીશ કે કુલના સંસારમાં જે કામ, પવન વગેરેથી આકર્ષિત થાય છે તેજ કાર્ય આપણા સંસારમાં પતિ પત્નિ, બહુ પુત્રીને કરે છે એટલો જ ફેર છે. વળી સંસ્કૃતિવાળા સમાજમાં એક કન્યાને એક જ પતિ હોય છે, અને તે પતિને જ પોતાનું સર્વસ્વ અર્પણ કરે છે, અને અન્ય કોઈમાં મન પરાવતી નથી.”

“ખરેખર બ્લેન, તમે આ કામ બહુ જ સારી રીતે કર્યું છે. હું પણ મારી નિમ્ને આ વાર્તાની સમગ્રણ પાડીશ. અને બધું કરીશ.”

‘ મને આ સલાહી આનંદ થાય છે. પણ ઋતુસાવ એટલે શું ? તે વખતે કેવી સલાહી રાખવી જોઈએ તે બધી સમજણ પાડવી જોઈએ, અને પરપુરુષનો સગ પાપમય છે, તથા સગતુ પરિણામ શું આવે છે વગેરે પણ સમજવડું જોઈએ અને ત્યાં જ કન્યાઓ કુપ થઈ દૂર રહેશે ’

‘ હજી મારી નિમ્ન તો ન્દાની છે પણ સરલા તો દૂર બેસતી હતી ’

‘ હા, સરલા દૂર બેસે છે પ્રથમ તે કદ જોડી તે દિવસે જ મેં કહ્યું હતું કે બહેન ’ તું બાળકી મરી કન્યાવયમા આવી હવે તારે માથે પછી જવા બદારીઓ વધી હવે ત્હારે ત્હારી કાયા અને મન ખરેખરા સલાજવાના છે ઋતુ આવે એટલે માતા યવાની યોગ્યતા આવવા માટે છે હવે જો કાંઈ દુશ્મની કસામણુમા તું પડે તો પરિણામે કદાચ તું માતા ધર્ષી નય અને તારૂં પાપ પ્રકટ થઈ નય માટે એવા કાંઈથી તલચાણુ નહિ વિવાદિત છુટીના દરેક સુખ યોગ્ય વખતે તમને મળશે જ તે સુખ ભોગવવા માટે, તેને લાયક થવા માટે સઘળાં તૈયારીઓ કરો પતિના પવિત્ર પ્રેમને પધરાવવા માટે તમારું મન અને શરીર પવિત્ર રાખ્યા કરો એમ હતો તો આ સુખ તમે સારી રીતે ભોજવી શકશો. આ હારાત ઋતુ પ્રાપ્તિ વખતે શારીરિક સલાજ કેમ લેવી, શ્રોત્રખાણ કેવી રાખવી તથા ભોજન શું લેવું તે પણ મેં તેને સમજાવ્યું હતું ’

“ જોહો બહેન તમારા જેવા મા હોય તો છાકરીઓ ધણીજ સુધરે તમારી સરલા પાસે કાંઈ વચાવોજો ખરા ? ”

“ પણ ખરૂં તો નિરાશના પાઠોજ વાયવામા એનો વખત નય છે પણ એને એવી ટેવ પાડી છે કે બીજી કાંઈ પણ ચોરી વાચના પહેલાં મને પૂછે છે કે એ વાચવા લાયક છે કે કેમ ? હું એને વાંધા શરેલી, કેમકે સાગલીઓનેજ હરકેરે જેવી ચોપડી શિવાય બીજી કાંઈ ચોપડી વાચના અટકાવતી નથી કેટલીએકવાર તો ખાસ સારી ચોપડી જોણને હુંજ એને વાચવા આપું છું ”

‘ તમારી માફક દરેક માતા પોતાનું કર્તવ્ય કરે તો કેવું સારું ? ’

અનૂભવ.

વસ્તી પત્રક.

ગુજા ત્રિમાસિકના અંકના પૃષ્ઠ ૧૩૨ થી ૧૩૫ પાના સુધીમાં વસ્તીપત્રક કેવી રીતે ભરવું તે સંબંધી વિસ્તારથી સૂચનાઓ આપી છે. કેટલેક રચણેથી વસ્તીપત્રકના છેલ્લા ફોલમ એટલે “ વાર્ષિક ઉપજ ” વગેરે સંબંધી કહેવામાં આવે છે કે આ ફોલમની જરૂરીયાત નથી. જ્ઞાતિની આર્થિક સ્થિતિ સુધરી છે કે બગડી છે તેની માત્ર સરખામણી કરવા સાર જ આ ફોલમ ધણા વિચાર પછી વસ્તીપત્રકના ફોર્મમાં દાખલ કરવામાં આવી છે.

વસ્તીપત્રકનાં ફોર્મની તમામ વિગત તદ્દન ખાનગીજ રાખવામાં આવશે.

આરાં છે કે આટલા ખુલાસા પછી જ્ઞાતિ બંધુઓ વસ્તીપત્રકના ફોર્મ સ્વયંસેવકાને બરી આપશે અથવા બરી પાસાર્યા ત્રિમાસિક ઑફીસ ઉપર મોકલી આપશે.

વટોદરા, મુંબઈ, નમનગર, યાલુ, પુના, મુલત વગેરે રચણેથી વસ્તીપત્રકનાં ફોર્મ ભરાઈ આવ્યાં છે. દહલુ, વલસાડ, પારડી, ચીખલી, ભરૂચ, અમોદ, અમદાવાદ, ગોધરા, સાણંદ, વીરમગામ, સાદ્રા, પાસણપુર, જુનાગઢ વગેરે રચણેના વસ્તીપત્રકના ફોર્મ ભરાઈ આવ્યાં નથી. આરાં છે કે સંતર ફોર્મે બરી અમોને મોકલી આપી જ્ઞાતિ બંધુઓ ઉપદેશ કરશે.

—:૦:—

મુંબઈમાં જ્ઞાતિની વોર્ડીંગની આવશ્યક્તા.

ઉંચી કેળવણી અને તે મેળવવાને સાધનોનો અભાવ.

આધુનિક સમયમાં ત્યાં જુઓ ત્યાં પ્રાથમિક અને ઉંચી કેળવણી મેળવવા સાર દરેકે દરેક જ્ઞાતિ. જ્ઞાતિ સંસ્થાઓ અને મંડળો પ્રયાસ કરે છે. જુરી જુરી જ્ઞાતિઓ જેવી કે:-નાગર, અનાવિલ બાદાણી,

હવેવાળ, ઔરીમ્મ બાદશાહ, મોઢ-કપોળ વાણીયા, ભાડીયા, હુદાણા, પાટોદાર અને કોળી બધુઓ તરફથી ગુજરાતમાં અને મુંબઈમાં પણ જ્ઞાતિના વિદ્યાર્થીઓને પ્રાયમિક અને ઉચ્ચ કેળવણી આપવા સાર જોડીંગો રચાવવામાં આવેલાં છે.

આપણી જ્ઞાતિના વિદ્યાર્થીઓ સાર મુરત, બરચ, વડોદરા થા અમદાવાદમાં આવાં જોડીંગ દાઉસની જરૂરીઆત નથી; પરંતુ મુંબઈમાં જ્યાં છેલ્લા ચાર પાંચ વર્ષથી ૩૦ થી ૪૦ વિદ્યાર્થીઓ પ્રતિ વર્ષ ઉચ્ચ કેળવણી જેવી કે-લૉ-(કામદા), મેટ્રિકલ (વેલ્ક), કૉમર્સ (વેપારી), ટેકનીકલ-વિજ્ઞાન (સાયન્સ)નું જ્ઞાન સંપાદન કરવા આવે છે ત્યાં જોડીંગની ખાસ આવશ્યકતા છે.

મુંબઈમાં અભ્યાસ કરવા આવના વિદ્યાર્થીઓને શી શી અડચણો વેઠવી પડે છે તેનો ખ્યાલ વિદ્યાર્થીઓ સિવાય અન્યને આવવો મુશ્કેલ છે; તેથી જરા વિચિત્ર અને સદાશુ અડચણો અને વિટબણાઓ દર્શાવીએ છીએ.

મુંબઈમાં સારી હવા-અજવાળાવાળી ઓરડીઓનું માસિક ભાડું ઓછામાં ઓછું રૂપીઆ વીસથી પચ્ચીસ આપડું પડે છે. વિદ્યાર્થી મુંબઈમાં આશીઓમાં રહેતા હોવાથી આનુબાનુના લક્ષમાં પ્રચલીત મેયમ, મેલેરીયા, ટાઇફોઇડ વગેરે ચોપી રોગો ઘણીવાર તેમને લાગુ પડે છે.

જમવાને વારતે એક વિદ્યાર્થીને ટ્રાટેલ, લૉન્ગ અથવા સારી વીશીમાં રૂ. ૧૮-૮-૦ આપરા પડે છે સૌથી સારા લૉન્ગમાં જમવા બધા છતાં ખોરાક સારો મળતો નથી સહેલું અનાજ, ધી અને તેલ તેમજ શાક વગેરે ખાવાની વસ્તુઓ જેમ અને તેમ સરતી લઈ આવવી; તે પછી ગમે તેટલી ખરાબ અને ગુસ્સાન કરતાં હોય તેની હરકત નહિ; કારણ કે જે સસ્તો માલ વાપરે તેજ વીશીવાળાઓ કમાય આવી કરીને વીશીમાં જમનારાઓને ખાંસી, હાસ, બધકારા વગેરે દરદોષો અવરનવર પીડાડું પડે છે. વિદ્યાર્થીઓને આવી રીતે અવરનવર રોગ લાગુ પડે તો અભ્યાસમાં ખસલ પહોંચે અને નપાસ થાય તે દેખીડું છે.

ખરાબ લક્ષમાં રહેવાથી અથવા તો વીશીના ખરાબ ખોરાકને કારણે ઘણા વિદ્યાર્થીઓની તબીબત લપડી જાય છે અને હવેટ કંટાળીને વિવાહવાસ છોડી દેવો પડે છે, અને સરકારી ખતામાં અથવા કોઈ ખાનગી ચેમ્બરમાં રૂ. ૨૫ થી ૩૦ના નછવા પમારમાં છંદગી બરબાદ કરવી પડે છે.

કોલેજની હોસ્ટેલોમાં આપણા જ્ઞાતિના સોમાંથી નેતુ ટકા વિદ્યાર્થીઓને દાખલ કરવામાં આવતા નથી તેનું કારણ હોસ્ટેલોમાં વધુ સગવડ નથી.

જ્ઞાતિનું નધુતું બોર્ડિંગ મકાન યાગ ત્યાં સુધીને માટે કામચલાઉ બાંધાતું મકાન બોર્ડિંગ હાઉસ વારંતે રાખતું. બોર્ડિંગમાં જ્ઞાતિના વિદ્યાર્થીઓ જેઓ (Technical Education) ઉદ્યમ વિગ્રમ કેળવણી, (commerce) વેપારી કેળવણી, (Science) વિજ્ઞાન સાય, અને (Medical) વેદક કોલેજ (Arts College) કાયદા (Law College) વગેરેમાં બહુનાર વિદ્યાર્થીઓને વધુ પ્રમાણમાં દાખલ કરવા.

“ ધર્મના કામમાં દીલ ન લેઈએ ” એ સુત્ર સજ્ઞમાં રાખી બોર્ડિંગનું કુંડ ઉપરાવવા દરેક રથજોએ ઉત્સાહપૂર્વક કામ કરવામાં આવશે એવી આશા છે.

મુંબઈમાં બહુતા વિદ્યાર્થીઓ.

[નોંધ:—આ ચર્ચાપત્ર ઉપર સુરત, બરુચ, આમોદ, વડોદરા, અમદાવાદ અને જુનાગઢના જ્ઞાતિના વિદ્યાર્થીઓ જેઓ મુંબઈમાં બહુવારે છે તેઓએ સહી કરી છે. આવા બોર્ડિંગની આવશ્યકતા છે કે નહિ તે આ ચર્ચાપત્ર વાંચી વિચાર કરી અમલમાં મૂકવાનું કામ જ્ઞાતિ બંધુઓનું છે. આ કામ એક બંધનિતું નથી. પરંતુ સમસ્ત વર્ગીય વર્ગ મુંબઈના જ્ઞાતિના બોર્ડિંગ સાર જુદે જુદે રથજો વરના જ્ઞાતિ બંધુઓ પાસેથી સારી રકમ ભેગી કરવા પ્રયાસ કરે તો કામ થણું સરળ થઈ શકશે. ત્રિમાસિક ઑફીસ.]

૨

લગ્ન અને ક્રિયા.

માહીતીની અવેક્ષા સાર, થોડા અનુભવવાળાની હજ્જાસા તૃપ્ત કરવાં સાર તથા ખરી વસ્તુ ક્રિયાતિ કેવી છે તેની બહુ સાર નીચેની ઉક્તિ જ્ઞાતિનું દિલ ધરાવનાર આપના ત્રિમાસિકમાં પ્રસિદ્ધ કરવા મહેરબાની કરો.

આપણી જ્ઞાતિમાં વિવાદ થયા પછી સમગ્રી ક્રિયા પૂરી થઈ વરકન્યાને વળાવતાં સુધીમાં જે જે ક્રિયાઓ થાય છે તેમાં કઈ ક્રિયાથી કન્યાનો પતિ તરીકે દહ થાય છે, અને વરનો તે કન્યાના પતિ તરીકેનો તેને દહ પ્રાપ્ત થાય છે ?

વિવાદથી ગાંડી વરકન્યાને ઘેર વળાવતાં સુધીમાં નીચે મુજબની ક્રિયાઓ થવી સાધારણ રીતે જ્ઞેવામાં આવે છે.

૧. વિવાહ થતી વખતે ગોળ રૂપીઓ મોકલવામાં આવે છે અને અનુ-
રૂપ હોય છે તે વરને કન્યાવાળા જમવા તેડે છે અને કન્યાને વરવાળા
જમવા તેડે છે

૨. વિવાહની હા કહાબ્યા પછી કોઈ કોઈ બધકિતઓ દ્વારા સાકર ખવ-
ડાવે છે, અને રીત આપ લે કરે છે

૩. વિવાહ પ્રસંગે સાકર ખવડાવવામાં આવી તદ્દીં હોય અને વરકન્યા
વાળાઓની ઇચ્છા હોય છે તે સમયે સાકર ખવડાવવામાં આવે છે.

૪. ઘોડે ભેડીને સાકર ખવડાવવા હોય છે તે તે કાર્ય થયા પછી
ખેલાભેલાની ક્રિયા થાય છે આ વખતે વર ઘોડેભેડી કન્યાને ત્યાં જાય છે ત્યાં
રીત અપાય છે કન્યાને વરવાળાને ત્યાંથી રીત અપાય છે.

૫. પછી રાત્રીની મણે જાય છે, આ વખતે દર્દીના બે હાંદી ગોર કન્યાને
ત્યાં સહ જાય છે

૬. આ ક્રિયા થયા પછી વર તબી છાપવા જાય છે, આ વખતે શું ક્રિયા
થાય છે તે બધા જાય છે,

૭. પછી વરપોડો ચડે છે ને વર પાણી જાય છે. આ વખતે કેટલીક
ધર્મ ક્રિયા થાય છે અને પતિ પત્ની તરફથી પોતપોતાના હોડો મ્હોડો બોલી
પતિ પત્ની તરીકેના ધર્મ પાળવાના કોલકાર દરનમેલાય કરાવી નહેર કરે છે
પછી ગોર ખવડાવવામાં આવે છે, પહેર્યમણી આપવામાં આવે છે અને વર
કન્યાને વિદાય કરવામાં આવે છે

૮. પછી વરીમુખડી થાય છે અને તે પ્રસંગે બન્ને પક્ષનો જુવાન વર્ગ
આગંદ, હમમ અને દારૂબિનોદની ચેષ્ટાઓ કરે છે.

ઉપર લખેલી ક્રિયાઓ પૈકી કઈ કઈ ક્રિયા પૂરી થયા પછી પતિ પત્ની
તરીકેના આસપાસ હક ઉત્પન્ન થાય છે? આ સવાલનો જવાબ નમુના
કોલેનેશ અપાત્રી વિદ્યાના પ્રનાયે પસરેલા જ્ઞાનથી ભરૂત થયેલ પલ્લ ખીન
અનુભવી જ્ઞાનુ કાનુક છે

૩

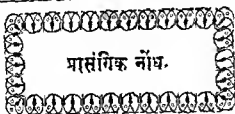
છોકરીને ધર્મથી પરાંગમુખ કરનાર છોકરો.

મારી ઉમ્મર ૧૮-૧૯ વર્ષની હતી. મારી બીની ઉમ્મરે ૧૭-૧૮ વર્ષની હતી. હું મીથન સ્કુલમાં ઉપેક્ષા વર્ગમાં ઇમેજ શીખતો હતો. આજે મારી ઉમ્મર 'વન' માં છે. મને યાદ છે તે પ્રમાણે ભાદરવા માસમાં 'શ્રીઓતુ' ગૌત્રાટ (ગૌત્રી રાત્રી ?) નું વ્રત આવે છે. મારી ઉપેક્ષા અવસ્થામાં મારી અને મારા વડીલોએ ગૌત્રાટનું વ્રત કરવાનું કહ્યું. તેની પણ સંપૂર્ણ ઇચ્છા હતી. તેમાં વડીલોની આજ્ઞા થઈ. મને એ બાબતની ખબર પડી. મેં તેને તેમ કરવા ના કહી. શી દલીલો કરી હતી, શું કારણો બતાવ્યાં હશે, શાં લાભાલાભ જણાવ્યા હશે તેનું કંઈ આજે યાદ નથી તે બિચારી સુઝવણીમાં પડી. સ્વામીની ઇચ્છા પ્રમાણે ચાલવું કે વડીલોની આજ્ઞા પાળવી, તેનો નિકાલ તેનાથી થઈ શકે નહીં. તેનું 'મ્હોં ઉતરી ગયું', દેશબંધી બેઠાબેઠીથી વાત વડીલોને કાને ગઈ. તેમના તરફથી ઉપેક્ષા મારે મારો ખુલાસો ખુલાવાયો. આપણું 'મ્હોં ગયું'. ઉપેક્ષા મારે કાંઈ ચાલ્યું નહીં, અને વડીલોની આજ્ઞાનો અમલ થયો.

આપણી બહેનો ન્દાનપણથી તે વૃદ્ધ અવસ્થા સુધી પાકપેળ ઉપરાંત ક્યાં ક્યાં જતો એ ત્રણ દાયકા ઉપર કે તે પહેલાં કરતી હતી. હાલમાં હવે શું રહ્યું છે, તેનો તથા ભાઈઓ સંબંધ, તર્પણ, ઉપરાંત ક્યાં ક્યાં પાડો જેવા કે ચંદ્રપાઠ વગેરે મ્હોં જેવા કે વૈશ્વદેવ, લઘુવ્રત, મદાવ્રત, ચતુર્થી વગેરે પ્રસંગોવાત કરતા હતા, કોણે ક્યાં હતા તેનો હેતુલ આપણી નાતનો કોઈ અનુભવી વયોવૃદ્ધ લેખક આપણે તો માહિતીનો એક સંગ્રહ થશે. જમાનો કેવો બદલાતો જાય છે તે જણાયો. તેની અસર શી થાય છે, તે સમજશે. વળી હાલમાં મન ઉપર આપણે કાણ કેમ યદ્યતો ગયો છે. તે વાસના અને લાલસા તરફ કેમ વૃદ્ધિ થતી જાય છે, તે પણ દેખાઈ આવશે. અનિદ અને નિર્જગતા બોળવાનો આ પણ એક માર્ગ શું નથી ?

કે. ખ. ગ.

પ્રાસંગિક નોંધ.

અમા અંકમાની પ્રાસંગિક નોંધ વાંચીને નાતના ઘણા ગૃહસ્થોએ આ અંકમાં આપણી પરિષદ બરાવવાની નક્કી વારિખો જોવાની છા દે. પરિષદ આશા રાખી હશે, આ સામયો થોડા સમય માટે નિરાશ થશે એવો અમને ભય છે. પણ નિરાશ થોડાજ સમય સુધી રહેશે એમ અમારું માનવું છે. કારણ કે ભરૂચના આગેવાનો પરિષદ બરાવવાની તરફેણમાં તો છે, પરંતુ તેમનું હહેલુ એમ છે કે પરિષદ બરાવામાંજ કર્તવ્ય સમાપ્ત થઈ નથી, પણ પરિષદમાં પસાર કરેલા કશાનો અમલ આખી નાતમાં શી રીતે થાય તે પ્રશ્ન પણ સાથેસાથેજ વિચારવાનો છે આ પ્રશ્નનો વિચાર કરવાનું કામ તેઓ ઉતાવળે હાથ ધરવા માગે છે ભરૂચમાં કેલવણી પરિષદ વગેરે પરિષદો છે, તે વખતે નાતના વિચારશીલ પુરુષો બીલ ગામેથી પણ ભરૂચ આવ્યા હશે, તેમની હાજરીનો લાભ લઈ આ પ્રશ્નનો વિચાર કરવા અને જરૂર પડે તો પરિષદનું સ્વરૂપ ફેરવવાની પણ તેમની ધારણા છે. આ ઉપરથી એટલું તો હજી સંકાય કે પરિષદ સખંધી વિચારો પૂર ગંભિરામથી ભરૂચમાં ચાલે છે ખરા. અને જો વિચારો ચાલશે તો પરિષદ મળવાનો સંભવ રહેશે ખરો જો પરિષદના સ્વરૂપ સખંધી વિચાર કરવાનો હોય તો ભરૂચના આગેવાનોને અમારી વિનંતી છે કે તેમણે બીજા પરિષદોમાં બીજે ગામથી લોકો આવશે એવી આશા રાખી બેસીરહેવું નહિ, પણ જુદા જુદા ગામના નાતના વિચારશીલ પુરુષોને ખાસ આમંત્રણ મોકલી આ બાબતનો વિચાર કરવા આગ્રહપૂર્વક બોલાવવા જોઈએ. નહિ તો ઘણાંયે માલુસોનો સાબ મેળવી સકારો નહિ

પરિષદના સ્વરૂપ સંબંધી વિચાર થાય છે તે સારી વાત છે, પરંતુ અમારું એમ ધારણું છે કે તે વિચાર કરવા માટે પરિષદનું પરિષદ બોલાવવાનું જ મૂલતથી રાખવાની જરૂર નહોતી. સ્વરૂપ કારણ કે આ વિચાર ખૂદ પરિષદ મારફતેજ કરવાનું યોગ્ય થઈ પડત. તે ઉપરાંત કરાવોનો અમલ કશાની સંકાય તોજ પરિષદની ઉપયોજિતા છે એમ ધારણું બસકરેલું છે, અલબત્ત

કરાવેનો અમલ સંપત્તિ, શાંતિથી, અને સર્વની શુભેચ્છાઓ સહિત કરાવી
 શાય તે તે સારી વાત છે. પણ કેટલાએક કરાવે કોઈ ન્હાના વિમાનને અડ-
 ફળ નહિ હોય તે બધાને એમ લાગશે કે નાતમાં કસદ યશે, અને પરિણામ
 એ આવશે કે તે કરાવજ પડતો મુકારો. આ પ્રમાણે અમુક કરાવ કે તે ઉપ-
 રના ભાષણોથી નાત મત કેળવવાનો જે સંભવ હશે તે પણ દૂર યશે. પરિષ-
 દની એક મૂખ્ય અસર સામાન્ય નાત મત કેળવવાની પણ છે આ બાબતમાં
 આપણી પરિવદને સંસાર સુધારા પરિષદ સાથે સરખાવી રાકાય. સંસાર સુધારા
 પરિષદના કરાવેનો અમલ સામાન્ય પ્રજા વર્ગમાં તથા સુધારકોના મંડળોમાં
 પણ કરાવી રાકતો નહોતો. અને ત્રીસ વર્ષથી તે પરિષદ મળે છે તે પણ સુધાર-
 કોને માટે કાંઈપણ પ્રકારની કીડ કરવામાં, અમુક બાબતો માટે સોગંદ લેવ-
 ડાવવામાં, તેને સફળતા મળી નથી. છતાંયે કોઈ પણ એમ કહી શકશે નહિ કે
 તે પરિષદ નિષ્ફળ નિવડી છે, અને દેશમાં તે દિલચાલની કાંઈ શુભ અસર
 થઈ નથી. તે દિલચાલની સીધી કે આડકતરી અસરથી સંસાર સુધારાની
 થઈ બાબતો અત્યારે દેશમાં સર્વમાન્ય જેવી થઈ ગઈ છે. અત્યજ વર્ગ સામેનો
 વિરોધ, ખુદ નાતોની સખ્તાઈ, પરદેશ મગન, બાળસમ, સ્ત્રીઓનો દરજ્જો,
 વગેરે ઘણી બાબતોમાં તેની અસર માત્રમ પડે છે. કદાચ સીધી રીતે આ દિલ-
 ચાલને કેટલાએક માન નહિ આપે પણ ઉંડા ઉતરીને વિચાર કરતાં
 માત્રમ પડી આવશે કે તેની દિલચાલને લીધેજ આપણું વાતાવરણ બદ-
 લાતું ચાલ્યું છે. તેજ મુજબ આપણી નાતની પરિવર્તન સમજવું, તેની પહેલી
 આડકતરી, અસરોને પણ અવગણી નોંધયે નહિ સામાન્ય નાતબત કેળવ-
 વાનું ધણું જ ઉપયોગી કામ તેણે કર્યું છે. અને હજી પણ ઘણી સારી રીતે
 કરશે તે બુલ્લવું નોંધયે નહિ. કેળવણી ફંડ, દુગટ ફંડ અને નાતની મિલકતો
 જાળવનમાં ધ્યાન આપવાનું કાર્ય તેને લીધેજ વેગવાન બન્યું છે, અને બનશે.
 પરિષદ મળી નથી તે દરમિયાન આ બાબતો તરફ જ્ઞાતિજનોનાં જે બેદરકારી
 થઈ છે તે આપણે નોંધયે છીએ. વળી આ સામાન્ય ઐક્યના કાળમાં એક
 જ્ઞાતિના જન પણ સાથે મળી ઐક્યને એખલાસ વધારે તે ઇચ્છવા યોગ્ય છે.
 હવે કાંઈ પહેલાંની માફક લગ પ્રસંગે બનેા જતી નથી કે, મરણ પ્રસંગે
 કાણ પણ જતી નથી. એટલે જુદા જુદા ગામો વચ્ચે ઓળખાણના પ્રસંગ
 પણ નથી આવતા, તેવો પ્રસંગ પણ પરિવર્તી મળે છે. આ રીતે અમારું

તો દલ્તાયો માનવું છે કે કરાવેનો અમલ કરાવવાની સત્તા હોય કે ના હોય તો પણ પરિવદના લાભ થતો છે, અને તે ન મળવાથી આપણે ઘણું ખર્ચ પડે છે, દરેક ગામમાં ફક્ત એક એક બેઠક જ થઈ છે, તેટલામાં તો તે અસરકારક નથી, લાભદાયક નથી, એમ જુઓ પાડવી તે અમે જાણીતા વળીયે છીએ અને આશા રાખીએ છીએ કે આગેવાનો પરિવદ મેળવવાનો નિશ્ચય કરી તે દુક સમયમાં મેળવશે જ !

નાતના બંધારણ વિષે એક લેખ શા સા. મલગ્ગનો આ અંકમાં પ્રસિદ્ધ થયો છે કેટલાએક વર્ષો ઉપર પ્રો. મળવંતરાય ઠાકોરે નાતનું બંધારણ આ સંબંધી દિલ્લ્યાસ રાજ કરી હતી, અને કેટલાએક ગૃહસ્થોના અભિપ્રાયો એકઠા પણ કર્યા હતા. તેમણે સમજાવે પત્રવ્યવહાર ત્રિમાસિકમાં તે વખતે પ્રસિદ્ધ કર્યો હતો એ તરફ અમે સર્વત્ર ધ્યાન ખેંચીએ છીએ. આ વિષયનો વિચાર અત્યારે આપણા દેશમાં બાપી રહેલા રાજકીય, સામાજિક અને રાષ્ટ્રીય વાતાવરણથી નિરાળો થવો જોઈએ નહિ એવું અમાર માનવું છે. આપણી નાત પણ હિંદુ-શુજરાતનું એક અંગ છે તે વાત ખળમાત્ર પણ વિસરવી જોઈએ નહિ અને રોહાદયના કાર્યમાં આપણા કાર્યથી વિદ્ય આવશે કે કેમ, તેનો દરેક વખતે સંભાળપૂર્વક વિચાર કરવો જોઈએ નાતનું બંધારણ કરવાનો વિચાર કરતી વખતે તો આ વિષય ઉપર ખાસ ધ્યાન આપવું જોઈએ. નાતની સંસ્થાના અસ્તિત્વની ખાળતમાંજ-ખાસકરીને તેના હાલના સ્વરૂપની તો વિરહમાંજ-ધણાજી મત દર્શાવ્યા છે. નાતની તરફેણમાં જોએએ મત દર્શાવ્યા છે, તેઓએ વર્ણવ્યવસ્થા વખાણ કર્યા છે અને વર્ણવ્યવસ્થાના એટલે ફક્ત ચાર વર્ણ. હાલની શુજરાતની બંને ઉપરાત નાતો-અને તેમાંથી એકબીજા સાથે કન્યા વ્યવહાર નહિ તેવી નાતોનાં વખાણ તો હજી દલીલે પડ્યાં નથી આ સર્વ ધ્યાનમાં રાખીને સમજાવ વિચાર થવા જોઈએ. અલગત આપણી નાતમાં તો નાત એટલે લગ્ન વ્યવહારનું મંડળ એજ અર્થ થઈ ગયો છે, તે સિવાયની બીજી કંઈ અડચણો નાત તરફથી કોઈને પણ નથી પરંતુ આ લગ્ન વ્યવહારના કુંડાળાનો વિચાર કરવાનો સમય પણ આવ્યો છે. ખાસકરીને દસા બ્ર. સત્રિય અને આપણા પુરાહિતોને માટે તો તે જીવન કે મૃત્યુ જેવો પ્રશ્ન છે. આપણે પણ તેનો વિચાર વેનાસર નહિ કરીએ તો પરિણામ વિપતિત આવશે.

આ અગત્યના સૈન્યમાં દાખલ થવા માટેનો સમય હવે પૂરો થઈ ગયો છે. અત્યાર સુધી નામમાં તો આપણે દક્ષિણ છીએ. અમે હિંદ રક્ષક આશા રાખીએ છીએ કે આપણી નાતના યુવકો પણ સારી સંખ્યામાં આમાં ભેડાયા હશે. અમારા નજીવા મુજબ વિલ્સન કોલેજના બે વિદ્યાર્થીઓ તો આમાં ભેડાયા છે. આ બંને સાધ્યોને અમે અલીનંદન આપીએ છીએ. બીજા કોઈ પણ ભેડાયા હોય તે પણ અભિનંદનને પાત્ર છે. આ પ્રસંગે શરીરસંપત્તિ સુધારવાની દરેક વિદ્યાર્થીને અમે વિનંતિ કરીએ છીએ. નાતના આગેવાનોને પણ આશ્રય કરીએ છીએ કે નાતની શરીર સંપત્તિ તરફ તેઓ લક્ષ આપે. દરેક દાઘરકુલના વિદ્યાર્થીએ પોતાની રકુલની કીકેટ વગેરે સ્મૃતિમાં સાગ લેવો જોઈએ. વળી નાતની દીમ ક્ષતિ કરવા ભય અને અમદાવાદમાં લક્ષ અપાવું જોઈએ. રપોર્ટસના મેળાવડા પણ ફરી ચાલુ થવા જોઈએ. દરેક માળાએ પોતાના પુત્ર-પુત્રી પાસે પુરાતી કસરત કરાવવા તરફ, નિમન્નિત રીતે ખુલ્લી હવામાં ફરવા મોકલવા બાબત, તથા એ કોઈ બની નહિ રાકે તો ધરમાં મગદળ વગેરે કરાવવા તરફ ખાસ ધ્યાન આપવા વિનંતી છે.

—:૦:—

 મુંબઈમાં ટપાલ બહેનનારાઓએ એક પખવાડીયાથી હડતાળ પાડેલી હોવાથી તા. ૨૦ મી સપ્ટેમ્બરના કાગળો તા. ૨ જ અક્ટોબરે મળ્યા છે. કેટલાક સ્થળોએથી જ્ઞાતિના ખબર અંતર લખી મોકલ્યા છે પરંતુ હજી અમને મળ્યા નથી. તેથી જોઈતા ખબર અંતર અમે મેળવી શક્યા છીએ તેટલા છાપ્યા છે. તા. ૧-૧૦-૧૯૧૭. ત્રિ. ઓ.]

—:૦:—

જ્ઞાતિના સ્વર અંતર.

—++00++—

ત્રિમાસિક ફેરબદલીઓ વગેરે.

—૧. ગીરધરલાલ કેશવલાલ ઠાકોરને યાજ્ઞા હલ્લાના ફોર્મ મેડ એકાઉન્ટન્ટ નીમવામાં આવ્યા છે.

—૨. સાકરલાલ અંબુલાલ દેસાઈ બી. એ. વાડાના મામલતદારની બદલી વસઈ થઈ છે.

૨૪/૧

—મુંબઈના કૉ-ઓપરેટીવ કૉર્પોરેશી નામના ત્રિમાસિકમાં Co-operative Pilgrimage to the Karnatak નામનો લેખ રા. રા. મલજીએ લખ્યો છે.

—અફ઼ેણી માસના સમાલોચકના અંકમાં રા. પ્રાણુલાલ કીરપારામ દેસાઈએ “દુર્ગાદાસ” નામની વાર્તા લખી છે.

—ભરૂચમાં ચાલુ માસમાં “છેલ્લા અઠવાડિયામાં” બીજી ગુજરાત કેળવણી પરિષદ” અને ભરૂચ જીલ્લા પરિષદ મળનાર છે. ધણા જ્ઞાતિબંધુઓ તે બંને પરિષદોને ફત્તેહમદ બનાવવા જુદી જુદી રીતે તન, મન અને ધનથી મદદ કરી રહ્યા છે. તેવી જ રીતે ગોધરામાં મળનારી ગુજરાત પરિષદને અને પહેલી ગુજરાત સંસાર સુધારા પરિષદને પણ ફત્તેહમદ કરવા બનતો પ્રયત્ન અન્ય જ્ઞાતિબંધુઓ કરશે એમ આશા છે.

જન્મ.

સૌ. નિર્મળા બચ્ચિલાલ ત્રિકમલાલ દેસાઈ	ને	પુત્ર	અમદાવાદ-
” પદ્માવતી ચીમતલાલ કલ્યાણુરાય	ને	”	”
” રત્નગૌરી ધીરજલાલ પ્રાણુસુખરામ	ને	”	ભરૂચ
” તનમનગૌરી રામલાલ મોતીલાલ	ને	પુત્રી	”
” સુવિતાગૌરી નરહરીલાલ ભોગીલાલ	ને	”	”
” ચતુરલક્ષ્મી કાકોલાલ ચીમનલાલ	ને	પુત્ર	આમોદ-

મરણ.

	રોમ	ઉમર	સ્થળ
મ. રવ. સુનીબહેન (રવ. અનુતરાય હકુમતરાયના વિધવા)	પ્લેગ	૫૫	વાડાસીનોર-
ચંદ્રપ્રસાદ ગોવિંદલાલ નરસેરામ	”	૬૬	”
મ. રવ. લીજળીબહેન (રવ. કલ્યાણુરાય પુરાણરામના વિધવા)	”	૫૪	અમદાવાદ.
હીરાલાલ મણીલાલ	”	૩૪	”
સૌ. ચંદ્રમણી રતીલાલ લાખીયા	સુવાગડ	૨૬	”
રવ. જમીએવરામ કેવળરામની બાળક પુત્રી	માસ	૧૮	ભરૂચ
મણીલાલ કાલાભાઈની	”	”	”
મનનલાલ હમેદાસ	વિધમાનજર	૫૨	પટ્ટોદરા-

“ જ્ઞાતિપત્ર વાર્ષિક.”

હેલ્ડાં જે વર્ષથી ચુન્નરાતના જ્ઞાતિપત્રોના અધિપતિઓ તરફથી સંયુક્ત “ જ્ઞાતિપત્ર વાર્ષિક ” નામનું એક પત્ર દર દિવાળીએ પ્રકટ કરવામાં આવતું હતું. જે વર્ષના અનુભવથી તેની ઉપયોગીતા માલુમ પડી છે. પરંતુ આ સાક્ષ-કાગળની ઘણીજ મોંઘવારી હોવાથી તે પ્રસિદ્ધ કરવાનું બની શકશે નહીં. કાગળ મોંઘા યતાં ફરીતે “ જ્ઞાતિપત્ર વાર્ષિક ” પ્રકટ કરવામાં આવશે.

લી.

મુબઈ,
તા. ૨૩-૮-૧૭

કેશવપ્રસાદ હોટાલાલ,
કનૈયાલાલ માણેકલાલ મુનશી,
સહમંત્રીઓ
જ્ઞાતિપત્ર વાર્ષિક કમિટી.

બ્રહ્મસત્રિય ત્રિમાસિક મંદલ.

પ્રમુખ:—રા. મણીલાલ અબ્દુલરાય દોશર બી. એ.

સાચો:—રા. વેક્ટરાય શ્રીપતરાય દોશર બી. એ.

રા. કાન્તિલાલ બોશીલાલ દેસાઈ.

રા. કેશવપ્રસાદ હોટાલાલ દેસાઈ બી. એ., એલ.એલ. બી., તંત્રી.

સૂચના:—ત્રિમાસિક સંબંધી સર્વ પત્રવ્યવહાર

પ્રકાશક—“બ્રહ્મસત્રિય ત્રિમાસિક, ગાયરાડી, ગીરગામ-મુબઈ”
ને સરનામે કરવો.

હાતાં હોદ્દાઓ ખારે શક્તિની
અકસીર દવા.

ડોંગરેનું બાલામૃત.

સીસી ૧ની કી. આના ૧૨. ૮. ખ. આના ૪.

કે. ટી. ડોંગરે કું, ગીરગામ-મુબઈ.

પૃથ્વી ઉપર દેવી અમૃત.

સિંહનાદી ચૂર્ણ.

ભૂખ લાગતી ન હોય, ખાધું પચતું ના હોય, ખાટા
આડકાર આવતા હોય, ઉલટી થતી હોય, મોળ રહેતી હોય,
એ વગેરે સર્વ ઉપદ્રવોને સમાવી બગડેલી પાચનક્રિયામાં
મુધારો કરી દસ્ત સાફ લાવી, શરીરમાં નવું લોહી લાવવામાં
સિંહનાદી ચૂર્ણ અદ્ભુત કામ કરે છે. બીડી પીવાની જે તંબાકુ
ખાવાની જેવે છોડવી હોય તે છોડાવી દે છે જમ્યા પછી
હમેશાં સોપારીને ઠેકાણે પણ ઉપયોગમાં લેવાય છે. શરીર
અશક્ત ન્હાનાં બચ્ચાને પણ અપાય છે. સ્વાદમાં અમૃત
જેવું છે; પાંચ હજાર વર્ષ પહેલાંના પ્રાચીન વૈદ્યકીય ગ્રંથો
ઉપરથી બનાવવામાં આવ્યું છે. તેના અતિ ઉત્તમ ગુણને
લઘને અનેક ઉમદા કુટુંબો હમેશાં ઉપયોગ કરે છે. આપ
એનો એક વખત ઉપયોગ કરશો તે એમજ કહેશો કે ઘરગતુ
ઉપયોગની અનેક વસ્તુઓમાં ખરેખર સિંહનાદી ચૂર્ણ એ પણ
એ ખાસ ઉપયોગની જ વસ્તુ છે. શીશી એકનો દોઢ રૂપિય.
પોસ્ટેજ બૂદ્ધ.

વૈદ્ય હરગોવિંદ હરિદત્ત ઠાકર,

માયેક:—આર્ય ઐપવાલય સિંહનાદી ચૂર્ણ ડીપો.

૨૦ માધવભાગ પાંજરાપોળ સામે, પો. નં. ૪ મુમર્હ.

મો. ગજજરની આયોનિક ક્ષર્મસર્મિમાં

બનેલી ભરોસાદાર, સોંધી, ઉત્તમ

અને ઘરમાં વાપરવા લાયક

દવાઓ.

ઘરની અંદર ભરોસાદાર દવાઓ હોય તો જરૂર જરૂરમાં
ડાક્ટરનું ખર્ચ થતું નથી, અને તાબડતોબ મદદ મળે છે.

ફીવરફોર્સ:—દરેક જાતના તાવ ઉપર અકસીર ન્હાતી ખાટલી ૦-૪-૦
મોટી ખાટલી ૦-૧૨-૦.

લીવર સોલ્યુશન:—કબજિયાત દૂર કરનાર. ૭ ઓંસની મોટી ખાટલીની
કીમત ફક્ત ૧-૦-૦.

ટાનીક સોલ્યુશન:—શક્તિ આવે છે તથા લોહી સુધારે છે. ન્હાતી
ખાટલી ૧-૨-૦, મોટી ખાટલી ૨-૦-૦.

ટુથ પાઉડર:—મ્હોમાંનાં જંતુ નાશ પામે છે, સડતા દાંત સુધરી જાય
છે. મોટી ડબ્બી ૦-૬-૦, ન્હાતી ડબ્બી ૦-૪-૦.

કેફ પીલ્સ:—ઉધરસ, સલેબમ તથા સરદી ઉપર અકસીર. શરૂ થતો
ક્ષય અટકાવે છે. ૧૦૦ ગોળીના ૦-૪-૦.

બીજી પણ અનેક દવાઓ છે. વધુ ખુલાસા માટે લખો—

ધી આયોનિક ક્ષર્મસી,

ગીરગામ-મુંબઈ.

અમદાવાદના એજન્ટ:—

ચુનીલાલ મયાવંદ મહેતા,

તથા દરવાખ.

આ જમાનો શાનો છે.

“A good Dress is a letter of Recommendation.”

સારો પોશાક એ એક ઉત્તમમાં ઉત્તમ ભલામણપત્ર છે.

“એક તુર આદમી હજાર તુર કપડાં

અને

લાખ તુર ટાપટીપ”

ભુલેશ્વરમાં ઘોળે દિવસે લૂંટ.

વખત અને પૈસાનો ખચાવ.

દેસાવાનો સંભવ નથી.

જો તમને તમારા વખત અને પૈસાનો ખચાવ કરવો હોય તે
એક વખત અમારી દુકાનની મુલાકાત લો; અમારે ત્યાં ઘણા જ સારો
હોઝીયરી માલ કીકાશત ભાવે મળશે. તે છતાં દાર્ઘ્ય પણ જાતની
મોડકાને છેતરાવવાની મુદ્દલ ધારતી નથી; કેમકે અમારે ત્યાંથી લીધેલો
માલ જો પસંદ નહીં પડે તો આઠ દિવસની અંદર અમે પાછો લઈ
તેના પૈસા પાછા આપીએ છીએ, તેમજ બદલી આપીએ છીએ; અમારે
ત્યાં બધી જાતની હોઝીયરી, ગરમ તથા કૉટન અને વુલન,
જેવાં કે:—ગાંજીરાક, મોળાં, રૂમાલ, ખમીસો, કૉલસ, નેકટાઈ-
ઓ, શાલ, બ્રેઈસીસ, બચ્ચાંઓનાં ક્રાક, હેન્ડ લવ્ઝ, બચ્ચાં-
ઓનાં મોળાં વગેરે ઘણીજ સરસ કંપોલીટી-અપટ્ટુટ મળશે.
ખાસ વિનંતિ:—એક વખત અમારી દુકાનની મુલાકાત કરવાની ભલા-
મણ કરીએ છીએ.

બહારગામના ઔરહરો હિપર મુરતું ધ્યાન આપવામાં આવે છે.

હાજી અબુબકર તાહિરમહમદ,

હોઝીયરી મરચંડા.

પાંજરાપોળની સામે, ભુલેશ્વર રોડ, મુબઈ.

શ્રીમાન્ ઠોડાલાલ જીવનલાલ
(વ્યવસ્થાપક મહાકાળી)

રચિત અલૌકિક રસપૂર્ણ વાર્તા

યોગિની કુમારી.

કી મત ૧-૪-૦ પોસ્ટ, પેકીંગ વી. પી ખર્ચ ૦-૪-૦

ખંગાળી સાક્ષરરત્ન રવીન્દ્રનાથ ટાગોરનું રસપૂર્ણ નાટક.

ચિત્રાંગદા.

કી. ૦-૮-૦

વી. પી. પે. ૦-૨-૦.

સુપ્રસિદ્ધ હિંદી સ્ત્રીકવિરત્ન

સો. સરોજીની નૈડુના તત્વજ્ઞાનપૂર્ણ કાવ્ય ઉપરથી

લખાયેલી સામાજિક નવલકથા

સ્વર્ગ કે રમશાન.

કી. રૂ. ૧-૮-૦

વી. પી. પે. ૦-૪-૦

ચાલુ લડાઈનો આબેહુબ ચિતાર
અને

જર્મેન ક્યસરની મહત્વાકાંક્ષા.

સંગ્રામ ક્ષેત્ર.

(વીરરસમય વાર્તા.)

કી. રૂ. ૧-૮-૦

વી. પી. પે. ૦-૪-૦.

સોલ એજન્ટસ—ખાચુન ટ્રેડીંગ કંપની.

શુકસેલસ, પબ્લીશર્સ, પ્રીન્સેસ સ્ટીટ, મુંબઈ-૨.

જોડેર ખખર.

—૧૦—

જો તમારે તહેવારોમાં મોકલવા સુકો મેવો અથવા
ઘરખર્ચને વાસ્તે મસાલો લેવો હોય તો જાઓ ઠા. દેવચંદ
વાગજી એન્ડ કું. ની દુકાને. ત્યાં તમને મનપસંદ
માલ જથાખંધ તથા છુટક કીફાયત ભાવે મળશે; તથા
સુરજ છાપનું ઝિંચું કેશર તથા હીંગ ઘણીજ સારી મળશે.
જહારગામના આંરોપર પુરતું ધ્યાન આપવામાં આવશે.

ઠા. દેવચંદ વાગજી એન્ડ કું.

૪૦ શેકમેમન સ્ટ્રીટ, જુની મારકેટના સામે.

મુંબઈ.

એલેક્ઝાન્ડર કેમીકલ વર્ક્સ કંપની લીમિટેડની કેટલીક ખાસ પેટન્ટ દવાઓ.

વેજીબલ ટોનીક સીરપ.

દેશી વનસ્પતીમાથી બનાવેલી આ દવા જઠરાગ્નિ સુધારી પાચન શક્તિ વધારે છે અને શરીરને અશુદ્ધ ક્ષેપત આપી કુદરતી શક્તિ બક્ષે છે. ગર્ભાણી તેમજ મુલાવડી સ્ત્રીઓને આ દવા લીધાથી સુવા રોગ લાગુ થઈ શકતો નથી, અગર લાગુ થયો હોય તો મટી જાય છે.

દરેક બોટલીના ડા. ૧-૨-૦.

સીરપ ઓફ કમ્પાઉન્ડ ગ્લીસરોઇડ્સ.

જ્ઞાનતાનું અને મગજ માટે સર્વોત્તમ પૌષ્ટિક અને શક્તિ આપનારી અમુલ્ય દવા. જેઓને મગજનો, કે અંગજનો ધસારો વિગેય જણાતો હોય તેમણે અચૂક આ સીરપ વાપરવો.

મોટી બોટલી ડા. ૧-૬-૦.

ઘાની બોટલી ડા. ૦-૧૪-૦.

હાયપોફોસ્ફાઇટસ કમ્પાઉન્ડ સીરપ.

ઉત્તેજક શક્તિ આપનાર અને માંસ તથા હાડકાંનું પોષણ કરનાર.

દરેક બોટલીના ડા. ૧-૮-૦.

ટ્રાઇલેટની બનાવટો.

કોચનવોટર, લવન્ડરવોટર તથા બીજી એવી સર્વ બનાવટો સાથે પરીક્ષા કરી શકે છે. ફક્ત એકજ વખત વાપરી જોવાથી ખાત્રી થશે કે અમારી આ બનાવટો ઉત્તમ છે.

કોચનવોટર મોટી બોટલી ડા. ૧-૮-૦

” ઘાની બોટલી ૦-૧૨-૦

લવન્ડર વોટર મોટી બોટલી ડા. ૧-૦-૦

” ઘાની બોટલી ૦-૧૦-૦

મળવાનું ઠેકાણું.—પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ, નં. ૨.

અગર સ્વદેશી સ્ટોર્સ અને સંઘના દવાવાળાઓને ત્યાં.

“જ્યાં” સુધી માતાપિ રિસંગનાઓ મળી નથી ત્યાં સુધી વીર પુત્રોની પ્રજા બની શકે એમજ નથી. સ્ત્રી એ કંઈ ઉત્તમી પંક્તિના પુરુષ જેવાં થઈ સતોષ માનવાનો નથી, પરંતુ જ્યારે એમું કાર્ય હોય જુદું છે ત્યારે તો તેણે ઉત્તમ પંક્તિની સ્ત્રીજ થવું જોઈએ. જ્યારે હિંદની પુત્રીઓ તેમના પુત્રોને પ્રેર્યાદિત કરતી થયે, ત્યારેજ જેમ પૂર્વકાળમાં હતું અને—જેમ હોવું જ જોઈએ તેમ—હિંદમાં મહાત્મા, વીર પુત્રો, તત્ત્વજ્ઞાનીઓ અને શુરાઓની પ્રજા બનશે.

શ્રીમતી એનીએસંદ.

“પ્રગતિ ઉત્પન્ન કરનારા તમે તર્યો પશુ અર્થે નથી એક અને પ્રગતિના અનેક માર્ગમાં અમારા પ્રેરણાદક સહચાર પિતા, તમારી પરિપક્વ અને તમારી રાષ્ટ્રીય મલાઓ નિરર્થક છે. તમારી સ્ત્રીઓને કેળવો એટલે પ્રજા પોતાની સંભાળ પોતેજ લેશે. ગઈ કાલ, આજ, એટલુંજ નહિ—પશુ મનુજ જીવનના અંત સુધી એ વાત સત્ય છે કે—જે હાથ વારણું હિંચાળે છે તેજ હાથમાં જગત ઉપર સામ્રાજ્ય લોભવવાની સત્તા છે.”

શ્રીમતી સરોજની નૈડુ.

આપણો ઉદ્ધાર ક્યારે સંભવે છે ?

જેમ શકર ને ઉમા, રામ ને સીતા, નૃણ ને દુમયતી, હતાં તેમ આપણી સ્ત્રીઓ આપણા ગોષ્ઠિમાં ભાગ લેતી, આપણી માથે વાજવિભદ કરતી, આપણા ઉદ્ધારે સમ બેસતી, તેને પોષતી, પોતાની અસીદ્ધિક પ્રેરણાશક્તિથી આપણી બાતોપાધિઓને સાનમાં સમજી તેમાં ભાગ લેતી, આપણને શીતળનામય થાનિ દેતી થયે ત્યારેજ—પશુ તે મહેતાં નહિ—આપણો ઉદ્ધાર સંભવે છે.

મોહનલાલ કરમચંદ ગાંધી.

બ્રહ્મકાંત્રેય-ત્રિમાસિક

ઉત્તિષ્ઠત જાગ્રત માપ્ય વૃત્તાન્નિબોધત ॥

Awake ! Arise ! Stop not Until the Goal is Reached

જાગો, ઉઠો, વિરમો નહિ, સાધ્યો ન આશય ન્યાં સુધી —

૬૫નિપદ

વર્ષ ૧૨ સુ.] જાન્યુઆરી ૧૯૨૮ [અક ૧ લો.

વાર્ષિક લવાજમ પેઇટેલ-સાહે ૩૫ રૂ-૬-૦

ત્રી — કૃષ્ણપ્રસાદ ડોહાલાલ દેસાઈ, બી એ એલએન બી
પ્રકાશક — જીવનલાલ માધવલાલ ઠાકોર,

ગાંધી, ગિરનામ મુબઈ ન ૪

દિન માનને (કા.ય.)	રા વસન્ત વિનોદી	૧૨
ત્રિમાસિક નિષેધ અપલોકન	રા મણીલાલ અજીતરાય, બી એ	૨
કવિ દયારામ પરિચય	રા માણેલાલ સાકરલાલ, એમ એ	૫
ઉપ અને આરામ ..	રા કેશવપ્રસાદ સી દેસાઈ, બી એ, એલએલ બી	૬
આખ ઉધરી (વાર્તા)	રા વી	૧૧
વરવિક્રમ	સૌ હીરાવદમ્બી દેસાઈ	૨૧
એક સમગ્રતા વિચારો	દોડડાહો	૨૫
પ્રભાતિયુ (કા.ય.)	રા રમેશી સેવાધમા	૨૮
સસાર	રા વસંતજીવિ	૨૯
દિત વચન	સૌ સુલોચના દેસાઈ	૩૫
પુસ્તક પરીક્ષા	— રા બલવતરાય કે ઠાકોર બી એ રા કે અને રા હ	
પ્રાસંગિક નોવ વગેરે	૩ ત્રિમાસિક ઓફીસ .	

પ્રીન્ટર—શા મગનલાલ જગદગુરુલાલ

[૩૫૭૪

પ્રેસનું નામ—શ્રી 'સરસ્વતી', છાપખાનુ, ૩૫૬, નાગદેવી સ્ટ્રીટ, મુબઈ.

પ્રકાશક—જીવનલાલ માધવલાલ ઠાકોર

પ્રકટ કરવાનું ઠેકાણું—ગાંધી, ગિરનામ—મુબઈ ન ૪.

કલકત્તા અને મદ્રાસનાં સમગ્ર હિંદનાં આયુર્વેદિક
પ્રદર્શનોમાં સોનાના આંદ મેળવનાર

ઝંડુ શર્મારિયુટીકલ વર્કસ.

શાસ્ત્રીય દેશી દવા બનાવનારા.

એલફીન્સ્ટન રોડ, મુંબઈ.

દરેકે જાતની શાસ્ત્રીય દવાઓ તથા ક્વાથ ઘણાજ
કીંદાયત લાવે મળશે.

ચંદ્રપ્રભા ગુટી.

મૂત્રાશયના તમામ વ્યાધીને તત્કાળ દૂર કરે છે.

તો. ૧ની કી. રૂ. ૧-૦-૦.

મંદાગ્નિવટી.

ડીસ્પેશીયા યાને મંદાગ્નિનો ઉત્તમ ઉપાય

૦૧ રતલગી કી. રૂ. ૧-૦-૦.

વધારે વિગત તથા લીસ્ટને માટે ઉપરને
શીરનામે લખો.

તારતુ શીરનામું "ઝંડુ, મુંબઈ."

ટેલીફોન નં. ૨૨૦૮ અને ૨૨૦૯.

પ્રસક્ષત્રિય ત્રિમાસિક.

વર્ષ ૧૧ સુ.] જાનેવારી ૧૯૨૮. [અંક ૧ લા.

હિન્દ માતાને.

નમન નમન પ્રિયમાત અન્હારી, નમન નમન પ્રિયમાત,
અમ અન્તરતી દેવલડી હો, નમન તહને દીનરાત,
માવડી નમન તહને દીનરાત.—નમન૦

અગ્નિ વિરક્ષા પીરતી જતની, લલ્ય દીધાં સન્દેશ,
અન્ધારેથી વિષ ઉગાર્યું, પલ્લયું નવસે વેપ,
માવડી નમન તહને દીનરાત.—નમન૦

દિવ્ય સ્નેહના નિર્મલ ઝરણાં, અમ હૃદયે રેલાય,
પ્રેમહલક લક્ષિતની જાગી, તહારે ચરણે જાય,
માવડી નમન તહને દીનરાત.—નમન૦

તુજ સૌખ્યે અમ હિત સમાપાં, તુજ જ્યોતિ અમતેજ,
માવડી તહારે પૂણ્ય આંગણે, ભરમ થયા સૌ બેદ,
માવડી નમન તહને દીનરાત.—નમન૦

અગણિત તહારા બાળ અમે પણ; એકજ છે લલકાર,
જગત મદિ વીરરંગ જગતશું, કેરશું તુજ જયકાર,
માવડી નમન તહને દીનરાત.—નમન૦

વસન્ત વિનોદી.

ત્રિમાસિકનું વાર્ષિક અવલોકન.

તા ૧લી જાન્યુઆરી ૧૯૧૪ના શુભ દિવસે અલ્પકાવ્ય ત્રિમાસિકની બહારી અમદાવાદથી મુજબ કરવામાં આવી આજે આ હકીકત બન્યાને ચાર વર્ષ થયા છે આ ચાર વર્ષની કારકીર્દી વિષે થોડા શબ્દો આ પ્રસંગે લખીએ તો અચૂકત ગણ્યારો નહિ

ત્રિમાસિક પત્રની સુપરત અમદાવાદથી મુજબ મઈ ત્યારે માત્ર તની સાક્ષર બધુ હરિપ્રસાદ મજરાયે તેને મારે નીચે પ્રમાણે લખ્યું હતું —

“રા કેશવપ્રસાદ, રા કાન્તિલાલ, રા બૈકુંઠલાલ તથા રા શુવનલાલ—
એમનો જે ઉત્સાહ છે અને આ પત્રદ્વારા ન્યાત રોવા કરવાની એમની જે ઉત્ક્રાંતિ છે તે મને એટલી સુવિદીત છે કે ત્રિમાસિકનું લખિય દિન પ્રતિદિન વિશેષ ને વિશેષ ઉત્સાહ થશે એ બાબત મને કોઈ પ્રકારની શંકા રહેતી નથી ઉત્સાહિ”

ત્યારે ત્રિમાસિકને મુજબથી પ્રકટ કરવામાં આવ્યું ત્યારે ૧૯૧૨ જાણી વેળા ત્યારે બધુએનો દૃઢ સંકલ્પ હતો કે દરેક બાઈએ તે સંબંધી જવાબ દારીને હિરસો પોતાના ફાળા પડતો પેતે ઉપાડવો મહે તો પ્રથમથી જ વ્યવસ્થાપક મંડળને વિનંતિ કરી હતી કે વિદ્વતા, અનુભવ અને ઉદ્ગારશક્તિના મંદપણને છોડે મહાશયી ત્રિમાસિકની વ્યવસ્થામાં કઈ અગામનો ભાગ લઈ શકાય તેવો સંભવ નથી * ત્રિમાસિક સર થયા પછી થોડા વખતમાં અતુ બવ સિદ્ધ થયું કે ત્રિમાસિકનો સંચલો બોલે રા કેશવપ્રસાદે ઉપરના ત્રણે ઉત્સાહી બધુએ સાથે પોતાના કામનો અનુપમ ભાગ આપી ઉપાડી લીધો છે, અને ત્રિમાસિકને તથા આપણી ન્હાની ન્યાતને તેમણે શુજરાત તથા મુજબ ઉત્ક્રાંતિની બીજ ન્યાતોમાં છેલ્લા ચાર વર્ષમાં સારી રીતે યોજાવીતી કરી છે તથા તેને મારે બીજ ન્યાતોમાં માનની દૃષ્ટિ ઉપલબ્ધ છે તેમજ કેટલોક બાબતોમાં આપણી ન્યાતનો દાખલો બીજ ન્યાતોએ લેવા જેવો છે એમ તેમણે

* [આ રથે અમારે જણાવતું જોઈએ કે પ્રથમથીજ વ્યવસ્થાપક કમિટીના જુવાન સંચોને પોતાના અનુભવનો ભાગ, યોગ્ય સલાહ અને સૂચનાઓ કરી રા મણીસાઈએ આપ્યા છે એટલું જ નહિ પરંતુ ત્રિમાસિકનું અસ્તિત્વ અને આજની સ્થિતિ તે એમને જ આભારી છે ત્રિમાસિક આદીસ.]

પોતાના હમંગ, સ્વાર્થ ભોગ તથા હલોગથી બીજા ન્યાતોને બતાવી આપ્યું છે. ન્યાતના હાલ માટે આ ચારે બંધુઓને પરમાત્મા સાંધું આયુષ્ય બક્ષે તથા પાછલાં ચાર વર્ષમાં તેઓ ને ઉત્સાહ ત્રિમાસિકના કલ્યાણ માટે રાખી રહ્યા છે તે ઉત્સાહ કાયમ રાખો એજ આપણી પ્રાર્થના !

ત્રિમાસિકનું જીવન નીચેના હેતુઓ માટે છે (૧) ન્યાતની ચાલુ સ્થિતિનું જ્ઞાન આપવું, (૨) ન્યાતના હાલ બહેનોને ઉત્તરિત તથા પ્રગતિના માર્ગો બતાવવા, (૩) હાલના દેશકાળને અનુકૂળ જાહેરીના આદર્શો ન્યાત ઓગળે રજી કરવા, (૪) જ્ઞાનનો પ્રકાશ સર્વે હાલબહેનોને મધ્યાશક્તિ આપવો.

ગુજરાતમાં હાલ ને અનેક ન્દાની ન્દાની ન્યાતો છે તે ગહુ દિવસ ચાલશે એમ લાગતું નથી. લોકોમાં સ્વદેશનું અભિમાન જેમ જેમ વધતું જશે તેમ તેમ ન્યાત જેવી ન્દાની સંખ્યામાં હાલ નેટું અભિમાન છે તે સ્વાભાવિક રીતે કમી થવાનું. જન્મભૂમિ જેવા વિરાળ ક્ષેત્રમાં (સ્વયંતા) પોતાપણનું માન ફેલાય તેમ ન્યાત જેવા ન્દાના સમાજમાંથી પોતાપણનું માન કમી થવાનું જ. તેથી દિવસે દિવસે ન્દાની ન્દાની ન્યાતોનાં પત્રોની અગત્યતા કમી થવાની એમ મને ખાતરી છે તોપણ દિંદુ સમાજમાં ન્યાત કેવળ નામુદ યાય એવો બનાવ મારી કલ્પનામાં આવતો નથી. લગ્ન સંબંધ માટે ન્યાતનો ધણો મ્હોટો ભાગ હમેશાં પોતાની ન્યાતની બચ્ચિત્તો માટે જ પસંદગી બતાવશે. કોઈ કોઈ અપવાદ નહિ બનવાના તેમ મારું કહેવું નથી. પણ તેવા દાખલા હમેશાં અપવાદ રૂપ જ રહેવાના. પોતાના આચાર વિચાર, અમુક ખાવાપીવાના પદાર્થો માટે પક્ષપાત, અમુક રીઠી માટે પક્ષપાતઃ આવા સંસ્કારો ધણા જન્મોથી અમુક ન્યાતમાં ધર કરીને રહ્યા હોય તેને ઉલ્લેખી જવાનું સાદસ, કરનારા ન્યાતમાં હમેશાં ધણા થોડા થવાના. આ માનવું ખરું હોય તો ન્યાતની હયાતી દિંદુ સમાજના એક અંશ અથવા સેપ્સિયલ યુનિટ તરીકે કહી પણ જવાની નથી અને ત્રિમાસિક જેવા ન્યાતના પત્રોની જરૂરિયાત રહેશે જ.

આપણા ત્રિમાસિકની આર્થિક સ્થિતિ સુખર્ષ આગળ પછી કાગળોના ભાવ ધણા વધી ગયેલા હોવા છતાં સુરી રીતે ટકી રહી છે. કોઈની પાસે પૈસાની મદદ માગવાની જરૂર તેને પડી નથી પણ દલ પ્રાદકોની સંખ્યા ધણી જ ઓછી છે. જ્ઞાતિમાં એક એક ધર એવું રહેવું ન જોઈએ કે જ્યાં ત્રિમાસિક ન જતું હોય. આપણી ન્યાતની તેમ જ દરેક ભાઈઓની અને પુરોહિત બંધુઓની ચાલુ સ્થિતિનું જ્ઞાન તે કેવી સારી રીતે આવે છે તે બધા

બાહ્ય બંદેનેને ખબર છે જન્મ, મરણ, બદલી, પ્રમેશન માન, અપમાન વિશે
 વિચારે ન્યાતના બાહ્યબુદ્ધિમાં થાય છે તે બધાની સંપૂર્ણ નોંધ ચીવડ રાખીને
 આપવામાં આવે છે. આટલી જ સેવા આ પત્રે બજવી હોત તોપણ તેની
 સવિધની કારગીર્દિની જરૂરિયાત તે સાબીત કરત પણ તે તો બીજી ધણી
 પ્રકારની સેવા બજવી રહ્યું છે. ન્યાતના બાહ્યબંદેનેને ઉત્તતિના માર્ગો, શુદ્ધિની
 ખીવવણી કરી બતાવવાનો ઉદ્દેશ આ પત્રે અથા ચાર વર્ષમાં બહુ સારી રીતે
 કરે પાડ્યો છે ત્રિમાસિક બહુ ધ્યાનથી વાચનાર વર્ગ-આપણી ન્યાતના યુવકો
 તથા યુવતીઓ તથા બાળાઓ છે આપણી ન્યાતમાં રોકે તેડુ કુટુંબોમાં
 ધર્મજન્યરથાનો બધો બાર સીવર્ગ ઉપર છે, અને ધરના કામકાજમાંથી પરવારી
 પુસ્તકો કે હાથાઓ વાચવાનો વખત તેમને મળતો નથી પણ તેવી સ્ત્રીઓ પણ
 ત્રિમાસિક પોતાની ન્યાતનું પત્ર હોવાથી ખતથી વાંચે છે તેમને હાવના
 સમયમાં થી ય અણુતા વિચારો, છવનનક આદર્શ પ્રતિતિના માર્ગો બતાવવાના
 સાધન પુછે તો આ એક આપણું ન્દાનુ ત્રિમાસિક જ છે અથા ચારવર્ષમાં
 ત્રિમાસિકે ધર્મ સબધી, મૃદબચસયા સબધી, રસોઇની જાનીઓ સબધી,
 ધર્મના ઉપયોગી બીજા આર્થિક બાળતો સંબધી લેખો લખી જ્ઞાનને પ્રસાર
 કરવા બતતો પ્રયત્ન કર્યો છે ન્યાતમાં ધર કરી રહેલા બંદેનો કઠારવામદેનત
 કરી છે. વાંચિક્યની રૂઢીએ ન્યાતમાં ધર કરવા માંડ્યું છે, તેને સારી રીતે
 ખુદી પાડી રૂઢેત કરવાનો વખાણુરા હાથક શ્રમ લીધો છે તેથી આમળ વધી
 કુવારી કન્યાઓમાં જે પુરની વાસનાઓ અનેક વર્ષોના બંધત થઈ હાલના
 વખતમાં નવી જન્મવા માંડી છે, તેના ગુણ-રોષ બતાવવામાં જુના લોકમતની
 નીક નદિ રાખતા દિગ્મતપૂર્વક લખાણો લખ્યા છે ખુદ સાથે પોતાના શીષ્યની
 જિમન, રવમાનની ખીલવણી, તથા પોતાના માળાપ તથા ન્યાત માટે પોતાની
 જે જવાબદારી વધે છે તે દર્શીત વાતો રૂપે લેખ લખી બતાવવા સારો યત્ન
 કર્યો છે આપણા અવગુણ, ખામીઓ બંદેનો બરીયો દોષ તેમને તો જેમ
 બને તેમ યોગ્ય રાખેગા ખુદલા કરવા તે જ ત્રિમાસિક લેખકોને ધર્મ
 છે, નદિ તો મરજીના જણ કે ખસના જણ કે બીજા સદાર કરનાર
 અનેક જણ માંડક તેમનું બીજા રોષ ઝડોડું જાડ ઘણ આખી ન્યાતનો નારા
 મરે ફરત સારી સારી વાતો લખવી અને ન્યાતમાં કંઈ રોજના બીજા દાખલ
 થયા દોષ તેને બતાવે આપવામાં બિહી હાજની રૂતિ રાખવી એ સુમારકનું
 કામ નથી, તે તો મિત્રવાસિમાનનું કૃણ છે ખરો મિત્ર આપણા અવગુણ ટાંકી
 માત્ર કુખેને વખાણ્યા કરે તે નથી, ખરો મિત્ર તો તે જ છે કે આપણી બધો

તથા ખામીઓને બતાવી આપણને સદ્માર્ગ દોરે. ત્રિમાસિક ન્યાતના ખરા મિત્ર તરીકે ખરી વાત પ્રિય ભાષામાં ગયા ચાર વર્ષમાં આપણને વારંવાર કહી છે એમ બધી ન્યાતને ખબર છે. તેને માટે તેને પ્રમાણિક મિત્રો ધન્યવાદજ આપશે. અને તેનું દુઃખેમાં કલ્યાણજ ઇચ્છશે. શ્રિય કહેવાતી ન્યાતમાં તો સ્વદેવકતા અને નીડર લેખકોને માટેજ અંતઃકરણમાં અવકાશ હોવા જોઈએ. આપણા ન્દાના ગુણોને મ્હોટા કરી બતાવી મ્હોટા અવગુણોને ઢાંકનાર પ્હીકણ મિત્રો “શ્રિય”નું નામ ધારણ કરવા યોગ્ય નથી. ચંદનીને રસતો પડતી તરફ જતાં વળણો-નો નારા કરવાથીજ ઉધાડો થાય છે. તે શિવાય બીજો માર્ગ આગળ વધવા માટે નથી.

ત્રિમાસિક ભવિષ્યમાં પણ નીડરપણે સત્યનું ભક્ત બની ન્યાતની તથા તેની મારફત પરમાત્માની સેવા કર્યા કરો. એવી પ્રાર્થના સાથે હું વિરમું છું.

મણીલાલ અશ્વતરાય ઠાકોર.

કવિ દયારામ પરિચય.

—શ્રદ્ધાશ્રિય—

અંદમાને ઓળખાવેલો તે શું? ન્દાનપણથી છાકરાંને તેના તરફથી માણુ માણુનું પણ આનંદથી આખી પોણી બાઈના મ્હોંમાં ઝણુકીયાં કરીએ છીએ. યુવાવસ્થામાં પ્રેમ અને અંતર ઉર્મિઓના સાક્ષી તરીકે તેનો પરિચય થાય છે. સર્વ રસને પોષનાર તરિકે અંદ્ર સર્વમાન્ય છે. શિતળતા-સુખ આપનાર તરિકે પ્રસિદ્ધ છે. ક્ષીણશૂન્ય લેવા યોગી પણ તેને આશૂપણ તરિકે ધારે છે તે જ પ્રમાણે કવિ પણ સર્વ રસને પોષી રસિકજનોના અંતઃકરણના તથા મરતકના આશૂપણરૂપ યદ્ય પડે છે. કવિરાત્ન દયારામભાઈનાં પદો, ગરબીઓ, ગીતો ન્દાનાં ન્દાનાં છાકરાંને ખયપાનરૂપ યુવકોને મીઠી લહેજત આપનારાં રસના બંડારને પ્રેમના કૃપારૂપ યદ્ય પડે છે એટલુંજ નહિ પણ સર્વત્ર ક્ષીકૃણુ દેવાધિ દેવની ભકિતમાં લીન યદ્ય ગયેલાં આત્માસન આપનારાં યદ્ય પડે છે. વૃદ્ધ પુરુષોને કવિશ્રીની વાણી પ્રેમભીની છતાં અજસંસાર સમુદ્ર તરવાને નૌકારૂપ યદ્ય દિવ્ય માર્ગ ઉધાડે છે.

ગુજરાતના ઉત્તમ કવિઓમાં ગણાતા કવિ દયારામ સને ૧૯૧૭ થા બીજા મતમુજબ ૧૭૭૭માં નર્મદા નદીના કાંઠે પ્રાણોદ નામે ગામમાં જન્મ્યા હતા.

તેમના બાળ્યશાળી માતાપિતાનું નામ અચુરામ અને રાજકૌર હવે કવિએ ન્દાનપણમાં થોડો ધક્કો અભ્યાસ નામની નિશાળમાં થયો. પરંતુ તેમની સંસ્કૃત શીખવાની તીવ્ર મત્સા, તેમના માતાપિતાના અવસાયાથી સોળ સુતર વર્ષની ઉંમરે આશીને ઘેરે રહી ઉછરવા પ્રયત્ન આપના વલ્લભો'શીય રહી ગઈ.

માતાપિતાના સ્વર્ગવાસ પછી અને ચાલોદમાં કેાઇ નજીકનું સગું નહિ રહેવાથી કવિએ પોતાની છંદગીતો રહેઠો. બાગ ઉભોઈમાં આવી ગયો. અને અતે સને ૧૮૫૨ની તા. ૬ મી ફેબ્રુઆરીએ આ ક્ષણભગુર દેહનો ત્યાગ કર્યો.

કવિને જાતે જાવાનો અત્યંતિમ સોજા હતો અને તેથી પુષ્ટ વયે પણ અંરૂપ, વૃજભાષા અને બીજાં કેટલોક કાવ્ય-સંગીતનો અભ્યાસ શરૂ પાડી રહ્યો. કેાઈ મદદામાના આશીર્વાદથી દ્વયારામને કાવ્યસંકલિત પ્રાપ્ત પયાનું કહેવાય છે.

કવિ ક્રીડુલ્લચટના અનન્ય ભાવ દેશ શ્રીવત્સલ્ય અપ્રદાયના સુરવ અનુયાયી હતા. દુનિયાની સારીનરસી મા નિદા સુતિથી લેપરતા રહી તેમણે પોતાના હૃદયના ખરા ઉમરા રૂ. ગામકલિતમાં રેડી ત્રિવિધતાપમાં બળના પાગર છંદોને કાઠક અંશકિક અને અપૂર્વે શાન્તિ આપવાનું સાધન કર્યું છે કે રસિક હૃદય સદસા આનંદથી ઉમરાઈ કરેજ કે —

“ હમેાઇ ધન્ય છે કે આવા નરસલની તુ માતા છે ”

માણેકલાલ સાકરલાલ દેસાઈ.

હંધ અને આરામ.

—+*~*~*~*~+

આપણામાંથી દરેક જણુ રાત્ર પડે કે હવે છે પરંતુ હંધ આપણી કેવી રીતે કરે છે, આપણા હંધનમાં હંધની ઉપરોડીના કેટલી છે, તથા હંધવાની પણ એક કળા છે તે વાતથી ચોડાક જ જાણીતા દરેક હંધ વિના રોકને ચાલે જ નહિ હંધજ નહિ પણ સારી હંધ રાત્ર અને પસપસાટ હંધ, સર્વેને અજાણની છે. તે વિના સારીચિકીત્તમાં માનસિક શક્તિઓ ફીણ પાય છે. તે વિના આપણ સારી અને રાત્ર રચાવ જવાનો બધ રહે છે. મદવાડમાં સારી હંધ આને તો માન્ય થઈ જવાય છે, અને જો હંધ ન આવે તો મોતનો બધ રહે છે. જો હંધના દામ બેસવા દેવા, તો તે રહે જણુ તેની કિમત જાણ રાત્ર એ તો મન મને છે, પણ છે અમૂલ્ય.

હંધથી મન અને શરીરને આરામ મળે છે. જ્યાં સુધી જીવ છે ત્યાં સુધી મન અને શરીર કોઈપણ સમયે સામટો આરામ તો લઈ શકે જ નહિ. પરંતુ હંધમાં શ્વાસોશ્વાસ ધીમે ચાલે છે, હૃદય ધીમે ધીમે ધડકે છે, પાચન-ક્રિયા મંદમંદ રીતે થાય છે, આંતરડાં અને જઠર પણ બહુ જ. ધીમારાથી પોતાનું કામ કરે છે, અને સ્નાયુ, મસલ તો તદ્દન આરામ લે છે. પરંતુ આ સર્વેથી વધુ લાભકારક તો હંધમાં આપણું મગજ, પ્રમાણમાં થયેલ આરામ લે છે તે વાત છે. મગજના અમુક ભાગનું કામ તો ચાલુ રહેજ. આપણે જાણીએ છીએ કે આપણું મગજ તે એક તાર ઑફિસ જેવું છે. આપણા શરીરના કોઈપણ અવયવને કામ કરવું હોય તો તે માટે હુકમ મગજ તરફથી આવે તોજ કામ કરી શકે. હાથ હલાવવો હોય, ચાલવું હોય, ચાવવું હોય, કાંઈપણ કરવું હોય, તો મગજની ઑફિસમાંથી હુકમ નિકળવો જોઈએ, તે માટે ધીમે ધીમે પણ શ્વાસ લેવો હોય તો મગજમાંથી હુકમ નિકળવાજ જોઈએ અને તે માટે હંધમાં પણ આટલા કામ પૂરતું મગજ જાગૃત રહે છે. બાકી સર્વ રીતે તે આરામ લે છે અને જે ભાગેને આરામ મળે છે તે ભાગ જાગૃત પછી વધારે શક્તિ ધરાવતા હોય છે તે વાત ડૉક્ટરો દેખાડી શકે તેવી છે. આ ઉપરાંત મગજના પણ કોઈ કોઈ ભાગ ટેવથી, ચિંતાથી કે રોગથી કોઈવાર જાગૃત રહે છે. દાખલા તરીકે ન્હાના બાળકની માતા મળે તેવી મડબડ છતાં જાગૃત નથી, તે પણ પોતાનું બાળ રહેજ રહે તો જાગી ઉઠે છે. તેમજ રાત્રે નાટક જોઈને કોઈ આવનાર હોય છે, તો આપણે એકજ બૂમે જાગીએ છીએ. આ પ્રસંગોએ મગજ તો આરામ લે છે પણ તેમાંના અમુક તાર ચિંતાને લીધે યા તો નિશ્ચયને લીધે જાગૃત રહે છે.

આપણે હંધીએ છીએ, ત્યારે આપણી શક્તિઓનો ખચાવ કરીએ છીએ. જે જાગૃત કરીએ તો આ શક્તિઓ વધરાઈ જાય. હંધમાં આપણે આપણી શક્તિઓ તથા અવયવો વાપરતા નથી એટલે તે ઓછા ધસાય છે અને લાંબા ચાલે છે. મંદવાડના વખતમાં પણ ડૉક્ટરો કહે છે કે હંધ જેવી ઉત્તમ દવા એક પણ નથી. જે માણસ હંધમાંથી ઉઠાડીને દર્દને દવા પાવે છે તે મૂર્ખ ગણાય છે. હંધજ દવા છે દવા કરતાં પણ નિરોપ છે. શરીરના દરેક ભાગે કોઈ પણ સમયે આરામ લેવાજ જોઈએ તેથી તેમાં કસાયેલા કચરો નિકળી જશે અને નવું બળ આવશે. હૃદય આપણું સતત ચાલ્યાજ કરે છે તો પણ તે હંધમાં આરામ લે છે. જાગૃત હોઈએ ત્યારે ત્રણ વાર તે ધબકતું હોય તો હંધમાં તે એકજ વાર ધબકે છે. આ રીતે તે આરામ લે છે,

પ્રુષ્ઠ ઉમરના મનુષ્યો માટે ઉપ આવશ્યક છે પણ બાળકો માટે તો તે ધર્મીજ કિમતી છે બાળકોને મ્હોટા થવાનું છે, દરેક અવયવ ખીલવવાનું છે, નવી સક્રિયતા મેળવવાની છે, આ બધું ઉપમાજ યાચ છે. દિવસે તેઓ પ્રુષ્ઠ મેળવે છે, તથા મેળવેલી સક્રિયતા અજમાવી જુએ છે રાતે તેઓ મગેલી પ્રુષ્ઠિમાયી નવી સક્રિયતા ખીલવે છે તે માટે જ બાળકને પૂરતી ઉપ મળતી નથી તેના ઉપર ધાતકીપણ જુજે છે, અને કાલિધ્યમા તેને ધણજ તુચ્છાન યાચ છે. માટે દરેક માખાપે, અથવા બોર્ડિંગના કે ગુરુકુળના અધ્યાપકોએ આ વાતનું ચિરમરણુ થવા દેવું નહિ. બાળકોને રાત્રે મોટા સુવાડી રદવારે બ્હેલા બ્હેલા ઉડાડી, વાયવા બેસાડી દેવા તે કૂતરા છે. ઉપધીજ એમનું મગજ તેજ થશે, અને વાદદાસ્ત સુધરશે ઉપમાજ તેમની સક્રિયતા ખીલશે, અને સારી રથરશે. બાળકના ખરા દિતેશ્રીઓએ તેને પૂરતી ઉપ લેવા દેવી જોઈએ.

૫થી બીજી પણ એક વાત ધ્યાનમા રાખવાની છે આપણું મગજ તે કાંઈ એવી ચીજ નથી કે તેમા કશું હોય તેટલું ભરી રાકાય. કેટલાએક શિક્ષકો અને માખાપ પણ એમજ સમજે છે કે જેમ બાળક વધારે વખત વાંચે તેમ હોશિયાર થાય પરંતુ તેમા ભૂલ છે મગજને પણ આરામની જરૂર છે અને આરામ મેળવ્યા ૫થી તે વધારે સારા કામ કરે છે આરામ ન મળે તો તે ધસાઈ જાય છે માટે રોજ માફકસર અભ્યાસ કરવો જોઈએ, તેમ શિવારની રાત્ર પણ બોગવવી જોઈએ

ઉપ અમુક કલાકોની મળવી જોઈએ તેટલું જ બસ નથી પણ તે શાંતિ ભરી તથા અતુરજ સનેગો વચ્ચે મળવી જોઈએ આ વિષયમા મનુરિયાત વર્ગના બાળકોની રિયતિ દયાપાત્ર છે અને તે રિયતિ મુધારવી તે દરેક જણની ફાજ છે બાળકો દેરાનું ધન છે. તેમની સાંભાળ લેવી, તેમને નિર્દોશી રાખવા તે અગતની ફરજ છે આ બળતમા ખાસ કરીને મીતોમા નોકરી કરતા બાળકોની રિયતિનો વિચાર કરવો ઘટે છે પરીદમા પાત્ર વાગતાના નોકરી ઉપર તેમને બોલાવવા તે એક ભૂલમજ છે દેશની કાલિ પ્રજાની સક્રિયતાનો નાસ કરવા સમાનજ છે અહીં વખત કામ કરતા બાળકોની પણ ઉપમા કાંઈ વામ રીતે ખામી આવે તેવી યોજના થવી જોઈએ નહિ બરોબર ઉપ બાળક એણે વખત કામ કરે તો પણ સાફજ કામ કરશે ૫થી મનુરિયાત વર્ગના બાળકોને ઘણા અવાજ અને ગોપાદ વચ્ચે ઉપવું પડે છે કાંઈવાર રાત્રે કારખાનામા કામ કરતા હોય છે તો તેઓને શાંતિકરી ઉપ મળતી

નથી. વળી કોઇવાર તેના મોંખાપને મોંઝે સુધી કામપર રહેવાનું હોય છે તો પણ તે બાળકને ઉંઘાડી શકાતું નથી મટિ તેમના રહેઠાણ અવાજથી દૂર નેહાયે, તથા બાળકની માતાના કામ કરવાના ક્લાક જોઈ હોવા નેહાયે; વળી અડધો વખત કામ કરનાર બાળક મજૂરને ઉંઘ્યા પછી અલ્યાસ પણ કરાવે. નેહાયે. દેરાની કોઇપણ રીતની પ્રગતિ કરવી હોય, દુનિયાની સખત સરસાઇમાં રૂઝી રહેવું હોય તો મજૂર અને ટારીગર વર્ગને કેળવણી આપવીજ નેહાયે. સારી ઉંઘ કરાવત, રદવારના બે ક્લાક બાળક મજૂરોને કેળવવાની ફરજ, મીસ માસિકા ઉપરજ નાંખવી નેહાયે.

ઉંઘથી ખરેખરો આરામ મેળવેલો હોય તો મગજને પૂરેપૂરી સાંતિ મળવી નેહાયે. મગજની સાંતિને દરકત કરનારા, શરીરની અંદરના - પણ કારણો હોય છે તેમ બહારનાં કારણો પણ હોય છે. પ્રથમ તો સુવાનો જોરડો સ્વચ્છ રાખવો નેહાયે. આપણા કવનને એક તૃતીયાંશ કરતાં પણ વધારે સમય ને પધારીમાં આપણે ગાળવાનો છે તે પધારી તરફ ધણું જ ધ્યાન આપવું નેહાયે. ચાદર મણી જ ચોખ્ખી રાખવી નેહાયે; એ, ધોવામાં કે ધોવાડાવવામાં કસર કરવી તે ખોટી કંજુસાઈ છે. વળી કઢી પણ ચાદર વિના સુડું નહિ. તેમ કરવાથી તળાઈ ગંદી થાય છે અને તળાઈ વારંવાર બદલી શકાતી નથી. તળાઈ વખતે વખત તડકે નાંખવી અને તેમાં માંકડ યવા દેવા નહિ. માંકડને સીધે ઉંઘ બગડે છે અને પૂરો આરામ મળી શકતો નથી. તકીઆને પણ દમેરાં ગલેફ રાખવા, નહિ તો તે ચીકણા થઈ જાય. ગલેફ પણ વારંવાર ધોવા નેહાયે. સુંગ્રને જોરડો દમેરાં માળ ઉપર તથા વધારે દવા હલસવાળો રાખવો નેહાયે. રાત્રે સુતી વખતે બધી બારીઓ બંધ કરી દેવી નેહાયે નહિ; થંડીના દિવસ હોય તો ઓઢવાનું વધારે રાખવું; તથા કપડાં સંભાળીને પહેરવાં. પણ બારીઓ વાસીને ધમધારીયું કરી મૂકવું નહિ. તેથી દવા બગડે છે. પધારી ધણીજ પેચી, પીંછાની રાખવી નહિ. તેથી સરીર અંદર હુબે છે અને ચામડી બહારની દવા લઇ શકતી નથી. અવાજ કે ધોંધાટ બહુ થતો હોય છે તો પાછલી રાત્રે બરોબર ઉંઘાતું નથી મટિ ધોંધાટ વગરનો જોરડો સુવા મટિ પસંદ કરવો. છતાં પણ અવાજથી દરકત થતી હોય તો કાનમાં રૂંઘાં મોઢાટાં પૂમડાં ધાલીને સૂઈ રહેવું, કે ઉંઘ ખરાબ થાય નહિ. રદવારના બાંપે ઉપર એકદમ અજવાણ આવે તો જગી ઉઠાય છે, મટિ એમ પ્રકાર આવે તે રીતે સૂવું નહિ. અપવા તો ને બારીમાંથી

પ્રકાશ આવતો હોય તેના ઉપર બધાં કપડાંનો પડદો કરી, રેવો પણ તે વાસવી નહિ.

ઢોઢાં રાહેરોમાં ટ્રામ, મોટર, વગેરેનો અવાજ ધણો દરકત કરનારો ધમ પડે છે. રેલ્વે પણ ધણો અવાજ કરે છે. આ બધાં દબરો માણસની હંધ ખરાબ કરે છે. તેમના અવાજ ઉપર અંકુસ મૂકવો તે મ્યુનિસિપાલિટી કે સરકારની ફરજ છે. ઘણીવાર યોડું ખર્ચ કર્યાથી અથવા તો ઝડપનો બોમ આપ્યાથી અવાજ ઓછો કરી શકાય છે. આમ હોય તે દાખલાઓમાં તો સત્તાવાળાઓએ જરૂર વચ્ચે પડવું જોઈએ.

આ સધળી બહારની દરકતો કરતાં તો શરીરની અંદરની દરકતો હંધને ધણું પ્રત્યાન કરે છે. આસપાસની સાવચેતી ગમે તેટલી રાખી હોય તોપણ જો પેટમાં પરધર ભેગો બારે ખોરાક પચ્યા વિનાનો પડી રહેલો હોય તો કદાપિ કાળે હંધ આવે જ નહિ. અને જો કદાચ હંધ આવી બચતો રેવોનાં ચાલ્યાં જ કરે અને મગજને આશમ મળે નહિ. તે માટે સારી હંધ લાવવા સારું દલકો ખોરાકજ રાત્રે લેવો જોઈએ. એટલું જ નહિ પણ ડોક્ટરો એમ કહે છે કે રાત્રે હંધ અને વાળુની વચ્ચે ત્રણ કલાકનો ગાળો રાખવો જ જોઈએ. આ વાત આપણે હિંદુ લોકોએ ખાસ ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ. આપણામાં ઘણી ન્યાતો રાત્રે જમણુવાર કરે છે. જમણુવારમાં બારે ખાવાનું હોય છે અને જમીને બે જતાં જ લોકો ખડખડા ઉપરાટા હોય છે. આથી પાચન શક્તિ અને હંધ બંનેને પ્રત્યાન થાય છે. જળી બાળકો નિર્-કુશ ખોરાક અને તે પણ બારે રવાદિટ ખોરાક લે છે અને થઈ તરત બેર જમીને હંધી બચ છે. તેથી તેમને તો ધણું જ પ્રત્યાન થવા સંભવ રહે છે. પુખ્ત જમણા મનુષ્યો કરતાં બાળકોની હંધ વધારે ડિંમતી છે અને તેથી તેમના કાકા ઉપર અસર થાય છે તે વાત તો નક્કીવી છે. આ કારણોથી સામાન્ય રીતે સર્વેએ પોતાનો વાળુનો સમય કાં તો આવકોની માફક વહેલો રાખવો અથવા તો દલકો ખોરાક હંધતા પહેલાં ત્રણ કલાક ઉપર લેવો. જળી ન્યાતોના જમણુવારમાં તો દલકો ખોરાક કરવો તદ્દન અસાધ્ય છે તેથી ગમે તેમ હરીને તેનો સમય વહેલો કરવો જ જોઈએ. નહિ તો આખી ન્યાતને ધણું પ્રત્યાન થવા સંભવ છે. અત્યાસુધીમાં આવા રિવાજથી કેટલું પ્રત્યાન થવું હશે તે કાલુ માખી રહે તેમ છે.

માણસની ઉંઘ પહેલી રાત્રે ઘણી ગાઢી હોય છે અને પછી રહેવારે સ્વાભાવિક રીતે આપણે ઉઠીએ ત્યાં સુધી આંખોને આંખી થતી નય છે. જે સોડોને ઉંઘ બરોબર આવતી હોય નહિ તેઓએ રહા, કોફી, જેવા ઉત્તેજક પોણાં બપોર પછી લેવા નહિ. તે પીવાથી મગજને ઘણો શ્રમ પડે છે.*

કેશવપ્રસાદ છોટાલાલ દેસાઈ.

—:૦:—

આંખ ઉઘડી.

—૦૦૦—

(૧)

શ્રી.

શ્રી. શ્રી.—

વિ. વિ. સાથે લખવાનું કે, મારા ચિંત્ન ઈન્દુરાવનાં લખનું શુભ મુદ્દત સંવત્...ને ઈસવી...ને રોજ સાંજના ૭ વાગ્યાનું (૨૮. ૮.) નિર્ધાર્યું છે, અને તેના વચ્ચેના તે જ દિવસે સાંજના પાંચ વાગ્યે મારે રહેવાને મકાનેથી ચઢશે; માટે તે શુભ પ્રસંગે આપ-સહકુટુંબ-પરિવાર સહિત પધારી શોભામાં શ્રદ્ધા કરી અને આભારી કરો.

અમદાવાદ,

૮૦ x x x

તા... ..

}

શ્રી. રોવક,

મણીલાલ દે. ના

મધ્યોચ્ચ,

(૨)

સ્નેહી બાઈ જીજુબાઈ,

મારા આજના કામગીરી સાથે તમને મારા લખની કંઠાત્રી પણ મળશે. મારા લખ ઉપર આવવા આપણા તમામ બાઈબાઈને મેં આમંત્રણ મોકલી આપ્યાં છે.....તમારે આવવું જ પડશે. તમારા સમુજ સ્વભાવથી બધાંને આનંદ પડશે, ને વળી આવવાથી નવા જુના દરેક સ્નેહીઓને પણ મળી સહશે. વધુ કંઈ લખતો નથી. આવશો એટલે મળારો. રૂબરૂમાં બધું...એલ.

શ્રી. સ્નેહાધીન,

ઈન્દુના સલામ.

* My Magazine માંના Sleep and Rest નામે લેખને આ લેખમાં ઘણાજ આધાર લેવામાં આવ્યો છે.

(૩)

રા ઇન્દુરાવ મળીલાલ . . . દાલમાં મુળે મુનિવર્સિટીના એક પ્રોફેસર છે, તેમના પિતા દાલમાં—ના પબ્લીક પ્રોસીક્યુટરની જગ્યાએ છે, ઇન્દુરાવની ઉંમર આપરે પચીસ છેલ્લીની છે

ઇન્દુરાવનું—મળીલાલનું—કુટુંબ કેન્દ્રવળીમાં આજળ પડતું અને ખાનદાન ગણાતું ખાસી સુધારા-ખોટી ફેરિયાન-ધારા ન્યાયમાં તેમને ત્યાંથી જ આવે ધર્મ અને સર્વે પ્રસરતા

ઇન્દુરાવનું પહેલીવારનું લગ્ન તેમની સત્તર વર્ષની વયે એક અગ્યાર વર્ષની બાળા સાથે થયું હતું તેમની પત્ની સાસરામાં કૌરવ, કાવડી અને કાઠી ગણાતી તેની મીઠી છબને કીધે તેને સર્વ કાઈ ખાનપી બોલાવતું

લગ્ન પહેલાં તેનો અભ્યાસ ગ્રુજાની પાંચમી ગોપડી સુધીનો હતો, પણ પાછળથી નવરાસના સમયમાં સામરે કે નિયમમાં તેણે અભ્યાસ ચાલુ રાખ્યો હતો ઇન્દુરાવના સદવાસને અંગે તેનામાં ઇમેજ રિસાલના સરકાર પડવા પામ્યા હતા

ઇન્દુરાવના મત પ્રમાણે તે તેને ગોચ પત્ની હતી, અને પોતાની સદ-ચારીથી બાળક બની રાકે, તે મારેના સર્વ ઉપાયોને અમલમાં આણતો ઇન્દુરાવ તેને ખરા અત કસબથી મ્હાતો અને પત્નીને કેવી રીતે મ્હાતુ તે શોખવું હતું બન્નેનું તેડું પ્રેમમય-સુખી-હતું

તેમના સસાર અરસામાં તેઓ એક બાળકના માતૃપિતા યવા પામ્યા હતા

આખરે તેમનું પવિત્ર ભેટું ખડિત થયું કમુવાવડમાં ઇન્દુરાવની બેઠાલી પત્ની પોતાની વીસ વર્ષની ઉંમરે એક નમાયુ બાળક મૂકીને પોતા રિસની માદાની લોગની મરણ પામી

(૪)

ઇન્દુ મારો બાળપણનો મિત્ર હતો ગુજરાતી નિશાળમાં તેમજ દાહરકુલ અને હોલેજમાં અમે બન્ને લગભગ સાથે હતા. મારા ઉપર તેની કંઈની બને કાળજી આવતા હું નિયમમાં પડ્યો. લગ્ન ઉપર જુડ કે નહિ—તે મને નુન્ય નહોતું હોતે મેં મારા કાળો દસાવના કાળજી લખ્યો —

સુરત, તા. X X X

ભાઈ ધન્ડુ,

તારા લગ્નની કંડેરી અને તારો આશરનો કાગળ મળ્યો, ‘દિલગીર છું’ કે, તારા લગ્નમાં-તારા આનંદમાં-હું ભાગ લઉં શકું એમ નથી, મારું અંતઃકરણ કશુંલજ કરતું નથી.

તારી વ્હાલી પત્નીના મરણને હજી લગભગ એક વર્ષ પૂરું થવા આગળું હશે, તેટલામાં તારા અંતઃકરણમાં કોવરાઈ રહેલી-વસી-રહેલી-તારી પવિત્ર પત્નીને પણ હું બૂલી ગયો? તેનો અચળ રનેહ-પ્રેમ-પણ બુંસાધો?

ગયા વર્ષમાં-તારી પત્નીના મરણ પછી-હું જે ણાવો-ફરી-સાધું થવાનો હતો, ફોન-કવાડો-કે નહીં પૂરવાનો હતો, જેર ખાઈ-પી-આપવાત કરવાનો હતો, તે હું જે કોઈ બીજો? અવિશ્વમાં લગ્ન ન કરવાની તરફેણમાં કોઈ બીજો હતું કે? આતો હિંદુ સંસારની ‘વહુ મૂંધે ને હંદરડી મૂંધે’—‘વહુ તો પગની જુતી બરાબર’—‘જુતી ઘસાઈને નવી આણી’ તેમ-તેવી કહેવત તને પણ લાગું પડી? અજ્ઞાન હિંદુ લાઘવો સીના મરણ પછી તેર દિવસમાં લગ્ન કરી બેસે છે, ને તેમના મનને કે, ‘એક જનાવર ગધું ને બીજું વેચાતું આગળું’—તેમાં ને તારા કેળેરાયલા મગજમાં કંઈ ફેર? તે એક વર્ષનાં હ નેહ તેટલું જ ને?

‘ભોગભોગ-અકાળે-એમ ધાર, કે, અત્યારે તારું જ મરણ થયું’ હોત, તો તારી સદાની વ્હાલી પવિત્ર પત્ની-વિધવા-યઈ તારું નામ સંભારતી આપણાં સંસારનાં ટપલાં ખાતી-ચાત ભત-સગા વ્હાલાનું-અપમાન સહેતી, જુરી જુરી તેની છંદગીબરતા દિવસ પૂરા કરતી હોત. ના હોત તેને મન તો કંઈ આનંદ કે, સુખ. તારાં માત-પિતા સીધાં ચાલે અને તારી પત્ની તેમની તાબેદારી ઉઠાવે-તો વળી વૈતરું કરતાં પેટ ભરે અને નહિ તો તેને ‘ખિચારીને’ છંવટે કોઈનો કે કોઈનો આશ્રય લેવો પડે તે બધું રોને ખાતર? ફક્ત તારી સાથે પક્ષી માટે કે? હવે હું તારી અને તેની રિયતિ વચ્ચેનો વિચાર કર. નેહ નથી કે હું બૂલી ગયો આપણી વિધવા બહેનીની દુઃખી છંદગી?

હશે, તેટલેથી પણ બસ. લગ્ન કરતું હતું તો ક્યાં ગયો તારો આગળનો જુરસો? રનેહલતા, વિધવા જઈતી અને આસુભિલ વખતનાં લાખણો-તેને ટકા આપવામાં આગેવાની ભરેલો લગ્ન લજવતી વખતનો તારો આનંદ ક્યાં

અર્થાત્ અહીં ભેદ, હું તે દરેકનું સંચાલ કરી જતાવતો નથી પણ માત્ર દેવડાવવા આ સાથે તારાં જડમાં તેટલાં ભાષણોની નહીં બીજું હું.

પ્રેમ લગન—વિધવ—પુનર્વગનનો તું પાકકો દિમાયતી હતો અને છે, બાસુબિલને અંતરથી શ્રદ્ધા છે, ત્યારે શા માટે તું તે સાથે પ્રયત્ન નથી કરતો ? —લોકોને — સમાજમાં — દાખલો આપવા શા માટે બખત આપ્યું મનમાં નથી ભરતો ?

આપણા આગેવાન દિંદુઓ—ભાષણ કર્તાઓ—સુધારાના દિમાયતીઓ—જૂના રિવાજની પૂસરી ફેંકીદેવડાવનારાઓ, ભાષણોમા, કોન્ફરન્સોમાં, ને છાપાઓમાં મ્હોટા મ્હોટા ભાષણો—લેખો—આપી, પ્રસિદ્ધ કરી, જેમે તેની સખતમા સખત પ્રતિજ્ઞાઓ લે અને પાલકોમાં પાસે લેવડાવે, પણ ઘેર નય એટલે બસ સાહેબ ઠગાર. બાષણ બાષણને ઠેકાણે ને પોતે પોતાને ઠેકાણે તેમની ભતે અમર યશમાં કાઢ કરવાનું આપ્યું તો તેઓ પહેલ કરી જતાવી સમાજને દાખલો આપવા કરતા તેઓ તો જૂના રિવાજને અનુસરવામાં અને જાહેર ચર્ચા બાલે તો આમ ધણું ને તેમ ઘણું કરી પોતાની ભતને નિર્દોષ કરાવી છટી જવાના. ત્યારે આમ છે ત્યારે સુધારો કવી રીતે થવાનો ? ખરી બખતે હઠી જઈએ ત્યારે આપણે સુધરવાના કયારે ?

હવે તું કાંઈ ન્હાનો કીસ નથી કે, તારો હાથ પકડી કોઈ તને પાછાવી દે. હવે જ્ઞાના કાંઠે તો તે અમારે હડહડતું ભૂકું જ સમજવાનું.

તારી મજૂરી હું તપલા સુધારાવાળાઓ સાથે કરું તો તેમાં બિહું હું ? શા માટે ના કરું ? તારામાં—અલધરમા—અને તેમનામાં ફેર રો ?

* * * *

મને લાગ્યું તે લખ્યું નેટલો મિત્રનુંતરીકેનો દક્ક હતો તેનો ઉપયોગ કર્યો. લખવાનું તો હજી યજ્યે છે, પણ બસ—

શીં તારો હિતેચ્છ

બીજી

૬ (૫)

જુનામઠ

તા ૪ ૪ ૪

ભાઈ ઇન્દુરાવ,

તારાં લગની કોઠાની મળી, જણાવવાને વિલગીર છું કે હું અને તારી બાબી તારા લગ ઉપર આવી સંકીર્ણ એમ નથી આમ તજ અને આમદ માટે ઉપકા,

મહારા સાંભળવામાં આવ્યું છે કે, તારા પિતાએ તારા સસરા પાસેથી મહેરામણીમાં મોટી સખત રોકમ પડાવી છે, અને તેમ છતાંયે તને તેના બદલામાં એક અણુધન નેતરું વળગાડવા તૈયાર કરી રાખ્યું છે. તારા આગળ પડતા કેળવણી કુટુંબમાં જ્યારે આવો દાખલો અને ત્યારે બીજાની રીત વાત?

ફક્ત આટલાં આજ કારણને લીધે મન પાછું દઢે છે. આને તું આનંદ માની શકે?

તારી આગલી સ્ત્રીના છોકરાને ઓરમાન મા મળશે અને તેથી તું, તારી સ્ત્રી, કે તારો છોકરો કોઈ શું સુખી થઈ શકે? કદાચ દાસમાં ઠીકઠાક ચાલશે, પણ છેવટનું સાલ તો રહેવાનું જ.

ખરાને ખરું કહેવામાં હું કંઈ ખોટું જોતો નથી, સહે તને ખોટું લાગે,
લીંબ તારો,
કલ્યાણ

(૧)

કલકત્તા.

તા. ૨૨ ૨૨,

ચિ. લાઈ ઇન્ડુ,

તારા લગનનું ઓચિંતું મુદ્દતે કરેલું જોઈ હું તો અચંબામાં પડી. કેટલોકે વખતથી તારું નામ ચગડાળે ચઢેલું જોવામાં આવતું હતું પણ હું તેમાં કશું ખરું માનતી નહોતી. ગયા અઠવાડિયામાં જાના કામળમાં કંઈક ઇસારો હતો. પણ મેં તો ધારેલું કે, તારા મક્કમ વિચાર આગળ જાનું કંઈ ચાલશે નહિ..... છેવટે તારા કામળથી બધો ભરમ સાગ્યો.

તારા લગનનાં અવસરને મારે આનંદનો માનવો. માનવો તો જોઈએ કે, સાધ પરણે છે. દિલગીરી ફક્ત નાનીના કામળથી જ ઉપજે છે.

નાની લખે છે કે, 'જાણે તારા લગનમાં છાની કોપળીઓ પડાવી છે, અને તે તારાથી છાનું રાખ્યું છે. બાપાજી બહે છે, પણ તેમણે આંખ આડા ધન કર્યા છે. બીજું વળી તે લખે છે કે, નથી સાક્ષી તો તદન ડોણું છે. સાધ તેમાં કંઈ બચતો નથી, કારણ કે, તે તો અત્યાર સુધી મુંબાઈ રહેતો હતો.

બાઈ ઇન્ડુ! મારું અંતઃકરણ લખે છે. અને લાગે છે કે, બહેને સાધને બચાવવો જોઈએ. રક્ષાબંધન-રાખડી-બાંધી આવતા વર્ષેલગી તારું રક્ષણ કર.

વાને મેં અતારની આશિષ આપી હતી. વીરપસથી તે આપી છે, તે તે વીર પસથી લેનાર બ્હેન તને ફસાવા દેશે ?

તારા મનથી તું આ લગ્નને માટે ખુશી છે ? તેને માટે પૂરતી તપાસ તેં કરી છે ? મારે તો 'ભાઈ' લાવે તે બાબતી !' કબુલ કરવી પડે

'નાનીની પાસેથી ખરી ખબર મેળવજે-મેળવવા પ્રયત્ન કરને બાપાજીએ પૈસાને લીધે લીધું મૂઝું' હશે અને બાએ ભરાવ્યું હશે કે, મદદ મહેનતે તું કબુલ થયો છે, તેમા એમણે આડે આવડું નહિ, ને બાએ તો એના અસહી સ્વભાવ પ્રચાલે બધું કહ્યું હશે. બાના સ્વભાવથી તું ક્યા અનુભવો છે ?

બ્હેને ભાઈનું બહુ તાકડું લેઈએ તારા ખરાં અંતઃકરણથી તું કબુલ થયો હોય તો મારે મન તો આનંદ ! નહીં તો જન્મભેર અલગ ડોળા સાથે તારો ભેડાએલ સસાર ભેડ મારે મન બળી જશે મારાથી તને દુઃખી ભેડ શકારો નહિ

મારે આવડું કે ના આવડું તેની સમજ પડતી નથી આવીરા તો ખરીજ કે ભેડી છેલ્લી પડીએ તને બચાવાય ! બીજું લખુ ?

મારો આવા હશે ? મૈયત બેરી માટે તેમને લાગણી નહિ હોય ? હું એમ નથી કહેતી કે, તેઓ બીજી વાર ના પાડે, પણ તેમને જ્યારે આવી પ્રદ બધે ત્યારે વિધવાઓની સ્થિતિમા ફેરફાર કરવાને શા માટે તેઓ આડા પડે છે ?

જિયારી બેરી છદ્ધાભેર સડધાં કરે, ને ગરદ ખુશ ખુશાલ મદદયા કરે એ બાપણા સસારનો અન્યાય નથી ? સસારનો ક્યાં દાખલો લઈ ? આ તારોજ દાખલો, તું પરખુવા તૈયાર થયો બીજાની ક્યાં વાત કર ? તમારાથી એક પત્નીરૂત ના પાળી ચકાવ ? તમારે લીધે સીએ પોતાની આખી છદ્ધા દુનખા ગાળે, પણ તમારાથી એમના ભેટલું' એ ના લેઠાય ? એ અન્યાય નહિ ? ત્યારે ઉવટે અન્યાયનો ન્યાય ક્યા ? ધન્ય છે સીએને, નહિ પુરખાને !

સામાજિક વ્યવસ્થામા તમે આમ દારસો તો રાજદારી બાબતમાં તમે છું સંભાળયો ? એક વ્દાણી સ્ત્રી બૂલાય તો બીજું તું તમે નહિ બૂલો ? તમારા દાયમાં રહેલું સામાજિક વાતાવરણ તમે જુવાનિયાઓ નહિ મુધારો કે, ન્યાયને માર્ગ નહિ દોરો, તો તમે કરશો છું ? તમારા ઘરમાં અન્યાય તમારે દાઈ થાય, ત્યારે તમારે માથે એવા અન્યાયો બીજાને દાઈ કેમ ના થાય ? મેજવવાને લાગ્યું હો તમે તો !

તે બધું જોઈ, પણ આટલી ઉમરે તું તારા પોતાના લગ્નનો સવાલ બા-બાપાણના હાથમાંથી ન લઈ શકે? પહેલાં ન્હાનાં વર પદ્મચોનાં લગ્ન થતાં તેમાં તો માળાપોનેજ બધું ઉપાદી લેવાનું હતું. તમે આટલા મોટા પછ, તમારી પોતાની મરજીની વિરુદ્ધ હોવા છતાંયે, સન્નિધ્યના સંસારને ખુશાડવા ફક્ત માળાપની મરજીને અનુસરે. તે હદાપણ કરેલું, નહિ? લગ્ન જેવા સવાલ તમારા હાથમાં ન હોય તો દેશના બહુન સવાલમાં માથું કેમ મારશો? આટલી તમારી પરતંત્રતા! તમારીજ છે, તો સ્ત્રીઓની કેમ ના હોય?

આખા પછી બધી વાત.

તને સખવર માટેજ આ કાગળ લખેલો છે, તમારાં બધાંની તબિયત સારી હશે. એજ.

લી.

સો. તમ્હુની આશિય.

(૭)

અગદાવાદ, તા. ૪ ૪ ૪.

ભાઈ બીણુંભાઈ,

તમારો કાગળ મળ્યો. તમારાં કાગળથી અન્ધકારનો પડદો છુલ્લો થઈ ગયો છે. મારી પત્નીનો પ્રેમ-તેની મૂર્તિ-આગલા સર્વ પ્રસંગો અને સાંભરી આખ્યા-નજર આગળ તરી આગ્યા. તેને આપેલું વચન યાદ આપ્યું..... ૪ ૪ ૪ આ કારણેને લીધે અતે માઈ મન ફેરવાયું.

મારી પત્નીનાં વચનો યાદ ઠેવડાવવા-સંભારી આપવા-ખાતરે હું તમારો હુમેસનો તાબેદાર છું.

ધરમાં રોજ ચાલતા કંઠાસને છેવટનો દૂર કરવાના હેતુએ હું મારી બાના ખાસ આશરેને તાબે થયો હતો અને એવી ખબર નહતી કે, મારા પિતાએ છાની રકમ લીધી છે. આ રિવાજને હું ધિક્કાર તો નહિયા પછી તેને અમલમાં કેવી રીતે મૂકી શકું? •

રેનેલતા-વિધવા જયંતી-આસુનિલ-વખતનાં લાપણોની નંકલો બીડવા ખાતર તમારો ઉપકાર માનું છું. તમને હું ખાતરી આપું છું કે, હું પણ મારી પત્નીની પાછળ ફાપી હાલતને સુખી, માની લઈ વિધુર રહીશીરા.

લગ્ન ન કરવાના વિચાર ઉપર હું આવ્યો છું. આજ રાતની મેલમાં પૂને જઈશ. ત્યાં જઈ હિન્દ સેવક સમાજ (Servants of India Society)માં જોડાઈશ, અને દેશની બતલી સેવા જાનવીશ.

મને સીધે રસ્તે ચઢાવવા બદલ તમારો જેટલો ઉપકાર મારું તેટલો ઓછો છે.

લી૦ તમારો સદાનો

ઇન્દુ.

(૮)

અમદાવાદ, તા. ૪ ૪ ૪

ભાઈ ઠંઠયાણુ,

તારો કાગળ મળ્યો. મારું કુમળું ફૂલ જેવું બાળક મને અંતરથી વંદાણું છે. તે મારી સોની પ્રસાદી-ચાપલુપ છે. તેને મારે શા સાર કરાવાની રહેવું પડે?

જે હું લગ્ન કરું તો તેને કદી મુખ ના મળે એ ખુલ્લુંજ છે.....હું તેને મારી છાતીપર રાખીશ અને જાણે તેની વંદાસસોળ માતા મરીજ મધ નથી એમ તેને સમાજીય

તારા કાગળ ઉપરથી મેં સપાસ કરી ત્યારે મને જણાયું કે, તારી વાત તફત ખરી હતી આ બાબતમાં મને ખરેખર ઠગવામાં આવ્યો છે.

હું જોઉં. આમાં તફત અભવૃષ્ટિ-નિહોષજ-દતો. મારી ભૂલ એટલી છે, મેં પહેલેથી સપાસ કર્યા વગર તેઓના ઉપર વિશ્વાસ મૂક્યો, પણ ઉવર તેમણે મૂંઝા વિશ્વાસનો દુરપયોગ કર્યો.

લગ્ન ન કરવાના ઠરાવ ઉપર હું અંતે આવ્યો છું.

તારા કાગળથી મને કશું ખોટું લાગ્યું નથી.

લી૦ ઇન્દુ.

(૯)

અમદાવાદ, તા. ૪ ૪ ૪

અ. સા. મુશ્કેલી નહુ ઇહેન.

બહેનો 'દોલે' તો તમારા જેવીજ દોલે આપણાં દેશને દવે તમારા જેવી બહેનોની પગેપગે જરૂર છે. સાધુનું રક્ષણ કરવાને યોગ્યેલી બહેનો દરેક ધામાં દોલે.

નાનીને પૂછવાથી જાણી ખબર જણી છે. એણે મને પહેલેથી ના કહ્યું એવું કાલજ એને એમ જણાયું કે, મારી મરજી ત્યારે આમ છે તો વચમાં

હું શું કામ આડે આવું? એનું કહેવું એક રીતે ખરું હતું, પણ તેને તમારા જેવા યતાં ના આવડ્યું!

બા અને બાપાજી તો હજી નકારમાંજ નય છે. તમને તમારો જવાબ આપું?

આપણું સાંસારિક વાતાવરણ અસહને બંધબેસતું હતું, પણ પછી તેમાં સડો લાગતાં એટલે સુધી પહોંચ્યો છે કે, તે સડાને પહોંચી વળવા હાલમાં કાંઈ હાથ બીડતું નથી. એ સાંસારિક સડો આપણને સડાવે છે, અને સાથે દેશને પણ સડાવે છે. એ સડામાંથી થોતે કેવી રીતે છટકવું અને દેશને કેવી રીતે છાડવો, તે માટે દરેકની આંખ વધતી છે પણ હજી નેહએ તેવા પ્રયત્નો થયા નથી. એનો કાંઈ શોધક નીકળ્યો નથી અને ખરી નાડ કાંઈએ પારખી નથી. સૌ જૂદા જૂદા રસ્તા બતાવે છે, તેને માટે ખરો ઇલાજ કયો છે, તે અજમાવાય છે. હજી તે માટેના અખતરાઓ અદ્ય નય છે, ને સફળે પાય છે, સરળ રસ્તો હાથ આવતાં લાગેલો સાંસારિક સડો એની એજે નાથ પામશે.

ખરૂંજ છે અને અત્યાર સુધી પુરવાર થયું છે, કે સ્ત્રીઓ કરતાં પુરૂષો હતર્યો. પુરૂષો સ્વાર્થી અને મતલબી છે.

સૌ સૌનાં સુખ માટે પ્રયત્નો કરે છે. પુરૂષોએ આવા પ્રયત્નો કર્યા છે. હવે સ્ત્રીઓએ પોતાને માટે પ્રયત્નો કરી રસ્તા બોળવાની જરૂર છે. સ્ત્રીઓ ન્યાં સુધી તેને માટે તૈયાર નહિ હોય ત્યાં સુધી કાંઈ થું કરશે?

આ સવાલ આગળ સ્ત્રીઓની શત્રુત્વતા નજરે આવે છે. સ્ત્રીઓએ પુરૂષો પાસેથી તે દૂર કરાવવાના પ્રયત્નો કરવા નેહએ.

તમારે હવે આવવાની જરૂર નથી. તમે જે અન્યાય આંગળી કરી બતાવ્યો તે મારી નજરમાં હતર્યો છે, ને તેને ન્યાય આપવા હું હવેથી લગ્ન કરનાર નથી.

આજે રાતે પૂને ભડ છું. ૨૧. ગોખલેવાળા સંસ્થામાં જોડાઈ તે મારે આપણામાં પેઠેલા સડાને દૂર કરવાનાં ખ્યાલાં બોળીશ.

અહીં બધાં સારાં છે: હવેથી કાગળ પૂને લખશો. એજ.

લીન

ધનુના દંડવત્ પ્રણામ.

(૧૦)

મુરબી પિતાશ,

મને ખરા જણાયલા કેટલાક કારણોને લીધે હું આખરના નિશ્ચય ઉપર આવ્યો છું કે, મારે મારા આ લગ્ન ના કરવા મારા માટેની કાળજીને લઈ આપે જે કાર્ય આરંભેતું તેમા હું આપને નારાજ કરું તેથી ધણેજ દિલગીર છું

મારાથી છાતી ... .પાસેથી લગ્નની પહેરામણીને નામે જે રકમ આપે લીધી છે, તે તેમને પાછી મોકલાવી આપશે. લગ્ન ન કરવાના કારણમા આ મને મુખ્ય જણાયુ છે, કારણ કે આ વિવાજને હું ધિક્કાર છું

આજની મેલમા પૂને જઈશ સાથે મારા બાલકને પણ લઈ જઈશ ત્યાં જઈ હિન્દ મેવક સમાજ (Servants of Indian Society)મા બેઠાઈમાં

મારી ખાત્રીજ છે કે મારે આ પગલું આપને અને મારી જાને ઉદ્દતાઈ લેરેલુ લાગશે સમાવદાલાએ. મને ફાદી ગયેરા-વહી ગયેયો-ગણુરો, પણ મને કાંઈ દરકત નથી આરા છે કે થોડા દિવસમા મારા ઉપરનો આપનો શુરેસો ઉતરી જશે

મને પાણી પોથી-કેળવો-મ્હોટો ક્યો તેના બદલામા હું કશું કરી શક્યો નથી તેથી મારે અત કશું બને છે મને કેળવણી આપી છે, તે જ ખાતનો મારે બસ છે ખીજ મિલકતની મારે જરૂર નથી

તા શુક્રેજ મારે આ પગલું સરસુ પડ્યું છે,

મારી જાને પ્રણામ લેતને આશિષ

લી૦

ઈન્દુના સાહાજ દડવત્ પ્રણામ

(૧૧)

અમદાવાદ, તા ૪ ૧ ૪

મુરબી,

આપને જણાવવાને દિલગીર છું કે, આપની ચી૦ ... સાથે મારે સમ્મનનાર હવે, પણ તે હવે હું કરવા અસક્ત છું

મારા પિતાશને આપની પાસેથી પહેરામણીને નામે જે મ્હોટી રકમ લીધી હતી તે પાછી લઈ લેશે અને કદાચ આપવા ના કહે તો હાંટમા ફરિયાદ માગ વસુલ કરશે. મારી પાસે તેમની સહીનો પુરાવો મોજુદ છે આપને લખી આપેલી પદોચ સહીચુસ (ખોટાંચ) ઉપર આબાદ પડી રહી છે

મારી આપને નમ્ર સૂચના છે કે મારા પિતાજી પાસેથી આપને જે રકમ માછી મળે તેમાંથી આપની ચીં.....ને પૂરતું શિક્ષણ આપશો. આપણી આગળ પડતી ન્યાતના પ્રમાણમાં આપે કશું પણ શિક્ષણ આપ્યું નથી.

હીં

ઈન્દુરાવ મણિલાલના પ્રણામ.

(૧૨)

અમદાવાદ, તા. ૪ ૪ ૪

સુરજીવી પિતાવુદય, ...

કેટલાંક કારણોને કીધે હું લગ્ન કરી ઓરમાયાંતું સાલ કાઢપણ રીતે ન કરવાના મક્કમ કરાવ હપર આગ્યો છું, અને કાંઈ પણ ધાંધલ ના થાય તે માટે આજે રાતના પૂને ભડું છું. સાથે ચીં...ને લેતો ભડું છું. ત્યાં જઈ રવ. ગોખલેવાળી સંસ્થામાં જોડાઈશ. આપ ચીં...માટે બહિર રહેશો. આપને ચીં (દીકરીના)...વિના અમરો નહીં, તે સ્વાભાવિક છે, પણ હું તેને મારી સાથે લઈ ભડું તેમાં હું સુખી થઈશ એમ માની લેતો ભડું છું.

હીં

ઈન્દુના પ્રણામ.

—ધી.—

—:૦:—

વરવિક્રય.

સને ૧૯૧૭ ની નવેમ્બરની તાં ૩-૪-૫ નો દિવસ આપણા હિંદુસ્તાનના ઇતિહાસમાં સુવર્ણ અક્ષરે ઇતરવયો છે. તે દિવસોગાં ગોધરા ખાતે ભરાયલી બંને પરિષદોથી ને તેમાં ચર્ચાયતા વિષયોથી ભાગ્યેજ કોઈ અનુભુ દશે. બંને પરિષદોમાં આપણી ન્યાતના ચણા સ્ત્રીપુરુષોની હાજરી હતી એ ધણી આનંદની વાત છે. આવા દરેક ભહેર કાર્યમાં આગળ પડતો ભાગ લેનાર પોતાને હમ્ય અને કેળવાયલી કહેવડાનાર ન્યાતમાં અને બાળલગ્ન, કેળવણી વગેરેના ભાષણોથી સભાઓ ગળદનારના ઘરોમાં વરનિક્ષયરૂપી દુષ્ટ શાશ્વત સ્નેહીની માફક ધર કરી રહ્યો છે એ શું બોલું શોચનીય છે. અભણ અને અજ્ઞાન કહેવાલી ન્યાતોમાં થતાં વિકલ અને બાળલગ્નની માફક જે આપણી ન્યાતમાં થતું હોય તે આપણામાં અને રહેમનામાં શું ફરક રહ્યો? અજ્ઞાનતાને કીધે અને અસમજથી રાખી મૂકેલા દિવાજ તે કેળવણીને પ્રચાર

પતાં પાંચ દસ વર્ષે જરો; પરંતુ તેથી કોમોના તે રિવાજોપર ટીકા કરનાર આપણે કેળવણીઓમાં મુદ્દરો પછીજ દાખલ કરેલા હુદ રિવાજને જો દૂર નહિ કરીશું તો તેના પરિણામો શું આવશે ને આપણે કેટલા નીચે જઈશું તે કદી શકવું અશક્ય છે

આપણે કેળવણીમાં ચંદ્રને આપણી ન્યાત્રામાંથી કયો ખરાબ રિવાજ દૂર કર્યો? બાળવચનને પણ કંઈ આપણે હોસે દૂર નથી કર્યો-એટલે કે આપણે કેળવણીના બગની જ્ઞાનની દ્રષ્ટિથી અટકાવ્યા નથી પણ એ તો પડ્યા ત્યારે દેવને નમસ્કાર કર્યો માની લીધા. બાળવચનથી હાનિ છે એની બાવના હજી અમારામાં સ્ત્રીઓમાં આવી નથી આ તો છોકરાને બહાવ્યા રિવાજ છૂટકો નથી અને તે લેખ વધારે પરીક્ષા પાસ કરશે તેમ તેની કિંમત વધારે આવશે વરની આ રિપતિ થતા સ્વાભાવિક રીતે કન્યા મોહી થાયજ; એટલે કે યોગ્ય વખતે લગ્ન એ આપણે તેડેલો પરાણો નથી પરંતુ આવેલો અણ-ગમતો પરાણો છે કાંઈ પણ માતા પોતાની છોકરીને તદુરસ્તીને ખાતર કે યોગ્ય કેળવણી આપવાની ખાતર મોહી નથી કરતી અમુક પ્રકારનું શૃદ્ધિશિક્ષણ, વિદ્યા, સંગીત, ગોનોનિગ્રહ વિગેરે જે નીતિરીતિનો ઉચ્ચ કેળવણી સામગ્રી તેમ માતા તરફથી જે પૂર્વ કાળમાં અપાતી તેના તો આજે સ્વર્નાંગ છે.

આજે તો અમે ચાર બહેનો એકઠા ગળાએ છીએ કે દુખ રડીએ છીએ કે શું કરીએ? છોકરી મોહી થઈ છે તે નિરાતે હવે પણ નથી આવતી આજે ઠેકાણું પડતું હોય તો આજે લગ્ન કરે પણ શું કરીએ? કંઈ દાખમાં છે ઇત્યાદિ વાતો કરીએ છીએ ને તે સરકાર અમારી પાસે બેઠેલી અમારી કન્યાઓને અમે તાલે અતલે પાડીએ છીએ અમુક હમ્મર સુખી અખંડિત કોમાર્યવૃત્ત પળાવી માતા, પત્ની અને પુત્રવધૂ તરિકે દરેક રિથિતિમાં રહી શકે અને યોગ્ય ફરતે બાળથી શરૂ એવું શિક્ષણ આપવુંજ જોઈએ એવી માન્યતા ને તેને અંજો દાખવી જોઈતી દ્રઢતા એ જેના અભાવે કન્યાઓને યોગ્ય શિક્ષણ આપી શકાતું નથી દેખાદેખી જે હાલ શિક્ષણ અપાય છે તેનાથી ઉત્ત્તરજાતા, ખર્ચાલપણું, સ્વતંત્રતા રિવાજ ખાસ સંગીત ફાપહો દેખી શકાતો નથી વર્તિકચરણી હુદ રજાસ દિવસે દિવસે વિશેષ પ્રસાર પામતો ભય છે ને એ નીચ લોખંડકતા આપણે કેના કટના કળ ચાખ્યા છે. તેનું શું પરિણામ આવ્યું છે? આપણે કેટલું અધમપતન થયું છે ને આપણી શું રિથિતિ થઈ છે એ ખુદ્દુ કરીને કહેવાની જરૂર નથી કારણ કે તે સમણું મોહારા માતિજંદુઓ કે જાગિનીઓથી અભળ્યું નથી, એ રિથિતિનો-એ પરિણામનો

-વિચાર પણ કંપારી ખંડા છે. પરંતુ ધણુજ આશ્ચર્યજનક છે ને તેટલુંજ મનસ્પદ છે કે આપણે તેને આચારમાં મુકાયલો જોઈએ છીએ ને તે પણ ધણીજ શાન્તિથી જોઈએ છીએ. તેને માટે કોઈની પણ આંખ ઉઘડતી નથી. કંઈ પણ રસ્તા નથી એ શું એાણું સારમભર્યું છે. એ રિવાજ ચાલુ રહેવા દેવાથી તો આપણે આપણને કેળવાયલા અને સુધારેલા કહેવાનો હક્ક પણ શુભાવીએ છીએ. ન્યારે આપણી ન્યાતમાં આપણેજ સુધારો નહિ કરીએ તો પછી બીજું કોણ કરશે ? આપણી ન્યાતમાંજ ને આપણે કાંઈ ન કરી શકતા હોઈએ તો પછી બહાર મ્હોટા મ્હોટા ભાષણો આપવા તે પગ નીચે લંકા બળે ને પારખી આગ બોલવવા જેવું છે ને એટલું તો હવે ચોક્કસજ છે કે ભાષણો કયે કયે કાંઈ વળે તેમ નથી. વિચાર કરતાં આચારની-કલા કરતાં કરી બતાવવાની-વધારે જરૂર છે.

આઠલો વખતથી આ દુષ્ટ રિવાજ પ્રચલિત છે છતાં પણ કોઈએ એવી મહેલ કહાડી છે કે ન્યાતના રિવાજ ઉપરાંત એક પાઈ પણ લીધા વિના લગ્ન કરવું- પૈસા તો આવે તે માગે નય નહ. એવો પ્રિસાસનો પૈસો કાંઈ ટકતો નથી. પરંતુ આપનારને તેથી કેટલો કલેશ થાય છે, કેટલો ત્રાસ થાય છે તે તો તે જ જાણે. વધુ સારમાવા જેવું તો એ છે કે ન્યાતના પૈસાદાર ધરો પણ આ અપવાદની બહાર નથી. ત્યાં તો ઉલ્ટો આ રિવાજ વધારે પ્રમાણમાં છે. હજી આપણે આટલેથીજ નથી અટક્યા એ લોકો તો આપણું દ્વિદૃત્વ ને મનુષ્યત્વ હર્ષા છે. કહેવાલો કે આપણે એ નીચ લોકચક્ષુમાં આપણે હાથેજ તેની આકૃતિ આપી છે ને તે કૃત્ય તે એ છે કે કન્યાવાળાના ધરખાર ગીરો મુકાવી તેની આખી જીંદગીમાં પાઈ પાઈ કરીને સંધરેલી રૂકમ બેદનર ને પાંચ હંદરની ચેલી ત્રીજેરીમાં સાચવીને શુદ્ધિથી કને મૂકાવીને મ્હારા નિદાન ગણાતા, કેળવાયલા કહેવાતા, સુધારકમાં ખપતા, કન્યાચિક્ર્ય ને બાળલગ્નના ભાષણોથી સભાઓ મજવતા, સો ઉંદર મારીને બિલાડી પાટ બેઠી હોય તેવા બાળુઓ વસીલો પંચમાં જઈને દિન્દુતા પવિત્ર ગણાતા દેવ, જૌહરત્યા, બ્રહ્મહત્યા ને ગીતાજીના સોગત ખાઈ આવે છે. આવા આપણા સત્યવકૃત્ત્વ ને ધર્મનિષ્ઠતાને માટે વધુ સખતાં જડ કલમ પણ કંપે છે પરંતુ મ્હારા જ્ઞાતિજંધુઓ મનુષ્ય નથી કંપતા (કારણ અમે દ્વિમતવાન દ્વિત્રિય છીએ-જે કે ભુટે નામ તો છે ને-) તે શું એાણું સારમભર્યું છે ? આ રિયતિ જેમ વધુ વખત ચાલુ રહેશે તેમ આપણે વધુ ને વધુ નીચે જઈશું. ને યોહાંધણું બાકી રહ્યું હશે તે પણ શુભાવીશું ને આપણું કેટલું અધઃપતન યશે તે કલ્પવું અસાધ્ય છે,

શ્રીમાન્ દોશલાલ જીવનલાલ
(વ્યવસ્થાપક મહાકાગ)

રચિત અલૌકિક રસપૂર્ણ વાર્તા

યોગિની કુમારી.

કીમત ૧-૪-૦ પોસ્ટ, પેટ્રોલ વી પી ખર્ચ ૦-૪-૦

બંગાળી સાક્ષરરત્ન રવીન્દ્રનાથ ટાગોરનું રસપૂર્ણ નાટક.

ચિત્રાગદા.

કી. ૦-૮-૦

વી. પી. પે ૦-૨-૦

સુપ્રસિદ્ધ હિંદી સ્ત્રીકવિરત્ન

સા. સરોજીની નંદુના તત્વજ્ઞાનપૂર્ણ કાવ્ય ઉપરથી

લખાયેલી સામાજિક નવલકથા

સ્વર્ગ કે રમશાન.

કી. રૂ. ૧-૮-૦

વી પી. પે ૦-૪-૦.

ચાલુ લઠાઇનો આબેહુબ ચિતાર

અને

જર્મન કવિસરની મહત્વાકાંક્ષા.

સંગ્રામ ક્ષેત્ર.

(વીરરસમય વાર્તા.)

કી. રૂ. ૧-૮-૦

વી પી પે. ૦-૪-૦.

સોલ એજન્ડસ—બાર્થેન ત્રેડિંગ કંપની.

સુસેતસં, પબ્લીશસં, પ્રી-પ્રેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ-૨.

‘‘એક ચક્રમના વિચારો (વાહ).’’

—*~*~*~*

અધિપતિરાજે કૃપા કરી મારા દોઢ ટાલા વિચારો માટે ગયા અંકમાં જમા કરી આપી તે માટે તેમનો હવકાર માનું છું. અને વળી ગઇ વખતેજ ‘‘વધારે આવતા અંકમાં’’ એમ કહીને મેં મારો હક રાખ્યો હતો તે હકની રૂએ, હું વળી પાછા મારા યોગ વિચારો લખી મોકલું છું.

ગઇ વખતે મેં જણાવ્યું હતું કે સગવડ વખતે આપણને કેટલી સતમાણ થાય છે, તથા મારાજ ઠોકરાના હમ વખતે મણેશ માટે, હું આર્ય સમાજ, પ્રાર્થના સમાજ દોવર છતાં, કેવી રીતે બેસાડવા પડ્યા હતા, ત્યાર પછી શું થયું તે હવે જણાવીશ. પછી મારો બાપીસ વર્ષનો છોકરો એની સાસુને બોળે બેસવા ગયો. તથા ભેડે ભેડે સારૂ પણ ખાવાનો હતો. વાદરે મારો નાનકડો કોકલો. કેવો સારો ચોખ્યો હતો. હું કહું છું કે હવે આ રિવાજનું શું કામ છે? ત્યારે બધા મને ચક્રમ કહે છે. પણ બોલો સાહેબ ચક્રમ કેણુ લાગે છે? હું કે આ રિવાજ રાખનારા? ત્યાર પછી વળી મારે ત્યાં રાખણની માણુ ભેળવાની હતી. આપણે તો ઉપરની બારીયેથી બધો લાલ ભેળા કરતા હતા. કારણ કે એ આપણા ક્ષેત્રની વાત નહિ. એ તો બેઝીઝ રૂપાર્થની વાત. એટલે આપણાથી બોલાય નહિ. એ પેઢાદી માટેની માણુ આણી હતી. અને તેમાં દહીં નાંખ્યું હતું. આ દહીં બધું સંચાલું સમ્રેટ હતું, એ તો પૂરે પેરની વાત એટલે સૌ બજારનાજ દરો. આમાં ખાંડ નાંખીને ભેળવાતી. યોડું છી પણ અંદર નાખવાનું હોય છે પણ એ તો કહેવાય પ્રાંચ રોર અને તૃપ્તાય પા રોર. આમ ભેળીને પછી જે માણુ ગોલાઓ બાંધીને લઈ ગયા વેવાઈને પેર. આ કારણાર બધો પ્રણેક કલાક મારે ત્યાં ચાલ્યો, અને એક આવે ત્યારે બીજું ના જડે. એમ કરતાં યોંપાટે એટલો મુશ્કેલ કે એતો સગમંજ શોભે વળી આ માણુમાંનું સુંદર સંચાલું દહીં તો છોકરીઓ ન્યાતમાં બેંચવા નિડળે. ઉનાળાનો દહાડો હોય તો દહીં વખતે ફદફરી પણ જાય. અને છોકરીઓને ખાસો પ્રાંચ છ કલાકનો ઉદયમ મળે. વળી કાઢને વધારે ઓછું અપામજીતો લટવાનો લાલ પણ મળે. મેં કહેલું કે આ રાખણની માણુ કાઢી નાંખી અને જે તમને બેમ હોય તો શકનું, યોડું, દહીં મોકલો. જમડેલું દહીં અને તે પણ સચકો લયકા, ન્યાતમાં નહિ બેંચાય તો ચાલ્યો. પણ પહેલ કોણુ કાઢે? લીક ચાલ લીક!

પહેલ ના કાઢરો, બીજ ના કાઢરો અને રીત પણ ના કાઢરો મોપવારીની
ભુમ પાડો, પણ નકામા ખર્ચ જોગા ન કરો. છાકરીઓને મજૂરા વખત
નથી પણ રાખરણુ ઠંડે ચલા છે.

વળી ત્યાર પછી તણી છાપવાની વાત આવી કોઇ દિવસ તરવારનું
મહો પણ નહિ જોયલું તે છાકરો ખલે તરવાર લગાવી ઘોડે બેસી બઢેરાને
મચ્છવેધ કરવા નિકળ્યો. મે કોઇને પૂછ્યું કે વાઈ હવે આટલું ના મ્યું
હોય તો ! ત્યારે વળી પાછો મને દોઢ ડાહ્યો અને ચાપલો તથા ચીકલો કહી
મારા એક વૃદ્ધ કાકાએ મને ચૂપ કરી દીધો. પણ પછી તો મહોટો લખ્ખને
વરઘોડો નિકળ્યો. થોડી ઘણી ન્યાતની ગાડીઓ એકઠી કરી હતી પછી વળી
એક જેવી તેવી વાડી હતી વાડી તો છુટાઈ જવાનીજ હતી, અને મારાજ
હાથનો કારજાર હતો એટલે મે એક ત્રણ રૂપિયાનું બોખું આપ્યું હતું.
પણ એટલું એ આપ્યું તો પડ્યું હતું વાડીની આસપાસ જીવાનીઆ ટોણ
હવે તેમની પાછળ મહોટો મરહો હતો તેમણે નવા કપડા તથા લાલચોળ
પાધડી પહેર્યા હતા કોઇ દિવસ ના પહેરે તેવાઓએ પણ પાધડી પહેરી
હતી હું પણ તેઓમાનો એક હતો-આ સૌ તો બોળખાતા પણ ન હોતા
તેઓ બધા ધીમે ધીમે ગશીર મો રાખી ઠાવકા ચાલતા હતા ત્યાર પછી
ઘોડી ઉપર વરરાજ બેઠો હતો ઘોડા ઉપર સુનેરી સાજ હતો. વરે જરીને
જમો, મહોટું પિતાબર, સુનેરી પાધડી, અને શરીર પણ ઢંકાઈ જાય એટલો
શેરો પહેર્યો હતો એને દેખાવ તો કંઈ વિચિત્રજ લાગતો હતો. આવા
કપડા શું કામ એને પહેરાવતા હશે ? સારા સ્વચ્છ કપડા પહેરીને પસળવા
જાય તો શું લક્ષકિયા અધુરી કહેવાય ? કોણ જાણે કે તેને પૂછાય ? પૂછ તો
કદાચ ચક્રમ કહે ઘોડી પાછળ બેસા કઠેરાખધ ચાલતા હતા અને કેટલાએ
દસકા યયા ગવાતા આવેલા ગીતો ગાતા હતા એમને પોરાક પણ ચિત્ર
વિચિત્ર હતો કિમતી તો હતોજ ચોલીતો હતો કે નહિ તે તો કોણ
જાણે ! આમ બધું સરખસ જહેવાઈને ઘેર પહોંચ્યું તો અર. ત્યાં વરરાજ
આની બળીના ફેરા ફર્યા બળી ઉચ્ચનારા બિચારા કંપાતા મામાએના
! હાથ મુજબ જતા હતા કારણ કે અદર કાંઈ નાના સરખા કન્યા બાઈ
હોતા પણ ખાસા સત્તર વર્ષના હતા તો પણ આવી બળી કેમ કાઢતા
શે ! વરરાજાએ સોડીઓનો માર તથા પૂરીના પ્રહાર મૂંગે મોઢે સહન તો
હાં પછી સૌ અદર ગયા પુરુષ વર્ગમા નાળિયેર ઠંડે ચલાના હતા એટલે
ખાટ જખરે યઇ ગયો હતો. સૌ પોતાના દાજજ કે ગરદાજ સગાના

ટકા મળી લેવામાં પડ્યું હતું. આવું, ઉત્સાહ, ગાંધીય કે ચોલા કાંઈજ
લેવામાં આવતું ન હોતું. બસ ટકા ટકા ને ટકાજ. આમ ટકા બેઠાંને
હું તો પરન્યાતના સાજન આગળ ટકાનો બન્યો હતો.

પુરુષોને બેસવા માટે કાંઈક ઠીક હતું. પણ સ્ત્રીઓને તો ચાકમાંજ
બેસવાનું હતું. તેમાં કાંઈક થોડું ધણું પાયરું હતું. અને બાકીને ઠેકાણે
તો પાયરું ન હોતું એટલુંજ નહિ પણ પાણી ઢોળાયતું હતું, સ્ત્રીઓ બધી
પોતાની ઝીકની, બદલાની, કસબની સુંદર સાડીઓ કે પટનીઓ સાથે અંદર
ગઈ અને ગમે તેમ ગોઠવાઈ. અને એકે એકની સાડીનો કચ્ચર ધણું નિકળ્યો.
શું સ્ત્રીઓ માટે રીતસર ગોઠવણ કરવાની પણ શાસ્ત્રમાં મનાઈ હતી? સ્ત્રીના
દરજાની, સમાન હક્કની વાત તો બાબુ ઉપર રહી પણ કાંઈ સાધારણ
વિવેક તો તેમના તરફ દર્શાવવો નેહ્યો? તેમનાં કપડાં ન બગડે તેટલું તો
નેહ્યું નેહ્યો? બાકીઓ એમાં કાંઈ માન આપવાનો સવાલ નથી એ તો
આપણનેજ નુકસાન છે. એમનાં કપડાં આપણાંજ ખીસામાંથી ખરીદાય છે.
માટે જરા આ વાત ધ્યાનમાં લેયો. કાંઈને મોટે તો, મર્યાદી બાલાય નહિ,
એટલે અહિંજ લખું છું. લક્ષ્મિયા ચાલી. બ્રાહ્મણો ગોત્રોચાર કરી ગયા.
વરકન્યાના કુળના શુભમાન કરી ગયા પણ બધું સંસ્કૃતમાંજ. ન સમજે
વરવાળા કે ન સમજે કન્યાવાળા. પછી બધી ક્રિયા ચાલી તે પણ સંસ્કૃતમાં.
સંસ્કૃતપદોના રાખય લેવાય તે પણ સંસ્કૃતમાં. કન્યાદાન અને પતિગૃહણ
યથું તે પણ સંસ્કૃતમાં. અમારા ચિરંજીવીની સેકંડ લેંગ્વેજ તો ફારસી હતી;
અને કન્યાને તો એકજ લેંગ્વેજ હતી, મધર ટંગ શિવાય બીજું કાંઈ બાલુવા
કુરસદજ ન હોતી, મળી. એટલે પરણનાર યુગલ આમાંથી શું સમજ્યા હશે
તેની તો તપાસજ ના કરી હોય તે સારું. વળી દેવની સ્તુતિ પણ સંસ્કૃતમાંજ.
આપણે બધા તેમજ બ્રાહ્મણ બિયારા એમજ ભણે છે. કે પરમેશ્વરની ગાત-
બાધા સંસ્કૃત અને તે વખતે હાઇસ્કુલનો ક્રમ આપણા જેવો નહિ હોય
એટલે સેકંડ લેંગ્વેજ તરિકે ગુજરાતી સ્વર્ગમાં દેવતાઓ ભણેલા નહિ હોય.
એટલે સંસ્કૃત સિવાય બીજી કોઈ ભાષામાં એમની સાધના કરીએ તો કદાચ
તે સમજે નહિ. ઠીક બાકી ઠીક! નસરે પરમાત્માની પણ આ ઠીક વાત!
અને સ્તુતિ કરનારા તો બિયારા સંસ્કૃત ભણે નહિ એટલે એમના આત્માને
તો શાંતિ તે સ્તુતિથી ક્યાંથી મળે? પણ હજી કાંઈની ધ્યાનમાં બધી ક્રિયા,
સ્તુતિ, રાખય, ગુજરાતીમાં કરવાનું ઉતરતું નથી.!! , આમ લક્ષ્મિયા યઈ
રહ્યા પછી વળી વડીયુબડી યઈ. તેમાં એ કાંઈ કાંઈ ફારસી, ધમાધમ,

હલગરા, વગેરે લખવા જેવું છે વરકન્યા છંદ રમ્યા. કન્યા સંતાપ. વરે
ખોળી, વરરાત્રી નાલા બને ખાટલા હપર બેઠાં. અને ગાડીમાં સભિષ્ટ બેસી
ઘર આવ્યા. આ બધું તો મેલ રૂપીડથી થઇ ગયું. પણ કારભાર આખો
શત ચાલ્યો હતો. આમાં શી મજા થઈ ? શું આ ધર્મ પ્રમાણે છે કે રીત
છે ? આ કાઢી નાંખ્યું હોય તો ?

હાલ તરત ખાટલા હપરજ વાંચનાર વિચાર કરશે તો ખસ છે. વળી
અધિપતિ કૃપા કરશે તો આવતી વખત વિરોધ.—

લી૦ દોડડાહો.

—:૦:—

પ્રમાતિયું.

—••••—

હકને સર્જિના નીર વસ્યાગીયા,
તુજ વિના ન્યાત ને કોણ તારે;
ફૂલ રિવાજ તો, ઘર કરી ને રહ્યાં,
તેહને તુજ વિના કોણ કાઢે.—હકને૦
સર્વે સંસ્કારમાં લગ્ન સંસ્કાર તો,
આપણે સહ અર્ધિ એટ ગણતો;
ધર્મે ક્રિયા થકી, ગૂઢ બહુ હેતુથી,
લગ્નથી દંપતિ એક થાતા.—હકને૦
ધર્મેને ફર કરી, સ્વમાનને તણ દઈ,
લગ્નની રીતમાં લીખ લેતા;
ન્યાતિના બાઈતું ને વળી બાઈતું,
હુદયને બાળીને નત વચ્ચે;—હકને૦
આ નથી રોબતું, હુદયને પૂછ દું,
ન્યાતની આબર પદાર કુબે;
માત ને તાત તો આજ કન્યા તણા,
દીન દારિદ્ર્યથી ખુબ કુબચા;—હકને૦
મેઘ આ દીનતા હુદયને બાળતા,
માત ને તાત સહ બાલિકાના;
નારી જાતિ તણે, અવતાર કુઝી થણે,
નળને બાળીને ખાખ કરતા;—હકને૦

हठ धृति ब्रह्मने। वीर जति तन्ना,
इष्ट रिवाज आ बंध करवा;
स्नेहयी धारणे ह्य वियारने,
धर्म सेवा तन्ना ना विसरतो—हठने०
स्नेही-सेवाधर्मी.

संसार.

(ओधवल सहेरो कहेले त्याभने—ये वांढ)
ग्हारी लुगारी पक्षी संभं छे प्रीतंगी,
मणीयां नजनी जणे अयानक आन ले;
"सद्वज करे आ सद्वज सभागम आपणो"
वाभनेले कंछ देयां करी दाखले;—ग्हारी०
सजगे आ वन दावानज दुःख रोडपी,
पारधि सरे लंछ करतो निरादिन रोडले;
नथी करिने अहीआ कडीका जेसतां,
नन्मी पाभ्यां नदिं कंछ लवन मोजले;—ग्हारी०
जुमंजे जुले जुले सुंदर मोरवा,
ताये इहे इण आवाने मावले;
भीकां नदिं 'पछुं' कडेवां केजने याभतां,
भूजे बरज वजतां पाणी वारले.—ग्हारी०
सुंदर स्नेह-सरिता करे कांडे,
यंजु बायुं करुं अमृत पानले;
मणीयां छे तो आनंद कुंजे शुंजतां,
प्रीते करुं भीकां कसरप जानले.—ग्हारी०
संघी नथी रहुतां होय विसाररो,
येथी मजरो धरी अमुधरी आनंदले;
इरर करतां कयाने कयां छी नथुं,
मजथुं ले, मेजवरो नजने नायले;—ग्हारी०

वसंत नयोति.

જીવન સર્વસ્વ પતિમાં મનમતિને વિલીન રાखवा हितवचन.

(અંતરે અહાહા-એ લય)

બહેનો! નિજ પ્રિયતમ પતિ માંલ, તમ મનમતિ કરને લીન,
માનો છવન કરી એ ખીણ,
ને છે રનેહનું સાચું ચિન્હરે; બહેનો.
સદૃશ્યાલોકારે યોલો રૂં કરો, નિજ ગૃહ સાંતિ સદન,
સર્વથી અંતર અલિપ્ત રાખીને, રાખને હસતું વદનરે; બહેનો.
વિશુદ્ધ સાત્વિક રનેહનું દેને, નિજ પ્રિય પતિને દાન,
જેના પરિણામમાં પામી રહેશો, દિવ્ય સતીયું સ્થાન રે; બહેનો.
ને રનેહ ભળવના કાળે છાડ્યાં, આભૂષણો ને ગ્હેલ,
તેવો દેવી રનેહ જ આળે, ચિરત જનોમાં રહેલરે; બહેનો.
અર્ધોગતા ઓ નિજ પ્રિયતમનાં, લીન બનો શા કાજ,
હૃદયથી હૃદયને હેળવી લઇને, લોગવો તે જ સામાન્યરે; બહેનો.
કાર્ય કરતાં કરણ રૂપમાં, ધરને રહે તદાકાર,
આદર્શભીય છવન દરોવતાં, પામશો જમ જયકાર રે; બહેનો
સુલોચના બહેન.

પુસ્તક પરીક્ષા.

૧.

“તત્ત્વચિંતન યાને નિત્યપાઠ શિક્ષાપત્રી.”*

આપણે સામાન્ય રીતે લેખકો કે પડિતો યતા નથી. આપણું વળણ બૌદ્ધિક તરફ સત્તા પ્રાપ્તિ તરફ અને સનાની સાથે સાથે મળતા કે સત્તામિત્ર લોગો તરફ-આપણા પૂર્વજોએ એવું તો સુદૃઢ બનાવેલું છે કે શૈકાઓ થયાં આપણે એમનાં બાલકો દરમિયાન ચીલાઓમાં આપણા છવનપ્રવાહને વહેવાડયા કરીને હીએ આપી કરીને આપણામાં ધર્મ અને વિદ્યા તરફ ને છવેનું વલણ થાય છે તેઓ પણ પણ ખાદ્યાચારની કમંડલા તરફ

* જેમ્સ એલનકૃત Meditations નો અનુવાદ. જ્ઞાનવર્ધક પુસ્તક-ખાતામાં પ્રકાશક છવનલાલ અમરથી મળેતા.

અને વિદ્યાના પોષણ તરફ વળે છે. બેસક, જે જનસમૂહનું સામાન્ય વલણ આ પ્રકારનું હોય તેમાં પણ જમાને જમાને કેટલીક અપવાદરૂપ વ્યક્તિઓ પેદા થાય. શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્યના જીવનવૃત્તાંતમાં એક પરોતાણી તેના પુત્રો અને ત્રણ ચાર બ્રહ્મસૂત્રિયોનાં નામ આવે છે. ગંધા જમાનામાં સદ્ગત પ્રાણુલાલ શંભુલાલે કેંઈક પુસ્તકો રચ્યાં હતાં. અને સદ્ગત સાકરલાલ દુર્ગારામનાં એકાંત જીવનમાં શુદ્ધ ભક્તિભાવનું સરલ અંતઃકરણ તેની નિર્મલ પુરોષો ચાર તરફ ફેલાવી રહ્યું હતું. સદ્ગત અંબાલાલ સાકરલાલ અસાધારણ બુદ્ધિપ્રેલાવળી ન્યાયાધીશ તરીકે અને દેશનાયક તરીકે પ્રથમ પંક્તિમાં ઝળક્યાં તે ઉપરાંત એમના ભાવભોગાના વિચારમૌલિકો અને એમની શૈલીની અજબ લક્ષ્યવેધિતાને લીધે એઓ પોતાનાં જમાનાના લેખક-ગુરુઓમાં પણ સ્થાયી કીર્તિ પામી શક્યા. સદ્ગત જગવાનલાલ સંપતિરામ પણ ગુજરાતી ભાષાનાં સાક્ષરરત્નોમાં કાચગ નામના મુકી ગયા છે. કવિ નર્મદ અને હોપ વાંચન માણના લેખકો મળીને જે મુઠ્ઠીભર કલમખાતેએ આ જમાનાના બધેના પાપોનાખ્યો તેમનામાં “કાલગ્નસનો વૃત્તાંત” એ સરલ અને મનોહર ઇતિહાસ લખનાર સદ્ગત મણુલાલ મથુરાદાસજીનું નામ પણ ગુજરાતી સાહિત્યના ઇતિહાસમાં લાંબો સમય ટકશે. આગલા જમાનાઓમાં પણ આવા કોઈ કોઈ યદ્ય ગયા હશે. પરંતુ આ હાખલાઓ અપવાદરૂપ છે. બ્રાહ્મણ જ્ઞાતિઓમાં જેમ જેમ અનેકાનેક શાસ્ત્રીઓ, વિદ્વાનો, કવિઓ, ભક્તો, સંન્યાસીઓ આદિ જમાને જમાને પ્રકટે છે, તેમ આપણી ન્યાતમાં યતું નથી. કલમ કડછી અને બરછીના સમન્વયનો પેશો નાગરોની માફક આપણે પણ છે, એમ આપણે આગળથી ચાલી આવેલી ઉક્તિને ગર્વથી સમ્મારીને કોઈ કોઈ વાર કહીએ છીએ ખરા, પરંતુ આપણી કલમ તે અમલદારીની સહીનું ખીલાડું ચિતરવાની કે વકીલની. પોતાના અસીલના પડની હકીકતો રહ્યું કરવાનીજ કલમ યદ્ય ગઈ છે. સરસ્વતી દેવીની કલમનું રૂપ એ કોઈ કોઈ અપવાદરૂપ વ્યક્તિના હાથમાંજ ધરી શકે છે.

આથી કરીને રા. રા. ચૈત્રકલાલ શ્રીપતરાય ખી. એ અને રા. રા. લાલવરાય હકુમતરાયે આ ચોપડી બહાર પાડી છે તેથી અમને વિશેષ આનંદ થાય છે. અને અમે આશા રાખીએ છીએ કે એઓ પોતાનાં વિદ્યારોજ આવો ને આવો સતેજ રાખી વખતોવખત ખીજી ચોપડીઓ પણ પ્રકટ કરશે. એકાદ ચોપડી બહાર પાડનારો તો હાલનાં વાતાવરણને બળે આપણામાં સંખ્યાબંધ માણસો

યવા લાગ્યા છે. દાખલા તરીકે ૧૧ ૧૧ માણેકવાલ સાકારલાલે, ૧૧ ૧૧ ધીરજલાલ કેરાવલાલે, અને ૧૧ ૧૧ ચંદુલાલ મહિલાલે સારી કવિતાઓ પ્રકટ કરેલી, ૧૧ ૧૧ ચિમનલાલ હરિલાલ સેતલવાડે, ૧૧ ૧૧ છુસાખીદાસ ગંગાદાસે, અને ૧૧ ૧૧ નીલકંઠરાય ડાહ્યાભાઈએ એક એ સારી ચોપડીઓ બહાર પાડેલી, અને ૧૧ ૧૧ ધીરજલાલ નરભેરામ, ૧૧ ૧૧ ધીરજલાલ ચિમનલાલ, ૧૧ ૧૧ અંબ-કલાલ ચંદ્રસેન તથા એમનાથી ન્હાની ઉમરના બીજા પક્ષ કેટલાક લેખકો આપણામાં હાલ છે, જેમાંથી એક કવિતા વધારે પોતાનો વિધાયોગ કામમ શખશે તો સારી સાહિત્યસેવા બજાવી શકશે એવી આશા રહે છે પરંતુ આપણી ન્યાતનું ક્યાંથી વસણ ઉપર લખ્યા પ્રમાણે જુદી ન્યાતનું હોવાથી પ્રજાખરા માત્ર આરંભ કરીને વિરમી નય છે, બીજે ચોને થટી જાય છે, અને એમના તરફથી બાધવા માડીએ તે આશાઓ અધૂરીજ રહે છે આ ચોપડીના કર્તાઓનું કર્તા તરીકેનું ભવિષ્ય આ પ્રમાણે ડુંક ન નીવડે એવી આશા રાખીએ છીએ

ચોપડી ઇમેજ ઉપરથી તરજુમે છે તથાપિ તેની ભાષા સ્વસ્થ છે અને એમાં તરજુમિયા વાકયો અને રાજ્ઞ કોષ્ટકોયજ છે. પાને પાને બોધ છે તે અતિશય શાત અને સારિત્વ રાજ્ઞોમાં અને શાતિ તથા સારિત્વતા હરેક પ્રયાસે ખીલવવાનો છે. આપણા ખરા રાત્ર આપણા રાગદ્વેષ છે, આપણી દુષ્ટકી વાસનાઓ છે, આપણે જે ખરા વિજય મેળવવાનો છે, જે ખરા સત્કર્મ કરવાના છે, જે સાચો ધર્મ વિકસાવવાનો છે, તે આ આસુરી સપત્ને દાખી દઈ હૃદયપદ્મમાં દૈવી સપત્નના શુદ્ધ બીજ રોપી તેને ફાણે ફાણે પાળીપોળીને ઉછેરવા અને ખીલવવાનો છે જે આત્મા પોતાનું પોત આ પ્રમાણે વિકસાવે તેજ પોતાનો ખરા મિત્ર અને બેલી અને સદૃશ છે આપણુ શુદ્ધ શાત રસથી જગદળો એવી આકાશજ ખરી ગદરવાકાશ છે આ આકાશનો તનઓ એકવાર ખરેખરા ચેત છે તો પછી તેનામાં ઇષ્ટ પરિણામ સંગોપાત સિદ્ધ કરવાની સકિત પણ પૂરેપૂરી છે પરિણામમાં ક્યાંય રહે છે તે આપણી પોતાની નિર્બળતાને લીધે રહે છે, વાસનાબળ વરફ આપણો વિરાગ અને આત્મા ઉપરનો આપણો રાગ પૂરેપૂરો ભમે નહિ તેને લીધેજ રહે છે એ વિરાગ અને એ રાગની વધુ વધુ જમાવટ કરવી એજ જીવન છે, એજ સત્કર્મ છે, એજ કર્મબદ્ધન, અને એજ મુક્તિ છે આ પ્રમાણેનો બોધ આ ચોપડીમાં પાને પાને અને તિથિએ તિથિએ અનેક શુદ્ધિપ્રયુક્તિ, દાખલા દલીલ અને

અલંકારો તથા વચનામૃતો વડે તેમજ એક સરખી સરલ અને સાંત રીતીથી કરેલો છે. જે કંઈ આ ચોપડી સાંત ચિત્તે વાંચી શકશે અને તેનો બોધ ધારણ કરી તે પ્રમાણેનું આચરણ પ્રકાશ મળી શકશે, તે દરેકને એમાંથી તેની એકાગ્રતા અને દૃઢતાના પ્રમાણમાં ખરેખરો લાભ મળી શકશે. વળી બીજી ચોપડીઓની માફક આવી ચોપડીને આદિથી અંત સુધી સજગ વાંચીએ તોજ લાભ મળે એમ પણ નથી. બલકે આવી ચોપડીઓથી હલદીજ રીતે વાંચવાની હોય છે. ગમે તે વખતે સાંત ચિત્તે ગમે તે ખાતું ઉઘાડી તે આપ્યું કે તેનો ગમે તેટલો ભાગ વાંચીએ તો થે બસ છે. જે કંઈ વાંચન કરીએ તે સાંત ચિત્તનું વાંચન જોઈએ, તે પછી તેનું મનન જોઈએ અને તે વર્તનમાં ઉતારવા માટે આગ્રહ જોઈએ. જે આ પ્રમાણે કરી શકતા નથી તેમને આવી ચોપડીથી લાભ થવાનો સંભવ પણ થોડોજ છે. અને સામાન્ય વાંચનારાઓ વિશે તો આમાં અખાતું એક વચનામૃત ઉતાર્યું છે તેજ ખરું છે; એ અહીં ટાંચી આ અવલોકન પૂરું કરીએ છીએ.

“શ્રીશ્રી માયા તે છાની છરી, મોટી ધણે મારે ખરી.

બળગી પાછી અળગી ન થાય, જ્ઞાનિ પડિતને માંસથી ખાય,

પડે શીલો યહ શ્રીશ્રીને (જો) હલો, -સાર્વજીક અખો તેને, જલો.

નદ્યામાં ધોયા કરે ઝૂંડડા, ખાઈ ખીને યયા ખૂંટડા.*

જગત પ્રમોદો નડા યહ, પણ શ્રીશ્રી માયા તે માંસી રહી;

ઠાયા કરે તે શ્રીશ્રીની પસ, શ્રીશ્રી તે નડાનો કરશે શસ.”

બળવંતરાય કલ્યાણરાય ઠાકોર.

૨.

મેટરલિકેના નિબંધો—(ગુજરાત પ્રાચીન સભા અધ્યમાળા નં. ૩.)

સાધાંતર કર્તા રા. ધનસુખલાલ કૃષ્ણલાલ મહેતા, ડિ. ૦-૬-૦

રા. ધનસુખલાલ હવે ગુજરાતી સાહિત્યમાં રસ લેનારી આલમમાં અભણ્યા રહ્યા નથી. તેમની વિનોદી વાર્તાઓ, રહસ્ય પૂર્ણ ગંજિર અંગ્રેજી-ઉપરથી લખાએલાં લેખો, અને ડાટેકટીવની કથાઓ આપણને પરિચિત છે. મેટરલિકેના નિબંધોનું સાધાંતર કરીને તેમણે જતાવી આપ્યું છે કે આવા ગંજિર અને મનનશીલ લેખો માટે પણ તેમનો સાધાપ્રસાવ પૂરતો છે. મિત્ર, પૂર્વ છવન, અને સ્ત્રીઓ એ પ્રજા વિષયના નિબંધોનું સાધાંતર આ

* ખૂંટડા: માતેલા સાંદ. † પ્રમોદો જગતને અતિ આનંદ આપે.

પુરતકમાં કરવામાં આવ્યું છે. મેટરિક તે આત્માના સૂક્ષ્મ અને ગદન રહસ્યોને યોજનાર બેલજીવમનો કવિ, શીલસુદ, અને નિબધકાર છે તેના નિબધો લેખનકળાના હંચા નમુના રૂપ છે, છતાં જે તેમાંની ભાષા અટપટી અને મુશ્કેલ છે તેા પણ આ વિરલ અને ગદન પુરતકનું સાધાન્તર કરવામાં શ. ધનસુખલાલે વિજય મેળવ્યો છે તે માટે અમે તેમને અભિનંદન આપીએ છીએ. સાધાતરની રાજ્યાતમા શા ધનસુખલાલે મેટરિકના જીવનનો દુઃક હેવાલ આપેલો છે તે પણ ઉપયોગી યદ્યપદવાનો સંભવ છે આશા છે કે શા. ધનસુખલાલ પોતાની રાકિતનો સાક્ષ આપી હજી પણ શુજરાતી પ્રલને વધુ આભારી કરશે.

૩.

દ્વારામ કાવ્યસુધા—પ્રકાશક શા માણેકલાલ સાકરલાલ દેસાઈ, એમ જે આ શોભિતું નાનકડું પુરતક એક શુભ યોજનાની રાજ્યાત રૂપે છે શુજરાતના જાણીતા અને પ્રિય કવિ દ્વારામનું સ્મારક જાળવવાની યોગ્ય દિલચાપ વડોદરામાં રાજ યદ્યપ છે અને તે માટે “રૂપીઆ ૬૮” કાઢ્યું છે આ ૬૮ એમને એમજ ઉપસવવાનું નહિ રાખતા, કવિ દ્વારામના ધણાજ જાણીતા યુવવા કેટલાએક કાવ્યોનો એક સમઢ ઉપરના નામથી પ્રસિદ્ધ કરી તેની કિંમત એક રૂપિયો રાખવામાં આવી છે. આ રૂપિયો સ્મારક ૬૮માં નરો આ પુસ્તકનું પૂઠુ ચાર્ટ પેપરનું છે અને તેના ઉપર ખરી જાળવતા શ્રીકૃષ્ણનું સુદર રંગીન ચિત્ર આપેલું છે પાછળના પૃષ્ઠા ઉપર કવિ દ્વારામનું ચિત્ર છે આ સમઢમાં લગભગ ત્રીસેક ધણી સુદર ગરબીઓ પસંદ કરવામાં આવી છે. દરેક જાણે આ ગરબીઓ મેળવવા માટે તથા સ્મારકના સ્વતંત્ર કાર્યને મદદ કરવા માટે પણ, આ પુસ્તક ખાસ યંગાવતું જોઈએ અને જોમની સ્થિતિ હોય તેમજ તેની વધારે નકલો લઈ વહેંચવી જોઈએ સ્મારક પડાથી, હબાઈમાં આવેલું કવિનું ધર ખરીદી, તેને જાળવી રાખવાનો, ત્યાં તેમની છબી થા પૂતણ મૂકવાનો, કવિના અપ્રસિદ્ધ પુસ્તકોનું સંશોધન કરાવવાનો, તથા કવિની વાર્ષિક જયંતિઓ ઉજવવાનો વિચાર રાખવામાં આવેલો છે આ શુભ દિલચાપ અપહરત નાસ્તિયંકુ ખાણેકલાલસાકર, ઉપાધી લીધો છે તે તેમનો સાહિત્ય સૌખ્ય દર્શાવે છે આ આપણને આનંદનું કારણ છે અમે માણેકલાલ સાકરને સૂચવિશુ કે આ યોજના આખા શુજરાતમાં જોઈએ, અને તે માટે જુદા જુદા ગામોમાં આ પુસ્તકો મોકલવા જોઈએ

૪.

પ્લેઝ, ક્લયરોઝ, કાલેરા, ધરની માખી, મેલેરીયાના મન્દરે ઈત્યાદી
રોગોનાં ઉચ્ચ સેનીટરી એસોસીએશન તરફથી અમને મળ્યાં છે જેનો સાબાર
સ્વીકાર કરીએ છીએ. ઉચ્ચ સેનીટરી એસોસીએશન છેલ્લાં ત્રણ વર્ષથી
ઉચ્ચમાં સ્થાપનામાં આવી છે અને તેની વ્યવસ્થા અને હેખરેખ ઉચ્ચ છલ્લાના
કલેક્ટરના પ્રમુખપણા નીચે એક વચવાલી કમિટી રાખે છે. સદર્દુ એસોસીએશન
તરફથી આરોગ્ય શાસ્ત્રનાં રોગોનાં બુદ્ધિ બુદ્ધિ વિષયો ઉપર વિદ્વાન ડોક્ટરો
પાસે લખાવી ઉપાવનામાં આવે છે. તે સિવાય ઉચ્ચ છલ્લાના બુદ્ધિ બુદ્ધિ
ગ્રામોમાં મેલેરીયાના મન્દરે આરોગ્યતાના નિયમો સમજાવવામાં આવે
છે. મેલેરીયાના અટકાવ સાર કમીનાઇનની ટીકડીઓ ગયે વર્ષે મફત બંધ-
વામાં આવી હતી. આ એસોસીએશન એક માત્ર ત્રણ વર્ષથી દરિતમાં આવી
છે છતાં ધણું સંગીન અને સાર કામ કરી રાખે છે તેનું સર્વ માન એસોસી-
એશનના જતસાદી સેક્રેટરીઓ ખા. બા. આદરજી મંચેજી દલાલ અને
રા. નરહરીલાલ કુરુણામ દેસાઈ બી. એ ને છે. અમે આ એસોસીએશનને
તન, મન અને ધનની મદદ આપવા સર્વને વિનંતિ કરીએ છીએ.

૫.

શ્રી મોટ બ્રાહ્મણ વિદ્યોત્તેજક સભા પ્રથમ વાર્ષિક વૃત્તાંત:—
સદર્દુ પુસ્તક તેના પ્રકાશક બ્રહ્મ ગિરિભાંડર મણિભાંડર સુરતકર તરફથી
અમને મળ્યું છે. તેમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે અમારી જ્ઞાતિમાં માત્ર છજ
પદ્ધિયો માલુમ પડે છે. અમે ધારીએ છીએ કે હંચી કેળવણી તરફ વધારે
અભિરુચિ થાય તે સાર શિષ્યવૃત્તિ (Scholarship) આપવાની ગોઠવણ
નાં તરફથી થાય તો પરિણામ ધણું સારું નિવડશે. પ્રકાશક રા. બ્રહ્મ
જતસાદી શુદ્ધરથ છે અને અમને ખાતરી છે કે તેઓએ આ સભા ને દક્ષિ-
બિંદુથી સ્થાપી છે તે પાર પાડશે. મોટ બ્રાહ્મણ કોમમાં જગૃતિ લાવવા સાર
તેમને કન્યવાદ આપીએ છીએ.

૭.

માસંગિક નોંધ.

—•••••

અત્યારે આપણે આખો દેશ સંક્રાંતિ કાળમાંથી પસાર થાય છે. તે વખતે જુદા ક્ષેત્રમાં કાર્ય કરતા, ન્હાના કે મોટા, સર્વે દેશહિત અને સેવકોએ ક્ષણભર અટકી પોતે જે ક્ષેત્રમાં કાર્ય કરતા નાતો હોય તે દેશની મદદ્દશાઓ અને શુભ ભવિષ્યના વિરોધી છે કે નહિ તેનો શુભ વિચાર કરવો ઘટે છે જ્ઞાતિ માટે અને જ્ઞાતિ મારફતે કાર્ય કરતા સર્વને તો આ વિચાર ખાસ કરવો ઘટે છે આ બાબતમાં કેટલીએક બિનાઓ આપણે ખાસ ધ્યાન યોગ્ય છે. એક તો ના મોટાંચૂ સાહેબ-દિંદી વજીર-અન્ને પધાર્યા છે તેમની સમક્ષ જુદા જુદા મહોજો તરફથી માંગણીઓ ચઢે છે. તેમાં કેટલીએક કોમોએ રાજસત્તામાં કોમવાર પ્રતિનિધિત્વ માંગ્યું છે પારસી જેવી કોમના કેટલાએક શુદ્ધરથોએ પણ આવી માંગણી કરી છે. બીજી તરફથી ગયા નવેબર માસમાં ગોધરામાં મળેલી સંસાર સુધારા પરિષદે જ્ઞાતિના બંધનો શિથિલ કરવાની તથા જુદી જુદી દિંદુ નાતો વચ્ચે લગ્ન થાય તે કાયદેસર ગણવા જોઈએ તેવી દ્વિમાયત કરી છે આ પરિષદના પ્રમુખ તેમના બાપણમાં જણાવે છે કે નાત સંબંધીની આશુ રિયતિ કાયમ રહે તો રાજકીય, ઔદ્યોગિક, ધાર્મિક અને નૈતિક પ્રગતિમાં ઘણો જ પ્રતિબંધ નડે પરંતુ આ સાથે તેઓ એમ જણાવે છે કે નાતો આંતર સુધારણા અર્થે પરિષદ વગેરે સરી જે પ્રયત્નો કરે છે તે સંતોષની વાત છે આ ઉપરથી તેઓ એમ માનતાં લાગે છે કે આવી આંતર સુધારણા યશે તો જ્ઞાતિ બંધનો શિથિલ યશે પરંતુ આ સાથે ત્રીજી બાબત તે મુળ-કર્મમાં મળેલી અર્થન ધ્રુવરુદ્ધની પરિષદ છે આ સંરચા પણ એમ માને છે કે જ્ઞાતિ બંધનો તેમ જ્ઞાતિની સંરચા અત્યંત હાનિકારક છે. અને તેટલા માટે દરેક સમજી ગાણસે એકદમ નાત તજી દેવી જોઈએ આ પરિષદોના કરાવોમાં જણાવ્યું છે કે:-જ્ઞાતિઓને સીલેજ અરપરર્થે વર્ગ ઉલો યયો છે જ્ઞાતિઓ સમાજના રાજકીય, સાંસારિક તથા આર્થિક વિકાસમાં વિરોધી છે. તેજ બાબ-લગ્ન, કન્યા તથા વર વિક્રય, ફરજીયાત વેધવ્ય અને સ્ત્રીઓની દુર્દશાના કારણ ભૂત છે વળી આ પરિષદ જુદી જુદી નાતો વચ્ચેના લગ્ન માટે બલામણુ કરે છે તથા કોમવાર પ્રતિનિધિત્વને વખોડી કાઢે છે. તથા કોમવાર અપાતાં દાનો માટે પણ એમ વિનંતિ કરે છે કે તે સામાન્ય હિતને માટે યતાં જોઈએ,

નહિ તો બરતામાં લરાય છે, અને ગરીબ કામો પછાતને પછાત રહે છે અને વળી દેશ દિતને દાનિકતા કામી અભિમાનમાં વધારે થાય છે. આ રીતે આ ત્રણ દરજ્જા આપણી નજર આગળ હોઈ, આપણને વિચારમાં નાંખે છે.

આપણે પણ આ આખી વાત વિચારવા જેવી છે, અને નાત દિત માટે કાંઈપણ કરતા હોઈએ ત્યારે દેશ દિતના 'ગેઠાટા' આપણી નાત. પ્રશ્નને નજર આગળ રાખવો જોઈએ. ખાસ આપણીજ નાતનો વિચાર હાલ તુરત તો આપણે કરી રાખીએ. આપણી નાતમાં ખીછ કેટલીએક નાતોમાં ગણવાય છે તેવાં ખાસ ડાખ તો દેખાતાં નથી. મૂખ્યમાં મૂખ્ય બધેન તે સજ્જ વ્યવહારુ છે. પરદેશ ગમન સાથે આપણી નાતને વાંધો નથી. ખાણે પીણે અમુક વ્યક્તિઓ ખૂંટી રીતે ગમે તેમ કરે તેને નાત છડતી નથી વગેરે શુભ ચિન્હો છે. બહુ વિગતની બાબતોમાં નાત તરફથી કાચદાઓ થાય તે જરાપણ ઇચ્છવા યોગ્ય નથી. એમાં તો અંકુશ ફક્ત નૈતિક જ હોવો જોઈએ; અને નાતનો મત ફળવવા તરફ સક્ષ આપડું જોઈએ. નાતોયી યતાં દેખીતાં શુકરાનો જે હોય તે આપણામાં ના આવે તેમ કરડું તે એક ખરી દેશ સેવા છે એમ અમારું માનડું છે. નાત રાખવાના કે તોડવાના બહોળા પ્રશ્નો ઉતર્યો વિનાજ, આટલું તો આપણે તપાસી રાખીએ. નાતને પરિણામે ગણવેલા કુરિવાલેમાં ગણવાયેલા એક વરવિક્રયનો રિવાજ આપણામાં દાખલ થઈ ગયો છે. આ બાબતમાં કદાચ કોઈ એમ કહી શકે ખરું કે ભ્રૂં કન્યાઓ ફક્ત નાતમાંજ વસાવવાની ન હોય તો વરની પસંદગીનું ક્ષેત્ર વિસ્તારવાળું થાય અને પરિણામે વરવાળા બાવ ખાસ નહિ. આ કથન કાંઈક અંશે સત્ય છે, પરંતુ વરવિક્રયને કાઢવોજ હોય તો તે માટે નાતનો વિસ્તાર થાય ત્યાં સુધી વાટ જોવાની જરૂર નથી. હાલની સ્થિતિમાં પણ જો સમજી વર્ગ યોતેજ-સુશિક્ષિત યુવકો નતેજ કાંઈક દીર્ઘ દૃષ્ટિથી વિચાર કરે તો આ રિવાજ તરત નાબુદ થઈ જાય. રાજસભામાં કોમી પ્રતિનિધિત્વ હોય તોજ કોમના લાભ સચવાય એવું તો આપણે નથીજ માનતા. કોમી હક વિનાજ વડી ધારા સખા સુધી આપણી નાતના પ્રતિનિધિ જઈ શક્યા છે. અને કોમી હિત કંઈ કોમનાજ પ્રતિનિધિથી ઉત્તમ રીતે જળવાય છે તેમ નથી. દેશનું હિત થાય તેમાં એકંદરે તો કોમનું હિત આવીજ જાય છે. પણ આંધીયે એક ડગલું આગળ આપણે જવાનું છે. સામાન્ય યુરોપી હોય તેમાંજ ફક્ત જ્ઞાતિ અભિમાનથી દોરવાઈ જઈ ગમે તેવો પણ નાતચાઈ દરીદ્રાઈમાં ઉતર્યો હોય તેને આપણો મત આપવોજ જોઈએ એમ કરડું

અયોગ્ય છે. એમાં યે હુમેશ લાયકાત અને દેશદ્વિત તરફજ ધ્યાન આપવું જોઈએ. સુરક્ષાની રસાકસીમાં આવા જ્ઞાતિ અભિમાનનો આપણા ઉપર આરોપ છે આ આરોપ સર્વ રીતે યોગ્ય નથી એમ માનવો છતાંયે અમે નાત સાધ્યોને ચેતવીએ છીએ કે આ બાબતમાં સાવધ રહેવું દાનની બાબતમાં તો આપણી નાત કાંઈ મ્હોટા કોમી દાન કરી શકે એટલી બધી તબગરજ નથી એટલે ખાસ કહેવાનું નથી. પરંતુ પ્રસંગ આવે એમાં એ મ્હોટું મન રાખવા આવડે છે, વળી આપણા ઉપર અતડાઇનો આરોપ છે, આ આરોપ કાંઈ પણ પ્રકારે દૂર કરી બીજી નાતવાળાઓ સાથે છૂટથી હજીવું મળવું જોઈએ, આ માટે યુવકોએ સામાન્ય ક્ષણોમાં વધારે ભાગ લેવો જોઈએ, તથા નાતના મંડળોમાં બહારનાને બોલાવવા જોઈએ. અમને ખાતરી છે કે આપણી નાતનો દેશદ્વિતમાં ડબ્બક કરનાર કાંઈ પણ દુષ્ટીયે નહિજ પડે

ભરૂચ શહેરમાં આજકાલ ઉત્સાહ ધણોજ વ્યાપેલો છે તે તો સૌ જાણે છે તેમાંયે વળી મહાત્મા ગાંધીજીના પ્રમુખપણા

ભરૂચમાં નીચે કેળવણી પરિષદ સરાઈ ગઈ છે, એટલે કેળવણીના સ્ત્રીશિક્ષણ. વિષય તરફ ખાસ ધ્યાન દોરાય તે સ્વાભાવિક છે,

આની અસર આપણી નાત ઉપર પણ કાંઈક થઈ હોય

તેમ લાગે છે, અને મ્હોટી ઉમરની કન્યાઓ અને સ્ત્રીઓ માટે શિક્ષણ વર્ગો સ્થાપવાની દિલચાલ ભરૂચની આપણી નાતમાં યાચ છે તે એક આનંદની બીના છે. હાલમાં ભરૂચની આપણી નાતની કન્યાઓ ગુજરાતી પાંચમા ધોરણ સુધી અભ્યાસ કરીને અનેક કારણોને લીધે આગળ વધી શકતી નથી તેમને આગળ વધવાને અવકાશતો છેજ એમ અમારું માનવું છે અને હાલમાં ધાર્યા પ્રમાણે શિક્ષણ વર્ગની વ્યવસ્થા થશે તો તેનો લાભ ધણો સારો લેવાશે એમ અમારી ખાતરી છે માટે આ શુભ દિલચાલ અવશ્ય આગળ વધારવા ભરૂચના ઉત્સાહી યુવકોને તેમજ ઉદાર વડીલોને આવડવુંવુંક વિનંતિ કરીએ છીએ ઇનામો આપવાના કે એવાજ કાંઈ છૂટક પ્રયત્નો કરતા શિક્ષણ વર્ગોથી વધારે લાભ થશે જો નિર્વિવાદ છે અને તેમાંથી ભવિષ્યમાં મહિલા વિદ્યાલય જેવી કન્યાઓના ગાંધ્યમિક શિક્ષણ માટેની સરચા ઉદ્ભવવાનો સંભવ પણ રહેશે માટે આ સ્ત્રી શિક્ષણ વર્ગો ઉતાવળે સ્થપાય તે ઉપરજા યોગ્ય છે

આ અંક સાથે ત્રિમાસિક અગીયારમા વર્ષમાં પ્રવેશ કરે છે. મુંબાઈ આબ્યા પછી તો તેને બફીસ, ચા કોઈ ફેંડનો લાભ ત્રિમાસિક નથીજ મળ્યો-છતાં ચે તે જ્ઞાતિજનોના લવાજમથી

નિશાવાધુ છે, તે ઉપરથી એટલું તો કહીજ શકાય

કે તેની આવૃદ્ધકતા છે, લોકોને તેની કાંઈક જરૂર તો છેજ. મુંબાઈ આબ્યા ને તેને ચાર વર્ષ પૂરાં થઈ ગયાં છે. તે દરમિયાનમાં જ્ઞાતિપત્ર તંત્રીના બે સંમેલનો અમે કરી શક્યા છીએ. તથા જ્ઞાતિ પત્ર વાર્ષિક પણ બે વાર કાઢી શક્યા છીએ. આ વાર્ષિક અમે અમારા ગ્રાહકોને ભેટ તરીકે પણ આપ્યા છે. આ ચાર વર્ષ દરમિયાન અમારે ખાસ ફરીયાદ કોઈની સામે કરવાની નથી. ઉલટો અમારે ઘણા જાણુનો ઉપકાર માનવાનો છે. હેખોષી, લવાજમથી તેમજ સલાહથી અમને ઘણાંયે મદદ કરેલી છે. અમે જનતાં સુધી ફરક લવના વિચારોને આ ત્રિમાસિકમાં રચાવ આપ્યું છે; અને તેથી કેટલાએક વાંચકોને અમૂક જાતના વિચાર પસંદ પડ્યા પણ નહિ હોય. છતાંયે બધાંયે સહિષ્ણુતા બતાવી છે તે માટે અમે સર્વનો ઉપકાર માનીએ છીએ. છેલ્લા વસ્તિપત્રકને દસ વર્ષ થઈ ગયાં છે તેથી નવા વસ્તિપત્રક માટે અમે હીલ-ચાલ કરી છે, અને તેને સારો ટેકો મળ્યો છે. નાતના વિદ્વાન વર્ગોને આ પત્ર મારફતે પોતાના વિચારો નાત બાંધ્યો સમક્ષ રજૂ કરવા વિનંતિ છે. તેમ થાય તોજ ત્રિમાસિક ખરેખર ઉપયોગી થાય.

—:૦:—

હાલમાં સુરત, જરૂર, વડોદરા, અમદાવાદ વગેરે સ્થાનોએ રેલ્વે ચાલતો હોવાથી ઘણા જ્ઞાતિ બંધુઓ બહાર રહેવા ગયલા છે. તેમના શરનામા અમને મળ્યા નહિ હોવાથી અમે આ અંક અસલ ને તેમને શરનામે મોકલ્યો છે ત્યાંથી મંગાવી લેવા વિનંતિ છે. એપ્રિલ ૧૯૧૮ માં પ્રકટ થતો અંક અમે વી. પી. યી મોકલીશું તે સ્વીકારી લેવા વિનંતિ છે.

—:૦:—

પ્રો. બલવંતરાય કલ્યાણરાય ડાકોર જી. એ એ પોતાનાં કાવ્યોનો એક સંગ્રહ “લણકાર” નામથી બહાર પાડ્યો છે. તેની સંપૂર્ણ સમાલોચના આવતા અંકમાં આપવામાં આવશે.

—:૦:—

અક્ષયત્રિય ત્રિમાસિક મંદળ.

—:૦:—

અમુખ—૨૧. મણીલાલ અજીતરાય ઠાકોર બી. એ.

સહયો—૨૧. વૈકુંઠલાલ શ્રીપતરાય ઠાકોર બી એ

૨૧. કાન્તિલાલ ભોળીલાલ દેસાઈ.

૨૧. કેશવપ્રસાદ છોટાલાલ દેસાઈ બી. એ., એલએલ. બી, તત્રી.

૨૧ જીવનલાલ માધવલાલ ઠાકોર, અકાશિક.

સૂચના—ત્રિમાસિક સભા સર્વ પત્રવ્યવહાર

પ્રકાશક—“અક્ષયત્રિય ત્રિમાસિક, ગાયવાડી, ગીરગામ, મુંબઈ”
ને સરનામે કરવો.

—:૦:—

જ્ઞાતિની કોઈપણ નિરાધાર સ્ત્રી આ પુરૂષ અથવા કોઈ પણ વિધવા
બાળને પોતા માટે અથવા પોતાના સંતાનની કળવણી વગેરે માટે કંઈ પણ
મદદ લેઈતી હોય તો આ પત્રની એફીસમાં A “અ” ને સરનામે લખવું.

✍ પત્ર વ્યવહાર તદ્દન ખાનગી રહેશે.

અ C/O.

અક્ષયત્રિય ત્રિમાસિક એફીસ,

ગાયવાડી, ગીરગામ-મુંબઈ.

—:૦:—

એક ૨૦ વર્ષનો કેલેન્ડરમાં લખેલો તથા સારા આયજર અને પૈસા-
દાર કુટુંબનો આપણી નાતની એક સુંદર અને સુસિક્ષિત યુવતિ સાથે લગ્નની
ઝાંઝી લેડાવા માંગે છે.—માટે ને કોઈ બાળાની ઇચ્છા થાય તેણે “પ્રવીણ”
C/O અધિપતિ, અક્ષયત્રિય ત્રિમાસિક પત્ર ને સરનામે લખી મોકલવું.

✍ પત્ર વ્યવહાર તદ્દન ખાનગી રાખવામાં આવશે.—

મો. ગજજરની આયોનિક ફાર્મસીમાં

અનેલી ભરોસાદાર, સોંધી, ઉત્તમ

અને ઘરમાં વાપરવા લાયક

દવાઓ.

ઘરની અંદર ભરોસાદાર દવાઓ હોય તો જરા જરામાં
ડાક્ટરનું ખર્ચ થતું નથી, અને તાબડતોળ મદદ મળે છે.

ફીવરફોર્મિસ:—દરેક જાતના તાવ ઉપર અકસીર ન્હાની બાટલી ૦-૪-૦

મોટી બાટલી ૦-૧૨-૦

લીવર સોલ્યુશન:—કબજાત દૂર કરનાર. ૭ ઓસની મોટી બાટલીની
કોમલ દ્રવ્ય ૧-૦-૦.

ચોનીફ સોલ્યુશન:—શક્તિ આવે છે તથા લોહી સુધારે છે. ન્હાની
બાટલી ૧-૨-૦, મોટી બાટલી ૨-૦-૦.

દુધ પાઉડર:—મોંઘાંમાં નંતું નાશ પામે છે, સડતાં દાંત સુધરી જાય
છે. મોટી ડબ્બી ૦-૬-૦, ન્હાની ડબ્બી ૦-૪-૦.

ફેફ પીલ્સ:—ઉધરસ, સજેખમ તથા શરદી ઉપર અકસીર. ચર થતો
ક્ષય અટકાવે છે. ૧૦૦ ગોળીના ૦-૪-૦.

બીજી પેલું અનેક દવાઓ છે. વધુ ખુલોસા માટે લખો—

ધી આયોનિક ફાર્મસી,

ગીરગામ-મુખ્ય.

અમદાવાદના એજન્ટ:—

સુનીલાલ મયાયંદ મહેતા,

તથા દરવાખા.

પૃથ્વી ઉપર દેવી અમૃત.

સિંહનાદી ચૂર્ણ.

ભૂખ લાગતી ન હોય, ખાધું પચતું ના હોય, ખાટા
આડકા આવતા હોય, ઉલટી થતી હોય, મોળ રહેતી હોય,
એ વગેરે સર્વ ઉપદ્રવોને સમાવી બગડેલી પાચનક્રિયામાં
સુધારો કરી દરેક સાફ લાવી, શરીરમાં નવું લોહી લાવવામાં
સિંહનાદી ચૂર્ણ અદ્વિત કામ કરે છે. બીડી પીવાની જે તંબાકુ
ખાવાની જેવો છોડવી હોય તેો છોડાવી દે છે જમ્યા પછી
હમેશાં સોપારીને ઠેકાણે પણ ઉપયોગમાં લેવાય છે. શરીર
અશક્ત નહાનાં બચ્ચાંને પણ અપાય છે. સ્વાદમાં અમૃત
જેવું છે; પાંચ હજાર વર્ષ પહેલાંના પ્રાચીન વૈદ્યકીય ગ્રંથો
ઉપરથી બતાવવામાં આવ્યું છે. તેના અતિ ઉત્તમ ગુણને
લઈને અનેક ઉમદા દુદ્ધો હમેશાં ઉપયોગ કરે છે. આપ
એનો એક વખત ઉપયોગ કરશો તેો એમજ કહેશે કે વરગત
ઉપયોગની અનેક વસ્તુઓમાં અરેજ સિંહનાદી ચૂર્ણ એ પણ
એ ખાસ ઉપયોગની જ વસ્તુ છે. શીશી એકેનો દોઢ રૂપો.
પોસ્ટેજ જુદું.

વૈદ્ય હરગોવિંદ હરિદત્ત ઠાકર,

માલેક — આર્ય ઔષધાલય સિંહનાદી ચૂર્ણ ડીપો.

૩૦ માધનમાસ પાજરીપોળ સામે, પો નં. ૪ મુમઈ.

શ્રી સુરત બ્રહ્મસૂત્રનિય જ્ઞાતિના વિદ્યાર્થી બાલકો તથા બાલકીઓના ઇનામનું તૃતીય સંમેલન.

—*~*~*

બાળકો તરફથી પ્રથમ પ્રશ્ન પ્રાર્થના થયા બાદ શ્રી. રતીલાલ માધવ-
રામે શ્રી. બા. જમીનતરામ ગવરીયાંકર શાસ્ત્રી રીટાયર્ડ એલ્યુકેશનલ
ઇન્સપેક્ટરને પ્રમુખપદ સ્વીકારવા દરખાસ્ત મૂકી. તેને શ્રીપતરાય
હકુમતરાયે તથા અન્ય ગૃહસ્થોએ ટેકો આપ્યાથી એમણે પ્રમુખપદ સ્વીકાર્યું.
ત્યારબાદ શ્રી. શ્રીપતરાય હકુમતરાયે કાર્યનો નીચલો રીપોર્ટ વાંચી સંસજાઓ—

“અ જે બાળકો તથા બાળકીઓ પોતાની શાળા અગર પાઠશાળામાં
યતી પરીક્ષા પસાર કરે છે તેમને હસ્તેજન ખાતર (૧) બરચના દેશાદ્ય
હરિપ્રસાદ વિશ્વપ્રસાદજીએ ‘ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી’માં રૂ. ૧૦૦૧ દરરો
મૂકી તેના દર વર્ષે રૂ. ૩૫, (૨) હૈદરાબાદના શામ રૂપલાલજી કીસનલાલજી
તરફથી રૂ. ૨૦, (૩) બાળકીઓને ઇનામ માટે મં. ૨૧૦ કૃષ્ણા બહેનના
માનાયે પંચમાંથી રૂ. ૧૪, (૪) ચાણુ વર્ધમાં રૂ. ૩૫ પ્રમાણે ઇનામ મુકરર
કર્યા પછી કેટલાક ગૃહસ્થોએ કેટલાક બાળકોને ઇનામ આપવા ઇચ્છા બતાવી
તેથી પંચમાંથી રૂ. ૮ મળ્યા. જેથી કુલ રૂ. ૩૫૦૫ માંથી બાળકો તથા
બાળકીઓને ઇનામ મળ્યું.”

આ બાળકો તથા બાળકીઓને ધર્મ તથા નીતિનું જ્ઞાન અપાવવા માટે
દર વર્ષે પરીક્ષા લેવાની ઇનામ આપવામાં આવે છે જેમાં નીચેના ગૃહસ્થો
તરફથી રૂ. ૩૭ મળ્યા છે.

શ્રી. શ્રી. ચીમનલાલ હરિલાલ સેતલવાડ.	રૂ. ૧૫.
શ્રી. શ્રી. હજનલાલ નરસીંહલાલ હાનુચા.	રૂ. ૮.
શ્રી. શ્રી. મળીલાલ અંબતરાય ઠાકોર.	રૂ. ૪.
શ્રી. શ્રી. માણેકલાલ માણસંકરરાય ઠાકોર.	રૂ. ૪.
શ્રી. શ્રી. રતીલાલ માધવલાલ હજપતિ.	રૂ. ૨.
શ્રી. શ્રી. ઠાકોરલાલ માણેકલાલ ઠાકોર.	રૂ. ૨.
શ્રી. શ્રી. શ્રીપતરાય હકુમતરાય ઠાકોર.	રૂ. ૨.

એલેમ્બીક કેમીકલ વર્કસ કંપની લીમીટેડની કેટલીક
ખાસ પેટન્ટ દવાઓ.

વેજીટેબલ ટોનીક સીરપ.

દેશી વનસ્પતીમાંથી બનાવેલી આ દવા જઠરાગ્ની સુધારી પાચન
શક્તિ વધારે છે અને સરીરને અખુટ દાવત આપી કુદરતી શક્તિ બહે
છે. ગર્ભાણી તેમજ મુત્રાવડી સ્ત્રીઓને આ દવા લીધાથી સુવા રોગ
લાગુ થઈ શકતો નથી, અગર લાગુ થયો હોય તો મટી જાય છે.

દરેક બોટલીના રા. ૧-૨-૦.

સીરપ ઓફ કમ્પાઉન્ડ ગ્લીસરોફોસ્ફેટસ.

જ્ઞાનનંતું અને મગજ માટે સર્વોત્તમ પૌષ્ટિક અને શક્તિ આપનારી
અમુલ્ય દવા. જેઓને મગજનો, કે અંગજનનો ધસારો વિશેષ જણાતો
હોય તેમણે અચૂક આ સીરપ વાપરવો.

મોટી બોટલી રા. ૧-૬-૦.

નાની બોટલી-રા. ૦-૧૪-૦.

હાયપોફોસ્ફેટસ કમ્પાઉન્ડ સીરપ.

ઉત્તેજક શક્તિ આપનાર અને માંસ તથા હાડકાંનું પોષણ કરનાર.

દરેક બોટલીના રા. ૧-૮-૦.

ટ્રાઇલેટની બનાવટો.

કોલનવોટર, લવન્ડરવોટર તથા બીજી એવી સર્વ બનાવટો સાથે
હરીફાઈ કરી શકે છે. ફક્ત એકજ વખત વાપરી જોવાથી ખાત્રી થશે
કે અમારી આ બનાવટો ઉત્તમ છે.

કોલનવોટર મોટી બોટલી રા. ૧-૮-૦

નાની બોટલી ૦-૧૨-૦

લવન્ડર વોટર મોટી બોટલી રા. ૧-૦-૦

નાની બોટલી ૦-૧૦-૦

મજબૂત કેકલ્ઝ:-પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ, નં. ૨.

અગર સ્પેશી સ્ટોર્સ અને સમગ્ર દવાવાળાઓને ત્યાં.

“ત્યાં મુધી માતાશ્વે વિશંગનાઓ મળી નથી ત્યાં મુધી વીર પુત્રોની પ્રગ્ન બની શકે એમજ નથી. સ્ત્રી એ કંઈ ઉતરતી પંક્તિના પુરુષ જેવાં થઈ સંતોષ માનવાનો નથી, પરંતુ જ્યારે એનું કાર્ય ક્ષેત્ર જૂદું છે ત્યારે તો તેણે ઉત્તમ પંક્તિની સ્ત્રીજ થવું જોઈએ. જ્યારે હિંદની પુત્રીઓ તેમના પુત્રોને પ્રેરણાક્રિત કરતી યશે ત્યારેજ જેમ પૂર્વકાળમાં હતું. એને—જેમ હોતું જ જોઈએ તેમ—હિંદમાં મહાત્મા, વીર પુત્રો, તત્ત્વજ્ઞાનીઓ અને શુરાઓની પ્રગ્ન બનશે.

શ્રીમતી એનીએસંટ.

“પ્રગતિ ઉત્પત્ત કરનારા તમે નથી પણ અમે છીએ અને પ્રગતિના અનેક માર્ગમાં અમારા પ્રેરણાક્રિત સદચાર વિના, તમારી પરિપક્વ અને તમારી રાષ્ટ્રીય સભાઓ નિરચક છે. તમારી સ્ત્રીઓને કેળવો એટલે પ્રગ્ન પોતાની સંભાળ પોતેજ લેશે. ગઈ કાલ, આજ, એટલુંજ નહિ—પણ મનુજ જીવનના અંત મુધી એ વાત સત્ય છે કે—જે હાથ પાંચું હિંચોળે છે તેજ હાથમાં જગત ઉપર સામ્રાજ્ય લોગવવાની સક્તા છે.”

શ્રીમતી સરેશ્વરી નૈડુ.

આપણો ઉદ્ધાર ક્યારે સંભવે છે ?

જેમ શંકર ને ઉમા, રામ ને સીતા, નળ ને દમયંતી હતાં તેમ આપણી સ્ત્રીઓ આપણી ગોષ્ઠિમાં ભાગ લેતી, આપણી માથે વાદવિવાદ કરતી, આપણા ઉદ્ધારો સમજતી, તેને પોષતી, પોતાની અસાધિક પ્રેરણાશક્તિથી આપણી જાતોપાધિઓને સાનમાં સમજી તેમાં ભાગ લેતી, આપણને શીતળનામમ, સાંનિ દેતી યશે ત્યારેજ—પણ તે પહેલાં નહિ—આપણો ઉદ્ધાર સંભવે છે.

ગોદાનલાલ કરમચંદ ગાંધી.

અલક્ષત્રિય ત્રિમાસિક.

જાગ્રત જાગ્રત પ્રાપ્ય વરાન્નિબોધત ॥

Awake ! Arise ! Stop not Until the Goal is Reached.

ભગો, ઉઠો, બિરમો નહિ; સાધ્યો ન આશય ન્યાં સુધી.—

ઉપનિષદ.

વર્ષ ૧૧ મું.] એપ્રિલ ૧૯૧૮. [અંક ૨ જો.

વાર્ષિક લવાજમ પોસ્ટેજ સાથે રૂ. ૧-૪-૦.

ગ્રામીણ—કેશવપ્રસાદ છાયાલાલ દેસાઈ, ખી. એ., એલએલ. ખી.

પ્રકાશક—જીવનલાલ માધવલાલ ઠાકોર,

ગાયવાડી, ગિરગામ, મુંબઈ નં. ૪.

પ્રાપ્તિ પરિષદ ... રા. કૃષ્ણલાલ ન. દેસાઈ, ખી. એ., એલએલ. ખી. ૪૮ અ.

અન્યવ્યવસ્થામાં સહાયને મત

આપેવાનો અધિકાર ... રા. કેશવપ્રસાદ દેસાઈ, ખી. એ., એલએલ. ખી. ૪૯

સહાયને સંબોધન ... ૭૨

પ્રાપ્તિની મદદિલા પરિષદ ... રા. જીવનલાલ માધવલાલ ઠાકોર, ખી. એ. ૭૩

એક ચક્રમના વિચારો ... ૭૬

પરિતાપ (કાવ્ય) ... રા. રમેશી ... ૮૩

સમાલોચના ... ૮૪

પ્રાપ્તિના અખરઅંતર વિગેરે ... ત્રિમાસિક આંકીસં ... ૮૭

પ્રીન્ટર—શા. મગનલાલ જગજીવનદાસ. [૪૧૭x૭૪.

પ્રેસનું નામ—શ્રી 'સરસ્વતી' છાપખાનું, ૩૫૬, નાગદેવી સ્ટ્રીટ, મુંબઈ.

પ્રકાશક—જીવનલાલ માધવલાલ ઠાકોર.

પ્રકટ કરવાનું ઠેકાણું—ગાયવાડી, ગિરગામ—મુંબઈ નં. ૪.

કલકત્તા અને મદ્રાસનાં સમગ્ર હિંદનાં આયુર્વેદિક
પ્રદર્શનોમાં સોનાના ચાંદ મેળવનાર

ઝંડુ ફાર્માસ્યુટીકલ વર્કસ.

શાસ્ત્રીય દેશી દવા બનાવનારા.

એવફ્રીન્સ્ટન રોડ, મુંબઈ.

દરેક જાનની શાસ્ત્રીય દવાઓ તથા કવાથ ઘણાજ,
કીકાયત ભાવે મળશે.

ચંદ્રપ્રભા ગુટી.

મૂત્રાશયના તમામ વ્યાધીને તત્કાળ દૂર કરે છે
તે ૧ની કી ૩. ૧-૦-૦.

મંદાગ્નિવટી.

હીસ્પેશીયા યાને મંદાગ્નિનો ઉત્તમ ઉપાય

૦૧ રતવની કી. ૩. ૧-૦-૦

વધારે નિગત તથા હીસ્તને માટે ઉપરને
શીન્નામે લખો.

તારતુ શીરનામુ "ઝંડુ, મુંબઈ."

ટેનીફાન નં ૨૨૦૮ અને ૨૨૦૯

પ્રજ્ઞાશત્રિય ત્રિમાસિક.

વર્ષ ૧૧ સુ.] એપ્રિલ ૧૯૧૮. [અંક ૨ જો.

જ્ઞાતિપરિષદ્.

આપણી જ્ઞાતિની પરિષદ મેળવવાની જરૂરિયાત સારૂ આ પત્રમાં અત્યાર આશ્રમજ ઘણી વાર ઇસારો કરવામાં આવ્યો છે. ભરૂચના પંચ તરફથી પરિષદને આમંત્રણ આપાયા પછી પરિષદ બોલાવવા સારૂ ત્યાંના જ્ઞાતિબધુઓ સિધ્ધિલ રહ્યા એ વાત શોકજનક છે. કદાચ આવી જ્ઞાતિપરિષદોથી દેખીતું સાબ બહુ નહિ થતા હોય એ વાત સ્વીકારીએ તો પણ એટલું તો કહેવું જ પડશે કે જ્ઞાતિબધુઓના આવા સંમેલનોથી બ્રાહ્મણ ગાદી થવા ઉપરાંત અસપરસ વિચારો આપને યત્નાથી કંઈ ઓછો લાભ મળે નથી જીવતા અને નવા વિચારના ધાતાવરણમાં જે ન ટાળી શકાય એવો તફાવત દાલ માધ્યમ પડે છે તે દૂર કરવાનો અમુલ્ય પ્રયત્ન આવા જ્ઞાતિસંમેલનોથીજ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. વળી આ ઉપરાંત જ્ઞાતિબધુઓની બાળતમા પણ આવા સંમેલનોને યોગ્ય માંગે વાજ્યા હોય તો તેમની દ્વારા ધણું કરી શકાય જ્ઞાતિસંસ્થાઓની આધુનિક રચનાએ આપણા દેશને ધણી કફાડી સ્થિતિમાં મૂક્યો છે, એમ મહારૂ બોલસ માનવું છે, કારણ કે દેશમાં રાષ્ટ્રીય ભાવના ઉત્પન્ન કરવામાં જે ઓદાર્યની જરૂર છે તેમાં આ બંધારણો અત્યંત બહુ નરે છે એટલું સ્પષ્ટ રીતે આપણે સ્વીકારવું પડ્યું. જુ જ્ઞાતિસંસ્થાની તરફેણમાં નથી તેમ છતાં પણ મહારૂ માન્યતા એવી છે કે એ બધનો કોઈના તોડયા તૂટવાના નથી અધિક સંસ્થા બોડી છે માટે એમાંથી નાશી જવું અને એને સુધારવાનો પ્રયત્ન અદર રહીને ન કરવો એનો વિચાર મહારૂ નથી તેમજ જ્ઞાતિસંસ્થાનેજ કેવળ વળગી રહેનાર

વ્યક્તિઓએ આવી સંસ્થાને તોડવા ઇચ્છનાર વ્યક્તિઓને દૂરજ રાખવાનો પ્રયત્ન કરવો એ પણ ગદને તો અસહ્ય લાગે છે. ખરું જોતાં તો જાને પક્ષનો સારાસાર મદલ કરી, છુટછાટ મૂકી, કંઈ રસ્તો શોધવો એ નિયમ જાને પક્ષને માન્ય હોવો જોઈએ. અને એ નિયમ સ્વીકારશે ત્યારેજ આપણે પ્રગતિને રસ્તે ચલીશું. આપણી ક્ષાતિપરિપૂરો મારફતે આપણે આવાંજ કાર્યો કરવાનાં છે. તેમની મારફત જુના વિચારવાળાઓને આપણે નવીન ગતિ આપવાની છે અને નવીન વિચારવાળાઓની હસ્તેદક ગતિ ઉપર અંકુશ મૂકવાનો છે. આ કારણથીજ આપણી પરિવર્તની ખાસ જરૂર છે. વળી આ ઉપરાંત આપણી પરિવર્તની સાથે મદિલાપરિવર્ત પણ ભરવામાં આવતી હતી તે પણ ખરું થઈ છે તે ધણું રોચનીય છે. પુરૂષ કૌર્તા શ્રીઓને તો આવી પરિવર્તની વધારે જરૂર છે. આપણા લગ્ન તેમજ મરણ પ્રસંગના અનેક કંઠેશા રિવાજ દૂર કરવા સાથે આપણે શ્રીઓનીજ સદાય યેવાની છે તેથી જ્યાં સુધી એ જાજતોમાં શ્રીમત કેળવાય નહિ ત્યાં સુધી આપણાથી-પુરુષોથી-એકલા દાંષે કંઈ થઈ શકે નહિ. માટે જ્ઞાતિની મદિલાપરિવર્ત મેળવવાની જરૂર સૌ કોઈ સ્વીકારશે. દર વર્ષે આવી પરિવર્ત બોલાવવા સાથે જુદા જુદા ગામનાં જ્ઞાતિયોએ એકમત ન થાય એવું અને તે વખતે એક અલગ કમિટી નીમી પરિવર્ત બોલાવવાનો પ્રયત્ન ત્રિમાસિકની કમિટીએ કરવો અયોગ્ય નહિ ગણાય.

૧

કૃષ્ણજ્ઞાન નરસિંહલાલ દેસાઈ

રાજ્યવ્યવસ્થામાં સ્ત્રીઓને મંત્ર આપવાનો અધિકાર.*

દેશનું રાજકીય વાતાવરણ.

અત્યારે આપણા દેશનું રાજકીય વાતાવરણ ઘણું બદલાઈ ગયું છે. લાંબા સમયથી આપણા હાલના રાજકર્તાઓ જાહેર કરતા આવ્યા છે કે, અમે હિંદનો કારોબાર ટૂંકી તરિકે સ્વીકાર્યો છે અને દેશના ખરા માલિક તો હિંદીઓજ છે. પરંતુ ત્યારે અમે પ્રથમ અહિં આવ્યા ત્યારે દેશની સ્થિતિ ઘણી સારી ન હોવાથી, દેશના અને દેશીઓના કલ્યાણને માટેજ રાજતંત્ર અમે હાથમાં લીધું છે. અને જેમ જેમ દેશીઓ વધારે લાયકાત મેળવતા જશે તેમ તેમ તેમને વધારે હક્ક બક્ષવામાં આવશે. વળી હમણાજ અંગ્રેજ સરકારે જાહેરનામું બહાર પાડ્યું છે કે હિંદમાં જવાબદાર સ્વરાજ્ય આપવું તે અંગ્રેજોની રાજ્યનીતિનો અંતિમ હેતુ છે, અને તે માટે ધીમે ધીમે પગલાં ભરવામાં આવશે. આ પગલાં શી રીતે ભરવાં, દેશના લોકો કેટલા લાયક થયાં છે, આ વિષયમાં તેમનાં લુદાં લુદાં મંડળોના શા અભિપ્રાય છે, તથા દરેક વર્ગોના લાલ શી રીતે સચવાય, તે બધાની તપાસ કરવા હાલના હિંદિ પ્રધાન મી. મોંટેગ્યુ હિંદમાં પધાર્યા છે. આ તકનો લાભ લઈ સધળા રાજદારી મંડળોએ પોતાના અભિપ્રાય દર્શાવ્યા છે. તેમજ હિંદી સ્ત્રીઓએ પણ પોતાના તરફની અરજી કરી છે.

સ્વાતંત્ર્ય મેળવવા હિલચાલ.

આ શિવાય પણ દેશમાં ઘણા વર્ષોથી વધારે રાજકીય હક્ક માંગવા માટે હિલચાલ ચાલ્યાજ કરે છે. હિંદની રાષ્ટ્રીય કાંગ્રેસે એક દશકા ઉપર જાહેર કર્યું હતું કે બ્રિટીશ જન નીચે રહીને સંસ્થાનો જેવો સ્વતંત્ર રાજ્યકારભાર હિંદને મળે તે માટે તે પ્રયત્ન કરે છે. ત્યાર બાદ થોડા વર્ષો ઉપર આપણા દેશમાં હોમરુલ લીગ નીકળી છે. તેમાં ઘણાંજ સભાસદો થયા છે. અને ગામે ગામ તેની શાખાઓ સ્થપાઈ છે. તેની માંગણી પણ હિંદને માટે બ્રિટીશ જન છાયા નીચે

*મુંબઈ ગુજરાતી હિંદુ સ્ત્રીમંડળમાં તા. ૨-૨-૧૯૧૮ને રાજ આપેલું લાખણ.

રહીને સ્વરાજ્ય મેળવવાની છે. આ સ્વરાજ્ય એટલે શું? પોતાનો કારભાર પોતે ચલાવવો તે એનો હુકમ અર્થ છે. એટલે સ્વરાજ્યનો અર્થ સ્વતંત્રતા થાય. ત્યારે સ્વતંત્રતા એટલે શું? જ્યારે કોઈ મનુષ્ય સમાજ કે કાયદા તરફથી કોઈ પણ દુષ્ટ ભોગવવામાંથી ખાસ ખાતલ રાખવામાં આવેલો નથી હોતો, તથા વિચારમાં, વાણીમાં, કે વર્તનમાં, પોતાની મરજી મુજબ ચાલી શકે તેમ હોય છે, તથા ધંધાની પસંદગીમાં ખીજા કોઈપણ શહેરી સાથે સ્પર્ધા કરી શકે તેમ હોય છે, તથા ધર્મ સંબંધી ગમે તે માન્યતા ધરાવી શકે તેમ હોય છે, ત્યારે આપણે તેને સ્વતંત્ર મનુષ્ય કહીએ છીએ. જ્યારે કોઈ સમાજમાંનો દરેક પુખ્ત વયનો મનુષ્ય તેના કારભારમાં મત આપી શકતો હોય છે ત્યારે તે સમાજને 'સ્વતંત્ર' કહેવામાં આવે છે. અને જ્યારે કોઈ પ્રજા પોતાનો આંતર કારભાર કે પરદેશ સાથેનો વ્યવહાર, કોઈના પણ હુકમવિના, પોતાની મરજી મુજબ ચલાવી શકે છે, ત્યારે તે પ્રજાને આપણે સ્વતંત્ર કહીએ છીએ. અસખત આ ત્રણે દાખલાઓમાં કેટલાંએક આવશ્યક બંધન હોય છે; પણ આપણા કામને માટે તે દાખલા બસ છે, અને સ્વાતંત્ર્ય એટલે શું તે આપણે તે ઉપરથી સમજી શકીશું. આવા સ્વાતંત્ર્યને માટે આપણા દેશમાં હિંદુઓ ચાલે છે. રાજ્યવ્યવસ્થામાં પ્રજાના દરેક વિભાગનો મત લેવાય તે સ્વાતંત્ર્યની નિશાની છે. અને તેથી હિંદુ માટે જે રાજ્યવ્યવસ્થા ધડાપ તેમાં સ્ત્રીઓની પણ અનુમતિ લેવાયું ન મૂકાય તે ખાસ જોવાનું છે.

પાર્લામેન્ટનો વિકાસ.

ખીજા દેશો, જેઓએ સ્વાતંત્ર્ય પ્રાપ્ત કર્યું છે, ત્યાં લોકોના મત લેવા માટે શી વ્યવસ્થા છે, તે આપણે તપાસીએ તો આપણું કામ સરળ થાય. લોકમતથી ચાલતી સરકારોમાં, ઈંગ્લાંડ મૂખ્ય ગણાય છે. ત્યાંની લોક તરફથી ચુંટાયેલી સભા-પાર્લામેન્ટ-ના દાખલાનું અનુકરણ ખીજા દેશોએ જુદે જુદે સ્વરૂપે કર્યું હોવાથી, તે પાર્લામેન્ટની માતા કહે વાય છે. અને જ્યાં હિંદુ અને ખ્રિસ્તીઓ સંમત થઈ શકે છે, તથા હિંદુના રાજ્યબંધારણમાં ઈંગ્લાંડનું અનુકરણ કરવામાં આવેલું છે, તેથી આપણે ઈંગ્લાંડમાં લોકમતથી ચાલતી સરકારની વૃદ્ધિ શી રીતે થઈ તે તપાસીશું તો વધારે સ્પષ્ટ થશે.

લોકમતથી રાજ્યવ્યવસ્થા ચલાવવી તે સ્વાતંત્ર્યની નિશાની છે, તે આપણે જોયું છે. વળા પુરાણ કાળમાં પણ તદ્દન એકદંત્ર સત્તાવાળા રાજ્યો, સલાહ લેવાં માટે કાંઈક મંડળ તો રાખતા હતા. પરંતુ તેઓ તેની સલાહ લેવા બંધાયલા નહોતા. મરજીમાં આવે તોજ તેમ કરતા અને સલાહ લીધા પછી પણ તે કાંઈ ખાસ માનતા નહોતા. આવું સલાહ આપનાર મંડળ ઈંગ્લંડમાં પણ હતું પરંતુ ખીજા હેત્રી રાજતા વખતમાં (ઈ. સ. ૧૧૫૪) ‘વીટન’ નામે એક લોકોની સભા સ્થપાઈ હતી. તેમાં એવો હક્ક મેળવવામાં આવ્યો કે લોકોની અનુમતિ વિના તેમના ઉપર કર નાંખી શકાય નહિ. આ રીતે હાલની પાર્લામેન્ટનું ખી રોપાયું. ત્યારપછી ઇ. ૧૨૧૫માં રાજા જોને મેગનાકાર્ટા ઉપર સહી કરી વધારે હક્ક આપ્યા, અને રાજા પહેલા એડવર્ડના વખતમાં “આદર્શ પાર્લામેન્ટ” અસ્તિત્વમાં આવી. ત્યારપછી ઉમરાવોની સભા અને સામાન્ય સભા (House of Commons) એમ એ વિભાગ પડ્યા. અને સામાન્ય સભાએ નાણા ઉપરનો સધનો અધિકાર પોતાનો છે એમ જાહેર કર્યું (૧૪૦૭). આ સત્તામાં સધળા અધિકારનું મૂળ છે, અને આ નાણા ઉપરની સત્તાએ બહુબલા રાજ્યોને પણ નમાવ્યા છે, સામાન્ય સભાની આ સત્તા છેક ૧૯૧૧ માં લેખિત કાયદાનું સ્વરૂપ પામી છે.

પ્રતિનિધિત્વનો પ્રચાર.

શરૂઆતની લોકસભાઓમાં લોકોનાં મહોટાં ટોળાં આવતા હતા. ત્યાર પછી ધીમે ધીમે અમુક વિભાગોને કે મંડળોને પોતાની તરફથી સલાહ આપનાર સભામાં અમુક પ્રતિનિધિઓ મોકલવાનો હક્ક મળ્યો. જ્યારે મહોટાં ટોળાં હાજર થતાં ત્યારે તેમનો અભિપ્રાય જરોજર મેળવાતો નહોતો, પરંતુ પ્રતિનિધિ મોકલવાની રૂઢી દાખલ થઈ ત્યારે લોકોનો મત જરોજર લેવાઈ શકાયો. ધીમે ધીમે આ પ્રતિનિધિઓની સંખ્યા વધી, અને પ્રતિનિધિઓ મોકલી શકે—તેમને ચુંટવામાં મત આપી શકે—તેવાંની સંખ્યા પણ વધી. આ રીતે જે લોકો પ્રતિનિધિની ચુંટણીમાં મત આપી શકે, તેઓનો અભિપ્રાય રાજ્યવ્યવસ્થામાં લેવાય છે, એમ લેખી શકાય. નહિ તો તેઓ તે પ્રતિનિધિને મત આપે નહિ. અસખત એમાં બહુમતિથીજ કામ ચાલે, અને જે લોકો બહુમતિમાં હોય તેમનો મત રાજ્યકારોજ્જારમાં નથી એમ કહી શકાય. પરંતુ વ્યાવહારિક રીતે કામ લેવા માટે કાંઈક રસ્તો તો કાઢવોજ પડે, અને કાંઈક

નહાના પક્ષને આમ થોડું ખમવું પણું પડે છતાંયે તે પક્ષ જો અમળ હોય તો આગ્રહથી પોતાના અભિપ્રાયો જાહેર કરીને પાછી પોતાની બહુમતિ કરી શકે છે. ઇંગ્લાંડમાં કોઈકવાર લીબરલ પક્ષ, અને કોઈકવાર કોન્ઝર્વેટીવ પક્ષ, સત્તામાં આવે છે, તે આનો પૂરાવો છે.

શ્રીઓ કેમ બાતલ રહી.

આ સંઘના મતાધિકારનો પ્રશ્ન પુરૂષોમાજ વધ્યો. પ્રથમથીજ રાજ્ય-ન્યવસ્થામાં પુરૂષોની સલાહ લેવામાં આવતી હતી અને પ્રતિનિધિ મોકલવાની રીતી થઈ ત્યારે પણ પુરૂષોનાજ મત લેવાતા હતા, અને પુરૂષોજ પ્રતિનિધિ લેખાતા હતા. પરંતુ તેના કાગળ દેખીતા હતા જ્યારે મનુષ્યો સંસ્કૃતિમાન થયા નહોતા ત્યારે તેમના અર્ધ જમની ટોળા એક ભાગમાંથી પીળા ભાગમાં પોવણુ માટે ભટકયા કરતા હતા તેમને રાજ્યકારોમાર જેડું કાઢ હતું નહિ. ફક્ત એજ બાબત તરફ તેમનું ધ્યાન હતું, લઢાઈઓ કરવી, અને મુસાફરી કરવી આ બંને પુરૂષોનેજ લાયકની બાબતો હતી અને તેથી પુરૂષોનીજ સલાહ તથા મદદથી આ કાર્ય ચાલતાં હતા. શ્રીઓ કુટુંબની, બાળમચ્ચાની તથા ઠોરની સભાળ રાખતી હતી આ પ્રમાણે ધીમે ધીમે શ્રી અને પુરૂષના કર્તવ્યક્ષેત્ર બંધાઈ ગયા હતા. પછી ધીમે ધીમે રાજ્યકારોમાર સબધી વિચાર વૃદ્ધિ પામ્યા તેમાં પણ સ્વાભાવિક રીતેજ આ કાર્ય ક્ષેત્ર આનું રહ્યા વળી ઇંગ્લાંડમાં પણ મતાધિકારના હક્ક પુરૂષોએ શરૂઆતમાં લશ્કરી મળથી લીધા હતા એટલે લઢાયકબળવિનાની શ્રીઓનો તેમને વિચાર ન આવે તે સ્વાભાવિક છે. ત્યાર પછી વળી ધર્મગુરુઓએ શ્રીનું ક્ષેત્ર તો ગૃહજ છે, અને કાર્થપણ જાહેર હીન ચાનમાં તેઓ આની શકેજ નહિ એ મતને ધોર દૃઢ કર્યો. તથા પુરૂષ ધર્મગુરુઓએ એમ પ્રતિપાદન કરવા માડ્યું કે પતિની સેવા અને પતિની આજ્ઞાજ શ્રીને માટે ધ્રેઠ છે અને તે હિપરાતનું કાઢજ કાર્ય તેમણે કરવાનું નથી આ રીતની ધાર્મિક ભાવના થઈ એટલે પણ શ્રીઓને મતાધિકારમાં કાર્થ ભાગ મળ્યો નહિ. આ રીતે મત આપનારાની સખ્યા વધી જારી પણ તે આપનાર પુરૂષોજ ગયા.

સ્ત્રીઓની જાગૃતિ.

પરંતુ ધીમે ધીમે કેળવણીનો પ્રચાર વિશેષ થયો. જ્ઞાનના પુનઃ રજીવનનો સમય યુરોપમાં આવ્યો તેને પરિણામે સ્ત્રીઓમાં પણ શુદ્ધિ વિકાસ થયો, અને કેવળ કુટુંબના કાર્ય ઉપરાંતનાં બીજાં કાર્યોમાં પણ તેઓએ રસ લેવા માંડ્યો, અને તેમનું કર્તવ્ય ક્ષેત્ર વિસ્તાર પામવા માંડ્યું. તે દરમિયાન વળી પશ્ચિમની સંસ્કૃતિએ જુદું જ વલણ ધારણ કર્યું. સામાજિકમની શોધોને લીધે ઔદ્યોગિક ક્રાંતિ થઈ ગૃહઉદ્યોગો નાશ પામ્યા. ગામડાનાં જીવન ધસાવા લાગ્યાં. શહેરોમાં પ્રબળ વસ્તિ વધી અને કારખાનાનું જીવન શરૂ થયું. ગૃહઉદ્યોગો તુટવાથી સ્ત્રીઓની સ્થિતિ કંફાડી થઈ. તેમને પણ શહેરોમાં વસવું પડ્યું. કારખાનામાં જવું પડ્યું. અને કેળવણીનો પ્રચાર થયો હતો તેમજ વધતો હતો એટલે સ્ત્રીઓને પોતાને પણ પોતાની સ્થિતિનું જ્ઞાન થયું. અને હાલમાં જેમ હિંદીઓને પોતાની ખરાબ સ્થિતિનું જ્ઞાન થયું છે, અને તે દૂર કરવા આપણે વધારે હક્ક માંગીએ છીએ, તેમ સ્ત્રીઓએ પણ ઇંગ્લાંડમાં પોતાની સ્થિતિ સુધારવા માટે રાજકીય હક્ક માંગવા માંડ્યા તથા રાજસભા માટે મતાધિકારની માંગણી કરી.

સ્ત્રીઓના હક્ક માટે પ્રથમ ખુડા ઉપાડનાર ઇંગ્લાંડમાં એક સ્ત્રી હતી. તેનું નામ મેરી ગુલ્સ્ટન ક્રાફ્ટ ગોડવીન હતું. તેણે ઈ. સ. ૧૭૯૨માં Vindication of Rights of Women નામે પુસ્તક લખીને, ત્યાંના રાજદ્વારીઓનું તથા સામાન્ય પ્રજાવર્ગનું ધ્યાન આ પ્રશ્ન તરફ દોર્યું. આ સમયથી સ્ત્રીઓ માટે મતાધિકાર મેળવવાની હિલચાલ ઇંગ્લાંડમાં શરૂ થઈ એમ કહી શકાય. પરંતુ પુરૂષો આ હિલચાલની સ્થાને ગયા. તેમણે એમજ જણાવ્યું કે સ્ત્રીનું કાર્યક્ષેત્ર તો ગૃહ છે. અને રાજ્યકાર્યો આર સાથે તેમને કંઈ લેવાદેવા નથી. ઇંગ્લાંડમાં સ્ત્રીઓએ મત મેળવવા માટે જે જે પ્રયત્નો કર્યા છે તેની દુનિા નોંધ લેતા પહેલાં જુના કાળથી રાજ્યનીતિની બાજતના તર્વજ્ઞાનીઓએ આ વિષયમાં શું કહ્યું છે તે જોઈશું.

રાજનીતિજ્ઞ તત્ત્વવેત્તાના અભિપ્રાય.

પશ્ચિમ દેશોમાં ૧૯૨૦ અને ઑરિસ્ટોટલ એ જે મૂખ્ય તત્ત્વજ્ઞાનિઓ થઈ ગયાં છે. રાજ્યકારણાર સારામાં સારો સીદીતે તે સંબંધી

યોજના રજુ કરતી વખતે 'લેટીએ જણાવ્યું છે કે, "Women are to be put on a level of absolute equality with men in the political body" " સ્ત્રીઓને રાજ્યકારોપારમાં પુરુષોના જેટલાજ હક્ક આપવાના છે " આ પ્રમાણે તેનો મત સ્ત્રીઓની તરફેણમાં છે. ત્યારબાદ ઍરિસ્ટોટલ આવે છે. એનું ધ્યાન લાયકાત તરફ વિશેષ છે. અને સ્ત્રીઓમાં જોઈએ તેવી લાયકાત નથી માટે તેમને રાજ્યકારોપારમાં હિસ્સો ન આપવો એમ એણે લખ્યું છે. એટલે કે સ્ત્રીઓને આ હક્ક નાજ આપવો એમ એનો સિદ્ધાંત નથી પણ તેમનામાં લાયકાત ના હોય ત્યાંસુધી તે હક્ક તેમને ન આપવો એમ એનું કહેવું છે એ પ્રમાણે ઘણા પુરુષોને પણ તે આવા હક્કમાંથી ખાતલ ગણવાની હિમાયત કરે છે આ રીતે એમ કહી શકાય કે ઍરિસ્ટોટલ એના મતનો નથી કે સ્ત્રીઓ, તે સ્ત્રીઓ છે માટે તેમને રાજ્યકારોપારમાંથી દૂર ગણવાં જોઈએ. ત્યાર પછી મી. ઍંગહોટે એમ લખ્યું છે કે ખીજના હક્કને નુકસાન કર્યા વિના, અથવા વધારે લાયકાતે ખાતલ રાખ્યા વિના જેટલા હક્ક ભોગવી શકાય તેટલા હક્ક પુરુષને આપવા જોઈએ. આ સિદ્ધાંતમાં ઉંડા ઉતર્યા વિનાજ આપણે જોઈ શકીએ છીએ કે લાયકાતના ધોરણ ઉપગ્રજ અધિકાર આપવાની તરફેણમાં તેઓ હતા ત્યાર પછી પ્રો. સ્વીનવીકનો મત તપાસીએ. એઓ એમ પ્રતિપાદન કરે છે કે રાજ્યના કાયદા પઞાય તે ગાજ્યનો હેતુ છે, અને જે લોકોની અનુમતિથી કાયદા પસાર થયા હોય તો લોકો બરોબર પાળે. માટે ધારાસભામાં લોક તરફના પ્રતિનિધિ જોઈએ, અને માનસિક કે નૈતિક નબળાઈવાળા માણસો પોતાનો મત બરોબર આપી શકે તેમ ના હોવાથી તેમને આ અધિકારમાંથી ખાતલ રાખવાં જોઈએ. આટલો નિષેધ હોય તો બરોબર છે. અને આમાં સ્ત્રીઓનો નિષેધ થતો નથી. પરંતુ આ પ્રકારની દલીલ આપ્યા પછી એમણે સિદ્ધાંત બાંધ્યો તે વિચિત્ર બાંધ્યો. તેમણે જણાવ્યું કે ' દરેક કાલે માણસ જે પોતાનું પોષણ કરતો હોય તેને મતનો અધિકાર આપવો જોઈએ.' આમાં પોષણની વાત નથી ગુમાડી દીધી. તેમનો હેતુ પરણેલી સ્ત્રીઓને ખાનસ કરાવનો હતો, પણ જે આ સિદ્ધાંત અમલમાં મૂકાય તો ઘણા ઉચ્ચ શુદ્ધિવાળા પુરુષો પણ ખાતલ થઈ જાય. વળી નોકરી કરતી પુખ્ત કુમારિકાને મતનો અધિકાર મળે અને તે પગે અને નોકરી છોડી દે તો તેનો મતાધિકાર જાય તે પણ વિચિત્ર દેખાય છે. માટે

આપણે તો તેમની દલીલોજ જોવી જોઈએ અને તેમાંથી સિદ્ધાંત તારવી કાઢવો જોઈએ. તેમ કરતાં સ્ત્રીઓની વિરૂદ્ધમાં કંઈ જાણું નથી. સ્ત્રીજીવિક એક સ્થળે એમ પણ લખ્યું છે કે ગરીબ મતાલિલાપીઓ લાયક છે કે નહિ તે જોવા એક પરીક્ષા લેવી જોઈએ. આ મતને મી. હુલીઓકે ટેકા આપ્યો હતો. તેણે જણાવ્યું છે કે અર્થશાસ્ત્ર અને રાજ્યધારણના ઇતિહાસની પરીક્ષા જે આપે તેજ મતને અધિકારી માથે તેવું ઠરાવવું જોઈએ. આ પરીક્ષા લેવી તે અશક્યજ હતું. પરંતુ આ ઉપરથી આપણે જોઈએ છીએ કે તેમનો હેતુ નાલાયકને મતમાંથી બાદ રાખવાનો હતો. સ્ત્રીઓ જે લાયક હોય તો તેમની સામે વાંધો નહોતો. જુદા જુદા વિદ્વાનોના અભિપ્રાયો ઉપરથી મી. જોસફ એકેજ એક સિદ્ધાંત તારવી કાઢે છે કે “જે સઘળા રાજ્યના જીવનમાં ભાગ લે છે, જેઓ રાજ્યના કાયદાના દાખ તળે છે, જેમને રાજ્યના મુખ કે હુકમથી લાભ કે હાનિ થાય છે, તે સઘળાનો, રાજ્યનીતિ કેવી હોવી જોઈએ તેના નિર્ણય કરવામાં અભિપ્રાય લેવાવો જોઈએ; ફક્ત જે તેમાંથી કોઈ માનસિક કે નૈતિક નબળાઈવાળા હોય, અને જેમના અભિપ્રાયથી રાજ્યને હાનિજ થાય તે દેખીતું હોય તેમનોજ અભિપ્રાય ના લેવાય.”

સ્ત્રીઓમાં જુદિ છે ?

ત્યારે આ વિષયમાં હવે જોવાનું એટલુંજ છે કે સ્ત્રીઓની જુદિ, મત આપવાને લાયકની છે કે નહિ? પ્રથમ એમ કહેવામાં આવતું હતું કે કુદરતેજ સ્ત્રીઓને એવી જુદિ આપી છે કે રાજકાજના વિષયોમાં તેમને ગમ પડેજ નહિ પરંતુ છેક જુના કાળથી જુદી જુદી રાણીઓએ ફત્તેહમંદીથી રાજકારોબાર ચલાવ્યો છે તે જાણીતું છે. હિંદુસ્તાનમાં પણ રાણીઓએ સભ્ય કર્મ છે. એટલે રાજકાજમાં સ્ત્રીઓને ગમ પડે નહિ તે કહેવું ખોટું છે. વળી તેમની જુદિ કાંઈપણ રીતે પુરવો કરતાં ઉતરતી નથી તે પણ હવે જગજાહેર છે. ઇંગ્લેન્ડમાં પ્રથમ ફ્લોરેન્સ નાઈટિંગેલે નર્સનું કામ હાથ લીધું ત્યારે ચારે તરફથી ભયના અવાજ આવ્યા હતા. તે કામ સ્ત્રીઓનું નથી એમ કહેવામાં આવ્યું હતું. વ્હાડકાપ વખતે લોહી જોતાજ સ્ત્રીઓ ખેસાન યદ જરો એમ બીક જતાવાતી હતી; પણ તે સાધ્વી

ગૃહજીવનને નુકશાન પહોંચશે?

ત્યાર બાદ ખીજો પ્રશ્ન ગૃહજીવનનો આવે છે. રાજકીય વિષયોમાં સ્ત્રીઓ રસ લેશે તો ગૃહજીવન અસ્તવ્યસ્ત નહિ થઈ જાય? એવો પ્રશ્ન કરવામાં આવે છે આ વિચાર જરૂર કરવા જેવો છે. આપણને ગૃહજીવન તરફ પ્રીતિ છે તેની સુંદર ભાવના નષ્ટ થાય તે ઠીક નથી લાગતું પરંતુ નવિન સરકૃતિનો, નવા સંલેગોનો, જે એક લાગે છે, તેથી ગૃહજીવન જે પ્રકારનું થતું જાય છે, તેથી વિશેષ અડચણ મતાધિકારથી કાંઈ આવવાની નથીજ, તેની ખાતરી રાખી શકાય છે. ઘર મૂકી કારખાનામાં કામ કરવા દળરો સ્ત્રીઓને દમણા જતું પડે છે. ઉચ્ચ કેળવણી તથા ધંધા ઉદ્યોગની કેળવણી પ્રાપ્ત કરવા કેટલીએક સ્ત્રીઓ હાસ્યમાં જાય છે, અને પશ્ચિમામે અપરિશ્લિતજીવન તરફ તેઓ દલે છે. આથી વિશેષ કાંઈ મતાધિકાર ગૃહજીવનને નુકશાન કરી શકનાર નથી પુરૂષો કુટુંબ નિર્માહ મારે ધન પ્રાપ્તિ કર્યા પછી રાજ્યકાર્યો માટે સમય મેળવી શકે છે, તો સ્ત્રીઓ પોતે પણ કૌટુંબિક કાર્યોથી પરવાર્માં પછી તે કાર્યોમાં કેમ રમ નહિ લઈ શકે? વળી આ ઉપરાંત વધારે સમય માળી શકે તેવી સ્ત્રીઓ પણ આપણા દેશમાં મળી શકે તેમ છે. હજી તે સર્વને કેળવવાનીજ જરૂર છે. વિધવાઓના પૂનર્લગ્ન આપણા દેશમાં ઘણી કામોમાં થતા નથી તેમજ ઘણી સ્ત્રીઓને સંતાન નહિ હોવાથી અથવા જીજ સંતાન હોવાથી, તેમને માથે કુટુંબનો ભાર ધણો હલકો હોય છે આ સર્વ સ્ત્રીઓ રાજકીય જીવન અને જાહેર જીવન માટે વધારે સમય ફાજલ પાડી શકે તેમ છે. વળી ઉપર જણાવ્યું તેમ રાજનું એકાદ વર્તમાનપત્ર વાંચવાથી, અથવા બાર મહિને એકવાર મત આપવા જવાથી, ગૃહજીવનને નુકશાન કેમ પહોંચશે તે સમજતું મુશ્કેલ છે સ્ત્રીઓ વધારે કેળવારો અને ગંભીર બાબતોમાં જેમ જેમ વધારે રસ લેશે, તેમ તેમ અત્યારે ઘણો સમય રોકતાં અર્થહીન સામાજિક પણા રિવાજો બદલાશે. અથવા તો જાંઘ થશે. તેથી પણ તેમને વધારે સમય મળી શકશે એટલે ગૃહજીવનને કાંઈ ઈજા આવવા સંભવરહેશે નહિ.

પતિપત્નિમાં વિરોધ પડશે?

ત્યાર પછી વળી મોટું એમ પણ દહેના નિકળે છે કે સ્ત્રીને મત આપવાનો અધિકાર મળે, અને કદાચ પતિપત્નિ બેના મત જુદા પડે

તો કુટુંબ કલેશ ના ચામ ? એટલામાં જો પતિપત્નિ લઢી પડે તેવાં હશે તો બીજી પણ દુનર્ વાતોમાં તેમના મત જુદા પડતા હશે, તેમાં તે લંઢી ચૂકયાજ હશે, અને આ એક બાબતથી કાંઈ વધારે થવાનું નથી. એમનાં પ્રેમની સાંકળ જો એટલી બધી નાજૂક હશે તો તે ક્યારનીએ તુંટી ગઈ હશે. પરંતુ સ્ત્રી મતના વિરોધીઓનું કહેવું એમ છે કે ધણી જેમ મત આપશે તેમજ સ્ત્રી મત આપશે, માટે તેમને જૂદો મત આપવાની જરૂર નથી. તો તેઓએ આમ જો પરસ્પર વિરોધી બાબતોની તરફથી કરવી જોઈએ નહિ.

સ્ત્રીઓને મતાધિકાર આપવાની વિશ્વમાં ઉભા કરેલા આ મુદ્દા-ઓનો ઉત્તર આપ્યા પછી આપણે એટલું કહી શકીએ તેમ છે કે તેમને મત આપવાથી સમાજને કે ગૃહજીવનને નુકશાન થશે નહિ. પરંતુ સ્ત્રીઓની દૃષ્ટિ મર્યાદા વિશાળ થશે, અને જાહેર પ્રશ્નોની બાબતમાં નિર્ણય કરવાની શક્તિ તેમની ઉત્તમ થતી જશે. વળી સ્ત્રી ઉપયોગી, બાળક ઉપયોગી, અને સાંસારિક પ્રશ્નોનો ઉકેલ કરવામાં તેઓ ધણી મદદ કરી શકશે, અને કાંઈક દરજ્જે તેમાં થતો અન્યાય દૂર કરાવશે.

સ્ત્રીઓનાં કર્તવ્યક્ષેત્રનો વિકાસ.

આ સંબંધી આટલું વિવેચન કર્યા પછી સ્ત્રીઓનું કાર્યક્ષેત્ર તો ગૃહજ છે તે બાબત ફરી તપાસીએ. આ સિધ્ધાંત આપણે ઉપર જોયું તેમ ધણીખરું અર્ધ જંગલી સમયમાં, જ્યારે રાજ્યકારભારની ભાવના બહુજ આછી હતી ત્યારે બંધાયેલો હતો. ત્યાર પછી તેને પૃથ્વ ધર્મ ગુરુઓએ વધારે સ્થાપિત કર્યો હતો. પરંતુ હવેના સમયમાં કેટલીએક ખાસ બાબતો ઉભી થવાને લીધે આ આદર્શોમાં ફેરફાર થયા છે. એકતો ઔદ્યોગિક ક્રાંતિ થવાથી સ્ત્રીઓને પણ કારખાનામાં જવું પડ્યું છે, આથી તેમજ વધતીજતી સ્ત્રીકેળવણીથી, તેમજ શિક્ષક વૈદક વગેરે ધંધામાં સ્ત્રીઓ પડી છે તેથી, ગૃહની બહાર સ્ત્રીઓનું કર્તવ્યક્ષેત્ર હોઠ શકે છે એમ પ્રતિપાદન થવા માંડ્યું છે. આ ઉપરાંત રાજકીય શિવાયની બીજી ધણી બાબતોમાં સ્ત્રીઓએ રસ લેવા માંડ્યો છે, અને ત્યાં તેઓએ સફળતાથી કાર્ય કરવા માંડ્યું છે. કાંઈક સામાજિક કાર્યો, કાંઈક પાર-માર્થિક હિતચાલો, વગેરેમાં સ્ત્રીઓએ લાગ લીધો છે, અને પુરુષોએ તે સામે વાધો લીધો નથી. ફક્ત રાજદ્વારી હક્ક સ્ત્રીઓ માંજે છે ત્યારેજ

તે તેમનું ક્ષેત્ર નથી એમ કહેવામાં આવે છે. પરંતુ ગૃહ એ સ્ત્રીઓનું ક્ષેત્ર છે ખરું પણ તેની બહાર તેમને કાંઈ કર્તવ્ય કરવાનું છે જ નહિ તે લાવના હવે જ્યાં માંડી છે આ ઉપરાંત પૂરગોએ મતને માટે સખગ પ્રપત્નો કર્યા, અને તેમાં તેઓ કાન્યા પણ ખરા. મતમાંજ સ્વાતંત્ર્ય રહેતું છે, અને પ્રજાની અનુમતિથી જે રાજ્ય ચાલતું હોય તેજ પ્રજાકીય રાજ્ય કહેવાય, એવી લાવના પ્રસરી છે. આને કીધે સ્ત્રીઓનો મત મેળવવાનો અભિલાષ ધજોજ વધ્યો છે, અને તે તરફ સહાનુભૂતિ ધરાવનારની સંખ્યા પણ વધી છે. આ ઉપરાંત ઈંગ્લાંડમાં રાજદ્વારીઓએ રાજકીય ચુટણી વખતે સ્ત્રીઓની મદદ મેળવવાની પ્રયાસ કરી. જુદા જુદા ઉમેદવારોની તરફથી મા સ્ત્રીઓ લાપણુ કરે, તથા ચુટણીની વ્યવસ્થા કરે. આ રીતે તેમનું કર્તવ્ય ક્ષેત્ર તો બદલાયુજ. તેથી તેઓ પોતે મત માગે ત્યારે ના કહેવામાં આવે તે ઉધાડો અન્યાય દેખાવા માંડ્યો વળી જેમ જેમ સામાજિક જીવનનો વિકાસ થતો ગયો તેમ સરકારના હાથમાં સાંસારિક વિષયોમાં પણ કાયદા ધડવાનું આવ્યું સ્ત્રીઓનું ક્ષેત્ર તે ગૃહ છે એમ કનુવ કરવામાં આવે તો પણ ગૃહ સંબંધી કાયદાઓ રચાય ત્યાંજ તેમનો મતાધિકાર નહિ તે વાતથી પણ અન્યાય લાગવા માંડ્યો. ગૃહ સંબંધના, ગૃહ આરોગ્ય સંબંધના, બાળકેળવણી સંબંધના, મદનિગેધ મળધના, સ્વેતાંગ સ્ત્રી શુદ્ધામડીઓ સંબંધના, ગરીબ લોકોને નિવાસ પૂરા પાડવાના, તથા વિમા સંબંધીના કાયદાઓમાં, સ્ત્રીઓને પુરવ કરતા પણ વધારે લાગતું વળગતું છે, માટે તેમને મતાધિકાર હોવોજ જોઈએ એમ ધીમે ધીમે લાગવા માંડ્યું ગૃહ સંબંધી બાળતોમા ગૃહિણી વિના ચર્ચા ચાલે તે કેવો અન્યાય ! જે ચોવિસ કલાક ધરમા ગાળે છે તેનો ધર સંબંધી વાતમાં પણ મત નહિ, અને જે બારકલાક નોકરી ઉપર ગાળી પડી કલજમાં નારી જાય તેનો મન સેવાય તે કેવું કહેવાય ?

ઇંગ્લાંડમાં સ્ત્રીઓની હિલચાલ

આટલું વિવેચન અધ્યાન ચળથી કર્યો બાદ, સ્ત્રીઓ માટે મતનો અધિકાર મેળવવાની હિલચાલ ઇંગ્લાંડમાં થી રીતે આગળ વધી તેનો ઇતિહાસ હુકમાં તપાસીએ. પ્રથમ ૧૭૯૨માં મેગિસ્ટ્રેટન કોર્ટ ઓફ પીતે પુનઃક વળી આ વિષયમાં ચર્ચનું ધ્યાન એવું ત્યાર પછી વધીજ

ધીમી હિલચાલ ચાલતી હતી. ઈંગ્લાંડમાં સામાન્ય મત વિકાસને માટે ઈ. સ. ૧૮૩૨ નું વર્ષ યાદગાર થયું છે. ઘણા પુરુષોને તેથી મતનો હક્ક મળ્યો. પરંતુ જે કાયદાએ પુરુષોને કાયદો કર્યો તેજ કાયદાએ સ્ત્રીના હક્કમાં નુકશાન કર્યું. મત સંબંધી કાયદામાં તેનો અધિકાર જેઓને આપવામાં આવ્યો તેમાં “ મરદ ” શબ્દ સ્પષ્ટતાથી લખવામાં આવ્યો એટલે કાંઈક મ્યુનિસિપાલીટીની બાબતમાં મત આપવાનો સ્ત્રીઓને અધિકાર હતો તે પણ ગયો. ત્યાર પછી ઈ. સ. ૧૮૫૦માં લૉર્ડ બ્રૂકિંગે એક કાયદો પસાર કરાવ્યો તેમાં એમ હતું કે જ્યાં જ્યાં નરજાતિ મુચક શબ્દ લખાયા હોય ત્યાં નારી જાતિ મુચક શબ્દોનો સમાવેશ થઈ જાય છે, આ ઉપરથી જ્યારે ૧૮૬૭ માં મતનો વધારે અધિકાર દેનારો બીજો કાયદો પસાર થયો ત્યારે એમજ ધારવામાં આવતું હતું કે લૉર્ડ બ્રૂકિંગના કાયદાનુસાર સ્ત્રીઓને પણ જ્યાંજ્યાંથી તેમને ખાસ દર કરવામાં આવ્યાં નથી ત્યાં મતાધિકાર મળશે. પરંતુ મત પત્રક તૈયાર થતી વખતે સ્ત્રીઓનાં નામ પડતાં મૂકાયાં અને તે ઉપરથી કાર્ટમાં કેસ ઉભો કરવામાં આવ્યો. આમાં એમ નિર્ણય આપવામાં આવ્યો કે લૉર્ડ બ્રૂકિંગના કાયદાની અસર આ ઠેકાણે થતી નથી. આનો અર્થ એ થયો કે મત આપતી વખતે સ્ત્રીઓ નહિ. પણ કર આપતી વખતે ખરી. આ રીતે ઈંગ્લાંડના લોકોના મતાધિકાર વિકાસના આ બે પ્રસંગો સ્ત્રીઓ માટે તો નકામાં નિવડ્યા.

પાર્લામેન્ટમાં અરજી.

ઈ. સ. ૧૮૬૬માં જૉનરટુઅર્ટ સીલ સ્ત્રીઓને મત આપવાની તરફ દારી કરનાર તરિકે પાર્લામેન્ટમાં દાખલ થયો, ત્યારથી આ પ્રશ્નને વ્યાવહારિક રાજ્ય પ્રશ્નોમાં સ્થાન મળ્યું. એણે સ્ત્રીઓ તરફની મત માંગનારી અરજી પાર્લામેન્ટમાં રજુ કરી હતી. ત્યાર પછી પણ આ સંબંધી ઘણી અરજીઓ રજુ કરવામાં આવી હતી. ઇ. સ. ૧૮૭૦ અને ૧૮૦૬ની વચ્ચે લગભગ ત્રણ હજાર આવી જતની અરજીઓ રજુ થઈ હશે. અને ૧૮૬૬ ની સાલમાં તો ૨૫૭૦૦૦ સ્ત્રીઓની સહીઓ સાથેની અરજી પાર્લામેન્ટ સમક્ષ રજુ થઈ હતી, જે વેસ્ટમિનિસ્ટર હાલમાં આઠ દિવસ સુધી બહાર રાખવામાં આવી હતી. પણ આ અરજીઓનું કાંઈએ પરિણામ આવ્યું નહોતું.

ચારે તરફથી નિરાશા.

આ દરમિયાન કેટલાએક બાણીતા માણસો આ દિલચાલમાં લગ્યા. આમાં મી. ડ્રોમેટ અને ઇંગ્લાંડના વડા પ્રધાન ડીઝરાયેલી પણ હતા. વયમાં વયમાં સ્ત્રીઓને મત આપવા સંબંધી કેટલાંએક ખીલ પણ પાર્લામેન્ટમાં રજુ થયાં હતાં. પણ એક કે એવારના વાંચન પછી તે સંબંધી કંઈ પણ સાંભળવામાં આવતું નહિ. તે સંબંધમાં જે ચર્ચા ચાલતી હતી તેને પાર્લામેન્ટમાંના હારથરસ પ્રધાન નાટકનું નામ આપીએ તો પણ ચાલે તેમ હતું. આ પ્રશ્ન તરફ જાહેર પ્રજા ધ્યાન આપતી ન હતી. વર્તમાનપત્રો તે સંબંધી કંઈ લખતાં નહતાં. રાજદ્વારીઓ તેને વેગળો રાખતા હતા. પણ સ્ત્રીઓમાં એ પ્રશ્ન ઘણો ચર્ચાયા. મત માંગનારી સ્ત્રીઓની સંખ્યા દિવસે દિવસે વધતી ચાલી. ઘણી સભાઓ મળવા લાગી. અરજીઓથી, ડેપ્યુટેશનોથી બને તેટલી માંગણીઓ તેઓએ કરી. પણ નરમાશથી કરેલા તેમના બધા કામ નિષ્ફળ નિવડ્યા અને એ તરફથી તેમને નિરાશાજ મળી આમનેઆમ ૧૯૦૫ સુધી ચાલ્યું.

લડાયક મતાભિલાષિણીઓ.

આ વખતે મતાભિલાષી સ્ત્રીઓમાં એક નવીજ ચર્ચા ચાલી. તેઓને એક વિચાર આવ્યો કે જ્યારથી ઇંગ્લાંડને પાર્લામેન્ટ મળી છે, ત્યારથી જો ઇતિહાસ તપાસીએ તો. ચોખ્ખું દેખાઈ આવે છે કે મતનો હક્ક કોઈને બલાઈથી મળ્યો નથી. રાજા જોને 'એંગ્નાકાર્ટ' ઉપર કંઈ બલાઈથી સહી કરી નહતી, પણ જ્યારે કંઈ પ્રાણ આપ્યા ત્યારેજ કરી હતી. વળી છેક હમણા ૧૮૭૨ માં પણ જ્યારે મ્હોટો બળવો થવાની બધી તૈયારી થઈ ગઈ હતી, ત્યારેજ વધારે લોકોને મત આપનાર 'રિફર્મ બીલ' પસાર થયું હતું. ત્યાર પછી ૧૮૬૭ અને ૧૮૮૪ ના બંને ખીલ પણ દખાણુને લીધેજ પસાર થયા હતા. વળી રાજદ્વારી લોકોને ખાસ ન્યાયના પ્રશ્ન ઉપર વિચાર કરવાની પ્રસદ પણ હોતી નથી. એતો જ્યારે છુટકોજ રહે નહિ, ત્યારે એવા કેવળ ન્યાયના પ્રશ્નો ઉપર ધ્યાન આપે. પાર્લામેન્ટના દ્વાર બદારના લોકો ગારે નરમાશથી કરી પણ ઉઘડ્યા નથી. એ તો જ્યારે બદારથી ઘડ્યા મારવામાં આવે છે ત્યારેજ ઉઘડે છે. આ પ્રમાણે પુરોષોને મતનો અધિકાર મળ્યાનો ઇતિહાસ તપાસી સ્ત્રીઓના પણ એક વિભાગે તેજ

પ્રમાણે ધમાધમ અને તોફાનથી મત મેળવવા નિશ્ચય કર્યો. આ વિલાગને લડાયક મતાભિલાષિણીયો (Militant Suffragist) કહેવામાં આવે છે. તેઓએ પોતાનો હેતુ સાધવા માટે જે જે કામ, જે જે ધમાધમ, જે જે તોફાન કર્યા છે, તે બલબલ્લાની પણ કલ્પનાની પાર જાય તેવાં છે. મી. ઓસ્કવીચ અને તેની આગળના વડા પ્રધાનની કેબીનેટના એકે એક પ્રધાનને તેઓએ સતાવ્યા છે, અને કેટલા એકની ઉપર તો હુમલા પણ કર્યા છે. અસંખ્ય સભાઓની અંદર તોફાન કરવા માટે તેઓને બહાર કાઢવામાં આવી છે. ઍસ્ટમિન્સ્ટર, હાઉસની લોખીમાં જઈ તેઓએ તોફાન મચાવ્યાં છે. પેટા ચુંટણીઓમાં પણ તોફાન કરવામાં કે વિરોધી ઉમેદવારોને સતાવવામાં તેમણે બાકી મૂકી નથી. દુકાનોની બારીઓનાં કાચ તેમણે ભાંગ્યા છે; નાટકશાળાઓ સજગાવવાનાં પ્રયત્ન પણ તેમણે કર્યાં છે. હાઉસના વડા પ્રધાન લોર્ડ જ્યોર્જનું ઘર પણ એક વખતે તેઓએ સજગાવી મૂક્યું હતું. ઘણી દુકાનોમાં, વીરોઓમાં, ઘરોમાં, અને ટૂનોમાં પણ તેમણે આગ લગાડી છે. સર્વોત્તમ ગણાતા ધણા ચિત્રોનો તેમણે નાશ કર્યો છે. ટપાલની પેટીઓમાં શાહી અને ઍસીડ રેડ્યાં છે. તાર અને ટેલીફોનના દોરડાં તોડ્યાં છે. આગની જુદી ખબરો આપી બંધા દોડાવ્યા છે. જાણીતા રાજ્યદારીઓને ઈજ્જત કરી છે અને ઘોડાની ચાબુકા પણ મારી છે. રમવાનાં લીલાં-મેદાન ખોદી નાંખ્યાં છે. સેન્ટપોલનાં જાણીતા દેવળ ઉપર બોંબ નાંખી તેનો નાશ કરવાનો પ્રયત્ન પણ તેમણે કર્યો છે.

પાર્લામેન્ટમાં પ્રયત્ન.

આ બધાં તોફાન માટે તેમને કોર્ટમાં ધસડ્યાં, ત્યાં તેમને સજા પણ ચર્ઈ, અને કેદમાં પણ નાંખ્યાં. છતાંજે જેલમાં ગયા પછી તેમણે ખોરાક લેવાની ના પાડી, અને કેદમાં રાખી શકાય નહિ તેવી અરાજક તબિયત, તેમણે બુખ વેડીને કરી, અને તેથી તેમને છોડી મૂકવાની સરકારને ફરજ પડી. આ તેમની રીતોથી કેટલાએક ગુસ્સે થયા, કેટલાએક ચીડાયા, કેટલાએક કંટાળી ગયા, અને કેટલાએક ચમકી ગયા. પરંતુ કોઈ પણ આ પ્રશ્ન સંબંધી અસાન બતાવી શકે કે આંખ મિચ્યામણ કરી શકે તેવું રહ્યું નહિ. આ રીતોથી બીજી કોઈપણ બાબત કરતાં તેમને મંત આપવાની બાબત સર્વથી વધારે ધ્યાન ખેંચી રહી છેવટે

તે સમયના વડા પ્રધાન ઍસ્કવીથે એમ પણ કહ્યું કે કોઈપણ રાજદ્વારી પક્ષથી સ્વતંત્ર રીતે સ્ત્રીઓને મત આપવા સંબંધી એક ખીલ પાર્લિમેન્ટમાં રજુ કરવાની તેઓ રજા આપશે, અને જો એકવારના વાંચનમાંથી તે ખીલ પસાર થશે તો પછી તેને પોતાના પક્ષ તરફનો ટેકો અપાવી છેવટનું પસાર કરાવવામાં આવશે. આવું એક ખીલ રજુ થયું પણ પાર્ટીથી સ્વતંત્ર થયા પછી પણ પાર્ટીની અસરોથી મુક્ત રહેવું મુશ્કેલ હોવાથી તે પહેલીવારના વાંચનમાંથીજ નિષ્ફળ ગયું. ત્યાર પછી ૧૯૧૧ માં ઍસ્કવીથે જાહેર કર્યું કે ૧૯૧૨ માં મતાધિકારનો વિકાસ કરનાર ખીલ આણવામાં આવશે. આ ખીલમાં, પરણેલી સ્ત્રીઓ જેમના પતિને મત આપવાનો અધિકાર હોય-તેમને પણ સાથે સાથે મત આપવાનો અધિકાર આપવાનો મુદ્દારો લોઈડ જ્યોર્જે મૂકવાનું જાહેર કર્યું. પોતાના આ અભિપ્રાયના ટેકામાં તેણે લખ્યો કે હરી લોકમત વધારે જાગૃત કર્યો. પણ સ્ત્રીઓને તેમી સંગીન લાજ થશે નહિ.

અંતે વિજય.

આ દરમિયાન જર્મની સાથે યુદ્ધ જાહેર થયું. મતાભિલાષી સ્ત્રીઓએ એકદમ પોતાના તોફાન વેમળા મૂકી દીધા અને સ્વદેશાભિમાનના લુરસાથી સરકાર સાથે સહકાર કરી દરેક રીતે મદદ આપી. નર્સ અને દાકતરના કામ ઉપરાંત આ યુદ્ધ સમયે તેમણે દારૂગોળાના કારખાનામાં કામ કર્યું. તથા ખેતીનું કામ પણ હાથ ઉપર લઈ, પુરો રણમાં મથા દતા તે સમયે દેશને જૂખમરામાંથી જાગાવ્યો. આ બધાની અસર ઘણી સારી થઈ, ફક્ત આનો બદલો વાગવા તરિખે નહિ, પણ લોકોને સ્ત્રીઓની લાયકાતની ખરેખરી ખાત્રી થઈ તેથીજ તેમને મત આપવાનો નિમય થયો. અને ૩૦ વર્ષ ઉપરની સ્ત્રીઓને મતનો અધિકાર હમણાંજ મળ્યો છે. પુરૂષ અને સ્ત્રી વચ્ચે હવે ફેર એટલોજ રહ્યો છે કે પુરૂષને ૨૧ વર્ષે તે મળે છે, અને સ્ત્રીને ત્રીસ વર્ષે મળે છે. આ સંતોષકારક લેખી શકાય.

આ પ્રમાણે ઇંગ્લેન્ડમાં અંતે સ્ત્રીઓને મતનો અધિકાર મળ્યો છે. તેમના તોફાનથીજ કંઈ તેમને અધિકાર મળ્યો નથી, પરંતુ લોકોનેજ તે વાતની ખાત્રી થવાથી તે મળ્યો છે. કેટલાએક ખીલ દેશમાં તથા ઇંગ્લેન્ડના કેટલાએક મંર્યાનો, તથા ગુનાઈટ્ડ સ્ટેટસના ઘણા રાજ્યોમાં

પણ સ્ત્રીઓને આ હક્ક મળ્યો છે. તેમાં જુદે જુદે ઠેકાણેથી રાજવામાં આવેલા ભય ખોટા પડ્યા છે, અને સ્ત્રીઓ પોતાનું કર્તવ્ય બરાબર બજાવે છે. ફ્રી-લેન્ડમાં તો સ્ત્રીઓને ફક્ત -મત આપવાનોજ અધિકાર છે તેમ નથી, પણ ત્યાંની ડાયેટ-રાજસભામાં ચુંટાઈને બેસવાનો હક પણ તેમને મળેલો છે. અને ત્યાંના લોકો જણાવે છે કે ઉપયોગી સામાજિક કાયદાઓ પસાર કરવામાં આ સ્ત્રી સભાસદોએ ઘણુંજ ઉત્તમ કાર્ય કર્યું છે. આ ઉપરથી બોધ લઈ બીજા રાજ્યોમાં પણ સ્ત્રીઓને રાજસભામાં બેસવાનો અધિકાર મળવો જોઈએ.*

હિંદમાં પણ આ અધિકાર આપવાની જરૂર.

આપણા દેશની રાજ્યવ્યવસ્થાનું ધોરણ પશ્ચિમના ધોરણ ઉપરજ રચાયું છે. પ્રતિનિધિત્વવાળી રાજ્યવ્યવસ્થામાંજ સ્વાતંત્ર્ય છે, એમ અહિં પણ સ્વીકારાયું છે. હિંદને જવાબદાર રાજ્યબંધારણ મળવાનું છે તેમ વચન પણ મળી ચુક્યું છે, અને તેમાં મતનો અધિકાર ઉપ-યોગી ભાગ લખવો એની પણ ખાત્રીજ છે. આ મતાધિકાર કોને કોને મળવો જોઈએ તેની ચર્ચા અત્યારથીજ થવા માંડી છે. તે પ્રસંગે સ્ત્રીઓએ પણ આગળથીજ જાગૃત થવું તે હકાપણ ભર્યું છે. જાધા વિરોધને વડાવીને પણ ઇંગ્લાંડમાં અંતે લોકોને લાગ્યું છે કે સ્ત્રીઓને મત આપવો તે વ્યાજબી છે, આ ઐતિહાસિક બનાવનો લાભ લઈ, ત્યાંના ઇતિહાસ ઉપરથી શીખામણ લઈ, આપણા દેશમાં પણ સ્ત્રીઓને આ હક્ક મળે તે માટે અત્યારથીજ પ્રયત્ન થવા જોઈએ. આપણા સામા-જિક જીવનમાં પાશ્વત્ય સુધારાની અસર થઈ છે, અને આપણી ગૃહજીવ-

*જુદા જુદા સ્થળોમાં સ્ત્રીઓને મતાધિકાર કયાંકે મળ્યો.

બ્રિટિશ, યુ. સ્ટે. અ.....	૧૮૬૬	ન્યુ સાઉથ વેલ્સ	૧૯૦૨
કોલોરેડો. "	૧૮૯૩	ટાસ્માનીયા.....	૧૯૦૩
ન્યુઝીલેન્ડ	૧૮૯૩	કપીન્સ લેન્ડ.....	૧૯૦૫
સાઉથ ઓસ્ટ્રેલિયા.....	૧૮૯૩	ફ્રીલેન્ડ	૧૯૦૭
યુટાહ, યુ. સ્ટે અ.....	૧૮૯૫	નોર્વે	૧૯૦૮
હડાહો. "	૧૮૯૬	વીક્ટોરીયા	૧૯૦૯
વેસ્ટ ઓસ્ટ્રેલિયા.	૧૮૯૬	બોર્નિંગ્ટન	૧૯૧૦
કોમનવેલ્થ ઓફ ઓસ્ટ્રેલિયા	૧૯૦૨	કેન્ડીફર્નિયા	૧૯૧૧
ઇન્ડિયા.....	૧૯૧૮,		

નની ભાવનાને આ અધિકારથી ઈજ્ઞ નહિ આવે તે આપણે જોયું છે વળી હાલની રાજ્ય વ્યવસ્થામાં હિંદીઓનું ચનણ નહિ દોવાથી હિંદની સ્થિતિ જોઈએ તેવી સુધરી નથી, અને તે સુધારવા માટે સ્વરાજ્યની જરૂર છે, એમ આગેવાન રાજ્યવાદીઓ કહે છે, તો સ્ત્રીઓની સ્થિતિ પણ સારી થાય તે માટે સ્ત્રીઓનું પણ રાજ્યવ્યવસ્થામાં પ્રતિનિધિત્વ જોઈએ એમ કણુન કરવું પડશે હિંદમાં પણ સાંસારિક કાયદાઓ સરકાર તરફથી હાથ ધરવામાં આવ્યા છે સત્તિ ધરાવેલા ચાલ બધા કડવાનો, વિધવાને પુનઃગતની ગત આપનારો, ૧૮૭૨નો લગ્નનો, વગેરે કાયદાઓ આના દૃષ્ટાંતરૂપ છે પરંતુ ભવિષ્યમાં તો આથી પણ વધારે આમાનિક કાયદા ધડવા પડશે અને સ્ત્રીઓની સમતિ નિના આવા કાયદા ધડવા તે કેવો અન્યાય છે તે આપણે જોયું છે ઔદ્યોગિક ક્રાંતિની અસર હિંદમાં પણ થઈ છે કારખાનાનું જીવન અને મોટા શહેરો હિંદમાં પણ દાખલ થયા છે સ્ત્રી અને બાળકોને આ કારખાનામાં જવાની જરૂરીયાત હિંદમાં પણ ઉભી થઈ છે અને ગરીબ રંગો માટે ધર બાધનાનો પ્રશ્ન આપણા દેશમાં પણ ઉભો થયો છે તેના ઉકેલ માટે પણ સ્ત્રીઓની સનાહની જરૂર છે વળી યુનિસિપાલિટીમાં મત આપનારો અધિકાર અમુક સ્ત્રીઓ ધરાવે છે, નિરક્ષરિની સ્ત્રીઓ યર્ષા રોકે છે, અને તે રીતે ધારાસભામાં મત આપનારો અધિકાર તેમને પ્રાપ્ત થાય છે એટલે મત આપનારી બામતમાં કાર્ધક કેળવણી તેમને મળી છે અને બાકીનું તેઓ અનુભવથી જીભશે સમાર સુધારા અને સ્ત્રી કેળવણી વધતા જાય છે, અને તેને પરિણામે ધણી સ્ત્રીઓ જાહેર જીવનમાં ભાગ લેતી થઈ છે વળી છેલ્લી કોંગ્રેસના સોગ્રમુખ મીસીસ જેમટે હિંદની જાગૃતિમાં સ્ત્રીઓએ ક્વો દિરમો આપ્યો છે તે જણાવ્યું છે * સમાજ સેવા પરિ

* સ્ત્રીઓની જાગૃતિ

પ્રાચીન આપ દેશમાં સ્ત્રીઓની સ્થિતિ ઘણી ટાંચી હતી ઘણે ભાગે સ્ત્રીઓ જામ કરતી અને અનુભવવાને કહ્યું છે તેમ જુદાને દીધાવતી. ૩૯ થીક સંવાસી જીવન ગાળતી, અને જસચારિતી રહેતી અને મદ્યપાન મેળવતી નળરાજી જીવતું રમીને પ્રભને દેશન કાતા ત્યારે રાજ્ય અધિકારીઓ રાણી દમયંતીની સલાહ લેવા આવતા, રાજ્યમાં અને યોદ્ધાઓની સલામતીમાં આંધારી પોતાના આગ્રહી પુત્રોને કાઢી આપતી આગળ ઉપર ચિતોડની પદાવતી, મારવાડની મીરાબાઈ, ઘાટાની કનિ તારાબાઈ, અદમદનગરનું રણલુ કરનાર

પદ્મા પ્રમુખ તરિકેના લોપણમાં મહાત્મા ગાંધીજીએ પણ સ્ત્રીઓને ઢીંગ-લીઓ અથવા ગુલામ ન ગણતાં તેમને સ્વતંત્રતા આપવાની હિમાયત કરી છે. આ સઘળું જોતાં સ્ત્રીઓને રાજ્યવ્યવસ્થામાં મત આપવાનો અધિકાર આપવાની જરૂર છે જ. અને તેથી તે અધિકાર મળે તે માટે પ્રયત્નો થવા જોઈએ.

આંદોળી, ઇન્દોરની અહલ્યાબાઈ-આ સર્વે અને બીજા અગણિત સ્ત્રીઓની જીવનકથા જાણીતી છે.

માત્ર બસે વર્ષે થયાં સ્ત્રીઓની અવદશા થવા માંડી. પુરુષોની સાથે રહીને જે અવદાર કરતી તે રિયતિ બદલાઈ ગઈ અને પુરુષ વર્ગને એકસે હાથે બહારનું કામ કરવાની જરૂર પડી. હજી પણ પોતાના પતિ ઉપર અને પુત્ર ઉપર તેમની અસર ધણી છે. પણ જ્ઞાનના અભાવથી તે પાછળ રહે છે. તેમનું બુદ્ધિબળ ઠાંઈ એણું થયું નથી પણ પુરુષોની ઇચ્છા કેળવણી, અને સંસ્કૃત અને માતૃભાષા તરફની બેદરકારીને લીધે તેમની અને પુરુષની સંસ્કૃતિ વચ્ચે મોટો તફાવત પડી ગયો છે અને તેથી પુરુષના વિરાજ જીવનમાં અસ-લના સમયની માફક સ્ત્રીઓથી ભાગ લઈ શકાતો નથી. પુરુષનું કર્તવ્યક્ષેત્ર ધણું વિશાળ થયું છે, અને સ્ત્રીઓનું ધણું જ સંકુચિત થઈ ગયું છે. પુરુષની વ્યવહારિક બુદ્ધિને લીધે સ્ત્રીની ધર્મશ્રદ્ધા સંકુચિત થઈ છે અને ધર્મશિક્ષણ પતિ પાસે લેવાને બદલે પુરુષોદિત પાસે લેવું પડે છે. તેથી માત્ર બકિતમાર્ગ શીખવાય છે, જ્ઞાનનો ટેકો મળતો નથી અને તેથી સમજ્યા વગર માત્ર વહેમ અને બાહ્યાચાર પોષાય છે.

ઇચ્છા કેળવણીથી બાળકો જડવાતી થઈ જાય છે એ દહેશતમાંથી તેમને બચાવવા જોઈએ એવી માતાઓને લાગણી થઈ આવવાથી કેળવણીમાં હિન્દુ-ધર્મનું શિક્ષણ દાખલ થવું જોઈએ એમ તેમને લાગવા માંડ્યું. આ જમાનામાં તેમણે આ વિષયમાં ધણીજ ચાનક દેખાડી.

ત્યારપછી હિન્દુસ્થાનની બહાર હિન્દુવાસીઓને જે દુઃખ ખમવાં પડ્યાં તેને લીધે પણ હિન્દી સ્ત્રીઓની દયાની છાજણી ઉરકેશમાં અને દક્ષિણ અફઘાનિ-કામાં સ્ત્રીઓનું શિયળ ન સચવાતાં પવિત્ર લગ્નની ગાંડપર હુમલો થતો જોઈને તેમનાં દુઃખ દૂર કરવાને તેમણે પુકાર કરવા માંડ્યો.

બંગાળી સ્ત્રીઓએ બંગાળના ભાગલા વખતે સખત પુકાર ઉઠાવ્યો હતો. એક અંતિમ વિચારના વર્તમાનપત્રના માસિકને રાજદ્રોહ માટે શિક્ષા

હિંદમાં શરૂ થયેલા પ્રયત્નો.

આના પ્રયત્નો થવા પશુ માંડ્યા છે. હિંદની સ્ત્રીઓ તરફથી મોંઠેર સાહેબને કરવામાં આવેલી અરજીમાં આ માંગણી થઈ છે. છેલ્લી હિંદી સંસાર મુધારા પરિષદે સ્ત્રીઓને આવા હક્ક મળવા જોઈએ, એમ ઠરાવ કર્યો છે. અને કૌંગ્રેસમાં પણ શ્રી ૦ સરોજની નાઇડુ આ સમંધી ઠરાવ લાવ્યાં હતાં. પરંતુ આવો ઉપયોગી પ્રશ્ન દેશમાં ચર્ચાયા પછી કૌંગ્રેસ આગળ આવે તો સારું એમ કહેવામાં આવ્યાથી તે ઠરાવ તેમણે પાછો ખેંચી લીધો હતો. હવે આપણા સર્વનું કર્તવ્ય એ છે કે આ ઠરાવની તરફમાં લોકમત કેળવવો. તથા ઠેકાણે ઠેકાણે સલાઓ મેળવી તેમાં તે ઠરાવ પસાર કરી ઓલ ઇંડીયા કૌંગ્રેસ કમીટીના પ્રમુખને તથા નામદાર સરકારને તેની નકલો મોકલવી. આની શુભ અસર થવા વિના રહેશે નહિ. બ્રીટિશ પાર્લામેન્ટ, જેણે હમણા જ સ્ત્રીઓને મતાધિકાર આપ્યો.

કરવામાં આવી હતી ત્યારે ૫૦૦ બ્રાહ્મી સ્ત્રીઓ તેની માતાપાસે તેને મુખા-
શકાસી આપવા માટે ગઇ હતી, તેને સાત્વન આપવા માટે નહિ, બંગાળની
શિક્ષિત સ્ત્રીઓની આ પ્રકારની લાગણી હતી.

ગીરગીરીઆ મનુરીમાં સ્ત્રીઓના શિયળનો બંધ થતો હતો તે જોઈને
સ્ત્રીઓમાં યોગેજ બળસળાટ થયો અને સ્ત્રીઓ તરફથી વાઇસરોયની આગળ
અરજ રજૂ થઈ હતી. એ અરજ લઇ જનાર પણ સ્ત્રીઓજ હતી.

સ્ત્રીઓની ભવૃતિનાં આ બધા બહારના કારણો છે. પરંતુ બંસતમાતાની
પુત્રીઓનાં હૃદયમાં માતાનો દુનિ સબળાયો અને તેની ઉત્પત્તિ માટે ભવૃત
મવાની આજ્ઞા થઇ હિન્દની સ્ત્રીઓની પરિવર્તિતાના આદર્શવાળા પ્રાચીન
સાહિત્યની સંસ્કૃતિમાં ઉઠેલી સ્ત્રીભવિ હિન્દની સ્વતંત્રતાની વિશાળ ચળવળ
વખતે ઉદાસીન રહી શકે નહિ છેલ્લા થોડાં વર્ષમાં તેમનાં અંતઃકરણમાં
ગૂઝ રીતે બળતો બહારતમાતાના પ્રેમનો અગ્નિ, તેમના અતિશ્રિય ધર્મની ધટલી
જતી અસરને લીધે પ્રતીક થયેલો ક્રોધાગ્નિ, પોતાના દેશમાં પરદેશી લોકો
રાજ્ય કરે તે માટે સ્વાભાવિક વિરોધની લાગણી, આ સર્વ કારણોને પરિણામે
તેમનામાં અદ્ભુત ભવૃતિ આવી છે. સ્વરાજ્યની દિલસાલમાં સંખ્યાબંધ
સ્ત્રીઓએ બાળ લીધો છે તેથી તેના બળમાં દરા ગળો વધારો થયો છે.

છે, તેજ હિંદુનું નવું-બંધારણ થકનાર છે. માટે જે હિંદુની સ્ત્રીઓની ઉચ્છા તેની આગળ રજુ કરવામાં આવશે તો, હિંદિ સ્ત્રીઓને મતાધિકાર અવશ્ય મળશેજ.

પ્રતિનિધિ સભામાં બેસવાનો અધિકાર.

પરંતુ ફક્ત મતાધિકાર જસ નથી. પ્રતિનિધિ સભામાં બેસવાનો અધિકાર પણ સ્ત્રીઓને પ્રાપ્ત થવો જોઈએ. આપણે ઉપર રાજનીતિના તત્ત્વવેત્તાના અભિપ્રાય તપાસ્યા છે, અને તેઓ સૌ રાજ્યવ્યવસ્થામાં લાયકાતનું ધોરણ સ્વીકારવું જોઈએ એમ કહે છે, માટે જાતિ અથવા લિંગનો ભેદ આ સંબંધી કાયદાઓમાંથી દૂર કરાવવો જોઈએ. અને લાયકાતનું ધોરણજ રાખવું જોઈએ. લલે આ ધોરણ ગમે તેવું કપરું રાખવામાં આવે; પણ તે સર્વને માટે એક સરખું જ હોવું જોઈએ. જે કંઈ પણ છુટછાટ બતાવવાની હોય તો તે સ્ત્રીઓ પરત્વે બતાવવી જોઈએ. કારણ કે તેઓ હજી પછાત છે. અને આવી છુટછાટ મુસલમાનોને આપવામાં આવી છે. પરંતુ અત્યારે તો ફક્ત સમાન હક્કજ આપણે માગીએ છીએ. છુટછાટ કંઈ માંગતાજ નથી. એટલે તેમાં તો કાંઈને વધિ હોયજ નહિ. શ્રી ૦ સરોજની નાયકુએ જે રાજદોમાં કરાવ આપ્યો હતો તે કબૂલ રાખવાથી આપણું કાર્ય સરશે. આપણે કંઈ મુસલમાનોની માફક સ્ત્રીઓ માટે અમુક જગ્યાઓ જુદી રાખવાની માંગણી નથી કરતા. આપણે તો એટલુંજ માંગીએ છીએ કે સ્ત્રીઓ તે સ્ત્રીઓ છે તેટલા માટે સામાન્ય સુટણીમાં ઉમેદવારી કરતી તેમને અટકાવવી જોઈએ નહિ. આમ ઉમેદવારી કરનારની સંખ્યા હંમેશા ઓછીજ હોય. દરેક પ્રાંતમાંથી પાંચ છ હોય તો પણ સ્ત્રીઓના હક્ક સચવાય. તેમનાં દુઃખો સભા આગળ આણી શકાય, અને ઉપયોગી કાયદાઓ તરફ જનસમાજનું ધ્યાન દોરી શકાય. અને આટલી સંખ્યા તો અત્યારની કેળવણીની સિયતિમાં પણ મળી શકે તેમ છે. એકલા મુંબઈ શહેરની કોલેજોમાં એકસો ઉપરાંત સ્ત્રીઓ છે. અને હાલમાં વધતી જતી સ્ત્રી કેળવણીને પરિણામે તો આ સંખ્યામાં ટુંક સમયમાંજ ઘણો વધારો થશે. વળી આપણે જોયું છે કે આખા ઇલાકામાંથી દસ કે પંદર બાઇઓ આમ ભાગ લેશે તેથી કાંઈ ગૃહજીવનની ભાવના તુટી નથી પડવાની. ગૃહજીવનમાંથી પરવારેલી પણ અસંખ્ય સ્ત્રીઓ તેમાં ભાગ લેશે વિધવાઓ, સંતાન વિનાની સ્ત્રીઓ વગેરે આમાં પૂર્ણ રસ લે

શકશે. આ રીતે આપણે જોઈ શકીએ છીએ કે ભાગ લેનાર સ્ત્રીઓની સંખ્યા હાલમાં પૂરતી છે, અને ભવિષ્યમાં તો હજીએ વધશે.

ચીનનો દાખલો.

આ સંબંધમાં આપણે જો ચીન દેશનો દાખલો લઈએ તો અયોગ્ય ના ગણાય. ચીન, એ પૂર્વ તરફનો દેશ છે. ત્યાંનો ધર્મ આપણા ધર્મને મળતો છે. સ્ત્રી સંબંધની ત્યાંની ભાવનાઓ પણ આપણા દેશની તે સંબંધી ભાવનાઓના જેવીજ છે તે દેશમાં નવી રાજ્યવ્યવસ્થા થઈ, પ્રજા સત્તાના ધોરણ ઉપર ત્યાંનું રાજ્યસંધારણ થયાનું, ત્યારે ત્યાંના કંતાન પ્રાંતની પાલિકામાં, દસ સ્ત્રી સહાસદો ચુંટાઈને બેસે એવી ખાસ ગોઠવણ રાખવામાં આવી હતી. તેઓને ચુંટી કાઢનાર તરિકે સ્ત્રીઓને મતનો અધિકાર આપવામાં આવ્યો હતો. જે દસ બાઈઓ પ્રથમ ચુંટણીમાં સફળ થઈ છે, તેમાંથી બે શિક્ષકો છે, અને બાકીનામાં મૂખ્યત્વે શ્રીમંત વ્યાપારીઓની સ્ત્રીઓ છે. આ દસે બાઈઓ પોતાનું રાજ્યસભામાંનું કર્તવ્ય યથાયોગ્ય બજાવે છે. વારંવાર જુદા જુદા વિષયો ઉપરની ચર્ચામાં તેઓ ભાગ લે છે, અને આ જાતનું કાર્ય કરવાની પોતાની લાયકાત બરોબર પુરવાર કરી આપે છે. આ ચીન દેશના દાખલા ઉપરથી આપણે ઉત્તેજન લેવાનું છે, અને રાજ્ય સભામાં ચુંટાઈને બેસવાનો અધિકાર સ્ત્રીઓને આપણા દેશમાં મળે તો તેઓ યોગ્ય કાર્ય કરી શકશે કે નહિ, તેથી શંકા જો કોઈને હોય, તો તે આથી દૂર કરવી ઘટે છે.

પુરૂષોનું કર્તવ્ય.

આ સંબંધમાં પુરૂષોને પણ કર્તવ્ય પ્રાપ્ત થાય છે અત્યારે સ્વાતંત્ર્ય મેળવવા માટે જે હિંદુસ્તાન તેઓ પોતે કરે છે, તેના લાભમાંથી કોઈ પણ પક્ષને, કોઈ પણ જાતને, કોઈ પણ વિભાગને દૂર રાખવા જોઈએ નહિ પ્રજાના કોઈ પણ વિભાગનો મત રાજ્યવ્યવસ્થામાં સંલગ્નતો હોય નહિ, તો તે રાજ્ય પ્રજાકીય કહેવાય નહિ. દરેકે દરેક વ્યક્તિને સ્વાતંત્ર્યનું સુખ આપવું તેમાંજ ખરી સ્વાતંત્ર્ય પ્રિયતા રહેલી છે. પરંતુ પુરૂષો આ કર્તવ્ય નહિ પૂર્ણ કરે તેમ ધારવાનું કોઈજ કારણ નથી. કૌંસમાં સ્ત્રી પ્રતિનિધિઓને દાખલ કરવામાં આવે છે, અને તેના

પ્રમુખપદનો અધિકાર પણ સ્ત્રીઓને આપવામાં આવેલો છે. લુદા લુદા દરાવો ઉપર સ્ત્રીઓ બેસી પણ શકે છે, તેમજ મુસલમાન લીગના પ્રમુખ તરીકે પણ આ વખતે એક બાર્ધ બિરાજ્યાં હતા. આ રીતે જ્યાં કેવળ હિંદીઓનોજ કારભાર છે ત્યાંથી તો સ્ત્રીઓને દર રાખવામાં નથી આવી અને તેથી જ્યારે રાજકીય હક્ક મેળવવાની વાત આવશે ત્યારે હિંદીઓ પોતાનું કર્તવ્ય નહિ કરે એમ માનવાનું કાર્ષ્ણ કારણ નથી હાલતુરત પુરોને એટલીજ માંગણી કરવાની છે કે તેમણે પોતે પણ પોતાની સલાઓમાં શ્રીમં સરોજની નાઈકુનો દરાવ પસાર કરી, તેની નકલો ઓલ ઇંડીયા કૉંગ્રેસ કમિટી, તથા હિંદી સરકાર ઉપર મોકલી આપવી જોઈએ. ગામેગામની હોમરૂલ લીગ આ વાત હાથ ધરશે એમ આશા છે. લુદા લુદા સ્થળોનાં સંસાર મુધારા મંડળોએ પણ આ વાત ઉપાડી લેવી જોઈએ.

નોં સરકાર, હિંદી પ્રજા, અને બ્રીટીશ પ્રજા પણ; આ બાબતમાં યોગ્ય પગલાં ભરશે એવી આવી આપણે રાખીશું. સ્ત્રીઓને મતાધિકાર આપવો તેમાં ન્યાય છે, તેમાં શ્રેય છે, અને તેમાં સ્વાતંત્ર્ય પ્રાપ્તિ છે. નિઠર થઈ, કર્તવ્ય જાનથી, આ કાર્ય સાધવા માટે યોગ્ય હિલચાલો આદરો, ભવિષ્યની પ્રજાનું શ્રેય સાધો, અને સ્વતંત્રતા દેવીના ઉપાસક બનો!

રા. બ. રમણભાઈ નીલકંઠના રાખ્તેમાં સંકલ્પ કરો કે:—

"સ્ત્રી જાતિની અવદશા પરિહારવાને

"એવો હતાશન મહા પ્રકટાવીશું" કે

"તેની પ્રચંડ ઉંચી જવાહની માહિં યાશે .

"અઠાન, સ્વાર્થે, વળા દુર્મેતિ, સર્વ ભરમ. (રાઈનો પર્વત).

કેશવપ્રસાદ-દેસાઈ.

શ્રીઓને સંબોધન.

—:૦:—

“આપણે સૌ શ્રીઓ સ્વાતંત્ર્યને મ્હાનાર છીએ,

“સ્વાતંત્ર્યનો પૂર્ણ પ્યાલો મેળવવાનો ચાલો નિશ્ચય કરીએ !

“કુદરત કૃતિથી સ્ત્રી અને પુરુષને સમાન હક્ક મળેલા છે;

“તો આપણે હક્કના દરજ્જાથી શા માટે સંતોષ પામીએ ?

“સર્વ શક્તિ વાપરી આપણે જાગૃત થઈ જવ,

“અને આપણે હક્કો અને શરમ લઈને દરજ્જો દૂર કરો.

“મરદો આપણને જો સમાન સાથી સમ લેખશે,

“તોજ આપણા ગૌર હાથ, પ્રિયજનમ જૂમિતું સ્વાતંત્ર્ય
મેળવવામાં મદદ કરશે.

“દોરની માદક પુરુષને સ્ત્રી સ્વાધીન કરવામાં આવે છે,

“તે જુનો દિવાજ અપમાનથી ભરેલો છે.

“સંસ્કૃતિના નવા યુગને પ્રસારનાર પ્રભાતનો પ્રકાશ
નજરે પડે છે,

“સ્ત્રીને શુદ્ધામીમાં રાખી એકલાજ પ્રગતિ પામવાનો પુરુષનો
અધિકાર નષ્ટ થવો જોઈએ.

“હાપણ, સમજણ, અને માનસિક વિકાસ, બધુંજ
અનુભવથી આવશે.

“મ્હારા દેશની વીરનારીઓ ! તમારી જોખમદારીઓ
શિરે ધરો !

“મને ખાતરી છે કે તમારા કર્તવ્યથી તમે વિમુખ નહિ થાવ.”

ચીનની એક સ્ત્રી કવિની કવિતા ઉપરથી.

જ્ઞાતિની મહિલાપરિષદ અને પ્રો. વલ્લભંતરાયનો પત્ર.*

શ્રી. પરમત્રિય બહેન,

જયે વધે તેં આગ્રહ કર્યો હતો, આ વર્ષે પણ આગ્રહ કરે છે કે આપણી નાતની મહિલાપરિષદની આપણે કંઈક સેવા કરવી. તેથી આ વખતે તને આ કામળ લખું છું, તે તું મોકલી આપજે.

સત્ય ઇશ્વરનો પ્રકાશ છે સત્યથી વિમુખ ધર્મ ઇશ્વરથી વિમુખ યવા બરાબર છે. આપણા લોકોમાં ક્ષમા, હૃદયતા, અને સામા માણસને માટે માન એ એમાં હોવાથી વિવેક અને સારમમાં આપણે કેટલીક વાર એટલા બધા તણાઈએ છીએ કે અસત્ય પણ બોલીએ છીએ અને આચરીએ છીએ. પણ વિવેક અને સારમની ફરતે ફરતાં સત્ય પાળવાની ફરજ ધણીજ મોટી છે, માટે આપણી મહિલાપરિષદને એ પરિષદ વિષે તેમજ અને ને બેચાર ધણીજ મદદરબની બાળતો લાગે છે તે વિષે તારી મારફત આ સંદેશો મોકલું છું, તેમાં મારા જે ખરેખરા વિચાર છે તેજ જણાવું છું. તેથી કાંઈએ બિનકાંઈ લખાવું નહીં.

૧. મહિલાપરિષદ વિષે.

સરચમાં નાતની પરિષદ મળી હતી તે વખતે સ્ત્રીઓ પણ પરિષદમાં હાજર રહી શકે એવી ગોઠવણ કરી હતી. એ રીતને આપણે પછીની દરેક પરિષદ વખતે વળગી રહ્યા હોત તો લાભ યાત, લાપણ કરવા અને નિર્બંધ લખવા અને બહેન મંડળીનું કામકાજ ચલાવવું તથા તેના કરાવેા વગેરેને માટે જુદા જુદા મતોમાંથી ધડભાંગ કરીને સૌ સ્વીકારી શકે એવા નિકાલ

* આ કામળ આપણી નાતની મહિલાપરિષદ આમોદમાં બરાવાનું નક્કી થયું તે અરસામાં પ્રો. બલભંતરાય કે. ઠાકોરે પોતાની મોટી પુત્રી શ્રી. સો. ચંચળગૌરીને લખ્યો હતો. સૌ. બહેન ચંચળ પરિષદ વખતે આમોદ આવી રાક્યાં નહિ. એટલે આ કામળ એ પરિષદમાં વંચાયો. નહિ. બહેન ચંચળગૌરીના અવસાન પછી એમણે જળવી રાખેલા કામળો જેતાં તેમાંથી આ પત્ર મળી આવ્યો છે. તે આપણા ત્રિમાસિકને માટે ઉપયોગી લાગતાં પ્રકટ કર્યો છે. (ત્રિ. સ્કૌ.)

કરવો, એ સર્વને માટે જોઈએ તેટલા આવડત અને મદાવરો આપણી, નાતમા બહુ થોડી સ્ત્રીઓમા હરો હા, બીજી નાતોમા તેમ આપણમા પણ સમજી અને કરેલ, બુદ્ધિશાલી અને સલાહ લેવા લાયક, અને નીતિમા પતિવ્રતા તેમજ કુટુંબવતા હોઈ પૂજ્ય, એવી સ્ત્રીઓ છે પણ એ આપણી ગૃહલક્ષ્મીઓ હાલની દળની સ્ત્રીકેળવણીના જમાના પહેલાની હોવાથી એમને મહિલાપરિપદ જેવી હીલચાલ પસંદ પડે, કે એ હીલચાલને એમને લાભ મળી રાકે, એવો સંભવ ઓછો છે.

પરંતુ પુરુષોને તેમ સ્ત્રીઓને આગ્રહ હોય એ કુદરતી છે, એટલે જે સ્ત્રીપુરુષોએ આ પરિપદ રાટ કરી છે, તેને તેઓ વળગી રહેવાના અને તેમના વિચારના બીજા સ્ત્રીપુરુષો એમાં સામેલ થવાના તથા વનિતાવિક્રમ જેવી સરથાઓ અને સ્ત્રીકેળવણીના પ્રસારથી એ વલણની સ્ત્રીઓ વધતી જરી, એટલે આજે નહીં તોપણ થોડા વર્ષમા આ મહિલાપરિપદ આપણી નાતનું એક ઉપયોગી અંગ થઈ રહ્યો એવી આશા છે.

૨ સ્ત્રીકેળવણી વિષે.

અક્ષણ એટલે બીન કેળવાયેલીએ આપણા દેશની ઉચ્ચ નાતોની સ્ત્રીઓના સંબંધમા ખરૂં નથી વળી પત્નીત્વ, માતૃત્વ, અને ગૃહિણીત્વના અનુસંધાની હૃદયકેળવણી એ પુસ્તકિયા કેળવણીથી ભુગીજ બાબત છે શુભ અશુભ પ્રસંગો, મદવાડ, આદિની સંસારકેળવણી નાતે નાતની ભુદી છે અને સમૂહની અને પરિસ્થિતિની છાપ પુરુષવ્યક્તિઓ ઉપર પડે છે તે કરતા સ્ત્રીવ્યક્તિઓ ઉપર વિરોધ પડે છે એટલે આપણા દેશમા અત્યારે નાગરાણીઓ, ક્ષત્રાણીઓ, એમ નાતેનાતની સ્ત્રીઓ ગૃહકેળવણી અને સંસારકેળવણીના ભેદોને ક્ષીધે ભુદી ભુદી પડી આવે છે, તો પત્ની, માતા, અને ગૃહિણી તરીકે હિંદના આખા સ્ત્રીસંઘના આચારવિચારમા અમુક ગુણો અને અમુક ખામીઓ પ્રવર્તે છે.

હિંદુ સ્ત્રીઓના ગુણોમા શીલની, કુટુંબરત્નની, અને ત્યાગવૃત્તિ અગર નિષ્કામ કર્મપરતાની અતિરાય ઉચી ભાવનાઓ ક્રેષ્ટ છે, ખામીઓમાની ધણી ખરી જ્ઞાન અને અનુભવના વિકાસની સાથે ઓછી થાય એવી છે આ પ્રમાણે ત્રિપતિ છે તેમા શાંતિકેળવણી અને અચેત્ત દાખલ થતા બધ છે. સ્ત્રીઓ અને પુરુષો બંનેમા સ્ત્રીકેળવણી વધારવાના આગ્રહ અને ઉત્સાહ વધતા બધ છે અને ગુજરાત કાઠિયાવાડમા તો દરેક કોઈ પણ ખૂણે એવો પછાત નહીં

દોષ કે જ્યાં સ્ત્રીકેળવણીને માટે જોઈ કરવાની જરૂર રહી હોય. વળી ઉચ્ચ અને સહેલી નાતોમાં આર્થિક (Economic) બલોએ કન્યાકાલ સંભાળ્યો છે અને હજી વધારે સંભાવશે, તથા અંગ્રેજ ચોપડીઓ વગેરે અંગ્રેજ કેળવણીની સુગમતા વધી ગઈ છે, એટલે આપણા જેવી નાતોમાં જ્યાં એકજીવીરી પહેલાં છોકરીઓ શુભરાતી ચાર પાંચ ચોપડીઓ બણીને અટકતી, તે હવે અંગ્રેજ ચારપાંચ ધોરણ જેટલું વગર મુરોલીએ બણી રાકે એમ છે. આખા દેશમાં પ્રાથમિક કેળવણી અપાટાબંધ વધારવાનું મહા કર્તવ્ય રાજ્ય અને પ્રજા જાનેએ ઉપોડવાનો સમય મારે આવતો જાય છે, અને પ્રાથમિક કેળવણીને માટે શિક્ષકો તરીકે બહુલા પુરુષોના કરતાં બહુલી સ્ત્રીઓ વધારે સારી તેમજ વધારે સરતી પડે એ વિષે બે મત સંભવતા નથી. સારી સ્ત્રી દાક્ટરો જેટલી તેયાર' થઈ શકે તેટલીનો ખપ છે, અને તે આપણા મોટા દેશમાં હજારોની સંખ્યામાં અને દરેક સ્ત્રી યૌવનમાં આવતાં પહેલાં પરણી જાય તથા વિધવાનો નિર્વાહ તેના સાસરામાં થાય એ આપણા હિંદુસમાજની દોટક હજાર વર્ષથી અખંડ અને એકસરખી પળાતી આવેલી વ્યવસ્થા થયું આ મહાપરિવર્તોના સમયમાં જોખમમાં છે. મતલબ કે મજૂર વર્ગથી ઉપલા વર્ગોની તમામ સ્ત્રીઓ પુરુષો પછી, એ એમનો 'હક્ક' ગણે કે એમની નિર્ભયતા અને શુભામંગીરી ગણે ને ગણે તે હિંદુસમાજનું પંદર સદીઓ સુધી એક મહા લક્ષણ જેવું રહ્યું છે, તે હવે કેટલો વખત ટકશે અગર તેમાં કેટલા અને કેવા ફેરફાર થશે એ મણુ કંઈ કળી શકાઈ નથી. ત્યારે એને બદલે બીજી વ્યવસ્થા શોધીએ તો દલિર્મ્યાદામાં યુરોપીય દેશોની વ્યવસ્થા જોવામાં આવે છે, ને એવી છે કે પાછો તે સ્ત્રી પુરુષો પછી, પણ પાછલાં સુધી તેમ વિધવા થતાં તે સ્વાવલંબી, અને ક્યારે પરણશે અગર પરણશે જ કે કેમ એ, તેમજ વિધવાપણું બીચારીને માથે પડશે કે કેમ એ કંઈ કહી શકાય નહીં; એટલે દરેક સ્ત્રીબાલકને તે સ્વાવલંબી થઈ શકે એવી કેળવણી આપવી અને પછી જેવું જેવું સાગ્ય, માતાપિતાને માથે છોકરીને સહુ-વવાની ફરજ પરણાવવાની નહીં, અને કમઅક્લ, કમતાકત, ખોડવાળી, આદિ છોકરીઓને ભાર કુટુંબને માથે નહીં પણ સમાજને માથે. ઇંગ્લાંડ અને યુનાઈટેડ સ્ટેટસમાં સમગ્રી અન્યોન્ય જોડાએલાં સ્ત્રીપુરુષને બંનેની દયાલીમાં પણ તેમાંથી છતાં થઈ જવાની ત્યાંના લગ્નમોચન (Divorce)ના કાયદા થઈ અત્યુક્તતા આપે છે; ત્યાંના સમાજમાં એ પ્રમાણે એક લગ્નમાંથી મુક્ત થએલ ઠાઈ સ્ત્રી કે પુરુષને ઇચ્છા હોય તો બીજું લગ્ન કરતાં અડચણ આવતી નથી. અને આ લગ્નમોચનની છટ હજી જોઈએ એટલી નથી, વધવી જોઈએ, એ પ્રમાણે

ત્યાના આચારવિચારનું વલણ છે અને તેથી કરીને ઉપર યુરોપીય વ્યવસ્થાના વર્ણનમાં કહ્યું કે પરણે તે સ્ત્રી પુરુષોપજીવી, તેમાં આ દેશોને માટે એટલું મુશ્કારી લેવું જોઈએ કે અ-સમ સ્ત્રીના જેટલું જ સ્વાવલંબીપણ' એ દેશોમાં પરિણીતા સ્ત્રી પણ ધીમે ધીમે મેળવતી જાય છે.

એક શબ્દમાં કહીએ તો સ્વાતંત્ર્ય, સ્વતંત્રતા, વ્યક્તિવિકાસ એ યુરોપીય સમાજનું જીવન છે. એજ ત્યાંને ધર્મ છે ત્યાંના આચારવિચાર, ત્યાંની ભાવનાઓ, ત્યાંનું વાગ્મય—સર્વેનો એજ એક મહામંત્ર છે પરંતુ, માનુષી ઉત્તમોત્તમ વસ્તુ-માથી જ, તેનો અતિરાય થઈ જતા, દુષ્ટમાં દુષ્ટ પરિણામે પ્રસવે, એવો નિયમ છે સ્વતંત્રતા ખરી પણ કયા સુધી ? કેટલી દુષ્ટમાં ? નિયમસર ફ્રી (Ordered Freedom) એ જ જીવન છે—પુરુષો અને સ્ત્રીઓ બંનેને માટે પૂરેપૂરી ફ્રી એટલે તો સર્વનારા. નિયમરહિત ફ્રી તે કંઈ નથી, જીવન નથી, કશું નથી જેમ વ્યાકરણ જમરનું લખણ, જે લખાણ નથી, લખા નથી, જેમાં વિચાર વહેતો ધરવાની શક્તિ નથી જેમાં વિચારનું પ્રકટનજ શક્ય નથી સસાર ઘટના—માનવ જાતિના અસ્તિત્વ સુખ અને ઉત્તતિ એને માટે આવશ્યક એવી વ્યવસ્થાનો પાયો સ્ત્રીપુરુષ વ્યક્તિઓ માત્ર નથી કુટુંબો છે, નહાનીમોટી ઉમરની સ્ત્રીપુરુષ વ્યક્તિઓ રૂપ અવયવોનું બંધાએલું એક એક કુટુંબશરીર એ પાયાની ઊંટો છે ઊંટનું બધારણ છુટી જાય તુટી જાય એવો વ્યક્તિવિકાસ હલેટો વિષ સમાન છે, જેમ ઊંડારાની છાતીનું એક પાસું બહુ વધારે ખીણે તો તેમાંથી સ્પર્શોગ થઈ આવે છે સમાજના એકમ (units) કુટુંબો છે અને સ્ત્રીજ કુટુંબનો આધાર, અને રેનેડનું ઉત્પત્તિસ્થાન, અને પરમ નીતિબળ છે, પુરુષને તો ઇશ્વરે પ્રમાણમાં ઊંડારવાદ અને વાદશા જેવો ઘડયો છે પુરુષ વ્યક્તિસ્વાતંત્ર્યથી મોહિત થઈ બેઠેલ સ્વાતંત્ર્ય ક્રમે તેથી પ્રમાણમાં ઘણો અનર્થ થતો નથી પરંતુ સ્ત્રીઓ પણ જ્યાં એવી થવા માટે છે ત્યારે શું થાય છે તે યુરોપમાં અત્યારે સ્પષ્ટ જોઈ શકાય છે પ્રથમ તો કુટુંબનો અતિસકોચ થાય છે, રેનેડ હુતો, હુતી અને ઊંડારા એટલામાંજ બંધાઈ રહે છે, દ્રવ્યનો એટલાનેજ લાભ અપવે એ પ્રમાણે કર્તવ્યક્ષેત્ર સકોચાય છે, અને ખર્ચનો ઘણો મોટો ભાગ, પ્રયત્ન અને વિકાસનો મુખ્ય ઉપયોગ, આટલા જાણુને વિષયના નાના પ્રકારનાં લોગવિકાસના સુખ આપવામાં કરવો, એ મોઢા આખા સમાજમાં સર્વોપરિ થાય છે ખીણું, કુટુંબોના આ અતિસકોચથી પરોણાચારી હડી જાય છે, જાંદા, ધરડા, અને અસાતો, છતે ઊંડારે, છતે માખાપે, છતાં ધણીએ, ધતી

ધણીઆણીએ, છતે બાધબહેને, દેશને માથે પડે છે-દવાચાળાઓ, ધતીમખાન-
નાંઓ, અને દુરગો જેવાં ખાતઓમાં તેમને જુડું પડે છે. પણ અનર્થ આટ-
લેથી જ અટકતો નથી. વ્યક્તિસ્વાતંત્ર્યની અદ્ભુતમિકા (individualism)
શ્રીઓમાં પ્રવર્તતાં એ અતિસંકુચિત કુટુંબનો પણ ઉચ્છેદ થવા માંડે છે. છોકરા-
છોકરીઓ નિશાળોમાં જ જમે છે. નિશાળે ન જઈ શકે એવી કાચી હમરનાં
બાલકો બાલકખાતઓમાં ઢહરે છે. ઘણાં ઘર રસોડાં વગરનાં જ હોય છે.
પુરુષો તેમ સ્ત્રીઓનો પણ કુરસદનો ધણો વખત કસણો, નાટકશાલાઓ, રમતો
જેવાનાં મેદાનો, કેફખાનો, જુમારખાનાં, વગેરેમાં ન્યમ છે. ઘર જેવી રમૂલ
વરદ પણ ધીમે ધીમે ખપ વિનાની થતી ન્ય છે. વળી ઘણાં જુવાન સ્ત્રીપુરુષો
પરજુતાં જ નથી. ઘણાં લગ્નવિમેત્યન (sterile) ની છટ્ટો વારંવાર લાલ
લઈને હમ્મના પ્રયોગો (experiments) કરે છે. અને વળી ઘણાં ધરણેલાં/જોડાં
છોકરાં ઉચ્છતાં જ નથી તથા છોકરાં થવા દેતાં નથી: એટલે કે દાખલા તરીકે
જુલાબ લેવાની દવાનો જેમ આપણે વિના સડોએ અને સામાન્ય રીતે ઉપયોગ
કરીએ, તેમ તેઓ જૂલુહત્યાની દવાઓનો ઉપયોગ કરે છે. યુરોપીય સમાજની
સવળી બાજુથી મોદિત ચનારાઓએ આ તેની અવળી બાજુ પણ જોવાની
છે, આ દોષો અને આ સડો ત્યાં ફટલા પ્રમાણમાં છે તેનો અડસટ્ટો કરવાનો
છે, એ વધતા ન્ય છે કે કેમ તેણું અનુમાન કરવાનું છે, અને એ દોષો તથા
સડાનું મૂલ વ્યક્તિસ્વાતંત્ર્યનો અનિશય છે કે બીજું કંઈ એ વિષે સુખ્ત
વિચાર કરવાનો છે.

ત્યારે યુરોપીય ફળવણી તો આપણે ત્યાં સ્ત્રીઓ માટે પણ થવાની તો
ઉપલા પ્રકારનાં દૃષ્ટો આપણે સંસારમાં ન આવે અને એ ફળવણી આપણને
થમે આપણને પર્ય નીવડે આપણા સમાજના વિકાસમાં ઉપકારક નીવડે એવી
શું શું કરીએ તો જાને, આ સવાલ આ આખા વિષયમાં બહુ ગંભીર અને
અપરિમેય મદરવનો છે. જે સ્ત્રીપુરુષો પોતે પોતાને સ્ત્રીફળવણીના દિમાયતી
અને સુધારકો કહેવડાવે છે તેઓએ આ અતિવિરાળ અને મુરકેલ સવાલની
ચર્ચા બધી બાજુએથી કરવાની છે અને જે આમણી અને અચણી સ્ત્રીપુરુષો
સ્ત્રીફળવણી અને સ્ત્રીઉત્પત્તિના કાર્યને પહોંચી વળવાને માટે કન્યાશાળાઓ સ્ત્રી-
સમાલે વનિતા વિદ્યાઓ આદિ કદાહે કદાવે છે, સ્ત્રીઉપયોગી ચર્ચા, લાપણો,
વર્તમાનપત્રો, સૌદિત્ય આદિ ચલાવે છે અને પ્રસારે છે, તે સૌએ પોતાના
નદાનામોટા દરેક પ્રયાસ અને પ્રયોગમાં આ સવાલ ધ્યાનમાં રાખવાનો છે.

અને પોતાને મળતા જતા અનુભવ તેમ તેમ પોતાના ફરતા અને બંધાતા જતા અભિપ્રાયોનો લાભ દેશને આપતા રહેવાનો છે.

અને આ લાંબા યદ્ય ગયેલા કાગળમાં આટલા દિશાસૂચનથી વધારે કશું શક્ય ન હોવાથી અહીં જ અટકીશ અને ક્રાન્સના પ્રબલસક્તાક રાજ્યના પ્રમુખ સાહેબના બે વચનામૃત ટાંપીને આ કાગળ પૂરો કરીશ.

કેળવણી વિશે એ પ્રમુખ સાહેબે એક રચલે કહ્યું છે કે: “આપણી જુવાની આપણા બચપણની કેળવણીને ખીલવવામાં નય છે; આપણી પાકટ વય જુવાનીની કેળવણીને પરિપક્વ કરવામાં ગાળીએ છીએ; અને આપણી વૃદ્ધાવસ્થામાં એ પરિપક્વ કરવા મધ્યા હતા તે કેળવણી આપણને ઘણી ઘણી અપરિપક્વ જણાય છે અને તેને ખરેખરી પકવવાનો હવે તો સમય જ ક્યાં છે એવો આપણો બળાપો વાળની ઘોળારા વધતી નય છે તેની સાથે સાથે વધતો નય છે. મતલબ કે કેળવણી આપો જન્મારો પહોંચે છે, નિશાળોમાં અને જુવાની કુટે ત્યાંસુધીના સમયમાં તેમાંની કેટલીક બાબતોજ હાય ધરી શકાય તેમ તે દરેકમાં પ્રગતિ પણ પારીરીમાની પહેલી ખૂણી જેટલી જ થઈ શકે એ કેળવણીના અતિ અધીરિયા સુધારકોએ નિરંતર ધ્યાનમાં રાખવાનું છે.”

એજ પ્રમુખ સાહેબે સુધારા વિશે પણ એક રચલે કહ્યું છે કે: “અમુક સુધારો જમે તેટલો શુભ હોય તોપણ તેના ગર્ભમાંના હિતકર ગુણો પૂરેપૂરા ક્યારે ખીલે? એ તો ત્યારે જ ખીલવાના કે જ્યારે અને જેટલે દરજ્જે સુધારો મનુષ્યજીવનના કેન્દ્રો અને લાવનાશિખરે ઉપરના મહાસમીરણથી પ્રાણિત થતો હોય, અને શિખરોનો આ મહાસમીરણ તેજ સદાચરણ, તે જ ન્યાય, તે જ સત્ય અને સત્યપ્રીતિ, તે જ દરેક વ્યક્તિની માનવજાતિમાં અંતર્ગત નીતિયુક્તિ પ્રતિની અધીનતા, તે જ માનવજાતિની લાગિ પ્રગતિ અને અપરિહાય ઉદ્દગતિમાં દરેક વ્યક્તિની શ્રદ્ધા. કોઈ પણ સમાજ કે દેશ કે માણસોના નહાનામોઠા સંધમાં જેટલું સદાચરણ, જેટલો ન્યાય, જેટલું સત્ય, જેટલી નીતિયુક્તિ, અને જેટલી મનુષ્યત્વની ઉચ્ચતા મળે શ્રદ્ધા તેટલો જ સુધારો તેમાં તે તે વખતે ચક્ર પડે.”

બલવ તરાય કલ્યાણુરાય ઠાકોરના અનેક આશીર્વાદ.

एक चक्रमना विचारो (चातु).

—॥॥॥—

વળી પાછો ફરીથી આપનું મગજ ખાવા હું હાજર થયો છું. ખરું પૂછો તો મગજખાવા નહિ, પણ ખવાયલા મગજનું પ્રદર્શન કરવા. ગઈ વખતે સમ સમારંભનું વર્ણન કર્યું હતું. આજે સમ સમયે થયેલા જ્ઞાતિભોજનનું વર્ણન કરું છું. આપના મોંમાં કદાચ પાણી છુટશે; પરંતુ આપ સૌ જમવા ગયા હશે. તે યાદ કરી મનવાળી લેજો. છતાંયે મન ન વળે તો ઘરમાં ફક્ત કરજો, વિનંતિ કરજો, આજીજી કરજો, કે કાંઈક મોં સ્વાદ કરાવે. તેમાંયે કાંઈ તમારું વળે નહિ, અને રાણી સરકાર રહેમ ન કરે, તો ચેરબન્દર, રેરટોરા, લદ્દમી. વિલાસ હાઉસ, કે સુખસાંતિશુદ્ધ, અથવા તો દેવાજી કીનારે બેસી મગસાસેવ ને ભજ્યાંધી, મન વાળજો.

હેવાસ રાત્ર કરતા પહેલાં જરા ખાનગી વાત કહી લઉં. મારેત્યાં સમ આજ્યું તે અરસામાં અપાકાપીડું જોર જરા વધુ હતું. જર્મન યુદ્ધ રાત્રે થયું તેથી કોણ જાણે આખી પૃથ્વી ઉપરજ લડાઇનો પવન ફેલાઈ ગયો છે. મોટરવાળાને માઠીવાળાનું યુદ્ધ, માઠીવાન અને પગે ચાલનારનું યુદ્ધ, રોક અને નોકરનું યુદ્ધ, ટપાલવાળાને ટપાલ એજીસ્ટનું યુદ્ધ, પરીક્ષક અને વિદ્યાર્થીનું યુદ્ધ, મોડરેટ અને હોમરસનનું યુદ્ધ, ગા અને હીકરીનું યુદ્ધ, બાપ અને બેઠાનું યુદ્ધ, અને અનંત કાળની ચાલ્યું આવતું પૂણી અને ધણીયાણીનું યુદ્ધ તો છેજ. આ છેલ્લા યુદ્ધે મારા ઘરમાં પણ દેખાવ દીધો હતો. યુદ્ધશૂનિ તે મારો ખાનગી ખંડ હતો. યુદ્ધનો દિવસ, મારા પુત્રના લગ્નના આગલા અઠવાડીયામાં હતો. કારણ જ્ઞાતિભોજનનું જમણું હતું.

આપણે તો ઘરના માણસનો સ્વસ્થાવ જાણીએ; એટલે નાત જમાડવાની વાત નિકળતાંજ ધીમે રહીને જાહેર કર્યું કે હું તો સુધારો કરવાનો છું. હમણા હમણા મોંપિવારી થયી ગઈ છે એટલે નાત જમાડવાનું ખરું અતિરાય આવે છે. તેમાં વળી દાસમાં આખા ગુજરાતની દવા બગડેલી છે. ધ્યેય અને જોલે-રાત્રું બળ વિરોધ છે, તેથી નાત જમાડવી તે જોખમ ભરેલું છે. વળી આપણી નાત મોઢી રાતે જમે છે. અને હમણાજ મારા વાંચવામાં આજ્યું છે કે એટલા બધા મોઢા જમવાથી, અને તેમાંયે ભારે જમણું હોય તેથી, શરીરને બહુજ તુકરાન થાય છે. આપણે આપણા નાતસાઇબોનું દિલ ધર્યું. નોંધએ અને

તેથી નાતનો વિચાર જ પડતો મૂકવો જોઈએ લોક તો એ દિવસ જોવાને બેસી રહેશે, પણ આપણે તો આપણને તેમજ સામાને, બંને પક્ષને લાભ થાય તેમ કરવું જોઈએ.

આટલું હું જોડતો તો જોડ્યો, પણ પછી તો મારા ઉપર વાદબીજ તુટી પડેલું હું કંઈક કહ્યો. મારા બાપદાદા કંઈક કહ્યાં. કેટલીએ પેટી ઉપર કાંઈક કાણુથી નાત નહિ જમાડી હોય તે વાત સંભારવામાં આવી નાતમાં નાક કપાઈ નય આખી નાત કરતા વધારે હઠાપણુ મારામાં બરાબ ગયું છે એ કહેવામાં આવ્યું નાતના દાકતરોને ઘેર નાતો જન્મે છે, નાતના દાકતરો નાતમાં જન્મવા નય છે, તેમના કરતા મારે દાકતરી જ્ઞાન વધારે છે કે કેમ તે પૂછવામાં આવ્યું પછી એમ પણ કહેવામાં આવ્યું કે બ્રહ્મણીને પ્રસંગે ભલણીઓ કરવાનો રીવાજ આખી દુનિયા ઉપર છે સાહેબ લોકો પણ પાટીઓ કરે છે પારસીઓ પણ જમણુ કરે છે અને એ બધા પણ મોઝી રાતેજ ખાય છે. હવેના અંગ્રેજી બહેલાઓને નાતનું મો નથી ગમતું, સાહેબ લોકોની પાટીઓમાં તો નોતરા મેળવવા ફાફા મારે છે. નાતના ઘોઠ દરેકરે, આનંદ કરે, વાતો કરે, એકઠા મળે વળી બ્રેશઓને બિચારાને બદલ જવાના કયા પ્રસંગો મળે છે સાવડાઓ તો પાટીઓમાં નય, હુંડિલમાં ખાય, ત્યારે બિચારી સ્ત્રીઓ કયા નય ! માટે એમને ખાતર પણ નાત કરવી જોઈએ નાતો જન્મે ત્યાં કુવારા ઊંડાઊંડાકરીઓ એકબીજાને જુવે, બવિધની પસંદગી કરે આ પ્રમાણે એટલું બધું કહેવાયું કે યુદ્ધમાં મારો પરાજય થયો, અને હું જોડ્યા વિનાનોજ રહ્યો વળી એટલેથી પૂર ન થયું હોય તેમ સાંતું અને હરકેયો અને એ બે જણાએ પણ એક યજ્ઞ જઈ મને દબાવીજ દીધો આ પ્રમાણે નાત જમાડવાનું તો નહીં થયું.

એ લોકો સૌ કહેવા લાગ્યા કે પહેલાં ઊંડાઊંડા લોકો છે, તે બે નાતો જમાડવીજ જોઈએ. હું તો વિચારમાંજ પડી ગયો પણ આ વખતે તો હિંમતથી સામે થયો ત્યારે રાણી સરકારે નિધા કરીને કહ્યું કે બંને નાતો કાંઈ બાર કરવાની જરૂર નથી, એક ઉપર ધીની કરાવે અને બીજામાં તો શીખંડપૂરી કરો. તો પણ ચાલશે. યે તો મજબૂતીથી જવાબ આપ્યો કે ધીના તો સ્વપ્ના લેખા કરો, અને બારે કે દલકી, નાત તો એકજ કરવાની છે થોડી ધણી ટપાટપી પછી એકજ નાત કરવાનું હવું અને ઉપર ધીની તો નહિ પણ જરા સારી રીતે કરવી એમ પણ નહીં થયું સારી રીતે કરવી એ આમદ તો મારો હતો સ્ત્રી

વર્તનું કહેવું એમ હવું કે સારી કરીને, ગમે તેમ ધસી નાંખીને પણ બે કરવી. પણ હું હંડ રહ્યો અને અંતે ફાળ્યો.

જમણ શીખડપૂરીનું હતું. મેં તેમાં ખમણ્ડોકળાં ઉમેરાવ્યાં. એટલે બેરાંબોનો બબડાટ શરૂ થયો; ખમણ્ડોકળાંથી ખર્ચ વધી જશે. તેલના ઘાટ વળશે, વગેરે વગેરે. મેં કહ્યું કે નાત તો સારી થઈ જશે. અને વળી ઉમેર્યું કે ખમણ્ડોકળાંથી તો શીખડનો બચાવ થશે. એટલે વળી પાછી શાંતિ ફેલાઈ.

નાતમાં લગ્ન ધણી હોવાથી, મદદ માથાકુટે નાતનો દિવસ મળ્યો. માયા કહી તો એટલી બધી હતી કે મોંઝા મનમાં એમ પણ આવ્યું હતું કે એકજ દિવસે બે ઘર નાત હોય તો! પણ આ મનની વાત હું કાંઈને બહાર કહી શક્યો નહોતો. અંતે તે યાદગાર નાતનો દિવસ પણ આવ્યો. ધરનાં સ્ત્રી-મંડળે કેટલાએ દિવસથી સીધાસામાનની તૈયારી કરી હતી. સવારના પહોરમાં પંચના વાસણ આવ્યાં. દરેકમાં કલાઈની તાણ હતી. કાંઈને કહું નહોતું તો કાંઈને દાંચો નહોતો. કાંઈને ખીસો જરા ઢીસો હતો તો વળી કાંઈ સહેજ કાણું હતું; પણ બબડીને બેસી રહ્યા વિના મારો કાંઈ છુટકો નહોતો. પાટો-શામાંથી, સગાંને ત્યાંથી, ખૂટતા વાસણો એકઠાં કર્યા અને તે કામ તો પાતું. પ્રથમ મારો વિચાર તો નાતની વાડીમાંજ જમણ કરવાનો હતો. પરંતુ સ્ત્રી-મંડળ તરફથી અનેક વાંધા ઉઠાવવામાં આવ્યા હતા તેથી રસ્તા ઉપર જ નાત જમાડવાનું રાખ્યું હતું. પરની ચારે એક ચોકડું હતું, ત્યાં ધુણામાં રસોઈ થતી હતી. ચારે તરફના માણસોની નજર તે ઉપર પડતી હતી. એકાદ કનાત આસપાસ બંધાવી હોય તો સાર એમ મેં સૂચના પણ કરી હતી, પરંતુ કાંઈએ તે તરફ લક્ષ આપ્યું જ નહિ. વળી ઉપરથી એમ પણ કહેવામાં આવ્યું કે મોટો સુધરેલો ચવાનો હું રોળ રાખું છું, પણ અંદરથી તો નજર લાગવાની બીક રાખું છું. આ તદોમન મારા ઉપર આવ્યું એટલે હું પણ અભિમાનમાં ચૂપજ રહ્યો. રસોઈના સીધામાં સ્ત્રીમંડળ તથા રસોઈના વચ્ચે ખટખટ થયાજ કરતી હતી. લોટ નડો છે. ધી ઓછું છે. તેલ ખરાબ હોવાથી ઉલરો આવ્યા કરે છે. મસાલો બરોળર નથી. ચણાનો ખાટો ખમણ્ડોકળામાં આવો નહિ ચાલે. ચોખા અતિશય છૂના છે તે બાત ફીકો થઈ જશે વગેરે ફરિયાદો રસોઈના તરફથી આવ્યા જ કરતી હતી. મને મનમાં થઈ જતું હતું કે, નાત તો બે કરાવવા ઉભા થયા હતા, અને એકમાં જ આવો જીવ કેમ રાખતા હશે. પરંતુ આ વિચાર બહાર પાડવા નેટલી મારામાં દિંમત નહોતી. ચણુ ઉવટે તો મારા જેવા ચાંત માણસની શાંતિ પણ ન રહે.

તેવુ થયુ અયાણના જુના તેલતુ જ એક તથેહુ ધરમાથી આળ્યુ' અને તે વાપરવાનો હુકમ થયો. કાણુ નલ્લે કટલાએ વર્ષોતુ લોહીને તેલ કાઢ્યુ હતો. હુ ઘણેજ કકળ્યો. રસોઈઓ ઘણેજ કકળ્યો, પણ અ તે એ તેલજ વપરાયુ.

સાજ પડવા આવી ત્યારે મારા મનમા વિચાર આળ્યો કે જમવા બેસવાની જગા વળાવીને પાણી છંટાવી બહુ સાફસુદ કંઈ હોય તો ઠીક. આ વિચારથી મેં થોડા માણસ એકઠા કરવા માડયા અને પાણી છાટવા વગેરેતુ તેમને કહેવા માડ્યુ. પરંતુ એટલામા અદર ધરમા ફાઇક આ માણસોતુ' કામ પડ્યુ, એટલે એકદમ મારા ઉપર દુમલો આળ્યો. હવે તો મારા માશી, કાકી વગેરે વૃદ્ધ સગા પણ આવી ગયા હતા, એટલે મારા ઉપર સખત દુમલો તે બધાયે મૂકીને ક્યો. કહ્યુ કે આપણે ત્યા કાંઈ નવાઈની નાત યાચ છે ભલભલાને ત્યા નાત ગંદવાડમા જમે છે, તો વળી આપણે શું કરવા સુખ આણવી !! ઠીક સાથ ઠીક હુ તો નરમ પડી ગયો. મારા મનમા વિચાર આળ્યો કે નાત એટલે કાણુ ? આપણે અને આપણા સમાજ કની ત્યારે આ બધાને ગંદવાડમા શુ કરવા જમાડવા બેઠએ આપણા રાહેરમા કુતરાઓની ઘોઠ નથી હોતી તેઓ કેવુ ગદુ કરે છે, તે પણ બધા નલ્લે છે. વળી નાના છોકરાઓને તો એટલેજ ખગે કરવામા આવે છે અને જરા મોટા હોમ તે તો રસ્તા ઉપર રમતા રમતા ગમે ત્યાં બેસી જાય છે આ બધા ગંદવાડમા નાત જમવા બેસાડવી તે મને તો કાંઈ ઠીક ના લાગ્યુ. પણ શુ કરું ? ઉપાય જ ન હોતો. ઉપરંતુ એમ મન વાળ્યુ કે નાતના લોકો પણ આ બહુ' નલ્લે જ છે અને છતાંયે વાધો લીધા વિના જમવા આવે છે, તેથી તેમને બહુ ગમતુ હતો કદાચ બહુ ચોખ્ખુ કરાવીએ, તો મદામા બેસવાની ટેવને લીધે, અરોબર ખવાય નહિ, અને મારે માથે દોષ આવે કે ખાનાનાનો બચાવ કરવા માટે સાફસુદ કરાવવામા પૈસા ખચ્યાં હતો આમ ધારી આપણે તો રાત જ રહ્યા,

રાત્રે આઠ વાગ્યા એટલે નાત ભરાવા માઠી પહેલા છોકરા આળ્યાં તેઓ બધે ફેલાકુદ કરી રમતા હતા ત્યાર પછી ધીમે ધીમે મોટા આળ્યા સૌ પોત પોતાની જગ્યા ફાડવા લાગ્યા કાઇક કાઇક તકરારો નજરે પડી, પણ ખાસ નહિ પછી પતરાવળ નિકળી બેસવા માટે થોડા પાટીઆ હતા, અને બાકીની ધરરાવળો હતી બેસવાની પતરાવળ ખાસ નાની આણી હતી. જેમ તેમ કરી બધા ગોઠવાયા. કોઈક પુરુષોના કીમતી ફેરામી પિતાબરોના છેડા ધૂળમા પડતા હતા ચણી સ્ત્રીઓનાં ભારે સાડીઓ બગડતી હતી કોઈકની જગ્યા નજર સમક્ષ જ હતી અને કોઈક તો ગટરના દ્વાર ઉપર જ પતરાવળ નાખી બેઠું

હતું. ફીવાના 'ગ્રાંખા પ્રકારમાં' સૌ ખાવાના ધ્યાનમાં હતા એટલે કોઈને ખીન આડાઅવળા ચોખ્ખાઈના કે એવા કોઈ વિચાર આવ્યા નહિ, અને નિર્વિદ્ધે 'ખાવાનું' કામ ચાલ્યું. વચમાં વચમાં સાક મોટે ખૂમાખૂમ, લદાઈ જેવું કાંઈક થતું. ખમણટોકળાં ખૂબ વખણાયા, ખૂબ ખવાયા. અને ખૂબ છંડાયા. છાંડવાનું તે 'તો' બાકીલો હપ્તર આપણી ખાસ વિશેષતા છે. બાકીલું 'મટ્ટ' હોય તે પતરાવળ સાફ કરીને ખામ. આપણે તે મુસદ્દી લોક તે બરેલે બાણે જ-હઠીએ. અલગત ખાવાનાની જોડે અધોળ 'નવઠાંક ધૂળ પણ પેટમાં ગઈ હશે. 'પણ મ્યુનિસિપાલીટી રસ્તા ધૂળવાળા રાખે તેમાં આપણે શો વાંક ? આંતે નાત હઠી. લખમગ અગીઆર વાગવા આવ્યા હતા એટલે ઘેરાઓ સંગાત ખોળતા હતા. થોડાક-આગળ ગયા હતા તેમાંથી કોઈની હઠી તોડાયાની ખૂમ પડી હતી પણ સુબળે કાંઈ નુકસાન થયું ન હોતું. અડધા હથતા, ભારે પેટ સૌ ઘેર ગયા: જેનું જઈ મંદ. હોમ તેને વહેલા સૂઈ પડે. મજબૂત માણસ તો થોડા સુવે તો પણ પચી જાય !!

દોહ ઠાણો.

પરિતાપ.

દિલ યાદી ગયું, રહીને રહીને

વજ નામ હરિ કંઈ રાત્રિ રિને,

દિલનો પરિતાપ દિલે સમશે

નથી રનેલી હરે અવકારા હવે. ૧

નહિ પ્રેમ હવે, નિઃશ્વાસ બધે

પણ ક્યાંથી કરે દિલ ખાલી સખે ?

હતી હોંસા હરિ-મળવાને વળી

સ્મૃતિ તે પણ હાલ જતી રહી છે. ૨

સહયુ સહયુ દિલનેજ રહ્યું

પણ કંઈ હવે ખીલું ના કરડું,

દિલ માંલી પડ્યા મળુ જેદ લંડા

રજવાય નહિ તે કેમે કર્યા. ૩

કુલડા જ્યમ વાડી નિમે ખોલતા

દય આ દિલડા જંબમાં ખોલતા,

ખરવા કિળી પમરાટ જતો

ત્યમ હેત પયુ હલેથી સખે. ૪

..રનેલી.

સમાલોચના,

—૨૦૦૨—

“ભણકાર”

(પ્રો. ઠાકોરકૃત પદ્ય કૃતિઓનો સંગ્રહ, મૂલ્ય રૂ. ૨), પાના ૧૯૨.)

સાદાર સમાજમાં દીપનાર, સાદાર સંપદના ખરેખરા અર્થમાં પણ દીપનાર, સાદૃશ્ય સંપદના સકુચિત અર્થમાં પણ ખરેખરા સાદૃશ્ય પ્રેમી જન, અત્યારે તે કોઈ પણ આપણી નાતમાં હોય તો તે પ્રો. ખલવતરાય ઠાકોર-રાય ઠાકોરજી છે તેમનો સાદૃશ્ય પ્રેમ, રાજકોટની સાદૃશ્ય પરિષદ સમયે તેમણે તે પરિષદની વ્યવસ્થામાં લીધેલા ભાગથી, તેમજ પરિષદ સભાથી લોકમત ભંગત કરવા માટે ગામેગામે ફરીને વ્યાખ્યાનો કરવા માટે લીધેલા શ્રમથી, નેષ્ટ સકારો દર્શાવે છે. આજ પણ તેઓ સાદૃશ્યપરિષદ બહોળ કમિટીના મંત્રી છે, અને તે રીતે પુસ્તકપ્રસિદ્ધિ આદિ કાર્યોથી ઉત્તમ સાદૃશ્ય સેવા બજાવ્યા કરે છે. ધારા નુના સમયથી તેઓ પ્રસંગોપાત પુસ્તક કવિતાઓ આસિદ્ધાદ્રશ બહાર મૂકે છે ખરા, પરંતુ આ જમાનાના જનોને તો તેમનો પ્રથમ પરિચય શા ગ્રન્થરિચાના કાવ્યમાનુષ્યેજ કરાવ્યો હતો. દંષ્ટ દંભણ પણ કોઈ કોઈ વાર વસત કે સમાલોચકમાં તેમનું કોઈ દુરક કાવ્ય નજરે પડે છે પરંતુ દંભણ ચોડાએક માસ હપ્તે તેમણે પ્રસિદ્ધ કરેલા “ભણકાર” નામના પોતાના કાવ્યસંગ્રહથી આપણને તેમની સાદારતાનું સંપૂર્ણ જ્ઞાન થાય છે.

આ કાવ્યસંગ્રહની સરખાતમાં શુદ્ધ (અગ્રેય) પદ્ય સભાથી વિવત વાર વિવેચન કર્યું છે તથા તેમની કવિતાઓ સભામાં ઠેકાણે ઠેકાણેથી એવો આલેખ આવેલો છે કે તેમની રચના યતિમંજ, ઝલોલમંજ, શ્રુતિમંજ, અયોન્વતા, કંઠસંગા નોરે દોળાયુક્ત છે, તે સભાથી રહીયા આપેલા છે આ વિવેચન પદ્ય ‘વિદ્વાનપાણી’ છે, અને તે ધીરજથી મનન કરવા યોગ્ય છે.

સંગ્રહમાંના લાખા કાવ્યોમાં ‘પ્રેમનો દિવસ’ વધારે ધ્યાન ઝેઝે છે તેમાં “એક કલિપત યુગ્મના હૃદયછત્રનમાંની કેટલીએક રાત્રી”નું પર્ણન છે અદાર આવી સંગ્રે છે અને તે અર્વેનો પરિચય પ્રથમ એક નાની ગદ્ય પ્રસ્તાવનાદ્વારા કરાવેલો છે તેમાં સંભવિત દીકાનો કાર્કક રહીયો પણ આપેલો છે બીજાં લાખ કાવ્ય ‘આરોહણ’ છે આ એક ઉત્તમ કાવ્ય છે, અને તેમાંના

બાવ ધણાજ તલસ્પર્શી છે. બીજાં એ કાવ્યો-“અગાસી ઉપર” તથા “એક તોડેલી ડાળ” અપૂર્ણ છે. આ સંગ્રહ પ્રસિદ્ધ કરતાં પહેલાં તે પૂર્ણ કરવા કવિની ઇચ્છા હતી, પણ કમનસીબે તે પાર પડી નથી. પ્રાસંગિક કૃતિઓમાં “વિરહ” એ એક લાંબી ૧૯૨ લીંટીઓની કૃતિ છે તેમાંના કેટલાએક ભાગમાં કશ્ચરસ બહુ બન્યો છે તથા તે સાથે તત્ત્વજ્ઞાનનું મિશ્રણ થયું છે તે બહુજ સારી અસર કરે છે. આ કૃતિ વાંચતાં આપણને રા નરસિંહરાવની “સ્મરણ-સંહિતા” સાંભરે છે.

પ્રાસંગિક કૃતિઓમાં “માછતું સ્તોત્ર,” “મૈયાની સેવા” અને “ખેતી” એ ત્રણ સ્વદેશાભિમાનની ભાવનાથી પૂર્ણ છે. તથા આથી ભાવનાની બાબતમાં પણ કેવળ ઉત્સાહથી ન દોરવાઈ જતા, ખાસ કરીને, યુવકોને સંગીત શિખામણ આપેલી છે. આ ત્રણેમાં “ખેતી” તું કાવ્ય લાંબું ૮૨ લીંટીઓનું છે, અને તે સાથે ઉત્તમ પણ છે. એમાંના ભાવ આ જમાનામાં આપણુ સર્વને ધણાજ મનન કરવા યોગ્ય છે; અને તેમાંથી જ્યારે મહાત્મા ગાંધીજીના પ્રભાવથી કાંઈક કાંઈક હાલની પ્રચલિત મિશ્ર સંસ્કૃતિ પરત્વે દૃષ્ટિકોણ બદલાતો લાગે છે, ત્યારે તો આ કાવ્ય ધણાજ રસથી વંચારો.

પ્રેમના દિવસમાં એક હાલરકું “ચોટાને ચોપટ” આવે છે, તે ધણી સરળ ભાષામાં અને રસિક રીતે રચાયતું છે. ખાસ કરીને સ્ત્રીવર્ગમાં તે ઘણું પ્રિય થઈ પડવા સંભવ છે. પદ્યકૃતિઓ પૂરી થયા પછી “દેવી અને ચામી-રાજ” નામે ગદ્યમાં એક સુંદર સ્વપ્રદર્શનનું વર્ણન છે. લેખક કહે છે કે તે જો કે ગદ્યમાં લખાયતું છે તો પણ તેના ભાવમાં, તથા તેના શુદ્ધરોપમાં તે પદ્યકૃતિને મળતું આવે છે તેથી તેને આ સંગ્રહમાં રચાન આપ્યું છે. પ્રો. ઠાકોરની ગદ્યરચના કેવી મોહક છે તેના ખ્યાલ આપણને આ ઉપરથી આવે છે.

પુસ્તકને અંતે ટિપ્પણ આપીને કવિતામાંના ઘણા ભાગ સ્પષ્ટ કર્યા છે, તેથી આ એકંદરે અથરી કવિતા વાંચવામાં બહુ સુગમતા થઈ પડે છે. ચોટા રાખડોમાં વધારે અર્થ દર્શાવવો, તથા બનતા સુધી નિરર્થક રાખડ ન વાપરવો, તે પ્રો. ઠાકોરની શૈલીના વિશિષ્ટ ચિન્હ છે. પરંતુ આ કારણને લીધેજ તેમનાં લખાણ વાંચવા જરા બારે પડે છે. ટિપ્પણ હજી વધારે વિસ્તૃત હોત, અને તેમાં રાખડાર્થ વિરોધ આપવામાં આવ્યા હોત તો હજી પણ વધારે સુગમતા મળત.

એકંદ્રે આ કાવ્યસંબંધ અમે સપ્તમ વધાવી લઈએ છીએ તેમાંની શૈલી અને વિચારોમાંથી શુદ્ધરાત્રી પ્રબંધને ઘણું શીખવાનું મળે છે અને આપણી નાતને તો તે ખરેખર એક અભિમાનનું કારણ છે. પોતાના નિવેદનમાં ડૉ. ઠાકોર જણાવે છે કે નાની પરચુરણ કૃતિઓ પ્રસિદ્ધ થાય કે ન થાય તે સંબંધી તેમની શક્તિ હદારીનતાની છે. પરંતુ આ સંબંધમાં આવેલી પ્રાસંગિક કૃતિઓના સમાવેશ તેઓ પરચુરણ કૃતિઓમાં કરતા હોય તો અમારે કહેવું પડશે કે એ પરચુરણ કૃતિઓમાંની કેટલીએક તો ઘણીજ પ્રસારવા યોગ્ય છે, અને તે સ્વાધી સ્વરૂપ ન પામી હોત તો તેથી શુદ્ધરાત્રીને તુલ્યશાનજ હદ પુસ્તકની સરજાતમાં “બહુકાર”નું મૂર્ત સ્વરૂપ—એક ચિત્ર આપવામાં આવ્યું છે તે યોગ્યજ થયું છે. પુસ્તકની છપાઈ, કાગળ, બાંધણી વગેરે સઘળું ઉત્તમ છે. છતાં એટલું તો કહેવુંજ પડશે કે તેનું મૂલ્ય રૂ. ૨૦ જરા વધારે પડતું છે, અને તેને ક્ષેત્રે પુસ્તકપ્રસારમાં કાંઈક અડચણ આવવાનો. ભ્રમ રહેશે ફરીથી એકવાર અમે ડૉ. ઠાકોરને આ પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કરવા માટે હપકારશક્તિથી ધન્યવાદ આપીએ છીએ, અને તેમના “વ્યાખ્યાનો અને નિબંધોનો સંગ્રહ” તથા “સખા ગદ્યારા”ના કાવ્યોનો સંગ્રહ, જે વિશે પોતે નિવેદનમાં ઘરાણા કર્યો છે, તે પ્રભુ સમક્ષ ધરવા તેમને વિનંતિ કરીએ છીએ.

“કુ.”

પુસ્તકાલય:—લેખક રા. કેશવપ્રસાદ હોટાલાલ દેસાઈ, બી. એ એલએલબી પ્રકાશક રા. સાકરલાલ બુલાખીદાસ બુકસેલર, અમદાવાદ.
મૂલ્ય ૦-૪-૦

આ પુસ્તકની ભાષા ધણી સરલ છે. રાજ્યાતમાં વડોદરા રાજ્યનાં પુસ્તક કાલયો અને સેન્ટ્રલ લાયબ્રેરી સંબંધી માહિતી આપવામાં આવી છે. આપણા ભારત વર્ષમાં લાયબ્રેરીની વ્યવસ્થા કેવી સુધરે રીતે રાખવી એકાએક તે સંબંધી સંપૂર્ણ માહિતી, લાયબ્રેરીનું મકાન કેવું હોવું એકાએક, લાયબ્રેરીઅતની ફરજ, પુસ્તકોની વર્ગીકરણ રીતે જાણવી, પુસ્તકોનાં પત્રકો રાખવા વગેરે સંબંધી વિગતો કમવાર વિવેચન લંબાણથી આ ન્દાનાં પુસ્તકમાં કરવામાં આવ્યું છે.

શુદ્ધરાત્રી ભાષામાં આવું પુસ્તક પ્રકટ કરવાનું પ્રથમ માન રા. દેસાઈને છે. આ પુસ્તકના પૃષ્ઠ ૧૦૧ છે, બાંધણી પાકી છતાં મૂલ્ય ધણું નછવું છે, તેથી દરેક લાયબ્રેરીમાં રાખવા તેમજ પ્રત્યેક મનુષ્યને તે ધ્યાનપૂર્વક વાંચી જવા અમારી તક વિનંતિ છે.

“છ.”

જ્ઞાતિના સ્વરંતર.

—*—

નિમણુદે, દેરબદલીઓ વગેરે.

- ૧. નગીનલાલ વેણીલાલ દેસાઈ બોરસદના સળ-જડજની બદલી અમદાવાદના જોડીયા જડજ તરીકે થઈ છે.
- ૨. સાકરલાલ ચંડુલાલ વાડાના મામલતદાર ફેબ્રુઆરી માસથી રીટાયર થયા છે.
- ૩. કનૈયાલાલ કુશ્વારામ દેસાઈ વાડા એકસાઈઝ ઈન્સ્પેક્ટરની બદલી જાન્યુસર થઈ છે.
- ૪. ચંદ્રવદન પ્રાણુલાલ દેસાઈ નારગોલ પારસી દાખરમુલમાં રૂ. ૫૫ ના પગારથી નીમાયા છે.
- ૫. જયંતિલાલ નરસીલાલ બી. એ. એલએલ. બી. ને અમદાવાદ છંદામાં વધીલાલ કરવાની સનદ આપી છે.
- ૬. વિશ્વપ્રસાદ નંદલાલ દેસાઈ બી. એ. નો પગાર રૂ. ૧૦૦ થયો છે.
- ૭. બલવંતરાય કેરાવલાલ ઠાકોર મુંબઈમાં રોક પ્રાગ્ણ સુરછની કું.માં રૂ. ૧૦૦ના પગારથી નિમાયા છે.
- ૮. ઠાકોરલાલ યુનીલાલ દેસાઈ બી. એ. મુંબઈની ખી મોરારજ ગોકલદાસ મીલની એડીસમાં રૂ. ૧૦ ના પગારથી નિમાયા છે.
- ૯. ગીરધરલાલ આણંદરાય દેસાઈ મુંબઈની મેસર્સ વાઇસાંકરે, કાંગા અને ગીરધરલાલ સોલીસિટસની પેટીમાં નિમાયા છે.
- ૧૦. અવનલાલ માધવલાલ ઠાકોર મુંબઈમાં રોક પ્રાગ્ણ સુરછની કું.માં રૂ. ૧૫૦ ના પગારથી નિમાયા છે.
- ૧૧. બલવંતરાય શ્રીપતરાય ઠાકોરનો પગાર રૂ. ૭૦ થયો છે.
- ૧૨. દેવજીલાલ કીરપારામ ઠાકોર બી. એ. એલએલ. બી. પેઇનના સળ-જડજની બદલી લીંવડી થઈ છે.
- ૧૩. સાકરલાલ ભોગીલાલ દેસાઈ સુરત છંદામાં ચોર્ધાશી તાલુકાના અવલ કારખાનની નીમણુંક ચોર્ધાશી તાલુકાના મામલતદાર તરીકે થઈ છે.

—રા. ધીરજીલાલ ચીમનલાલ દેસાઈ જી બ્રુસરે સખરજીરદારની બદલી માટેની સખરજીરદાર તરીકે થઈ છે.

—રા. કૃષ્ણલાલ ગણપતરામ ઠાકોર બી. એ. ની અમદાવાદ સરકારી હાઈ સ્કુલમાંથી અમદાવાદ સરકારી શીમેલ ટ્રેનીંગ કોલેજમાં ૩-૭૦) ના પગારથી બદલી થઈ છે.

—મેરારી કૃષ્ણલાલ જમીએતરામ ઠાકોર બી. એ. એલએલ બી. અને ઠાકોરલાલ ચીમનલાલ દેસાઈ વકીલને વામરા તાલુકા ખોડીના બ્રહ્મકીય મેમ્બર તરીકે ત્રણ વર્ષ સારૂ ચુરી કાઢવામાં આવ્યા છે.

જાહેરજીવન.

—વ્યાપારીકેલવણી માટેની મી. દાવરની કોલેજના વિદ્યાર્થીઓને ધનામ આપવાનો મેલાવડો થયો હતો તેનું પ્રમુખસ્થાન મી. ચીમનલાલ દરિલાલ સેતલવડને આપવામાં આવ્યું હતું તે પ્રસંગે તેમણે ભાષણ કરતા જણાવ્યું હતું કે પાઠશાળામાં અપાત્ર વ્યાપારનું શિક્ષણ તો ફક્ત પ્રથમ પગધિયા રૂપજ છે પણ વ્યાપારી શિક્ષણ તો દુકાનો અને પેટીઓ ઉપર કામ કરીનેજ મેળવાય છે.

—વિદસન કોલેજના વર્ષગાઠને દિવસે વિદ્યાર્થીઓને ખોધ દેનાર એક બાથરૂ ૧૧ ચીમનલાલ સેતલવડે કંચુ હતું.

—અમદાવાદમાં સારસપૂરમાં પુસ્તકાલયનું સ્થાપન કરવા મેલાવડો થયો હતો તેનું પ્રમુખસ્થાન રા. જીવજીલાલ પ્રજ્ઞરાયને આપવામાં આવ્યું હતું અને ડૉ. દરિપ્રસાદે પ્રસંગને અનુસરણ ભાષણ પણ કંચુ હતું.

—ડૉ. દરિપ્રસાદ પ્રજ્ઞરાયે દરિયાપૂરમાં આરોગ્ય વિધે તથા સાહપૂરમાં આરોગ્ય વિધે તેમજ કડવાપોળમાં સ્વરાજ્ય વિધે ભાષણો કર્યો હતા.

—ખેડા જિલ્લાની પાકની રિપોર્ટ વિધે સરકાર અને લોકો વચ્ચે મતભેદ થયો હતો તેને પરિણામે મદદતમા ગાંધીજીએ ગામેગામના પાકની તપાસ કરવાનું માથે લીધું હતું તે કામની બાબતમાં રા. કૃષ્ણલાલ નરસિંહલાલ, રા. ચંબુપ્રસાદ ચીમનલાલ, ડૉ. દરિપ્રસાદ તથા રા. કેસવપ્રસાદ દેસાઈ ખેડા જિલ્લાના ગામેગામ તપાસ કરવા ગયા હતા તથા ડૉ. દરિપ્રસાદ તો ત્યાંના લોકોને સલાહ આપતા ત્યાં જઈ રહ્યા પણ હતા.

—અમદાવાદમાં મીલમજૂરોએ હડતાળ પાડી હતી તે પ્રસંગે રા. જીવજી-
લાલ મજરાયે સમાધાની માટે આમદ કરવા માટે, તથા મજૂરોનો
પમાર વધારવા સારુ, તેમને માટે સરતા જાડાના મકાન તથા સરતા
જાવની અનાજની દુકાનોની વધારે જરૂરિયાત છે તેમ બતાવવા પત્રિકા
કાઢી હતી. તથા રા. કૃષ્ણલાલ નરસિંહલાલે રોરહોલડરના લાભ રોમાં
છે, તે બતાવતી એક પત્રિકા કાઢી હતી.

—અમદાવાદ વનિતા વિશ્રામ તરફથી મં. રવ. સુલોચનાબેન તથા સૌ.
રૂકમણીબેન કલકત્તા, રંગુન વગેરે રૂથળે સ્ત્રીકોળવણી સંબંધી વ્યાખ્યાનો
કરવા અર્થે હતાં, તેઓ પોતાની સંસ્થા માટે તેર હબ્બર રૂપિયા ઉધરાવી
લાગ્યા છે.

—અમદાવાદ હોમરૂલ લીગની વાર્ષિક સભા મળી હતી તે પ્રસંગે પ્રમુખ-
સ્થાન રા. જીવજીલાલ મજરાયે આપવામાં આવ્યું હતું.

—લોકમાન્ય તીલક ઇલાંડ ઉપડી ગયા તેમના કામમાં અમદાવાદની પ્રબળી
સહાનુભૂતિ છે તે બતાવવા નહેર સભા મળી હતી તેવું પ્રમુખસ્થાન રા.
જીવજીલાલ મજરાયે લીધું હતું, તથા તે પ્રસંગે ડૉ. હરિપ્રસાદે મુખ્ય
કરાવ રજુ કરતા વિદ્વાતપૂર્ણ ભાષણ કર્યું હતું.

—હોળીના તહેવારો દરમિયાન છેકરાઓ અપરાધ બોલી હાનિકારક રમ-
તોમાં પોતાનો સમય ન ગાળતાં સમાજસેવાનું કાંઈક કાર્ય કરે તે
હેતુથી અમદાવાદમાં વસંતસંમેલનની યોજના કરવામાં આવી હતી
તેના એક મંત્રી તરિકે રા. કેરાવપ્રસાદે દેસાઈ નિમાયા હતા.

—રા. કાંતિલાલ ભોળીલાલ દેસાઈએ વીરમગામમાં વસંત સંમેલનનું કાર્ય
ઉપડી લીધું હતું.

—મુંબઈ હોમરૂલ લીગની વ્યવસ્થાપક કમિટીમાં અમદાવાદ તરફથી મોક-
લાયલા પ્રજા પ્રતિનિધિઓમાં રા. કૃષ્ણલાલ નરસિંહલાલ દેસાઈ, એમ. એ.,
એલ.એલ. બી. ને પસંદ કરવામાં આવ્યા છે.

—મરચમાં શ્વેત તથા કાલેરા ચાલતો હોવાથી તથા મોંઘવારીને લીધે, રા.
મોતીલાલ સાકરલાલ ડાંગર વડીલના પ્રમુખપણા નીચે શહેરના લોકોની
સ્થિતિ સંબંધી વિચાર કરવા શહેરની જુદી જુદી નાતોના મુખીઓની
નહેર સભા મળી હતી.

—મરચની હોમરૂલ લીગના સભાસદોની એક સભા સરંદાર રા. બા. મોતી-
લાલ ભુનીલાલના પ્રમુખપણા નીચે મળી હતી. જે પ્રસંગે લીગનું
બંધારણ નક્કી કરી કારોબારી કમિટીની ચુંટણી કરવામાં આવી હતી.

- કોઈન કમીશનની બેઠક બરચમા થઈ હતી તે પ્રસંગે રા. સા અંબા-
રાકર ઉત્તમરામ મલ્લની જીભાની કમીશન રૂબરૂ લેવામાં આવી હતી.
- વિદુષી એત્રી બીસેન્ટે બરચમા “રાષ્ટ્રીય કોળવણી” અને “આપણું
દેવું” કામ” એ વિષયો ઉપર જે બહેર વ્યાખ્યાનો સરસાર રા બા
મેલીલાલ ચુનીલાલ દેસાઈના પ્રમુખપણા નીચે આપ્યા હતા.
- ચાલુ વર્ષની સનાતન ધર્મે પ્રવર્તક મિટી તરફથી લેવાયેલી પરીક્ષાઓના
પરીક્ષકો તરીકે રા શ્રીપતરાય હકુમતરાય રા જીવનલાલ માધવલાલ,
રા કાન્તિલાલ જીવનલાલ, રા કૃષ્ણલાલ ચંદુલાલ તિમ યા હતા.

“તદુરસ્તી દેવી”ના ઉપાસકો ?

“રોગનો ઉપાય કરવા કરતાં અટકાવ કરવો એ ઉત્તમ છે.”

અમારે ત્યાંથી જગમહેર જાણીતા અને વખાણાએલા અનેક
પ્રકારના સ્વાદિષ્ટ ચૂર્ણો-તેમજ મધુરાગ્રામ જનતા સર્વ ગુણુકારક,
તદુરસ્તી બક્ષનાર, રોગને અટકાવનાર ચૂર્ણો તથા સુવામ. દવાદિ,
અને પુષ્ટિના એવકો-ખાસ શિયાગાની ઢી રૂપમા સાયમપાક,
જદામપાક તેમજ મગજને આરામ સાથે પુષ્ટિ આપનારી જદામપુરી,
તથા દરેક જાતની મસાનાની મોપારી વગેરે આદિષ્ટ ચીજો મળાવો.

પડ્યા નગેત્તમદામ લવજી મોપારીવાલા,

૬૦ મુબાદેલીને નાકે મુબાઈ ન ૭, અને મદારાજ

શ્રી વાનવાવાની હવેલીને નાકે, મુબાઈ ન ૨.

હાનાં છાંદગંઓ મારે શક્તિની

ગરુડીંગ દવા.

લોંગરેનું બાલામૃત.

લીંગી ૧-લી કો આના ૧૨ ૬ ખ આના ૪.

કે. ટી. રોંગરે કુંડ. ગી-ગામ-મુબાઈ.

પરીક્ષાનાં પરીણામ.

—:૦:—

પ્રીતીયસ.

મુકુંદરાય બલવંતરાય ઠાકોર	...	...	...	...	પુનઃ
ધીરજલાલ ગુનીલાલ સેતલવાડ	...	...	...	...	મુંબઈ
વૈકુંઠલાલ નરસીલાલ	...	...	...	...	સુરત
રસીકલાલ કલ્યાણરાય ઠાકોર	...	...	...	...	ભરૂચ
કનૈયાલાલ મગનલાલ હરદેશમ	...	...	...	...	"
ગુણવંતરાય મુકુંદરાય ઠાકોર	...	...	...	...	"
ધનવંતરાય બલવંતરાય દેસાઈ	...	...	...	...	અમદાવાદ
વજ્રેન્દ્ર પ્રાણુલાલ દિવાન	...	...	...	...	"
કાન્તિલાલ ત્રીકમલાલ દેસાઈ	...	...	...	...	"
રાજેન્દ્રલાલ નગીનલાલ દેસાઈ	...	...	...	...	"
જયંતિલાલ લક્ષ્મીલાલ ઠાકોર	...	...	...	...	"
ત્રંબકરાય નવનીધરાય મુનશી	...	...	...	...	જુનાગઢ
દંધિરાલાલ ઠાકોરલાલ અલમોલા	...	...	...	...	ભરૂચ

—:૦:—

ક્રમ.

રતીલાલ નરભેરામ દેસાઈ (ભરૂચ) ડ. વ. ૨૬	પુષ્પાગૌરી હગનલાલ સેતલવાડ (સુરત) ડ. વ. ૧૭
--------------------------------------	---

પુરોહિત.

હીરાલાલ રતનરામ દેસાઈ (ભરૂચ) ડ. વ. ૨૨	જસવંતિ અંબારાંકર કર-સનદાસ (સુરત) ડ. વ. ૧૫
કુણુલાલ હગનલાલ ભોલા (ભરૂચ) ડ. વ. ૨૨	ઇન્દુમતિ રામચંદ્ર પુરણારામ (સુરત) ડ. વ. ૧૬

—:૦:—

જન્મ.

—*—

સૌ. ઇદુમતિ કેશરીપ્રસાદ સાકરલાલ	ને	પુત્ર	અમદાવાદ
„ બાબાગૌરી નરહરીલાલ બલવંતરાય	ને	„	„
„ રતનગૌરી હરીલાલ ચંદુલાલ	ને	„	„
„ પાખડી હરિપ્રસાદ મજરાય	ને	પુત્રી	„
„ હીરાલક્ષ્મી ઈશ્વરલાલ વૃજરાય	ને	„	„
„ નરગૌરી મોતીલાલ ગોવિંદલાલ	ને	„	„
„ મણી મોતીલાલ અવનલાલ	ને	„	„
„ ધનલક્ષ્મી ધીરજલાલ પરમેશ્વરાય	ને	„	ભરૂચ
„ જ્યાલક્ષ્મી મોતીલાલ દોલતરામ	„	„	„
„ શ્રીમતિ વૈકુંઠલાલ મણીલાલ	„	પુત્ર	„
„ મગજાગૌરી જ્યોતિલાલ બલવંતરાય	„	„	„
„ નરગૌરી કૃષ્ણલાલ હતમરામ	„	„	„
„ શીવલક્ષ્મી મળીલાલ રસુછાડરાય	„	પુત્રી	આમીદ
„ કેલાસગૌરી અબાલાલ મોલા (પુરોહિત)	„	„	ભરૂચ

—*—

મરણ.

—*—

	ઉ. વ	રોગ	સ્થળ
ભમેશ્વરામ ભવાનીલાલ	૫૦	ત્રિદોષ	આમીદ
સૌ. સવિતા કૃષ્ણલાલ શ્રીશારામ	૨૮	શયરોગ	„
રાજેન્દ્રલાલ „ „	૧૧	પ્લેગ	„
શુપતરાય મજરાય	૭૧	ધર્મપણ	જામનગર.
સૌ. નિર્મળગૌરી શાન્તિલાલ બલવંતરાય	૧૬	સુત્રાવટ	ભરૂચ
અ' રવ ચચળ મળીલાલ દિ મલરામ	૪૦	પ્લેગ	„

	ઉ. વ.	રેગ.	સ્થળ.
ગં. સ્વ. તારામણી મગનલાલ માણેકલાલ	૩૫	૧૯૩૩	ભરૂચ.
સૌ. મંગળાગૌરી મગનલાલ હરદેરામ	૪૦	"	"
" હીરાગૌરી ડાહ્યાભાઈ હરીનાથ	૪૫	"	"
" જ્યાલદમી હિંચરલાલ નરભેરામ	૨૧	"	"
ગં. સ્વ. હરીમંગા ભોગીલાલ સાકરલાલ	૪૮	"	"
બહેન બાનુમતિ ત્રીકુમલાલ ચંડુલાલ	૨૨	"	"
સૌ. કપીલા મણીલાલ ડાહ્યાભાઈ	૩૦	ધનુર્ધાય	"
" જ્યાલદમી મોતીલાલ દોલતરાય	૩૬	સુવાવડ	"
" છદુમતિ છાટાલાલ મુકુંદરાય	૧૮	ક્ષયરેગ	"
બહેન પ્રકુલગૌરી સુનીલાલ ડાહ્યાભાઈ	૪	હૈર ચરવાધી	"
નરવરાય ડાહ્યાભાઈ	૫૦		અમદાવાદ
કાન્તિલાલ સાકરલાલનો બાળક પુત્ર	૧		"
સૌ. બાનુમતિ પ્રીતરાય ત્રજરાય	૨૧	ક્ષયરેગ	"
ગં. સ્વ. સૌભદ્રા (પુરોહિત) ૬૫	૬૫	૧૯૩૩	ભરૂચ
સૌ. હંસગૌરી ઠાકોરલાલ અદ્રીલાલ	૩૫	"	"
" લક્ષ્મી અંબાસંકર જગતરાય શાહ	૨૫	ક્ષયરેગ	"
" હરદેરા-ઠાકોરલાલ સુનીલાલ	૪૦	૧૯૩૩	"

બ્રહ્મક્ષત્રિય ત્રિમાસિક મંદબ.

—:૦:—

અનુજ—૧૧. મણીલાલ અજીતરાય ઠાકોર બી. એ.

સહયો—૧૧. વેકુંઠલાલ શ્રીપતરાય ઠાકોર બી. એ.

૧૧. કાન્તિલાલ લોખીલાલ દેસાઈ.

૧૧. કેશવપ્રસાદ હાટાલાલ દેસાઈ બી. એ., એલએલ બી, તંત્રી.

૧૧. જીવતલાલ માધવલાલ ઠાકોર, પ્રકાશક.

સૂચના—ત્રિમાસિક સભ્યો સર્વ પત્રવ્યવહાર

પ્રકાર—“બ્રહ્મક્ષત્રિય ત્રિમાસિક, માયવાડી, ગીરગામ, મુંબઈ”
ને સરનામે કરવો.

—:૦:—

જ્ઞાતિની કોઈપણ નિરાધાર સ્ત્રી યા પુરુષ અથવા કોઈ પણ વિધવા
ભાઈને પૈતા માટે અથવા પૈતાના સંતાનની કેળવણી વગેરે માટે કંઈ પણ
મદદ જોઈતી હોય તો આ પત્રની એડીસમાં A “અ” ને સરનામે લખવું.

 પત્ર વ્યવહાર તદ્દન ખાનગી રહેશે.

અ C/P.

બ્રહ્મક્ષત્રિય ત્રિમાસિક એડીસ,

માયવાડી, ગીરગામ-મુંબઈ.

—:૦:—

ઉત્તમ કવિતા માટે ઇનામ.

ત્રિમાસિકના ૧૯૧૮ ના ચાર અંકોમાં પ્રસિદ્ધ થયેલી કવિતાઓમાંથી.
જો ઉત્તમ હોય તેને ઉત્તમતાનો અનુક્રમે ઇનામો આપવાનું એક શુદ્ધરથે વચન
આપ્યું છે. ૩, ૪, ૩, ૨, ૧ ના અનુક્રમે ચાર ઇનામો આપવામાં આવશે.
નાતના દરેક ઉમેરના સ્ત્રી પુરુષો માટે આ દરીદ્રાઈ ખુલ્લી છે

—:૦:—

પૃથ્વી ઉપર દેવી અમૃત.

સિંહનાદી ચૂર્ણ.

ભૂખ લાગતી ન હોય, આંધું પડતું ના હોય, ખાટા
ખાડકાર આવતા હોય, ઉલટી થતી હોય, મોળ રહેતી હોય,
એ વગેરે સર્વ ઉપદ્રવોને સમાવી બગડેલી પાચનક્રિયામાં
સુધારો કરી દસ્ત સાફ લાવી, શરીરમાં નવું લોહી લાવવામાં
સિંહનાદી ચૂર્ણ અદ્વિત કામ કરે છે. બીડી પીવાની કે તંબાકુ
ખાવાની ટવ છોડવી હોય તો છોડાવી દે છે. જમ્યા પછી
હમેશાં સોપારીને ઠેકાણે પણ ઉપયોગમાં લેવાય છે. શરીરે
અશક્ત ન્હાનાં બચ્ચાંને પણ આપાય છે. રવાદમાં અમૃત
જવું છે; પાંચ હજાર વર્ષ પહેલાંના પ્રાચીન વૈદ્યકીય ગ્રંથો
ઉપરથી મનાવવામાં આવ્યું છે. તેના અતિ ઉત્તમ ગુણને
લક્ષને અનેક ઉમદા કુદ્યો હમેશાં ઉપયોગ કરે છે. આપ
એનો એક વચ્ચત ઉપયોગ કર્યો તો એમજ કહેશે કે ધરગતુ
ઉપયોગની અનેક વસ્તુઓમાં પરજ સિંહનાદી ચૂર્ણ એ પણ
એ ખાસ ઉપયોગની જ વસ્તુ છે. શીશી એકનો દોઢ રૂપો.
પોસ્ટેજ જુદું.

વૈદ્ય હરગોવિંદ હરિદત્ત ઠાકર,

મલેક:—આર્ય ઔપદ્રાલય સિંહનાદી ચૂર્ણ ડીપો.

૬૦ માધવબાગ પાંજરાપોળ સામે, પો. નં. ૪ મુંબઈ.

મો. ગજજરની આયોનિક ફાર્મસીમાં

અનેલી સરોસાદાર, સોંધી, ઉત્તમ

અને ઘરમાં વાપરવા લાયક

દવાઓ.

ઘરની અંદર સરોસાદાર દવાઓ હોય તો જરા જરામાં
ડાક્ટરનું ખર્ચ થતું નથી, અને તાબડોતોબ મદદ મળે છે.

ડીવરટ્રોપ્સ:—દરેક જાનના તાવ ઉપર અકસીર ન્હાની ખાટલી ૦-૪-૦,
મોટી ખાટલી ૦-૧૨-૦.

લીવર સોલ્યુશન:—કબજિયાત દૂર કરનાર. ૭ ઓંસની મોટી ખાટલીની
કીમત ફક્ત ૧-૦-૦.

ટોનીક સોલ્યુશન:—સક્રિય આવે છે તથા લોહી સુધારે છે. ન્હાની
ખાટલી ૧-૨-૦, મોટી ખાટલી ૨-૦-૦.

કુથ પાઉડર:—મ્હોમાના જંતુ નાશ પામે છે, સડતા દાંત સુધરી જાય
છે. મોટી ડબ્બી ૦-૬-૦, ન્હાની ડબ્બી ૦-૪-૦.

કંફ પીલ્સ:—ઉધરસ, સરોખમ તથા સરદી ઉપર અકસીર. ચર મળે
કાય અટકાવે છે. ૧૦૦ ગોળીના ૦-૪-૦.

બીજી પણ અનેક દવાઓ છે. વધુ ખુલાસા માટે લખો—

ધી આયોનિક ફાર્મસી,

ગીરગામ-મુંબઈ.

અમદાવાદના એજન્ટ—

સુનીલાલ મયાણદ મહેતા,

નજી દરવાજા.

મોહર ખંખર.

— ૧૦૨ —

જો તમારે તહેવારોમાં મોકલવા સુકો મેવો અથવા
ઘરખર્ચને વાસ્તે મસાલો લેવો હોય તો જાઓ ઠા. દેવચંદ
વાગજી એન્ડ કુંા ની દુકાને. ત્યાં તમને મનપસંદ
માસ જથાળો તથા છુટક કીકાયત ભાવે મળશે; તથા
સુરજ છાપતું ઊંચું કેશર તથા હીંગ વણીજ સાસી મળશે.
બહારગામના ઓડિરોપર પુરતું ધ્યાન આપવામાં આવશે.

ઠા. દેવચંદ વાગજી એન્ડ કુંા

૬૦ શેકમેન સ્ટ્રીટ, જુની મારકેટના સામે,

મુંબઈ.

છગનલાલ રૂઘનાથદાસ એન્ડ કંપની.

ફીદા બીહીન્સ, પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, માઉંટ, મુંબઈ-૨.

દરેક જાતની દવાઓ મળશે.

ડેવાસી એન્ડ લોરેન્સ કું૦ ન્યુયોર્ક.

ઈલીકઝીર ગ્લીશરો દ્રોસફેટ-કંપોઝિટ.

જાનીના તેમજ લાપના દરદો, પ્રક્રમણની નબળાઈ, શીકા-અદેશ તથા ખીમારી પકીની નબળાઈ વિગેરે પર ઉત્તમ ફાયદો કરે છે.

ચેનીન્સ સારસાપરીલા.

લોહીને સાફ કરી શરીરને લાલ સુરેખ જેવું બનાવે છે. તેમજ ચામડીપર ચતા ખીલ ખરજવા માટે અકસીર ઉપાય છે.

ઈલીકઝીર લેક્ટોટેડ પોપસીન વીથ આયરન, ક્વીનાઈન એન્ડ સ્ટ્રીકનીઆ.

તાવ આવ્યા પછી નબળા પડી ગયેલા શરીરને લાલ સુરેખ જેવું બનાવી અસહ્ય રિથિનમાં શરીરને લાવે છે; તથા પીળા પડી ગયેલા શરીર (પાંકુરોગ) ને નાબુદ કરી નાંખે છે, અને શરીરને પુષ્ટ બનાવે છે.

રાઈમની સંપૂર્ણ અતુકળતા કરી આપનાર

ગીરગામ લત્તામાં એકલું !

ધી ઠાકર બૉર્ડીંગ હાઉસ.

ફક્ત હિંચ વર્ણના હિંદુ શુદ્ધસ્થો માટે
મનને પસંદ પડતી-તબીયતને તંદુરસ્ત બનાવનાર
જમવાની સર્વોત્તમ સગવડ.

પંચારો અને ખાત્રી કરો.

ફેમીની માટે અગ્રાહેદી સ્વનંદ જમવાની ગોઠવણ કરવામાં આવે છે).

તેમજ વરદીધી બાણાં ઘેર પહોંચાડવામાં આવશે.

ઠેકાણું—અમરોલી હાઉસ નં. ૮૨, ઇ.

પોલીસ ચૌકીની બાજુમાં, ગીરગામ બંકરોડ-મુંબઈ નં. ૪.

(ચંદા રામજી દિંદુ કન્યા હાઈસ્કૂલ પાસે)

શ્રીમાન્ છોટાલાલ જીવનલાલ
(વ્યવસ્થાપક મહાકાળ)

રચિત અલૌકિક રસપૂર્ણ વાર્તા

યોગિની કુમારી.

કી.મત ૧-૪-૦ પોસ્ટ, પેકીંગ વી. પી. ખર્ચ ૦-૪-૦

અંગાળી સાક્ષરરત્ન રવીન્દ્રનાથ ટાગોરનું રસપૂર્ણ નાટક.

ચિત્રાંગદા.

કી. ૦-૮-૦

વી. પી. પે. ૦-૨-૦.

સુપ્રસિદ્ધ હિંદી શ્રીકવિરત્ન

સા. સરોજીની નંદા તત્વજ્ઞાનપૂર્ણ કાવ્ય ઉપરથી

લખાયેલી સામાજિક નવલકથા

સ્વર્ગ કે સ્મશાન.

કી. રૂ. ૧-૮-૦

વી. પી. પે. ૦-૪-૦.

આલુ લંગાઇનો આંખેહુખ ચિંતાર

અને

જર્મન કથાસરની મહત્વાકાંક્ષા.

સંગ્રામ ક્ષેત્ર.

(વીરરસમય વાર્તા.)

કી. રૂ. ૧-૮-૦

વી. પી. પે. ૦-૪-૦.

સોલ એન્ટસ—આયુન ત્રેડીંગ કંપની.

બુકસેલર્સ, ૫૫લીસ્ટ્રેટ, પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ-૨.

આ જમાનો જ્ઞાનો છે.

“A good Dress is a letter of Recommendation.”

સારો પોશાક એ એક ઉત્તમમાં ઉત્તમ ભલામણપત્ર છે.

“ એક નુર આંદમી, હજાર નુર કપડાં

અને

લાખ નુર ટાપટીય ”

ભુલેશ્વરમાં ઘોળે દિવસે લૂંટ.

વખત અને પૈસાનો ખચાવ.

ફસાવાનો સંભવ નથી.

જો તમને તમારા વખત અને પૈસાનો ખચાવ કરવો હોય તો એક વખત અમારી દુકાનની મુલાકાત લો; અમારે ત્યાં ઘણો જ સારો હોઝીયરી માલ કીલ્લવત જાવે મળશે. તે જતાં કોઈ પણ જાતની ગ્રાહકોને છેતરાવવાની મુદ્દલ ધામ્તી નથી; કેમકે અમારે ત્યાંથી લીધેલો માલ જો પસંદ નહીં પડે તો આઠ દિવસની અંદર અમે પાછો લખ તેના પૈસા પાછા આપીએ છીએ, તેમજ બદલી આપીએ છીએ; અમારે ત્યાં બધી જાતની હોઝીયરી, ગરમ તથા કૉલ્ડન અને બુલન, જેવાં કે:—ગાંજીશક, મોજા, રૂમાલ, ખમીસો, કૉલર, નેકટાઈ-ઓ. શાસ, બ્રેઈસીસ, બચ્ચાંઓનાં ક્રાક, હેન્ડ લવ્ઝ, બચ્ચાંઓનાં મોજા વગેરે ઘણીજ સરસ કૉલોલીટી-અપટુડેટ મળશે. ખાસ વિનંતિ:—એક વખત અમારી દુકાનની મુલાકાત કરવાની ભલામણ કરીએ છીએ.

બદારગામના ઔરહરો ઉપર પુરતું ધ્યાન આપવામાં આવે છે.

હાથ અબ્રુબક્કર તાહિરમહમદ,

હોઝીયરી મરચંદ.

ખાંજરાપોળની સામે, ભુલેશ્વર રોડ, મુબઈ.

એલેમ્બીક કેમીકલ વર્કસ કંપની લીમીટેડની કેટલીક ખાસ પેટન્ટ દવાઓ.

વેજીટેબલ ટોનીક સીરપ.

દેશી વનસ્પતીમાંથી બનાવેલી આ દવા જઠરાગ્ની સુધારી પાચન શક્તિ વધારે છે અને શરીરને અમુત દૈવત આપી કુદરતી શક્તિ બક્ષે છે. ગર્ભાવસ્થા તેમજ સુવાવડી ત્રીઓને આ દવા લીધાથી સુવા રોગ લાગુ થઈ શકતો નથી, અંગર લાગુ થયો હોય તો મટી જાય છે.

દરેક બોટલીના રા. ૧-૨-૦.

સીરપ ઓફ કમ્પાઉન્ડ ક્લીસરોફોસ્ફેટસ.

જ્ઞાનતંતુ અને મગજ માટે સર્વોત્તમ પૌષ્ટિક અને શક્તિ આપનારી અમુલ્ય દવા. જેઓને મગજનો, કે અંગમગનો ઘસારો વિશેષ જણાતો હોય તેમણે અચૂક આ સીરપ વાપરવો.

મોટી બોટલી રા. ૧-૧-૦.

નહાની બોટલી રા. ૦-૧૪-૦.

લાયપોફોસ્ફેટસ કમ્પાઉન્ડ સીરપ.

હિતેજક શક્તિ આપનાર અને માંસ તથા હાડકાંનું પોષણ કરનાર.

દરેક બોટલીના રા. ૧-૮-૦.

ટ્રાફિકોની બનાવટો.

કોલનવોટર, લવન્ડરવોટર તથા બીજી એવી સર્વ બનાવટો સાથે હરીફાઈ કરી શકે છે. ફક્ત એકજ વખત વાપરી જોવાથી ખાત્રી થશે કે અમારી આ બનાવટો ઉત્તમ છે.

કોલનવોટર મોટી બોટલી રા. ૧-૮-૦

” નહાની બોટલી ૦-૧૨-૦

લવન્ડર વોટર મોટી બોટલી રા. ૧-૦-૦

” નહાની બોટલી ૦-૧૦-૦

મળવાનું ઠેકાણું:—પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, સુબધ, નં. ૨.

અંગર સ્વદેશી સ્ટોર્સ અને સપ્લાય દવાવાળાઓને ત્યાં.

કલકત્તા અને મદ્રાસનાં સમગ્ર હિંદનાં આયુર્વેદિક
પ્રદર્શનોમાં સોનાના ચાંદ મેળવનાર

ઝંડુ શાર્માચ્યુટીકલ વર્કસ.

શાસ્ત્રીય દેશી દવા બનાવનારા.

એલફ્રીડ્સ્ટન રોડ, મુંબઈ.

દરેક જાતની શાસ્ત્રીય દવાઓ તથા કવાથ ઘણાજ
કીકાયત ભાવે મળશે.

ચંદ્રપ્રભા ગુટી.

મૂંઝાચયના તમામ વ્યાધીને તત્કાળ દૂર કરે છે.

તો ૧ની કી. રૂ. ૧-૦-૦.

મંદાગ્નિવટી.

કીરપેશીયા યાને મંદાગ્નિનો ઉત્તમ ઉપાય ..

૦૧ રતવની કી. રૂ. ૧-૦-૦.

વધારે વિગત તથા લીસ્ટને માટે ઉપરને
શીરનામે લખો.

તારતુ શીરનામું "ઝંડુ, મુંબઈ."

ટેલીફોન નં. ૨૨૦૮ અને ૨૨૦૯.

અસક્ષાત્રિય ત્રિમાસિક

વર્ષ ૧૨ મું] જાનેવારી ૧૯૧૬ [અંક ૧ લે।

નૂતન વર્ષાભિનંદનમ્

Benediction for 1919

શિશ્વરિણી ॥

જ્વરો નૃણાં કાલઃ સપદિ નવવર્ષે વિરમતુ

યુરોપીયં યુદ્ધં વિરમતુ ચ મહલ્લોકહનકમ્ ।

શુભાવૃદ્ધિર્દેશે ભવતુ ધનધાન્ય પ્રભવતાં

નવેવર્ષે શાન્તિર્જગતિ સકલેઽસ્મિન્ પ્રસરતુ ॥

વસંતતિલકા

રાત્રિઘર્ષ, નિરખી એ રડતું પ્રભાત,

બાનુકે, હરખ કાંઈ નવેાજ યાય;

રાત્રિવિષે, બહુ સલાં દુઃખ છે જનોએ,

શાન્તિ ધરો, જગતને ત્યમ દાખવે એ.

વિષ્ણુપ્રસાદ ત્ર્યંબકરાય હેસાઈ

સ્વ. દિ. વ. અબાલાલ સાકરલાલ દેસાઈ*

સ્વ દિ બ અબારાન મારવાલ દેસાઈના બાપલો અને લેખોનો નમદ પ્રમિલ્લ કરનામા આપણા જ્ઞાતિજનુ ગ વૈકલનાલ શ્રીપતંગ્ય ઠાકર ખીએ અ કમ અન વખતનો બો । આપ્યા ૭ તે ખદન તેમને મન્યના ૧૫ થુ મનુમ દિરાન ખદાદુગ્ની ખ્યાતિ ગુજરાતમા એરી ઉ ચ જ થા ૧૫ ૭ ૬ ગ ૧૫ની બાથા મોરનાર પ્રખમા બામ્બલ બી જાઈ વ્યક્તિ હમે ૨ પિના હુલ્યમા તેમના ઉલ્લેખ વગન માદ તથા તેમના અસામાન્ય નીતિ ખાત તથા પાનરાગિ માટે પુનર ભાવના નહિ હોય મ્હાની ન્હાની વયમા ૧ મા ૬ નમન વર અદર મ્હારા મોસાગમા બાલવા રથા ૧૫૦ ત્યારે રોજ ૧ મા ૬ તમુ ત ૧ તથા તેમના પ્રભાવ એવા મસાવારલુ હતા ૨ તેમના વિનાઈ અથવા માળાઈ ૧૬ તેમના મત વિગ્ધ એક ગાયર ઉચ્ચારી સન્તા ના ૩ તમના ભાવ ત અમ રેા મ્હોટા થયા અને સારી પદ્ધતિ મેળવી તે ૭૫ ૧૫ અ ૧ રાનમામાની સાયંની વાતચિતમા પોતાનો મત તેમના મતથી વિગ્ધ હોય હતા તે કલી ખતાવનાની દિ મત કી રાકતા નહિ અને તનુ કાલમ મદુમ અબાવાવમામાનુ તેજ નીતિગિન તથા સ ૧૩ ૧૫ ખીવજુ જ્ઞાનજગ ૨૧ હતા

દિ બ અબારાનના જન્મ અમક કાય માધરા મારેજ થયો હતો નમ ન્દન બારે છે તેમજ સાતાના અનેક ૧૧ જન્મમા સાથે જલ્મર દરિયનિમ્, તથા અવાયારના ૩૫૫ સ ૩૫૫ ખીવગ્યા હતા અને તે ગુણો તો આ જન્મમા તેમની સ્વામાનિક પ્રતિ અથવા અજન્મ જન્મના લગા તેમ ૧ એવા સમયે ગુજરાતમા જન્મ લીલા ૩ ૭૦ સમય દિદુમમા ૧ ખરો ધમ ખરો વિચાર ખરો આચાર પાતાના રહસ્યા તથા સાત્તો ખોઈ ખોઈ દના અન બાલ દેખાવ તથા ૧૫૫ વિચાર ગાગ્યાના આભામ સિવાય

જીવનનો કંઈ બાળ બાળ્યેજ અવશેષ રહ્યો હતો. ત્રિવિજ્ઞ આગળ સત્ય, ધર્મ, શાંતિ, વિવેક બધાં હારી જતાં. જુના વિચારના પટલો તથા આગેવાનો પરાધીનતા તથા પરસેવામાં જીવનની સફળતા માનવા લાગ્યા હતા. સ્વમાન તથા સ્વાશ્રયના ઉચ્ચા ગુણો લગભગ મરવાની અવસ્થાએ પહોંચ્યા હતા. માનિતું જીવન જુના જોમ તથા રૂઢિઓ પળાવવામાં જ શું થાયલું રહેલું. એટલે કે હિંદુસ્તાનને વખતે શુદ્ધ અગત્ય જરૂર બન્યો ત્યારે તેને નહું જીવન આપવા, નવા પુરુષો બનાવવા, નવે માંડે વાળવા તથા ફરીથી સજીવન બનાવવા કેટલાએક મહાત્માઓએ હિંદુબંધિ ઉપર જન્મ લીધો. તેમાંના એક દિ. બ. અંબાલાલજી હતા. અંબેજ કેળવણીથી મળતા હોય, નવા વિચારો, નવા દૃષ્ટિબિંદુઓ તેમણે જ પહેલાં ગુજરાતમાં દાખલ કર્યાં. તથા પોતાના દશાન્તથી મુત્સદ્દી ગણાતી બધી નાતોને તેમણે અંબેજ કેળવણી ખાતથી મેળવવા ઉત્સાહી બનાવી, ઉચ્ચરની ઉચ્છા એવી થઈ કે હિંદુસ્તાનની પ્રવૃત્તિને હમેશાં વ્યક્તિગત તથા જન્મને માન આપવા માટે તત્પર હતી તે સ્વમાન તથા સ્વતંત્રતાના નવા ગુણોને આધારે નહું જીવન આપવું. આ કાર્ય સાધવા ગયા સૈકામાં પલ્લુ મહાન પુરુષોને જન્મ ધારણ કરાવ્યો. તેજસ્વી, કૃતદૃષ્ટ અને રત્નેશુલુ પ્રધાન કવિ નર્મદાશંકર, શાંત તથા સત્યશુલુ પ્રધાન વિચારશીલ કવિ દલપતરામ, ખારીક અવલોકનકાર તથા તર્કશક્તિ ધરાવનાર નવલશંકર, વમેરેએ સાક્ષરતાને નહું વલણ આપવા જન્મ લીધો, નવી તથા જુની રાજ્યનીતિમાં કુશળ એવા મ્હોટા છત્રો, જેઓ જુની નીતિમાં નવી રાજ્યનીતિનું તત્ત્વ પોતાના દાખલાથી દાખલ કરી શકે તેવા મહાત્માઓ જેવાકે ગૌરીશંકર એસાજી અને નંદશંકરભાઈએ રાજ્ય-કારમારમાં નહું જીવન પેરવા જન્મ લીધો. સંસાર સુધારા તથા સમાજ સુધારા માટે રા. બ. બોળાનાથભાઈ તથા રા. સા. મહીપતરામ જેવા સમર્થ પુરુષો આવ્યા. ત્યારે અંબેજ શિક્ષણનું મહાત્મ્ય, તેનાથી મળતા (૧) આર્થિક લાભ તથા (૨) અપૂર્વ અને નવીન જ્ઞાન, એ પોતાના દાખલાથી શીખવવા માટે પરમાત્માએ અંબાલાલજીને જન્મ લેવા મોકલ્યા. સત્યનું તેજ, તેની શક્તિ, દઢ આમદનું બળ, મનોનિમગ્નિ છાપ, શુદ્ધ ન્યાયથી મળતી હકીકત તથા ઉગ્ગત-વજ કીર્તિ, ઉત્સાહથી થતાં કામો, સ્વાશ્રય તથા સ્વપરાક્રમથી સિદ્ધ થતા પુરુષો જેવા દિ. બ. અંબાલાલજીએ ચેલાલ્લા રજાંન તથા આચરણથી ગુજરાતી પ્રજા સમક્ષ સિદ્ધ કરી બતાવ્યા છે તેવા તેમના વખતના ખીમ કોઈ પુરમે બાળ્યેજ બતાવ્યા દેશે.

અ એછ કેળવણીમાં-અમદાવાદની હાનની સ્થિતિ અને વિરોધ કરીને આપણી જ્ઞાતિની હાલની સ્થિતિ દિ. બ અ'બાવાવજીને આબારી છે, એમ માનવામાં કે કહેવામાં બીજકુન અતિશયોક્તિ કરતો નથી

મદારા મિત્ર અને સખધી પ્રો બવવતરાય કે દાકેરે જે અતિ મલીર મતનીય પ્રસ્તાવના આ બાપણો તથા લેખોના ઉપર લખી છે તેમાં જે પૃથક્કરણ દિ બ ના ગુણો તથા ખામીઓ સખધી કયુ છે તેમાં ચૂક કાઢી સકાય તેમ નથી દિ બ અ'બાવાવજીમાં એક અસ્મિતા (Egotism) રૂપી આમી હતી તે પ્રો બવવતરાયે ખરોખર લેઈને નોધી છે,

એક પ્રસંગે અમદારા બીજા મામાં હરિવાલજી સાથે દિ બની પડતી આવી રીતે આ જન્મમાજ એમ ધઈ તે વિષે વાત ધઈ હતી, ત્યારે અમે બન્ને એમ્મત થયા હતા કે તેનમાં સત્ય, મનોનિમદ્, બ્રહ્મચર્યના ગુણો એટલા બધા પ્રમાણમાં વિદ્યમાન હતા કે તેમને ઈશ્વર વૃદ્ધાવસ્થામાં હુ ખી બનાવવાની કલ્પના નુકસા એ બીજકુન સબવિત નહોતું કમો ઈશ્વરે પોતે જ કયુ છે કે, 'ક'યાલ કરનારનું મ્દી ખોટું થતું નથી' પરંતુ તેમને અસ્મિતારૂપી દોષ આ જન્મમાજ નાશ કરવાને તથા તેમનું ભવિષ્ય જગીરે પહોચાડવાને માટે જ આ પડતીરૂપી શિક્ષણ ઈશ્વરે તેમને આપ્યું હોય એવું લેઈએ આ અસ્મિતાએ જ તેમને વગ્રીવાતને બદલે નોકરીએ વળગાડ્યા, તે જ અસ્મિતાએ શુદ્ધિના પ્રભાવ, સત્યની ઉપાસના, ઉત્કૃષ્ટ મનોનિમદ્ વગેરે એ તેમના ઉચ્ચ તથા મહાન સદ્ગુણોના પ્રમાણમાં તેમની ચંદની ધવા દીધી નહીં તે જ અસ્મિતાથી નોમોના અત મરણમાં જે અતિ ઉચ્ચ સ્થાન મેળવવા મદારા મન પ્રમાણે-રોચ્ય હતા તેનાથી ઘણું ઉતરતું પદ તેઓ મેળવી સમ્યા વૃદ્ધાવસ્થામાં પેસા ગયા પછી તેમણે આ દોષ ઉર્ધ્વ દૃષ્ટ મેળવી હતી અને પોતાનું ક'યાલ સિદ્ધ કરી લીધું હતું એ એક બહુ જ મતો પની વાત છે

અ દિ બ ના લેખો અને બાપણોના સમદર્શનો બાઈ વેકુંડલાને જે વિચાર પાડ્યા છે ગુજરાતી અને અ એછ ગુજરાતી બાપણો અને લેખોમાં દરેક વિષયને લગતો નેચ નયવા બાપાની વિષયના પ્રકરણમાં ગોઠવણ કરી છે ગુજરાતી વિનામાં આરા માત મુખ્ય પ્રકરણ છે ૧ ધર્મ પ્રકરણ, ૨ આર્થિક પ્રકરણ ૩ રાજકીય પ્રકરણ ૪ દેશવાસી પ્રકરણ ૫ માદિત્ય પ્રકરણ, ૬ સત્તા પ્રકરણ અને ૭ સામાન્ય પ્રકરણ

૨૫. દિ. બ. Economy (અર્થસાત્ર)ના અભ્યાસી હોવાથી સ્વાભાવિક રીતે આર્થિક પ્રકરણ ઉપર સંબોધ સંબંધ, છતાં પણ રાજકીય પ્રકરણમાં અસાધ્ય 'નેશનલ કોન્સેપ્શન રીસેપ્શન કમિટી'ના પ્રમુખ તરીકેનું એમનું ભાવણ કે દક્ષિણ આફ્રીકાના પ્રમુખ ઉપર એમણે આપેલું ભાવણ વાંચતાં તેમજ ગુજરાત બનોડ્યુલર સોસાયટીના હિતક મહોત્સવ પ્રસંગે આપેલું ભાવણ કે સાહિત્ય પરિષદના પ્રમુખ તરીકે આપેલું ભાવણ વાંચતાં સૌ કોઈને કબુલ કરવું પડશે કે રવ. દિ. બા. ના દરેક ભાવણ અથવા લેખ ઘણી ઝાતી રીતે સંબંધિત હોવાને કીધે મનન કરવા યોગ્ય છે અને તેમાંથી બોધ ગ્રહણ કરવા જેવા છે.

અંગ્રેજી ભાવણ અને લેખોમાં Self Reliance and Industrial Progress, Effect of Artificial Currency, Railway Transport in India, Railway Rates on Goods તેમજ Evidence before the Hunter Commission અને Reply to The President Education Committee Baroda State, The Universities Bill વગેરે લેખો આધુનિક પ્રગતિના સમયમાં વાંચવા દરેક યુવકને મહારી સૂચના છે.

પુસ્તકની ખાંધણી પાકી અને કુલ ૫૬ પરચ છતાં પુસ્તકનું મૂલ્ય માત્ર રૂ. ૨-૮-૦ રાખ્યું છે. ખર્ચ જતાં બાકી શીલક રવ. અ'બાલાલજીના યાદ-ગીરીના ફંડમાં આપી દેવા રા. વૈકુંઠજી સંકલ્પ કર્યો છે.

સદર્દુ પુસ્તક ગુજરાતી આવડને અને ખાસ કરીને આપણા પ્રત્યેક જ્ઞાતિ-બંધુને, વાંચી જવા મહારી નમ્ર વિનંતિ છે.

મણીલાલ અણ્ણતરાય ઠાકોર.

શુભામના માલિકો તરફથી અભાવવામાં આવતી ફરિયાદો, સાંભળી, અને એમના 'હૃદયનું' પડે પડે ચીરાયું.' 'હેથી, તારા જેવું લખવાની અદ્ભુત શક્તિ મારામાં હોત તો, આખા દેશને આ શુભામની રૂઢિમાં સમાયડું મહા પાપ અને ભયંકર દુઃખ સમજાવવા હું કંઈ પણ લખ્યા વગર રહું નહીં,' એ મનસૂજનો ગીરિસ રટો ઉપર એમના બાઈનો જે દિવસે પત્ર આવ્યો તે જ દિવસે તે જ વખતે આ સાથે હૃદયની બાઈએ દ્રઢ નિશ્ચય કર્યો કે, "હું જીવીશ તો આ દુઃખ ટાળવા કંઈપણ લખ્યા વગર રહીશ નહીં, હું જરૂર લખીશ જ." તેમણે આ વચન પાળ્યું પણ ખરું, અને તેનું શુભ પરિણામ—આં દુઃખ રૂઢિનો તારા—તેમની જીંદગી દરમિયાન જોયો પણ ખરો.

શુભામ એટલે એક લાગણી ધરાવતી માણસ નત નહીં, પણ ધરતું 'શાયરથીયું' કે બનવર, જેનો ઇચ્છામાં આવે તેનો ઉપયોગ થાય, પુરુષને સ્ત્રીથી (શુભામના લગ્ન કાયદેસર મજાતા નહીં) અને શુભામનો માલિક ધારે ત્યારે આ બંનેને છુટા પાડી વેચે, રાખે અને અને ત્યાં જમે તેને પરણાવે.) અને માને બાળકથી છુટા પાડી નફા નુકસાન સાર વેચી દેવાય, સ્ત્રી-શુભામનું સારી-તેનો આત્મા ખરીદનાર ધણીના થાય અને તેનો ઉપયોગ કરી દીધા બાદ તેને અને તે ખરીદનાર ધણીથી થયેલા આલબચ્ચને પણ છુટા છુટાં વેચી દેવાય, પુરુષ કે સ્ત્રી-શુભામ ઉપર બનવરોપર જેવા જીવમો ધાંતરાય છે અને તેમનો ઉપયોગ લેવાય છે તેવી રીતે કામ લેવાયે, ધાતકી માલિક ઇચ્છે તેવું અને તેટલું કામ નહીં આપનારને આમડાની આજુકાંતો માર મરાય અને આ માલિકનું મન વિફરે તો ટહામ દે કે કુતરા પાસે ફાંદી નંખાવે કે જીવતા બાળી મુકાવે—સારાંસમા, 'પૃથ્વીપરનું દુઃખમાં દુઃખ કામ કરતાં પણ તે આચકા ખાય નહીં,' અને આ જીવમ સાંભળનાર માણસના 'ઉવેરવા ઉભા થાય ને ગ્રાસથી એ કમકમી નય.' આથી વિશેષ જીવમ તે ક્યો કહેવાય અને આ રૂઢિને રાક્ષસી નહીં તો બીજું કયું ઉપનામ આપવું ?

આ રૂઢિના પરિણામે શુભામના હૃદય કઠણ થતા નય, લાગણીઓ ખુદી યદી નય અને 'દિવર ફાળુ છે' એ ક્યો છે ?.....અહીંઆં તે પાપ અને નિરાશા એ જે સ્ત્રી સિવાય બીજું કંઈજ નથી.....પરમેશ્વરને સંભારવામાં-બોલાવવામાં કંઈ માર નથી. એ આપણું સાંભળતો નથી.

‘દોમથી વધારે બોલાયું’ નહીં. પૈડાંવાળાં પાસણામાં નાનાં છોકરાંઓ મુતાં હતાં તેના તરફ નજર પડતાં જ છુટું મુખી દીધું.....અને...એવો તો રડ્યો કે આંસુની ધારાઓ.....નીચે જમીનપર પડવા લાગી.’

આ પછીનો કુટુંબથી વિખૂટાં પડતાં આલેખાયેલો ચિતાર વાંચતાં આંખમાં આંસુ આવી નય છે. વૃદ્ધ દોમ હૃદયની ભેડે ગયો.

હૃદયી જેવાનો પણ દોમ ઉપર વિશ્વાસ બેઠો હતો. એક સમયે આગ-બાટની મુસાફરી દરમિયાન દરિયામાં હુખી જતી ઈલા નામની નાની છોકરીનો છવ બચાવતાં તે હૃદયીના હાથમાંથી છુટી સેંટકલેર (ઈલાના બાપ) નામના દયાળુ મૃદસ્થને ત્યાં વેચાયો અને ઈલા તથા સેંટકલેરનાં માનીતો નોકર યઈ પડ્યો. દોમ તેનું ધર્મપુસ્તક બાઈબલ વાંચતો, ચાખખાં કપડાં પહેરતો, ચાખખાં રહેઠાણમાં રહેતો, લખવાં ગીખતો અને આ ઘરમાં-આ ઉદાર ને મક્કા સેંટકલેરના હાથ નીચે તે તેના ન્હાતા શેઠ મિ. રોસ્બીને ત્યાં જ હોય અંધા સંતોષથી રહેતો. તે તેના બાળબચ્ચાંથી અને ઘણીઆબીથી દુર હતો. એટલેજ અસંતોષ તેને હતો. પોતાની પાસે પુરતા પૈસા થયે દોમને પાછા ખરીદી લેવાની મીસિસ રોસ્બીએ લીધેલી પ્રતિજ્ઞા તેને કોઈ કોઈ વાર યાદ આવતી અને ન્હાનો શેઠ મર્સન્ટ (મિ. રોસ્બીનાં છોકરાં) ક્યારે તેને લેવા આવે તેની એ શાહ બેતો. આ તરફ ક્લૉઈને મીસિસ રોસ્બીએ બીજા જગોએ કામ કરવા જવા રજા આપી અને એ મનુદીની આખી રકમ (જે ખરી રીતે શુભામના માસિકની મળ્યાય તે) ઉદાર દીવથી દોમને પાછો ખરીદી લેવા સાડા છુટી અનામતે બેગી કરવા ક્લૉઈને રજા આપી. ક્લૉઈના આનંદની સીમા ન રહી.

સેંટકલેરને ત્યાં ભેતભેતામાં દોમના એ વર્ષ નીરાંતે નીકળી ગયાં. દેવ-થોગે સેંટકલેરના ‘છવનની આરા’-એમની એન્ની એક લાડકવાઈ દિકરી ઈલાનું સરીર દિવસે દિવસે બગડણું મળું અને આ અસાર સંસારમાં તે થોડા દિવસની જ મહેમાન છે એમ ઈલાને પોતાને અને આગળ પાછળ રહેતા સૌ કોઈને લાગ્યું. ઈલાનું હૃદય એના બાપના જેવુંજ મુકોમળ હતું અને તે ગરીબોના હુઁમે ડ્રવણું. આ દેહ છોડતાં પહેલાં હું કંઈક મહારા શુભામો સાર કરી બાઉ, તેમને સ્વતંત્ર કરે એવી અભિલાષા તેને યઈ આવેલી, તેના પિતા સાથે એ સંબંધી વાતચિત પણ થયેલી અને છેવટે સૌને હાલ પુરત બને

સ્વતંત્ર નહીં કરાય પણ દોમને તો છુટો કર્યો જ એવું વચન માની લીધું અને તે સેંદ્ર-વેર આપેલું પણ ખરું થોડા દિવસ પછી ઈલા દેહ છોડે છે

ઈલાના મરણ પછી સેંદ્રકલેરના જીવનમાં થોડો ફેર પડી નવ્ય છે 'ઈલાની ખાતર જ એ પોતાની મિલકતની વ્યવસ્થા કરતા, ઈલાનો જ વિચાર કરી પોતાનો વખત ગાળવાના સાધન સોધતા ... ઈલાના જવા પછી તેમના જીવનમાંથી રમ ગયો અને તે શુદ્ધ બની રહ્યું'

ઈલાને આપેલા વચન મુજબ તેમણે દોમને છુટો કર્યા માટે કાંઈ દાની રૂપે જે પચવા બરવાં જરૂરી હોય તે કામ હાથમાં લીધું અને એક દિવસ દોમને થોડા દિવસમાં હું તને સ્વતંત્ર કરીશ માટે નાસડા પોપસા બાધી તૈયાર રહેજે એ રીતનું કહ્યું પણ ખરું સ્વતંત્રતા માટે પ્રિય દોની નથી? પાતે છુટો થશે એ આગાથી-આતંદથી દોમને તેનું ઘર સાંભળું, બેઠી છોકરાને ખરીની હેવા માટે આમઆમ મનુની કરીશ એવા વિચાર આવ્યા બિચારાને ત્યાં ખર્ચર હતી કે આ વિચારો સપળા મૂનજલવનું સ્વપ્નનું હતા? ભાવિ માનું માનું છે?

દોમને સ્વતંત્ર થવાને થોડા દિવસ રહ્યા હતા તે દરમિયાન એક મારે બહાર બહાર છગારે મારામારી થતા એ છાંટા માણુમેને છોડાવવા જતા, સડનારાના હાથમાંનો ક્રોધ સેંદ્ર-વચન પડખામાં પેસી નવ્ય છે અને આ પુરુષગાળી પુરુષ તેમના નોખ વર્ગના સ્ત્રીઓ મરણ મરણ થાય છે

આ જાણિયા મરણથી સૌ નાકર રૂઝ ત્રાટી ગયા, અને હવે તેમનું શું થયું એ પ્રશ્ન દરેમના મનમાં ઊભો થયો મીનિસુ, સેંદ્ર-વેર મુની જ પ્રકૃતિની હતી સેંદ્ર-વેર જેવા મોક અને મીનિસુ સેંદ્ર-વેર જેવા મોકાણી મુલામ વર્તના નસીગમાં હોવા નથી અને આવા મોક માલિકના મરણથી કે તેમની મૃત્યુથી (દાખલા તરીકે મિ સેંદ્ર-વેરનો સહેલો) આ બિચારાઓને આવો દયાળુ 'મેહનુ પડ્યું મુકી, પોતાની નજી જીવતા છોડી દઈ, કોઈ કોઈ હુદયના માણુમને ત્યાં ન'ત્રાવેતર' કરવા જવાનો મંત્રવ મ્હે છે' દોમ નને અવર શુભ વર્ગ લૂખો સહે ગળુ સ્વતંત્ર વાનાવરણમાં પેદા કરેલા મેહનુ આનંદથી પનદ કું તેમાં ગી નસાઈ'

“તુડી ચરણી તુપમ ને હુંદી સરખી નાર,
સરખી સરખા છોકરાં, નવ મજ્યાં બીજ વાર”

સુદામાના નસીબમાં તો જૈરાં ઠાકરને મળવાનું હતું. બીયારા ટોમના નસીબમાં તે પણ નહીં હતું. ઈશ્વર જે કરે. છે તે સારા સારા જ, એનું ધાર્યું જ થશે એની માન્યતા રાખતા આ વૃદ્ધ ગુલામનું હૃદય આ અહીં કલ્પેલા, બદલાઈ ગયેલા સંજોગોથી ભરાઈ આવ્યું. એની આશાનો મિનારો વૂટી પડ્યો. સેંટલ્સેરના બ્લેન મિસ ઓફેલિયાએ સ્વર્ગસ્થ થયેલા બન્ને પુત્રયશાળી છોકરો-ઈવા અને સેંટલ્સેર-ટોમને છૂટાં કરવાનું આપેલું વચન મીસિસ સેંટલ્સેરને યાદ કરાવ્યું અને પોતે ખાસ વિનંતિ કરી, પણ ફેલ્ટ. તેમને બીજો વિચાર મૂક્યો અને મીસિસ સેલ્બી ઉપર ટોમની બદલામલી સ્થિતિ અને મુશ્કેલી લખી, એ ત્યાં વચાવ ત્યાંથી તેને તાકીદે છાડાવવા લખી મોકલ્યું. તેને બીજે જ દીવસે ટોમને ગુલામોની વખારમાં જવું પડ્યું અને ત્યાંથી એક શક્તસી હૃદયના સાઈમન લીમી નામના વેપારીએ એને હરરાજમાંથી ખરીદ્યો.

અરે, આ મું બજનની યોપડી છે? એવા ભગતવેરા મારે ત્યાં નહીં થાલે, સમજ્યો? હું જ તારો પરમેશ્વર અને મારા કલા મુજબ જ તારે ચાલવાનું.....અને જો, ન્હારવાનું ક્યું તો આ ચિકાજ કુતરો જ તારો બક્ષ કરશે, વગેરે મંમળાયરણ રાજઆતમાં જ થયું અને તેના જુના રોડો તરફથી મળેલાં ચોખ્ખાં કપડાં અને છેવટે ખાત્રી ફૂંક પણ હરરાજ કરી દઈ લીમીએ તેનું પોત બતાવ્યું. ટોમને રહેવા સારું જે જગો આપી તેમાં અને ઘોડારમાં બહુ ફેર નહીં હતો! લીમીને ત્યાં કામ કરતી ટોળીમાં 'ફીક્સી અને હોંસ કોરા વગરની સ્ત્રીઓ તથા હદાસ ને બિહામણા ચહેરાવાળા પુરુષો જ ટોમની નજરે પડ્યા. અતિરાય જુલમનું તે પરિણામ હતું.

ગુલામોપર પરતાં દુઃખો-જુલમો જોઈ ટોમ ત્રાસી ગયો હતો. એ પોતાનું કામ પૂરું કરતો તોપણ લીમી તેના તરફ અણગમ્યાથી જ જોતો. ટોમ નરમ દીવસો હતો અને લીમીની મરજી તેને કંઠે હૃદયનો બનાવવાની હતી; કારણ એ કંઠે દિલનો યાચ તોજ ગુલામનો ઉપરી બની લીમીની મરજી મુજબ કામ કરી શકે. ટોમને તેવું ધાવડી કામ સોંપવામાં આવતાં તે શાંતિથી પણ દૃઢચિત્તે ના પાડે છે, અને તેને એક મહિના સુધી પથારીમાંથી ઉઠી શકે નહીં એવી રીતનો ધાવડી માર પડે છે. એ બાજ વાંચતાં ફપારી છૂટે છે.

આ બતાવ બન્યા પછી હીમી તો ટોમની પડે જ લાગ્યો હતો અને તેના મ્હેણાં, માર આગુ લતાં ટોમને પોતાનું મરણ હવે નજદીક આવ્યું છે ન્હાની આનંદ થતો (તો જ આ નર્કવાસમાંથી વહેણા છુટા થવાય) પોતાની જાતના લેખને તે બીજા ગુલામોને તેમના કામમાં મદદ કરતો અને કામ પૂરું થયે બાઈબલમાંથી ધર્મની ને નીતિની જાતો તેમને સમજાવતો.

એક રાત્રે એક સ્ત્રી ગુલામ કેસીને હીમીને દારૂમાં ઉધની દવા આપી થેનમાં નાંખ્યો અને કુદાહીના એક યાત્રી હીમીનું માથું વ્હાલી નાંખવા ટોમને વિનંતિ કરી ટોમે ના પાડી એટલું જ નહીં, પણ તે બાઈને તેનું કર્મ કરતાં અટકાવી, રાત પાડી અને છેવટે ફાઈના છવને લાગે કર્યા ગિલાય ન્હાસી છુટાવ દોષ તો તેમ કરના તેને અને બીજા બાઈને બવામણ કરી

“ તમે અમારી ત્રેડે નહીં આવો, ટોમ છાકા ? ”

‘ ના પહેલા મને ન્હામવાનું મન લઈ પાછું ઈશ્વરે મને આ બિચારા ગુલામોને મીરજ આપવા અહીં મુક્યો દોષ એમ લાગે છે હવે તો આ ગુલામોની માથે મારો અત આવતાં સુધી હું અહીં રહી દુઃખ ખમીશ. ”

પોતા દિવસ પછી કેસી અને અમેરિકન મંત્રાઈ ન્હાસી છુટા છે, અને પોતે મોઘ કરવા છતા તેમનો પત્નો હીમીને લાગેના નથી યુધવાઈ રહેલો અગ્નિ તેના પૂર લેરના પુટે છે, અને ટોમ તેનો બોમ થઈ પડે છે ઉપર લખેલી તેથી પાનુ વધુ નિર્દયતાથી ટોમને માર પડે છે, તે જોવાન થાય છે અને પડના પડતા કહે છે, “ અરે હીમી, મને તમારી-તમારા આત્માની દવા આપે છે હું તમને ખરા હુદયથી માફી આપું છું. ”

ટોમનો અવકાશ પામે આવે છે મીક્સિસ શેલ્ફીપર મિમ ઓરેવિયાએ લખેલો મગજ કઈક બસને લીધે જેએક મામ મોટો પદોર્થ છે દુનિયાન મિ શેલ્ફી મખ્ત મંદવાઃ બોમવતા ગુજરી જાય છે. એટલે ટોમને છુટા કરાવવાને કઈ પડવા જુગત બરાથા નહીં. કેટલોક વખત બદારથી તપાસ કરવા છતા ટોમનો પત્નો ખાતો નથી તેથી જ્યોર્જ (મિ શેલ્ફીને લોકો) પોને તપાસ કરવા અને પાછી ખબર મળે તો ટોમને ખરીદી લેવા ગૈમા લઈ નીકળે પડે છે એથિન્તી જરૂરી દર્જીકન મળે છે અને ટોમ જોવાન થઈ પડે છે મેને ચીર્જે જ રીવમે હીમીના ખેતરમાં જ્યોર્જ આવે છે અને જે

કાપરા નીચે દોમ હતો ત્યાં જઈ પહોંચે છે. સમ્પત મારથી દોમનો એક-એક જ્ઞાનતાંત્રી જુડે. થઈ ગયો હતો અને સ્વિકરેતો મોટા બાગે તે બેભાન અવસ્થામાં રહેતો. તેની આ દશા જોઈ જ્યોર્જ ગળગળે. થઈ રડી પડ્યો અને બોલ્યો-“ અરે, મારા પરીખ જુડા દોમની આ દશા ..... એ વહાણા જુડા દોમ ! જાનો, એકવાર તે બાગે, હમી જુઓ. અહીંયાં તાને જ્યોર્જ-તમારો ન્હાનો રોક જ્યોર્જ આપ્યો છે. મને નથી એળખતા ? ”

“ શું ન્હાના રોક જ્યોર્જ ? ” દોમે આંખ હથાડી. એના જુના રોક એને બસી ગયા નહતા એ બાળી એના મોં પર આનંદ છવાઈ ગયો અને “ હવે હું સુખેથી જીવીને મરીશ ” એવું બોલ્યો.

“ ના, ના, એવું બોલ્યો નહીં.....હું તમને ખરીલી આપજો ઘેર તઈ જવા આપ્યો છું.”

“ અરે, મારા વહાણા રોક, તમે મોડા પડ્યા. હવે તો પરમેશ્વરે મને ખરીલ્યો છે.....આખરે હું છલ્યો છું.....મને આવી સ્થિતિમાં જોયો હતો એમ કહીને કહેતો નહીં.....અરે બિચારા છાકરાંઓ અને પેહું ન્હાતું બાળક-એમને સંભારી વહાણું હૃદય ફાટી મથું છે.....” ધમેકે બોલતો, જુના રોક રોકાળીને સજામ કહાવતો, ઈશ્વરનું નામ દેતો દોમ શાંતિથી દેવલોક સીધાવે છે.

દોમને જ્યોર્જ દરમિયાન છે અને ધર તરફ ચેતાના પાછા ફરવાની ખબર આપે છે. સાથે દોમ નથી એવું તેનાથી લખાયું નહીં. તે લખવાં કંઈ ફેરફાર જતો અને અંતમાંથી દરદર આપું ખરી પડતાં.

મરીખ બિચારી કહોઈ ! એને શું ખબર કે દોમથી તે સદાયની વિમુક્તી પડે છે ? એણે તો નવાં વસ્ત્રો પહેરીને કાપાં, સાદાં સાદાં ખાવાનું સંધ્યું હતું અને પોતે બેઠી કંઈકે નોટો રોકાળી પાસેથી બહાર ફરવાની રાખી હતી !

બહાર મારીના પૈડાંનો અવાજ ગયો. આ દિકરો મર્યાં. કહોઈ આંખ બેંચી ભેઈ રહી. દોમ નજરે પડ્યો નહીં. કહોઈના કાપ ચેતાના હાથમાં લઈ જ્યોર્જ બોલ્યો, “ અરે હું ખી કહોઈ, મારું બધું ધન આખીને પાણુ હું દોમને મારી સાથે અહીં લાવવ. પણ એ આ, ફરવા કરતાં મુખી પ્રદેશમાં ગયા છે.”

મીનિસ શેન્ડોની નીચ પાગ દેરાઈ બેઠા કરેલી નોટો કોઈએ શેડા પીના હાથમા ચોપી અને હવે મારે એ નેમિનુ શુ ધમ છે કહી હુસકે હુસકે રંગ પગ તેનુ હૃદય બેઠાઈ ગયુ તેના હુ અમા મીનિસ શેન્ડોની અને જ્યોર્જ પુસ્તો બાજુ બઈ તેને સાત્વન આપે છે એ માસ પછી પોતાના હાથ નીચેના સરગા શુધામોને જ્યોર્જ કાયટેસર મુખ્ય દે છે

આ કશ્વળાળનક જ્ઞાત આપેલી હો ધાય છે

માઝ કાય પલ બહાળી પૂર્વ ધાય છે ને તે આદોપી રેતા પહેના બધુ બાવે એ ૧૧ નમ્ર મૂચના કરવાની છુ બઈ લઈ છુ

હમણા હમણા ચોપાનીઆ અને ચોપડીઓમા ચિત્રો અને ઝીંચો આપવાની કદિ બહાર ગાવી છે એથી ચિત્રખાને અને તવા તવા ચિત્રકારોને ઉત્તેજન મળે છે પણ તે માથે તે ચોપાનીઆ કે ચોપડીની મિંમત ગુજ રાતના દરિયા સચમ વર્ણને બારે થઈ પડે છે ચિત્રો અપાય એ બહુ મારી વાત છે પણ તે ચિત્રો અર્ધસૂચક - પુસ્તકમા લખેલા વર્ણનને મળતા તો જોઈએ આ પુસ્તકમા બની ત્રીકે લેતો છે પૂરું ઉપડતા જ શુ નજરે પડે છે? વડના જેવ ફાળેલુ જમ તેન અનુરીના ઝાડ જેવા પાતરા અને તેને વખતા આજના કુળ મીત્રે દાખરો બઈએ પહેલા જ પ્રકરણમા પહેલે ગાને ખીટ પાને નિ હેલીના ચોપાકનુ વર્ણન કયુ તેમા 'ગમે બારેલો કકડો,' 'મોનાનો અછોડો' અને અછોડાને છેડે જુદા જુદા ગંગી ષ્ટલીક મ્હોરો વટકતી હતી ગમે લખેલુ છે ચિત્રમા આમાનુ મંઈ નથી' ત્રીજે દાખરો ૧૦૦ પાના સામુ નાપેલા ચિત્રના લો ઈરા ટોમના ખબા ઉપર હાથ મુકી જેવા ચાલી ઈવાના બન્ને હાથ પુરશીપર છે એ ગેમ બવ બન મીછ બન ઈવાનુ કાઠુ ચિતરવામા છે ઈરા પાચ સાત વાની છોકરી હતી, ત્યારે ચિત્રમા આપેલુ મરીશ વગબગ વર્ષ બારેકની ડાંબીનુ છે'

ખીનુ, છેવટના પ્રેરો ઉતારવથી જેવા લાગે છે નશુદ્ધિ ધાગી રતી બઈ છે અને બપોઈ ગરેલી બને શુદ્ધિપત્ર આપીને દૂર મી દોન તો ઠીક થાત એ ૧૦૦ ચિત્રમા એ જાત નથી

ત્રીજી, લડાઈની મોંઘવારીથી કાગળો વઝેરેના ઉંચા બાવેને લીધે પુસ્તકની કિંમત વધારે રાખવી પડે એ બાબતી છે. પરંતુ બીજી આવૃત્તિ વખતે આથી અડધી યા તેથી ઓછી કિંમત રાખી શકાય તો તેના બાબતી લાભ ગુજરાતનો સાધારણ વાચકવર્ગ લઈ શકશે. આવી ઉપયોગી નવલકથાઓથી જનસમૂહનાં મન દ્રવે, 'ગરીબ સારાં તો તાલેવર સારાં ગરીબ દુઃખી તો ઈતર લોક નક્કી દુઃખી થવાનાં,' એ દૃઢ સત્ય આપણા ધનવાન અને બીજે વર્ગ સમજે એ ખાસ જરૂરનું છે. કારણ, આ સાંચાકામના જમાનામાં અમેરિકા જેવી તો નહીં જ, પણ જુદી રીતની ગુલામગીરી મુંબઈ અને અમદાવાદ જેવા મોટા શહેરોમાં ઠામ ઠામ નજરે પડે છે. મિત્ર મજૂરોની સ્થિતિ જુઓ, ખીત નોકરવર્ગની અને મધ્યમ વર્ગના કારકુનોની સ્થિતિ જુઓ, તેમના પગાર, તેમનું રહેઠાણ, તેમના પોતાના અને તેમના બીચારા બેરાં છોકરાંના શરીર, કેળવણી આદિ જુઓ, માંદગીમાં અને કુટુંબનું ભરણ પોષણ કરનાર એક ગુજરી જતાં તેમની બેઠાણ સ્થિતિ તરફ નજર કરો. 'લોકોની આંખ ઉઘાડવા સારૂ આ દિશામાં આપણા સાહિત્ય લેખકો સારા પ્રયાસ કરતા રહે એ ઈચ્છ છે. કારણ, 'અતિ લોભ યાય ત્યારે લોભી ને સખળ મનુષ્યો ગરીબ ને નિરાધાર મનુષ્યો તરફની પોતાની દ્રવ્યે ભૂલી જાય' છે, અને તેને હમણાં જ પૂરી થયેલી લડાઈ અને તેને અંગે સૌએ અનુભવેલી હાડમારી—મોંઘવારી એ પ્રત્યક્ષ દાખલો છે.

આ પુસ્તક ગુજરાતી વાચકવર્ગ વાંચશે, વાંચી મનન કરશે એવી આશા રાખીને અને સૌ. બહેન વિમલાગૌરી તથા રા. રા. બાઈ રમણીયરામના પુસ્તક પ્રકટ કરવા બદલ ઉપકાર માની આ લાંબું અવલોકન પૂરું કરું છું.

વૈકુંઠલાલ શ્રીપતરાય ઠાકોર.

શિન્દગીનું શરણ.

મન્દાકાન્તા

- જન્મ પેના વિવિધ રૂપે શ્વતર્ગમિ જુઓનાં ।
 કળા ના મહા પછી સહે જોવા માં જનીન ?
 આ યા ધીમા સતિત સગિતા એ નૃતન ધારી
 ૩ નાસે ના હૃદય ડ્રવતુ ભેગ પ્રિય આમી (૧)
- અમીનુ વા જુન જન કા કા કુ સહે છે ।
 અમાની ના નનન મની શન્ય માં પહે છે
 હવ નીચ ચડની મગી ઈ ખીજો પ્રમાણ
 કૃ ન કરા જન સાહના ચિન સાતિ ન ગણી (૨)
- નિમસના અનહર જુધા માં ખાલી રહ્યા
 ન નારણ ભરિ તિમિરન આમવર્ણુ ઢગેના
 મના તોજ મનવતી જની પ્રથ હથુ ધરીન
 નાન ન સરમર ને હર બે નિસ્તરીન (૩)
- નિન્દુ હતી બે ધીરજ ધરીન સુણતુ નાદ વીરા
 છે નિમજુ મનુર ક્રરણ લાગેતુ નુખતુ નરા
 બની ગયા તિમિર પટના જુધને એ નિવાની
 જતુ જગજગ મિયિત નરિતે હર સાતિ બનેગી (૪)
- આતમ રહેતા અમરતનુ । આનીયા પ્રિય પામે
 બગ્યા જ્ઞાન સુલિત મનડે જ્ઞાનાવે જુરીનું
 માંસ્થિતિનો હૃદય ન જા નામકપો નિવારે,
 આન હે ત્ના લનિવનના 'એકનાદે' પ્રમાન (૫)
- આ સંસારે, સુખદુઃખ તમા કહ તો વિસ્તરવા
 કાલા કેગી પ્રગતિ ના વિજ્ઞાના છે રચવા
 આ સિની જ્ઞાન રહગી વાગ કનત દેતી
 એ નિમની રકનિત મના પાર ગામ ન કોઈ (૬)

પદ્માવતી

નિર્વાંપાક્ષલિ

શિખરિણી

- હી ને આંસુઓ, મુજ નયનમાં, શુ નિરખતી,
 મધ દુઃખી દેયે, ધિરજ દઈને, શાન્ત કરતી;
 સરે આંસુ આંલે, નયન યજ્ઞે મહારાં, સતતરે,
 તથાપિ હે માડી, કયમ તું મુજ આંસુ નવ હુલે ? ૧
- જતી ને શુ માતા, પ્રિયજન ધરે, હું સહ થતો,
 જતી ને મંદીરે, તદપિ તુજ સારે, હું પળતો;
 કરી તું ના જતી, મુજ વિભુ કરો, માત મુજ હે,
 ગઈ તું ક્યાં આંલે, ત્યજ દઈ મહને, ઉત્તરજ દે. ૨
- રાસિ ને તારાઓ, ગગનપટમાં, આ અર્જકતાં,
 પ્રકાશ તે સર્વે, તમ મહોજ પાછા, મળી જતાં;
 જનો આવી રીતે, ઇવન નિજ ગાળી, મરી જતાં,
 મહને એવું માડી, મુજ દુઃખ વિષે, એ શિખવતાં ૩
- સરે આંસુ મહારાં, નયન યજ્ઞે તહારાં, સ્મરણથી,
 હસે તે નેહને, રાસિ નિજ મને, આ ગગનથી;
 કહું માડી તેને, નિજ હૃદયમાં, તું હરખના,
 દિનો કો'ના નયે, નહિં જ કહિએ, સર્વે સરખાં. ૪
- કહેવું ને તહાં, ઇવન-અરણ્ય, આ જમતમાં,
 અમી બિન્દુ છાંડી, ભરણ નવ આશા, હૃદયમાં;
 મુકાર્ષ તે જતાં, મુજ હૃદય આશા ત્યજ દઈ,
 હૃદ બિન્દુ તહારાં, સ્મરણ-તટમા, નિમલ યઈ. ૫
- નિરાળેથી આવું, ધર હું બહુ ત્યારે, હરખતી,
 યજ્ઞે આવી હોતે, જજ દઈ મહને, શાન્ત કરતી;
 મળી ખાવા આપી, મધુર કરી પાતો, વિગ્રવતી
 અરે એવી માતા, ત્યજ દઈ મહને, ક્યા રહી જતી ? ૬
- પરીક્ષામાં આવું, સફળ યઈ ન્યારે, હરખતી;
 સગાં વહાલાં પાસે, દર ધર જઈ, વાત કરતી;
 પ્રકાશો, મેટીકે, તુજ હરખ કાંઈ અવનવે,
 હવે કો' એ માડી, હરખ કરશે, એ હૃદયનો ? ૭

વિષ્ણુમસાદ નંબકરાય દેસાઈ

મ્હારી મનોરમા

—+--+*--+—

૨૧, ૬૧. જી. દિવાન

‘કાન્તુ, રસોઈ તો સારી થઈ છે ને?’ એમ હર્ષમાં ને હર્ષમાં રજ (Vacation) ને લીધે ‘કોલેજ’માંથી આવેલા કાન્તુને તેની માતાએ પૂછ્યું.

કાન્તુ મુગો રહ્યો; સાંભળ્યું ન સાંભળ્યું કરીને જલદી જમવાનું આટોપી મઈ પોતાની મેજીમાં જઈને બેઠો. તેને અહીં આનંદ પડતો ન હતો; વાદ-વાદ મુંબાઈ ચાદ આવતું; મુંબાઈની બ્રમિ-‘કોલેજ’ ની ‘રેસીડેન્સી’ ઇત્યાદિ તેની આંખ સમક્ષ આવતું હતું અહીંયા તેને ગામડીયા જેવું બધું લાગતું હતું. વિચારમાં ને વિચારમાં કાન્તુને થાકને લીધે નિદ્રા આવી ગઈ.

ખીજ તરફ કાન્તુની પત્ની મનોરમાને આજે અનહદ આનંદ થતો હતો; શ્રદ્ધાકર્મમાં રોકાયેલી હોવાથી હજી મુધી કાંઈપણ વાત કરવાનો પ્રસંગ આજે ન હતો; મનોરમા સુરસિ-સુસંસ્કારી-હતી, તે ભોળી હતી; અંધેજ-નો પણ સારો અભ્યાસ કર્યો હતો. તે પતિનું હૃદય તરત સમજી ગઈ; કાંઈક દિલ્લગીર પણ થઈ; પરંતુ મનમાં ન લાવતા નિદ્રા લેવાને ફાંફાં મારવા લાગી. આજે નિદ્રા-દેવીની કૃપા ના થઈ. બપોરના પુનઃ શ્રદ્ધાકર્મમાં રોકાઈ. ત્યાર બાદ કાન્તુ ઉઠ્યો અને નાસ્તો કરી ફરવા જવાની તૈયારી કરવા માગી. મનોરમાથી વાત ના થઈ. માતૃપિતા સાથે કાંઈ ખુશીથી વાત કરી નહિ.

કાન્તુએ કપડા પહેરવા માંડ્યા; “શું પહેરવું? કોઈને ઘોળીયું પહેરી બહાર જઈ? આ ‘હાફ-કોટ’ ‘પાટલુન’ ને ‘હેટ’—બસ મુંબાઈ! મુંબાઈ!! મુંબાઈ!!! ત્યાં કેવી રીતે દરીદ્રી રાકતો? મનધાતું કરી રાકતો?” અંતે થયો વિચાર કરી વિલાપતી-વેરાગિય કાન્તુ ઘણા-શરસાથી દેશી પોપાક પર બહાર નીકળ્યો!

મનોરમા દુઃખી હૃદયે શ્રદ્ધાકર્મમાં રોકાઈ. તેનાથી આજે મન દઈ કામ ચણ ન હતું; મન ખીજે હતું; તે પણ પતિને પ્રિય થઈ પડે તેવી રસોઈ બનાવવા બનતી કોશિશ કરવા લાગી. કાન્તુની વાટ એક નજરથી નિહાળતી હતી.

કાન્તુના પિતા મોતીલાલ ઉન્મદે રૂઢ હતા, પહેલા તેમની સ્થિતિ સાંગી હતી પરંતુ પાતાની પુત્રી ચંદ્રમતિના લગ્ન પસંને તેઓ ધણા યુવાર થઈ ગયા હતા, કાન્તુના લગ્ન સમયે જો કે સારો દવ્યો હોય લાગ્યો હતો. તા પછી ન્યાતના અર્થ કાવામાં મ્હેરાઈ માનનાર દોષથી બારે અર્થમાં ઉત્કૃષ્ટ પડ્યું હતું, વળી પોતાને ત્યાં બહુ પૈસો છે એ બતાવવાને માટે કાઈ બીજે રસ્તો હશે નહિ વા જરૂર નહિ હોય તેથી નાચ મુજરો કરાવવાની અપવિત્ર પ્રથાને શરૂએ તેઓ નયા હતા પોતાની આતરિક ગિચિતિનો ખ્યાલ તો તેમને હોતો જ હતા પણ મ્હેરાઈ દર્શાવવા તેમના રનેટી વર્મે આ વિવ કાલુ માર્ગ શોધી મારો હતો. આજે તો દિન પર દિન ગરીબાઈના સાણુ માના ગણાતા હતા, કાન્તુનો 'કોનેજ'નો અર્થ બારે પડતો હતો અને બીજા બધા વિદ્યાર્થીઓ મરતા કાન્તુના 'બીલ' પણ વધારે આવતા હતા પર આવરો ત્યાં મીઠું એમ વિચાર મ્હે હતા પરંતુ કાન્તુની આવી રીતથી તેઓ હજી કાઈ કહી શક્યા ન હતા. વિચારના ને વિચારમાં કાન્તુની મેળમાં ગયા તો ત્યાં 'દો', 'દો', 'પાગલુન' ને કાન્તુથી બુધમાં રહી ગમેતી સીંગારની ટબ્બી જેઈ પુગાભપ્રિય મોતીલાલ બટકા અને આ બધો પોતાનો જ વાગ છે એમ બહુબંધા લાગ્યા. 'હા જો મ્હે એને દાનમાં ગાખ્યો હોત, ખોટો ફૂલ્યો ના હોત તો આ પરિણામ ન આવત. અફસોસ' ખોટી સ્વતંત્રતા આપવાથી આજે તે વિચિત્ર પુતળો જેવા ખોટો કરે છે' એમ પોતાને ગાળો દેતા મોતીલાલ બહાર ફરવા તીકગ્યા.

રાત્રે પિતાની કોમી મુખમુદ્રા બાળી કાન્તુ મુગોજ રહ્યો વાળુ કરી પોતાની મેળમાં બેઠો, મનોરમાં વિના બીજી કોઈ છે નહિ એને કોઈ વાંધા વનાર નહોતો એમ ધારી 'સિ હાર્ટ' સજગાવી, ગમે તેમ પણ આ સમયે મનોરમાં મુન્સે પઈ, હિમતથી કહીને બોલી--"વળી તમને આ ટેવ ક્યારની પગ છે? નાહો તો આપણો વખત આવે છે તેમાં આ નકામો અર્થ? ધરમાંથી તો પૈસા માટે ખૂંચે પડે છે." કાન્તુ મુન્સાધી બોલ્યો--"વળી હું પણ આવી કેળવાયથી આને માટે વાધો લે છે? ખોટું શું છે?" આમ કહેવા છતાં મનોર નાની મુખમુદ્રા પર મઈ ફેરફાર પડ્યો નહિ એમ બહી ઉપરનો ખોટો બહાવ દર્શાવતા કાન્તુએ કહ્યું? 'વળી હું ત્યાં માટે રહે છે?'

'સિ હાર્ટ' પીવામાં ખોટું શું છે (૧) તેની તમને શું ખબર નથી? ને મ્હેને તો હજી તુમી નિગાળમાં પણ કોઈએ 'શબડ નહિ' એમ કહ્યું નથી?' આટલું

‘મનોના યુરમાથી બોલી પલ અતે નઅતા પમ્મ પૂચ્ચુ ‘ પરંતુ આ તમારો બોલો અ ન બધાને સાંને છે ” ‘ મદારી બાબતમા ત્હારે બોલવું નહિ, ત્હારે ત્હારે કામ કરી લેડુ, ’ સ્ત્રીઓને અવતરતા માયવાના દિમાયતી કાન્તુએ રોકડુ મ્હી રીધુ

કઈ નહિ તો બધા સાથે યુરમાથી વાત તો કરો ! આ ગીતથી તેઓ મેટના હુ ખી ચયા ’ ‘ હુ મદારે માયુ ના પકવ, હુ કામ બેટવી વાત કરુ અહીંઆ માયા ફોડવા આગો નથી ! આ અ મેછ રીત રિવાજોથી તેઓ વામ્ક નથી તેનુ પરિણામ ખરેખર ! મ્દને મુબાઈમા એક માલુસ કહેતો હતો / તેમ આપણો દેગ જ મની છે અને લોકો મેનુકુ જલાય છે બરે કામે ડોઆ નીચાય હુ તો ના મેછ પોષાકમા જ બહાર નીકળવાનો મ્દને દેશી વસ્ત્રો પર સ પૂર્ણ તિરસ્કાર છે અહીં નથી કોઈને રીતબાત, નથી મોઈને પ્રતિષ્ઠાનુ બાન તેમ નથી કોઈ મેગાયતુ ’ તમારા જેવા તાકો છે ત્યા મુધી આ દેમનો દિવમ ફરવાનો નથી જાવી તે જ મનીજ રહેશે કાન્તુમે તેનુ બારામુ સમાપ્ત કર્યું

તમારા જેવા તારાઓ દેશમા પ્રકાશે તો આ હિંદ પર મર્થ કમવા માગો છે તેને ઠેકાળો પુન તારાઓ કાચગી હો” મ્હી મનોરમા રંગ પગ મમે તેમ પલ તેનુ હુદય કોમળ હવ કાન્તુ બળડો, ‘ દવે તો મોઈ હથવા દે સ્વધારના વ્હેલું કકસામુ મયવતી નહિ” એમ આજ્ઞા નાખી ખીજ વાધનો કાન્તુ મુંબાઈ કરતો નિદ્રાદેવીને શરણે ગયો

(૨)

આમ ને આમ મદિનો પસાર થયો કાન્તુ મુંબાઈ ગયો મનોરમાના મનો રથો મનમા રથા મનોરમા તે પહેવાની મનોરમા ન હતી તેની મુખ-માનિ ગાળી પગ હતી તેની વગમ્હી ચમુઓ નિસ્તેજ હિમની હતી શરીરમા ગમ્મિ પલ રતી ન હતી તે અકળાતી હતી એકવી બળડતી હતી ‘ પ્રમુ ’ પ્રમુ ’ મદારા પર આ હુ અ ’ મદારા મુકુટ-મમ્મિ આ વિચારના ? મુખની આસા કમ રાખી મકુ ? રિધાતા ! તે મદારે લગાટે આપા લેખો કયા લખ્યા ? લાય ! અરેરે ! મદારી હમની આસાના કિવ્સાઓ છુગી પાયા ! મદેલ મિનલ આતુ ! અવન કેમ જાયે ? અં ? હુ આ માટે છુકુ છુ ? લોમ શુ કહેમે ? પોતાના

વ્હાણાની વિરૂદ્ધ થતી પાતે કઈ વનિતા સાંબળી શકે? અરેરે! આ તે કેમ સદન થાય? નાનમાં બબડવા શરૂ કર્યું—

છવન રહારું, છવન રહારું,
બન્યું તે આજથી ખારું!
શરીર અર્ધું લદને કાનુ,
હૃદયના એક દું બાણું,

પુનઃ પોતાના પતિને સંબોધતી અત્યુ સહીત ગાવા લાગી—
અદો! મમ નાય એ રહાણા,
લદને આ શું મુઝયું શાણા!

(રવિદેશી બાવના નચત યતા) વિદેશી છે હૃદય ન્યારે,
ટકાવું દું શરીર સાને!

પરંતુ માલિક તો હવે ફક્ત એકજ નિર્માઈ ચૂક્યા છે એમ ખાતી
છવન-આધાર તું બનીને,
મુસાફિર સાય ના રહેશે!
ઈ વિશ્વાસ તું મુઝને,
કયારી ક્યાં પછી ભાકે!

દિવ્યાર બીજી દિશામાં ગયા. પ્રતિજ્ઞા સાથે રહેવાને,
શીપેશી ક્યાં બુલાયે એ ફો?

પ્રતિજ્ઞા ક્રેવાય છે એટલું યાદ છે; પ્રતિજ્ઞા જેનાર પતિ-પત્ની અને
જોસનાર વિધે! વિચાર પ્રવાહ અટક્યો; તે રાત્રી પછી; નવિન વિચારો સ્ફુર્ક્યા.
રહના સાદે જાણા લાગી—

ગમે તેવા વિચારોનો,
છતાં એ છે પતિ રહારો,
સુખે દું વળાવું તો,
રમા મુઝને ખરી માનો.

આ પ્રતિજ્ઞા શીધી; આ વખતે તો સંપૂર્ણ બાન હતું; જમ સમયની
પ્રતિજ્ઞા તો યાદ નથી; વિચારોનો વેગ પુનઃ આવતો હતો તેટલામાં તો
સામુએ જમ પાડી. મનોરમા ત્યાં ગઈ. “શા ગાંડા ગાંડાં વિચારો ક્યાં કરે
છે? કેટલી મુઝાઈ ગઈ? જો આજે તેમને સખત તાવ આપ્યો છે. ચાલુ દીકરો,”

એમ સામુએ બહાવથી કહ્યું. મનોરમાએ આમુ રોકવા બનતો પ્રયત્ન કર્યો છતાં
રંગ પડાયું એટલી વારમા મોનીનાણે વેદનાથી બમ પાગ, બધા ત્યા દોડ્યા
મોનીવાડે પાતાની પુત્રી ચંદ્રમતિને બોલાવી, હાં ટરને બોનાવવા માબુર
મોબ્યુ તાવ ગળત છે એટલું જાણાવી દવા આપી મનોરમા મસરાની સાર
વારમા રોકાઈ. પુન તાવ જોરબેર ચડ્યો બધાને બોલાવ્યા સગારનેલીને પાસે
બોનાવ્યા અને પાગ આવી દવા આપી, બધાને ધીરજ આપી હાં ટર ગયા

(૩)

મોપાદીની અન્ બાસ્તીપર સુરમ્ય સમ્ય કાગે 'અષ્ટુ હેટ' પોપાકમા
લાજ્જ થઈ કાન્તુ આમ તેમ નજર નાખતો હતો. પવન વાઈ રહ્યો હતો,
મુખમાંથી ધુમાડાના ગોટે નોટ નીકળતા હતા તેટલી વારમા કાન્તુનો બનેરી
શાન્તુ ત્યા આવી ચડ્યો. શાન્તુને જોતાજ કાન્તુ બોલી ઉઠ્યો ' શાન્તુ '
હુ ક્યારના ત્હારી રાહ બંદ પુ આટલું મોટું કમ થયું ? "

' જનક કામમા રોડા હતો. નમ કહી કાન્તુએ બાસ્તીપર જગ્યા બીધી

શાન્તુ ન કાન્તુ આવી રીતે સજબી થતા હતા છતાં શાન્તુની હાજરી
કાન્તુને બહુ ગમતી નહિ. શાન્તુ સાદો પોપાક પહેર્યામા ગોરવ સમજતો
ત્યારે કાન્તુ તેનાથી ઉપર વિચારો ધરાવતો. માગે પણ તેના વેરામા જોઈ
હતા દસતા કાન્તુએ કહ્યું " કેમ શાન્તુ આજે પણ આમ ? સીનેમામા
જવુ છે

"આ વેરામા કાઈ યુરોપીઅન મ્દાય સાથેની જગ્યાપર હોતો પણ મારી
તો નાખજો નહિ. દસતા દસતા શાન્તુએ પણ પ્રત્યુત્તર વાજ્યો.

શાન્તુ કાન્તુની સ્થિતિ સારી રીતે જાણતો હતો. ધમીવાર વધુ ખરચ
કરવાની ના પડેતો પણ દેવીક વાર કાન્તુને માહુ લામતુ હતું તેથી બહુ
કહેતો નહિ. વાણુ કની કાન્તુ, શાન્તુ અને બીજા દેવાક મિત્રો કાન્તુના
બોરડામા બેઠા હતા તેટલી વારમા કાન્તુનો એક મિત્ર મિ દવાવ ત્યા આગ્યો.
"દવાવ પાંચ દહાડે જાણાડા" કહી કાન્તુએ જગ્યા આપી.

ગામનાથી તે વાણુ દહાડા થયાજ આગ્યો પુ " દવાડે જાણાજ્યુ

ગામનું નાન સામનાજાજ કાન્તુ બહુભગી હોતો- "ખરેખર દોરત દલાત
પુ પડેતો હતો તે બરાબર જોયું. આ સમય બરાબર અનુભવ્યુ આપણા

લોકો તદન બેવકુફ—ના આવડે રીતભાત ના મળે કેળવણી—ગામડીઆ ખાટું ? ના બોલતા આવડે ના વાત કરતા આવડે ! અરે ! મ્હો પણ કરતા પણ બરોબર ન આવડે ! મ્હને રોજ ઠહું ને 'રેરેટારન્ટ' 'મોન્સી' સાંભરે ! હવે તો કોઈ વખત ગમે તે ખંડાને ત્યાં ના જાયું ! ” આ વાતને દસાલ વધુ ટેકો આપે એટલામાં 'કાન્તુ ! ત્હારો તાર, ત્હારો તાર' કરતા બે ત્રણ ઊકરાઓ તાર લાવનાર સાથે દાખલ થયા. કાન્તુ તાર જોઈ ચમક્યો ! કાન્તુનું લોહી ઢી ઝાયું ! ધડકતે હૃદયે તાર ખોલ્યો; તારમાં પિતાની માંદગીને લીધે એકદમ વખત યુમાવ્યા વમર નીકળી પડવાનું લખ્યું હતું; દાણ પહેલા ગામને પિત્તારતો કાન્તુ ગબરાયો; શાન્તુ ત્યાંજ હતો; તેને એકદમ તૈયારી કરવા સૂચવ્યું. ગામ ને ત્યાંના લોકોને પણ તુચ્છકારતો કાન્તુ પોતાની જન્મભૂમિમાં આવવા નીકળ્યો. કાન્તુ રડવા જેવો થઈ ગયો; શાન્તુ તેની સાથેજ નીકળી પડ્યો.

ગામમાં આવતાંજ માલમ પડ્યું કે માંદગી સખત છે અને મોતીલાલ થોડીક વારના મહેમાન છે. મોતીલાલ 'કાન્તુ ! કાન્તુ !' કરતા હતા ! કાન્તુ આવી પહોંચ્યો; પિતાની પાસે ગયો. કાન્તુને આશિષ આપી કહ્યું "કાન્તુ—મીકરા, જઈ છું જતા જતા કહું છું કે આ ત્હારો ખોટો ખરચ, આ અંચેલ અંધ અનુકરણ, ત્હારી ખોટી ટાપડીપ એ બધું છોડી દેને; નહિં તો મુખી થવાનો વારો આવશે નહીં. સ્વતંત્રતામાંથી એ તો સ્વચ્છંદતા આવી. આવી રીતે કેટલાએ એમાં ખલાસ થયા અને યરો. મનોરમા—સમલવળે. ચંદ્રમતિ, શાન્તુ બધાએ...સ...લા...હ...આ...પળે.....પાણી...કાન્તુ...શાન્તુ...પર ખરચ સ—મા—લીને ક...રને...એ...રા...મ..." ખલાસ. મોતીલાલ આ ફાળી અવનીમણ્ડી સદાને માટે ગયા; બધાને રખડતા મુખી સ્વધામ સિધાવ્યા. પંજવાર કાન્તુ મજુને સંભારવા લાગ્યો.

(૪)

" કેમ ધીજળી ! મોતીલાલ નુવાન ઠયો કે ધરડો ? " બાળીને આગ્યાને બે કલાક થયા હશે તેટલામાં ન્યાતની વાટ જોતા અતિલદમી ખંદેને સલાહ ક્યો.

" તેની તપાસ કરવા તો હું જઈ છું. ખંદેન, ખરે જોતા તો ધરડામાં 'અણુાય' ન્યાતની આસા આપના લલિતા ખંદેને સોજ ટાકક વાળી.

“ નાચી બતતા મુધી તો જીવાન કરો ” કળાવતીએ છળગેડો વાળો
 “ ન્યાતો યાય મ્યાથી ? બધુ મુધરેન વાજુ છે કપિવાએ રાકા કબી મી
 “ જુઓને મનોરમા મુધરેવી, કાન્તુ તેવો ચંદ્રમનિનુ મઈ ચાને નદિ
 કાન્તુની મા ઉજમને કઈ પછે નદિ કપિવાએ ધરનો ઈતિહાસ મ્લો

“ હા આ મારૂં દુનિયા કોણુ કણુ મધુ દણ ? ” લલિતાએ ટેકો આપેલા

હા નાની ચંદ્રમનિને પણ ના થવા દીધી ' અને મેટ પાંખુનથી
 બેસીને મનોરમાએ તો કાન્તુએ ' ના ' પણ મી નથી છતાં હાથ ના
 દતાએ ' ટેવો ફાટ ' " ફરવાના હિમાયતી ધનુષ્ઠેન જોવા

“ મુવા બાપડા સમજે નદિ પણ મનોરમા જે આવી ? બેસાએની
 મરજી હોય તો બાપડા શુ જોમા મરવાના છે ? ” પારખી પીડા બહોરી લેતા
 અતિવશ્મીબદ્ધેન જોતી ઉડ્યા. ‘ આરા તો ખરા ’ ઉજમને સમજતીએ ના
 મેલુ ફરવા દે ? ’ ધરમાથી ઈંત્રી મરજી ના છતા આ વિચિત્ર ટોણું
 કાન્તુના ધર નજી આગુ

કાન્તુ રહેતો હતો તેન આજ પછક વાગડ હણુ પેરાન્યના વિચારે
 તેના હૃદયમા સ્થાન પામ્યા હતા તેટલી વાગમા ના વિવક્ષા ટોણુ ત્યજ
 આગુ બીજે દશકે આગી ધાડ (૧) જેમ ચમકી મનોરમા બાનીએ આરો
 બન વાગ સમજી મઈ સખત થવા મનમા દંડ વિચાર કર્યો

‘ ગાખમાથી ના આનુ રહતા નથી અને આ નકામી દાખપીટ મી ? ’
 મનોરમા બળગે એવી વારમા મનોરમાના મારીજી આન્યા અને ધમકાવતા
 લાવા- ‘ આ શુ ? આ પેના શુ કરે છે ? ન્યાતમા રહેતુ છે કે નદિ કે
 કહી જવાના વિચાર છે ?

મનોરમા ‘ ના તે નદિ ’ અને ગાવો મેકડો જવાન સામળી કાન્તુની
 નજીક મયા કાન્તુને સમજવવા માન્યા ‘ તમે પણ શુ કાન્તુમાઈ આમ
 મો કહે છે ? આનુ તે યાય ? મનોરમા તો જાગે છે ’ કાન્તુ જે
 પાવાન મુધરેવો માનતો દનો ધરતુ તે મધીપમાજ આતી તો દની ખરા
 લાખાત્તથી ત ખીરા કાન્તુની માતા તો સોફી રૂતી દતી ન્યા જોત તેફાન
 જેડે તે કહી મનોરમાએ કીક લમજવી દતી એવે મુની રતી કાન્તુ મનો
 રમા પાને નયો ‘ જેને દુનિયા ન્યાપલ શુ નય છે ? કેન ચંદ્રમનિ ? ’

અંદ્રમતિની મરણ ખરી પણ શાન્તુની સાદ ના હોવાથી કંઈ બોલી નહિ. તાગ જોઈ કાન્ત બોલ્યો. “ મનોરમા ! તું તો સુધારાને ધિક્કારતી હતી ને ? ”

“ અને હજી પણ તમારા નામધારી સુધારાને ધિક્કારું છું ! પરંતુ તમે મરદો જબરા સુધારક ! ” મનોરમાએ મરફરીમાં કહ્યું; બેઠલામાં શાન્તુ આગ્યા. મનોરમાને જોર આપ્યું. શાન્તુની માતા તો ‘કૂટ કૂટ’ કરી રહી હતી !

કાન્તુ-શાન્તુ તું તો ધર્મપ્રેમી હતો ને !

શાન્તુ-કાન્તુ : કટલાનું ફરમાન ક્યા રાજમાં છે ?

કાન્તુ મુગી રહ્યો. શ્રી કોઈ મનોરમાને ગાળો દેતા ચાલના ગયા. ‘ફાટલી-સુધરેલી’ ઈત્યાદિ ઈલકાઓનો વર્ષાદ વર્ષા રહ્યો. વાતો રાત્રે યઈ. કામ ધંધા વગરનાઓને તો આ મુખ અવગર પ્રાપ્ત થયો. ‘ મનોરમા તો છેક ફાટી. શાન્તુ તેવો. કાન્તુ બાપલો. ’ લોકો ગમે તેમ બકે તેની દરકાર કોઈને નહતી. પરંતુ કાન્તુને યોગી ઘણી હતી તે ગમરાતો હતો; હજી ન્યાતોની ધમત્યકરી ગાળી રહી હતી. કાન્તુના પેટમાં અગ્નિ બેજતો. ન્યાતપ્રાણાઓને ન્યાત ખાલી હતી. મનોરમા પતિની આ સ્થિતિ જોઈ શાંતવન આપતી હતી છતાં રહતી હતી. ન્યાતોના સવાલે અગ્નિમાં ધી હોમ્યું ! પેસાનું જોર કેવું હતું તેની કાન્તુને હવે ખબર પડી. માતા પાસે જઈ શું કરવું તે પછયું ? “ ઘાય તો યાત્રા ઓગળ ઉપર ફરીશું. ”

કેટલાક તો કેવું ફરીને પણ ન્યાતો કંચાની સજાદ આપવા મંડયા : ‘ખાવા કેવું અવાય છે ! ’ કહી કેટલાક મહેલાર મારવા લાગ્યા. ‘ ખાવું અને ખવડાવવું ’ એ ન્યાય પર કેટલાક આન્યા. આમાં મનોરમાનું વાંચ્યું નહિ. ન્યાતો ફરવી એવા ઠરાવપર કાન્તુની માતા આવી. કાન્તુની મારીએ ચઢાવવામાં બાકી રાખી નહિ. લોકોએ કંઈ ક્યાસ રાખી નહિ. આ માટે એવું કહે ! કોને ન્હાવું છે ‘ પારકે પૈસે શ્રી પરમાનંદ. ’ મનોરમા આંતરિક સ્થિતિનો વિચાર કરી જાણી ચૂકી હતી કે ન્યાત કરી કે અહીં ખત્રાસ વવાના ! શાન્તુ ખનુ આ સત્યાનામની બાજી જાણી ગયો. સાચાર-કાઈનું ચાલ્યું નહિ. કેટલાક કાન્તુને કહેવા લાગ્યા. ‘ હરો, જે નયેમાં શ્રી માટે યશે. તમે કમારો કે આ રોગ વરો તો જોનજોતામાં મગા જશે ? ’ કોને આપવા ને કોને લેવા.

ન્યાતો યઈ, જમણુ યઈ ગયુ પિતાનુ અવસાન અને તેમા ખોટા ખરચથી કઈ રહ્યું હતુ તે હી ગયુ માથાપર કરજ ચઢ્યુ પૈસા આપવા ન સહાય આપવા કોઈ ફરકતુ ન હતુ ' સ્થિતિ કંદોડી યઈ પડી કાંતુને જાણાય કે કોલેજના ખર્ચની પણ પચાતી પડશે ? અંગ્રેજી મીતરિવાળેમા અધ આખોએ રૂએલો કાંતુ રૂદિનો પણ કબનસીજ લોગ યઈ પડ્યો !

(૫)

કાંતુ તેના હજાજ્યા વિવારોથી પરવાતો હતો પિતાના દેવા કરતા પણ વધુ દેવ કાંતુનુ ખાતરી હતુ ' ધણુ ખર તેથી તે ગભરાતો હતો કાંતુને એકાતમા હવે તો આપવાતના વિચારો આવવા માડ્યા ' તેની ધીરજ ખૂબી યઈ હુ ખ ગાસલ લાગતુ હતુ, શુ ઝડ ? જ્યા બંડ ? ' પપેપગ રચમામા પણ આમજ બમડી કડતો મનોરમા આશ્વાસન આપતી હતી પરતુ પિતાના દેવાની વાત કહેતા તે ગભરાતો

એક રાત્રે મનોરમા ચમકી હી કાંતુ ગાડાની માફક હી આંખે

' મનોરમા, મનોરમા મહત માદ કર મે તહને વાણુ હુ ખ હીધુ, મે બધાને હેરાન કર્યા, માફ કરીશ ? બાપ, ગુસ્સે ના પા "

આ શુ ? આ ગાડાઈ રી ? મહારા સામા રડો નહિ " ધીરા અને રડતા સાહે મનોરમા બોલી

કાંતુ-હતભાગ્ય મહારા માદ કરજે, તહને મે સુખ આપ્યુ નથી, તે પાપના રૂળ લોગણુ હુ બીજે રસ્તે નથી હલખહાર ખરચતુ પરિણામ, બોમી વાદરીયા નકલતુ પરિણામ, દેવા કરીને ન્યાતો કરવાનુ પરિણામ, ત્હાડી શિખ લીવી નહિ તેનુ પરિણામ, આપધાત ' તે સિવાય માર્ગ નથી

બરે ! મહારા શાલાગ્યના રાણુગાર ! આ શુ બોલો છો ? શુ હુ ખ છે ? કરસરથી રહીશુ, સુપગમા રહીશુ, રાટલા ખાઈને રહીશુ, પણ આ શુ ? ' બાપ સ્ત્રીને છાજે તેવી રીતે ગભરાયથી મનરમાએ ધીરજ આપી

કાંતુ-"ના, મનોરમા મહારે માટે તમારે બધાને એ સકટ રા ? મહાર, 'મહાર,' મીને કાંતુને ન્હાના ઝોકગાની માફક રી હીધુ

મનોરમા હનાના તુ ! તુખી ત્હનાત હુ ખે હુખી અતુ તો તુ હુ મ છે હ

કાન્તુ-મદારું દેવું, ફેલેજનો ખરચ. આટલું મદા મદેનતે બોલી પાછો
૧૧ પડ્યો.

“સૌ પતરી, અમુ જરૂર સદાય કર્યો. કેટલું દેવું?” દુઃખમાં સ્ત્રીઓ
કેટલી હપથોની યઈ પડે છે તેનો પરિચય મનોરમાએ કરાવ્યો.

કાન્તુ-પાંચસોથી ઠરો.

“તેમાં ગબરાયા શું” કાંઈ પણ દિલગીરીના ચિન્હો દર્શાવ્યા વગર
મનોરમા બોલી.

કાન્તુ-(રડીને) પણ મનોરમા પૈસા ક્યાંથી લાવવા? પિતાનું પણ થોડુંક
કરજ છે!

“મદારું પડલું” આદરી આર્ય-મદિલી મનોરમાએ આર્યમદિલાંઓ કેવી
હોય છે તેનું વિગદારીન કરાવ્યું.

કાન્તુ-હે-હે-હે શું બોલી? શું કશું? પડલું, પડલું, તેના પર ત્હારી
મતા, તે ત્હારું? તે લેવાને મહેને અધિકાર નથી.

“અને મદારા પર ત્હમરો અધિકાર એટલે એ ત્હમરું” પતિવ્રતા
મનોરમાએ આમલપૂર્વક હાતર આપ્યો.

વાત ત્યાંથી અટકી; કાન્તુની આંખમાં હર્ષના અશ્રુ આવ્યાં; હસો થયો
અને આર્તેશથી બોલ્યો. “આ વિદેશી વસ્ત્રો અને તેને અંગે ગએલો ખોટો
ખરચ આ તેને કેટલી સલામ.”

મનોરમા બધું બહી ગઈ; પગવારમાં આ દુઃખી લોકું જગતમાં સૌ કરતાં
સુખી વાગતું.

“આજથી આપણા હૃદય સૌ એક થયાં” એમ કહી મનોરમા બેઠી પડી

“ફેરલાએ આ મોહક જગમાં ફસાતા દરો? અરેરે! અંધ અનુકરણ!
તેનાથી આજે દુઃખકાસ થયો; ખોટા ખરચથી દુઃખાર્માલ થયો; ખોટી
સ્વતંત્રતાથી દુઃસ્વચ્છંદી બન્યો; અને ધર્મના ખુરખા નીચે ગેસી ગએલી દુષ્ટ
પ્રથા. હા. તે રૂઢિનો દુઃકમનસીબ ભોગ યઈ પડ્યો.”

“રડવા ફેરવાને રિવાજ અને તેના અંગે પડી ગએલો આ ધાત્તી
ફાકવાનો દિવાદી વાત” બાજુ પસટાઈ એ લેઈને તક સાંધી મનોરમાએ
પડ્યું.

“હૃદયથી તેના પ્રત્યે આજે પ્રિયાર ૨ લોકમયજ્ઞથી તે વખતે ‘હા’ મા ‘હા’ બાળી હુ મૂર્ખ બન્યો.” કાન્તુએ સ્પષ્ટપણે કહ્યું.

“લોકમયજ્ઞ કહો તેની ધાણીજ ખરીક, એ આપણી ખાચમાલીનું એક કારણ તો ખરું જો.” મનોરમાએ બીજી કારણ જાણાવ્યું.

“ખરે! જામેજી રિવાજમા અથ બન્યો અને લોકમયજ્ઞથી બીર બન્યો.” કાન્તુએ કહ્યું અને ઉમેયું “જામેજી રિવાજોના અથ અનુકરણથી નેર્યો ગેર કાયદો છે તેટલોજ ગેરકાયદો આપણા રિવાજોના અથ અનુકરણથી છે.”

મનોરમાએ મૂઠું ઢાસ્ય મ્યું અને પૂછ્યું “પણુ કવે?”

“વશી હો તો વસ્ત્રો સ્વદેશી અને માથે હૃદય પાળુ સ્વદેશી.” કાન્તુ એ આનંદના ઉમળકાથી કહ્યું.

“ત્યારે તો હું ખના રિન કુખ્યા અને સુખનો મૂર્ધ સતેજ મળો.” એમ કહી મનોરમા દર્પથી બેગી પડી.

(૩)

(ઉપસંહાર)

અંદ્રમતિ હજી ધણી વાર શાંતુ ઉપર ગુસ્સે થતી એક સમયે તેથી રિયતિમા તેને જોઈને ડસતા ડસતા શાંતુએ પૂછ્યું “પેલી તહારી દલીલ તો કહે?” અંદ્રમતિ હસી પડી અને બોલી, “એ દલીલ કાઈ મહારી નથી મેટલીઃ સ્ત્રીઓ કહેતી હતી કે હવેની સ્ત્રીઓની છાતીમા જેર હોય તો ફેંટે ને?”

શાંતુ ખડખડ હસી પડ્યો અને બારણેથી પણ તેવોજ હસવાનો અવાજ આવ્યો. બારણેથી હસનાર કાન્તુ હતો તે શાંતુને નથી પડ્યો. “શાંતુ! તું મહારો ખરો મિત્ર હતો અને આજે પણ તું જ કે મહને મહારી બાવ પર પશ્ચાતાપ થાય છે મિત્ર-સનેહી જે મહુ તે મહને મહારા ગુન્હા માફ કરશે.” કાન્તુને ફેરવાયો. જોઈ શાંતુને અનહદ આનંદ થયો. “કાન્તુ! ગઈ ગુજરી બૂલી જ.” એમ કહી શાંતુ પેલી દલીલની વાત પર આવ્યો, એટલામા મનોરમા આવી, દલીલ સાબળી હસીને ઉત્તર આપે તે પહેલાજ શાંતુ બોલ્યો “કલ્પા સિવાય શુરાતન દર્શાવવાનો બીજો જોતો સ્ત્રીઓને માટે નથી.” અંદ્રમતિ મૂંગી રહી, બૂલ કબુલી.

મનોરમાને દેખી પુનઃ કાન્તુ વરફ નજર કરી અને શાંતુ બોલી કહ્યો.

“કાન્તુ! કેમ આપણો દેસા બરાબર, આપણો પોસાક જંગલી! લોકો ગામડીયા, તેવા લોકો સાથે આગચાલીમાં વાતચીત કરવાનો પ્રસંગ પડે તો ત્હને ગમતું ન હતું! કેમ કાન્તુ! આપણી સ્ત્રીઓ ‘ઈંદીઅટ’ રૂઢા કરતાં પણ ના આવડે! ‘રેટ્ટોરન્ટ’ કે ‘મોન્ટુની’ હવે યાદ આવે છે કે?” કાન્તુએ સમા યાચી. મનોરમા હસી. કાન્તુએ પ્રતિજ્ઞા લીધી; “મહારા દેસાજીપુએ જોએ એ અંધ અતુકરણની બેઠી જાળમાં સપડાતા હરો તેમને બચાવીશ; જ્યાં મુનિઓએ મુકેલા અમૃત્ય આર્યભટ્ટારના બોમી બનાવીશ, અને કમનસીબ શુદ્ધિઓના ભોગ થતા અટકાવીશ.”

શાંતુ હર્ષથી બેઠયો; આજે આનંદનો અવસર હતો. પતિને દોરનાર મનોરમા ખરી રમા નીવડી. જૈરાંઓની નજીવી મૂર્ખાઈથી કેટલાં માકાં પરિણામ આવે અને હસડું તેમની એજ અપવિતા કેટલી બાછ ફેરવી શકે છે! પણ અબલુ સ્ત્રીઓ યોગ્ય પતિની દેખરેખ નીચે-પતિજ-શાંતુની માફક શિક્ષક અને તો સંસારને રનેયમય બનાવી મુકે! હટક રૂપી બાસતા સંસારને મૂઢ પુષ્પ બનાવે! ગૃહ-વાટિકા સત્વર મનોરમ અને! અને નહિ તો પુષ્પને કંટક બનાવે, રનેદમાં કલેરાળા બીજ પણ રોકે.

મનોરમાની પ્રતિજ્ઞા ફલિભૂત થઈ. મનોરમાના મનોરથો પૂર્ણ થયા.

કાન્તુ અને શાંતુ બી. એ. બન્યા કાન્તુએ કરજ પતાવ્યું. હવે તેનું જીવન સાદું હતું; વિચારો હમ્ય હતા. હવે હૃદયથી સંપૂર્ણ સ્વદેશી બન્યો. “એક સમયે મનોરમાએ પૂછ્યું, “ચેહું જીવન યાદ છે?”

“હા. તેના ઉપર વિચાર કરું છું તો જે મને સારમ આવે છે; ‘પણ ધાંત્રી ગિખામણો શીખવી’ એમ કહી કાન્તુ હસી પડ્યો.

“હજી કંઈ સિખામણ બાકી રહી છે?” મનોરમાએ પ્રશ્ન કર્યો.

“હા. જાંદગી બરબાદ થઈ જતી અટકાવનાર મહારી મનોરમા” કાન્તુ બોલ્યો.

“એવું કહી સારમાવે ના” મનોરમાએ હેતથી વાક્ય ઉચ્ચાર્યું.

“સાંબજ, સ્ત્રીઓએ સીના બનવાનું, ‘મદમ’ નહિ હો” હસતા હસતા કાન્તુએ કહ્યું.

“પુરૂષોએ સાર બનવાનું. સાહેબ નહિ હો” તેટલાજ હર્ષથી તે બોલી.

“હું તે સ્વીકારું છું મહારી મનોરમા” કહી દેખેની સુખમાં લીન થઈ ગયા.

ભરૂચ બ્રહ્મસમિતિ-સાતિના કેળવણી કમીટીનો
વર્ષ સાતમાનો અનુક્રમ નંબર છેકો.

હીસાબ તા. ૧-૧-૧૯૧૫ થી તા. ૩૧-૧૨-૧૯૧૫

૧૪

ઉ

૪૭૭૦-૩-૫ હિન્દોસ્થેન તથા પાઠશી ખીનક
૦૦૦ ૦-૦ ગીચી બે મના સોર ૧૮
૧૦૦-૦-૦ બહુલ હિન્દોસ્થીય મીનતો કોર ૧
૧૫૦૦-૦-૦ સરકારી લોનો
૧૨૫૦-૦-૦ જીની જીની સોસાયટીના નજો
૬૨૦ ૩-૫ કમીટીના દેઝરર રા મા મવલ
પાને સીયા

૪૭૭૦-૩-૫

૨૪૫૫-૧-૨ જીની જીની રીતે આવ્યા તે
૬૫-૧ ૨ વ્યાજ તથા રીવીડ નના આવ્યા તે
૫૮ ૦-૦ જીવાની જમીનના દાખીના
૧૦૨-૦૦ રોનેશન ખાતે જમા

૨૪૫૫-૧-૨

૪૮૨૫-૪-૭

૩૬૧ ૬ ૬ ઝકોવરશીયો, યુક મદદ, લોન મદદ, હિનામના
મેળાવડાનો ખરચ વીજેર

૭૦-૧-૬ હિનામના મેળાવડા વખતે ચોપ
ગીચો ખગીલી તથા પરચુરણ ખરચ
મળી થયા તે

૩૦-૦-૦ રૂમથરશીય ખાતે

૨૨૫-૩-૬ વિધાલયાસ સાડ લોન તરીકે

૧૪૦ ચોપડીની મદદ ખાતે

૨૦-૦-૦ રૂકુવ મદદ ખાતે

૧૬-૦-૦ જીવાની જમીનના સરકાર ધારાના

૦-૬-૬ કોર્ટ ફી, મીનિટ તથા પરચુરણ મચી

૩૬૧-૬-૬

જી. સુપ્રિય પ્રિમલિફ.

૬૦

૪૨૬૩-૧૧-૦ દિન્દેશ્વરેન્ડ તથા રોકડ સીલક
૯૦૦-૦-૦ સ્પીશી બેંકના સોર ૧૮
૧૦૦-૦-૦ ભરૂચ ઇન્ડસ્ટ્રીઅલ મીલનો

સોર ૧
૧૫૦-૦-૦ સરકારી લોનો
૧૦૦-૦-૦ ધી ભરૂચ કોઓપરેટીવ બેંકમાં

વર્ષ બેકેને સાર ફીક્સડ ટીપો-
ગ્રીટ દર વરસે દર રોકડે ૮૫
પાંચના વ્યાજથી મુકયા તે
૭૬૩-૧૧-૧ ફેંડના ટ્રેઝરર સા. સા. અંબા-
સોંકર ઉત્તમરામ મલછ પાસે
રોકડ સીલક

૪૨૬૩-૧૧-૧

૪૬૨૫-૪-૭

ફેંડની કંપીટલ મધેથી સ્પીશી બેંકના સોરો અસાદ છે પણ સ્પીશી બેંક લીકવીડેશનમાં જવાથી સોરની પ્રાંમત બીલકુલ નથી તેમજ ભરૂચ ઇન્ડસ્ટ્રીઅલ મીલનો સોર બેંક ફીલીઆ સોની પ્રાંમતરો છે તે બીલ પણ વોલન્ટરી લીકવીડેશનમાં જવાથી સોની પ્રાંમત બીલકુલ નથી તા, દેસાઈ પાસે રૂ. ૫૫૧) ફેંડના લેખા છે.

તા ૧૫ બનેવારી સને ૧૮૧૬.

લી સેવક,

(સહી) મુકુંદરાય આત્મારામ દેસાઈ,
સોફ્ટેરી ભરૂચ અસક્ષત્રિય કોલવણી કમીટી.

અન્ય પ્રજાસત્તાપચલણ કમીટીના હિસાબ તાં ૧-૧-૧૯૧૬ થી
તાં ૩૧-૧૨ સને ૧૯૧૬ સુધીના અનુક્રમ ન બર ૭

ઉ

૪૨૬૩ ૧૧-૧ હિન્દુસ્તાન તથા સીવક
૧૦૦-૦૦ રંગીશ બેકના રોર ૧૮
૧૦૦ ૦૦ અન્ય હિન્દુસ્તાન સીવકો
ગેર ૧
૧૫૦ ૦૦ સરમતી લોનો
૧૦૦૦-૦૦ શી ગાય કોઓપરેટીવ પ્રેક્ષા
ગણતરી
૭૬૩-૧૧ ૧ દેશર રા સા અબારાદર
ઉત્તમરામ મલ્લ પાને ગાંડ
સીવક

૪૨-૦૦ શી તથા લોન ખાતે
૪૩-૦૦ શી ખાતે પ્રાપ્ત્ય તે
૦૦૦-૦૦૦ લોન મર્ચન ગામ્પા તે
૧ ૦-૦ ભુવાની જમીનના ગરનાર ધારા ન અર્થા તે
૦ ૫ ૦ પરચુરલ ખરચ ખાતે
૪૭૫૦-૭૫ હિન્દુસ્તાન તથા રોમડ સીવક
૮૦૦ ૦-૦ રંગીશ પ્રેક્ષા રોર ૧૮
૧૦૦ ૦-૦ હિન્દુસ્તાન સીવકો રોર ૧
૧૦૦ ૦-૦ સરમતી લોનો
૧૫ ૦-૦-૦ અન્ય કોઓપરેટીવ પ્રેક્ષા રોમડ
ગણતરી

૧૫-૭૫ દેશર રા ગા અબારાદર
ઉત્તમરામ મલ્લ પાને રોર સીવક

૪૭૫૮-૭૫

૪૨૬૩-૧૧-૧

૫૧૨૧ ૧-૧

૮૫૮-૧-૨ કપલ ખાતે આવ્યા તે

૬૮૬-૦-૦ ડોનેશન

૯૬-૦-૦ રોકડા

૬૦૦-૦-૦ સોન

૩૦-૦-૦ જમીનની દાબુનો નામના બરવાના

૧૩૨-૧-૨ પીપીટના તથા બ્યાન

૮૫૮-૧-૨

૫૧૬૧-૧૨-૩

૧ રમીશી. જેકના રોડોનો કાંમત નથી કારણ કે બેંક લીકવોડેશનમાં ગઈ છે એટલે કંપીટલ ક્ષાલમાં નામનીજ ગાળી રાકાય છે.
૨ હિન્દુસ્ત્રીઅલ મીલ વોલન્ટરી લીકવોડેશનમાં છે તેથી કંપીટલ નામની ક્ષાલમાં ગાળી રાકાય છે.

તા. ૮-૪-૧૯૧૭.

લી. સેવક,

કમિટીએ મંજૂર કર્યો.

(સહી) સુકુંદરાય આત્મારામ,

તા. ૮-૪-૧૯૧૭.

સેક્રેટરી, ભરૂચ અક્ષરશ્રવિય-કેળવણી કમીટી.

ભરૂચ પ્રજ્ઞાપ્રિય ફળવર્ણી સમીક્ષા તા. ૧-૧-૧૯૧૭ થી
તા. ૩૧-૧૨-૧૯૧૭ સુધીનો અનુક્રમ નંબર ૮.

ઉ

૪૭૫૮-૭	ઈન્વેસ્ટમેન્ટ તથા ટ્રાક્ટી સીડ	૨૦૦ ૦-૦	રેપીડી બેકના રો. ૧૦	૧૦૦ ૦-૦	ભરૂચ ઈન્ડસ્ટ્રીઅલ મીલના રા. ૧	૨૧૦૦ ૦ ૦	સરનારી લોનો	૧૫૦૦ ૦-૦	ભરૂચ નાવિગેશન બેંકમાં ફીક્સડ ડીપોઝીટ	૧૫૦ ૭ ૩	ટેકર રા. સા. અભાગ ૨૨	કુલપ્રમાણ મળતું પાસે રોકડ સીલક
૩૧-૧૨-૧૧	કપાળ ખાતે	૫૪-૦-૦	ટોનેરાન	૧૭૧-૧૨-૧૧	વ્યવસ્થા	૮૬-૦-૦	જમીનની દાખલ	૩૧૨-૧૨-૧૧				

૧૧-૮-૦	ફી તથા ચાપડીની મદદ ખાતે	૫૦ ૦ ૦	ચોન તરીકે આપ્યા તે	૧૦ ૦ ૦	બુવાની જમીનનો સરકાર ધારો	૧ ૫ ૦	પરચુરખ ખરચ ખાતે ચાન્સફર ફીના
--------	-------------------------	--------	--------------------	--------	--------------------------	-------	------------------------------

૧૮૨-૧૨-૦

૧૮૨-૮-૨	ઈન્વેસ્ટમેન્ટ તથા રોકડ સીલક	૦૦૦-૦-૦	રેપીડી બેકના રો. ૧૮	૧૦૦-૦-૦	ભરૂચ ઈન્ડસ્ટ્રીઅલ મીલનો રો. ૧	૧૦૦૬ ૪-૦	ચોર ચોન કનવર્ઝન સહિતના	૫૦૦-૦-૦	ભરૂચ કોઓપરેટીવ રોસાચરીમા ફીક્સડ ડીપોઝીટ વર્ડ ૧ સા. ૩
---------	-----------------------------	---------	---------------------	---------	-------------------------------	----------	------------------------	---------	--

૨૧૦૦-૦-૦ સરકારી લેખો.

૨૮૩-૪-૨ ટેલિગ્રાફ રા. સા. અંબારાંકર
કામગીરી મળતી પાડો દોઢરૂ.

૪૮૮૬-૮ ૨

૪૦૭૨-૪-૨

સરકારી અંકના અસરકારી પ્રાંત નથી તેથી મુજબ આનેથી બીજા પ્રાંતે માંગ વાળવા લેઈએ. ઉત્તરસૂબા મીસ (અરવલ)નો
સેર ૧ છે તેની પ્રાંત અપરો. લેનદેન પ્રાંતે અરવલ તરફથી રકમ આપવી જોઈએ. ચલા લાગી છે તે વિદિત થશે.

લી. ગોવિંદ,

(નિર્ણય) સુરેન્દ્રરાય આસ્થાસામ,

સેક્રેટરી, બરુચ અલ્લામચિય કેળવણી કમીટી.

“મસલ”

અમારો નાથ એ ન્યારો પ્રમુદ પ્રાણુથી ધ્યારો
 હોડો મે આજ તો મારો સુહાગો આપનો તારો,—અમારો
 પ્રમુદ છ સદા વસતો અમારા ચિત્તરાંત્રી માંસ
 કરીને યાચના મારું પ્રમુ તજ રહેમુ દષ્ટિ આંધ—અમારો
 રહી તમ ભક્તિમા હુ શીન તમેથી શાન્તિ હું યાચું
 દયા, નીજ ધર્મને લભું પ્રમુના તાનમાં રાચું,—અમારો
 જતણી લયમા રહેતી સદાએ તે મદિ ન્દાતી
 વિષ્ણુ જાન ના સચ્ચ હૃદય ત્યાં ના જરીએ નચ્ચ—અમારો
 સદા માત્ર હવે હૃદયે પ્રભુ તજ મન મદિ યાચું
 અદ્વૈતના યાચતી બ્દાસા પ્રમુ તજ પ્રેમના ધ્યાસા—અમારો
 સૌ ઈન્દુભતિ હરિઅસાદ દેસાઈ

વાલ્ક કુસુમને !

(મન્દાકીન્તા)

અદ્વૈ બ્દાસા આત્મા ! મધુર હસતુ કોમળ મુખે !
 રસિકા આત્માથી રસિક મધુરી ગન્ધ પ્રસરે;
 હસાવેઉ બ્દાસી પરન લહરી આનંદ મદિ
 ખીલી લહારી સંગે મધુર રસથી હારય કરતી !
 યજ્ઞેરા જ્યોત્ આ તુજ ઉરે ધાય કરીને—
 લહેને તે પીછાની નિજ મદે આનંદ ઉરે
 ધરી દિલે પ્રીતી ! પન ત્રુકાવી શીર અને—
 નિચોવે દેહુ તે રસભર્યુ તુજ હૃદયે !
 અમોને ને વાયુ કુખ-હૃદયમાં વિટપીને—
 ત્રુકાવી લે સર્વે મુખ-અનેરી મધુવને !
 મજે લહેને વના, કુખ કદિ ન દેખ્યુ તુજ ઉરે
 જનો પેટે લદારે નથી વિષમ કુખ આ જનતનુ !
 કુખી આ સુષિમા તુજ સમુ કો - સુખી નદિ
 અમાગી તૃપ્તિમા કુખ વિધિએજ નિમ્બુ !
 કદિ થાએ સુખને, ધડીબર રિમામે કદિ મદે
 વળી પાકુ આતો હૃદય કુખ-દાવાનજ ખને !
 નદિ લદારે દેહુ દૃપ્ત કદિએ અમ સમુ ધરો
 નદિ લદારી ઈચ્છા જન-હૃદય સમ સ્વાર્થ ખનરો !
 સદા એ છે વૃત્તો જન-હૃદયને રીખ દેવા,
 ' બનાવો આત્માને ઈશ-હૃદયનાં સુખ લેવા ! "

વસંતભીમ

શ્રી ગુજરાતના બ્રહ્મસત્રિય જ્ઞાતિફંડના દરેક કલમખંડીની કલમ
૨૫ પ્રમાણે દરેકીઓનો સંવત ૧૯૬૮ નો જોડલે તા. ૨૩
ઓક્ટોબર ૧૯૧૧ થી તા. ૬ નવેમ્બર ૧૯૧૨ સુધીનો
તરમો વાર્ષિક હેવાલ.

૧. તા. ૮ ફેબ્રુઆરિ સને ૧૯૦૦ના લેખથી આ દરેકનો પ્રારંભ થયો છે.
૨. આ દરેકના મુખ્ય ઉદ્દેશ નીચે પ્રમાણે છે:—
  - (૧) ગુજરાતની આપણી બ્રહ્મસત્રિય જ્ઞાતિનાં બધાં સ્ત્રીપુરુષની શારીરિક બળની વૃદ્ધિ થાય એવી કેળવણી લેવામાં મદદ કે હિતચેતન આપવું.
  - (૨) એજ જ્ઞાતિનાં સ્ત્રીપુરુષને માનસિક કેળવણી લેવા સારું પુસ્તકો તથા અલેખ શીરવો.
  - (૩) એજ જ્ઞાતિની સ્ત્રીકેળવણીની વૃદ્ધિ થાય એવા ઉપાય લેવા. —
  - (૪) એ જ્ઞાતિ સારું આરોગ્યગૃહ બાંધવું કે લેવું કે તેમ કરવામાં મદદ આપવી.
  - (૫) એ જ્ઞાતિમાં જેને દેવચોગે જરૂર હોય તેને નિર્ધાર પડતી મદદ આપવી.
  - (૬) એ જ્ઞાતિ સારું વાડી કે વાડીઓ બાંધવી કે બાંધવામાં મદદ આપવી.
૩. દરેકી નીમાય તે તાલુકાત દરેકી રહે એવી શરત છે.
૪. દરેકીઓની સંખ્યા અમીઆરની સખી છે. અમદાવાદ, બરૂચ, આમોદ અને સુરતના દરેકીઓ નીમાયા છે. બીજાગઢના હજી નીમાયા નથી.
૫. આ દરેકનો ઉદ્દેશ પાર પાડવાને હપનિયમ કરવાની જરૂર હતું હાથી નથી.

નાણાં સંબંધી

૧. દરેકીઓના હવાલામાં દરેક રૂપીઆ પાંચસેની હિંમતનું એવા દરેક અમદાવાદ મ્યુનિસિપાલિટીની દર રોકરે સવાચાર ટકાના વ્યાજની લેણતાં ડીએન્યર છે. તેની વિગત (અ) સને ૧૮૯૭ની લેણતાં ચાર ડીએન્યર નં. ૮૧, ૮૨, ૮૪, અને ૮૫. તેનું વ્યાજ પાકવાની મુદત તા. ૧લી માર્ચ અને ૧લી નવેમ્બર છે. (આ) અને ૧૯૦૨-૦૩ની લેણતાં ત્રણ ડીએન્યર નં. ૨૭૬, ૨૭૭ અને ૨૭૮; સને ૧૯૦૩ની લેણતાં ડીએન્યર નં. ૪૮૫; અને સને ૧૯૦૪ની લેણતાં ડીએન્યર નં. ૨૮૫. આ પાંચ ડીએન્યરનું વ્યાજ પાકવાની મુદત તા. ૧લી મે અને ૧લી નવેમ્બર છે. (ઉ) સને ૧૯૦૫ની લેણતાં એક ડીએન્યર નં. ૧૨૩નું વ્યાજ પાકવાની મુદત તા. ૧લી ફેબ્રુઆરિ અને ૧લી ઓગસ્ટ છે.
૭. મજૂર અમદાવાદ મ્યુનિસિપાલિટીનાં દર ડીએન્યર દરેકીઓ પૈકી ટી. બી. અંબાલાલ સાકરલાલ દેસાઈને નામે દરેકી તરીકે છે અને તેમની પાસે છે.
૮. મજૂર દરેકની રાહત રકમ મુંબાઈ બેન્કની સેવિંગ બેન્કની અમદાવાદની શાખામાં રા. બા. નરસીલાલ રવાદાસ અને ટી. બા. અંબાલાલ સાકરલાલને નામે રહેલી છે.

- ૧૦ મનુકુર ફરતે બેઠ આપનાર શ્રદ્ધાળુ નામ વગેરેની ટીપ—
 ૩ ૧૫-૦-૦ રા રા બજવ તરણ કલ્યાણુરાય ઠાકોર તરફથી પોતાના
 બે પુત્રના જ્ઞાતિ પ્રસંગે આપ્યા
 ૩ ૧-૨ ૬ હી બા અંબાલાલ સાકરવાલ દેસાઈ તરફથી બેઠ
 ૩ ૧૭ ૨ ૬
- ૧૧ સાક્ષાત્ક્રિય મજાબી ફંડ તરફથી ફરતે મળેલી ટીપ—
 ૩ ૫૦ ૦ ૦ તા ૨૮ ૪ ૧૯૧૨ ને ડોળ મનુકુર ફંડની કપા
 માંથી મળ્યા તે
 ૩ ૧૫૭ ૧૨ ૦ તા ૪ ૧૧ ૧૯૧૨ ને ડોળ મનુકુર ફંડની કપા
 માંથી મળ્યા
 ૩ ૨૦૩ ૧૨ ૦

૧૨ મનુકુર ફરતે દવાવાળા પુસ્તક સબધી હાજીરત દરે પછી પ્રસિદ્ધ થયે

માણુશંકર લક્ષ્મીભાઈ દેસાઈ.

અત્રી

નરસીભાઈ દેવાદાસ,	}	અમદાવાદ
અંબાલાલ સાકરવાલ,		
શુભજીભાઈ પી. લાખીયા,		
ત્રીકમલાલ દીનાનાથ,		
લક્ષ્મીરામ મહીપતરામ,	}	અમદાવાદ.
અંબારાંકર ઉત્તમરામ મલહ,		
Motilal Chunilal.	}	આમોદ.
	}	સુરત.

અમદાવાદ, તા ૫ એપ્રિલ ૧૯૧૬

શ્રી ગુજરાતની પ્રજાસત્રિય સાતિફંડના ફક્ત કલમખાંધીની કલમ ૨૫ પ્રમાણે ફરદીઓનો સંવત ૧૬૬૬નો એટલે
તા. ૧૦ નવેમ્બર ૧૯૧૨થી તા. ૨૬ ઓક્ટોબર ૧૯૧૩ સુધીનો ચૌદનો વાર્ષિક હિસાબ.
સંવત ૧૬૬૬ના ઉપર અર્ચની તપડીલ.

ઉ

૫૪૪૧-૧૦-૪ સંવત ૧૬૬૬ આખર એટલે તા. ૬-૧૧-૧૨
ને સોજ ફરદીઓના હવાલામાં મિલકત અને
રૌકડ-

૫૦૧૪-૧-૧૦ અમદાવાદ મ્યુનિસિપાલિટીના
દસ ડીએન્ચર,

૩૫૨-૧૩-૭ મુંબઈ જેન્કની રોલિંગ જેન્ક
ખાતે.

૦-૨-૦ દિં. બા. અંબાલાલ સાકરલાલ
દેસાઈ ખાતે.

૨૪-૮-૧૧ રા. પ્રાણસંકર લલ્લુભાઈ દેસાઈ
ખાતે.

૫૪૪૧-૧૦-૪

૩-૧૧-૦૦ સાલ મજદુરમાં ખર્ચ-
૦-૬-૦ ટપાલ ખર્ચ

૦-૨-૦ રા. પ્રાણસંકર લલ્લુભાઈ
દેસાઈ ખાતે.

૦-૪-૦ રા. દુષ્મુલાલ નારસીલાલ
દેસાઈ ખાતે.

૦-૬-૦

૩-૫-૦ સં. ૧૬૬૬ અને સં. ૧૬૬૭ જે વર્ષના
એકમા રિપોર્ટની ૩૦૦ નકલની છ.
પામળી પ્રબળંધુ પ્રિન્ટિંગ વર્કસના
બિલ નં. ૫૩૦ પ્રમાણે.

૩-૧૧-૦

ઉ

૪૪૮ ૧ ૦ ના ૧૧ ૧૨૧૬મા ૧૫૪ ૧૭૭ ૨૦ ૦ ૦૫૫૪
૧૭૧ ૧૦ ૦ અક્ષરમિત્ર કેળવણી કેન્દ્રમાંથી
મળેલા હોરસો.

૧૯૨૨ ૧ ૦

૪૮૮૪-૩-૬

૫૮૮૦-૪ ૪ ફેબ્રુઆરી પાંચે મિલન તથા રોડ-

૫૦૦૦૦ વામદારાદ મુનિમિત્રાવીરીના દર
ગ્રીન્વિચરની મુળ કીમત દરેક ૩
૫૦૦ ચુએ

૬૪ ૧ ૧૦ મનુદેર દર ગ્રીન્વિચરના ગણવાના
૭૨૬ ૧-૦ મુબાઈ બેન્કની ગેરિંગ બેન્ક
ખાતે

૦-૨ ૦ હિ બા અબાવાય સામવાય
દેસાઈ પાસે

૧૮ ૧૪-૦ રા ફેમગંવાય નગનીવાય રેનાઈ
પાસે

* ૧૧-૧-૧૧ રા પ્રાગીંગ ૩૦ વાકેબાઈ દેસાઈ
પાસે

નરસીલાલ રેવાદાસ સહી દાઃ કૃષ્ણલાલ નરસીલાલ, છવજીલાલ પ્રાણીવનદાસ લાખીઆ, ત્રીકમલાલ દીનાનાથ સહી.	} અમદાવાદ.
લક્ષ્મીરામ મહીપતરામ, અંબારાંકર ઉત્તમરામ મલહ, Motilal Chunilal.	} ભરૂચ.
	} આમોદ.
	} સુરત.

* આ રકમ તા. ૧૬ એપ્રિલ ૧૯૧૪ ને રોજ મજબૂર દસ્તના દસ્તી-
ઓની મીટીંગમાં મેં સેક્રેટરી તરીકેના હોદ્દાનું રાજીનામું આપ્યું તે વખતે
મજબૂર દસ્તના નવા નીમાએલા સેક્રેટરી રા. કૃષ્ણલાલ નરસીલાલ દેસાઈને
આપી છે.

અમદાવાદ, તા. ૨૭ નવેમ્બર ૧૯૧૮.	} પ્રાણીરાંકર લક્ષ્મીભાઈ દેસાઈ, મંત્રી.
----------------------------------	--

શ્રી ગુજરાત અલ્પશ્રવિય ડેવોપમેન્ટ સોસાયટી ભરૂચ.

ભગવાના શેરની સંખ્યા	તે પેટે આવેલા કેાલના રૂપીયા દર રોરે રૂા ૧૦) લેખે	ડીપોઝીટ આવેલા રૂપીયા	ચોન કેટલાને આપી	ચોન તરીકે અપા-મળી રકમ	સભાસદની સંખ્યા
૧૧૪	૧૦૬૦-૦૦-૦	૬૧૫-૦૦-૦	૬ સભાસદને	૧૭૨૫-૦૦-૦	૩૧ (પાંચ સભાસદની પ્રવેશ ફી આવવાની બાકી છે)

આઠ શેરતા કેાવના ૩. ભરાવવાના છે

૦

પ્રવેશ ફીના આવેલા રૂપીઆ—૧૩૦૦-૦૦-૦

ઉપથી દફતરિત આજ દિન એટલે તા. ૧૯-૧૨-૧૮ મુધીની છે.

અધ્યક્ષશ્રી કે. કે. ઉત્તમરામ મલિય.

૧૯૧૫માં અમદાવાદમાં ભરાયેલું બ્રહ્મક્ષત્રિય કોમની હુન્નરકલાનું પ્રદર્શન.

મહેરબાન બ્રહ્મક્ષત્રિય ત્રિમાસિક પત્રના અધીપતિ લેખ,—

નીચેનો પત્ર ત્રિમાસિકમાં પ્રસિદ્ધ કરી આભારી કરશે.

આપણી નાતનું હુન્નરકલાનું પ્રદર્શન અત્રેની “બ્રહ્મક્ષત્રિય યુનીયન ક્લબ” તરફથી ૧૯૧૫ના નવેમ્બર માસમાં આપણી નાતની વાણીમાં નાનના ગૃહસ્થો પાસેથી નાણા ઉધરાવી ભરવામાં આવ્યું હતું. પ્રદર્શન માટે ખર્ચ કાઢતાં અમુક રકમ ફાળવે પડેલી ઘણાની બાજુમાં હતી. પરંતુ તેની આજ સુધી કંઈ વ્યવસ્થા થયેલી નહિં હોવાથી આપણી નાતની તારીખ ૧લી ડિસેમ્બર ૧૯૧૮માં મળેલી મીટિંગમાં આપણી નાતનાં યોગ્ય ફંડો સાથે આ પ્રદર્શન ફંડનો પણ હિસાબ માંગવાની દરખાસ્ત રજૂ થઈ હતી. પરંતુ પ્રદર્શનમાં કામ કરનારાઓમાંના એકાદ બે યુવાન બંધુઓએ એવો ખુલાસો કર્યો કે કંઈપણ રકમ ફાળવે રહી નહોતી, તે કપરથી તે સવાલ પડતો ધુકવામાં આવ્યો હતો. મને આ ખુલાસા સંબંધી શક પડતાં મેં ત્રિમાસિકની પાછળી ફાઈલો જોઈ અને તેમાં ૧૯૧૬ના એપ્રિલ માસના અંકમાં પૃષ્ઠ ૮૬મેં આ પ્રદર્શનનો હિસાબ છપાએલો છે. જે કપરથી જમે પાસે રૂ. ૨૩૨-૮-૦ અને ઉધાર પાસે ખર્ચના રૂ. ૧૭૭-૩-૧૧ બતાવી, રૂ. ૫૫-૪-૬ વધેલા બતાવ્યા છે. તે આ વધેલા રૂચિયાની શી વ્યવસ્થા થઈ છે, તે કોના કબજામાં છે, અને તેને માટે કોણ જવાબદાર છે, તે સદ્દુ પ્રદર્શન કમિટીના પ્રમુખ શ. છવલુલાલ પ્રાણજીવનદાસ લાખીયા, કપ-પ્રમુખ શ. છવલુલાલ દુર્ગરાય દેસાઈ, કામ કરનારાઓ મેસર્સ જીમરાય કેશવલાલ સેતલવાડ, સુર્યપ્રસાદ અમૃતલાલ દેસાઈ, ચંદ્રપ્રસાદ ત્રીકમલાલ લાખીયા, અને રાજેન્દ્ર નગીનલાલ દેસાઈ તેમજ કમિટીના છ સભાસદો પૈકી કોઈ જણાવશે ?

તા. ૩૦-૧૨-૧૮.

જ્ઞાતિબંધુ,

ચોનંતીપત્ર.

—૦૨૦—

આપાની જ્ઞાતિના મર્મ ગૃહસ્થોને વીનતી કરવામા આવેછે કે ન્યાતના કેવાક દુટો દેકે ગમે જુગીજુગી લગતા નાનતા કેવાક ગૃહસ્થો પાસે છે તે કયા ક્યા દુટો ને કેવી રચના મેના ગતા પાને છે, તે નાતના ધણા માલનો નાનતા દરે નર્મ, તેમજ નાનતા નેકેરીઓ અગ્ર વલીવર કરતા રાખા કે ન્યા હીમાન કીનામ રામતા રંગ, તમાજ દર વર્ષે નિમાસિકમા હીસાન છપાવશે તો આખી નાતના ઠણવામા આવશે તેમજ જે જે દુટો હશે તેના પણ હીમાન ગ્યાવશે તો તે ગા લાવાના આવશે અને પછી મેઈ ગાનિમ નુન અધિપ કંઠમા રકમ આપવાની ઈચ્છા થાય તો તે તેમના તરફ મોકલાવશે

રા બા રસનાય હીરાચાચના પત્રો તન્કુશી = ૧૫૦૧) એમના માતા પીતા પાડવ દરેક કંઠમા આવેછે માટે તે રૂપીઆ મેના તરફ મોકલશે ને વ્યવસ્થા મેલ કેવી રીતે કરેછે તે પણ આપને તો લખવામા આવશે

અમજાવાદમા નારા સમજરા પ્રનામે નીચે પ્રમાણે જુદાજુદા હિમાન છે નાનતા નેકેરી પાન નાનતા કપજ ખર્ચનો હીસાન

નાનતા માદાદવનો જાણ રોનો હીસાન

૧૨૧ - નતા હીમાન

નાનમા નકાનમા પ્રદશન નેજુ તેના હીમાન

પ્રથમ બહુ મુદતપર વિરાન બાદાદર અબાજાન સાકરકારે પેગ વખતે નાનતા માલનો બદાર ૧ નચ્ચ ગલી સદે તેવા જુ પડા વોરે બાધવાને રકન એ ઈ પ્રેમી તે નચ્ચ નની પાને હો. તેજે તે બાબતનો હીમાન છપાવો

હામીઆન નીગાને જવા આવના બાટે ગાયો, પગેરના ખર્ચ સાથે પૈસા બચા કરતા હતા તેના હીસાન

બાગવા મારા જાલરા પ્રનામે કે પછી ને સીનાય વધારે ઓગ દરે તો નન બગવર બચન પછી તરા જે જે ગૃહસ્થો પાને હશે, અનર વલીવર કરતા દર ત ખુગીયી નાનતા બસ ના માને જાલરા ગ્યાવશે મે ઈ વીનતી પ્રશના આજ

૧૫૧ વિનાનિકના મુશ્કલી પન ગોલાના હીમાન ગ્યાવરા હનો તે બધાના જાલવામા આવશે તે પ્રમાણ ૧૫૧૨ રખેડો તમામ હીમાન જાલવામા આવે ને દેકે નાનવાગરસા ને પ્રમાણે કંગે એ ઈ વિનતી છે

દાખરે નગીનજાલ બાલકૃષ્ણ.

માસંગિક નોંધ.

મયા નવેંબરમાં નવીયાદમાં મળેલી બીજી સંસાર સુધારા પરિષદના
 દેવગાએકે કરાવેા દરેક નાતનું ધ્યાન એવે તેવા છે. પરંતુ
 નાતો અને સં. સુ. પરિષદ. છેલ્લા થણ વર્ષથી સાધારણ સમજ એમ થઈ લાગે છે
 કે નાન અને સંસાર સુધારા એ એ વચ્ચે કાંઈ સંબંધ
 હોય ન નહિ. આ સમજ બંને 'પરે બૂત' બદલી છે.

હિંદી સંસાર સુધારા પરિષદના થણા જુના સમયના કરાવેા જોતાં જણાય
 છે કે તેમાં પ્રથમ એમ સૂચવવામાં આવતું હતું કે જે નાતોમાં નાતના
 મંડળ કે કલબ હોય તે સપળા તરફથી તેમની નાતની સામાજિક પરિસ્થિતિ
 કેવી છે, તેમાં સંસાર સુધારાના વજ્રબૂની શી શી હીલચાલો વર્ષ દરમિયાન
 થઈ, તેનો દેવાજ પરિષદમાં રજુ કરવો. આ ઉપરથી સરચાતમાં સં. સુ.
 પરિષદનું વજ્રબૂ કેરું હતું તે જણાઈ આવે છે. નાનો મારકતે સુધારાના કાર્યો
 કરાવાતા હોય તો કરાવવા તરફ તે વખતે જાણિ હતો એમ લાગે છે. પરંતુ
 ત્યાર પછી નાતો અનિષ્ટ છે મારે નાતો સાથે કોઈ પણ બતનેા વ્યવહાર
 રાખવો નહિ એવો મત દેવાયો લાગે છે અને તેથી નાતોની અંદર કેળવણી,
 આરોગ્ય, કે અતર્ગત સુધારાની કાંઈ હીલચાલ થતી હોય તે તરફ સં. સુ.
 પરિષદે બેદરકારી બતાવી છે એટલું જ નહિ પણ આવી કાંઈકે હીલચાલોને
 વાંધેલી પણ છે. છતાંયે નાતો તો આતુ જ છે અને વળી સંસાર સુધારાની
 હીલચાલમાં આમજ પડતો બાગ લેનારા પાતે પણ નાતોના બંધનમાં હરપજ
 રહેવાના આતુ જ છે. આ દીતે નાતો અને સં. સુ. વચ્ચે કાંઈ સંબંધ જ
 નથી એમ કહી આંખ મિચામણ કરવા તે હીક નથી. નાતો બલે અનિષ્ટ
 હોય, અને હાલની રીતે તો તે અનિષ્ટ અને નુકસાનકારક પણ છે જ, તોપણ
 તેને કેવળ અવગણીને કે વખોડીને કામ લેવા કરતાં કાંઈકે બીજી રીતે
 લેવાય તો હીક.

નાનો તરફથી થતી ઉપસાગી હીલચાલો ધ્યાનમાં લઈને નવીયાદમાં મળેલી
 મં. સુ. પરિષદે એવો કારાવ કર્યો છે કે જુદી-જુદી નાતો
 છેલ્લો પરિષદે તરફથી થતી કેળવણી, આરોગ્ય, વગેરે સંબંધી ઉપસાગી
 ફરિયાદો ઠરાવ. હીલચાલો આવકારદાયક છે, પરંતુ તે સાથે તેમને એ
 વાત ધ્યાનમાં રાખવા નિર્ણયી છે કે આવી કાંઈકે હીલ-
 માત્રથી નાનનાં બંધેના વિશેષ દર થાય નહિ. આ નાનીસરથી સૂચના બહુ

ઉપયોગી છે જો આપણે એમ સ્વીકારીએ, જ્ઞાતિબંધન અથવા તે જ્ઞાતિ
ઓના હાવના સ્વરૂપ દેશોદયની કે સામાજિક દૃષ્ટિ દૃષ્ટ નથી, તે કોઈ પણ
રીતે આ બંધનો દૂર થાય, અથવા તે હાવની જ્ઞાતિઓની આસપાસ
પાકા ચાતુર થાય તેવું, જો તે તમામ માટે પણ સરુ લેઈએ નહિ
આપણી નાત આ વિષયમાં ઘણા આગળ પડતા વિચારો ધરાવે છે, નાત
મોની મી રીતે થાય, મળોળી મી રીતે થાય તેના વિચારો આપણા કંટવા
એમ ભાઈયા મે છે, માટે આપણે સારે તે આ નાની પણ ઉપયોગી મૂલ્યના
ખામ ધ્યાનમાં ગણી જ લેઈએ અવિષ્યમાં નાતનો વિસ્તાર થવામાં આડ
ચલુ આવે તેવું આપણે માર્ગ મરુ લેઈએ નહિ નાતના આથી કેટલે
ઘણા મોટા હોય વાલીઓ વગરે મિલકતો ઘણી અને કીમતી હોય તે આ
અડચણુ ટળી થાય કે નહી તે પ્રશ્ન પણ વિચારવા લેવા છે અમારી ખાતરી
છે કે આપણી નાત એમ કે આપણે કોઈ પણ પગલું લે તેની છે નહિ.

આ ઉપરાંત મીત્રે એક ઉગમ એવો થયો છે કે જ્ઞાતિબંધનો અનિષ્ઠ
છ અને દેશોદયમાં તે અતરાયક છે, વગરે આ
ધીજા ઘેઠરાવ. સબંધમાં કટક સ્થળે ઉધાડો મતભેદ છે, છતાં
એટલું તો મહેવાય કે જ્ઞાતિઓનું હાવનું સ્વરૂપ સુધારવા
માટે કરવું શું, તેના કોઈ વ્યવહાર માર્ગ અત્યંત નથી નાતબંધારનાની
ની નાત-પાનુ આપણે ત્યાં નથી અમારામાં છે અને દરેક કુટુંબને
માટે પણ અતના સમાજ વાર તે આવે તેમ નથી માટે નાતના બંધન
અનિષ્ઠ છે એટલું કહીને બેની રહેવું અજોખર નથી કાઈ વ્યવહાર સૂચના
પરિપક્વ કરી હોત તે આપણે તે ઉપર વિચાર ચવાથી રાક્ષ હાવ તરત તે
આપણે એટલું જ મરવાનું છે કે નાતના બંધન અને તેટલા ઓછા ગણવા
અને આપણે બંધન માર્ગની પણ ઉત્તરિમાં અતરાયક થયા ન દેવા આ
ઉપરાંત ત્યારે પણ કાઈ પ્રયત્ન કરવા થાય ત્યારે ઉદાર દૃષ્ટિથી કામ લેવું
આપણી નાતને અપમાન મુશીબી ઉત્તિહાસ એવા આ બાબતમાં કાઈ ઉ-
ગમવા લેવું છે નહિ

પરિવર્તના ઓત્રે એક ઉદાય ના પડવાના ખરડાના મુગ સિદ્ધાન્તને દેકો
આપણને એમાં આપણ દેતો આ ખરડામાં પણ
ચળાતિર સ્થાન. નાતના બંધનનું એમ મોટું દુઃખ ધારણ માટે પ્રયત્ન
થવા છે એવા મત છે કે આ માર્ગ પણ સિદ્ધ અને તે
વર્તમાન સિદ્ધિની આપણ વચ્ચે મે તે તેમાં અપમાન તરફનો આવ નથી

આનો અર્થ એમ નથી કે જુદી જુદી નાતોવાળાને આવાં લગ્નો સ્વીકારવાની ફરજ પાડવી. આવું કોઈ લક્ષ્ય થયું હોય અને નાતના મોટા ભાગને પરંદા ના પડે તો તે માણસને નાત બહાર મૂકી શકાય. આ ખરડો કોઈને પણ ફરી જાતની ફરજ પાડતો નથી. પણ કોઈ માણસને પરનાતમાં લક્ષ્ય કરવું હોય તો તેને કાયદેસર તરિકે સ્વીકારવાનો આ ખરડાનો હેતુ છે. આવા ખરડા સામે કોઈને પણ વાંધો હોયો જોઈએ જ નહિ. આ ખરડો નાતોની સ્વતંત્રતા કે સત્તા ઉપર તર્કાપ મારતો નથી. પણ કુદ્દા વ્યક્તિને અમુક તરેહની સ્વતંત્રતા આપવા મારેનો છે. કોઈ ઉદાર મનવાણી નાતનો આનો લાભ પણ લઈ શકે તેમ છે. દાખલા તરીકે આપણી નાતની કોઈ વ્યક્તિને ધારો કે કોઈ નાગર વ્યક્તિ સાથે લક્ષ્ય કરવું છે. અને આ નાગર વ્યક્તિ આપણી નાતમાં આવે તેમાં કોઈને વાંધાર જેવું લાગવું ના હોય તો નાત તેની સામે કોઈ પગલાં લે નહિ અને આ રીતે નાતમાં એક સારી વ્યક્તિનો વધારો કરે. આ પ્રમાણે આ કાયદાનો લાભ ઘણી નાતો લઈ શકે, આ સમજીને તેમાં આપણે તો આ કાયદાના સિદ્ધાંત તરફ સહાનુભૂતિ દર્શાવવી જોઈએ.

સ્વ. દિ. બા. અંગાશાસનના પ્રચલનથી આપણી નાતના હિત માટે એક

ફરક ફેરક થયું હવે. પરંતુ જેટલા ધણા વર્ષોથી તે

ફરક પાડે.

સમજાવેના વત્સાહ આપણામાં મંદ પડી મથા હતો. તે

અંતરે સુધી કે પાંચ સાત વર્ષથી તેમાં ખાલી પડેલી

ફરકોની જગ્યાએ પણ પુરવામાં આવી નહોતી. તથા જેટલાં કેટલાંએ વર્ષોથી

તેનો હિસાબ કે હેવાલ પણ બહાર પડ્યો નથી. બહાર ફેરોમાં આવું અધેર

આમે તે તેના કાર્યવાહકોને કે નાત સમસ્તને પણ સોખા લઈ નથી. પરંતુ

હવે આ તરફ અજ્ઞાવાદના પંચનું ધ્યાન દોરાયું છે તે સતોષકારક છે. સ્વ.

રા. બા. કેશવલાલ હીરાલાલના પુત્રોએ દોઢ હજાર રૂપીઆની ઉદાર બક્ષિસ

આ ફંડને આપી તેથી આ સમજાવેના વિશેષ ધ્યાન દોરાયું હતું. અનંત ગયા

નવેબરમાં અમદાવાદનું પંચ એકઠું મળ્યું હતું તેમાં ત્રણ ફરકોની ખાલી

પડેલી જગ્યાએ પુરવામાં આવી હતી. રા. જુલાળીદાસ મંગાદાસ, રા. જીવણ

લાલ રૂઝદાસ, અને રા. જીવણલાલ હરિમસાદ, આ ફંડના ત્રણ નવા ફરકો

નિમાયા છે. આ ત્રણ ગૃહસ્થો મળીને આ ફંડના હેતુ બર આપણે. એમ

આશા છે. આમોદના ફરકોની ખાલી પડેલી જગ્યા પૂરવા માટે અમે આમોદના

પંચને વિનંતિ કરીએ છીએ. અને જો ચોક્કસ મુદતમાં તેમ ના યાય તો ફરકોની

ક્ષમ અનુસાર આપીના ફરકો સાહેબો આ જગ્યા પુરી હોશે, એમ આશા.

રાખીએ છીએ અમદાવાદમાં આ પત્ર મળ્યું હતું તે સમયે મીન નાના નાના ફોટાના દિસાળોની માગણી થઈ હતી, તે બદોળ છે બલિષ્ઠમાં આ દિસાળો યોગ્ય સમયે બહાર ના પડ્યા હોય તો મારભારીઓને તેની યાદ આપવાનું કામ બ્રહ્મ ત્રિમાસિકના તરીને સોંપવામાં આવ્યું છે અને આગા રાખીએ છીએ કે આવા ફોટાની યાત્રી તથા કારભારીના નામ અમદાવાદ પત્રના મંત્રી આ પત્ર તરફ મોકલશે અમદાવાદ પત્રે તે જા કેરાવવાનના પુરોને તેમની બગિસ માટે અભિનંદન આપ્યું છે તે ચાન્સ ક્યું છે અને આશા રાખીએ મીન કે અન્ય મનોના પત્રો મં પછી તેમ ક્યું હશે

શરીરબળને ટેટીઅન વાર પશુબળ કહીને કોતાની પાડવામાં આવે છે પરંતુ શરીરબળથી પામ કેરી કલ્પમ બાબતો સાધી શકાય શારીરિક ચલ્લ. છે તેનો દાખલો હમલાન પૂર્ણ થયેલી લડાઈ આપણે અમન પ્રત અને બીજા મિત્ર મનનાએ પૂરિય ઉપર સ્વતંત્રતાનું સામ્રાજ્ય પ્રવર્તાવવા માટેજ વદાર્થમાં અપવાદ અને શરીરબળથી અથવા લડાયક બળથી વિજય મેળવના આ મીતે પશુબળ પાનું, ગરીમની વહારે ધાનામાં ન્યાયનુ સ્થાપન કરનામાં સમાનની બળનાબીમાં, કામ રાજીએ આ શરીરબળની ખીતનાથી તરફ આપી દિની પ્રતનું ધ્યાન અને પ્રજના એક અમ તરિકે આપણી નાતનું ધ્યાન ટેરાયુ જોઈએ આ શરીરબળની ખીતવાત માટે પુરવી હવામાં રમતો અને મસરતો થતી જોઈએ તેથી ગરીબજ અને સામાન્ય આરોગ્ય પછી સુધરશે ક્રીકેટ ફટબોલ અને ટેનીસ અથવાતો દેખી રનતા અને પીન મટ માનવ મની જોઈએ અને વામે રવા જવાનું ગમ તો છોકરાઓની હુકમીના પાતાની મેળે સી રાફે અમદાવાદના રહેવાશીઓ સરખેજના રોજો અદાનજની વાવ, વગરે જગ્યાઓ ચાવીને જોના જવા માટે રબઓમાં હુકમીના ગોઠવી રાફે જેમ ક્રીકેટ મેચ બોરે એક બે વાંચી રાફે કરવામાં આવે છે, તેમ ગીયાગામાં સરો પછી ગોઠવરી જોઈએ દરેક માળાપ પછી પાતાના છોકરા પામે અમુક કમરત તો કરાવતીજ જોઈએ હિંદુ રક્ષા સેન્યમાં મંત્ર વર્ણ નાનુ યુવકો જોડાના હતા, અને આ વર્ણ બીજા પાથ જલાન અન્ય કરેલી છે તે ધળીજ સારી વાત છે, પણ સજ્યા કાઈ મતોષકારક મહેવાય નહિ ઓગ્રમાં ઓગ પચીસ યુવકો તો આપણી નાતનાથી નીમવાજ જોઈએ આ યુવકો રાતે બદોળર ફીન શીખે તો બીજા નિતાળીયાઓને ફરકરી ફીલની તારિમ આપી રાફે યુવતીઓએ પણ પોતાને હોરેજ કામ

કરવાની શક્તિ રાખવી, અને તે ઉપરાંત ખુલ્લી હવા મેળવવા માટે ફરના મંદિરે દર્શન કરવાનો કે બાગ વગેરે સ્થળે ફરવા જવાનો નિશ્ચય રાખવો જોઈએ. સરીરની કસોટી અને ખુલ્લી હવાનો જો લાભ લેવાશે તો સરીર જરૂર સુધરશે અને દવા પીવી મરશે.

આ વર્ષે સરકાર તરફથી બસવામાં આવેલા માનચાંદની હુદાગીમાં આપણા જ્ઞાતિબંધુ શ. ચીમનલાલ હરિલાલ સેતલવાડને સર-નાઈટનો ખીતાબ આપવામાં આવ્યો છે. સર સેતલવાડની બહેન સેવા બાગીની છે. તેઓ ધણું થોડા બોલા

અમિનંદન.

છે તેથી તેઓ શું લોકમેષા કરે છે તેથી યાજ્ઞા અજ્ઞાન રહે છે. સર સેતલવાડ દેળવણી પ્રકરણના ખાસ અધ્યાપકી છે. તેઓ મુંબઈ યુનિવર્સિટીના વાઈસ ચાન્સેલર છે અને તે હોદ્દાની કામગીરી ઉપરથી જન-સેવા કરે છે. મુંબઈ સરકારે સર ચીમનલાલને કામ ચવાડ એડવોકેટ જનરલ નીમ્યા છે. નાક જ્ઞાતિબંધુને આમ બે માન સાથે મળ્યાં તેને માર્ટે તેમને જ્ઞાતિ સમરત્વ ગુરુ કૃષ્ણ અસિન'દન આપીએ છીએ.

ભરૂચ અને ભરૂચ જિલ્લાની ન્દાની મ્હોરી દરેક લોકોપયોગી હોલચાલમાં તન-મન અને ધનથી મદદ આપનાર શ. સા. અંબાશંકર ઉત્તમરામ મલછને રાવ બહાદુરનો ખીતાબ એનાયત કરવામાં આવ્યો છે તે બદલ તેમને મુખ્ય-રક્ષાદી આપીએ છીએ. શ. બ. મલછ ભરૂચ જિલ્લાની સહકારી મંડળીઓનાં ઓનરરી ઓરોનાઈઝર તરીકે છેલ્લાં બે વર્ષથી કામ કરે છે અને હાલમાં આપણી જ્ઞાતિની સહકારી મંડળી તેઓએ સ્થાપી છે.

સર સેતલવાડ અને શ. બ. મલછ વધુ સમય હીતના કામો કરી સરકાર તેમજ પ્રજા સમરત્વમાં વધુ કીર્તિ સંપાદન કરે એમ અમે ઇચ્છીએ છીએ.

ભરૂચ બ્રહ્મસત્રિય જ્ઞાતિ-દેળવણી કમિટી તા. ૧-૧-૧૯૧૫થી ૩૧-૧૨-૧૭ સુધીનાં દિસાબ તેમજ અમદાવાદના બ્રહ્મસત્રિય ટ્રસ્ટ ફંડના સંવત ૧૯૧૮-૧૯૧૯ ના દિસાબ અમને મળતાં તે આ અંકમાં પ્રકટ કરવામાં આવ્યા છે અને સરહુ દિસાબ અમને મોકલવા બદલ શ. મુકુન્દરાય આત્મશ્રામ અને શ. પ્રાણ-શંકર લલ્લુભાઈનો કૃપકાર માનીએ છીએ.

નાતના પરગ એ નાતનું ધન છે તેઓ અનુભવના બહાર છે તેઓએ
આત્માર સુધીની ન્યાતની પ્રીતિ બાધી છે અને મૌથી
વ્રણ સેવજનક વધારે તો તેઓ નાતના ઠગાડ પૂર્ણ, ઉચ્છવ લોભીના
અવસાન.

યુવક વર્ષ ઉપર યોગ્ય અકુશલ છે આવા ગણુ ગદ્ગદ
વરીલો ગણુ માસમાજ અમદાવાદની નાતે ગુમાન્યા છે

તે બનાવ ધોળા શોકજનક લેખી રાકાય રા. બ. નરમિંદલાલ દેવાદાસ
લગભગ ચૌદાસી વર્ષની પાત્રી ઉમરે દેવલોક પામ્યા છે તેઓ સર્વત્ર “નર
સીવાય મામવતદાર” તરિકે વધારે બળીતા હતા છેક નાની ઉમરે નાના
પગારથી નાની પાચગીની જગ્યાએ રહીને તેઓ બત હોળીધારીથી અને આમ
બજથી આમજ વધ્યા હતા સાળા વખત સુધી તેઓ દમકોઈના મામવતદાર
હતા, અને અમદાવાદ શહેરની પહેલી ઈનકમટેય સર્વે તેમણે પાતેજ કરી
હતી વળી અમદાવાદની મ્યુનિસિપાલિટીમાં શરૂઆતના સાળા સમય સુધી
તેઓ મરકાર તરફથી નિમાયક્ષા મલાસદ હતા, અને ત્યાંના મર્ધ વ્યવહારમાં,
તેમનો અનુભવ અને કાર્યસાધકપણુ ધણુ ઉપયોગી થઈ પડ્યા હતા નાતના
કામકાજમાં પણ તેઓ ઘણુ સામે ભાગ લેતા હતા, અને ધણુ કુટુંબ
બત બતની સલાહને માટે તેમની પાસે જતા હતા નાતના ધણુ કુટુંબ
કવહોનો સારી મવાદથી તેમણે નિકાલ આણ્યો છે નાતના દૂરદેશક હતા
તેઓ દૂરગી હતા, તથા અમદાવાદમાં બગચલી છટ્ટી થ દેશ પરિવહની
સ્વાગત સભાના તેઓ પ્રમુખ હતા મોકળી ઉપરથી કારણ થયાને ત્રીસ વર્ષ
થઈ ગયા હતા તોપણ શહેરની અદર તેમની લાગવગ છેક સુધી ધાળીજ
હતી આવા એક અનુભવના બહારરૂપ પુરુષના અરમાનથી આપણી નાતને
બેઠ પડશે

સ્વ દા. મણીલાલ ગંગાદાસ દેમાઈના મરણથી પણ નાતને ધણી
બેઠ ગઈ છે તેઓ ૨૨ દિ બા જળાબાવજના બાનેજ હોઈને ઉચ્ચ
કેળવાળી તરફ આકર્ષાયા હતા દામનરેનો અભ્યાસ કરવા જઈને એમણે એ
કાળમાં ધોળાજ સારો દાખવો બેસાડ્યો હતો વળી જુની પ્રભુલિકાએનો
ત્યાગ કરવાની દિગત તેમણે અન્ન લેખોમાં પમ્ બતાવી હતી તેનો એક
નાનો સરખો ગાળવોજ લઈયે તો આજથી લગભગ પીરતાળીસ વર્ષ ઉપર
તેમણે માથા ઉપર જાળના ગુચ્છા રાખ્યા હતા આની સામે ધણુ
લોભેએ મખત નાપસદની દર્મીવી હતી, તેનો જયાવ હાવમાં તો મોઈને
સ્વાર્ગ નદિ પરગ તે મમયમાં બે વાત ધારી મોટી ગણાતી હતી, અને

આ નાના દાખલાથી તેમના મનનું વશબુ લેઈ શકાવું હતું. દાસ્તર તરિકે તેમણે આપણી નાનની કપડોની રેખા બજવી હતી અને સુરત, બરુચ તથા અમદાવાદમાં તેમણે ધણા શત્રિય કુટુંબોને વેદક સલાહ આપીને વારંવાર મદદ કરેલી છે. આ સંબંધમાં અમે એક વાત અમે ખાસ નોંધીએ છીએ. આપણી નાનમાં નાતના દાસ્તરો ધણા મદદરૂપ થઈ પડે છે. નાની સરખી નાનમાં અત્યારસુધી દાસ્તરોએ બહુજ લાગણીથી અને નિસ્સ્વાર્થપણે મદદ કરી છે. ઘેર આવવાની કી કીધા શિવાય નાતમાં જે બોલાવે તેને ત્યાં ગમે તે નમયે જવું તે કાંઈ ઘોડી મદદ નથી. વળી આવી જાતની મદદથી અને વારંવાર સલાહ પછી રાકાય તેવી સમસ્યા આપણી નાતમાં માંદાની આવજન ધણી જ સારી રીતે કરવાની ટેવ પડી છે, એમ અમે કહીએ છીએ. ડૉ. મળીલાલના વખતથી આ જાતની પ્રથા પડી છે, અને તે માટે તેમનો અને તેમની સાથેનાઓનો કપકાર આખી નાતને માનવો લેઈયે. પેન્મન કપર આખ્યા પછી પણ રેવ. ડૉ. મળીલાલ મોનાના વેદક અનુબંધો લાખ નાતને આપતા હતા. વળી શુ. વનોચ્યુકર મોચાઈશમાં પણ તેઓ કલરથી બામ લેના હતા. અને તેની કાંચોબારી સમાના સમાસદ હતા તથા તેને અમે વેદક પુસ્તકો તથા સાપ્તમીની યાજ્ઞનામાં તેઓ સારી મદદ આપતા હતા. આવા એક કપડોથી જીવનનો અંત આવવાથી આપણને ધણી ખોટ પડશે.

રા. બ. સાકરલાલ નભુલાલ દેસાઈ, અમદાવાદ મ્યુનિસિપાલિટીના ઓનરરી ફર્સ્ટ ક્લાસ મેંજસ્ટ્રેટ તરિકે હમણા હમણા વધારે જાણમાં આવ્યા હતા. તેઓ પણ છે નાની પાથરીથી આપણને ચક્રીને મામલતદાર થયા હતા. અને સરકારે તેમના ઓ. ફ. મેંજસ્ટ્રેટના કાર્યની કદર કરી રાવબહાદુરનો ખીતાબ આપ્યો હતો. ●

આ ત્રણે વડીલોના મૃત્યુથી નાનને ખોટ ગઈ છે. ઈશ્વર એમના આત્માને શાંતિ આપે તથા એમનો સગાંવહાણને આ મરણના ધા ખમવાની શક્તિ આપે એટલી પ્રાર્થના છે.

જાતિના સ્વર અતર.

— ૦ —

નિમલુદો, કેળદહીઓ વગેરે.

—૨૧ નીમલવાય હમીવાય મેલવાય ને ગરકાર તરથી મરનાઈનો ખીતાળ આપવામા આવ્યો છે અને મુળાઈના માન ચલાઉ બેટરોફેટ જનરલ નીમરામા આવ્યા છે

—૨૨ સા અંભાગ ૨૦ ઉમરમા માર્ગમે નગર તરફથી મળણકાદુરનો ખીતાળ આપવામા આવ્યો છે

—૨૩ બલવત્રાય મયામત્રાય કામેર પુના મેલ રોડિંગના માનિંગ પ્રોફેમના દોદા હરથી પ્રોફેમર વાફ તીંગની અને ઈમોનોમી તરીકે વખાળ

૨ પ્રામાત્રાય નરપાત્રાય દેસાઈ મુગી મેલ તનય હિન્દુરનો પગાર વધી રૂ ૧૦૫ થયો છે

—૨૪ સાકરવાય રેવાભાઈ અતમોરા બીએ એવર્મલ બીનો પગાર (મબઈમા મેસાર એમ નમગેઠની પેટીમા) વધી રૂ ૧૦૫ થયો છે

—૨૫ રમાલિકવાય ત્રીકમવાય વાખીયા અને રા હિંદુવાય ચદુવાય કાકોર મુબઈની એમ વેપાની પેટીમા રૂ ૮૫ અને રૂ ૩૫ના પાટરથી બેઠાયા છે

—૨૬ માલેવાય પ્રાણસુખગમ કામેરની મુબઈની ક્ષીમિંગ છરીયા રમીમ ને મીંગમ ના ની ઓફીસમા કામ ચલાઉ નિમલુદ થઈ છે

૨૭ પ્રાણવાય નરમેગમ કાકોર નમદાવાદની એમ મીલમા રૂ ૧૦૦ના પનાયી મેકેંગી નિમાયા છે

—૨૮ ચદુવાય વનુભાઈ દેસાઈ માસિં રૂ ૫૦ના વનાજમથી અમદા વાદના મ્યુનિસિપલ મેજિસ્ટ્રેટ થયા છે

—અમદાનાઈની બીએ મેટિકલ રમવા ના નાં જાતિના ગ્રામ રિક્ષા મીનો દાખલ થયા છે રિપબ્લિકાદ માલિન્દવાય વાખીયા, રાંડપ્રમાદ દાનિપ્રમાદ દેસાઈ અને માર્કેટ ફર્મકેટ દેસાઈ

—૨૯ કામેરવાય નીલા કામેરે વેનંગી ટિપાર્કમેન્ટવ પનીયા પાન રૂ ૩

- ગં. રવ. બ્લેન પદ્માવતિને રૂ. ૧૦)નું દીનામ સ્ત્રી-ઓધમાંના દીનામી નિબંધની હરિકાઈમાં મળ્યું છે.
- રા. મંજુલાલ બોપાલરામ દેસાઈ સુરત શુદ્ધામાં કોટા રકુલમાં આસિ-સ્ટન્ટ માસ્ટર તરિકે નીમાયા છે.
- રા. સીમનલાલ રતનલાલ દેસાઈની માસિક રૂ. ૧૦૦)ના પગારથી બસ-રાની પોસ્ટ ઓફિસમાં બદલી થઈ છે.
- આમદ અક્ષયત્રિય પંચમે ગં. રવ. લલીતા વેળીલાલનું ધંદ બસિસ તરિકે મળ્યું છે.

જાહેર જીવન.

- દીકલીમાં મળેલી કોન્મેસમાં બામ લેવા રા. કૃષ્ણલાલ નરસીલાલ દેસાઈ, રૂ. ધનવિદ્યા દેસાઈ, ચિ. નિમંજીરી ગીરધરલાલ, રૂ. રૂ. રૂ. બ્લેન અને ગં. રવ. બ્લેન પદ્માવતિ ગયાં હતાં.
- દીકલીની કોન્મેસના એક સેક્રેટરી તરીકે રા. કૃષ્ણલાલ નરસીલાલ દેસાઈએ ધણા ઉત્સાહથી કામ કર્યું હતું.
- નદીયાદમાં મળેલી રાજકીય પરિષદમાં રા. હવનલાલ મજરાય દેસાઈ, રા. કૃષ્ણલાલ નરસીલાલ દેસાઈ, રૂ. હરિપ્રસાદ દેસાઈ, રા. મણીલાલ પ્રાણલાલ સેનગપાટે અને સંસાર સુધારા પરિષદમાં કપરના ઉપરાંત રા. મોતીલાલ અમુલખરાય, રા. હરરાય અમુલખરાય, રા. પ્રીતમરાય મજરાય, ચી. જયવતિ મજરાય અનેકેએ બામ લીધા હતા.
- રા. મંજુલાલ મળીલાલ દેસાઈ તથા ફેસરીપ્રસાદ મળીલાલ કોટા શુદ્ધાનીયમાં રહી લોકમેવા કરવા નિશ્ચય કર્યો છે.
- સર-સીમનલાલ હરીલાલ સેતગપાટે અમદાવાદ સાંતિબુવન થીએટરમાં ગને રા. હરરાય અમુલખરાયે ગુજરાતના જુદાં જુદાં સ્થળોએ લગઈ સંબંધી બાપલેમાં મેંદકે લેન્ટર્નની મંદદથી આપ્યા હતા.
- અમદાવાદ સમાજસેવા વોલન્ટીયર કોરમાં આપણી જ્ઞાતિના ધણા યુવકો જોડાયા છે.
- ગુજરાતની સહકારી મંડળીઓના સેક્રેટરીઓના ટેનિંગ હાસ બંધમાં કયાકયામાં આવ્યા હતાં જેમાં રા. બા. અંબાજીકર ઉનમરામ મજરા અને રા. રૂ. ગુણવંતરાય હીરાલાલ દેસાઈએ ભાગલું આપ્યું હતું.

—મુરત આઠસું કોનેજમા રા જા મનએ સહજાની મરણીઓનુ કુપ
તા પિતા કુપ બાપા આપુ ૮૩

—રા નરનરવાત માવવવાન દેગાના પ્રથાથી શુભગત જાણીયાવાના
જ્ઞાના મદોગ પગમગમા ગરેવૈ પગ વાયમેનીઓ જોનનામા માવી છે

—૦૬ હરિપ્રસાદ દેગાર્ ૧ મગસુર પુસ્તકાનયના વાધિ સમા બ
પ્રસ ૧ તથા વનિતા વિદ્યામ ભાગીની મનાજ વિદ્યાતોજમા બહેન
સરોજના ભારાત વમન તથા ગદગી મરણી વાધિ સામાન્ય સના
રખને પ્રમળ મનાત રીત હૃ૩

—રા હરિપ્રસાદ જાણનાઈ જરપતિ ૧૧૮૧૧૮ મુનિસિપાલિટી પાગી
તથા આરોમ્ય વારે બાબતમા બંદરમાર મે છે તે વિદ્ય મધ્યે રથમે
સમાઓ ભગી પ્રતબલ બહુત રના જાદુ પ્રથાત કરી મધ્યા ૩

—મ પ્રીતમરાય ૧૪ ૧૨ માર્ચ અમદાવાદ ફેનિગ ૧૦૧૦૧૦ વિદ્યાર્થીઓ
સાથ પારા ૧૬ નડીયા જાણા વરે મ્યથાજી ૧૧૮૮ પાટન માદ
૧૧૮૮

—શુભગત કે ૧૪ ૧૧ ૧૧૧૧ ૧૧૮૧ ૧૧૮૧ ૧૧૮૧ માઈ શુદ્ધારેના અધિ
મગીઆ ૧૧ ૧૧૧૧૧૧૧૧ મળમા માતાજી ક્ષાતિમુખ્યો પૈશા કુપ
પ્રમુદતરિક ગ હવનવાન પ્રજાર નાઈ ૧ ૧૧ ૧૧૧૧૧ ૨ કુસર્મરામ
મનજ, નિતરે તરિક ન કુભવાન નરનીનાવ દસા ૧૧૧૧ સનામદ
તરિક ૧ હરિપ્રમા નરરાત ૧ પ્રિમાદ જાણનાઈ ૧૧૧૧૧૧
રા બનવતગત નમાવરાત બગરે ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧
દસાઈ મુગયા ૮

જ્ઞાનાં છાંડનઓ માટે મજિની

જાડમીં દયા ૧

ડોંગરેનું બાલામૃત.

ગીની ૧૧૧૧ ૧૧૧૧ ૧૧૧૧ ૧૧૧૧ ૧૧૧૧ ૧૧૧૧ ૧૧૧૧ ૧૧૧૧ ૧૧૧૧ ૧૧૧૧

ક. ટી. રાંગે કું, ગીન્ગામ-મુખ્ય.

અમદાવાદ જ્ઞાતિપંચની સભા.

અમદાવાદ ન્યાતના પંચની સભા તા. ૧-૧૨-૧૮ને રોજ મળી હતી તે પ્રસંગે નીચે પ્રમાણે મુખ્ય કામ થયાં હતાં. (૧) રા. કેશવલાલ હીરાલાલના પુત્રોએ તેમના માતાપિતાના મરણ પાછળ ન્યાતવરા બંધ કરી દરદ ફંદના રકમ બક્ષીસ આપી તે બદલ ધન્યવાદ આપવાનું. (૨) દરદ ફંદના મરણ પામેલા દરદીઓની ખાતરી જગ્યાએ નવી નીમણુંક કરવાનું અને (૩) ન્યાતના નાના મોટાં ફંદોના હીસાબ સંબંધી તપાસ કરવાનું.

પહેલાં કરાવના સંબંધમાં કેટલોક વખત ગરમાગરમ વાદવિવાદ ચાલ્યો હતો અને ઉચ્ચે મત લેવાતાં ફક્ત રા. ઘેરડાલાલ હરીલાલ ઠાકોર એકલાએ જ વિરુદ્ધ મત આપ્યો હતો અને રા. ઈશ્વરલાલ મજરાય દેસાઈ બી. એ. એલ. એલ બી. તેમજ બીજા બેએક મતોએ મત આપવા ના પાડી હતી તે શિવાય બધાએ તરફેણમાં મત આપ્યા હતા તેથી કરાવ બધું મતે પસાર થયો હતો.

મરણ પામેલા દરદીઓની ખાતરી જગ્યાએ રા. જીવનલાલ મજરાય દેસાઈ, રા. જુઝાબીદાસ મંગાદાસ અને રા. જીવનલાલ હરિપ્રસાદ હીવાન નીમ્યા છે.

ફંદોના હીસાબનો પ્રશ્ન નીચળતાં રા. જીવનલાલ પ્રાણજીવનદાસ સાખી-આએ દરદ ફંદના દરદીઓ તરફથી અને રા. પ્રાણસંકર લક્ષ્મણાઈ દેસાઈએ પોતાના તરફથી ખુલાસો રજુ કર્યો હતો તે ઉપરથી એમ સમજાવું હવું કે રા. કમ્બુલાલ નરસીલાલ દેસાઈ ન્યારથી રેકૅટરી નીમ્યા ત્યાર પછી હીસાબ રજુ થયો નથી. કેટલાક લોકો એમ પણ વાત કરતા સંબંધાતા હતા કે એમણે ચાર્જ લીધો ત્યાર પછી લોનોનાં બ્યાજ પણ ઉધરાવ્યાં નથી અને કેટલાંક વગર ઉધરાવેલાં બ્યાજની ત્રણ-ચૌથી મુદત પણ ચર્ચ ચર્ચ છે. બધી દરદ ફંદ

તરફથી ન્યાતના વિદ્યાર્થીઓને ચોપગીઓ આપવામા આવતી હતી તે પણ આપવામા આવતી નથી આ ગેરવહીવટ અને નુષ્ઠાની બદલ ટૂંકીઓ સામે કાઈ કાચદેસર પત્રવા વઈ રા તા હોય તો તે કેવાને પેટવાક શ્રુવાનીઆઓ ખર્ચને માટે ફૂટ બેઠું રવા વિચાર કરેછે એમ સમજાય છે પણ આશા છે કે એનું સતોષકારક સમાવાન આવશે

નાના ફૂટોની બાબતમા એમ કશવ થયો હતો કે જે ફૂટોના હીતાન બહાર પાડવાનો વખત થઈ ચલા જતા હીસાબ બહાર પડ્યો ના હોય તો જ આ ત્રિમાસિકના તત્ત્વીય ફૂટના કારખાનીરાને તે બહાર પાડવા વિનંતિ કરતી, અને તે પછી પણ બહાર ના પડે તો પચને વાત નહેર કરતી

આશા છે કે કમળની તરફે ત્રિમાસિકના તત્ત્વીને મોકલશે તમા જના ફૂટો અને મારખાનીરાની યાત્રી પણ તેમન મોકલશે

— ૦ —

જન્મ.

— — —

સૌંદર્ય સર્વોત્ક્રાંતિ પ્રાણવાણ દિવાન	ને	પુત્ર	મુનઈ
„ શારદા બાબાશવ દેસાઈ	„	પુત્રી	„
„ મહાબોધી રમણીવાવ કાકોર	„	,	અરુથ
„ ચંદ્રેશ્વરી જય વિલાસ કાકોર	„	પુત્ર	„
„ સન્ધ્યાબોધી નરહરિવાલ	„	પુત્રી	અમદાવાદ
અ રવ પાખડી હરિચંદ્રાદ પરમોદરાય	,	„	„
સૌંદર્ય ધનવર્ધની સાકરવાલ ધીરજીરામ	,	પુત્ર	વડોદરા

— ૦ —

મરણ.

—૪૦—

	દ. વ.	રાગ	સ્થળ
સૌ. ગીરાગૌરી ચીમનલાલ	૨૩	ન્યુમોનીયા	પુના
ચંદુલાલ વીરુલરાય	૮૦	ધડપણ	અમદાવાદ
ગં. રવ. હરિગંગા		"	"
હરિપ્રસાદ પરમોદરાય	૨૬	ન્યુમોનીયા	"
નરસિંહલાલ રૈવાદાસ	૮૦	ધડપણ	"
મણીલાલ ગંગાદાસ	૬૫		"
સાકરલાલ નબુલાલ	૭૦		"
અજીતરાય ચંદુલાલનો બાળક પુત્ર	૩		"
ગં. રવ. ગોદાવરી	૮૦		ભરૂચ

તૈયાર છે.

સ્વ. દિ. બા. અંબાલાલ સાકરલાલ દેસાઈનાં અમૂલ્ય ભાષણો તથા લેખોનો સંગ્રહ,

પ્રો. ધ્રુ. ક. ઠાકોરના પ્રવેશક સાથે પૃષ્ઠ ૬૫.

અંગ્રેજી અને ગુજરાતી વૉલ્યુમ ૨૫૫ પાનાં મૂલ્ય રૂ. ૨-૮-૦

ગુજરાતી વૉલ્યુમ ૩૫૦ પાનાં ,, રૂ. ૧-૮-૦

મળવાનું ઠેકાણું:—

વૈકુંઠલાલ શ્રીપતરાય ઠાકોર,

બી. એ.

શ્રીમદરાવ આત્મારામની વાડી, ઠાકોરદ્વાર,

મુંબઈ નં. ૨,

બ્રહ્મક્ષત્રિય ત્રિમાસિક મંદલ:

—:૦:—

પ્રમુખ—૧ મણીલાલ અજીતરાય ઠાકોર બી એ
સહયો—૧ વૈકુંઠલાલ શ્રીપતરાય ઠાકોર બી એ
૨ કાન્તિલાલ લોગીલાલ દેસાઈ
૩ કેશવપ્રસાદ છોટાલાલ દેસાઈ બી એ, એવએવ બી, ત'ત્રી.
૪ જીવનલાલ માધવલાલ ઠાકોર, પ્રકાશક.

મૂલ્યના—ત્રિમાસિક સ બંધી સર્વ પત્રવ્યવહાર

પ્રકાશક—“બ્રહ્મક્ષત્રિય ત્રિમાસિક, ગાયવાળી, ગીરગામ, મુ'બઇ”
ને સરનામે કરવો.

—:૦:—

જ્ઞાતિની કોઈપણ નિરાધાર સ્ત્રી યા પુરુષ અથવા કોઈ પણ વિધવા
બાઈને પોતા માટે અથવા પોતાના સંતાનની કેળવણી વગેરે માટે કંઈ પણ
મદદ જોઈતી હોય તો આ પત્રની એડ્રીસમા A “અ” ને સરનામે લખવું.

 પત્રવ્યવહાર તદ્દન ખાનગી રહેશે.

અ C/o.

બ્રહ્મક્ષત્રિય ત્રિમાસિક એડ્રીસ.

ગાયવાળી, ગીરગામ-મુ'બઇ

— ૦ —

ઉત્તમ કવિતા માટે ઇનામ.

ત્રિમાસિકના ૧૯૧૮ના જુલાઈથી એપ્રિલ ૧૯૧૯ સુધીના ચાર અઠવા
પ્રસિદ્ધ થયેલી કવિતાઓમાંથી, જે ઉત્તમ હશે તેને ઉત્તમતાના અનુક્રમે ઇનામો
આપવાનું એક શુદ્ધરૂઢ વ્યવસ્થામાં છે ૩, ૪, ૩, ૨, ૧ ના અનુક્રમે ચાર
ઇનામ આપવામાં આવશે. નાતાના દરેક હમરના સ્ત્રી પુરુષો માટે આ હરીફાઈ
ખુલ્લી છે આજના અંકમાં હપાયેલી બધી કવિતાઓ ઇનામો છે.

—:૦:—

તમારી ઈશ્વર મૃત્યે ફરજ ?

એટલે ? એ તમારી વહાલી ચીજ શું ? બધી ? બાળક ?

બર, ગાડીઘોડા ? પછસા ? ત્યારે શું ઠીક એ બધાં

વીના ચાલશે, પણ

આખોનાં નૂર વીના ચાલશે નહીં.

માટેજ તમારી આંખોની સંભાળ રાખવાની જરૂર છે અને એ તમારી

પહેલી જરૂર છે આંખોને પહેલાં ગલરાવી પાછળથી વરસાદ લાવી

કેમ વિજળી આનંદ આપે છે તેમ આંખોનાં દરેક દરદનો નાશ

કરી, આંખની ગરમી પાણીરૂપે બહાર કાઢી...

આંખને ઠંડક તેમજ તેજ આપનારો અમારો જમનગરનો

શુદ્ધ સાચાં મોતીનો સુરમો

પ્રખ્યાત છે.

કોઈએ આપેલી બક્ષીસ સંભાળથી સાચવો છો તો

ઈશ્વરે આપેલાં આંખોની બક્ષીસ કેમ ન સાચવો ?

ગમે તેવા બચકર આંખોના રોગો હોય પણ

તેને સારા કરવાને હમારો સુરમો તદન

સમર્થવાનજ છે.

જરૂર પડે ત્યારે આંખોને મળજો યા લખજો; દુર નથી.

અમારું નામ—લુકમાનજી ઇસ્માઈલજી અત્તરીઆ.

ઠેકાણું:—શુલેશ્વર સામોદ્રી માતાના મંદીર પાસે.

પોસ્ટ, નં. ૨ મુબમું.

હેડ ઓફિસ કુલબજાર—જમનગર.

સાચા મોતીના સુરમાનું માન આંખોનેજ ધરો

એક નવીન જાતનું ઘી

તેના આશ્ચર્યકારક ગુણો

હિમાચલ નદના પ્રદેશના જંગલોમાં થતા મોષ-વૃક્ષોને મળતી જાતના ગાયમાંથી એ પ્રકારનું ઘી તૈયાર કરામા આવે છે અને એ ઘીમા આશ્ચર્યકારક ગુણો હોવા છતાં તેની મોઢપોળ કરીને અત્યાર નુધીમા તેનો સાબ જનસમદાને પ્રાપ્ત થવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવે છે એ ઘી દરજ્જા નથી ખરાબ ઉપર માલીમ કરવાથી મોલીમ કરામા ફાયદો છે અને નસા ખરાબ તો એ છે કે તેથી દરજ્જા ખીનકુચ ખરાબ થતા નથી માથાના દુખાવા ઉપર માલીમ કરવાથી તાલ-તોમ આગમ થાય છે અને ખીજા મામેનો ઉપયોગ કરાની જરૂર પડતી નથી જરીનતા કાઢવામાં લાગે ઉપરની વેદના, કળતર કે માથાઓના દુખાવા ઉપર માલીમ કરવાથી તે નિર્જાનીના વેગે આગમ કરે છે મોટા ઉપરના ખીન રોગીઓ અને ચામડી ઉપરના તાલ ઉપર માલીમ કરવાથી રોગીનું જીવન જાળવે તે ફર થાય છે નકામાકેશ કાઢી નાખ્યા પછી તાલ આ ઘી માલીમ કરવાથી રોગી તાલી મળે નુધી દમ ઉતરતો નથી ખરાબ નસા ગરુમક, ફૂલપીઓ અને ચામડા ઉપર મમળાથી થતી જરૂર આરામ થાય છે લખખમ એક દરજ્જા મામા ઉપર અજમાવ્યા પછી આશ્ચર્યકારક ગુણો ધનવતાર થી જાહેરને સાબ આપવાને પચીસ કરામા આવેલો હોવાથી તેનો દરજ્જા અવસ્ય સાબ વેલો જોઈએ જાણીનાઓ “મુકુર” એ નામથી તેને ઓળખ છે અને તેની એક દરજ્જાની કીમત રૂ. ૧-૮-૦ છે તે મુકુરના નામે જાહેર જગતે પાલખપોળ કપાઉમા સિલ્હનાદી રીપોમાં મળે છે આ મનારુ દિન્દુઆનમા કાઢવાળું વેપારીનેત્યા વેચવા મળેલી ન હોવાથી સિલ્હનાદી રીપોમાંજ ખત જાણીને મળતી હોય

વખત અને પૈસાનો બચાવ કેમ કરવો ?

“ A good Dress is a letter of Recommendation.”

સારો પોશાક એ એક ઊત્તમમાં ઊત્તમ ભલામણપત્ર છે.

મહેરબાન બાતુઆ અને મુહુરચો ?

જો તમને તમારા વખત અને પૈસાનો બચાવ કરવો હોય તો એક વખત અમારી દુકાનની મુલાકાત લો; અમારે ત્યાં ઘણો જ સારો હોઝીયરી માલ પ્રાપ્ત થાવે મળશે. તે છતાં કોઈ પણ જાતની ગ્રાહકોને હેતરાવવાની મુલક ધારની નથી; કેમકે અમારે ત્યાંથી લીધેલો માલ જો પસંદ નહીં પડે તો આ દિવસની આંદર અમે પાછો લઈ તેના પૈસા પાછા આપીએ છીએ, તેમજ ખંદલી આપીએ છીએ; અમારે ત્યાં બધી જાતની હોઝીયરી, ગરમ તથા કોટન અને લુલન, જેવાં કે:—ગંજીશાદ, મોજા, રૂમાલ, ખમીરો, કોલર, નેકટાઈઝ, શાલ, શ્રેઈસીસ, બચ્ચાંબોનાં કાક, હેન્ડગ્લઝ, બચ્ચાંબોનાં મોજાં વગેરે ઘણીજ સરસ કમોડીટી-અપટુડઝ મળશે.

ખાસ વિનંતિ:—એક વખત અમારી દુકાનની મુલાકાત કરવાની ભલામણ કરીએ છીએ.

બહારગામના આંરડરો વિષે પુરતું ધ્યાન આપવામાં આવે છે.

હાલ અબુબક્કર તાહેરમહમદ,

હોઝીયરી મરચંડા.

પાંજરાપોળની સામે, બુલેશ્વર રોડ, મુંબઈ.

“તદુરસ્તી દેવી”ના ઉપાસકો ?

“રોગનો ઉપાય કન્યા કન્યાં અઠકાવ વરવો એ ઉત્તમ છે.”

અમારે ત્યાંથી જગત્પદ્મ જાણીતા અને નખાણાએવા અનેક પ્રકારના રવાદિષ્ટ ચૂળો તેમજ મથુગણમાં મનના સર ગુણકારક, તદુરસ્તી જામનાર, રાગને અઠકાવનાર મૂર્તિ-તથા સુધાસ. રવાદ, અને પુષ્ટિના મેચકો-જામ સિળાવાળી ડી ગુમા સાનમપાક, જદામપાક તેમજ મગજને આરામ સામે પુષ્ટિ આપનારી જદામપુરી, તથા દરેક જાનની મસાનાની મોપારી વગેરે રવાદિષ્ટ નીજે મગાવો

પર્યા નગેત્તમદાસ લવજી મોપારીનાલા.

૬૦ મુખારેલીને નાકે, મુગધ નં ૨, અને મહારાજ
શ્રી લાલમાવાની હવેલીને નાકે, મુગધ નં ૨

દાર્દમની મપૂર્ણ અનુકૂળતા કરી આપનાર
ગીરગામ લતામાં એકલું !

ધી ઠાકર પોંડોંગ હાઉસ.

ફક્ત ઉચ્ચ વર્ણના હિંદુ શુદ્ધરૂપા માંડિ
મનને પસંદ પડતી-તબીયતને તદુરસ્ત બનાવનાર
જમવાની સર્વોત્તમ સગવડ.

પધારંગ અને ખાત્રી કરંગ.

ફેમીલી માટે અનાદી અત્યંત જગ્યાની ગોપચલ કરામા આવે છે,
તેમજ સગીયો જાનુ મેર પદોચ્ચાકામા આરંગે

ઠેકાણું—અમરોલી હાઉસ નં. ૮૨, ૮૩.

રોગીસ નાખતી જાનુમા ગી જામ મેચકો-મગજ નં. ૪
(સદા રામજી હિંદુ કન્યા દાર્દમુલ પામે)

પ્રો. ગજજરની આયોનિક ફાર્મસીમાં

બનેલી ભરોસાદાર, સોંધી, હિતમ

અને ઘરમાં ચાપરવા લાયક

દવાઓ.

ઘરની અંદર ભરોસાદાર દવાઓ હોય તો જરા જરામાં
ડાક્ટરનું ખર્ચ થતું નથી, અને તાબડોતોબ મદદ મળે છે.

કીચરટ્રોબ્સ:—દરેક માતના તાવ ઉપર અકસીર ન્હાની બાટલી ૦-૪-૦

મોટી બાટલી ૦-૧૨-૦.

લીંવર સોલ્યુશન:—કબજાત દૂર કરનાર. છ ઓસની મોટી બાટલીની

કીમત ફક્ત ૧-૦-૦.

દોનીક સોલ્યુશન:—સકિત આવે છે તથા લોહી સુધારે છે, ન્હાની

બાટલી ૧-૨-૦, મોટી બાટલી ૨-૦-૦.

દુધ પાઉડર:—બેભાંતનાં જંતુ નાશ પામે છે, સ્વસ્થ દાંત સુધરી જાય

છે. મોટી બાટલી ૦-૬-૦, ન્હાની બાટલી ૦-૪-૦.

ડેં પીલ્સ:—ઉપરસ, સનેખમં તથા શરદી ઉપર અકસીર. ચક્ર યતે

કાય અટકાવે છે. ૧૦૦ ગોળીના ૦-૪-૦.

બીજું પણ અનેક દવાઓ છે. વધુ જુઝાસા માટે લખો—

ધી આયોનિક ફાર્મસી,

અમદાવાદના એજન્ટ:—

પટેલ સ્ટ્રીટ, હોંગકોન્ગ

એન્કની પાસે, ટોટ,

ચુનીલાલ મયાચંદ મહેતા,

મુંબઈ.

તથા દરજોગ.

મેહર ખબર.

—•—

અમે આંદો તથા “સર્ટીફિકેટ”ની સીફારસો કરી
આહવાને લાલચમાં નાખવા માંગતા નથી પણ ઉત્તમ પ્રકારનો
માલ આપી આહવાને રાજી રાખવા એજ અમારી કુંઠાનો મુદ્દા
લેખ છે; નાતાલ વાસ્તે ભેટ આપવા લાયક તરેહવાર જાનના
“ફેન્સી-બૉક્સ” તથા “ટીનો” ભેટા જથ્થામાં મળશે
તથા ધરખર્ચ વાસ્તે વીણી સાફ કરેલો “મેવો” તથા
“મસાલો” તથા “ઝાંચી હીંગ” વગેરે મળી શકશે.

પ્રહ્લાદગામના આંદો ઉપર પુરતું ધ્યાન આપવામાં
આવશે.

તરેહવાર સુકા મેવાના પાચોતીયર વેપારી

૦૧૦ દેવચંદ વાગંજ એન્ડ કુંઠા

ડેવં—જુમા મરસીદ સામે, મુંબઈ.

૧૯૧૩

એલેમ્બીક કેમીકલ વર્ક્સ કંપની લીમીટેડની કેટલીક ખાસ પેટન્ટ દવાઓ.

વેજીબલ ટોનીક સીરપ.

દેશી વનસ્પતીમાંથી બનાવેલી આ દવા જઠરાગ્ની સુધારી પાચન શક્તિ વધારે છે અને સરીરને અશુદ્ધ દ્રાવ્ય આપી કુદરતી શક્તિ બદ્ધે છે. ગર્ભાણી તેમજ મુલાવડી સ્ત્રીઓને આ દવા લીધાથી મુલા રોગ સાથે યર્ષ સકતો નથી, અગર લાગ્ય યથો હોય તો મટી જાય છે.

દરેક બોટલીના રા. ૧-૨-૦.

સીરપ ઓફ કમ્પાઉન્ડ ગ્લીસેરોફોસ્ફેટસ.

જ્ઞાનતાંત્ર અને મગજ માટે સર્વોત્તમ પૌષ્ટિક અને શક્તિ આપનારી અમુલ્ય દવા. જેઓને મગજનો, કે અંગગળનો ક્ષયો વિશેષ જણાતો હોય તેમણે અશુદ્ધ આ સીરપ વાપરવો.

મોટી બોટલી રા. ૧-૬-૦.

નંદાની બોટલી રા. ૦-૧૪-૦.

હાયપોફોસ્ફેટસ કમ્પાઉન્ડ સીરપ.

ઉત્તેજક શક્તિ આપનાર અને માંસ તથા હાડકાંનું પોષણ કરનાર.

દરેક બોટલીના રા. ૧-૮-૦.

ટાઇલેટની બનાવટો.

કોલનવોટર, લવન્ડરવોટર તથા બીજી એવી સર્વ બનાવટો સાથે સ્તરીકાર્ષ કરી શકી છે. ફક્ત એકજ વખત વાપરી જોવાથી ખાત્રી થશે કે અમારી આ બનાવટો ઉત્તમ છે.

કોલનવોટર મોટી બોટલી રા. ૧-૮-૦.

.. નંદાની બોટલી ૦-૧૨-૦

લવન્ડર વોટર મોટી બોટલી રા. ૧-૦-૦

.. નંદાની બોટલી ૦-૧૦-૦

મળવાનું કેટલાકું:—પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, સુબધ, નં. ૨.

અગર સ્વદેશી સ્ટોર્સ અને સપ્લા દવાવાળાઓને ત્યાં.

‘ઘડાલું હિંદુસ્થાન.’

—++00++—

(મહાત્મી ધન) (ગુણવત્તી શુભગત—એ પ્રમાણે)

ઘડાણુ હિંદુસ્થાન, અમારું ઘડાણું હિંદુસ્થાન,
અત્ર તત્તા મહાનાગ, અમારૂં ઘડાણુ હિંદુસ્થાન, (મુન)

પુનિત ગંગા કાશી ક્ષેત્રે ત્યા પણુ યાણું આણુ નાન,
અરિ મુનિ ને વિપ્રો વદતા બાન્તના ગુણુગાન,
અમારૂં ઘડાણું હિંદુસ્થાન,

નદી તળાવે આમ્યોમા પણુ, પડ્યા એ સભગાય,
‘હિંદીઓણુ હિંદુ’ હવે નદિ’ ખીગણું કહેરાય,
અમારૂં ઘડાણુ હિંદુસ્થાન,

ઉત્તર, દક્ષિણ પૂર્વ ને પશ્ચિમ ભાગતણુ સનમાન,
મુરેન આ ત્યા જન્મ જ ગાયં તેના અમ મનાન,
અમારૂં ઘડાણું હિંદુસ્થાન,

મધ્ય ગાંધિયુ ‘ નરનવતને ’ આ ગતોની ખાણુ,
દેશ અમારો જાહુ કમગ્યો, વધુ ન ગગદોગાય,
અમારૂં ઘડાણુ હિંદુસ્થાન,

ગાંધી-દેવીના મહિમા હિંદુ, પાગલી મુચપર્માન,
‘સ્વતંત્ર થાશે હિંદુ હમારો’ ગાતા દેવી ગાન,
અમારૂં ઘડાણું હિંદુસ્થાન,

હાકોરલાલ જી દિવાન.

પ્રજ્ઞાપ્રિય ત્રિમાસિક

સત્તિદુન જાગ્રત પ્રાપ્ય વરાન્નિવોચત ॥

Awake! Arise! Sleep not Until the Goal is Reached

જાગો, ઉઠો, વિન્યો નહિ, સ્થાયો ન આશય ત્યાં સુધી —

૬૫નિવ૬

વર્ષ ૧૨ મુ.]

એપ્રિલ ૧૯૧૬.

[અંક ૨ જો.

વાર્ષિક લવાજમ પોષ્ટેજ માથે રૂ. ૧૧-૪-૦

તંત્રી — કેશવપ્રસાદ દોરાલાલ દેસાઈ, બી એ એનએન બી

પ્રકાશક — જીવનલાલ માધવલાલ લોકેશ,

ગાંધી, ગિરમામ, મુ ૬૬ ન ૪

સ્વદેશ (માગ્ય)	૧	સુમતિના દિના	૬૭
૧૨ હૃદયોદય	૨	ધી જ્ઞાન ચીમનનાથ	૬૮
બમે તો દિવ વીના ખાન (કાગ્ય)	૩	વમતવિતામી	૬૯
સમગ્રને	૪	દેશ દુઃખનિ દેસાઈ	૭૦
શ્રીચોળી તદુરસ્તી શ્રી નિતે જગદીશ	૫	દેશ દુઃખનિ બોધ	૭૧
ગોવિંદની પૌત્ર (વાર્તા)	૬	દેશ દુઃખનિ દેસાઈ	૭૨
વૈદ્ય (કાગ્ય)	૭	વગતલોતિ	૭૩
દેશ	૮	નિધનવિદ્યામી	૭૪
સ્તંભ પરિચય	૯	૫	૭૫
ન હૃદય (માગ્ય)	૧૦	મધુકર	૭૬
નિમા દાખવ વર્ષના નાન્ય મુધાગઓ	૧૧	લડની	૭૭
નિવાસન (કાગ્ય)	૧૨	મહેર	૭૮
ના દાખમા	૧૩	મહિમિધુ	૭૯
નિના ખબર	૧૪	ત્રિમાસિક ઓફીસ	૮૦

છાપના ઓફીસ — ૧૨ હૃદયોદય
 માધવલાલ લોકેશ
 પ્રકાશક — જીવનલાલ માધવલાલ લોકેશ
 પ્રકાશક — જીવનલાલ માધવલાલ લોકેશ

કલકત્તા અને મદ્રાસનાં સમગ્ર હિંદનાં આયુર્વેદિક
પ્રદર્શનોમાં સોનાના ચાંદ મેળવનાર

ઝંડુ હાર્મારિયુટીકલ વર્ક્સ.

શાસ્ત્રીય કેશી દવા ખનાવનારા.

એલફ્રીન્સ્ટન રોડ, મુંબઈ.

દરેક જાતની શાસ્ત્રીય દવાઓ તથા દવાધ ધાતુજ
કીકાયત ભાવે મળશે.

ચંદ્રપ્રભા ગુટી.

મૂત્રાશયના તમામ વ્યાધીને તત્કાળ દૂર કરે છે.

તો ૧ની કી. રૂ. ૧-૦-૦.

મંદાગ્નિવટી.

હિરોપ્શીયા યાને ગંદાગ્નિનો ઉત્તમ ઉપાય

૦૧ રતકની કી. રૂ. ૧-૦-૦.

વધારે વિગત તથા લીસ્ટને માટે ઉપરને
શીરનામે લખો.

તારતુ શીરનામું "ઝંડુ, મુંબઈ."

ટેલીફોન નં. ૨૨૦૮ અને ૨૨૦૯.

પ્રત્યક્ષાત્રિય ત્રિભાસિક

વર્ષ ૧૨ મુ]

એપ્રિલ ૧૯૧૯.

[અંક ૨ જો

સ્વદેશ ! સ્વદેશ !!

માન આજે ત્યાં હવે નિકા તૂટી સેવત મરે ?

ના હક દિલી ભેઈ ને, મ્વા બન્યા આ બાન છે ?

માતા તાતા જે હસ્તમા અણુધારી બોડી આ પરે !

હું મના સમયમા સુખ આપી તે તો બદલે મરે !

દેવિ તણ તે નિર, નિર મા મમ્માગી હાલે,

પરત તતાના નાડુ નરજ હાન મ્વા નય છે !

સામ્રાજ્યના પુરો સમય દિલી મદદ આપે. તમ

તેવ વહી આપ્યા વચને તે મન બસ્યા હું હવે !

ભારત તણા વિર સૈનિએ પ્રાણ આહુતિ અર્પિ છે

એ રક્ત દેખ્યાની અમેને આજ બલિસ આપી દે !

પરતું ન તો એ મ્હં હવે પ્રભુથી અમેને પ્રાપ્ત છે,

અપમાનને બંધીમં જીવેમ રહેવાય ના તેથી હવે

તોજ પ્રતિજ્ઞા એ પ્રિયુ હવે નામને સરનાવશે ?

તારાન ૦ ૧ ઉતિહાસમા આ ગણ કાળે ચોટશે

મત્તાચલી કિની કદી કોળન ના ૥ પ્રાંતશે,

કમ્મ તો ૧ પથ તો એ બચ વિના હોમે વ

૧ નામે ૫ તારા મ્મતના જે નોકડી ૧ કિ

કાપો અમર આ શિવ ૭ મીના તણા ચરણે હવે

સ્થાન ચ હવે ૭ ચંદ્રા હવે નહિ પાજ હવે

હવે અમર મુડુ મ્મતના જાનને મ. સરજી મો

હરિશ્ચંદ્રને પ્રહાર આ સ્વર્ગે હલા આશિષ દે,
 સત્યાગ્રહી અતે જીતે, ખરા, સર્વેની ફોદ છે
 ને દેવતાની પુષ્પ વૃષ્ટિ સ્વર્ગથી વરસી રહી,
 ખસી બનવે રૂપલુછ સદેશ દેવી દે કઈ
 “ઓ દેવિ, જગદામા અને જનની અમારી ધારિણી,
 પરત્રતાની સાકળોથી મુક્ત થાશે ભારતી”
 સત્યાગ્રહી શૂંદ્રીને વટે ‘જુદમી નહીં બહી જાતશે,’
 ‘સ્વદેશ, સ્વદેશ ?’ એ તાનથી ગાજુ સકલ ભારત હવે

ઠાકોરલાલ જીવજીરામ દિવાન.

વીર ઉદ્બોધન.

સુચિનઃ ક્ષત્રિયાઃ પાર્થ લભંતે યુદ્ધમીદશમ્ ॥

(ગીતા અધ્યાય ૨ શ્લોક પાદ ૩૨ એ ઉપરથી સુચીત)

૫૬.

ધન્ય ધન્ય અવતાર, તમારો ધન્ય ધન્ય અવતાર;

અદ્વિતિય અદ્ભૂત યુદ્ધ મંથનમાં, ધન્ય ધન્ય અવતાર—ટેકા
 સફળ જન્મ કરી લો વીરો, સુકૃતે ફળ દેનાર—તમારો
 સફળ જન્મ કરી લો હોવા, આ તક નહિ મળનાર—તમારો
 વાઘ રણે શા વાગી રહ્યા ત્યા, સફળ યત્ર નિશાન—તમારો
 તોપ ધડાકા ગાજી રહ્યા ત્યા, હડી રહ્યા વિમાન—તમારો
 અર્જુન ભીષ્મ કાશિરથ વગેરે, ક્ષત્રિય વીર કુનાર—તમારો
 ત્યાગો સુપ્રસિદ્ધ ભગો વીરો, ભારતે છોડ દરનાર—તમારો
 વીર હાક જગાવી વીરો, ભાગો લીક બળવાન—તમારો
 દેશ પોકારે “ધાઓ જુદારે, વીર તમે આ વાર”—તમારો
 ક્રાંતિ પૂર્વની સ્મરિ સ્મરિને, સ્વે ભાવી ઉદ્ધાર—તમારો
 ભારત ચરણે તર્ક હૃદયથી, અગા તનમન પ્રાણ—તમારો

ધીરજલાલ ચીમનલાલ.

અમે તો હિંદ દેવીના વાઠ.

અમે તો હિંદ દેવીના બાળ,
અમાની માતૃ ભુમીને ધરી વ્હાલ,
અમે પરવા કુચ નહિ રાખતા,
અમે પરવા હિંદની રાખતા. ૧
અમે બહુશ મહુશ યાશુ તેયાર
અમારી માતૃ ભુમીને લેવા,
અમે કરશુ જ્ઞાન અમારા દેશને—અમે તો હિંદ ૬૦-૨
‘દતા દતા’ પણ મયા થ કમા
હા જોખલે ને દાદા જેવા
અમે થઈશું તેમના જેવા અમે તો હિંદ ૬૦-૩
સજાગારો અમારા દેશને,
માધી તિલક જેવાએ,
કરશુ અમે સમાપ્ત તેમનું—અમે તો હિંદ ૬૦-૪
યમ તપિલાસી

“શિકારીને.”

ર, શિકારી નવ દીરા તૂ મૃત તે બાપડાને
છા એ કહે વન વન અને જાની એ પલામા
ખૂંટવા એતર શીતળ છાંયે મળ્યા એ કુલોનો
અધિકારી સદા એ છે બક્ષવા મૃગ બાપડા
લક્ષ્મી હા તેજ જર સધાઈ પૂર્ણ છ એ કહે છે,
તારે કાળે મધુર મૃગ મૃત તો હા દલે છે,
જન-હૃદય સંગીત કહીલ નહિ એ પણ તેએ સુવાણ
ઈશ્વરની આ રમ્ય છાંયે રમે એ રતિજી
જોને મૃગથી મૃગને રાગે આમને તેમ કહે,
કેના સુદર નયન એના નિર્મલ તે આન દેકે

ખીતાં નેત્રે વજ્ર બળી જતે રહે છે નીહાણી,
 તેમજ ન જાણે વજ્ર ફરેથી ધા થશે શું અરેરે;
 ઈશ્વરની આ રમ્મ વાણી મધુર આ ઉપવનોમાં
 મીઠાં ઝરણાં, રીતળ છાયામાં રહે છે મધુરાં,
 એનું હવન રસ બધું જ રહે છે સદાએ;
 હાંડીની મત્રા લઈને પાર જતાં સદુએ.
 ત્યારે તે નહિ-નર્ચ ત્યારે લદાણુ લેવા દઈને,
 ત્યારામાથી ત્યારે-દેણું ના પાડે હપકારે એ;
 મધુરાં મૃગને ફરવા દઈ લદાણુ દેણું બંધને,
 “ત્યારાથી એ મધુરે હવન ના અપાયે ફરીને”

શ્રી ઈન્દુભતિ હરિપ્રસાદ દેસાઈ.

—:—

“સ્ત્રીઓની તંદુરસ્તી શી રીતે જળવાય ?”

તંદુરસ્તી એ સુખનું પ્રથમ પગથીયું છે. આપણામાં કહેવત છે કે
 “પહેલું સુખ તે જાતે નર્ચા” આપણું શરીર જો સારું હોય છે, તો આપણે
 આપણું ધ્યાનું કરી, બધાને હપયોગી થઈએ છીએ. અને જો આપણે રામી
 હોઈએ, તો જાતે દુઃખી થઈ, બીજાને દુઃખી કરીએ છીએ. ગમે તેવા લક્ષા-
 ધિપતિ હોય, પણ તેઓ તંદુરસ્ત ના હોય, તો તેઓ પાસે પૈસા છતાં
 દુઃખી અવસ્થા ભોગવે છે, અને તેમના કરતાં મરિણ પણ તંદુરસ્ત માણસ
 હજાર દરજ્જે સારો ગણાય છે. અંગ્રેજીમાં કહેવત છે કે “Health is
 wealth.” તંદુરસ્તી એજ પૈસો છે. માણસ તંદુરસ્ત હશે તો ગમે ત્યાંથી
 પૈસો પેદા કરી શકશે, માટે તંદુરસ્તી જળવવાનું કામ પણ અગત્યનું છે.

“સ્ત્રીઓની તંદુરસ્તી શી રીતે જળવાય ?” એ વિષયમાં સ્ત્રીઓની
 તંદુરસ્તી જળવવાના કારણોનો પણ મમાવેશ થાય છે. પ્રથમ તદાન-
 પલ્લવીજ છાંરાઓ તરફ નેટણું લગાવવાય છે તેટલું લગાવવા છાંડીઓ
 અપાત્ર નથી. તેમની શારીરિક તંદુરસ્તી તરફ પણ ધ્યાન અપાત્ર
 નથી આવા કારણોથી તેમનું શરીર મુજથીજ બગડે છે.

ખીનુ—તદુરસ્તી બગડવાનું મુખ્ય કારણ ખાળાલક્ષ છે હાલના જમાનામાં ઈ સ્ત્રીને નાની અને મોઢીને દાદી યવાની હોય હોય છે, તેથી તેઓ પોતાના પુત્ર તથા પુત્રીઓના લગ્ન કરવામાં હમ ન સમજી ઉતાવળ કરે છે, પણ પાછલાના પરિણામનો કોઈ વિચાર કરતા નથી બિચારી બાળાને તેર વર્ષની કાચી વયમાં પરણાવવામાં આવે છે તેથી પાછી વય થતા પહેલાં તેની સુવા વડ આવે છે, મુળથી શરીર નબળું હોય છે તેમાં પાછી સુવાવડ ઉપરાઉપરી આવે છે, તેથી ઘણી સ્ત્રીઓને અધિધીન મન રોમ સુવારોગ હિસ્તીરીઆ, વિગેરે નબળાઈનાં રોગો લાગી પડે છે અને યૌવન સ્ત્રીઓનાં સુવાવડમાં મરણ થાય છે વળી જેનું માતાનું શરીર હોય તેવા તેના બાળક અવતરે છે નબળી માતાના બાળક નબળાજ થાય સુવાવડમાં પણ બરોબર દેખ દેખ રખાવી નથી બધાર બોરડામાં સુવાવડમાં આવે છે બોરીબારમાં બધ રાખે છે, એટલે સારી હવા ખીનકય બોરડામાં પ્રવેશ મરતી નથી

ત્રીનુ—કેટલીક બહેનો હાથે કામ કરવામાં હવામાં રામતે હાથે કામ કરવામાં અને ગપાટા મારવામાં તેઓ તુખ માને છે પણ બને તેઓ ગરીબ હોય, અથવા શ્રીમત હોય ત્યાં ત્યાં ચાકરો કામ કરતા માલમ પડે છે અને આથી ખીનકુન અત્ર પાંચન થતું નથી હાલમાં બધા શ્રીમતોનું બનુકરણ કરવા લાય છે. (સારી બાબતોમાં નહિ) ફેશન વંધી પડે છે ફલા લીએ આ લુગક પહેરું મ્હારે તે જોઈએજ પતિની સ્થિતિ જો સાગી હોય છે, તો તે આ જીંદને પણ મરે છે પણ જો તેની સ્થિતિ મારી ના હોય, તો તેનાથી તે પ્રમાણે મરી શકાઈ નથી અને તેથી સ્ત્રીઓ ધનમાં મરણ મરે છે, અને પોતાના તેમ બીજાના લોહી બાગે છે

ચોથુ—કેટલીક બહેનો ખાનગીમાં ઘણી અનિયમીત હોય છે ખાવાનો ચટાકો તેમને ઘણો હોય છે ટાટું વાસી ખાય છે તેની માથે લીખુ અને ખાટું ખાવાનો રોખ પણ હોય છે કેટલાકને જેનું પણ હોય છે કે કુદરત અને શાક વગર ચાને પણ લીવા મરણ વગર ના ચાને

પાંચમું—કેટલીક બહેનોના મન ઘણા નબળા અને બહેની હોય છે જરાપણ દિવસીરી તેમનાથી સહન કરી શકતી નથી સહેજ બેઠમ પડે, કે કંઈ દુખ પડે તો તેના વિષે ખેટા વિચાર થઈ ક્રોધ, આથી મગજ નબળું પડે લાય છે

“ જાલમા જાલમા જાલમારે રાધા કૃષ્ણ વિના બીજું જાલમા ”

શેઠ વિચાર કરે છે આમા સ્ત્રીઓને કસરત સરસ મળે છે એ ગરબો થઈ રહેતા લડાપી વેચવા માહી છોકરીઓ કુદરીયો કરે છે એક બીજાને પકડવા દોડે છે અને આનંદ વિનોદ થઈ રહ્યો છે

શેઠ વિચાર કરે છે : “ આપણી સ્ત્રીઓને બીચારીઓને રમત વિનોદના પ્રસંગો બહુજ જુજ છે, તેમા પાપ કરતા પાણુ લેખુ હશે તે. આપણા નરખા રવા છે ”

“ મારે ધારું થાય તો આવી હિચકા બધાણુ આજ શોકકામા કીમડા ઉગી રહે, પાટલીયો ન ખાય, ચોતરો થાય અને રમત ગમતના અનેક સાધનો ઉભા કરી, આ પોળના સ્ત્રી પુરુષોને બહુ સુખી કરે

‘ મે શેઠ પાછળ ચોંચાંશી કરી નાતો જમાડી, અને ગોદાન, સત્તન વગેરેમા થઈને રૂપિયા દમ હાતર ખર્ચ્યા પણ આજે જે પાચસો રૂપિયા આ પોળનુ આરોગ્ય સુધારવાના ઈચ્છાથી આપ્યા છે એનાથી મને નેટયો આનંદ થયો છે, તેવો બીજા કરાથી થયો નહોતો. ઉલટો કેટલાકમા તો લવ બળતો હતો ”

આ પ્રમાણે હજમા આરામ ખુરશી ઉપર પડ્યા પડ્યા શેઠ વિચાર કરે તે અને ગરબો ચાલે છે

“ શેરી વળાવી સજ મરે ઘેર આવોને,
આગણીયે વેડ કુલ, મારે ઘેર આવોને ”

શેઠ કહે છે ખરાબર છે, ન્યારે શેરી વળારો, આગણીયે કુલ વરારો, ત્યારેજ પ્રભુ અમારા ઘરોયે આવરો હમલા મંદામા મલિનતામા, પ્રભુ કેમ આવે ? અમારાથી—અમારા દેશથી—એ રીસાયલા છે

(૨)

જીજે દિવસે સવારથીજ પોળમા બધા પોતપોતાના ઘર સાફ કરવા વાગ્યા બાગલા દોષવા, ધમાઈ ગયેલી સાવણ પીથો, નગારાના માડા, જુના બોલો

ગદાચેઠની પોઝ

ધરો અને તેની સ્વચ્છતા.

આજે દરેક છે, હાકરા-સ્વારીની અને મેળાની વાતો કરે છે, પોળમાં ગરબો છે, તે પૂનમ સુધી ચાલવાનો છે. રાતના આઠ વાગ્યા છે, મંદલા માતાને છાકરાઓએ સણગાર્યા છે, અને શુકનના ફટાકા કાંઈ કાંઈ કુટે છે, ગદા શેઠે આજે ચોકઠામાં પોળનું મહાજન-પંચ એકઠું કર્યું છે. ગરબાને માટે “ક્રીડસન લાઈટ” થયું છે તે મહાજનને કામ લાગે છે.

આ મહાજન જુની ઢબનું નથી, ધરડાની જુની આપે નવા તમાસા જેવું છે. પોળ નાની છે, ફક્ત ચાલીસ ધરની વરિત છે, પોળની વચમાં નાનું સરખું ચોકઠું છે. મહાજનમાં એકલા ભાવડીઓ નથી, સ્ત્રીઓ પણ નોની-મોટી-ખધી, આજના મેલાવડામાં એકડી થઈ છે.

સ્ત્રીઓ જમણી બાજુએ બેઠાં, ડાબી બાજુએ બેઠાં, અને પુરુષો ડાબી બાજુના ભાગે બેઠા છે. સ્ત્રીઓની બાજુએ છાકરીઓ સ્વયંસેવિકાઓ થઈ છે તે વ્યવસ્થા રાખે છે અને જેમ જેમ સ્ત્રીઓ આવે છે, તેમ તેમ જગા કરી આપે છે. સ્વયંસેવિકાઓએ ગઈ કાલેજ ગરબામાં બદામી રંગના સાળુઓ ગદારોકના વહુ લીલાવતી બહેને લહોણીમાં વેચ્યાં છે તે પહેલાં છે. પુરુષોની બાજુએ પણ છાકરાઓ સ્વયંસેવક છે, એમણે લશ્કરી ખાખી છનના દેસ પહેર્યા છે.

આજના મહાજનનું કામ પોળમાં ધર, આનેણું, અને આખી પોળ કેમ ગોળખી રાખવી એ વિષે નિયમો ઘડવાનું છે. ગદારોક અને લીલાવતી શેઠાણીએ રૂ. ૪૦૦) ઈનામના કહાડીયા છે, તે આજે બહેર થયું. ચાળીસ ધરવ-એ ચારસો રૂપિયા એટલે ધરદીક દસ રૂપિયા થયા. દિવાળીને દિવસે જેનું ધર અને આંગણું સૌથી સ્વચ્છ અને સુંદર હશે, તેને પોળના છ માણ-સની કમિટી, પચાંદ કરીને પહેલું ઈનામ રૂ. ૫૦)નું આપશે. બીજા બે ઈનામો પચીસ પચીસનાં છે. તે બીજા અને ત્રીજા નંબરને મેજરો, ચારથી તેર નંબરને દસ દસના ઈનામો ઠરાવ્યા. ચાલથી તેનીયું નંબરને પાંચ પાંચ રૂપિયાનાં, અને બાકીનાં સાતને એક એક રૂપિયા આપેલા એમ કર્યું. પ્રાણુ રૂપિયા વધ્યા તે આખી પોળ સાફ કરવાના, પાણી છાંટવાના, અને સોભાવવા ૧૦૧

વગેરેના કોમમાં ખર્ચવાનાં રાખ્યા અને આ-ચોજનાથી દિવાળીના દિવસોમાં આખી ગઠારોઠની યોજા, આ વર્ષે ઘેરઘેરથી અને ખૂણે ખૂણેથી સ્વચ્છ મુંદર અને શોભાધમાન બનાવવી એમ કહ્યું.

ચોજના લોકો કહે આ ચોજ કાંઈ એકલા ગઠારોઠની નથી છતાં એમણે ચારસો રૂપિયા જેવી રકમ નાણા કામ માટે કહોડી આપી તે માટે આખી ચોજ તરફથી એમનો ઉપકાર મોનવો જોઈએ અને આપણે પણ આપણી શુન્નરા પ્રમાણે આ કામ માટે ધરદીઠ લખણી કરીને કાંઈક રકમ ઉધરખીયે તો દીવાળી પછી પણ આખું વર્ષ આપણી ચોજ પાછી એવીને એવી જોખણી રહે, આવતા વર્ષને માટે, આ વર્ષ કેમ આવે છે તે જોઈ પાછા દરોડાને દિવસેજ આપણે મળવું.

તરતેજ કોઈએ કહ્યું કે કાનજ અને લેખણ ખંડીયો અહિં લાવો, ઘર ઘર બધા કરતા બધા અહિં લરાયા છે તો દીપ અહિંજ કરી નાખીએ. લખણી થવા માડી, અને તરજ રૂ. ૨૦૧) થઈ ગયેલ. ગઠારોઠે એ દીપમાં પણ પાછા સો ભયો અને એ રકમો કેમ ખર્ચવી તે બાબત પછીથી વિચાર કરવા કમિટીને સોંપવામાં આવી કમિટી નિમવાનું કામ પણ અહિંજ કરવા દરખાસ્ત થઈ; બહુમતિથી ને હજુ સુંઠાય, તેની વ્યવસ્થાપક કમિટી નીમાય એમ કહ્યું શીવશંકર માસ્તરે કહ્યું કે તમને જે પ્રમાણિક અને વિશ્વાસપાત્ર માણસો લાગતા હોય તેમને ત્રીમજો. આ કમિટી ઈનામોના પણ નિર્ણય કરશે અને એ ને નંજરો આપશે તે ગમે તેવા હશે તો પણ ખરા ગણારો અને પછી કોઈ પ્રકારની ફરિયાદ સાંભળવામાં આવશે નહિ, પંદર વર્ષની ઉપરનાં, છાકરા છાકરીએને મત આપવાનો અધિકાર મળ્યો, સ્ત્રીઓને મત આપવાની, તેમજ વ્યવસ્થાપક મંડળમાં સુંઠવાની સત્તા મળી.

એક કલાકમાં નીચે પ્રમાણે સુઠાણીનું પરિણામ નહોતું થયું.

૧. ગઠારોઠ	પ્રમુખ.
૨. સૌ લીલાવતી રોહાણી	ઉપપ્રમુખ
૩. શિવશંકર માસ્તર	સેક્રેટરી
૪. ચંપા બહેન	સંખાસકો
૫. નરેન્દ્રવન પટેલ	
૬. નીરમરા કર પુરાણી.	

લીલાળી પહેલાં એ વખત પોળ સમગ્રની મિલ્કિતો મિલકાવવી, પણ વ્યવસ્થાપક મંડળે તો હમણાં આ કામ થતાં સુધી દરરોજ મળવું એમ કહ્યું.

ખીજ પોળની સ્ત્રીઓ ગરબા માટે આવવા લાગી. મહાજનનું મૂખ્ય કામ ઝડપથી અને વાધા વેચકો વગર ચાર પડવું, એટલે સુભા વિસર્જન કરવામા આવી. પાંચરખા કંપાડી લેવામાં આવ્યાં અને ગરબો રાત્ર થયો.

ગરુ શેર અને લીલાવળી શેડાણી પેર ગયા. આજે એ ખત્રે જાણ બપોરના આ કાર્ય માટે રોકાયા હતા. પેર પેર ફરી, ઘરો, આંગણા અને પોળ સ્વચ્છ કરવાનાં કાર્યદાં વિષે પુષ્કળ વાતચિત્ કરી આવ્યા હતા, અને તેથીજ આજનું મહાજન આંખી સંકીર્ણી કામ કર્યા. શક્તિવાન ખન્યું હતું. મહાજનમાંથી ગયા પછી એ વચ્ચે ખત્રેના મંત્રમાં આ અધર કાર્ય ચાર હતારવા વિષે હજી પછી સંકાઓ હતી મોટા રોડ (ગટારોડના બાપ) આ શાલ દોઢ સાંખ રૂપિયાની મિલકત મુઝી મરી ગયા છે, ગટારોડની કંમર ખાંત્રીસ વર્ષની છે લીલાવળી શેડાણીને પણ ખત્રીસ થયાં છે. કોઈ ફરજ દ નથી ખંને વર વહુ સંસ્કારી છે, સારાં સારાં પુસ્તકો એમણે પુષ્કળ વાંચ્યા છે.

હિંદુસ્તાનના તુદા તુદા ભાગમાં એમણે મુસાફરી પણ કરી છે. મુખાર્ધ, કલકત્તા, સીમલા, આંધ્રુ, નૈનિતાલ વગેરે સ્થળોએ યુરોપિયન લોકો જેવી સંકીર્ણી રહે છે, એ એમણે ખત્રે એવું છે.

આપણાં બધાં રાહેરે અને ગાંમડાં અત્યંત ગંદાં છે. સ્વચ્છતા, સૂચનો પ્રકાર, અને દવાથી કેટલા લાભ છે, તે આપણા લોકો બિલકુલ સમજતા નથી. આગેગ્યને માટે આપણને લાગણી નથી, જ્ઞાનજ નથી, એમ ખાત્રી થવાંથી. ગટારોડ અને લીલાવળી શેડાણી પુષ્કળ હવે બાળ્યા પછી-ઘણે-વર્ષે-આ રહેતા રોયે છે. પ્રથમ સુધારો આપણાં ઘરથી કરવો. પહેલું આપણું ઘર, પછી પોળ, પછી છોકરા અને છેવટે રાહેર સુધારી દેશ સુધારવા નિષ્કળવું, એ હિંદુ ગણી એમણે એ કાર્યની આજે રાત્રઆત કરી છે.

લંબી રવા પછી રોડ કબજા આરામ ખુરશી પર પડયા પડયા ગરબા સાંભળે છે ગરબામાં દરે રે ન લંબેનો બધ છે. શેડાણી પણ પાન રોપારી ખાઈ મરખામા ગયા.

ત્રાનું તાળીનો ગરબો ચાલે છે.

“ડોશીમાનો દાબડો—જીવેલરી માટે

અમથી ફેઈની મિલકત .....

હાંસા ટોપણું લઈ જવો એમને પીયર

સમજીયો ને ચુલા, ચાલો ધરે માંડો

પાનશમાં પોપટ; મુખને મુવાડો

ગોદગીયોના ધાગા, ફાનસો લટકાવો;

ડોશીમાનો દાબડો અમથી ફેઈની મિલકત

રામ તારી લીલા, હરે કૃષ્ણ ખોલો.”

છોકરાં ચીયરાંની ક્વચ્છ કરે છે, નગારીયોનાં કાડુલોની ખાઈસીકલો કરે છે, મીનના ડંબા એક બીજા તરફ જળકાવે છે, અને એ રીતે ચોકકામાં ઘણેલો ઢગલો વેરાઈ આખી પોળમાં પથરાઈ જાય છે. નવાં કચરાં આવતા જાય છે, છોકરાંની મજા વધતી જાય છે. જીવેલરી માટેનું પ્રદર્શન ગટાગેઠની પોળમાં (મંદીરમાં) અત્રફટની પૂલને દિવસે અત્રફટ કચાય છે તેમ) પુરઈ રહ્યું છે. છોકરાં વારંવાર બોલ્યા કરે છે. ડોશીમાનો દાબડો જીવેલરી માટે ... વગેરે.

(૩)

ગટાગેઠ શીવરાં કરને બોલાવે છે અને જન્મે મળીને કચરાં ઉપકાવવાની તૃપ્તિ કરાવવા જાય છે. જાહુ વાળનાર બંગીયાને કહેતા, એ કહે છે. સાહેબ, હું ધીમે ધીમે ઉપકાગીશ. આટલો જવો. કચરાં એક દિવસમાં કેમ ઉપડે? શોક કહે છે. પણ પોળમાં ગરબો છે, અને આજ સાંજ સુધીમાં ના ઉપડે તો ચાલે એવું નથી બગીયો કહે. આ આખા જીવનમાં અમે છ માણસો કામ કરનારાં છીએ, અને જાડાં આખા બે છે. હમણા ઈન્સ્પેક્ટર સાહેબ આવે છે, એમને આપ કહો એ કાંઈ જોડવાનું કરી આપે તો થાય.

પણ તે દિવસે ઈન્સ્પેક્ટર ત્યાં આવ્યો નહિ. બાર વાગ્યા સુધી રાહ જોઈ ઉપડે પાછો એ બંગીયાજ આવ્યો, અને કહે: હાજરી વખતે આપ રન લઈ લ્યો તો આખી પાર્ટી આવે અને જાહુ પણ ચાંવી જાય તો વળી જોઈએ. પણ બજાર માદા છે તે હિંડતાં નથી.

હવે હાજરી લેવાય બે વાગ્યે આદિ નર્મદા અને મોતીવાલ જન્મે આખી પોળના માણસોને ગાળો ફેપર ગાળો દે છે. એમની તરફથી ચાર પાંચ

પણ બીજા પણ મેળ્યા છે, અને શેઠ જલરાય છે. છેવટે શીવરાંકર... બારોબર... લગીયોને શા. પ) આપણાં કરીને ખાનગી મેળે એ કચરો હપડાવવાની ગોઠવણ કરે છે. છાકરાં નિરાણેથી આવી પહેંચે છે. એ કહે અમે અને સ્વયં સેવિકાઓ આ કચરો હપડે એટલે પાણી છાંસીને ગરબાને - માટે ચાકડું હતું એતાંથીયે સારું કરી આપીયે છીએ. કચરો છ' વાગે હપડી રહયો. વંબાઈ રહ્યું સાંડાં છ' વાગે. એટલામાં તળનાં પાણી બંધ થઈ ગયાં. લીલાવતી શેઠાણી પોતાના નોકર બારે કુવામાંથી પાણી કુઢાવે છે, પોતે ચ' પાણેન. અને સ્વયં સેવકો અને સેવિકાઓ મળી પાણી છાંસી કાઢે છે.

નર્મદા કહે:—આ તો કાલ્પ યથો. હાથ બાપ, આ પોણથી હું યાકી. બેાગ લાગ્યા તે મેં આ ગરબો કરાવ્યો. ફરી ફરીને હું લાગમાં આવવાની નથી. સતાપ્રાય એટલી સતાવો વંધે.

છવરે નર્મદાનાં સાથનાં અમથી ફાઈ મેળ્યા એમણે અને આપડી અને કહ્યું કે છાનીમાંનાં એ હમલા બંધ પાણી મુકાઈ જશે. આ લીલાવતી બેનને બિચારી તારા બાપની આશીયાજ છે, તે તમને પ્રધુ સાંચે કરાધો. આપ્તુ અને જાતે પાણી છાંટે છે ! રહેણાં દો લીલાવતી બેન ! મારા સમ પાણી છાંટે તો. એમ કહી અમની બારેનો ધડો અમથી ફાઈયે લઈ લીધો.

શીવરાંકરે બધાંને સમજાવ્યાં અને મહા મહેનતે શાંતિ થઈ. નર્મદાની બાજોથી કેટલાંક ઘરવાળાં ગરબામાં જતાં તહેતાં, પણ નર્મદા અને મોલીલાલે માફી માંગી અને શેઠે જાતે બધાંને કહ્યું એટલે સમાધાન થયું અને ગરબો ચાલુ થયો.

બારોબર કમિટી આજે ગઠા શેઠને ઘેર મળ્યાં. આવતી કાલે બીજો કચરો કુઢાડવો કે નહિ ? અને કુઢાડવો તો હપડાવવા માટે શું કરવું ? તે સંબંધી વિચાર થયો. "સારાં કામમાં વિશેષ તો આવે, પણ હાથા માણસોએ ફરી ફરી પ્રયત્નો કરવાજ જોઈએ અને ધાર્યું થાય નહિ ત્યાં મુધી અપુત્ર જોઈએ નહિ". એમ ગઠા શેઠે કહ્યું. છેવટે એમ હતું કે હપડા બીજો ચાર વાણે કચરા બાકી છે, માટે દરેક બંધે કચરો કાઢીને પોતાના ઘર આંગળ દગલો કરવો. છાકરાં વેર નહિ તે માટે સ્વયં સેવકોએ જાગીનગીરી આપી. અને કચરો હપડાવી લેવા માટે શીવરાંકરે બીજા ૩:૧૦). આપીને સામટો ક'દાકટ કરવો માથે મીધું...

આડ દિવસ સુધી લોકોનાર ધરમાથી કચરા નિકળ્યા પછી ખાળો અને
નગર ધોવડાવવાનું કામ ચાલ્યું.

ગંધનું મૂળ કારણ જાડા અને પિરાળ હોય છે ગંધ દૂર કરવી હોય
તો, ચોકડીયા, ખાળો અને નગર સ્વચ્છ બેઠીએ. ગટા રોકની પોળમાં હજી
ખરો આવી નહોતી એટલે એમની મુશ્કેલી આ પોળતમાં વિરોધ હતી.
છતાંએ આરોગ્ય કમિટીની સૂચના પ્રમાણે દરેક જણે ખાળો, મોરીઓ વગેરે
સાફ કર્યા સાચરણી વતી ધસી ધસીને મોરીઓ 'ધોવાઈ' દેઈથી ખાળોની
લીક તથા દુર્ગંધ દૂર કરવામાં આવ્યાં. ત્યાર બાદ ચોકડીઓ અને ખાળોમાં
લકળના પાણીના ટેગડા ભરી ભરીને નાખવામાં આવ્યા, અને પછી હમેશા એ
પ્રમાણે સ્વચ્છતા રહે તે માટે ખાળો આંગળ પાણી ભરીને ડાલો રાખવી,
અને ખાળ વાપર્યા પછી તરતજ પાણી નાંખવું, એવી સમજૂત કરવામાં
આવી ધર ધસીએ દરરોજ ચોકડીઓ સાફ કર્યા પછીજ નહાવું એમ કહ્યું.
આ કામ હલકુ નથીએ બતાવવા ધણીઓએ બતેજ તે કરવા માંડ્યું. જેનો
ઉત્તુ પાણી નાંખવા વિરોધ હતાં, પણ તેમને આખરે સમજાવી સકાયા. હવે
નગર રહ્યા, તે પણ ઉપરથી તો બધાએ ખાળો અને ચોકડીઓ માફક ધોયા
અ દરથી ટળ ઉપડાવીને તથા ટળ રહે છે એ બાગ પણ ઢેરીને ખાસ દાણા
આપીને તથા ખાવાનું આપીને બધાં પોળનાઓએ ધસાવી ધસાવીને માટીથી
તથા હના પાણીથી ધોવડાવ્યા.

પછી ફીનાઈલ બધે નાખવામાં આવ્યું આખી પોળનાં અળએ દુર્ગંધ
ઉપડે. ચોકડીઓ પદર દિવસમાં ધાલુ ગીકળી ગયો રોજ ખાળો સાફ
ના હપડે તો ચાલે એવું નસત કરવામાં આવ્યો હતો, તે પ્રમાણે નગર સ્વચ્છ
છ માણસો કામ કરનારાં રખત વાળી જાય એમ પોળ તરફથી કરાવવામાં
સાહેબ આવે છે, એમને અગતે તે માટે તેના પંચાર ઉપરસત આડ રૂપિયા

પણ તે દિવસે ઈન્સ્પેક્ટર નગર કોઈ પણ દિવસે દુર્ગંધ મારતો નહિ
રેઈ. છેવટે પાછો એ બંગીયોનાં વખત વખત બરાબર ધસીને દરેક ધર
રજ લઈ દેયાં તો આખી પાઈ. આરોગ્ય કમિટી દર મહિને રૂ. ચાર સુધી
મેઈએ પણ બજાદ માદા છે તે દિ મંજૂરી અપાઈ.

નજરમાં એક ખુલ્લો દુબો ભરીને માટી રાખીને મૂકવાની સૂચના થઈ, ઘણા ખરાને રાત્રીઆતમાં એ કીચા અલગમની લાગી, પણ ધીમે ધીમે પસંદ પડી.

છાકરાને ગમે ત્યાં ઝડે ફરવાનો અને મોટા દસ દસ વર્ષના છાકરાઓને ઓટલે ઝડે ફરવાનો હક્ક હતો તે રહે. ફરવામાં આવ્યો, પાંચ વર્ષથી મોટાએ નજરમાં જુવું જ એછું. એથી નાનાંને ઓટલે ખેસાડવામાં આવે તો તરત વાળીમે, મેલું, નજરમાં નાંખી દેવું એમ કરાવ્યું. મોટાં સ્ત્રી પુરુષોને પોળમાં ગમે ત્યાં પીરાળ ફરવાની ખાધી ફરવામાં આવી. શીવરાત્રે સૂચના કરી કે સ્વયંસેવકોને પીચકારી આપવી અને કોઈ પુરુષ ગમે ત્યાં પીરાળ ફરવા જોયે તો છાકરાઓએ અને સ્ત્રી બેસે તો છાકરીઓએ એકદમ પીચકારી મારી દેવી. માદામારી થશે તો હું તેમની બહાર ફરવાં તૈયાર છું, પરંતુ આપા-આ કાળા-ઈલાજ લેવા નહિ પડે એવી સર્વેએ ઈચ્છા બતાવી તે વાત હમણાં રહેવા લીધી.

આ રીતે ઘરોમાંથી કકરડા ફર થયા. ખોળો અને નજરમાંથી હુકમ ગઈ અને માંખીયોના અલખિલાટ ખાંધ થયાં. હવે જળાં કદાવવાનું કામ રાત્ર થયું. કોઈ ઘરમાંથી ચામાંચીકીયા નિકળ્યાં. શ્રુમાડીયાં વંગરનાં આપણા ઘરોમાંથી, કાળી ચંઈ ગયેલી બીંતિ, પીટા, વળાઓ પસી પસી સાફ કરવામાં આવ્યાં. ફેટકાકે તો છાપરાનાં ત્રેણ થાંટાં ઉડેલી તાપે જગરા અને હવાં આવવાં લીધાં, એક ઘરમાંથી જુની સડેલી ૨૦૦ વર્ષની બ્લેલ નિકળી, એની પાછળ બીલાડીનું હાટ પંજિડું હતું. તે પણ આ વખતે સાફ થયું.

આં પછી ઘરો યોજવાનું ચાલ્યું. ઘણાંને ત્યાં રોકે હતાં. પણ આ કાર્ય બંધરતું ગળી, યોજના પૂરવાને કારણે માન આપી તેમણે ધોળાવ. ગામાં ખાધ ગર્યો નહિ. પછી ઘર લીધાયાં. ઘણાં ઉખેડવામાં આવ્યાં. પોળનાં નાનાં મોટાં તમામ માળુદો હવા, અજવાણી અને આરાગ્ય પોછળ ગોરા થયાં હતાં.

પર સાફ થતાં થયાં, તેમ આંગણી પણ વજાતાં ગયાં. ઝાડવાળાને પણ ખાસ જુદો પગાર અને દીનામની લાલચ આપી. ગટારોહતું કંદેલું એમ હતું કે જમીનીમાં ઝાડવાળાને ૩. ૧૦૦) પગાર મળે છે અને એ કામ હલકું નથી ગણાતું. આપણે પણ તેમને સ્વચ્છ રહેતા અને રાખના શીખવીશું. યોખ્ખા કપડા પહેરાવીશું અને એની રિયલિ સુધારીશું.

ઘર અને આગળ સાફ ચતા હતા, તે દર્મિયાન પોળપણ ખૂબી જોવા
 રેથી સાફ કરાવવામાં આવી પોળના બારણા પાછળથી ગાદું કચરો અને એ
 ચિછા નિકળ્યા ચાટ પાસે એઠવાડ વેરાયરો હતો ચાટ ખમેડી જેના પેની
 તળેથી કીટા ખદખદતા નિકળ્યા કુના પારોના ખુલ્લામાંથી રોટા, ડીપરા અને
 પુચાળી બે ટાપરા ભરીને નિકળી એ સાપ નિકળ્યો તે દેગયાને કરડતા
 રહી ગયો.

પોળમાં નવા જવા ખૂણા હતા ત્યાં પુષ્કળ કચરો અને મહોવાણુ હતું,
 તે બધું સાફ કરવામાં આવ્યું ટેકરા બોટી કઢાવ્યા ખાડા પુરાવી નાખ્યા
 અને વૃજ પાણી ધમાની વાળવામાં આવી.

ધનતેરસને દિવસે ગંગોત્કની પોળનું એક પાટ ઘર કે આગળ, પોળના
 ખૂણાનો એક પાણી બાગ બંદો નહોતો.

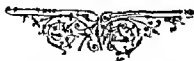
દિવાળીને દિવસે ઘરાની તપાસ થવાની હતી અને એસતા વર્ષને દિવસે
 ઈનામો જો ચવાના હતા તેથી સાફસુફ પછી રાજગારનાનું અને શોભાવરાનું
 કામ રાત્ર થયું.

દરેક ઘરમાં સવાર સાજ સુખ ધીદાર મૂખ બનરા લાગ્યા બે વખત
 આમણામાં રંગોળીયો પુરાવા લાગી, અને ઉમંગ ધાઈ માધીયા પાડવામાં
 આવ્યા કુવના અને આસોપાયવના તોરણો બધાયા.

* * * *

યોગ્ય વખતે તપાસ થઈ અને ઈનામો અપાયા પરંતુ ગંગોત્કને મન
 આ વાત ગાણુ હતી એમને ઉદ્દેશ તો પોળની સ્વચ્છતા સુધારવાનો હતો
 અને તે બહુજ સારી રીતે પાટ ૫ માથી એમને રંગોજ ખેતોય થયો.*

હરિપ્રગાદ મજરાય દેસાઈ.

* આરોગ્યની વાર્તાઓ બાગ ૨ વખાણ છે તેમાંની એક વાર્તા.

દેવોને.

(સ્વર્ગીય પૃથ્વી પ્રત્યે માગમન કરતા આત્માએ દેવોને, સ્ખોભેતા વચનો)

(કૃપાલી ગજલ)

હે ! દેવ દેવી આજ તબે સઘ આ સુમધુ તણ,
ના કુ ખ દિસે છે તમ ઉરે આ આત્મના જવા યજી.
ગત્ લક્ષ વરો ૯ રહો તમ પાસ પ્રેમ સુચાખતા,
નહિ હેયુ ભીનુ તમ તવકર આજ કે વિખૂટા થતા.
ગમનીનતાની ગોક દાયા ના દોરે એ તમ ઉરે,
શી રીત આસુ—ગોઁ આસુ—આત્મ આ જતાં ગો.
મેદી એક સૂકુ મન જગલિત ખત—સાખાધી ખરે,
નહિ વક્ષ જલે સુ થયુ, દરબાર પણ કે નહિ કરે.
સુરસ અમૂલો ચાખતા રસ બરી બરી કે દોળતા,
તે આજ મુજ જવા યજી દીવગીર પણ નહિ દોસતા.
સણ એકમા વિસરી ગયા માયા ધણેરાં વર્ષની,
આન દ હેલી મંહિ પૂર્વો—દરકારે શી આ છવની.
પ્રેમવ ખન્યાતા ઘેર ઘેર જ્ઞાત પણ કે સી ચતા,
આન દ રહ્યે રસિક રમતા—તે બલી આજે ગયા.
રસ ચાખતી ઉર ખોવતી ચારગી પણ આજે મૂલી,
મયુ દેવ—દેવી સાથ ખીલની તૂય આન દે રૂલી.
તમ પ્રેમથી વધુ વિમળ ચિર સ્નેહે ધરે છે અ તરે.
અમ પૃથ્વીના જન સરઘ હેયે પ્રેમ જીના નિતરે.
દેશી ધણેગી છ દની દીધી પ્રભુ સુધિ મંહિ,
પલ ચિરમ્થાથી પ્રેમ જોવો હોય તો આપો તહિ.
દેહ ત્યાગી આત્મ મહારો અન્ય સ્થળમા જઈ વસે
તોરે મધુરા પ્રેમગીના પ્રેમીજનની પ્રીત લસે.
અખે બુરે આસુ નયનના નહિ મદી સૂકાય છે,
રદન મંહિ શૈા પ્રેમની નીચાનીઓ દેખાય છે.
રીખાઈ ખરતા મેદકાજે સુમધુરા ચ ખીડા,
કુમાઈ જતા કુમુદસમ વિષુ ચન્દ્રમાની જ્યોત્સ્નીકા.

સુખ મહે કીટયા છે અણગાળા આ સ્વર્ગની સપ્તિ મહિ,
 ના મર્ત્ય લોકે માદ રાખુ સુખ ત્યા નિરખુ વધુ !
 મનહર મધુરી સાજના રાશિ મિશ્રણ સાતિથી અરે,
 સરવર પર આલાપતા પક્ષી મધુરે કે રને !
 નિજ પ્રિય સખિ સાથે અનેર જ્ઞાન અલ અરાવશુ,
 આર્પી મધુરો પ્રેમ સુદર રસ અમોગે કીલશુ
 સુખી ક્રોધ પ્રેશ નિરળી મુજ મુજ મૂર્તિ તપનમા
 દિસવુ પ્રિયાની પ્રેમ મૂર્તિ પ્રેમ ઉરના અરામા !
 આલીંગની પ્રિય હૃદયને સરો યઈ વિહાર આ હૃદયમા !
 પુનઃદય પામી પ્રેમ મહારો ગગન મહિ સુખરોપસા !
 ગણ તુમ્હ સુખ આ રંગી ગાત્ર શ્રેષ્ઠ સુખ અમ પ્રેમનુ,
 લસનસ ધતા મુખ લઈ લેશુ પ્રેમનુ ને ગીતનુ !

ધસ તત્ત્વમેતિ

પ્રકાશરાજ.

દેવી રતી પયરાઈ મલ જાગે જ્યોતિ સાજનો
 મીઠી મનોહર દેખાય ચેલી શીળી તેની છાય
 પલક પલક પનગાય બની રોબા શતરાજની
 પ્રકુદન પુષ્પ પારુ પર રૂઝતા પરામની દેવી૦

નિર્મળ જળનુ વિમળ કમળ દળ પરિમળ જેનો મીઠો છે
 પળ પળ વળતો દીન મધુકર રનેહ સરળ ન્યા દીપે છે
 અલી લળી લળી ખીલી કળીની સુવાસમા સપગાયે છે
 હૃદો અધર પી પડી ધરા પર પ્રેમમા પછડાયે છે
 બોલે બુલબુલ બપૈયા

૧ કમળ સહોદર મોર કવાધર

કહે માયલીયા

હૃદ હૃદ હૃદ

દેવી૦

‘વિદ્યુત વિલાસી’

૧ કમળ સહોદર — અહીં સહોદર એટલે બધાજ કમળ પ કમાથી ઉત્પન્ન થએલા હોવાથી દરેકને એકબીજા સાથે સહોદરનો સબંધ છે એમ કહેવાય છે તેથી કરીને તેનો એટલે કમળ સહોદર નો ગર્વ આપો કમળ વૃદ લઈયુ

પુસ્તક પરિચય.

(આરોગ્યની વાર્તાઓ, ભાગ ૧૯૦. લેખક—ડૉ. હરિપ્રસાદ મજરાય
દેસાઈ, અમદાવાદ.)*

જ્યાં અંકમાંજ આપણી નાતમાયી યંચેલી જે સાહિત્ય સેવાની તોંધ લેવાયા પછી આ અંકમાં પછુ તેવીજ ગેવાની તોંધ લેવાનો અવસર પ્રાપ્ત થાય છે તે આનંદની વાત છે. અણીતાં ફવદેરા એવક આપણા જ્ઞાતિજંધુ ડૉ. હરિપ્રસાદે આરોગ્યની વાર્તાઓનું આ નાનકડું પુસ્તક લખીને એક ઉપયોગી વિષય તરફ બંદેર પ્રજનું ધ્યાન દોરું છે. આ પુસ્તકમાં નાની નોની દસ વાર્તાઓ લખી છે. દરેક વાર્તાઓ આરોગ્યની એક એક બાબત લેવામાં આવી છે, અને એકું સ્થિતિ સંજ્ઞાથી કાઈક ટીકા કરીને તે સંજ્ઞામાં શું કરવું જોઈએ તે વાર્તાના પ્રસંગમાં દર્શાવેલું છે. આ પુસ્તકમાં દાતણ, સેનાન, બોજન, કસરત, આંખની સંભાળ, ધરની સ્વચ્છતા તથા મનની વિશુદ્ધિ, એટલા વિષયો લેવાયા છે. બંધી વાર્તાઓ ઘણીજ રમુજથી લખવામાં આવી છે, અને બાજેજોને ખાસ રસ પડે તેમ આલેખાયેલી છે. આણી નતની વાર્તાઓની ખોટ આપણી-બાપામાં ઘણીજ છે, અને તે સફળતાથી કાઈક અંશે પૂરી પાડવા માટે અમે ડૉ. હરિપ્રસાદને ધન્યવાદ આપીએ છીએ.

આરોગ્યની બાબતોનો સમાવેશ હિંદુ ધર્મની રીતીઓમાં કરવામાં આવેલો જોવામાં આવે છે. પરંતુ બુદ્ધિવાદનો પવન દેરામાં ફેલાયા પછી તેમજ આ રીતી ધર્મના અંગ તરિકે ફળસાધીથી તેનો મૂળ મુદો ભુજાઓમાં પર્જાથી, તે બંદોબસ પળાતી નંધી એટલુંજ નહિ પણ કેટલીએક રીતીઓ એ તો ભુક્ષાનકારક સ્વરૂપ પણ ધારણ કરું છે. આ વાર્તાઓમાં એક ટેકાણે અંગ્રેજીયાનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે. તેમાં ભાટભૂજના લગ્નમાં જરું ગંદ અંગ્રેજીય દોંય તો પણ પવિત્ર લેખાય છે, એવું સૂચન મશકરીમાં કરેલું છે. તેમજ સેનાન કરવું એટલે લોટો પાંત્રી દોળવું એવી પણ રીતી યંચેલી જોવામાં આવે છે. આ રીતે આપણી આરોગ્ય સંજ્ઞા ધાર્મિક

* પ્રિમત. ચાર આના મળવાનું કેટલાય બોનીલાલ કેશવલાલ પટ્ટો, સારંગપુર, તળીયાની પોળ, અમદાવાદ.

રહીયોના મૂળ સુદા ભુલી જવાયા છે પરંતુ આ વિષય ધોળા જગત્યનો છે, અને તે ભૂલી જવો પરવડે તેમ નથી તેથી તે નિયમના ભુદા ભુદા અંગ ઉપર સીધીજ શીખામણ આપીને તે સમગ્રી ચોક્કસ જ્ઞાનનો પ્રસાર કરવો જોઈએ તેનો પ્રસાર નિયમો કે વાર્તાદ્વારા થઈ શકે છે વાર્તાઓ રસથી વચાતી હોવાથી તે દ્વારા આ જ્ઞાનનો પ્રસાર વધારે થવો સંભવ રહે છે અને તેટલા માટેજ ડૉ. હરિપ્રસાદે વાર્તાનું અવરૂપ પસંદ કરેલું છે.

આ વાર્તાઓમાં એક વાત ખાસ ધ્યાન ખેંચે છે શારીરિક આરોગ્ય માનસિક વિશુદ્ધિ વિના સંપૂર્ણ નથી એ તત્ત્વ સ્પષ્ટીકરણે, 'ઉપતા પહેલા શું કરેલું' તે વાત આ સબદ્ધમાં દાખલ કરેલી છે, અને ઉપતા પહેલા દિવસનો માર્ચકેમ તપાસી જઈને આત્મપરીક્ષા કરના માટે નિલ નોથ-ડાયરી રાખવા બનામણ કરેલી છે. આ વિષય તરફ વાંચકોનું ધ્યાન દોરવા અમે ખાસ રજૂ કરીએ છીએ.

આવા ઉપરોક્ત વિષયનું જ્ઞાન ફેલાવવાનો પ્રયત્ન કરવા માટે અમે ડૉ. હરિપ્રસાદને ફરી અભિનંદન આપીને બલામણ કરીએ છીએ કે ખીજા ભાગનું પૂરું બાળકોના ઉપરોક્ત માટે વધારે મજમૂત રાખવું જોઈએ વળી સુસ્ત-બાળકના હાથમાં જવાનું હોવાથી બાપા તેમજ વ્યાકરણમાં ખાસ સાવચેતી રહેવી જોઈએ આ વાર્તાઓ નાવના દરેક બાળકના હાથમાં મૂકાશે એમ આશા છે.

"૫૪"

“મન હૃદય.”

વસંતતિલકા

મામા ! માં મલી ગૂંચળ આ ફૂલોને
અસ્તાચ્ચે અમિત પાન્ય મનો વિરામે
આકાશમાં વિવિધ રંગજ રમ્ય નામે
નીચે રૂડા ઉદયિના પ્રતિબિંબ બામે

આ પૂર્વમાં રાશિ હો, હૃદયે હોળો,
ને મન્દ મન્દ પવને મન સાન્ત યાંધે;
એવે સમે, તટ પરે સ્થિર કોં' યુવાન,
જોડો હતો નિરખતો. યઈ એક તાન
એવે સમે, યુવતિકો' મદમાં 'હોળા'તી,
ત્યાં આગળે, રાશિમુખી, યુવકે નિહાળી;
સૌંદર્યની, યુવતિ તે, પ્રતિમા. દિસે છે,
એનારને, કાલુ મલી, વશ તે કેરે છે.

મન્દકોળા.

વિધુસેખા, ગંગનપટ્ટી, હનરી બૂ વિભાજે,
કે શું રંભા, પૃથિવિ ઉપરે, સ્વર્ગથી આતી આજે;
કે શું એ છે, જીવન-પ્રતિમા, કાંઈ સૌંદર્યતાની,
નાનાં એનો, યુવતિ રંભણી, મન્દ હાસે સુહાસિ.

હરિણી.

યુવતિ નિરખી, યુવાને તો, હોડે ઝંભણી અને,
યુવતિ નિરખે આંધર્યથી, જોડી સડે જાય છે
યુવતિ મદમાં ત્યાથી ચાલી, જુવે નહિં સર્વ તે,
યુવક તદર્પે, એહે તેને, યઈ સ્થિર આ જુવે.

માલિની.

ગઈ, ગઈ, ગઈ, ચાલી, વિજળીની ત્વરાથી,
યુવકે હૃદય સાથે, લેઈ, જોતી કળાથી;
યુવકે નયન એકે, સ્તંબનાથી નિહાળે,
કાલુબર પછી તેની, આંખમાં આસુ આવે.

સિખરિણી.

“ ગઈ ચાલી તે તો, હૃદય મુજ સાથે હઈ ગઈ,
હવે હાં શું થાયે ? ધિરજ મન કાંઈ ન વળતી;
હૃદય તે છે બહાની, જીવન મુજ બાસેજ હવકું,
હવે કેવી રીતે, પ્રીય હૃદય ભોની ખની રાહ ? ”

પ્રિયા શું તે જો, નિજ હૃદય મુને પ્રીત થઈ ૧
 મહેને શું તે જો, હૃદય રમણી, સ્નેહજ ધરી ૧
 બને તે ના ચાહે, મુજ હૃદય તેમાજ કરો,
 બને તે ના ચાહે, મુજ હૃદય જીગે ન વગરો

પ્રિયા છે તે મ્હાની, યદયિ મુજને તે નવ થડે,
 પ્રિયા છે તે મ્હાની યદયિ મુજને તે ન પરત્વું
 ઝમી તે જોડાવીની, મુજ હૃદયમાની વિનસારો,
 છમી તે જોડાવીની મુજ હૃદયમાની ન ખમગે "

દ્રુતવિલમ્બિત

સુનક તે મ્હુ આ વચનો રહે,
 પ્રાપ્ત્ય ભં મ થતા, સંસ્કૃતી પડે,
 હૃદય દુ ખથી ઉભરાય છે,
 તયનમા કદ ગાત્રુ જલાય છે

૧૦

વનવતિલકા.

ગાકારમા પુર પ્રકાર મહા રાસિ છે,
 અન્નવિધી, જગ દુકાર ઉ ચે ઉડે છે,
 સુમાન તે, હૃદય દુ ખે વિરામનાને
 જોડાવી તાપુ, હૃદયમા સ્થિર આન ધારે

૧૧

"મધુકર"

આપણી નાતમાં દારૂલ કરી શકાય તેવા કેટલાક યોગ્ય
અને સ્થેલા સુધારાઓ:

આપણી નાતને માટે અન્ય જ્ઞાતિઓ જે હયાત અભિપ્રાય ધરાવે છે તે માટે આપણે કંઈક સંતોષ માનીશું પરંતુ તેવા અભિપ્રાયોને આપણે કેટલે દરજ્જે સાચક છીએ તેના કંઈક વિવેકથી વિચાર કરીશું તો આપણને જણાશે કે તેથી ફક્ત મીઠામાં બિમાનમાં ત્રણાવાં ચિવાય આપણે વિરોધ કંઈ કરી શકતા નથી ! આપણી નાતમાં કંબલની વધે છે એમ એકવાર સ્વીકારીએ તો પણ આપણે સમાજ સુધારણામાં કેટલા આગળ વધ્યા છીએ ? કોઈ પણ જ્ઞાતિબંધુ નિષાદસ હૃદયે એ પ્રશ્ન વિચારશે તો જણાશે કે આપણી નાતે સંસારિક વિષયમાં જરાએ પ્રગતિ કરી નથી. બસકે કેટલાક પ્રમોનાં તો નાત એટલી બધી અધોગતિએ પહોંચી છે કે તેના પ્રમોનાં સુધારા થવાને કેટલીક મુદત લાગશે તે પણ કંઈપી શકાતું નથી ! લણેલી ગણેલી નાત છતાં આખે કુટુંબમાં પડે અને અન્ય જ્ઞાતિઓમાં પોતાને સુધરેલી કેહેવડાવે પરંતુ બીતરની સ્થિતિ સંબધી વિચાર કરી લેશ તો માત્ર પણ સુધારાને સ્થાન ના આપે; એવી વિરોધ શોક જનક સું હોઈ શકે ? અનેક સુધારાઓને સ્થાન હોવા છતાં આપણે પ્રજાજન એકરકાર કહો કે નિરપેક્ષ યતાં જઈએ છીએ એ એક નાતની પ્રગતિનું પ્રથમ પગથિયું છે. જે નાતમાં પ્રિસ્તરે, સોલીસીટરે, વકીલો, મેજિસ્ટ્રેટો, સબ જજલે, ડોક્ટરો, શિક્ષકો ઇત્યાદી હયાત દરજ્જા ધરાવે છે તેજ નાત સારા સુધારાના અનેક પ્રમોનાં ઉકળ ન કરી શકે એ કેટલું બધું રોચનીય છે !

આ સર્વોક્ત ઉપર લેટલું વિવેચન થાય તેટલું આજ છે પરંતુ આજે જે વિષયની આપણે ચર્ચા કરવાની છે તે વિષયનું સ્વસ્થ ઉપર કરેલું મંથન બાંચકૃદને સ્હેલાઈથી સમજ શકારો. આપણી નાતમાં દાખલ કરી શકાય તેવા કેટલાક યોગ્ય અને સ્થેલા સુધારાઓ કયાં કયાં છે તે ઉપર જ્ઞાતિબંધુઓનું ધ્યાન ખેંચવાની જરૂર છે. આશા છે કે આવા નહાના સુધારાઓને નાતમાં દાખલ થશે તો તે પણ નાતને ધમ્મી-શોભા આપશે.

(૧) શુભ પ્રસંગના સમજનમાં અશુભ રંગનો પહેરવેશ:—જમાનાને અનુસરી આપણા યુવકોમાં કાળો રંગ અને કાળા ટોપી પહેરવાનો

વાવ પ્રચલીત છે. એ કોટ અને ટોપીની પ્રત્યે અત્રાવ રાખવાની સૂચના નથી પરંતુ સામાન્ય રીતે લક્ષના કે એવા બીજા ગુણ કાર્યોના પરચોડામાં પણ આપણે યુવક વર્ગ કાળા રંગના કગવા અને ટોપીઓ પહેરીને જાય છે. એ રીતી ત્યજવા યોગ્ય છે કાળો રંગજ આપણી સમાજમાં શોક પ્રસંગને ગણાયો છે એ રંગથી સાજનની શોભામાં વધારો થવાને બદલે તે બાળે સામેથી ઠાપુઓનું સરથસ આવડ હોય એવો ભાસ થાય છે. શુભ પ્રસંગના પરચોડાઓમાં આપણે યુવક વર્ગ ત્રણ-ચોટ અને ટોપી નહીં પહેરવાની પ્રતિજ્ઞા લે તો તે એક નહોતો પાત્ર યોગ્ય અને રહેલો મુદારો આપણે કરી રાક્યાનો આનંદ થશે આપણા યુવાનોને પ્રત્યુ સદ્બુદ્ધિ પ્રેરો !

(૨) નાતના જમણામાં અશાંતીનો ઉપદ્રવ—આપણી મુદરેલી નાતના જમણવરામાં અશાંતીનો જે ઉપદ્રવ જણાય છે તે આપણી નાતને ધણું સરમાવનાર છે બીજી કેળવણી નાતના જમણવરાની સાથે આપણી નાતના જમણવરા સરખાવીએ ત્યારે બીજી કેળવણી નાતે જેવી શાંતિથી ભોજન લે છે તેવું કરી આપણી નાતમાં જેવામાં આવડ નથી કકલાલ એટલું બધું થાય છે કે દુરથી તે નાત જમવા બેઠી હશે કે કાઈ ભારા ભારી થતી હશે તે અજબ માણસથી સમજી મકાતું નથી, પંખત પડે ત્યારથી બાળકો એટલી તે બુધો અને ચીંચો પાડે છે કે બીજી નાતવાળાઓ આપણી નાતની ડેકરી કરે છે. શું શાંતિથી આપણે જ્ઞાતીભાજન ન લઈ મરીએ ? આ મળધંમાં એવી સૂચના છે કે મોડી ઉમરનો યુવકોએ પોતાના ગામની નાતના પ્રમાણમાં તેધાર થઈ સ્વયં મેવકોની દુરડી ઉભી કરવી અને તે મડળે નાતના કોઈ પણ બધુને ત્યા જમણવરા હોય ત્યા હાજર રહી તનામ વસ્તુઓ ચિનચૂર્વક શાંતિ બળવીને નાતના બધુઓને ખીરસાય અને નાતના નહાના બાળકોને કાજીમાં રાખી કકલાલ ના થાય તેવી રીતે કામ લેવાની મરઆત કરવી વૈદકીય નિયમે જોતા પણ ભોજન પસંદ એ શાંતિથી આહાર કરવાની જરૂર છે તે નિયમે પણ આ મુદારો ખાસ આવશ્યક છે આપણે કદાચ પાંચસો માણસો ભોજન લેવા બેગા થયા હોઈએ છતાં એક પિંગો પણ કોઈના પડે તેનો અર્વાજ ન્યાયે સબળાય એવા ધોરણે આપણા જ્ઞાતી ભોજનો થાય ત્યારેજ આપણી નાતને શોભા બધું જણાય દરેક માખાપે પોતાના બાળકોને નાતના જમણોમાં માનિ બળવવાનો બોધ આપવો અને સ્વયં મેવકોએ

નરુણના ઉપમાં નાતની સેવા કરવાનું કાર્ય કંડપાડી લેવું, એ બંને અતિ જરૂરના સુધારા છે.

(૩) માંદાની માવજત અને સ્ત્રીઓની અજ્ઞાનતા—આપણી નાતમાં કોઈ પુરુષ-અથવા સ્ત્રી બીમાર હોય છે ત્યારે તબીબના નાતના ધંખા સ્ત્રી પુરુષો તેની ખબર અંતર લેવા બંધ છે. આ રીવાજ ઘણો પ્રસંગતિય છે. એથી બીમાર માણસના કુટુંબને કેટલીક સહાત અને આશ્વાસન મળે છે. અને અમુક પ્રસંગે વીરોધ માણસની મદદની જરૂર હોય છે તો તે પણ આ રીવાજથી પુરી પડે છે, પરંતુ આપણા સ્ત્રી, વર્ગ હજી ઘણા અજ્ઞાન જણાય છે. સ્વાભાવિક રીતે તેમને એવી ખાસીયત પડી ગઈ છે કે તેઓ બીમાર મનુષ્યનો બીજાના આગળ તરેહવાર વાતો ચલાવે છે સાધારણ રીતે એવા પ્રસંગોએ દર્દીને જે શાંતિની જરૂર હોય છે તેનો ખ્યાલ આપણા આ સ્ત્રી વર્ગને લાગ્યે જ હોય છે અને તેથી અન્ય શાંતિના કેળવાયેલા ગૃહસ્થો વખતે કોઈને ત્યાં સંબંધને ખાતર તેની ખબર લેવા આવે છે તેઓ આ સ્ત્રી વર્ગના અજ્ઞાનને જોઈને હસે છે. ખાસ કરીને આ સ્ત્રી વર્ગ દર્દીના બીજાના આગળ પોતાના કોઈ સગાં સંબંધીને તેવું જ દર્દ અમાઠ થયું હોય છે. અને કદાચ તે સંબંધી દુનિયાનો સંબંધ છૂટો કરી ગયું હોય છે તોપણ તેનું દ્રષ્ટાંત આપે છે અને પોતાનો અનુભવ કહે છે. આવું જો એકાંદ સ્ત્રી તરફથી કહેવામાં આવતું હોય તો તો લીક, પરંતુ જુદી જુદી સ્ત્રીઓ તરફથી ઘણા પ્રસંગોએ જુદા જુદા અનુભવો કહેવાય છે અને તેથી બીમાર મનુષ્યને કાચા હૃદયનું હોય છે તો તેનો ઉપર તેની ઘણી ગંભીર અસર થાય છે. માટે આપણા સ્ત્રી વર્ગ આ તેમની રૂઢી તબીબા પોષ્ય છે. જે તેઓ બીમાર મનુષ્ય પ્રતિ સજ્જાનુભૂતી ધરાવતા હોય તો આપણી તેમને ખાસ વિનંતિ છે કે તેઓએ ખબર લેવા પુરુષથી જવું પરંતુ ત્યાં આગળ લેરા માત્ર પણ સાબોચાર કરવો નહીં. દર્દીને કેવળ શાંતિ મળે તો તેનું અંશુ દરદ આશ્વાસન થાય છે. પરંતુ સ્ત્રી વર્ગ તરફથી તેના બીજાના નજીક જે વાતચીતો કરવામાં આવે છે તે તો દર્દીની કલશી તબીબતને હાની પહોંચાડે છે. આ સુચના આપણા સ્ત્રી વર્ગ સ્વીકારશે અને દરેક સ્ત્રી ઉપર પ્રભાણ વર્તવાની પ્રતિજ્ઞા કરશે તો એ પણ એક નવાનો પણ ચોગ્ય સુધારો ગણી સંકારો.

(૪) હોળીના તોફાનો અને માખાપોની બેદરકારી—આપણી સુધરેલી નાતના બાળકો હોળીને પ્રસંગે જે તોફાન કરે છે તે બાળક નાતનો

કોઈ પણ માણસ લાગ્યેજ અજ્ઞાત હશે છતાં માણસો એટલાં બધાં બેદરકાર રહે છે કે જે આપણી નાતને માટે ખાસ સરમાવનાર છે. બીજાંસ ખોલણું, લોકોના બારી બારણાં બાળવા, અને જતા આવતાં, લોકોને કેવળ હેરાનજ કરવાં એ હોળીના પર્વનો હેતુ હોય એમ બાળકો સમજે છે કે શું? જો તેમ હોય તો એમને સમજાવવાને માટે શું કોઈ કાર્યસાધક દેલાજ નથી? આ અનિષ્ટ રીવાજને આપણી નાતના દરેક સ્ત્રી પુરુષોએ સત્વરે તિલાંજલી અપાવવા પ્રયાસ આદરવા જોઈએ છીએ. આગ્રહો જમાનો વહી ગયો છે અને હવે દરેક નાત પોતાની પ્રજાતી કરે જાય છે ત્યારે આપણે તો નિષ્કાળજીથી બંધુ ભ્રાત્રી કરીએ છીએ!!!

(અપૂર્ણ)

બરૂચી

“આશ્વાસન.”

મંદાકોતા.

છે નહીં ત્યારે સાર જગતમાં, શીદ ચીંતા ધરે શું? કાલીક ત્હારો દેહ છે તો, દુઃખ શાને ધરે શું? દુઃખ, સુખ, છે શું? આખરે તો, નારાં સદ્ છે વધાનું. આબુ તેણે અલ્પ સમયે, ચાલ્યું સદ્ છે વધાનું સાર વધુ બધાંડ સધળું નારાં વધવાને માટે બેજબીને સ્વભાગ આખર, સદ્ જરો, નીજ વાટે સદ્ને માટે આં જગતમાં છે, લખ્યું સહેવાનું સહેવું, જોવું, સદ્. જીવને અંત સુધી રહેવાનું તો રા માટે અશુ સારે, શીદ દાયે દુઃખી શું? આ ફનીયામાં દુઃખી છે ના, માની યોને સુખી વં બાણુ! ત્હારા ઉપજી નીચારે હૃદય આ. ચીરાયે બાણુ! ત્હારા ઉપજી બોન્દુ મૂળથી દયમ સહેવાયે? ગયતાં પાછળ અશુ સારે, હૃદય વજ બાણી કરવાં બાણુ! આણું રદન કરણું તંજને તો ધોંટના; અશુ સારે કદી ન મળશે, બયેહું તે કદાપી તો શાને વં અશુ સારી રદન બાણી કરે છે?

વરના ભાવમાં ભયંકર વધારો.

મહેરખાન ધ. કા. ત્રિમાસિકના અડિટર સાહેબ,

નીચેનું લખાણ ધ. કા. ત્રિમાસિકમાં છાપી આભારી કરશે.

હાલમાં આપણી જ્ઞાતિમાં વરવિક્રયનો દુષ્ટ રિવાજ ધર ધાડી બેઠો છે. તેનું મુળ આપણી જ્ઞાતિના કેળવણી અને નેતામાં અપતા પુરવોળ છે. તેઓ ન્યારે બીજા માણસો વચ્ચે વખતે પૈસા લે છે ત્યારે બાપલુ કરવા તૈયાર થઈ જાય છે, પરંતુ ન્યારે પોતાને ત્યાં આવે પ્રસંગ આવે છે ત્યારે બીજાઓ કરતાં બમણા કે ત્રણ-બેણા પૈસા લે છે, આવી રીતે આ રિવાજ વધતો જાય છે, અને દિવસે દિવસે વરના ભાવમાં મોટો વધારો થયા કરે છે. દાખલા તરીકે ત્રિમાસિકના મહિનાના અંકમાં વરના ભાવ છપાએલા તે વખતે એક મેન્યુએટની કિંમત ૧૫૦૦ થી ૨૦૦૦ સુધી થતી હતી, ન્યારે હાલમાં એક મેન્યુએટની કિંમત ૩૫૦૦ અંકાય છે.*

જ્ઞાતિબધુ.

જ્ઞાતિનાં સ્વર અંતર.

નિમણૂકો, ફેરબદલીઓ વગેરે.

—સર આમનસાથે હરિલાલ સેતલવાડને બીજા બે વર્ષ માટે મુંબઈની જુની વરસીડીના વાઈસ માન્સેસર નિમવામાં આવ્યા છે.

—સા. બા. જુનીલાલ હરિલાલ સેતલવાડની નીમણૂક અમદાવાદ ખાતે થયેલાં હુક્કડ અને તોફાની તપાસ કરનારા ખાસ કમીશનમાં થઈ છે.

—પ્રો. બલ્લવંતરાય કલ્યાણરાય ઠાકોરને ડોક્ટર કોલેજના પ્રો. બિર્હન રીઠાપર થતો હીરટરી અને ઈકોનોમીના પ્રોફેસર તરીકે નીમણૂક થઈ છે.

* તા. ૬.—આશા છે કે ત્રિમાસિકનો વર દલાલ જુદા જુદા વરના હક્ક આપે બાવો પાછા સખી મોકલી આશા બધા કુવારા યુવકોના મન લોભાવશે.

- નામદાર સરનાર તરફથી જુના અલિહાસિક દફતર તપાસી ગયો ૨૨ના સાર એક ખીરાન નિમરામા માળ્યુ છે જેમા પ્રો બનય તવાય ૫ ના પરાય હા પત્ની નીમાલુ ૫ થઈ છે
- રા મહુલાલ દીરાનાર દેમાઈ બી ગે ની બદલી મગધી મુખઈ પાઈ સ્થભા થઈ છે
- રા વફાના મગનના દિવાનની નીમાલુ ૫ બદલ મ્યનિસીપાલીટીમા કસામ તરીકે થઈ છે
- રા કૃષ્ણવાન જીવનલાલ ગ્રામિની નીમાલુ ૫ જાના ૧૬ સ્ટેટ એવેના ૧૧૮૨ તરીકે થઈ છે
- રા પદ્માવતીનાર મુનયદ એમા ગેમ બી એસ હીરજોગા ન રીસ્ટન જુનાગર રાજ્ય તરફથી માગિ ૩ ૧૫૦)ની રેગનરજીય ગ્રામ્ય વર્ધ સુધી ઇજ્જાદ બઈ અ આર સી એસ ને ૫૦૫૨૨ થવા માફ આપવામા આવી છે
- રા માનિવાન મોતીવાન કાકોરની મુખઈની મેસાર્સ મોરાવજી ગોકલદાસની ક ની રજીમ નેવીગરાન ૫ પનીની ગાફીમમા ૩ ૬૦)ના પગારથી નીમાલુ ૫ થઈ છે
- રા જય સિતાન માધનનાલ કાકોરને ૩ ૧૦)નું પ્રમોશન મળ્યુ છે
- રા ચ પાવાન શ્રીપતરાય કાકોરની બદલી કીમથી મહુવા (કાઠીઆ) કોલન એમમા ૩ ૧૦૦)ના પગારથી થઈ છે
- રા હીરજવાન કસાવાલ એન્જીનિયર વાહોર એવારામ મી સના મેનેજર નીમાયા છે
- ૦
- રા પ્રાણવા નરભેરામ કાકોર (૧૬૫૬ મોડમા) નો પગાર વધી ૫ ૧૨૫) થયો છે
- રા કાકોરનાલ કાલનાન જેટલી બરચ કલેક્ટરના કવાની બદલી અ ઈ ઇન્કમટેક્સ ઈ સ્ટેપ્ટર તરીકે ૩ ૧૫૦)ના પગારથી થઈ છે
- અરબના સરકારી વગીલ રવ કપર જતા રા માળિવાન કુરબારામ હાઈની નીમાલુ ૫ થવામા આવી છે
- કુરતના સીધી પોલીસ ઈન્સ્પેક્ટર રા ભોળિવાન હીરજવામ કાકોરને ખાસ ડયમી કપર વીરમગાન નીમવામા આગ્યા છે

જાહિર જીવન

- સર ચીમનવાલ હરિનાન રેતવવા મુજી જુની-૧૨સીગીના ફેનોજ તર
મ્થી મુળઈની મુનિનિપાલિગીના સભાસદ જુગયા છે
- અમલાવાદ મુનિસિપાલિગીના મભાગદો તરીકે રા કુપાનાન નરસિંહ
નાન દેશાઈ । બળવતરાય મનગ તથા રા બળવતરાય પરમોદરાય
ઠાનાર મુગી મળ્યા છે તેમા રા કુપાનાન જનરલ વા ની રસામ્સી
બરેની વડ ડીમા પ્રમ નજર આવ્ય છે
- શૈવેઠ બીવ નામે આગળાતા કાયદાબા સામ નાના દશાનના મળેની
અમદાનાની રેક નહેર સમામા રા જીવનનાન પ્રજારાને પ્રમુખપદ
આપનામા ગાળ્યુ હતુ
- શૈવેઠ બીવ સખધમા । હરિનાન ૩/૧૨૧ રાહપુર તથા નરોડામા
ભારતી ગામ્યા હતા
- અમદાનાદમા રૂબ૦ મોખને જથ નિમિત્ત બહેન ઉ સવ કરવામા
આગતા હોતો તે વખતે પ્રમુખસ્થાન અદુનાન મણીનાને આપ
વામા ગાળ્યુ હતુ, તથા મુખ્ય સાપાલુ રા કેસરીપ્રસાદ મળીવાને ક્યુ હતુ
- વ નગરની વિદ્યોતજન સમાજના આમ ત્રાપુથી । હરિપ્રસાદ મતરાય
તથા રા કલવપ્રસાદ દેશાઈ વડનગર યા હતા અને રા હરિપ્રસાદે
પ્રત જીવનની ખીડાબી ઉપર નહેર બાપલુ આપ્યુ હતુ તથા રા
મસાપ્રસાદે સ્ત્રી શિક્ષણ વાની જરૂરીઆત ઉપર બાપલુ ક્યુ હતુ
- શૈવે બીવ નામે આગળાતા લેખતાના નવદાયો મામે વિરોડ દશા
વના મળે મહા મા ગાધીઅ સયાચકની લીડવાન આરબી છે તેમા
આરબી નાતિના નીચના મહરમોએ સહીઆ કરી છે

જીવનવાલ વૃજયરાય	રા	વેકુઠરાય માધવવાલ દેશાઈ
કૃષ્ણવાલ નરસિંહલાલ	,	વેકુઠરાય અબાલાલ દેશાઈ
આકરવાલ જીલાખીદાસ		કૃષ્ણરાવ અબાલાલ દેશાઈ
ડા બળવતરાય ઠાગુગા,		વેકુઠવાલ ઉત્તમરામ
અદુનાલ મણીવાલ	,	રાજેન્દ્ર નરસિંહલાલ
કેસરીપ્રસાદ મણીવાલ		લગવતરાય અમુલખરાય
મણીભદ્ર નીવકઠરાય	,	બળવતરાય શ્રીપતરાય
બાબારાવ જીવજીવાલ દેશાઈ	,	મધુસુ ન મણીવાલ દેશાઈ

—અમદાવાદ બ્રહ્મપુરી મળધી પ્રેસ ચાનતા તેની માવજી તથા વહિનદ પુરોહિતોનો છે એમ કોઈ તરફથી સુકાદો આપવામાં આવ્યો છે

—ડૉ. હરિપ્રસાદે ગોધરા મુનીસિપાલિટીના ઈન્સેક્શન વચ્ચે મત આપનારના કૃતૃત્વ વિષે બાધણુ આપ્યું હતું

—ના પટેલના વર્ણનાતર લક્ષના ખરડાને ટેકા આપવા અમદાવાદમાં સભા મળી હતી તેની આમ ત્રણપત્રિકામાં રા. જ્યોત્સનાવ નરસિંહવાવ, રા. જીવનનાથ મજરાય, ગ. શ્રીવપ્રસાદ અજીતરાય, ડૉ. કાનુભા, રા. રતી વાવ વાળીયા રા. પ્રતાપપ્રસાદ દેસાઈ વગેરેની સહીઓ હતી, તથા સભામાં રા. શંકરપ્રસાદ દેસાઈએ મૂલ્ય ઠરાવના ટેકામાં બાધણુ કર્યું હતું

—અમદાવાદ હોમડર લીગના જનરલ મેકેટરી તરીકે રા. જીવનનાથ વજરાય ચુંટાયા છે અને જોગવા મેકેટરીઓમાં રા. કેશરીપ્રસાદ મળીનાથ કાકોર તથા રા. કેશવપ્રસાદ હોમવાન દેસાઈ સુગયા છે.

—ભરૂચમાં શુજરાત કાઠીયાવાડ ધીઓરોડીકલ ફીડરેશન ગયા માસમાં સ. રા. બા. માતીનાલ સુતીવાલ દેગાઈના પ્રમુખપણા નીચે નબ્બુ હતું ખીન્ન દિવસનું પ્રમુખસ્થાન રા. બા. અબારાકર ઉત્તમરામ મવ અને આપવામાં આવ્યું હતું સદર્દુ પ્રસંગે રા. સાકરનાથ-ડાહ્યાભાઈ અને રા. શ્રીપતરાય હકુમતરાયે બાધણું આપ્યા હતા

—રોનેઠ ખીનના કાયદા સામે વિરોધ દર્શાવવા ભરૂચમાં એક જાહેર સભા રા. બા. અબારાકર ઉત્તમરામ મવજીના પ્રમુખપણા નીચે મળી હતી

—ધુના ડૉક્ટર એન્ટુકશન શોસાયટીના વાષિ. સમાર લના મેળાવડા પ્રસંગે સર નીમતનાથ સેતનવડને અધ્યક્ષ સ્થાન આપવામાં આવ્યું હતું

—નામદાર પટેલના વર્ણનાતર લક્ષના ખરડાના ટેકામાં મુળઈમાં ટાકિન હોનમાં મગેલી દિ. દુ. અ. ની સભાનું પ્રમુખપદ સર નીમતનાથ સેતનવડને આપવામાં આવ્યું હતું

—ડૉ. વી. ન. અને સત્યાગ્રહ સંબંધી અમદાવાદમાં મીસીસ નાઈડુએ બાધણુ કર્યું ત્યારે પ્રમુખપદ સ. જી. ન. નાથ મજરાય દેસાઈને આપવામાં આવ્યું હતું

—સ્વામી શ્રીહાન દેવનિતા વિશ્રામની મુલાકાત લીધી ત્યારે ગં. સ્વ.
પમાવતિ તથા રા. કેશવપ્રસાદે, અને શ્રીમતી નાઈડુએ મુલાકાત લીધી ત્યારે
ગં. સ્વ. મુલોચના બેન તથા રા. કેશવપ્રસાદે તેમનો ઉપકાર માન્યો હતો.

—વનિતા વિશ્રામ ભગિની વિદ્યોત્તેજેકે સમાજના મીસ હંસા મનુભાઈ
બી. એ. ના પ્રમુખપુણા નામે જનવાચક વાર્ષિક સભાર'લ વખતે મીસ
જયવતી ઘનરાયે રિપોર્ટ વાંચ્યો હતો તથા મીસ નિર્મળ ગીરધરલાલે
ઉપકારનો ઠરાવ રજુ કર્યો હતો.

—મુંબઈ વનિતા વિશ્રામના વાર્ષિક સભાર'ભમા સર ચીમનલાલ સેતલવડે
પ્રમુખપદે હતા અને લેડી સેતલવડે ઈનામો વહેંચી આપ્યા હતા.

પરીક્ષાનાં પરીણામ.

ઈન્ડરસાયન્સ:—

મુકુન્દરાય બજવંતરાય ઠાકોર ...	ભરત્ય
જગતપ્રસાદ નરસેરામ ઠાકોર ...	અમદાવાદ
રાજેન્દ્ર નમીનલાલ દેસાઈ ...	...

મીવીયસ:—

ખડેન કુમુભગૌરી સેતલવડ (સેકન્ડ ક્લાસ) ...	મુંબઈ
સુરેન્દ્ર વૈકુઠરાય દેસાઈ (સેકન્ડ ક્લાસ) ...	...
કમળલાલ મોતીલાલ ઠાકોર ...	ભરત્ય
તનમનલાલ બજવંતરાય ઠાકોર ...	...
હર્ષદરાય સાકરલાલ ઠાકોર ...	વડોદરા
ખડેન જયવતિ બાજરાય દેગાઈ ...	અમદાવાદ
ગુણવંતરાય ધીરજલાલ દેસાઈ ...	...
ઈશ્વરલાલ શંકરલાલ ઠાકોર ...	...
સત્યેન્દ્રલાલ ચીમનલાલ ઠાકોર ...	...
રમણીકરાય કન્યાપુરાય ઠાકોર ...	...
વિષ્ણુપ્રસાદ ત્રીકમલાલ લાખીયા ...	...
હીરાલાલ છવનલાલ છવંપતિ ...	જુનાગઢ
રમણીકલાલ મદવરાય નેડશી (પ્રેસીડીટ) ...	ભરત્ય

ધી ગુજરાત બલકશનિય ડાહ્યોપરદીવ સોસાયટી-ભરૂચનો ત્રૈમાસિક રીપોર્ટ.

ભરાવણા રોરોની સંખ્યા	૧ પેટે ખર્ચના ડાહ્યાના રૂપીયા દરે જોરે ૩ ૧૦ લેખે	ડીપોઝીટની આપણેલી રકમ	લોન ઉદ્ધારને આપી	લોન તરીકે આપા યદી રકમ	સંભાસની રકમ
૧૩૨	૧૩૨૦	૨૫૭૫	૮ સંભાસને	૩૩૦૦	૫૮

સદી A U Malji,
ચેરમેન

પ્રવેશ ધીની રકમ રૂ ૧૮૦
તા. ૩૧ મી માર્ચ સને ૧૯૩૮

લગ્ન.

ક્રમ	વર્ષ	ભાગ	કારણ	ક્રમ	વર્ષ	ભાગ	કારણ
૩	૨૨	ના લક્ષ	ઇન્ડુમતિ શ્રીપતરાય ડાંગોર	૩	૨૦	(સુરત)	
૪	૨૨	(અમદાવાદ)	વિમળાચીરી અ બાલાલ લાખીયા	૪	૧૭	(અમદાવાદ)	
૫	૩૪		કાન્તા પીરી સુરજરામ	૫	૧૪	(આમોદ)	
૬	૨૮		નિર્મળ પીરી નરસરાલ	૬	૧૮	(અમદાવાદ)	
૭	૨૫	(આમોદ)	જયવતિ ધજરામ	૭	૨૦	"	
૮	૨૫		પદ્માવતિ જમીયતરામ	૮	૨૦	"	
૯	૨૪		લલિતા કુલસ કંર	૯	૧૫	(જુનાગઢ)	

જન્મ.

સૌ. છતેન્દ્રમણી મન્તિવાન મુળજી	ને	પુત્રી	ભરૂચ
, વિમળાતારી ઠાકોરનાથ	,	"	"
, વિરમતી મણીલાલ ઠાકોર	,	પુત્ર	"
, પુષ્પાવતિ કૃષ્ણાવાન હરિનાથ	,	"	"
, અશ્વમતિ જ્યોતિવાન ઠાકોર	,	"	અમદાવાદ
મુક્તા કાલિયાલ દેસાઈ	,	"	"
, ધનવદ્ધી હોમવાન સેતલવા	,	"	"
, વનીતા ધીરજનાથ હરપતિ	"	પુત્રી	"
, ધનવિદ્યા નેમરવાન દેસાઈ	,	"	"
, ધર્મદેવોમી હવનલાલ હરરાય	,	"	મોઘાસા

તૈયાર છે.

સ્વ. દિ. બા. અંબાલાલ સાકરલાલ દેસાઈના અમૂલ્ય
લાખણો તથા લેખોનો સંગ્રહ,

પ્રો. બા. ક. ઠાકોરના પ્રવેશક પૃષ્ઠ ૬૫ સાથે.

અગ્રેજી અને ગુજરાતી વાંદ્યુમ મૂલ્ય રૂ. ૨-૮-૦

ગુજરાતી વાંદ્યુમ " રૂ. ૧-૮-૦

મળવાનું ઠેકાણું:—

વૈકુંઠલાલ શ્રીપતરાય ઠાકોર,

બી. એ.

લીમગલ આત્માગમની વાડી, ઠાકોરદ્વાર,

મુબઈ ન. ર.

મરણ.

	ઉ. વ.	રોગ	સ્થળ
ગ ૨૫ તારાખેન	૮૨	ધડપાનુ	સુરત
ચ દુસાય કલ્યાણરાય	૭૪	"	"
માધવવાય ચતુર્ભુજદાસ ઠાકોર	૫૬	મેલેગીયા	ભરૂચ
દીરાવાય પ્રાણુવાય દેસાઈ	૪૭	પેન્સર	"
કૃષ્ણવાય હરિનાથનો બાલક પુત્ર			"
ગ ૨૫ હીરાગોરી	૫૭		અમદાવાદ
જય તિયાય નરભેરામનો બાલક પુત્ર			"
બુખતરાય બળવતરાયની પત્ની			"
કૃષ્ણવાય સાકરયાગ દેમાઈ	૩૧	ઈન્ફલ્યુએન્સા ઉબાડ	
હા. શ્રીભાવનદાસ કેશવવાયનો પુત્ર	૭		ભુનાગદ

ન્હાનાં છાકરાંઓ માટે, શક્તિની
અકસીર દવા.

ડોંગરેનું બાલામૃત.

શીશી ૧ની ઘી. આના ૧૨ ટ. ખા આના ૪.

દે. દી. ડોંગરે કૃંં, ગીરગાગ-મુંબઈ.

અલ્પકાવિય ત્રિમાસિક મંદલ

અમુખ—રા મણીલાલ અજીતરાય ઠાકોર બી એ

સહયો—રા મેકુ ઠાકોર શ્રી રતરાય ઠાકોર બી એ

રા કાલિદાસ લોગીલાલ હેસાઈ

રા કેરાવપ્રસાદ છોટાલાલ હેસાઈ બી એ એવએલ બી, તાત્રી

રા જીવનલાલ માધવલાલ ઠાકોર, મકાશક

સૂચના—ત્રિમાસિક સખ ધી સર્વ પત્રવ્યવહાર

મકાશક—“અલ્પકાવિય ત્રિમાસિક, માયવાડી, ગીરગામ, મુખ્ય”
ને સરનામે કરવો

જાતિની કોઈપણ નિરાધાર સ્ત્રી યા પુરુષ અથવા કોઈ પણ વિધવા
બાઈને પોતા માટે અથવા પોતાના સત્તાનની કેળવણી વગેરે માટે કંઈ પણ
મદદચ્છેછતી હોય તો આ પત્રની એ ફીસમા A ‘અ’ ને સરનામે લખવું

પત્રવ્યવહાર તદ્દન ખાનગી રહેશે

અ C/o

અલ્પકાવિય ત્રિમાસિક એડીસ,

માયવાડી ગીરગામ મુખ્ય

ઉત્તમ કવિતા માટે ધનામ

૧૯૧૮ના જુલાઈથી ૧૯૧૮ના એપ્રિલ સુધીના ચાર વાકામા પ્રસિદ્ધ
ધર્મેની કવિતાઓની હરિફાઈના ઈનામ આવતા અ કમા જાહેર કરવામા આવશે.

વખત અને પૈસાનો બચાવ કેમ કરવો ?

“ A good Dress is a letter of Recommendation ”

સારો પોશાક એ એક ઊત્તમમાં ઊત્તમ બલામણુપત્ર છે.

મહેરબાન બાનુઓ અને મહારથો ?

જો તમને તમારા વખત અને પૈસાનો બચાવ કરવા હોય તો એક વખત અમારી દુકાનની મુલાકાત લો, અમારે ત્યાં ઘણો જ સારો હોઝીયરી માલ કીફાયત ભાવે મળશે. તે છતાં કોઈ પણ જાતની શ્રાદ્ધકાને હેતરાવવાની મુદ્દન ધામ્તી નથી. કેમકે અમારે ત્યાંથી લીધેનો માલ જો પમદ નહીં પડે તો આઠ દિનમની અદર અમે પાછો લઈ તેના પૈસા પાછા આપીએ છીએ, તેમજ બદલી આપીએ છીએ, અમારે ત્યાં બધી જાતની હોઝીયરી, ગરમ તથા કોલ્ડ અને લુલન, જેવા કે—ગલ્ફરાક, મોન્ટ, રમાલ, ખમીસો, કૉલર્સ, નેકટાઈઓ, ગાન, બ્રેઈસીસ, બચ્ચાંબોનાં ક્રાક, હેન્ડગ્લવ્ઝ, બચ્ચાંબોનાં મોન્ટ વગેરે ઘણીજ સગરા કૉલેલીટી-અપકુટર મળશે ખાસ વિનિતિ—એક વખત અમારી દુકાનની મુલાકાત કરવાની બલા મળા કરીએ છીએ.

બદાગામના આંરકરો ઉપર પૂરતું ધ્યાન આપવામાં આવે છે

હાઈ અપ્રુબ્લેર તોહેરમહેમદ,

હોઝીયરી મરચાંદ.

પાંચરાપોળની સામે, બુનેશ્વર રોડ, મુબબક,

મો. ગજજરની આયોનિક ફાર્મસીમાં

બનેલી ભરોસાદાર, સોંધી, વિશ્વમ

અને ઘરમાં વાપરવા લાયક

દવાઓ.

ઘરની અદર ભરોસાદાર દવાઓ હોય તો જરા જગમાં
ડાક્ટરનું ખર્ચ થતું નથી, અને તાબડોતોબ મદદ મળે છે.

ફીવરડ્રોપ્સ:—દરેક બતના તાવ ઉપર અકમીર ન્હાની પાટલી ૦-૪-૦
મોટી પાટલી ૦-૧૨-૦

લીવર સોલ્યુશન:—કબજાવાત દૂર કરનાર છ આંસની મોટી પાટલીની
કીમત ફક્ત ૧-૦-૦

ટોનિક સોલ્યુશન:—શક્તિ આવે છે તથા લોહી સુધારે છે ન્હાની
પાટલી ૧-૨-૦, મોટી પાટલી ૨-૦-૦

દુધ પાઉચ:—મ્હોમાના જતું નાશ પામે છે, સડતા દાંત સુધરી જાય
છે. મોટી ડ્રમ્બી ૦-૬-૦, ન્હાની ડ્રમ્બી ૦-૪-૦

કંફ પીલ્સ:—ઉધરસ, સંયેખમ તથા શરદી ઉપર અકમીર શર થતો
ફાય અટકાવે છે ૧૦૦ ગોળીના ૦-૪-૦

બીજી પણ અનેક દવાઓ છે, વધુ જાણવા માટે લખો:—

ધી આયોનિક ફાર્મસી,

પટેલ સ્ટ્રીટ, હોંગકોન્ગ

અમદાવાદના એજન્ટ —

એ-કની પામે, કોટ,

ચુનીલાલ મયાચંદ મહેતા,

સુબર્ધ,

વધુ દરવાજા.

એક નવીન જાતનું ઘી

તેના આશ્ચર્યકારક ગુણો

હિમાનય તરફના પ્રદેશના જંગલોમાં ચતા મોહક ' વૃક્ષને મળતી જાતના ઝાડના ખીરામ થી એક પ્રકારનું ઘી તૈયાર કરામા આવે છે અને એ ઘીમાં આશ્ચર્યકારક ગુણો રહેના હોવા છતા તેની શોધખોળ કરીને અત્યાર સુધીમાં તેનો લાલ જનસમૂહને કોઇપણ રોધકે આપેનો નથી એ ઘી દરાજ તથા ખરજવા ઉપર માલીસ કરવાથી ચોનીન કનાકમાં ફાયદો કરે છે અને નવાઇ લાગે તો એ ૮ રૂ તેથી કપડા ખીનકુન ખરાબ ચતા નથી માથાના દુખાવા ઉપર માલીસ કરવાથી તાત્કાલ આરામ થાય છે અને ખીજા બામોનો ઉપયોગ જ્વવાની જરૂર રહેતી નથી શરીરના કોઇપણ ભાગ ઉપરની વેદના કળતર કે સાધાઓના દુખાવા ઉપર માલીસ કરવાથી તે વિજળીના વેગે આગમ કરે છે મોઢા ઉપરના ખીન કરોળીઆ અને વામડી ઉપરના જાવ ઉપર માલીસ કરવાથી ઘણીજ ઝડપે તે દુર થાય છે નકામાકેશ કાઢી નાખ્યા પછીથી તે ઠેકાણે આ ઘી માલીસ કરવાથી ઘણી વામી મુદત સુધી કેસ ઉગતાજ નથી ખસ જેગ ગડગુંમડ, ફોડખીઓ અને ચાદા ઉપર મસળનાથી ઘણીજ ઝડપે આરામ થાય છે લગભગ એક હજાર માણસો ઉપર અજમાવ્યા પછીથી આશ્ચર્યકારક ગુણો ધરાવનાર ઘી જાહેરને લાલ આપવાને પબ્લીક કરનામા આવેતુ હોનાથી તેનો દરેકે અવશ્ય લાલ લેવો જોઇએ જાણીતાઓ " સુકુન એ નામથી તેને ઓળખે છે અને તેની એક અમીની કીમત ફક્ત રૂ ૧-૮-૦ છે તે મુબ્બમાં જાહેર બુનેશ્વર અને પાનરાપોળ કપાઉડમાં મિહુનાદી ડીપોમાં મળે છે આ મનારટ હિન્દુસ્થાનમાં કોઇપણ વેપારીને તથા વેચના મોકેની ન હોનાથી મિહુનાદી ડીપોમાંજ પત્ર લખીને મંગાવી લેવી

બેહર ખખર.

—*—

એમા આંદો તથા “સર્ટીફિકેટ”ની મીક્ષાઓ કંઈ
આલોકને કાલચમાં નાખવા માંગતા નથી પણ ઉત્તમ પ્રકારનો
માત્ર આપી આલોકને ગળ રાખવા એજ અમારી કુંઠ નો મુદ્દા
વેષ છે, નાતાલ વાન્ટ બેટ આપવા કાલક તરેહવાર નતના
“ફેન્સી-બૉક્સો” તથા “ટીનો” મોટા જગ્યામાં મળશે
તથા ૩૦ પર્ય વાન્ટે વીણી-સાફ ફેરેલો “મેનો” તથા
“મસાલો” તથા “જિંચી હીંગ” વગેરે મળી શકશે.

બદા-ગામના ઓરેંડો ઉપર પુરતુ ધ્યાન આપવામાં
આવશે.

તરેહવાર મુકો મેનાના પાયોનીયર વેપારી

૬૦ દેવચંદ વાગલ એન્ડ કુંઠ

૬૦—જુમા મસીદ ગામે, મુંબઈ.

ત દુરસ્તી દેવી"ના ઉપાસકો "

"રામના ઉપાય કરના હતા અગ્રકાય" એવા એ ઉત્તમ છે

અમાર પાથી જગજગ જાળીતા અને રખાણાએના અને પ્રમાણના આદિષ્ટ રૂપો તેમજ મયુગલમાં અને સવ નુલુપાર તરંગની ગાથા ગયો અગ્રકાના અણો તથા મુનાન એના અને પુષ્ટિના નરના-આમ મિળાવાની રી તુમા સાવનપાક ગામમાં તેમ જ મગજને આમ સાથે પુષ્ટિ આપનારી જાતમધુરી તથા દર જાતની મસાનાની મોપારી ગયો આદિષ્ટ થીને મંગાવો

પર્યા તમેતમદામ સવજી આપાનીવાલા

જેવુ સાંસી નાક મુગધ ન ર આર મહાદાજ
રી નાન દાસની હવેલીને વડે મુગધ ન ર

દાઈમની ન પૂર્વ અનુજાના કરી આપનાર

ગીરગામ લતામાં એકલુ !

ધી ઠાકર ખાંડીંગ હાઉસ

ક ન ઉચ સાંતા હિંદુ ગદ્ગવા માટે

મનન પગદ વડતી-તળીયતન તરુન્ત બ સાવનાર

જમવાની સર્વોત્તમ સગવડ.

રાના અને ખાત્રી રંગ.

રેમીવી મટિ અસા હી મનન રવાની ગાઉવળ કરામાં આવેદે

તે ૧૧ દીધો નાણા પ્ર પદાથા રામા ખાસ

હેજાલુ — અમરોલી હાઉસ ન. ૮૨, ૪.

સીમ જોગીની પાલુમા ગી ગામ પેન્નાન-મ ૧ ન ૪

૧ ૧૮ ૧૫૦ હિંદુ પા ઠાકર ૧૫૧ ૧)

એલેમ્બીક કેમીકલ વર્ક્સ કંપની લીમીટેડની કેટલીક ખાસ પેટન્ટ દવાઓ.

વેંછરખલ ટોનીક સીરપ.

દૈનિક વનસ્પતીમાથી જનાવેલી આ દવા જઠરાગ્રો સુધારી પાચન શક્તિ વધારે છે અને શરીરને અધુરું દાનન આપી કુદરતી શક્તિ બક્ષે. ગર્ભિણી તેમજ મુલાવડી સ્ત્રીઓને આ દવા લીધાથી સુખ રોગ નાશ પામે અને શરીર મજબૂત થાય છે.

દરે ગામનીના ૧ ૧-૦-૦.

મીરપ એન્ડ કમ્પાઉન્ડ ગ્લીસરોફોસ્ફેટસ.

જાનનાશ અને મગજ માટે સારાતમ શારિરિક અને રાક્તિ આપનારી અમુક દવા જેઓને મગજનો, કે અમગજનો ધસારો વિશેષ જણાતો હોય તેમણે અમુક આ સીરપ વાપરવો.

મોની ગામની ૩ ૧-૫-૦.

નંદાની ગામની ૧ ૦-૧૪-૦.

હાયપોફોસ્ફેટસ કમ્પાઉન્ડ મીરપ.

ઉત્તેજક શક્તિ આપનાર અને માસ તથા હાડકાનું મજબૂત કરનાર

દરેક ગામનીના ૧ ૧-૮-૦.

ટાઈલેટની બનાવટો.

પ્રાચીનવોટર, વન-વોટર તથા ગીંજ એવી સર્વ બનાવટો સાથે હરીફાઈ કરી શકે છે. કુદરતી વાસન વાપરી જોરાથી ખાતી થયેલી ખાતરી આ બનાવટો ઉત્તમ છે.

કાનવોટર મોની ગામની ૩ ૬-૮-૦

" નંદાની ગામની ૦-૧૦-૦

વન-વોટર મોની ગામની ૩ ૬-૦-૦

" નંદાની ગામની ૦ ૧૦-૦

મજબૂત ટેકાણું—પ્રીન્સેન સ્ટ્રીટ, સુબખ, નં. ૨.

અમર અપરેશી સ્ટોર્સ અને સપ્લાય દસાગાઓને તથા